

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
*ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΤΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ
ΝΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΕΥΡΥΔΙΚΗ Α. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

*Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Απόστολος Παπαδόπουλος, Αναπλ. Καθηγητής
Χαροκόπειου Πανεπιστημίου Αθηνών*

Αθήνα, 2010

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΤΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ*

Ευρυδίκη Α. Σπυροπούλου

ΠΕΝΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Απόστολος Παπαδόπουλος, Αναπλ. Καθηγητής Χαροκόπειου Πανεπιστημίου Αθηνών
(Επιβλέπων της Μεταπτυχιακής Εργασίας)

Νικόλαος Μπεόπουλος, Καθηγητής Γ.Π.Α.

Κωνσταντίνος Τσιμπούκας, Καθηγητής Γ.Π.Α.

Αθανάσιος Καμπάς, Επ. Καθηγητής Γ.Π.Α.

Αλέξανδρος Κουτσούρης, Επ. Καθηγητής Γ.Π.Α.

Αθήνα, 2010

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο τομέας της βιολογικής γεωργίας, έχει μετατραπεί σε ένα πολύ σημαντικό συστατικό της Ευρωπαϊκής αγρο-περιβαλλοντικής πολιτικής, ιδιαίτερα λόγω των αυξανόμενων περιβαλλοντικών ανησυχιών σχετικά με τον αντίκτυπο του συμβατικού μοντέλου γεωργίας στο περιβάλλον. Η εισαγωγή των προγραμμάτων ενίσχυσης της βιολογικής γεωργίας μέσα από την εφαρμογή του αγρο-περιβαλλοντικού κανονισμού ΕΚ 2078/92 (εφαρμογή υψηλότερων περιβαλλοντικά προτύπων χρήσης της γης), έδωσαν σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη κλάδου σε πολλές χώρες της Ε.Ε. και ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Η Ε.Ε. αρχικά μέσω του κανονισμού του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ΕΚ 2092/91 καθώς και μετέπειτα μέσω των κανονισμών ΕΚ 834/207 και ΕΚ 889/2008, περί του βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών ενδείξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής, δημιούργησε τόσο το εννοιολογικό, όσο και το νομικό υπόβαθρο για την ουσιαστική διαφοροποίηση της βιολογικής παραγωγής από τη συμβατική.

Το κίνημα της βιολογικής γεωργίας είναι ένα κοινωνικό κίνημα (σε αντίθεση με τη συμβατική γεωργία), το οποίο έχει μία ριζοσπαστική φιλοσοφία για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και τη σχέση που διαμορφώνεται ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση (η φιλοσοφία μιας αειφορικής ανάπτυξης). Τα τελευταία χρόνια, διάφοροι ερευνητές έχουν αναφερθεί στη θεσμοποίηση της βιολογικής γεωργίας (εθνικός και παγκόσμιος συντονισμός προτύπων και μεθόδων παραγωγής) και την ανάπτυξή της μέσα από τα συμβατικά μονοπάτια του αγρο-διατροφικού τομέα (παγκόσμιο εμπόριο βιολογικών τροφίμων). Έτσι, η βιολογική γεωργία τίθεται μπροστά στο δίλημμα του «εκσυγχρονισμού» –όπως νοείται η θεσμοποίηση– ή της αντίστασης μέσα από τη διατήρηση των αξιών που πρεσβεύει (άμεση επαφή με τον καταναλωτή μέσα από αποκεντρωμένες αγορές, μειωμένες αποστάσεις, παραγωγή και κατανάλωση εποχιακών προϊόντων κ.ά.) και των αγορών μικρής κλίμακας. Από την άλλη, έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι όλα αυτά τα κινήματα της βιολογικής γεωργίας, θεωρούνται ως μία θετική δύναμη στην ανάπτυξη του κλάδου από τους παράγοντες της αγοράς, τους κοινωνικούς εταίρους και άλλους συναφείς φορείς του δικτύου πολιτικής της βιολογικής γεωργίας.

Λαμβάνοντας υπόψη την προσέγγιση των δικτύων, θα αναζητήσουμε μέσα από αυτήν την εργασία, να κατανοήσουμε το ρόλο των δικτύων στη διαμόρφωση και άσκηση πολιτικής γύρω από τον τομέα της βιολογικής γεωργίας καθώς και το ρόλο των δικτύων στη σύνδεση της βιολογικής γεωργίας με τον αγρο-διατροφικό τομέα, ο οποίος

έχει αναδείξει τη βιολογική τροφή σε ασφαλή και υγιή τροφή, απαλλαγμένη από υπολείμματα και χημικές ουσίες. Η έννοια των δικτύων, χρησιμοποιείται ευρύτατα από τις κοινωνικο-οικονομικές επιστήμες και ιδιαίτερα στα πλαίσια μελετών για την κατανόηση των διαφορετικών μορφών αγροτικής ανάπτυξης. Παρά το γεγονός ότι η βιολογική γεωργία γνώρισε ευρεία διάδοση στα Κράτη-Μέλη της Ε.Ε. υπό τις κατευθυντήριες γραμμές της ΚΑΠ, ωστόσο, τα εθνικά δίκτυα πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, γνωρίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις καθώς αυτά έχουν διαμορφωθεί στα πλαίσια συγκεκριμένων συνθηκών και ιστορικών διαδικασιών. Οι διαφορές αυτές αφορούν στο πολιτικό περιβάλλον, τις στρατηγικές και τα μέσα των ποικίλων συλλογικών φορέων που επηρεάζουν τα δίκτυα, τη σύνθεση των δικτύων (διαφορετικοί φορείς πολιτικής), τις σχέσεις ανάμεσα στα δίκτυα παραγωγών, τις υπηρεσίες της αγροτικής πολιτικής και τους φορείς από το χώρο της μεταποίησης και της λιανικής πώλησης, το ρόλο του κράτους στην προώθηση της πολιτικής αλλαγής, την κατανομή της εξουσίας ανάμεσα στο κράτος και την κυρίαρχη οργάνωση των αγροτών κ.ά. Σε παράγοντα-κλειδί για τη διαμόρφωση και άσκηση πολιτικής για τη βιολογική γεωργία στην Ευρώπη και την ανάπτυξη του κλάδου, αναδεικνύονται επίσης οι σχέσεις ανάμεσα στις οργανώσεις των αγροτών του συμβατικού και του βιολογικού τομέα, οι οποίες με βάση το συγκεκριμένο ιστορικό-πολιτικό-κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσονται, άλλοτε χαρακτηρίζονται από αρμονική συνύπαρξη, άλλοτε από σκληρό ανταγωνισμό και άλλοτε από εποικοδομητικό ανταγωνισμό. Όλοι οι παραπάνω παράγοντες διαμόρφωσης των δικτύων πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, θα εξεταστούν εκτενώς στην ενότητα που αφορά στην ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στη χώρα μας.

ABSTRACT

Organic farming has become an important element of European agri-environmental policy, mostly due to increasing concern about the impact of agriculture on the environment. Since the implementation of EC Reg. 2078/92 –which provides the basis for organic subsidy schemes– the EU promotes organic farming based explicitly on its positive effects to the environment (due to the pure existence and control of a world-wide set of standards, which organic farming associations themselves have defined). In recent years, standards have also been defined by the EU through the implementation of EC Reg. 2092/91 (regulation of organic production) and the later EC Reg. 834/2007 and EC Reg. 889/2008 (laying down detailed rules for the implementation of EC Reg. No 834/2007 on organic production and labeling of organic products with regard to organic production, labeling and control). These very standards, differentiate organic farming from conventional farming.

The organic farming movement is a social movement (as opposed to mainstream farming), with a radical view on environmental issues and the man–nature relationship. Recently, several researchers have written about the institutionalization of organic farming, where institutionalization might be understood as a kind of modernization. But is the nature of the movement opposing to the institutionalized path of development for organic farming (considering its value basis), especially when organic farming movements in Europe are widely recognized as a positive force by market actors, civil society and relevant actors in policy networks? Taking account of the organic farming policy networks' approach as an integrated tool (bringing together the macro-level perspectives and the micro-level perspectives of social science, that is, the way the actors are embedded in the social context and influence the characteristics of networks), this paper seeks to understand the preferences for particular policies regarding the organic sector as well the way these networks connect to the agro-food sector.

The actor-network concept has become widely utilized in socioeconomic studies of economic life. Networks might be of particular utility in understanding diverse forms of rural development and agricultural policy in general. Despite most having developed under the umbrella of the Common Agricultural Policy (CAP), national-level organic farming policy networks in Europe vary (cross-country comparison), since there are a

lot of differences (different national processes and special conditions) between countries in transporting EU agricultural policy. These differences pertain to the political environment, the strategies and resources of network actors that influence policy networks, the composition of the networks (different policy actors), the relationship between networks (farmers' networks, agencies of agricultural policy, retail and processing actors and food market firms), the role of state in promoting policy change, the distribution of the power between the state and the respective organization representing farmers, be it in organic or mainstream. The cooperation or not between general agricultural institutions and the organizations of the organic farming sector, is also of great importance in influencing the policy making process of organic farming in European countries. All these factors, are going to be taken into account for the policy network analysis in the case of Greece.

Ευχαριστίες

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (Μ.Δ.Ε.) εκπονήθηκε στα πλαίσια της συμμετοχής μου στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Π.Μ.Σ.) με τίτλο «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου» του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η πραγματοποίηση της εργασίας αυτής, θα ήταν αδύνατη χωρίς την απαραίτητη συνδρομή ανθρώπων που στάθηκαν δίπλα μου σε ηθικό κυρίως επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο επίλυσης πρακτικών ζητημάτων που αντιμετωπίζει ο καθένας καθημερινά σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Πάνω από όλα όμως, θα ήταν αδύνατη εάν δεν είχα την επιείκεια και την αμέριστη κατανόηση των θεσμικών οργάνων του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης, προς τα οποία εκφράζω τη βαθειά ευγνωμοσύνη μου για το γεγονός ότι μου επέτρεψαν να παρατείνω τη χρονική διάρκεια εκπόνησης και κατάθεσης της εν λόγω Μεταπτυχιακής Εργασίας και έτσι να ολοκληρώσω τις εκπαιδευτικές μου υποχρεώσεις στα πλαίσια του εν λόγω Π.Μ.Σ.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω προς τον Επιβλέποντα Καθηγητή της Μεταπτυχιακής Εργασίας κ. Απόστολο Παπαδόπουλο, Αναπλ. Καθηγητή του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου Αθηνών για την επιστημονική καθοδήγηση και συμβολή του στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας, καθώς και για την αμέριστη υπομονή του. Ευχαριστίες εκφράζω φυσικά και προς τα υπόλοιπα μέλη της εξεταστικής επιτροπής της Μεταπτυχιακής Εργασίας (όπως αυτή είχε οριστεί αρχικά αλλά και με τη νέα της σύνθεση) και συγκεκριμένα προς την κα Σοφία Ευστράτογλου, Ομότιμη Καθηγήτρια του Γ.Π.Α., τον Καθηγητή κ. Νίκο Μπεόπουλο, Πρόεδρο του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γ.Π.Α., τον κ. Κων/νο Τσιμπούκα, Καθηγητή του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γ.Π.Α., τον κ. Αθανάσιο Καμπά, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γ.Π.Α. και τον κ. Αλέξανδρο Κουτσούρη, Επ. Καθηγητή Γ.Π.Α. Θα ήθελα να επισημάνω τον υποστηρικτικό ρόλο του κ. Νίκου Μπεόπουλου σε όλη αυτήν την προσπάθεια, ο οποίος υπήρξε εμπνευστής της συμμετοχής μου στο εν λόγω Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών και γνώστης της σφοδρής επιθυμίας μου για συνέχιση των σπουδών μου.

Σημαντική υποστήριξη έλαβα από φίλους και συνεργάτες στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής μου στο Π.Μ.Σ. «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου». Φίλοι που με

παρότρυναν να υποβάλω –επιτυχώς– για δεύτερη φορά αίτηση συμμετοχής στο εν λόγω Π.Μ.Σ. όπως ο κ. Νίκος Προύτσος, αλλά και φίλοι όπως ο κ. Νίκος Μανίκας, που μου πρόσφεραν αμέριστη βοήθεια τόσο σε επαγγελματικό επίπεδο, διευκολύνοντας έτσι τη συμμετοχή μου στις πανεπιστημιακές παραδόσεις, όσο και σε ψυχολογικό επίπεδο, όταν έβλεπα να ορθώνονται διαρκώς εμπόδια και να ψάχνω διέξοδο προς λάθος κατευθύνσεις. Η κα Αλεξία Γιαννουζάκου, αποδείχτηκε αξιόλογη συνεργάτης στο εγχείρημα αυτό, παρέχοντας αμέριστη φιλική υποστήριξη και πολύτιμες πληροφορίες για την έναρξη και την πορεία της παρούσης επιστημονικής έρευνας. Αλλά και ο κ. Γιώργος Βλάχος, επίσης παρείχε συμβουλευτική υποστήριξη και πληροφόρηση, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην εκπόνηση αυτής της εργασίας.

Όλους αυτούς τους ανθρώπους τους ευχαριστώ θερμά, όπως ειλικρινά ευχαριστώ και τους εκπροσώπους των διαφόρων φορέων αλλά και τους ιδιώτες που εμπλέκονται στο χώρο της βιολογικής γεωργίας, για το γεγονός της αποδοχής τους να συμμετάσχουν στις συνεντεύξεις και να επιδείξουν εξαιρετικό πνεύμα συνεργασίας μέσα από την αποκάλυψη χρήσιμων στοιχείων και πληροφοριών για την έρευνα αλλά και την επικοινωνία των προσωπικών τους απόψεων.

Τέλος, εκ βαθέων ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω προς την οικογένειά μου, των οποίων η φυσική παρουσία και η ηθική συμπαράσταση υπήρξε διαρκής και αμέριστη σε όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών και ιδιαίτερα κατά την περίοδο εκπόνησης της παρούσης Μεταπτυχιακής Εργασίας. Χωρίς την ουσιαστική βοήθειά τους και προπάντων την πίστη τους στις δυνατότητες και τα οράματά μου, αυτήν τη στιγμή δεν θα υπήρχε έρεισμα για συγγραφή ευχαριστιών.

Στις μικρές μου Σταματίνα και Μαρουσώ, τους αφιερώνω την προσπάθεια αυτή με την υπόσχεση να είμαι αρωγός σε όλα τους τα όνειρα, όπως υπήρξαν και αυτές στο δικό μου όνειρο με τον δικό τους τρόπο: της υπομονής και της ζεστής αγκαλιάς.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<i>ΠΕΡΙΛΗΨΗ</i>	III
<i>ABSTRACT</i>	V
<i>ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ</i>	VII
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.</i>	1
<i>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</i>	1
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.</i>	7
<i>ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ</i>	7
2.1. Ορισμοί και φιλοσοφία της βιολογικής γεωργίας	7
2.2. Το κίνημα της βιολογικής γεωργίας σε δίλημμα	14
2.3. Ο καταναλωτής και η ανάπτυξη της αγοράς των βιολογικών προϊόντων	20
2.4. Σύνοψη – Συμπεράσματα	32
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.</i>	36
<i>ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΚΑΠ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ</i>	36
3.1. <i>Η εξέλιξη της ΚΑΠ μέσα από ένα δίκτυο συλλογικών φορέων</i>	36
3.1.1. <i>Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή</i>	41
3.1.1.1. <i>Μεταρρύθμιση Mac Sharry (1992)</i>	41
3.1.1.2. <i>Ατζέντα 2000</i>	42
3.1.1.3. <i>Μεταρρύθμιση Fischler (2003)</i>	42
3.1.2. <i>Τα Κράτη-Μέλη</i>	43
3.1.2.1. <i>Μεταρρύθμιση Mac Sharry (1992)</i>	43
3.1.2.2. <i>Ατζέντα 2000</i>	45
3.1.2.3. <i>Μεταρρύθμιση Fischler (2003)</i>	48
3.1.3. <i>Η Κοινωνία των Πολιτών</i>	49
3.1.3.1. <i>Μεταρρύθμιση Mac Sharry (1992)</i>	49
3.1.3.2. <i>Ατζέντα 2000</i>	50
3.1.3.3. <i>Μεταρρύθμιση Fischler (2003)</i>	51
3.1.4. <i>Το Θεσμικό Πλαίσιο</i>	53

3.1.4.1. Μεταρρύθμιση Mac Sharry (1992)	53
3.1.4.2. Ατζέντα 2000	54
3.1.4.3. Μεταρρύθμιση Fischler (2003)	56
3.1.5. Σύνοψη-Συμπεράσματα.....	56
3.2. Ο «δεύτερος πυλώνας» της ΚΑΠ: η σημασία του από άποψη σχεδιασμού και διάθεσης της Ε.Ε.	63
3.2.1. Η έννοια του «δεύτερου πυλώνα» και προσδιορισμός των λειτουργιών του.....	63
3.2.2. Προς μία πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου/ αγροτικής ανάπτυξης	65
3.2.3. Η βιολογική γεωργία στα πλαίσια του «δεύτερου» πυλώνα της ΚΑΠ.....	80
3.2.4. Η χρηματοδότηση της αγροτικής ανάπτυξης	82
3.2.5. Σύνοψη-Συμπεράσματα.....	85
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.	91
Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	91
4.1. Ορισμένα στατιστικά στοιχεία.....	91
4.2. Η Βιολογική Γεωργία στα πλαίσια της ΚΑΠ - Ιστορικό	95
4.2.1. Μέσα δεκαετίας 1970.....	95
4.2.2. Πρώτο μισό δεκαετίας 1980	95
4.2.3. Δεύτερο μισό δεκαετίας 1980.....	101
4.2.4. Πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990.....	105
4.2.5. Δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990.....	109
4.2.6. Η μετά την «Ατζέντα 2000» εποχή.....	114
4.2.7. Σύνοψη – Συμπεράσματα	124
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	130
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	130
5.1. Το θεωρητικό υπόβαθρο της προσέγγισης των δικτύων.....	130
5.2. Η θεωρία των θεσμών.....	134
5.3. Η εφαρμογή της ανάλυσης των δικτύων πολιτικής σε επίπεδο Ε.Ε.....	138
5.4. Η εφαρμογή της ανάλυσης των δικτύων πολιτικής σε εθνικό επίπεδο	140
5.5. Η εμπειρική έρευνα	147

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	152
Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	152
6.1. Ιστορική Αναδρομή – Γενικά Στοιχεία	152
6.2. Η βιολογική γεωργία στα πλαίσια της αγρο-περιβαλλοντικής πολιτικής	164
6.3. Δομή και διάρθρωση του κλάδου της βιολογικής γεωργίας	178
6.4. Το θεσμικό πλαίσιο της βιολογικής γεωργίας	181
6.4.1. Οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων	182
6.4.2. Ο Οργανισμός Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων (Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.)	191
6.4.3. Η Διεύθυνση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ.....	195
6.5.1. Ορισμένα στατιστικά στοιχεία.....	203
6.5.2. Καταναλωτική ζήτηση και δίκτυα διανομής – όροι του εμπορίου	207
6.5.3. Οι Αγορές των Βιοκαλλιεργητών.....	230
6.5.4. Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	240
6.6. Η «επαγγελματική» οργάνωση των Ελλήνων βιοπαραγωγών	242
6.7. Εκπαίδευση – Κατάρτιση – Συμβουλευτική Στήριξη	259
6.7.1. Ο θεσμός των Συμβούλων	259
6.7.2. Εκπαίδευση – Κατάρτιση.....	265
6.8. Σύνοψη – συμπεράσματα σχετικά με την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα	273
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	288
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	288
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	303
8.1. Ξενόγλωσση	303
8.2. Ελληνογλωσση	322
8.3. Πηγές από το Διαδίκτυο	324
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1	325
ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΙΚΩΝ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΚΑΠ	326

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2	332
<i>ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ</i>	333
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3	337
<i>ΠΙΝΑΚΕΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΗΣ ΓΗΣ ΣΤΗΝ Ε.Ε. ΤΩΝ - 15 ΚΑΙ -25 ΚΡΑΤΩΝ-ΜΕΛΩΝ</i>	338
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4	341
<i>ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΗ ΓΗ ΣΤΗΝ Ε.Ε.- 27, ΑΠΟ ΤΟ 2003–2009</i>	342
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5	344
<i>ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΠΑΛΑΤΑΤΖΗΣ»</i>	345
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6	351
<i>ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑ ΝΟΜΟ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΚΤΡΕΦΟΜΕΝΩΝ ΖΩΩΝ</i>	352
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7	355
<i>Η ΕΓΧΩΡΙΑ ΑΓΟΡΑ (1996-2006) ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΛΑΔΙ, ΚΡΑΣΙ ΚΑΙ ΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΗ</i>	356
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8	357
<i>ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ</i>	358

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μέσα από τη μελέτη αυτή, που έχει ως τίτλο «*Το δίκτυο της βιολογικής γεωργίας στα πλαίσια της πολιτικής για την ανάπτυξη της υπαίθρου. Η περίπτωση της Ελλάδας*», θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε το σημαντικό ρόλο των θεσμών και των σχέσεων εξουσίας ανάμεσα στους διάφορους κοινωνικούς εταίρους, οι οποίοι εμπλέκονται στη διαμόρφωση, τη διατήρηση ή και τη μεταμόρφωση του δικτύου της βιολογικής γεωργίας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο κυρίως των πολιτικών (ευρωπαϊκή και εθνική πολιτική ρύθμιση και θεσμοί), κοινωνικών (η κινηματική ανάπτυξη του βιολογικού τρόπου παραγωγής) αλλά έως κάποιο βαθμό και των οικονομικών παραγόντων. Η ανάλυση αυτή θα φωτίσει αντιθέσεις «κλειδιά» μέσα στο παγκόσμιο και εγχώριο εμπόριο των «βιολογικά πιστοποιημένων» τροφίμων, ανάμεσα στις κυρίαρχες συμβατότητες της αγοράς–επάρκεια, τυποποίηση και ανταγωνιστικές τιμές– και τις εναλλακτικές κινηματικές συμβατότητες όπως η εμπιστοσύνη, η οικολογική ποικιλία και η κοινωνική δικαιοσύνη.

Για τη διευκρίνηση και τον πλήρη προσδιορισμό του περιεχομένου του θέματος, θεωρώ απαραίτητο να αποσαφηνισθεί η έννοια του όρου «δίκτυο» βιολογικής γεωργίας. Δηλαδή, από το σύνολο των δυνατών ορισμών του «δικτύου», να δοθεί εκείνος ο ορισμός που εκφράζει το περιεχόμενό του, υπό την έννοια ότι γίνεται αποδεκτός από την ερευνήτρια και μελετάται από αυτή κατ' αυτόν τον τρόπο. Θα πρέπει επίσης να αποσαφηνιστεί, ότι όταν η ερευνήτρια αναφέρεται στον όρο «δίκτυα», εννοεί πρώτιστα τα δίκτυα πολιτικής.

Έτσι λοιπόν, ο B.G. Peters, θα ορίσει τα «δίκτυα πολιτικής» ως συναθροίσεις κοινωνικών ομάδων και συλλογικών φορέων, που ενδιαφέρονται ή εμπλέκονται σε ένα πεδίο πολιτικής (1998). Ουσιαστικά όμως, τα «δίκτυα πολιτικής» είναι κάτι παραπάνω από συναθροίσεις διαφόρων συλλογικών φορέων –θεσμοποιημένων και μη– καθώς τα δίκτυα μετατρέπονται σε νέους μηχανισμούς διακυβέρνησης (Shout and Jordan, 2005), πυροδοτώντας πολιτικές διαδικασίες ή/και πολιτικά αποτελέσματα. Μέσα σε αυτήν τη λογική, τα δίκτυα μπορούν να αποτελέσουν το μεθοδολογικό εργαλείο τόσο για την ανάλυση των πολιτικών διαδικασιών και αποτελεσμάτων στα οποία εμπλέκονται, όσο και για την ερμηνεία των μεταβολών που λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένα πεδία πολιτικής. Υπό αυτήν την οπτική, η προσέγγιση των δικτύων έχει αποδειχθεί πολύ

σημαντική για τη μελέτη της αγροτικής πολιτικής, της αγροπεριβαλλοντικής πολιτικής και της πολιτικής της περιφερειακής ανάπτυξης (Daugbjerg, 1999; Getimis and Paraskenopoulos, 2002). Ωστόσο, η πολιτική της αγροτικής ανάπτυξης, είναι ένα πεδίο που δεν έχει αναλυθεί ικανοποιητικά μέσω της προσέγγισης των ποικίλων μορφών δικτύων συλλογικών φορέων που λειτουργούν μέσα σε αυτό. Αυτό συμβαίνει, διότι η «αγροτική ανάπτυξη» είναι μία έννοια πλουραλιστική, η οποία περιλαμβάνει πολλά πεδία, όπως είναι οι κοινωνικοί, οικονομικοί και περιβαλλοντικοί τομείς, των οποίων οι χωρικές και τομεακές πλευρές δεν μπορούν να συμφιλωθούν εύκολα. Συνεπώς, η ανάλυση των δικτύων πολιτικής, θα μπορούσε να διευκολύνει τη διερεύνηση ζητημάτων, όπως το πώς προσαρμόζονται τα Κράτη-Μέλη στην πολιτική αγροτικής ανάπτυξης της Ε.Ε. (Papadopoulos, A. & Liarikos, C., 2007).

Η αγροτική πολιτική, αποτελεί ένα πεδίο πολιτικής που προσφέρει γόνιμο έδαφος για την εμπειρική εξέταση της φύσης της διαδικασίας διαμόρφωσης πολιτικής και του ρόλου των δικτύων σε αυτήν. Ο όρος δίκτυα πολιτικής (με βάση την Βρετανική/Αμερικανική παράδοση) περιλαμβάνει μία ποικιλία τύπων διαμεσολάβησης συμφερόντων όπως οι κοινότητες πολιτικής και τα θεματικά δίκτυα (Marsh 1998a; Rhodes and Marsh 1992). Αυτή η προσέγγιση των δικτύων πολιτικής χρησιμοποιείται ως ένας «ευαίσθητος τρόπος ανάλυσης και κατηγοριοποίησης των σχέσεων ανάμεσα στους κρατικούς φορείς και άλλα συμφέροντα» και ως ένα επεξηγηματικό εργαλείο πολιτικής ανάλυσης (Marsh 1998b). Ωστόσο, στον πυρήνα αυτής της ανάλυσης, βρίσκονται οι σχέσεις ανάμεσα στα δίκτυα πολιτικής, αλλά και ο ρόλος του κράτους στην προώθηση της σταθερότητας ή της αλλαγής της πολιτικής.

Η Ε.Ε. θεωρείται ως μία μορφή πολυεπίπεδης διακυβέρνησης, με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς σε υπερεθνικό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο να αλληλεπιδρούν σε ιδιαίτερος πολύπλοκα δίκτυα, προκειμένου να παράξουν αποτελέσματα πολιτικής (Heritier, A., 2002). Η Ε.Ε. «κατευθύνεται» περισσότερο παρά κυβερνάται και τα δίκτυα πολιτικής παίζουν και αυτά το ρόλο τους σε μια τέτοια καθοδήγηση, διεκδικώντας συνεργασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο, κατορθώνοντας συμμόρφωση από τις ομάδες που επηρεάζονται και πετυχαίνοντας πρόσβαση σε μία ευρεία γκάμα πληροφοριών (Sbragia, 2000). Αν και η Ε.Ε. κατηγορείται ότι στηρίζεται υπερβολικά στα δίκτυα πολιτικής, τα δίκτυα αποτελούν πράγματι ένα ζωτικό μέρος του συστήματος πολιτικής της Ε.Ε., επειδή προχωράει με το σχεδιασμό και την εφαρμογή των πολιτικών της ακριβώς μέσω αυτών των άτυπων διαδρομών, όπως είναι η δικτύωση (Papadopoulos, A. & Liarikos, C., 2007).

Όπως θα διαπιστώσουμε στην πορεία της έρευνας αυτής, η ΚΑΠ χαρακτηρίζεται από συνεκτικά δίκτυα πολιτικής (ιδιαίτερα την περίοδο που ξεκινάμε τη διερεύνηση των μεταβολών της μέσα από ένα δίκτυο φορέων), το κύριο χαρακτηριστικό των οποίων είναι «η ύπαρξη μιας έκδηλης συναίνεσης ανάμεσα στα μέλη του δικτύου για ένα συγκεκριμένο πρότυπο πολιτικής» (Lynggaard, K., 2006 p. 16). Μέσα σε τέτοια συνεκτικά δίκτυα, είναι πολύ δύσκολο οι φορείς υποστήριξης θεμελιωδών αλλαγών μέσα στην ΚΑΠ να πετύχουν σημαντικές αλλαγές, καθώς είναι έντονος ο δισταγμός για να ληφθούν ρίσκα που μπορεί να έχουν απρόβλεπτες και μη επιθυμητές συνέπειες. Τα δίκτυα αυτά εντοπίζονται στις θεσμικές δομές της Ε.Ε. σε μακρο-επίπεδο, όπου υπάρχει κατάτμηση των κέντρων εξουσίας και επομένως μπορούν να ασκήσουν veto σε κάθε προσπάθεια μεταρρύθμισης της ΚΑΠ. Ως εκ τούτου, το πεδίο πολιτικής σε αυτές τις περιπτώσεις είναι πολύ ανθεκτικό στις αλλαγές. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αυτής της περιόδου είναι η μεταρρύθμιση Mac Sharry του 1992, η οποία θεωρείται από ορισμένους (Daughbjerg, 1999) όχι και τόσο προοδευτική ή ριζοσπαστική, αφού δεν αμφισβήτησε την εκτεταμένη χρήση των επιδοτήσεων.

Ο σκοπός αυτής της εργασίας δεν είναι τόσο να αναδείξει την ευρωπαϊκή και εθνική πορεία προς την αγροτική ανάπτυξη μέσα από το δρόμο της βιολογικής γεωργίας, όσο να αναγνωρίσει το ρόλο των διαφόρων κοινωνικών εταίρων και των δικτύων τους στη πορεία αυτή. Έτσι, κεντρικό ερώτημα της παρούσης μεταπτυχιακής διατριβής, είναι το πώς αντιμετωπίζουν οι διάφοροι συλλογικοί φορείς, κοινωνικοί εταίροι αλλά και μεμονωμένα άτομα τη βιολογική γεωργία και την ανάπτυξή της και το αν μέσα από τις θεωρήσεις τους και πρακτικές τους, προωθούν ένα δίκτυο βιολογικής γεωργίας (με την έννοια της συντονισμένης πολιτικής) ή πρόκειται για προσπάθειες μεμονωμένες που εξυπηρετούν ιδίους σκοπούς και μια μικρή μερίδα συμφερόντων. Με άλλα λόγια, το ερευνητικό ερώτημα που διατυπώνεται στην παρούσα εργασία είναι εάν υπάρχει ένα «συντονισμένο» δίκτυο προώθησης της βιολογικής γεωργίας τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο ή αν υπάρχουν πολλά και επάλληλα δίκτυα.

Υπό αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εργασία αναλύεται σε δύο στάδια: σε ένα πρώτο στάδιο και αφού προσδιορίζεται το εννοιολογικό περιεχόμενο της βιολογικής μεθόδου παραγωγής και ο κινηματικός της χαρακτήρας (κεφάλαιο πρώτο), εξετάζεται σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και συγκεκριμένα μέσα από τη διαμόρφωση και εφαρμογή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, ο τρόπος που προωθείται η πολιτική της βιολογικής γεωργίας αρχικά ως εργαλείο χάραξης και εφαρμογής πολιτικής και στη

συνέχεια ως ένα αυτόνομο πεδίο πολιτικής και ποιες είναι αυτές οι συνθήκες που επιτάσσουν το μετασχηματισμό της βιολογικής γεωργίας από εργαλείο σε πεδίο πολιτικής. Οι συσχετισμοί δυνάμεων σε επίπεδο θεσμικών φορέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και το θεσμικό πλαίσιο και η συμμετοχή ή μη, άλλων κοινωνικών εταίρων, δείχνουν την εξέλιξη της ΚΑΠ κατά τις τρεις διαδοχικές φάσεις των μεταρρυθμίσεων (1992, 1999 και 2003) και το σχηματισμό ενός δικτύου πολιτικής που επιτρέπει την προώθηση των ζητημάτων της βιολογικής γεωργίας.

Σε ένα δεύτερο στάδιο και αφού αναλύσουμε το μεθοδολογικό πλαίσιο αυτής της εργασίας, γίνεται εκτενής αναφορά στην ιστορική εξέλιξη της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα, στη συμβολή της αγροπεριβαλλοντικής πολιτικής της Ε.Ε. στην καθιέρωση και ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας ως μία περιβαλλοντικά φιλική μέθοδο παραγωγής, στη θεσμική οργάνωση του χώρου της βιολογικής γεωργίας, στην επαγγελματική οργάνωση των ελλήνων βιοκαλλιεργητών και στην περιγραφή των δεδομένων της εγχώριας αγοράς, η οποία αναδεικνύει φανερά μέσα από τις ελλείψεις της, την έκδηλη απουσία οργανωμένων δικτύων προώθησης της βιολογικής παραγωγής και τις πρώτες προσπάθειες για να ανατραπεί η κατάσταση αυτή προκειμένου να μπορέσει ο χώρος της βιολογικής γεωργίας πραγματικά να ανταποκριθεί στα «μελήματα ορισμένων καταναλωτών» αλλά και να «ανταμείβεται από την αγορά» – όπως προσδιορίζει το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για τα βιολογικά τρόφιμα και τη βιολογική γεωργία. Η ενότητα αυτή, εμπλουτίζεται από υλικό που συλλέχθηκε στα πλαίσια εμπειρικής έρευνας που διεξήχθη κατά την περίοδο Νοέμβριο – Δεκέμβριο του 2009.

Τα δίκτυα πολιτικής στο χώρο της βιολογικής γεωργίας, συγκεντρώνουν ευρέως διασκορπισμένους φορείς/παράγοντες –θεσμοθετημένους και μη– όπως το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠΑΑ&Τ) με τις δύο διευθύνσεις του (η Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας που είναι η εποπτεύουσα αρχή του συστήματος ελέγχου και πιστοποίησης της βιολογικής γεωργίας και η Δ/ση Χωροταξίας και Περιβάλλοντος που είναι αρμόδια για τις επιδοτήσεις των βιοκαλλιεργητών), ο Οργανισμός Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων (Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.), οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων (Ο.Ε.&Π.), οι αρχές διαχείρισης προγραμμάτων, τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά ινστιτούτα, οι Σύμβουλοι, οι οργανώσεις των αγροτών (θεσμοθετημένες και μη), άλλες επαγγελματικές οργανώσεις που έχουν να κάνουν με τη μεταποίηση και την εμπορία της βιολογικής παραγωγής, οι οργανώσεις των καταναλωτών, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις κ.ά., οι οποίοι μπορούν

να έχουν πρόσβαση στη διαμόρφωση πολιτικής. Η παρούσα έρευνα κάλυψε ένα μέρος της δικτύωσης αυτής, θέλοντας να δώσει το στίγμα μιας υφιστάμενης κατάστασης και μιας κατάστασης που πάει να διαμορφωθεί. Η κάλυψη του συνόλου των φορέων ή δυνητικά φορέων που έχουν λόγο στη χάραξη πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, αλλά και στην αποτελεσματική εφαρμογή αυτής, απαιτεί μία σαφώς πιο εμπεριστατωμένη έρευνα, που θα μπορούσε να αποτελέσει πιθανότατα το αντικείμενο μιας διδακτορικής διατριβής.

Η έρευνα αυτή, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σε ένα μεγάλο βαθμό ως περιγραφική, καθώς βασική μας πρόθεση είναι η εκτίμηση των χαρακτηριστικών της δραστηριοποίησης των συλλογικών φορέων που εμπλέκονται στο χώρο της βιολογικής γεωργίας και των διασυνδέσεων που εκτυλίσσονται ανάμεσα τους μέσα από θεσμοποιημένα και/ή άτυπα κανάλια. Σε ένα μικρότερο βαθμό ωστόσο, είναι και διερευνητική, αφού πέρα από την περιγραφή μιας κατάστασης και κατευθυνόμενοι από τα χαρακτηριστικά των φορέων που μελετάμε, στοχεύουμε στην ανακάλυψη της δικτύωσης και των διαφορετικών μορφών της. Μέσα από ένα τέτοιο πρίσμα, η έρευνα συνεχώς αναδιατυπώνεται και μεταβάλλει κατεύθυνση ανάλογα με τις καινούριες πληροφορίες που έρχονται στο φως και τις καταστάσεις που αποκαλύπτονται.

Η αποτύπωση και ο χαρακτήρας των σχέσεων που διαμορφώνονται ανάμεσα στους διάφορους κοινωνικούς εταίρους που εμπλέκονται στο χώρο της βιολογικής γεωργίας και η δυσκολία συγκέντρωσης πληροφοριών σχετικά με αυτό το ζήτημα, καθιστά αδύνατη την ποσοτική διερεύνηση και ανάπτυξη ενός τέτοιου ζητήματος, καθώς απαιτείται αμεσότητα επικοινωνίας και αλληλεπίδραση μεταξύ ερευνητή και υποκειμένων για να αποσπαστεί εκείνο το είδος της πληροφορίας, το οποίο εκτιμάται στην πορεία ως χρήσιμο για την εξέλιξη της έρευνας. Συνεπώς, η επιλογή της ποιοτικής μεθόδου έρευνας και συγκεκριμένα η διεξαγωγή των εις βάθος συνεντεύξεων, κρίθηκε ως η πλέον κατάλληλη μέθοδος αναφορικά με τη συγκέντρωση πληροφοριών γύρω από το δίκτυο της βιολογικής γεωργίας στη χώρα μας.

Η ποιοτική αναζήτηση πρωτογενούς υλικού, εκτός από τις συνεντεύξεις (12) με κρατικούς φορείς (Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ και Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.), εκπροσώπους Οργανισμών Ελέγχου και Πιστοποίησης (ΔΗΩ, Q-Ways, Φιλική Πιστοποίηση), εκπροσώπους συλλογικών φορέων οργάνωσης των αγροτών όπως η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. ή ο Σύλλογος Αγροτών Βιοκαλλιεργητών Αττικής, ιδιοκτήτες καταστημάτων διάθεσης βιολογικών προϊόντων και ειδικούς εμπειρογνώμονες (ακαδημαϊκούς από το χώρο του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών), προήλθε και

από την ανάλυση επίσημων εγγράφων που αφορούσαν στη σύσταση της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων (Ε.Ε.Β.Π.) το Σεπτέμβριο του 2009 και τα θέματα με τα οποία συνδιαλέχτηκε η Επιτροπή στην πρώτη της συνεδρίαση. Η πρωτοβουλία για τη σύσταση της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων, αποτελεί την τελευταία –έως τώρα– επίσημη πρωτοβουλία από θεσμικό φορέα (ΥΠΑΑ&Τ) για τη σύσταση ενός δικτύου βιολογικής γεωργίας, το οποίο θα έχει συμβουλευτικό ρόλο προς την πολιτική ηγεσία του Υπουργείου και στόχο τη συνεχή διαβούλευση με τους εκπροσώπους του τομέα ώστε να υπάρξει συστηματική παρακολούθηση τόσο της πορείας, όσο και της εφαρμογής όλων των πολιτικών για την ανάπτυξη του κλάδου της βιολογικής γεωργίας στη χώρα μας. Συνεπώς, τα μέλη της Ε.Ε.Β.Π. αποτελούν σε μεγάλο βαθμό και τους φορείς του ελληνικού δικτύου πολιτικής βιολογικής γεωργίας. Η Ε.Ε.Β.Π. αντικατέστησε προηγούμενες θεσμικές μορφές δικτύωσης όπως το Συμβούλιο Βιολογικής Γεωργίας, το οποίο ήταν αρμόδιο να γνωμοδοτεί επί θεμάτων παραγωγής και ανάπτυξης του τομέα βιολογικής γεωργίας και των προϊόντων της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.

ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ

2.1. Ορισμοί και φιλοσοφία της βιολογικής γεωργίας

Ο ορισμός της «βιολογικής» γεωργίας, έχει αποτελέσει αντικείμενο μακροχρόνιων και «θερμών» συζητήσεων παγκοσμίως, παρά τη φαινομενικά αναμφισβήτητη φύση των προτύπων ενός τέτοιου συστήματος γεωργίας. Έτσι, ο ορισμός της βιολογικής μεθόδου παραγωγής, μπορεί να κυμαίνεται μεταξύ ενός στενού ορισμού, υπό τον οποίο απαγορεύονται ορισμένες μόνο εισροές ή επιτρέπονται ορισμένες άλλες και ενός ευρύτερου ορισμού, ο οποίος αναγνωρίζει τη μεγάλη αξία των ευρύτερων κοινωνικών και οικολογικών διαδικασιών που περιλαμβάνονται στον βιολογικό τρόπο παραγωγής –συμπεριλαμβανομένης της αποκεντρωμένης αγοράς, η οποία μοιάζει να αποκλείει τις συναλλαγές με τις υπεραγορές.

Η παγίωση των εννοιών και πρακτικών της βιολογικής γεωργίας σε παγκόσμια κλίμακα (είχαν γίνει ήδη δημοφιλείς τη δεκαετία του '60 από τα διάφορα κινήματα στον Βορρά ως κριτική στην καταστροφική φύση των αγροτο-βιομηχανικών πρακτικών), επήλθε με την ίδρυση της IFOAM¹ (Διεθνής Συνομοσπονδία των Κινήματων Βιολογικής Γεωργίας) το 1972, από ομάδες που προέρχονταν από τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία, τη Σουηδία, τη Νότιο Αφρική και τα Ηνωμένα Έθνη. Η IFOAM, καθιέρωσε έναν ενιαίο ορισμό της βιολογικής γεωργίας, βασισμένο στις μεθόδους διαχείρισης που εφαρμόζονται στα πλαίσια της εκμετάλλευσης, οι οποίες περιλαμβάνουν τη χρήση φυσικών μεθόδων ενίσχυσης και διατήρησης της εδαφικής γονιμότητας και της προστασίας από τις ασθένειες, την απόρριψη των συνθετικών χημικών λιπασμάτων, των παρασιτοκτόνων και των φυτοφαρμάκων και γενικότερα την προστασία των οικοσυστημάτων. Η επέκταση της Διεθνούς αυτής Συνομοσπονδίας (IFOAM) σε εκατό χώρες, βοήθησε στη διάδοση και την επικράτηση του ορισμού αυτού και στις χώρες του Νότου, καθώς το 75% των ατομικών και θεσμικών μελών της Συνομοσπονδίας, προέρχεται από τον παγκόσμιο Νότο.

Κατά την IFOAM «η βιολογική γεωργία είναι ένα αγροτικό σύστημα που προωθεί την περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά υγιή παραγωγή τροφής, ίνας,

¹ International Federation of Organic Agriculture Movements

ξυλείας κ.λπ. Σε αυτό το σύστημα, η γονιμότητα του εδάφους θεωρείται ως το κλειδί στην επιτυχή παραγωγή. Δουλεύοντας με τις φυσικές ιδιότητες του εδάφους, των φυτών, των ζώων και του περιβάλλοντος, οι βιοκαλλιεργητές στοχεύουν στη βελτιστοποίηση της ποιότητας σε όλες τις όψεις της γεωργίας και του περιβάλλοντος». Επίσης αναφέρεται: «Η βιολογική γεωργία είναι ένα σύστημα που στηρίζεται στη δυναμική αλληλεπίδραση ανάμεσα στο έδαφος, τα φυτά, τα ζώα, τον άνθρωπο, το οικοσύστημα και γενικότερα το περιβάλλον στη θέση των εξωτερικών εισροών, όπως τα παρασιτοκτόνα και τα ανόργανα λιπάσματα. Αυτή η γεωργική μέθοδος στοχεύει στην προστασία του περιβάλλοντος, στην αποκατάσταση και τη διατήρηση της γονιμότητας του εδάφους, καθώς και στην παραγωγή υψηλής ποιότητας αγροτικών προϊόντων που δεν περιέχουν χημικά κατάλοιπα. Η βιολογική γεωργία στηρίζεται στη συνειδητή απόφαση να γίνεται μόνο επιλεκτική χρήση των νέων τεχνολογιών» (IFOAM, 2003).

Ειδικότερα: «Η βιολογική γεωργία στηρίζεται σε ολοκληρωμένη διαχείρισης παραγωγικά συστήματα, τα οποία προωθούν και ενδυναμώνουν την υγεία του αγροοικοσυστήματος, συμπεριλαμβανομένων της βιοποικιλότητας, των βιολογικών κύκλων και της βιολογικής δραστηριότητας του εδάφους. Δίνει έμφαση στη χρήση των μεθόδων διαχείρισης παρά στη χρήση εξωτερικών εισροών, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι συνθήκες της εκάστοτε περιοχής απαιτούν συστήματα εκμετάλλευσης τοπικά προσαρμοσμένα. Αυτό επιτυγχάνεται με τη χρήση –όπου είναι δυνατό– βιολογικών και μηχανικών μεθόδων στη θέση των συνθετικών υλικών, προκειμένου να πραγματοποιήσουν οποιαδήποτε συγκεκριμένη λειτουργία μέσα στο σύστημα. Ένα βιολογικό παραγωγικό σύστημα εκμετάλλευσης είναι προορισμένο: i) να ενδυναμώνει τη βιοποικιλότητα μέσα σε ολόκληρο το σύστημα ii) να αυξάνει τη βιολογική δραστηριότητα του εδάφους iii) να διατηρεί τη γονιμότητα του εδάφους μακροπρόθεσμα iv) να ανακυκλώνει τα υπολείμματα ζωικής και φυτικής προέλευσης προκειμένου να επιστρέφουν τα θρεπτικά συστατικά στη γη και έτσι να ελαχιστοποιείται η χρήση των μη-ανανεώσιμων πηγών v) να στηρίζεται σε ανανεώσιμες πηγές σε τοπικά οργανωμένα αγροτικά συστήματα vi) να προωθεί την υγεία του εδάφους, του νερού και του αέρα, όπως επίσης να ελαχιστοποιεί όλες τις μορφές ρύπανσης που μπορεί να προκύψουν από τις γεωργικές πρακτικές vii) να χειρίζεται τα γεωργικά προϊόντα μέσω προσεκτικών μεθόδων μεταποίησης, προκειμένου να διατηρήσει τη βιολογική αξιοπιστία και τις ζωτικές ποιότητες του προϊόντος σε όλα τα στάδια viii) να εγκαθίσταται σε οποιαδήποτε υπάρχουσα

εκμετάλλευση μέσω μιας περιόδου μετατροπής, η χρονική διάρκεια της οποίας να καθορίζεται από συγκεκριμένους παράγοντες της συγκεκριμένης τοποθεσίας, όπως η ιστορία της γης και ο τύπος των φυτικών και ζωικών προϊόντων που πρόκειται να παραχθούν» (CAC, 2001).

Επίσης: «Η βιολογική γεωργία είναι μία ολιστική άποψη της γεωργίας που στοχεύει στην αντανάκλαση μιας βαθιάς σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στην πανίδα και τη χλωρίδα της γεωργικής εκμετάλλευσης, την παραγωγή της εκμετάλλευσης και το συνολικό περιβάλλον» (Mannion, 1995) ή «Η βιολογική γεωργία δεν αναφέρεται απλά στη χρήση ζωντανού υλικού, αλλά δίνει έμφαση στην ιδέα της ‘ολότητας’, υπονοώντας «τη συστηματική σχέση ή το συντονισμό των μερών σε ένα όλο» (Scofield, 1986).

Η βιολογική γεωργία ως φιλοσοφία, χρονολογείται από το πρώτο τέταρτο του 20ου αιώνα, πριν δηλαδή τη διαδεδομένη χρήση των συνθετικών παρασιτοκτόνων και των λιπασμάτων διαλυτών νιτρικών και ειδικότερα των ευδιάλυτων νιτρικών που χαρακτήρισαν τη γεωργία τα τελευταία πενήντα χρόνια. Η φιλοσοφία αυτή βλέπει τη βιολογική γεωργία ως μία προσέγγιση στη γεωργία που έχει ως σκοπό να δημιουργήσει ολοκληρωμένα, ανθρώπινα, περιβαλλοντικά και οικονομικά αειφόρα αγροτικά παραγωγικά συστήματα. Ο όρος «βιολογικό» δεν αναφέρεται στον τύπο των εισροών που χρησιμοποιούνται, αλλά στην ιδέα ότι η εκμετάλλευση είναι όπως ένας οργανισμός, του οποίου όλα τα μέρη –τα ανόργανα συστατικά του εδάφους, το οργανικό υλικό, οι μικρο-οργανισμοί, τα έντομα, τα φυτά, τα ζώα και οι άνθρωποι– αλληλεπιδρούν για να δημιουργήσουν ένα συνεκτικό, αυτο-ρυθμιζόμενο και σταθερό όλο. Οι εξωτερικές εισροές, χημικές ή οργανικές, μειώνονται όσο το δυνατόν περισσότερο. Σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες, η βιολογική γεωργία είναι γνωστή ως οικολογική γεωργία, αντανακλώντας την έμφαση στη διαχείριση του οικοσυστήματος παρά στις εξωτερικές εισροές.

Στο σημείο αυτό, είναι χρήσιμο να αναφέρουμε και τον ορισμό της αγρο-οικολογικής/ εναλλακτικής γεωργίας ως εκείνη την προσέγγιση της γεωργίας, που προσπαθεί να προσφέρει αειφόρες σοδιές μέσω της χρήσης οικολογικά υγιών τεχνολογιών διαχείρισης. Οι στρατηγικές της αγρο-οικολογικής γεωργίας, στηρίζονται σε οικολογικές αντιλήψεις, όπως ότι η διαχείριση καταλήγει στη βέλτιστη ανακύκλωση των θρεπτικών συστατικών και του οργανικού υλικού, σε κλειστές ροές ενέργειας, σε ισορροπημένους πληθυσμούς παρασίτων και σε ενισχυμένη πολλαπλή χρήση του τοπίου» (Altieri, 1987, p. XIV). Οι Guzman & Woodgate (1997), αναγνωρίζουν στην αγρο-οικολογία ότι προωθεί την ...οικολογική διαχείριση των βιολογικών συστημάτων

μέσω συλλογικών μορφών κοινωνικής δράσης, η οποία ανακατευθύνει την πορεία της συν-εξέλιξης ανάμεσα στην φύση και την κοινωνία, προκειμένου να αντιμετωπίσει την 'κρίση του εκσυγχρονισμού'. Αυτό θα το πετύχει μέσω συστημικών στρατηγικών, που ελέγχουν την ανάπτυξη των συντελεστών και των σχέσεων της παραγωγής, προκειμένου να αλλάξουν επιλεκτικά τους τρόπους της ανθρώπινης παραγωγής και της κατανάλωσης που έχουν προκαλέσει αυτήν την κρίση. Κεντρική σε αυτές τις στρατηγικές, είναι η τοπική διάσταση που κωδικοποιείται μέσα στα συστήματα γνώσης (τοπικής, χωρικής ή ενδογενούς), τα οποία απεικονίζουν και προωθούν την οικολογική και πολιτισμική βιοποικιλία. Αυτή η ποικιλία, θα έπρεπε να διαμορφώνει το σημείο έναρξης των εναλλακτικών γεωργιών και την καθιέρωση ωστόσο δυναμικών αειφόρων αγροτικών κοινωνιών. Ο ορισμός αυτός, τονίζει τον αντίκτυπο της εφαρμογής των αγρο-οικολογικών αρχών στην οργάνωση των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων και φαίνεται ότι έχει να κάνει με τη βιωσιμότητα των αγροτικών κοινοτήτων και πολιτισμών αλλά και με συγκεκριμένους τρόπους παραγωγής. Ιδέες όπως η τοπικότητα, η ενδογενής ικανότητα και γνώση, οι νέοι κανόνες παραγωγικών και καταναλωτικών πρακτικών και η οικολογική και πολιτισμική ποικιλία, βρίσκονται ενσωματωμένες σε έναν τέτοιο ορισμό και φαίνεται να υποστηρίζονται από αυτούς που πρεσβεύουν και εφαρμόζουν μία πιο ολιστική βιολογική ή αειφορική φιλοσοφία.

Και οι δύο αντιλήψεις, της βιολογικής και της αγρο-οικολογικής γεωργίας, στην αρχή έννοιες ταυτόσημες, συνδέονται στενά με την αειφορική² προσέγγιση της γεωργίας. Με αφορμή τις εξελίξεις στη σύγχρονη γεωργία, οι οποίες έχουν οδηγήσει τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των διαδεδομένων συστημάτων παραγωγής σε αμφισβήτηση, ο Hodge (1993), συνοψίζει αυτές ακριβώς τις συνθήκες της γεωργίας, που δεν μπορούν να οδηγήσουν σε αειφορία του συμβατικού συστήματος παραγωγής: «Η γεωργία αντλεί τις εισροές που χρησιμοποιεί από πιο μακρινές (γεωγραφικά και τομεακά πηγές), με αποτέλεσμα να αυξάνει το ποσοστό της στην προμήθεια ενέργειας από μη-ανανεώσιμες πηγές, να εξαρτάται από μία πιο στενή γενετική βάση και να έχει ένα αυξανόμενο αντίκτυπο στο περιβάλλον. Αυτό αντανakλάται ιδιαίτερα στη μεγάλη

---

² Η ιδέα της αειφορικότητας βρίσκεται στην καρδιά των συζητήσεων που εκτυλίσσονται γύρω από τη χρήση των φυσικών πηγών του πλανήτη, ωστόσο δεν υπάρχει γενική συναίνεση όσον αφορά στην ερμηνεία της έννοιας αυτής, παρά τη διαισθητική ελκυστικότητά της (Park and Seaton, 1996). Επίσης, σύμφωνα με ορισμένους, η αειφορική γεωργία είναι συνώνυμη της βιολογικής γεωργίας, ενώ κατά άλλους, πρόκειται για ξεχωριστές ιδέες που δεν πρέπει να εξισώνονται (Rigby, D. and Cáceres, D., 2001).

της εξάρτησης από χημικά λιπάσματα και γεωργικά φάρμακα, στην εξάρτησή της από επιδοτήσεις και ενισχύσεις τιμών και στα εξωτερικά της κόστη όπως είναι οι απειλές για άλλα είδη, η περιβαλλοντική ρύπανση, η καταστροφή πληθυσμών και οι κίνδυνοι για την ανθρώπινη υγεία και ευζωία». Ο όρος «αιφορία» σημαίνει τη διατήρηση της ύπαρξης, εννοώντας τη μονιμότητα ή τη μακροπρόθεσμη υποστήριξη. Στα πλαίσια της γεωργικής παραγωγής, αναφέρεται ότι: «η αιφορία είναι ικανή να διατηρήσει την παραγωγικότητά της και τη χρησιμότητά της στην κοινωνία μακροπρόθεσμα... πρέπει να είναι περιβαλλοντικά υγιής, να διατηρεί τις πηγές, να είναι οικονομικά βιώσιμη, κοινωνικά υποστηρικτική και εμπορικά ανταγωνιστική» (Ikerd, 1993). Επίσης, «τα συστήματα που είναι αιφορικά για έναν αγρότη ή μία εκμετάλλευση κάποια χρονική στιγμή, μπορεί να μην είναι αιφορικά για έναν άλλο αγρότη ή εκμετάλλευση σε κάποια άλλη χρονική στιγμή» (Ikerd, 1993) που σημαίνει ότι μία αιφορική τεχνική θα ποικίλει χρονικά και τοπικά. Σύμφωνα με αυτή τη λογική, η αιφορία³ δεν μπορεί να συνδεθεί με ένα ιδιαίτερο σύνολο γεωργικών πρακτικών ή μεθόδων, καθώς η ικανότητα μιας συγκεκριμένης τεχνολογίας να συμπεριφερθεί ως αιφορική, εξαρτάται κυρίως από τις ιδιαιτερότητες του πλαισίου, στο οποίο αυτή χρησιμοποιείται.

Σε ένα πεδίο που χαρακτηρίζεται από πολλές και διαφορετικές ερμηνείες για το τι είναι βιολογική γεωργία και τι σημαίνει αιφορική γεωργία, η εισαγωγή των προτύπων βιολογικής γεωργίας αποτελεί μία σταθερή βάση αναφοράς. Ωστόσο, εδώ ελλοχεύει ο κίνδυνος κάποιοι να «υποβαθμίσουν» την έννοια της βιολογικής παραγωγής σε ό,τι απλά εμπεριέχεται στα πρότυπα⁴ αυτά· ενώ η βιολογική παραγωγή,

---

³ Πολλές «εναλλακτικές» προσεγγίσεις έχουν αναπτυχθεί στα πλαίσια των αιφορικών συστημάτων όπως η ολοκληρωμένη διαχείριση παρασίτων (Carol and Risch, 1990), η ολοκληρωμένη διαχείριση της σοδειάς (LEAF, 1991), η γεωργία χαμηλών εισροών, η αιφορική γεωργία χαμηλών εισροών (Edwards, 1987), η αιφορική γεωργία χαμηλών εξωτερικών εισροών (Reijntjes et al., 1992), η αγρο-οικολογία (Altieri, 1995), η βιοδυναμική γεωργία (Steiner, 1924), η βιολογική γεωργία (Scofield, 1986) κ.α. Ανάμεσα σε αυτές τις προσεγγίσεις, η βιολογική γεωργία και η σχέση της με την αιφορία, είναι στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος καθώς είναι προγενέστερη των άλλων προσεγγίσεων ως «περιβαλλοντικά φιλική» γεωργία (Scofield, 1986) και καθώς πρόκειται για ένα ραγδαία αναπτυσσόμενο γεωργικό τομέα σε πολλές χώρες.

⁴ Ο ρόλος της Διεθνούς Συνομοσπονδίας των Κινημάτων Βιολογικής Γεωργίας (IFOAM) στη διακυβέρνηση των βιολογικών αγρο-διατροφικών δικτύων, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διεθνή προώθηση των συστημάτων πιστοποίησης που καθιέρωσαν οι παραγωγοί του Βορρά και οι οργανισμοί,

στην ουσία, πηγαίνει πέρα από τα περιεχόμενα αυτών των προτύπων παραγωγής. Έτσι, ενώ από τη μία κρίνεται απαραίτητη μια μεγαλύτερη ρύθμιση μέσω των προτύπων (Tate, 1994), από την άλλη, η ρύθμιση αυτή (αναφορικά με τις μεθόδους καλλιέργειας, μεταποίησης και διανομής), δεν μπορεί να καλύψει την πλήρη γκάμα των κινήτρων και των προσδοκιών των βιολογικών καλλιεργητών.

Η εισαγωγή των προτύπων παραγωγής, ήταν αυτή που διαχώρισε τη βιολογική μέθοδο παραγωγής από οποιαδήποτε άλλη παραγωγική μέθοδο. Πρόκειται για πρότυπα που ορίστηκαν από τα ίδια τα κινήματα της βιολογικής γεωργίας μέσα σε μια διαδικασία αυτορύθμισης αυτών των κινήματων και αποτέλεσαν τη βάση για την πιστοποίηση και τη «σήμανση» της παραγωγής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και των μεταποιητικών επιχειρήσεων (Michelsen, 2001). Τα πρότυπα παραγωγής, αντανακλούν την κριτική θεώρηση της ανάπτυξης των πρακτικών της συμβατικής γεωργίας κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1960 και 1970 και των αγροτο-περιβαλλοντικών προβλημάτων που δημιουργούνται από την εφαρμογή αυτών των πρακτικών. Αποτελούν προσπάθειες των κινήματων να βρουν τρόπους για να υλοποιήσουν αξίες όπως η φύση, το περιβάλλον, η παραγωγή τροφίμων και η κοινωνία. Πρόκειται για μια ιδιωτική αντίδραση, η οποία κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990, πήρε μια περισσότερο δημόσια διάσταση μέσω της προσοχής που απέσπασε από τους πολιτικούς θεσμούς της Ευρώπης αλλά και παγκοσμίως· με αποτέλεσμα τη θεσμοποίησή της (Michelsen, 2001). Η θεσμοποίηση του κινήματος της βιολογικής γεωργίας από την Ευρωπαϊκή και εθνική πολιτική για την ανάπτυξη της υπαίθρου, είχε σημαντικές επιπτώσεις τόσο στην αναγνώριση, εξάπλωση και δυναμική της όσο και στις προοπτικές ενσωμάτωσης του κινήματος στην ευρύτερη οικονομία (Louloudis, 2002). Θα αναφερθούμε αναλυτικά στο ιστορικό αυτής της θεσμοποίησης στις αμέσως επόμενες ενότητες.

Πριν τα μέσα της 10ετίας του 1990, αυτοί που υποστήριζαν και εξασκούσαν τη βιολογική γεωργία, ήταν μια μικρή και σχετικά ομοιογενής ομάδα. Η ομάδα αυτή υποστήριζε το βιολογικό σύστημα παραγωγής και κατανάλωσης –συχνά με σημαντικά κόσθη ευκαιρίας για τους ίδιους και ως παραγωγοί και ως καταναλωτές– προκειμένου να πραγματοποιήσουν μία προσωπική πίστη στην ολιστική φιλοσοφία και πρακτική της

προκειμένου να ρυθμίσουν τη βιολογική ποιότητα και να παγιώσουν τις αγορές (Allan & Kovach, 2000; Guthman, 1998).

βιολογικής γεωργίας και διαβίωσης (η βιολογική γεωργία ως τρόπος ζωής)⁵. Αυτή η ριζοσπαστική φιλοσοφία, περιστρεφόταν γύρω από την ελάχιστη χρήση τεχνικών εισροών (χρήση εναλλακτικών μεθόδων αντιμετώπισης εχθρών, ασθενειών και ζιζανίων) και αγρο-χημικών, την ανακύκλωση φυτικών και ζωικών υπολειμμάτων, την υιοθέτηση συστημάτων εναλλαγής καλλιεργειών καθώς και τη δυνατότητα υιοθέτησης εναλλακτικών τεχνολογιών, όπως η χρήση κατά το δυνατόν ιθαγενών φυλών ζώων και φυτών και ποικιλιών, η ελεύθερη και υγιεινή βόσκηση, η φυσική διατροφή κ.α. Επίσης, περιστρεφόταν γύρω από την πρακτική της τοπικής παραγωγής για την τοπική κατανάλωση, ελαχιστοποιώντας έτσι την απόσταση που διένυαν τα τρόφιμα προς όφελος της ευρύτερης αειφορικότητας και βάζοντας τον παράγοντα των διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσα στους καλλιεργητές και τους καταναλωτές. Τέλος, η επιλογή κατάλληλου τόπου και εποχής και η έλλειψη υψηλής μεταποίησης του προϊόντος, αντανακλούσαν μία επιθυμία για εργασία στα πλαίσια των κύκλων της φύσης και όχι πέρα ή σε αντίθεση με αυτή. Στην ίδια γραμμή με το μοντέλο αυτό παραγωγής, οι αφοσιωμένοι καταναλωτές, ανέπτυξαν και χρησιμοποίησαν ορισμούς ποιότητας που προκάλεσαν τις τότε εξαιρετικά τυπικές και εξυγιασμένες συμβατότητες που είχαν υιοθετηθεί από τον κυρίαρχο τομέα των τροφίμων, συμβατότητες που αφορούσαν στο σχήμα, το μέγεθος και την παρουσία ή απουσία ψεγαδιών (Murdoch et al., 2000).

Η βιολογική γεωργία αναπτύχθηκε ανάμεσα στους ιδρυτές, τα μέλη και τις οργανώσεις της IFOAM, ως μία αλληλεπίδραση ανάμεσα σε παγκόσμια πρωτοπόρους, που δουλεύουν για ένα κοινό σκοπό. Οι οργανισμοί που αποτελούν μέλη της IFOAM, θεωρούν τους εαυτούς τους ως κοινωνικά κινήματα, με τα οποία μοιράζονται αρκετά χαρακτηριστικά. Ένα από αυτά τα στοιχεία και σημείο εκκίνησης για τη βιολογική γεωργία, είναι μια έντονη κριτική διάθεση απέναντι στα συμβατικά συστήματα γεωργικής παραγωγής. Η κριτική αυτή υπογραμμίζει την ανάγκη για μία περισσότερο φιλική προς το περιβάλλον γεωργία, η οποία επιδιώκει τη βιώσιμη παραγωγή, μέσω της διατήρησης των φυσικών πόρων, της ανακύκλωσης των θρεπτικών συστατικών και της ευζωίας των ζώων. Ένα άλλο στοιχείο, είναι ότι οι υπέρμαχοι της βιολογικής γεωργίας

---

⁵ «Η έλλειψη συγκεκριμένου ορισμού (της βιολογικής γεωργίας), επέτρεπε σε πολλούς από εμάς, να συνδέουμε τη βιολογική γεωργία με ορισμένα σημαντικά χαρακτηριστικά κλίμακας, τοπικότητας, ελέγχου, γνώσης, διατροφής, κοινωνικής δικαιοσύνης, συμμετοχής, σχέσεων παραγωγών-καταναλωτή και συνδέσεων με σχολεία και κοινότητες» (Duesing, 1995).

ήταν αγρότες, έμποροι, καταναλωτές, επιστήμονες κ.α. Αναπτύχθηκε δηλαδή στη βάση κοινών προσπαθειών και διαφορετικών συμφερόντων, από άτομα που είχαν μια καλά θεμελιωμένη σχέση με άλλα μέρη της κοινωνίας όπως περιβαλλοντικές επιστήμες, περιβαλλοντικά κινήματα ή κοινωνικά κινήματα –όπως οι ομάδες καταναλωτών (Tovey, 1997 & Michelsen, 1997)– και που είχαν μικρή σχέση ή βρίσκονταν στο περιθώριο ή και σε αντίθεση με τη συμβατική γεωργία (Michelsen, 2001). Το γεγονός αυτό προσδίδει και τη μοναδικότητα της βιολογικής γεωργίας, διότι εκπροσωπεί ένα εξωτερικό ενδιαφέρον για τη γεωργία και όχι απλά ένα εναλλακτικό σύστημα καλλιέργειας. Τέλος, ο άτυπος τρόπος σύστασης των βιολογικών οργανώσεων –σε αντίθεση με τις οργανώσεις της συμβατικής γεωργίας– υποδηλώνει ότι τα συμφέροντα που οργανώνονται μέσα από αυτές τις οργανώσεις, δεν ανήκουν στον αγροτικό τομέα ξεκάθαρα, αλλά έχουν μόνο μικρή επιρροή σε αποφάσεις που αφορούν στην αγροτική ανάπτυξη, καθώς οι οργανώσεις αυτές αποτελούν περισσότερο ή λιγότερο συνέχεια των πρακτικών άλλων οργανώσεων.

2.2. Το κίνημα της βιολογικής γεωργίας σε δίλημμα

Αναμφίβολα, ο τομέας των βιολογικών προϊόντων θεωρείται ως πανάκεια στις ανησυχίες εκείνες της κοινωνίας που αφορούν τόσο στην ασφάλεια των τροφίμων όσο και στις περιβαλλοντικές εξωτερικότητες,⁶ μέσω ενός παραγωγικού συστήματος που στηρίζεται στην αειφόρο χρήση φυσικών πόρων και σε ένα αυστηρό σύστημα πιστοποίησης (όσον αφορά κυρίως στην παραγωγή και τη μεταποίηση). Ο τομέας των

---

⁶ Ανάμεσα στις κύριες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει το κίνημα της βιολογικής γεωργίας στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, είναι οι *εξωτερικότητες*: τα κόστη δηλαδή και τα οφέλη που προκύπτουν από τις διαδικασίες της παραγωγής, της μεταποίησης και της διανομής του βιολογικού προϊόντος, που ωστόσο δεν υπολογίζονται και δεν εισχωρούν στο σύνολό τους στις συναλλαγές της αγοράς (λόγω του γεγονότος ότι τα πρότυπα πιστοποίησης αφορούν κυρίως στην παραγωγή και τη μεταποίηση). Πολλές φορές οι εξωτερικότητες, είναι η άλλη πλευρά του νομίσματος της *εμπορευματοποίησης*, που αποτελεί επίσης πρόκληση για τη βιολογική γεωργία. Άλλη μία μεγάλη πρόκληση, είναι το *εμπόριο εξ' αποστάσεως*, το οποίο εισάγει δύο δυνητικά προβλήματα: τη μεταφορά και την έλλειψη διαφάνειας. Η μεταφορά, μπορεί να μεταφραστεί σε αρνητική εξωτερικότητα σε όρους ενεργειακής χρήσης (ιδιαίτερα όταν οι διανυόμενες αποστάσεις είναι μεγάλες), αλλά και σε όρους ανωνυμίας της παραγωγής, οπότε εδώ θεωρείται κρίσιμη η διαμεσολάβηση της πιστοποίησης και των συστημάτων ιχνηλασιμότητας και ανιχνευσιμότητας, τα οποία συνοδεύουν τη βιολογική παραγωγή σε όλο τον κόσμο (Luttikholt L.W.M., 2007).

βιολογικών προϊόντων, από τη μία σχετίζεται με την ικανοποίηση νέων καταναλωτικών αναγκών και από την άλλη, παρέχει μία περισσότερο νόμιμη και αειφόρο βάση για δημόσια υποστήριξη της γεωργίας μέσω της ΚΑΠ. Υπό αυτό το πρίσμα μπορούν να κατανοηθούν οι σχέσεις του τομέα βιολογικών τροφίμων με τον ευρύτερο διατροφικό τομέα και την οικονομία, οι οποίες παίζουν έναν κεντρικό ρόλο στην επανατοποθέτηση και αναδιοργάνωση των βιολογικών τροφίμων στις αλυσίδες προμήθειάς τους. Γενικά, η βιολογική γεωργία υποστηρίζεται και σε εθνικό επίπεδο και σε επίπεδο Ε.Ε. για την παροχή δημόσιων αγαθών που συνδέονται με την αγροτική ανάπτυξη και για το ότι πρόκειται για ένα περιβαλλοντικά φιλικό παραγωγικό σύστημα (Hansen et al., 2001; Lotter, 2003) και περισσότερο αειφορικό από όλα σχεδόν τα συμβατικά συστήματα γεωργίας (Edwards-Jones and Howells 2001; Rigby and Cáseres 2001; Mäder et al. 2002).

Μπορεί να διακρίνει κανείς αντιτιθέμενες πιέσεις στο κίνημα των βιολογικών προϊόντων, εξωτερικές και εσωτερικές. Έτσι, ενώ ορισμένοι παραγωγοί επιθυμούν να διατηρήσουν τοπικές αγορές μικρής κλίμακας,⁷ όπου οι αποστάσεις ελαχιστοποιούνται, άλλοι παραγωγοί, επιθυμούν έναν ευρύτερο εθνικό και παγκόσμιο συντονισμό των προτύπων και των παραγωγικών μεθόδων. Καθώς τα βιολογικά πρότυπα εδραιώνονται σε έναν αυξανόμενο αριθμό χωρών, μεγαλώνει η γεωγραφική απόσταση ανάμεσα στον παραγωγό και τον καταναλωτή (μπορείς να καταναλώνεις ένα βιολογικό τρόφιμο που έχει παραχθεί χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά) αλλά μπορεί να μεγαλώνει και η απόσταση⁸ ανάμεσα στον βιοκαλλιεργητή και τις πηγές από τις οποίες προμηθεύεται τις εισροές για τη βιολογική του καλλιέργεια (π.χ. οργανικά λιπάσματα). Οι εξελίξεις αυτές στο παγκόσμιο εμπόριο βιολογικών τροφίμων, δημιουργούν έντονο σκεπτικισμό σε εκείνους τους βιοκαλλιεργητές που επιλέγουν να παράγουν για τοπικές αγορές, λόγω της ανησυχίας τους για τις επιπτώσεις που έχει ένα τέτοιο παγκοσμιοποιημένο εμπόριο βιολογικών προϊόντων στην ενεργειακή επάρκεια (Duesing, 1995). Ο Πρόεδρος της

---

⁷ Στην ελληνική περίπτωση, αντιπροσωπευτικό είναι το παράδειγμα των υπαίθριων αγορών των βιοκαλλιεργητών, οι οποίες συνίστανται αποκλειστικά από βιολογικούς παραγωγούς, χωρίς καν τη διαμεσολάβηση των εμπόρων.

⁸ Ο Duesing, ένας βιο-καλλιεργητής από τη Βόρειο Αμερική, κάνει αναφορά στην προσέγγιση που του έγινε με προσφορές οργανικού λιπάσματος από τη Βραζιλία και υποκατάστατα βρυστύρφης από τις Φιλιππίνες (Duesing, 1995).

Παγκόσμιας Ένωσης Αειφορικής Γεωργίας κ. Madden (1996), δήλωσε σχετικά: «Με απασχολεί πολύ η καθιέρωση εθνικών και διεθνών προτύπων πιστοποίησης, διότι θα θέλξουν τεράστιους πολυεθνικούς οργανισμούς στο κομμάτι αυτό της γεωργίας (βιολογικό) και οι αναρίθμητες οικογενειακές εκμεταλλεύσεις θα εξαφανιστούν και πολλές αγροτικές κοινότητες θα ερημωθούν και θα χειροτερέψει η ασφάλεια τροφίμων σε πολλά μέρη».

Ένα άλλο σκέλος που χρήζει διευκρίνησης στην αντιπαράθεση ανάμεσα στην τοπική παραγωγή και το μεγαλύτερης κλίμακας εμπόριο βιολογικών προϊόντων, αφορά στην πιθανή ή επιθυμητή κλίμακα παραγωγής στα πλαίσια των αειφορικών συστημάτων παραγωγής και συγκεκριμένα στα περιβαλλοντικά κόστη που εμπεριέχει η τάση για μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις στην Ευρώπη και τη Βόρειο Αμερική και οι συνέπειες που έχει αυτή η τάση στα επίπεδα της παραγωγής τροφίμων. Πολλοί, θεωρούν ότι τα μεγαλύτερα περιβαλλοντικά κόστη προέρχονται από τις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις, με αποτέλεσμα να ταυτίζουν την αειφόρο γεωργία, με μικρότερες επιχειρήσεις στην ύπαιθρο⁹, ήτοι οικογενειακές εκμεταλλεύσεις, οι οποίες παράγουν για τοπικές αγορές (Rigby, D. And Cáseres, D., 2001). Για εκείνους που αντιλαμβάνονται την αειφόρο γεωργία να υπονοεί το τέλος της καλλιέργειας μεγάλης κλίμακας και οραματίζονται τον τομέα να παράγει τροφή για έναν αστικό πληθυσμό που έχει μικρή ή καθόλου σχέση με τους παραγωγούς, η μεγαλύτερη ρύθμιση των προτύπων θεωρείται κρίσιμη τόσο για τη σύνδεση ανάμεσα στον βιοπαραγωγό και τον καταναλωτή, όσο και για τη σύνδεση ανάμεσα στους αστικούς πληθυσμούς και τις διαδικασίες που δημιουργούν τροφή, «μέσα από τα ίδια πρότυπα κλίμακας, απόστασης και ελέγχου που ακολουθεί το συμβατικό σύστημα τροφίμων» (Duesing, 1995).

---

⁹ Η μικρής κλίμακας παραγωγή, ιδιαίτερα αυτοί του Νότου, θεωρούνται ότι είναι αυτοί οι οποίοι θα αποτελέσουν κινητήριο μοχλό ως προς την επέκταση του τομέα των εξαγωγών των βιολογικών τροφίμων, λόγω της φύσης της εργασίας που απαιτεί η βιολογική γεωργία (εντατική) και λόγω της συμβατότητάς της σε πολλές περιπτώσεις με τις παραδοσιακές πρακτικές καλλιέργειας (Crusefix, 1998). Οι παραδοσιακές καλλιεργητικές μέθοδοι που εφαρμόζουν για παράδειγμα οι παραγωγοί στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, οι οποίες είναι κατεξοχήν εξαγωγικές χώρες, ακολουθούν σε γενικές γραμμές τις βασικές απαιτήσεις της βιολογικής παραγωγής (περιορισμένη εφαρμογή αγροχημικών κυρίως λόγω υψηλού κόστους) και άρα θεωρείται πιο εύκολο αυτές οι εκμεταλλεύσεις να μετατραπούν σε βιολογικές (Meier, 1999 & Nigh, 1997).

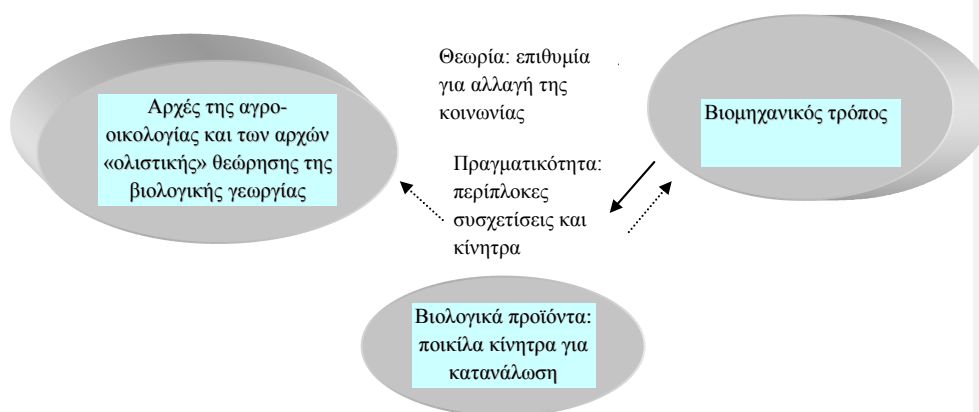
Έτσι, το βιολογικό προϊόν¹⁰ αρχίζει να αφομοιώνεται από τα κυρίαρχα δίκτυα προμήθειας τροφίμων, με αποτέλεσμα πολλά χαρακτηριστικά ή στοιχεία μιας περισσότερο ριζοσπαστικής φιλοσοφίας ιδιαίτερα συνδεδεμένης με την τοπική οικονομική ανάπτυξη και τη στήριξη της μικρής κλίμακας γεωργίας, τώρα να παραμερίζονται ή να αγνοούνται. Με άλλα λόγια, η αυξανόμενη επικράτηση των κυρίαρχων μορφών διανομής και λιανικής εμπορίας στον τομέα των βιολογικών τροφίμων, έχει ως αποτέλεσμα να θεωρείται ο τομέας αυτός περισσότερο ως ένας άλλος τρόπος διαφοροποίησης του προϊόντος και ως μια άλλη κατηγορία διαχείρισης του προϊόντος, παρά ως μία διακριτή φιλοσοφία με εμφανείς επιπτώσεις στον τρόπο που παράγουμε, προωθούμε και καταναλώνουμε τροφή (Kaltoft, 1999). Το κίνημα της βιολογικής γεωργίας βρίσκεται δηλαδή μπροστά στο δίλημμα να επεκτείνει την αγορά των βιολογικών τροφίμων, οδηγώντας έτσι σε περισσότερη βιολογική γη και σε έναν μεγαλύτερο αριθμό καταναλωτών. Ωστόσο, ο πιο προφανής τρόπος για να πετύχει την επέκταση αυτή, είναι μέσω της εισδοχής των σουπερ μάρκετ στον τομέα των βιολογικών τροφίμων, λειτουργώντας έτσι ως διέξοδος στη μαζική αγορά. Αυτό σημαίνει την ανάμειξη συμβατικών αλυσίδων προμήθειας και άρα τη διεύρυνση των ευκαιριών για εκείνους που δεν είναι τόσο αφοσιωμένοι σε μία ριζοσπαστική φιλοσοφία μιας αειφορικής ανάπτυξης. Η εισαγωγή των μεγάλων σουπερ μάρκετ και των πολυεθνικών στο χώρο των βιολογικών προϊόντων, δεν αποκλείει την «οικολογική διαχείριση των βιολογικών συστημάτων μέσω συλλογικών μορφών κοινωνικής δράσης σε τοπικό επίπεδο» (Guzmán, S. & Woodgate, 1999). Ωστόσο, όσοι εκμεταλλεύονται εμπορικά τις συσχετίσεις που έχουν καθιερωθεί ανάμεσα στη βιολογική γεωργία και το περιβάλλον ή την υγεία, κινδυνεύουν τελικά να εκθέσουν την ίδια την ακεραιότητα αυτού, το οποίο θέλουν να εκμεταλλευτούν, ιδιαίτερα όταν προσφέρουν αγαθά, που, επειδή έχουν υποστεί υψηλή μεταποίηση ή έχουν διανύσει τεράστιες αποστάσεις (με κρυμμένα περιβαλλοντικά κόστη), αποτυγχάνουν σε σχέση με την ολιστική προσέγγιση

---

¹⁰ Το βιολογικό προϊόν, διαφοροποιείται ως προς τον τρόπο παραγωγής σε σχέση με τα υπόλοιπα γεωργικά προϊόντα (η παραγωγή του έχει στηριχθεί σε φυσικές διεργασίες), είναι ένα περιβαλλοντικά φιλικό προϊόν, ελεύθερο από παρασιτοκτόνα, ελεύθερο από Γενετικά Τροποποιημένους Οργανισμούς (ΓΤΟ), είναι προϊόν υψηλής ποιότητας, με προστιθέμενη αξία (σε αντίθεση με το εμπόρευμα) και περιβαλλοντικά οφέλη για τον καταναλωτή, τον φορολογούμενο και τις γεωργικές επιχειρήσεις (επομένως δίνει και τη δυνατότητα διεύρυνσης νέων ευκαιριών στην αγορά).

των βιολογικών προϊόντων, ακόμα και αν αυτά έχουν παραχθεί με βάση τα πρότυπα βιολογικής παραγωγής (Banks, J. and Marsden, T., 2001)! Συνεπώς, εκτός από την τεχνική διαδικασία παραγωγής βιολογικής τροφής, η οποία θεωρείται εναλλακτική σε σχέση με τις τρέχουσες μη-αιεφόρες πρακτικές, θα πρέπει επίσης να αλλάξει και η προσέγγιση του κράτους όσον αφορά στην υποστήριξη της γεωργικής παραγωγής, να αλλάξουν τα καταναλωτικά πρότυπα, οι δομές λιανικής πώλησης και οι σχέσεις των αλυσίδων προμήθειας των βιολογικών τροφίμων (Banks, J. and Marsden, T., 2001).

Συνεπώς, αμφισβητείται το κατά πόσο η προώθηση των βιολογικών προϊόντων μέσα από τα παγκοσμιοποιημένα κανάλια που ακολούθησε το μάρκετινγκ των συμβατικών προϊόντων¹¹, καθιστά το βιολογικό προϊόν ως εναλλακτικό, καθώς οι αρχές της αγρο-οικολογίας έχουν ως επίκεντρο τον άνθρωπο μέσα στα παραγωγικά συστήματα και τις κοινότητες (το κοινωνικό στοιχείο δηλαδή) και όχι το κεφάλαιο ή τη στενή οικονομική αποδοτικότητα των παραγωγικών διαδικασιών. Η απόκλιση των αρχών της αγρο-οικολογίας και των πραγματικοτήτων της βιολογικής παραγωγής και κατανάλωσης, απεικονίζονται πολύ εύστοχα στο Σχήμα 2.2.1. που ακολουθεί.

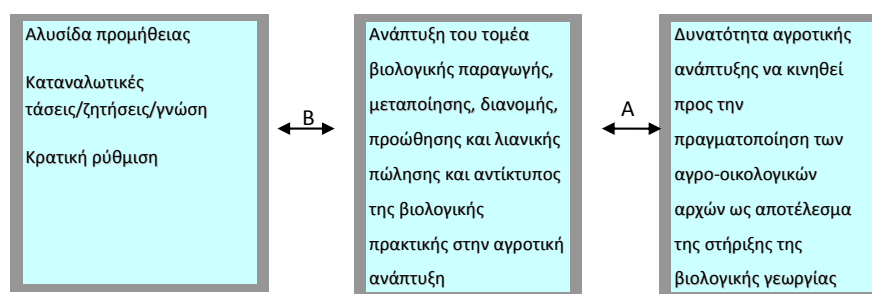

Σχήμα 2.2.1. Ο βιολογικός τομέας ως μία ατελής έκφραση των αρχών της αγρο-οικολογίας (Banks, J. *et al.*, 2001)

¹¹ Ενώ η ανάπτυξη της αγοράς των βιολογικών τροφίμων ενισχύθηκε από την έλλειψη εμπιστοσύνης προς το αγροτο-βιομηχανικό διατροφικό σύστημα, η ανάπτυξη αυτή, παραδόξως περιέθαλψε την ανάδυση των συμβατικών αγροτο-βιομηχανικών κανόνων, πρακτικών (μεγάλες ποσότητες, μεγάλες αποστάσεις, υψηλές προδιαγραφές συχνά τυποποιημένων προϊόντων, για άφθονους καταναλωτές) και σχέσεων αγοράς σε εθνικά και διεθνή βιολογικά δίκτυα.

Η ανάπτυξη του τομέα της βιολογικής γεωργίας δηλαδή, δε σημαίνει ότι οδηγεί άμεσα στην πραγμάτωση των αρχών της αγρο-οικολογίας ή ακόμη και των αρχών του ίδιου του κινήματος της βιολογικής γεωργίας, με τη ριζοσπαστική μορφή που είχε το ιδεολογικό και πολιτικό αυτό κίνημα. Με άλλα λόγια, οποιαδήποτε πολιτική που «γεννά» βιολογική γεωργία δεν πρόκειται να οδηγήσει σε αγρο-οικολογικά οφέλη. Πρέπει επομένως να κοιτάξουμε αναλυτικά όχι μόνο τον αντίκτυπο που προκύπτει από την πρακτική της βιολογικής γεωργίας και τη «μεταμόρφωση» του βιολογικού προϊόντος στην αγροτική ανάπτυξη, αλλά επίσης και το ποιες αλυσίδες προσφοράς ενδυναμώνουν ποιους παράγοντες έναντι άλλων και το βαθμό στον οποίο ασύμμετρες σχέσεις μπορεί να αμφισβητηθούν, αλλά και ποιοι οικολογικά προσανατολισμένοι διάλογοι μπορούν να έρθουν στο προσκήνιο (Banks, J. et al., 2001).

Προκειμένου να κατανοήσουμε τη σχέση ανάμεσα στη βιολογική παραγωγή και τη δυνατότητα της αγροτικής ανάπτυξης να μετακινηθεί προς αγρο-οικολογικές αρχές (σχέση «Α») θα πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε τη σχέση «Β», τη σχέση δηλαδή ανάμεσα στη βιολογική παραγωγή και το πλαίσιο της αλυσίδας προσφοράς, της καταναλωτικής ζήτησης και της κρατικής ρύθμισης, καθώς η μία σχέση επηρεάζει το περιεχόμενο και τη δυναμική της άλλης. Η αλληλεξάρτηση αυτή των σχέσεων, απεικονίζεται εύστοχα από τους J. Banks και T. Marsden στο Σχήμα 2.2.2. που ακολουθεί.

Σχήμα 2.2.2. Αλληλεξάρτηση και συν-εξέλιξη ανάμεσα στις αλυσίδες προμήθειας βιολογικών τροφίμων και τις δυνατότητες αγροτικής ανάπτυξης (J.Banks & T.Marsden,2001).

2.3. Ο καταναλωτής και η ανάπτυξη της αγοράς των βιολογικών προϊόντων

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, το βιολογικό αγροδιατροφικό σύστημα έχει αλλάξει από ένα χαλαρά συντονισμένο τοπικό δίκτυο παραγωγών και καταναλωτών, σε ένα παγκοσμιοποιημένο σύστημα επίσημα ρυθμισμένου εμπορίου, το οποίο συνδέει κοινωνικά και γεωγραφικά μακρινά μέρη παραγωγής και κατανάλωσης (Raynolds, 2004). Η εικόνα δηλαδή των βιοπαραγωγών και των καταναλωτών βιολογικών τροφίμων καθώς και η κλίμακα «επαγγελματισμού» πολλών δικτύων προμήθειας, έχουν μεταμορφωθεί τα τελευταία χρόνια, καθώς η ζήτηση για βιολογικά πιστοποιημένα τρόφιμα έχει επιταχυνθεί (Tovey, 1997; Banks, 2000; Banks et al., 2000). Η πρόσφατη ραγδαία ανάπτυξη του τομέα των βιολογικών τροφίμων, έχει προκύψει ως αποτέλεσμα μιας ώθησης και από την πλευρά της παραγωγής (αύξηση ποσότητας και διεύρυνση ποικιλίας) και από την πλευρά της πολιτικής (η υποστήριξη της βιολογικής γεωργίας από την Ε.Ε. μέσω του κανονισμού ΕΚ 2078/92 αρχικά και μετέπειτα μέσω του ΕΚ 834/2007, υπήρξε ζωτικός καταλύτης για την μετατροπή των καλλιεργειών σε βιολογικές) αλλά και μιας «έλξης» από την πλευρά των καταναλωτών. Καθώς αναπτύχθηκε η αγορά των βιολογικών τροφίμων¹² (ως προς την ποσότητα και την ποικιλία που διατίθενται στην αγορά), διευρύνθηκε η καταναλωτική βάση και αυξήθηκε η πολιτική στήριξη. Το γεγονός αυτό άλλαξε την όλη δυναμική του βιολογικού τομέα¹³. Προκειμένου να έχουν πρόσβαση σε πολλές καινούριες αγορές (ιδιαίτερα στα σουπερ μάρκετ) με βιώσιμες προσόδους, οι παραγωγοί βιολογικών τροφίμων πρέπει να ακολουθήσουν πολύ αυστηρές προδιαγραφές που αντανακλούν τις συμβάσεις ποιότητας του ευρύτερου τομέα τροφίμων. Οι βιοκαλλιεργητές, γίνονται αντιληπτοί πια ως προοδευτικοί και καινοτόμοι και όχι ως αντικείμενο χλευασμού,

¹² Οι παγκόσμιες πωλήσεις σε βιολογικά τρόφιμα, εκτιμώνται περίπου στα είκοσι (20) δισεκατομμύρια δολάρια και αυξάνονται με ένα ετήσιο ποσοστό 20% στις μεγάλες αγορές της Βόρειας Αμερικής και της Ευρώπης (Yussefi and Willer, 2003). Αν και τα βιολογικά προϊόντα αποτελούν ένα μικρό μερίδιο της παγκόσμιας αγοράς, οι σαρωτικές πωλήσεις, ειδικά σε Ευρώπη και Ηνωμένες Πολιτείες, έχουν καταστήσει την αγορά των βιολογικών προϊόντων ως το πιο γρήγορα αναπτυσσόμενο τμήμα της παγκόσμιας αγροτο-βιομηχανίας (FAO/ITC/CTA, 2001).

¹³ Για παράδειγμα, στην Ουαλία, η έρευνα έδειξε ότι πάει καιρός από τότε που οι καταναλωτές και οι έμποροι λιανικής δέχονται να πληρώσουν υψηλές τιμές για τα βιολογικά προϊόντα απλά και μόνο επειδή είναι πιστοποιημένα (Banks et al., 2000).

όπως γινόταν σε ακραίες περιπτώσεις στο παρελθόν. Όσον αφορά στους καλλιεργητές που προέρχονται από τη συμβατική γεωργία και μετατρέπουν τις εκμεταλλεύσεις τους σε βιολογικές, γι' αυτούς η βιολογική παραγωγή και η δυνατότητα εκμετάλλευσης των ευκαιριών που προσφέρουν οι βιομηχανοποιημένες αλυσίδες τροφίμων για την προώθηση των βιολογικών προϊόντων, είναι μια στρατηγική επιβίωσης στα πλαίσια των υπαρχόντων οικονομικών συνθηκών της παγκοσμιοποίησης. Ωστόσο, εδώ επισημαίνεται μία απόκλιση ιδεών για το πώς εξυπηρετείται καλύτερα το βιολογικό κίνημα και αναδύεται το ζήτημα του βαθμού στον οποίο ο βιοπαραγωγός θα είναι υποκείμενος σε μεγαλύτερες συμπίεσεις κόστους – τιμών στα πλαίσια αυτών των αλυσίδων τροφίμων σε σύγκριση με τους βιοπαραγωγούς, οι οποίοι παραμένουν περισσότερο τοπικά και περιφερειακά ενσωματωμένοι, διατηρώντας διαπροσωπικές σχέσεις με αφοσιωμένους καταναλωτές βιολογικών προϊόντων (διαπροσωπικά δίκτυα εμπιστοσύνης και σεβασμού). Στην περίπτωση αυτή, ο ρόλος των αφοσιωμένων καταναλωτών παραμένει κρίσιμος για την επιβίωση ενός τέτοιου συστήματος παραγωγής και προώθησης των βιολογικών τροφίμων αλλά και τη βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης αυτών των βιοκαλλιεργητών που επιμένουν στις αρχές μιας περισσότερο ριζοσπαστικής ολιστικής βιολογικής ατζέντας (Banks, J. and Marsden, T., 2001).

Έχουμε δηλαδή των «ανώνυμο»¹⁴ βιοπαραγωγό που προωθεί το προϊόν του μέσω των καθιερωμένων αγροτο-βιομηχανικών αλυσίδων τροφίμων σύμφωνα με την κυρίαρχη τάση εμπορευματοποίησης και τις αρχές της επάρκειας, της ανταγωνιστικότητας των τιμών και των προτύπων που την χαρακτηρίζουν (με αμφισβητούμενα γι' αυτόν αλλά και για το κίνημα της βιολογικής γεωργίας οφέλη) και τον «επώνυμο» παραγωγό, ο οποίος προσπαθεί να προωθήσει το προϊόν του μέσω των τοπικών αγορών, σε άμεση επαφή και επικοινωνία με τον καταναλωτή, μέσα σε ένα πλαίσιο διαπροσωπικών σχέσεων εμπιστοσύνης, το οποίο ενδυναμώνει τον

---

¹⁴ Στις μεγάλης κλίμακας εμπορευματοποιημένες αγορές, μέσω των αυστηρά προσδιορισμένων προτύπων ελέγχου και πιστοποίησης και συγκεκριμένα μέσω των ετικετών πιστοποίησης, θα λέγαμε ότι η «επωνυμία» ή η ταυτότητα του «βιολογικού» περνάει από τον καλλιεργητή/παραγωγό στο ίδιο το προϊόν, το οποίο «ανιχνεύεται» και «ιχνηλατείται», προκειμένου να δημιουργηθεί μία σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στο προϊόν και τον καταναλωτή του. Στις μικρής κλίμακας τοπικές αγορές, η «επωνυμία» καθορίζει τον ίδιο τον παραγωγό των βιολογικών προϊόντων και η σχέση που δομείται ανάμεσα σε αυτόν και τον καταναλωτή, είναι μια σχέση εμπιστοσύνης, που διέπεται από ένα σύστημα κοινών αξιών. Οι αξίες αυτές είναι που λειτουργούν κατ' αρχήν ως εγγυητής του «βιολογικού».

βιοπαραγωγό και οικονομικά (καταβάλλοντας ο καταναλωτής πολλές φορές υψηλό αντίτιμο) αλλά και «θεσμικά», καθώς ο βιοκαλλιεργητής νομιμοποιείται άμεσα από τον καταναλωτή να τον τρέφει ποιοτικά και υγιεινά, χωρίς να τον φέρνει σε αντιπαράθεση με τις ανησυχίες του για την υγεία, την οικολογία, τη δικαιοσύνη στην αγορά και τη φροντίδα, αρχές που αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας¹⁵. Οι δύο αυτές τάσεις, η προώθηση των βιολογικών τροφίμων μέσω των τοπικών αγορών και μέσω των παγκοσμιοποιημένων αγορών, είναι δύο τάσεις, οι οποίες μπορούν να συνυπάρχουν σε διαφορετικές αναλογίες κάθε φορά, ανάλογα με το κοινωνικο-οικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο των κοινωνιών στις οποίες εμφανίζονται και ανάλογα με το πόσο έντονα διατηρεί τα ιδεολογικά χαρακτηριστικά του το κίνημα της βιολογικής γεωργίας. Γι' αυτούς που προσδοκούν σε ένα μέλλον της γεωργίας 100% βιολογικό, ως ένα αειφορικό σύστημα παραγωγής που λειτουργεί προστατευτικά απέναντι στο περιβάλλον αλλά και που είναι σε θέση να εξασφαλίσει πλήρως τη συντήρηση του αστικού πληθυσμού, υπάρχει χώρος για όλες τις μορφές αγοράς βιολογικών προϊόντων, ανεξαρτήτων αναλογιών, αρκεί η ανάπτυξη αυτών των αγορών και ιδιαίτερα των μεγάλων αγρο-διατροφικών αλυσίδων, να υποστηρίζεται από ένα αυστηρό σύστημα ελέγχων, ρύθμισης και πιστοποίησης. Για εκείνους που η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία αποτελεί μια ευδιάκριτη μορφή παραγωγής και κατανάλωσης βιολογικών τροφίμων με κοινωνικές και ποιοτικές συνιστώσες, οι μικρού μεγέθους

---

¹⁵ Η Διεθνής Συνομοσπονδία των Κινημάτων Βιολογικής Γεωργίας (IFOAM), θεσμοθέτησε αυτές τις τέσσερις αρχές τον Σεπτέμβριο του 2005, προκειμένου να δώσει μία προοπτική αντιμετώπισης των προκλήσεων που προσφέρει η παγκοσμιοποίηση στη βιολογική παραγωγή. Πρόκειται για αρχές που αντανακλούν παγκόσμιες αξίες και μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε επίσημα, κανονιστικά αλλά και ανεπίσημα πλαίσια (Luttikholt, L.W.M., 2007). Ωστόσο, η Διεθνής Συνομοσπονδία των Κινημάτων Βιολογικής Γεωργίας, εμπεριέχει και αυτή, όπως και πολλές εθνικές βιολογικές οργανώσεις, ισχυρές αντιθέσεις ανάμεσα στις αρχικές, κινηματικά προσανατολισμένες αρχές της και τις πιο πρόσφατες ρυθμίσεις και πρακτικές της, οι οποίες είναι προσανατολισμένες προς την αγορά. Διατηρώντας την ολιστική, κινηματικά προσανατολισμένη αποστολή της: «Ο σκοπός μας είναι η παγκόσμια υιοθέτηση των οικολογικά, κοινωνικά και οικονομικά υγιών συστημάτων που βασίστηκαν στις αρχές της Βιολογικής Γεωργίας». Εντούτοις, «στους μεγάλους σκοπούς και δράσεις της», περιλαμβάνονται λειτουργίες «κλειδιά» που είναι προσανατολισμένες προς την αγορά, όπως η καθιέρωση διεθνών βιολογικών προτύπων και διαδικασιών πιστοποίησης και η διακήρυξη της διεθνούς ισοδυναμίας των βιολογικών αιτημάτων ποιότητας (Raynolds, L.T., 2004).

τοπικές επιχειρήσεις και η κατανάλωση μέσω σύντομων εμπορευματικών αλυσίδων, αποτελούν ένα ζητούμενο.

Προκειμένου να εγκαθιδρυθεί και να επεκταθεί μία ξεχωριστή αγορά για τα βιολογικά προϊόντα, ένας αριθμός καταναλωτών πρέπει να εκλάβει την ποιότητα αυτών των προϊόντων ως υψηλότερη από αυτή των συμβατικών προϊόντων. Αυτή βέβαια, μπορεί να είναι μία πολύ υποκειμενική αντίληψη καθώς ποιότητα, είναι αυτό που ο καταναλωτής πιστεύει ότι είναι. Η ποιότητα μπορεί να σχετίζεται με χαρακτηριστικά του προϊόντος (π.χ. γεύση) ή και να σχετίζεται με τη θέληση του καταναλωτή να υποστηρίξει έναν καλό σκοπό (π.χ. μείωση ρύπανσης περιβάλλοντος). Η προώθηση των βιολογικών προϊόντων θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τα κίνητρα των καταναλωτών για αγορά βιολογικών προϊόντων. Η προτίμηση των καταναλωτών για βιολογικά προϊόντα αντανακλά τις γενικές και τις ηθικές τους αξίες, τα επίπεδα της προσωπικής τους ικανοποίησης και ευζωίας. Φαίνεται να υπάρχουν κάποιες ποιοτικές διαφορές ανάμεσα στους καταναλωτές σε διαφορετικά μέρη στην Ευρώπη. Έτσι, ενώ η ευζωία μοιάζει να παίζει σημαντικό ρόλο για τους καταναλωτές της Βόρειας Ευρώπης, κάτι τέτοιο δε συμβαίνει για τους καταναλωτές στην Ελλάδα και την Ιταλία, για τους οποίους η ευζωία είναι μία άγνωστη παράμετρος (Zanoli & Naspetti 2002). Παρόμοια, οι περιβαλλοντικές ανησυχίες φαίνεται να παίζουν σημαντικότερο ρόλο στην ενθάρρυνση των καταναλωτών στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης. Αυτά τα αποτελέσματα υπογραμμίζουν το γεγονός ότι η αντίληψη του καταναλωτή δε σχετίζεται άμεσα με τις αρχές της βιολογικής γεωργίας ή την καλή γεύση ή την εμφάνιση. Οι καταναλωτές των βιολογικών τροφίμων αποθαρρύνονται κυρίως από τις υψηλές τιμές, τη φτωχή διανομή των προϊόντων, τη μικρή προφανή διαφορά ποιότητας, την έλλειψη πληροφόρησης σχετικά με τη φύση των βιολογικών προϊόντων και τις αμφιβολίες σχετικά με την αυθεντική βιολογική τους πηγή. Η αντίληψη που έχουν οι καταναλωτές για τα βιολογικά τρόφιμα και τη βιολογική γεωργία και συνεπώς η κινητοποίησή τους για την αγορά αυτών των τροφίμων, μπορεί να αλλάξει γρήγορα ως αντίδραση σε παράγοντες όπως οι διαφημιστικές εκστρατείες του τομέα βιολογικής γεωργίας ή οι διατροφικές ανησυχίες (Roder 2002).

Χαρακτηριστική είναι η μετατόπιση της έμφασης της προωθητικής δραστηριότητας (μάρκετινγκ) των βιολογικών προϊόντων από τα κοινωνικο-περιβαλλοντικά οφέλη που απορρέουν από τον βιολογικό τρόπο παραγωγής στα οφέλη που προκύπτουν για τον καταναλωτή όσον αφορά σε ζητήματα υγείας και ασφάλειας τροφίμων. Οι συζητήσεις γύρω από τη διατροφική κρίση με αφορμή τη σαλμονέλα στα

αυγά το 1987, το Σύνδρομο Σπογγώδους Εγκεφαλοπάθειας στα Βοοειδή το 1996 και τους Γενετικά Τροποποιημένους Οργανισμούς (ΓΤΟ) το 2000, δημιούργησαν ζητήματα ασφάλειας των τροφίμων και κλόνισαν την εμπιστοσύνη του καταναλωτή απέναντι στα προϊόντα της συμβατικής γεωργίας. Δεν αποτέλεσε λοιπόν έκπληξη η μεταστροφή των καταναλωτών αλλά και των εμπόρων λιανικής στα βιολογικά τρόφιμα, ως τρόφιμα περισσότερο συνώνυμα της υγείας και της ποιότητας και λιγότερο της αειφορικότητας¹⁶ (Banks, J. and Marsden, T., 2001). Το βιολογικό τρόφιμο, δομείται περισσότερο με βάση το τι *δεν είναι* –και όχι το τι είναι– και με βάση το *πώς έχει παραχθεί* –και όχι *που και ποιος το έχει παράξει*. Στον πίνακα 2.3.1., απεικονίζονται εκείνοι οι παράγοντες που ωθούν τον καταναλωτή στην κατανάλωση βιολογικών τροφίμων και στο πως αυτοί οι παράγοντες μεταφράζονται σε επίπεδο ανησυχίας του καταναλωτή.

Πίνακας 2.3.1. Παράγοντες «κλειδιά» στην ανάπτυξη της κατανάλωσης των βιολογικών τροφίμων

Κίνητρα	Σχόλιο
Καταναλωτικές ανησυχίες για την υγεία ¹⁷	Οι καταναλωτές θέλουν να αγοράσουν τροφή που θεωρείται υγιής. Θεωρούν ότι λαμβάνεται πιθανό ρίσκο υγείας με την κατανάλωση προσθετικών που χρησιμοποιούνται στη διατήρηση, το χρωματισμό και την πρόσθεση γεύσης στη

¹⁶ Τον καινούριο καταναλωτή, δεν τον ενδιαφέρει η απόσταση που μπορεί να διανύσει ένα προϊόν και οι συνέπειες που προκύπτουν από τη χρήση μη – ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της ατμοσφαιρικής ρύπανσης προκειμένου να διανεμηθεί το προϊόν αυτό και να φτάσει στον πάγκο ή στο ράφι.

¹⁷ Η πλειοψηφία των καταναλωτών αναγνωρίζουν τις ετικέτες των βιολογικών προϊόντων ως σύμβολα ασφάλειας των τροφίμων και ποιότητας. Για παράδειγμα, το 80% των αγοραστών βιολογικών τροφίμων στις Η.Π.Α., αναφέρουν ότι αγοράζουν βιολογικά για λόγους υγείας (ΟΤΑ, 2001). Επιπλέον, σύμφωνα με μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε κατά το τρέχον έτος για τη ζήτηση που διαμορφώνεται για τα βιολογικά τρόφιμα στις ΗΠΑ, διαπιστώθηκε ότι το 73% των οικογενειών στις ΗΠΑ, παρά την οικονομική κρίση, δεν εγκαταλείπουν την αγορά βιολογικών τροφίμων (λόγω των υψηλότερων τιμών) και τα αγοράζουν τουλάχιστον περιστασιακά. Η μεγαλύτερη κατηγορία εξ αυτών, είναι νέοι γονείς (αντιπροσωπεύουν το 32% των γονέων γενικά), οι οποίοι είναι και νεότεροι ηλικιακά με μικρά παιδιά και οι οποίοι επιλέγοντας να καταναλώνουν αυτοί και τα παιδιά τους βιολογικά τρόφιμα, θέτουν ζητήματα όχι μόνο υγείας και ασφάλειας των τροφίμων, αλλά και περιβαλλοντικής και κοινωνικής δραστηριοποίησης (ΟΤΑ, 2009).

Καταναλωτικές ανησυχίες που σχετίζονται με την ασφάλεια τροφίμων	βιομηχανία τροφίμων Ανησυχία για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις καθώς και τις επιπτώσεις στην υγεία από τους ΓΤΟ. Ανησυχία για πιθανό κίνδυνο από κατάλοιπα αγροχημικών που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή τροφίμων στα συμβατικά συστήματα παραγωγής.
Περιβαλλοντικά Οφέλη	Αυξανόμενη επίγνωση της περιβαλλοντικής ζημίας που επιτελείται με τη χρήση των σύγχρονων γεωργικών τεχνολογιών και την ανάδειξη της δημόσιας δυσαρέσκειας με τα προβλήματα των ευρωπαϊκών πλεονασμάτων τροφίμων.
Ηθική Τροφίμων	Ανησυχίες για τη διαβίωση των ζώων, την τοπική κατανάλωση και τα ζητήματα δικαιοσύνης στο εμπόριο.
Πρωτοτυπία και μόδα	Επιθυμία για πρωτοτυπία και εξειδίκευση των επιλογών στην κατανάλωση τροφίμων.
Γεύση	Οι καταναλωτές που καταναλώνουν τακτικά βιολογικά προϊόντα, θεωρούν ότι η γεύση τους υπερέρχει έναντι αυτών της συμβατικής γεωργίας.
Πρόσβαση στα βιολογικά τρόφιμα	Η είσοδος των επιχειρήσεων με αλυσίδες υποκαταστημάτων στο λιανικό εμπόριο των βιολογικών προϊόντων και το αποτέλεσμα που έχει αυτό στην πρόσβαση στον τομέα των βιολογικών τροφίμων

Πηγή: *Datamonitor (1999)*.

Στην παρούσα φάση, οι ευρωπαίοι καταναλωτές καταναλώνουν τη μισή ποσότητα των βιολογικά παραγόμενων προϊόντων που πωλούνται παγκοσμίως (Willer & Richter, 2003). Στον Πίνακα 2.3.2., η Γερμανία εμφανίζεται να έχει τη μεγαλύτερη αγορά βιολογικών τροφίμων και ακολουθείται από το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιταλία και τη Γαλλία. Παρά το γεγονός ότι η ανάπτυξη των βιολογικών προϊόντων έχει αρχίσει να μειώνεται στις πιο ώριμες αγορές, οι Ευρωπαϊκές πωλήσεις είναι ακόμη αυξανόμενες κατά 10% το χρόνο. Τα βιολογικά έχουν κατακτήσει μεγάλο μερίδιο

αγοράς (πάνω από το 2% των πωλήσεων τροφίμων) στην Ελβετία, τη Δανία και την Αυστρία.

Πίνακας 2.3.2. Μεγάλες διεθνείς βιολογικές αγορές

Χώρα	Υπολογιζόμενες πωλήσεις λιανικής για το έτος 2003 (US \$1,000,000)	Ετήσια Αύξηση ποσοστού των πωλήσεων λιανικής (%)
Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής	11,000-13,000	15-20
Γερμανία	2,800-3,100	5-10
Ηνωμένο Βασίλειο	1,550-1,750	10-15
Ιταλία	1,250-1,400	5-15
Γαλλία	1,200-1,300	5-10
Καναδάς	850-1000	10-20
Ελβετία	725-775	5-15
Ολλανδία	425-475	5-10
Ιαπωνία	350-450	-
Παγκόσμια (συνολικά)	23,000-25,000	

Πηγή: ITC, 2003 δεδομένα που εντοπίστηκαν στους Kortbech-Olesen (2003).

Παρά την εντυπωσιακή αύξηση που σημειώνεται στην παραγωγή βιολογικών τροφίμων, η ζήτηση για βιολογικά τρόφιμα στη Βόρειο Αμερική και την Ευρώπη, ξεπερνάει την προσφορά. Έτσι, αν και εξακολουθούν οι καταναλωτές αυτών των χωρών να εκδηλώνουν προτίμηση για τοπικά παραγόμενα βιολογικά τρόφιμα, η αυξανόμενη ζήτηση αναγκάζει τις Βόρειες χώρες να στηρίζονται στις εισαγωγές¹⁸ βιολογικών τροφίμων, ιδίως από τον παγκόσμιο Νότο¹⁹ (FAO/ITC/CTA, 2001). Η

¹⁸ Η Ουγκάντα είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός βιολογικών νοπών φρούτων και λαχανικών καθώς και καφέ. Η Τουρκία είναι ο μεγαλύτερος προμηθευτής βιολογικού βαμβακιού παγκοσμίως (Marquardt, 2001; Walaga, 2003). Με παραγωγή σε είκοσι (20) χώρες, η Ασία ξεπερνά την Αφρική και τη Μέση Ανατολή σε αριθμό εκταρίων και επιχειρήσεων με βιολογικά προϊόντα. Η Κίνα, ακολουθούμενη από την Ινδία (που είναι και η χώρα κλειδί στις εξαγωγές σε μπαχαρικά και τσάι) και την Ινδονησία, είναι οι μεγαλύτεροι παραγωγοί βιολογικών προϊόντων. Η μεγαλύτερη πλειοψηφία αυτών των προϊόντων εξάγονται προς Ευρώπη, Ιαπωνία και τις Ηνωμένες Πολιτείες.

¹⁹ Η Λατινική Αμερική αποτελεί το κέντρο της πιστοποιημένης βιολογικής παραγωγής του παγκόσμιου Νότου, με σχεδόν τόσα εκτάρια και παραγωγούς, όσα η Ασία, η Αφρική και η Μέση Ανατολή μαζί. Η Λατινική Αμερική έχει το 21% της παγκόσμια πιστοποιημένης γης (4,9 εκ. εκτάρια) και το 19% των παγκόσμιων βιολογικών επιχειρήσεων με 110.000 παραγωγούς. Ο καφές αποτελεί το πιο

ανάπτυξη των αγορών, επέφερε και τη διεύρυνση της γκάμας των βιολογικών προϊόντων για τα οποία εκδηλώνεται ζήτηση, πέρα από την εποχικότητα όπως: τροπικά προϊόντα (μπανάνες, καφές, τσάι, κακάο, μπαχαρικά)²⁰, εδώδιμα προϊόντα (μήλα, αχλάδια κ.α.), κατεψυγμένα και κονσερβοποιημένα προϊόντα, κρέας, αυγά, γάλα, τυρί αλλά και μεταποιημένα (π.χ. παιδικές τροφές). Η Ευρώπη εισάγει μεγάλες ποσότητες βιολογικών τροπικών προϊόντων, εδωδιμων και σιτηρών από το Νότο, με επιπρόσθετες

δημοφιλές βιολογικό εμπόρευμα της Λατινικής Αμερικής, με το Μεξικό να παράγει σχεδόν το 1/3 του παγκόσμιου βιολογικά παραγόμενου καφέ (Rice, 2001) ενώ η Δομινικανή Δημοκρατία, παράγει περισσότερο από τη μισή παγκόσμια παραγωγή μπανάνας (CEDOPEX, 1999). Η Βραζιλία και η Παραγουάη παράγουν σχεδόν τα ¾ της παγκόσμιας παραγωγής βιολογικής ζάχαρης. Πάνω από το 80% της βιολογικής παραγωγής των χωρών της Λατινικής Αμερικής εξάγεται, με αποτέλεσμα η Λατινική Αμερική να είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένη στις διακυμάνσεις της παγκόσμιας αγοράς. Μάλιστα, επειδή τα γεωργικά τρόφιμα εξάγονται σε ακατέργαστη μορφή, τα κέρδη που προκύπτουν από την επεξεργασία και τη συσκευασία αυτών των προϊόντων, ουσιαστικά μεταπηδούν στις επιχειρήσεις των καταναλωτικών χωρών του Βορρά.

²⁰ Αυτά είναι και τα προϊόντα που είναι κυρίως εμπορεύσιμα στα πλαίσια του δικτύου του δίκαιου και αλληλέγγυου εμπορίου, γνωστού ως Faire Trade. Ιδιαίτερα ο καφές, αποτελεί το σημαντικότερο προϊόν του «Δίκαιου Εμπορίου» καθώς είναι το δεύτερο σε αξία προϊόν που εξάγουν οι χώρες του Νότου μετά το πετρέλαιο. Απ' αυτόν εξαρτάται η επιβίωση 25 εκατομμυρίων φτωχών οικογενειών σε ολόκληρο τον κόσμο. Επιπλέον, όταν το 1988 κατέρρευσε η τιμή του καφέ (πτώση κατά 65%) λόγω της υπερπαραγωγής που προκάλεσαν τόσο οι πιέσεις του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας σε πολλές χώρες (κυρίως στο Βιετνάμ και στην Ινδονησία) για μαζική επίδοση σε αυτή τη συναλλαγατοφόρο καλλιέργεια όσο και οι απαιτήσεις για διάλυση της Διεθνούς Συμφωνίας για τον Καφέ και όλων των αντίστοιχων εθνικών φορέων παρέμβασης, που εξασφάλιζαν μια σταθερή τιμή για τους παραγωγούς, οι μικροκαλλιεργητές και οι εργάτες της γης βυθίστηκαν στην εξαθλίωση αφού δεν μπορούσαν να καλύψουν το κόστος της παραγωγής του προϊόντος. Και βέβαια, οι μεσάζοντες και οι πολυεθνικές που ελέγχουν τον κλάδο (κυρίως η Nestlé, η Kraft Foods και η Sara Lee) δεν μετακύλησαν στους καταναλωτές την μείωση του κόστους του προϊόντος, αλλά αύξησαν θεαματικά τα κέρδη τους (Βασίλης Παπακριβόπουλος στο <http://galera.gr/magazine/modules/articles/article.php?id=72&page=1>). Έχει ενδιαφέρον να αναφέρει κανείς ότι η ιστορία του Δίκαιου Εμπορίου (Faire Trade) ξεκίνησε πριν από 50 περίπου χρόνια στο Βέλγιο και στην Ολλανδία, την εποχή των αντιαποικιακών αγώνων, όταν μια ομάδα προοδευτικών καθολικών εθελοντών δημιούργησε μία οργάνωση, η οποία ανέλαβε να συστήσει ένα εναλλακτικό δίκτυο εισαγωγής και εμπορίας καφέ, το οποίο θα παρέκαμπε τους μεσάζοντες και τις πολυεθνικές, που αποκομίζουν τεράστια κέρδη. Βλέποντας την επιτυχία του εγχειρήματος, οι εμπνευστές του άνοιξαν το 1969 το πρώτο «Κατάστημα του Κόσμου». Σήμερα, ένα από τα εντυπωσιακότερα πειράματα του «Δίκαιου Εμπορίου» πραγματοποιείται στην περιοχή των Τσιάπας του Μεξικού, όπου συνεταιρισμοί των Ινδιάνων καλλιεργητών επιδίδονται στην καλλιέργεια βιολογικού καφέ».

εισαγωγές από άλλες Βόρειες χώρες (Zygmunt, 2000b). Οι Ηνωμένες Πολιτείες κάνουν μεγάλες εξαγωγές (προς Ευρώπη, Καναδά και Ιαπωνία) και μεγάλες εισαγωγές κυρίως σε τροπικά και εδάδιμα προϊόντα από τον ευρύτερο Νότο (Haumann, 2003).

Τα κύρια κανάλια διάθεσης των βιολογικών τροφίμων, διαφοροποιούνται ανάμεσα στα συμβατικά σούπερ μάρκετ²¹, τα καταστήματα φυσικών τροφίμων και τις αγορές των παραγωγών (άμεσες πωλήσεις). Στον πίνακα 2.3.3., αναφέρονται ενδεικτικά τα ποσοστά που κατέχουν τα διάφορα συστήματα διανομής και διάθεσης των βιολογικών τροφίμων σε ορισμένες μεγάλες αγορές του Βορρά. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Ολλανδία, τα μικρά εναλλακτικά καταστήματα παραμένουν ιδιαίτερα δημοφιλή και κατέχουν το 96% των εγχώριων πωλήσεων βιολογικών τροφίμων. Αντίθετα, στη Δανία, το 90% των πωλήσεων βιολογικών τροφίμων καταλαμβάνουν τα σούπερ μάρκετ με το Ηνωμένο Βασίλειο²² και την Ελβετία, να κατέχουν επίσης πολύ σημαντικά μερίδια όσον αφορά στη διάθεση βιολογικών τροφίμων μέσω των σούπερ μάρκετ. Τέλος, στη Γερμανία αλλά και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, οι αγορές στα πλαίσια των εκμεταλλεύσεων καταλαμβάνουν πάνω από το ένα τέταρτο της βιολογικής αγοράς (Willer & Richter, 2003). Παρά τη διοχέτευση δηλαδή των βιολογικών τροφίμων σε μεγάλες αγορές τύπου σούπερ μάρκετ, τα συστήματα διανομής που είναι προσανατολισμένα προς τις αρχές του κινήματος της βιολογικής γεωργίας, φαίνεται ότι εξακολουθούν να ευημερούν. Οι αφοσιωμένοι καταναλωτές εξακολουθούν να υποστηρίζουν τα εναλλακτικά δίκτυα βιολογικών τροφίμων, τα οποία προωθούν εγχώρια παραγόμενα τρόφιμα, σε μικρές ποσότητες, μη-τυποποιημένα και υγιεινά (Raynolds, 2004).

---

²¹ Τα τελευταία χρόνια, οι πωλήσεις στα σούπερ μάρκετ αντιπροσωπεύουν το πιο δυναμικό πεδίο ανάπτυξης της αγοράς των βιολογικών τροφίμων (Yussefi & Willer, 2003).

²² Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η δύναμη που έχουν τα σούπερ μάρκετ να υπαγορεύουν τους όρους προσφοράς των βιολογικών τροφίμων είναι πολύ μεγάλη. Συγκεκριμένα, την αγορά ελέγχουν τρεις αλυσίδες λιανικής πώλησης, με τις Tesco και Sainsbury να ελέγχουν η κάθε μία πάνω από 30% των βιολογικών πωλήσεων (Morgan & Murdoch, 2000; Rowan, 2000). Προωθώντας η κάθε μία από αυτές δική τους ετικέτα, ουσιαστικά ελέγχουν τα εθνικά και διεθνή δίκτυα προσφοράς: «...όχι μόνο υπαγορεύουν τις προδιαγραφές και την ποιότητα των προϊόντων, αλλά επίσης την καλλιέργεια, τη συγκομιδή, την τυποποίηση, τη μεταφορά και τη διανομή των προϊόντων» (FAO/ITC/CTA, 2001). Αντίθετα, στην Ελλάδα, δεν φαίνεται να έχουμε φτάσει ακόμη σε αυτά τα επίπεδα προσδιορισμού του συστήματος παραγωγής και διάθεσης των βιολογικών προϊόντων από τα σούπερ μάρκετ (βάσει συλλογής δεδομένων στα πλαίσια εκπόνησης ποιοτικής έρευνας για την παρούσα εργασία).

Πίνακας 2.3.3. Συστήματα διάθεσης βιολογικών προϊόντων σε μεγάλες αγορές

Χώρα	Συμβατικά Μάρκετς (%)	Σούπερ Ειδικά καταστήματα φυσικών τροφών (%)	Άμεσες και άλλες πωλήσεις (%)
Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής	31	62	7
Γερμανία	26	46	28
Ηνωμένο Βασίλειο	74	15	11
Ιταλία	23	60	17
Γαλλία	38	46	16
Ελβετία	57	21	22
Ολλανδία	2	96	2
Δανία	90	2	8

Πηγή: *Hamm and Michelsen (2000) and OTA (2000) δεδομένα που εντοπίστηκαν στους Willer and Yussefi (2001) και Reynolds, 2004.*

Καθώς το εμπόριο βιολογικών τροφίμων ανάμεσα στο Νότο και το Βορρά αναπτύσσεται²³ σε ρυθμούς πάνω από 20% το χρόνο (FAO, 1999a, 1999b) – αυξάνοντας την κοινωνική και γεωγραφική απόσταση ανάμεσα τους παραγωγούς, τους διανεμητές και τους καταναλωτές– οι εναλλακτικές αξίες του βιολογικού κινήματος (εμπιστοσύνη, τοπικά ενσωματωμένη γνώση, οικολογική ποικιλία, κοινωνική δικαιοσύνη), οι θεσμοί και οι ανταλλαγές αμφισβητούνται από τις εμπορικές συμβατότητες που έχουν τις ρίζες τους στον οικονομικό ανταγωνισμό. Η βιολογική πιστοποίηση²⁴ ενδυναμώνει αυτή την αμφισβήτηση μέσω της επιβολής βιομηχανικών κανόνων γραφειοκρατικής καταλληλότητας που ενσωματώνεται στα πρότυπα, τον έλεγχο και τις ετικέτες. Σε αυτούς τους κανόνες είναι δύσκολο να ανταποκριθούν οι μικρής κλίμακας παραγωγοί του Νότου, καθώς τα πρότυπα και οι διαδικασίες πιστοποίησης αντανάκλουν τις ρίζες τους στα συστήματα του Βορρά και δεν μπορούν να διατηρηθούν σε συνθήκες Νότου τόσο από άποψη συνθηκών παραγωγής όσο και

²³ Οι καταναλωτικές προτιμήσεις και οι θεσμικές σχέσεις στο Βορρά, διαμορφώνουν τη μορφή και την πορεία των τομέων εξαγωγής πιστοποιημένων βιολογικών προϊόντων του παγκόσμιου Νότου, αναπαράγοντας πολλές φορές τα πρότυπα και τις ανισότητες του συμβατικού παγκόσμιου εμπορίου (Reynolds, 2004).

²⁴ Το σύστημα πιστοποίησης, εκπροσωπεί μια ισχυρή μορφή δικτυακής διακυβέρνησης, που έχει τις ρίζες του στους κοινωνικούς, νομικούς και γραφειοκρατικούς θεσμούς, ωστόσο εξυπηρετεί την όξυνση των παραδοσιακών οικονομικών ανισοτήτων ανάμεσα σε επιχειρήσεις και χώρες (Reynolds, L., 2004).

από άποψη οικονομική. Συγκεκριμένα, ένας από τους βασικούς λόγους που εμποδίζουν τους μικρούς παραγωγούς του Νότου και συγκεκριμένα της Λατινικής Αμερικής να συμμετάσχουν στα συστήματα πιστοποίησης, είναι το κόστος πιστοποίησης, στο οποίο για να ανταπεξέλθουν, θα πρέπει να συστήσουν δυνατούς συνεταιρισμούς που θα συλλογικοποιήσουν τον όγκο της γραφειοκρατικής δουλειάς και τα κόστη της πιστοποίησης και οι οποίοι, συχνά, προκειμένου να πληρώσουν για την πιστοποίηση, χρησιμοποιούν πόρους που προέρχονται από την ανάμειξη αυτών των συνεταιρισμών σε δίκτυα που στηρίζονται στο κοινωνικό κίνημα του «Δίκαιου Εμπορίου» (Fair Trade)²⁵. Η λογική του «Δίκαιου Εμπορίου», είναι συνυφασμένη με τη λογική της βιολογικής γεωργίας. Παραγωγοί, καταναλωτές και η IFOAM, αναγνωρίζουν τη σύγκλιση των ολιστικών κοινωνικών και οικολογικών αξιών του Fair Trade και των βιολογικών κινήματων. Μάλιστα, στις μέρες μας, όλο και περισσότερα προϊόντα είναι

---

²⁵ Ο θεσμός του δίκαιου και αλληλέγγυου εμπορίου (Fair Trade ή Commerce Equitable), είναι ένας θεσμός, ο οποίος διασφαλίζει ότι οι παραγωγοί από χώρες του τρίτου κόσμου λαμβάνουν δίκαιη αμοιβή για τα προϊόντα τους, ακόμη και όταν οι τιμές της παγκόσμιας αγοράς πέφτουν. Επίσης οι παραγωγοί λαμβάνουν μία επιπρόσθετη τιμή, προκειμένου να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής τους, μακροπρόθεσμες εμπορικές σχέσεις και αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας (<http://www.fairtrade.net/>). Πρόκειται δηλαδή για ένα παγκόσμιο εναλλακτικό δίκτυο, το οποίο προσφέρει στους καλλιεργητές του Νότου έλεγχο στα προϊόντα τους, υποδομές και προοπτική. Όμως, εκτός από την καλύτερη αμοιβή των παραγωγών (από 30% ως 300%), στην έννοια του «Δίκαιου Εμπορίου» προστέθηκαν και άλλες παράμετροι: επιδιώχθηκε δηλαδή -όπου αυτό είναι δυνατόν- να πραγματοποιούνται οι αγορές από συνεταιρισμούς, ενώ παράλληλα δόθηκε έμφαση στη δημοκρατική διοίκησή τους και στη δίκαιη κατανομή των κερδών τους. Δόθηκε επίσης προτεραιότητα στο σεβασμό των εργασιακών δικαιωμάτων και των συνθηκών εργασίας. Επιπλέον, παρέχονται στους αγρότες τα εφόδια και η επιμόρφωση που απαιτούνται για την ανάπτυξη της βιολογικής καλλιέργειας και τεχνικών που είναι φιλικές προς το περιβάλλον. Ταυτόχρονα, παρακινούνται να εγκαταλείψουν τη μονοκαλλιέργεια, ώστε να μην εξαρτάται η επιβίωσή τους από τα скаμπανεβάσματα της τιμής του καφέ στις χειραγωγούμενες διεθνείς αγορές, να διαφοροποιήσουν την παραγωγή τους και να εξασφαλίζουν την αυτάρκεια της οικογένειάς τους σε τρόφιμα. Ακόμη, ένα σημαντικό ποσοστό από την τιμή του προϊόντος που πληρώνει ο δυτικός καταναλωτής διατίθεται για κοινωνικές επενδύσεις στην ευρύτερη περιοχή (δρόμους, σχολεία, επιμόρφωση, υποτροφίες, ιατρεία, συστήματα πόσιμου νερού, κλπ), έτσι ώστε να διαχέονται τα οφέλη του «Δίκαιου Εμπορίου» σε ολόκληρη την τοπική κοινωνία. Τέλος, ενθαρρύνεται η δημιουργία ευρύτερων μορφών συνεργασίας όπως οι ομοσπονδίες και οι συνομοσπονδίες συνεταιρισμών, αλλά και διεθνών ενώσεων όπως το Μέτωπο Αλληλεγγύης των Μικροκαλλιεργητών Καφέ της Λατινικής Αμερικής, που συσπειρώνει 200.000 αγρότες.

πιστοποιημένα ως Fair Trade και ταυτόχρονα είναι βιολογικά. Η αυξανόμενη παγκόσμια εκπροσώπηση της IFOAM και η ικανότητα που έχει επιδειξει η Συνομοσπονδία να διαμορφώνει το βιολογικό εμπόριο, μπορούν επίσης να τεθούν για την περαιτέρω προώθηση αυτών των αξιών, αλλά για να συμβεί αυτό, πρέπει να μετακινηθούν πέρα από την πιστοποίηση που βασίζεται σε πρότυπα, προκειμένου να προωθήσει συμβατότητες που έχουν τις ρίζες τους στα οφέλη της ευρύτερης κοινωνίας. Έτσι, η IFOAM, απαντώντας στο ζήτημα της μείωσης του κόστους πιστοποίησης και του γραφειοκρατικού όγκου, αλλά και της εξασφάλισης συστημάτων εγγύησης υψηλής ποιότητας προϊόντων στα πλαίσια των βιολογικών προτύπων για τους κατόχους μικρών εκμεταλλεύσεων, έχει αναπτύξει ένα εσωτερικό σύστημα ελέγχου (ICS), το οποίο απευθύνεται σε ομάδες παραγωγών μικρής κλίμακας. Το σύστημα αυτό, χρησιμοποιεί αντιπροσώπους ενός εξωτερικού φορέα πιστοποίησης σε διάφορες περιοχές, οι οποίοι επικοινωνούν τα κριτήρια στους παραγωγούς, βοηθούν στην τήρηση αρχείων και κάνουν περιοδικές επιθεωρήσεις αλλά χρησιμοποιεί και ελεγκτές του εξωτερικού φορέα πιστοποίησης, για να επιβλέπουν τους τοπικούς ελέγχους (επιθεωρούν την καλή λειτουργία του συστήματος) και να κάνουν ετήσιες επισκέψεις σε ένα δείγμα αγροτεμαχίων. Με αυτόν τον τρόπο, οι ιδιοκτήτες των μικρών εκμεταλλεύσεων του Νότου, αποκτούν πρόσβαση στις βιολογικές αγορές και οι καταναλωτές του Βορρά, προμηθεύονται με βιολογικά προϊόντα ποιότητας σε λογικές τιμές. Το 2004, η IFOAM, σε συνεργασία με το Κίνημα Αγρο-οικολογίας της Λατινικής Αμερικής (MAELA),²⁶ διοργάνωσαν από κοινού στη Βραζιλία το Διεθνές Συνέδριο για την Εναλλακτική Πιστοποίηση, στο οποίο αναφέρονται τώρα ως Participatory Guarantee Systems of Organic Farming²⁷ (PGS). Πρόκειται για τοπικά επικεντρωμένα συστήματα, τα οποία εγγυούνται την ποιότητα και πιστοποιούν τους παραγωγούς βάσει της ενεργούς συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων, ενώ στηρίζονται στην εμπιστοσύνη, τα κοινωνικά δίκτυα και την ανταλλαγή γνώσης. Καθώς ο αριθμός των καλλιεργητών και των καταναλωτών των βιολογικών προϊόντων αυξάνει, υπάρχει μία ανταποκρινόμενη ανάπτυξη του αριθμού των PGS που έχουν εμπλακεί και είναι σε δράση σε όλον τον κόσμο. Αυτά τα συστήματα συχνά όχι μόνο εγγυούνται την αξιοπιστία της βιολογικής παραγωγής, αλλά αποτελούν κρίσιμους συνδέσμους με τις τοπικές και εναλλακτικές

---

²⁶ Agroecological Movement of Latin America

²⁷ Συμμετοχικά Συστήματα Πιστοποίησης

προσεγγίσεις της αγοράς. Αν και ποικίλουν στη μεθοδολογία και την προσέγγισή τους, η πίστη στις ίδιες βασικές αρχές, τα φέρνει μαζί στην ίδια κοινή πλατφόρμα (http://www.ifoam.org/about_ifoam/standards/pgs.html).

Σε ένα δεύτερο επίπεδο ερμηνείας αυτής της προσπάθειας για καθιέρωση εναλλακτικών συστημάτων πιστοποίησης, θα λέγαμε ότι όπως πολλοί παραγωγοί βιολογικών προϊόντων συμμετείχαν στην αρχική εκστρατεία για καθιέρωση των προτύπων πιστοποίησης της βιολογικής γεωργίας και συνεπώς για προσδιορισμό των βιολογικών προϊόντων στην αγορά και τη νομοθεσία, έτσι και η διαμόρφωση αυτών των εναλλακτικών σχεδίων πιστοποίησης, αντιπροσωπεύει την ενεργή εμπλοκή των παραγωγών και ιδιαίτερα των μικρών παραγωγών, στη διαμόρφωση εναλλακτικών σχηματισμών βιολογικής διακυβέρνησης. Οι μικρής κλίμακας βιοκαλλιεργητές, που δεν είναι σε θέση ή δεν θέλουν να πληρώσουν για πιστοποίηση, δεν αποτελούν απαραίτητα απώλειες ενός «κωδικοποιημένου» βιολογικού τομέα. Αντί αυτού, πολλοί παραγωγοί επιλέγουν να γίνουν ενεργοί συμμετοχοί σε σχηματισμούς διακυβέρνησης που τους διαχειρίζονται τοπικά (S Lockie, K Lyons, G Lawrence, D Halpin, 2006).

2.4. Σύνοψη – Συμπεράσματα

Η έννοια της βιολογικής γεωργίας καθιερώθηκε με την ίδρυση της IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements) το 1972 ως ο τρόπος της γεωργικής εκμετάλλευσης που περιλαμβάνει φυσικές μεθόδους ενίσχυσης και διατήρησης της εδαφικής γονιμότητας, προστασίας από τις ασθένειες, την απόρριψη των συνθετικών λιπασμάτων, των φυτοφαρμάκων και γενικότερα την προστασία των οικοσυστημάτων. Αργότερα συμπληρώθηκε με περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά στοιχεία και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Η βιολογική γεωργία ως φιλοσοφία, χρονολογείται από το πρώτο τέταρτο του 20ου αιώνα και έχει ως σκοπό να δημιουργήσει ολοκληρωμένα, ανθρώπινα, περιβαλλοντικά και οικονομικά, αειφόρα αγροτικά συστήματα παραγωγής. Αναφέρεται επίσης η έννοια της αγρο-οικολογίας/εναλλακτικής γεωργίας, η οποία είναι σχεδόν ταυτόσημη με τη βιολογική γεωργία αλλά στενά συνδεδεμένη με την αειφορία και δίνει έμφαση στην συνεξέλιξη ανάμεσα στη φύση και την κοινωνία προκειμένου να αντιμετωπιστεί η «κρίση του εκσυγχρονισμού». Πριν τα μέσα της δεκαετίας του 1990, αυτοί που εξασκούσαν τη βιολογική γεωργία ήταν μια μικρή και σχετικά ομοιογενής ομάδα, που υποστήριζαν το

βιολογικό σύστημα παραγωγής και κατανάλωσης, με έμφαση στην τοπικότητα των προϊόντων και την έλλειψη υψηλής μεταποίησης.

Στις μέρες μας, ο τομέας των βιολογικών προϊόντων, σχετίζεται με την ικανοποίηση νέων καταναλωτικών αναγκών στη βάση της ασφάλειας των τροφίμων και παρέχει μια αειφόρο βάση για υποστήριξη της γεωργίας μέσω της ΚΑΠ. Το κίνημα της βιολογικής γεωργίας, βρίσκεται μπροστά στο δίλημμα της διατήρησης των τοπικών αγορών και την επιθυμία για ένα ευρύτερο εθνικό ή παγκόσμιο συντονισμό επέκτασης της αγοράς των βιολογικών προϊόντων, οδηγώντας έτσι σε περισσότερη βιολογικά καλλιεργούμενη γη και σε μεγαλύτερο αριθμό καταναλωτών. Η καθιέρωση εθνικών και διεθνών προτύπων πιστοποίησης πιθανόν να αποβεί εις βάρος της μικρής οικογενειακής εκμετάλλευσης. Από την άλλη μεριά, πολλοί θεωρούν ότι τα μεγαλύτερα περιβαλλοντικά κόστη προέρχονται από τις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις, με αποτέλεσμα να ταυτίζουν την αειφόρο γεωργία με μικρότερες εκμεταλλεύσεις.

Επιπλέον, το γεγονός ότι το βιολογικό προϊόν αρχίζει να αφομοιώνεται από τα κυρίαρχα δίκτυα προμήθειας τροφίμων, έχει ως αποτέλεσμα να παραμερίζεται η φιλοσοφία που συνδέει τον βιολογικό τρόπο παραγωγής με την τοπική οικονομική ανάπτυξη και τη στήριξη των μικρών εκμεταλλεύσεων. Η εισαγωγή των μεγάλων σούπερ μάρκετ και των πολυεθνικών στο χώρο των βιολογικών προϊόντων, δεν αποκλείει τη βιολογική διαχείριση και σε τοπικό επίπεδο. Ωστόσο, η προώθηση των βιολογικών προϊόντων μέσα από τα παγκοσμιοποιημένα κανάλια διανομής που ακολούθησε το μάρκετινγκ των συμβατικών προϊόντων, δεν καθιστά το βιολογικό προϊόν ως εναλλακτικό, καθώς οι αρχές της αγρο-οικολογίας έχουν ως επίκεντρο τον άνθρωπο και όχι το κεφάλαιο ή τη στενή οικονομική αποδοτικότητα των παραγωγικών διαδικασιών. Με άλλα λόγια, οποιαδήποτε πολιτική που προωθεί τη βιολογική γεωργία, δεν προκύπτει ότι θα οδηγήσει σε αγρο-οικολογικά οφέλη.

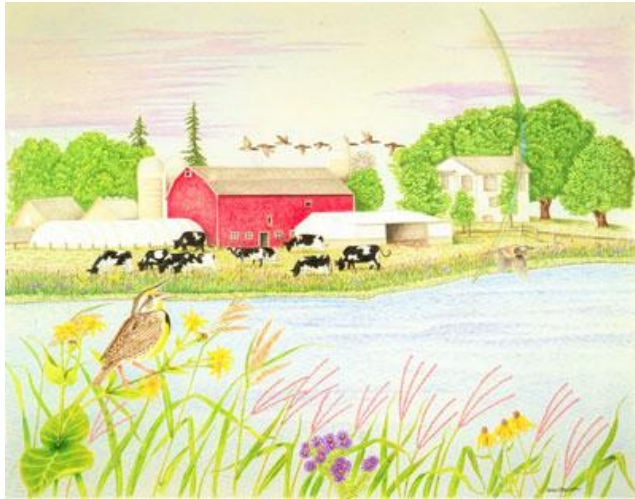
Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, το βιολογικό αγρο-διατροφικό σύστημα, από ένα τοπικό δίκτυο παραγωγών – καταναλωτών έχει αλλάξει σε ένα παγκοσμιοποιημένο σύστημα ρυθμισμένου εμπορίου. Ενώ δηλαδή η ανάπτυξη της αγοράς των βιολογικών τροφίμων ενισχύθηκε από την έλλειψη εμπιστοσύνης προς το αγροτο-βιομηχανικό διατροφικό σύστημα, η ανάπτυξη αυτή, παραδόξως υποστήριξε την ανάδυση των συμβατικών αγροτο-βιομηχανικών πρακτικών (μεγάλες ποσότητες, μεγάλες αποστάσεις, υψηλές προδιαγραφές συχνά τυποποιημένων προϊόντων) και σχέσεων αγοράς σε εθνικά και διεθνή βιολογικά δίκτυα. Η ζήτηση για βιολογικά προϊόντα έχει αυξηθεί ως αποτέλεσμα της αύξησης της ποσότητας και της ποικιλίας βιολογικών

τροφίμων αλλά και της πολιτικής υποστήριξης από την Ε.Ε. Οι παραγωγοί βιολογικών προϊόντων ακολουθούν αυστηρότερες προδιαγραφές, ενώ για τους βιοκαλλιεργητές που προέρχονται από τη συμβατική γεωργία, η βιολογική μέθοδος παραγωγής αποτελεί μια στρατηγική επιβίωσης στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, έχουμε τον «ανώνυμο» βιοπαραγωγό που προωθεί το προϊόν του μέσω των αγροτο-βιομηχανικών αλυσίδων τροφίμων και τον «επώνυμο» βιοπαραγωγό, που προωθεί το προϊόν του μέσω των τοπικών αγορών. Για να επεκταθεί η αγορά των βιολογικών προϊόντων πρέπει να πεισθεί ο καταναλωτής ότι η ποιότητα των βιολογικών προϊόντων είναι υψηλότερη αυτής των συμβατικών και να καλλιεργηθεί ο παράγοντας «ευζωία». Οι διατροφικές κρίσεις των προηγούμενων ετών, έδωσαν ώθηση σε αυτήν τη μεταστροφή των καταναλωτών και των εμπόρων στα βιολογικά προϊόντα. Δίδονται σε πίνακα (2.3.1.) οι παράγοντες που ωθούν στην κατανάλωση βιολογικών προϊόντων, όπως επίσης και σε πίνακα (2.3.2.) οι κινήσεις κατανάλωσης στις μεγάλες διεθνείς βιολογικές αγορές. Στη Βόρειο Αμερική και την Ευρώπη, η ζήτηση για βιολογικά προϊόντα είναι μεγαλύτερη της παραγωγής και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να εισάγονται βιολογικά προϊόντα από τον ευρύτερο Νότο. Στον πίνακα (2.3.3.), που δίδεται η διάθεση των βιολογικών προϊόντων σε συμβατικά σούπερ μάρκετ, σε καταστήματα βιολογικών προϊόντων και σε άμεσες πωλήσεις, παρατηρούνται μεγάλες διαφοροποιήσεις, με ακραίες περιπτώσεις την Ολλανδία να κατέχει ποσοστό 96% στα καταστήματα βιολογικών προϊόντων και τη Δανία με ποσοστό 90% στα σούπερ μάρκετ. Το εμπόριο βιολογικών προϊόντων ανάμεσα σε Βορρά και σε Νότο, αυξάνεται με ρυθμούς πάνω από 20% ετησίως, με την κοινωνική και γεωγραφική απόσταση ανάμεσα στους παραγωγούς και τους καταναλωτές επίσης να αυξάνει. Αυτό έχει ως συνέπεια να αποδυναμώνονται οι αξίες του βιολογικού κινήματος. Η βιολογική πιστοποίηση ενδυναμώνει αυτήν την αμφισβήτηση και για να ανταπεξέλθουν οι μικροί παραγωγοί βιολογικών προϊόντων, θα πρέπει να οργανωθούν σε δίκτυα συνεταιρισμών που στηρίζονται στο κοινωνικό κίνημα του Fair Trade. Τα περισσότερα πιστοποιημένα προϊόντα ως Fair Trade, είναι ταυτόχρονα και βιολογικά.

Η IFOAM, προκειμένου να μειώσει το κόστος πιστοποίησης και τον γραφειοκρατικό όγκο για την εξασφάλιση συστημάτων εγγύησης υψηλής ποιότητας προϊόντων για τους κατόχους μικρών εκμεταλλεύσεων στο Νότο, έχει αναπτύξει ένα σύστημα εσωτερικού ελέγχου (ICS) που απευθύνεται σε ομάδες παραγωγών μικρής κλίμακας. Με αυτόν τον τρόπο, οι ιδιοκτήτες των μικρών εκμεταλλεύσεων του Νότου, αποκτούν πρόσβαση στις βιολογικές αγορές του Βορρά. Το 2004, δημιουργήθηκαν τα

Συμμετοχικά Συστήματα Πιστοποίησης (P.G.S.), τα οποία εγγυώνται την αξιοπιστία των βιολογικών προϊόντων και αποτελούν τους συνδέσμους με τις τοπικές και εναλλακτικές προσεγγίσεις της αγοράς.

True organic farms promote biodiversity
Original watercolor by Dan Hazlett

<http://www.cornucopia.org/horizon-factory-farm-photo-gallery/ecologically-managed-organic-farm-gallery/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.

ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΚΑΠ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

3.1. Η εξέλιξη της ΚΑΠ μέσα από ένα δίκτυο συλλογικών φορέων

Στη διαμόρφωση και αναδιαμόρφωση της ΚΑΠ, ποικίλες δυνάμεις αλληλεπιδρούν από διάφορα σημεία και προς ποικίλες κατευθύνσεις στη διαδικασία χάραξης πολιτικής. Έτσι, η συνήθης διαδρομή που ακολουθεί η νομοθετική διαδικασία, είναι από την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς την επίτευξη κοινής συμφωνίας στα πλαίσια του Συμβουλίου των Υπουργών Γεωργίας. Διαμέσου αυτής της διαδικασίας, υπάρχουν άλλες πιέσεις –εσωτερικές και εξωτερικές, υπονοούμενες ή ξεκάθαρες– πάνω σε αυτούς που λαμβάνουν τις αποφάσεις. Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διάφορες Γενικές Διευθύνσεις μοιράζονται ένα ενδιαφέρον για την ΚΑΠ (οικονομικό, εμπορικό, προϋπολογιστικό αλλά και γεωργικό). Στα πλαίσια του γεωργικού τομέα, άλλους τους ενδιαφέρει να δαπανούν, ενώ άλλοι μπορεί να ενδιαφέρονται για μία συγκεκριμένη κατηγορία εμπορεύματος. Στα πλαίσια του Συμβουλίου των Υπουργών Γεωργίας, κάθε Υπουργός εκπροσωπεί εθνικές κυβερνήσεις, κυβερνητικά συμφέροντα καθώς και εθνικούς γεωργικούς εκλογείς. Οι Υπουργοί Γεωργίας, μπορεί να επηρεάζονται στα πλαίσια της κυβέρνησης από άλλους ενδιαφερόμενους υπουργούς, με προϋπολογιστικά ή εμπορικά χαρτοφυλάκια. Επίσης, τα γεωργικά συμφέροντα θα θελήσουν να επηρεάσουν τη θέση του Υπουργού τους στο Συμβούλιο των Υπουργών Γεωργίας, ενώ μέσω της COPA, θα θελήσουν να επηρεάσουν την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Άλλες εγχώριες και ευρωπαϊκές ομάδες συμφερόντων, θα θελήσουν επίσης να επηρεάσουν τον πολιτικό διάλογο, συμπεριλαμβανομένων των καταναλωτικών και των περιβαλλοντικών ομάδων. Σε μία γραφειοκρατική δομή λήψης αποφάσεων, οι συμμετέχοντες στον διάλογο για την ΚΑΠ, θα επηρεαστούν από διάφορους κανόνες, όπως αυτόν της μη-δημιουργίας ελλείμματος στον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ σε έναν ανεξάρτητο κόσμο, η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως ένα από τα μεγαλύτερα εμπορικά μπλοκ παγκοσμίως, θα εισέλθει σε διάλογο με άλλες εμπορεύσιμες χώρες, σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο, μέσω του ΠΟΕ (Ackrill, R., 2000).

Με άλλα λόγια, θα αναλύσουμε εν συντομία το δίκτυο πολιτικής της ΚΑΠ, αναφερόμενοι σε εκείνη την «οργανωτική διάταξη που έχει δημιουργηθεί για να εξυπηρετεί τη διαμεσολάβηση ανάμεσα στους κρατικούς παράγοντες και τα οργανωμένα συμφέροντα. Η ιδέα του δικτύου πολιτικής είναι μία ιδέα μέσου επιπέδου. Η μεσο-επίπεδη ανάλυση επικεντρώνεται στη σχέση ανάμεσα στην κυβέρνηση (ή στην εκάστοτε Γενική Διεύθυνση της Ε.Ε.) και τις ομάδες συμφερόντων και αναλύει τις σχέσεις που είναι περισσότερο δομικές παρά προσωπικές» (Daughbjerg, C., 1999). Οι πολιτικοί παράγοντες και γενικότερα οι συλλογικοί φορείς σε θεσμικό κυρίως επίπεδο, προκειμένου να πετύχουν τους στόχους τους, δημιουργούν ένα δίκτυο πολιτικής ανταλλάσσοντας μεταξύ τους πόρους. Ένα συγκεκριμένο δίκτυο πολιτικής, διαμορφώνει μια συγκεκριμένη πολιτική κατάσταση και επηρεάζει την πολιτική αλλαγή προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση. Έτσι, η ανάλυση του δικτύου πολιτικής, χρησιμοποιείται ως εργαλείο για τη διερεύνηση του γιατί ομάδες που ωφελούνται από μία πολιτική, επιτυγχάνουν να αντισταθούν στην πίεση για ραγδαία μεταρρύθμιση (συνεπώς η ανάλυση του δικτύου αποτελεί χρήσιμη προσέγγιση για την ανάλυση της απουσίας θεμελιωδών μεταρρυθμίσεων της ΚΑΠ). Μάλιστα, όσο πιο συνεκτικό είναι ένα δίκτυο πολιτικής, τόσο μεγαλύτερη συναίνεση υπάρχει ανάμεσα στα μέλη του όσον αφορά στις πολιτικές τους αρχές και τόσο περισσότερο αντιστέκεται στις πιέσεις για ριζικές μεταβολές, οι οποίες απειλούν τη συνέχιση της δύναμής του. Έτσι, τα μέλη των συνεκτικών δικτύων πολιτικής είναι ικανά να σχηματίζουν δυνατούς συνασπισμούς προκειμένου να υποστηρίξουν την καθεστική τάξη (status quo). Ωστόσο, υπάρχει περίπτωση τα μέλη των δικτύων να συναινέσουν σε μεταρρυθμίσεις, οι οποίες όμως είναι μετριοπαθείς-είναι δηλαδή μεταβολές πολιτικής πρώτης και δεύτερης τάξης²⁸. Μία τέτοια περίπτωση αποτελεί η μεταρρύθμιση MacSharry.

Στην ενότητα αυτή και μέσα από την οπτική της Isabelle Garzon (2006), θα παρουσιάσουμε τους κύριους φορείς που έλαβαν μέρος στη διαδικασία λήψης αποφάσεων όσον αφορά στην αναδιαμόρφωση της ΚΑΠ μέσα από τις μεταρρυθμίσεις MacSharry (1992), Agenda (2000) και Fischler (2003). Ανάμεσα στους φορείς αυτούς, η *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, τα *Κράτη-Μέλη* και οι *Κοινωνικοί Εταίροι* διατηρούν τον κυρίαρχο ρόλο. Ωστόσο,

²⁸ Σύμφωνα με τις αλλαγές πρώτης τάξης, οι στόχοι, τα πολιτικά υποδείγματα και τα εργαλεία παραμένουν αμετάβλητα. Αλλάζουν μόνο το περιβάλλον διαμόρφωσης των εργαλείων ή τα επίπεδα. Σύμφωνα με τις αλλαγές δεύτερης τάξης, οι στόχοι, τα εργαλεία και το περιβάλλον διαμόρφωσής τους αλλάζουν, αλλά τα πολιτικά υποδείγματα παραμένουν τα ίδια (Daughbjerg, 1999).

ενδιαφέρον έχει το γεγονός, ότι ακόμη και σε περιπτώσεις που δεν έχουμε την ενεργή συμμετοχή των γεωργικών συμφερόντων, το συνολικό επίπεδο της στήριξης προς τη γεωργία, παραμένει αμετάβλητο, δημιουργώντας ερωτηματικά για το βαθμό στον οποίο τα γεωργικά συμφέροντα διαδραματίζουν ένα ρόλο στο αποτέλεσμα του πολιτικού διαλόγου (σε σύγκριση με την κυριαρχία των θεσμών).

Ωστόσο, πριν αναφερθούμε αναλυτικά στο ρόλο που διαδραμάτισαν οι ανωτέρω φορείς στη μεταρρυθμιστική πορεία της ΚΑΠ, θα κάνουμε μία πολύ σύντομη αναφορά στα ζητήματα με τα οποία καταπιάστηκαν οι μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ από το 1992 και μετά. Στο *Παράρτημα 1*, αναφέρονται σε πίνακα όλες οι αλλαγές στην ΚΑΠ από το 1992 έως το 2003.

Έτσι λοιπόν, το βασικό στοιχείο της μεταρρύθμισης του 1992, ήταν η μείωση των εγγυημένων τιμών για τα δύο σημαντικότερα ευρωπαϊκά εμπορεύματα: τα σιτηρά και το βόειο κρέας. Η μείωση αυτή αποσκοπούσε στην αντίστοιχη μείωση των πλεονασμάτων που είχαν πραγματοποιηθεί, αλλά και στη μείωση της προστασίας του εμπορίου μέσω των περικοπών των δασμών και τη μείωση των επιδοτήσεων των εξαγωγών. Οι περικοπές συνοδεύονταν από μηχανισμούς ελέγχου της παραγωγής (αμειωσιπορά για τα σιτηρά και μείωση των ποσοστώσεων γάλακτος). Οι μειώσεις των τιμών των σιτηρών, απασχόλησαν έντονα τις συνομιλίες. Απώτερος στόχος αυτών των μειώσεων, ήταν ο περιορισμός του προϋπολογιστικού κόστους της Ε.Ε. Ένα άλλο βασικό ζήτημα στα πλαίσια της μεταρρύθμισης του 1992 ήταν η εισαγωγή αντισταθμιστικών πληρωμών για τους αγρότες. Οι αντισταθμιστικές πληρωμές είχαν σχεδιαστεί για να σταθεροποιήσουν τα γεωργικά εισοδήματα και να διευκολύνουν την πολιτική αποδοχή των μειωμένων τιμών. Τέλος, προτάθηκαν κάποια διαρθρωτικά μέτρα που αφορούσαν στην πρόωρη συνταξιοδότηση, την εγκατάσταση νέων αγροτών, τον εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων κ.λπ) όπως και κάποια νέα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα που αποσκοπούσαν στην παροχή κινήτρων για τη βελτίωση των γεωργικών πρακτικών.

Στόχος της μεταρρύθμισης της «Ατζέντα 2000», δεν ήταν τόσο να απαντήσει σε άμεσες πιεστικές ανάγκες, όσο να προλάβει μελλοντικές προκλήσεις σαν και αυτή της ένταξης των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης στην Ε.Ε. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, παρουσίασε τις προτάσεις της για μία μεταρρύθμιση της ΚΑΠ ως μέρος της «Ατζέντα 2000». Το πακέτο των προτάσεων αυτών ήταν μεγάλο και σύνθετο και τα ζητήματα προς διαπραγμάτευση, συνδέονταν περισσότερο με μη-γεωργικά θέματα, όπως ο προϋπολογισμός.

Το πρώτο ζήτημα υπό διαπραγμάτευση, αποτέλεσε η παράταση της μεταρρύθμισης του 1992, κυρίως όσον αφορά στις περαιτέρω περικοπές των τιμών για τα σιτηρά και το βόειο κρέας αλλά και η επέκταση των περικοπών στα γαλακτομικά προϊόντα, στα οποία

υπήρχε πλεονασματική παραγωγή, παρά την εφαρμογή ποσοτώσεων για τουλάχιστον δεκαπέντε χρόνια. Οι μειώσεις των τιμών είχαν το διπλό όφελος της βελτίωσης της ισορροπίας της αγοράς και του περιορισμού της εξωτερικής προστασίας²⁹ ενόψει των μελλοντικών διαπραγματεύσεων με τον ΠΟΕ.

Τα Κράτη-Μέλη, επιθυμούσαν την περαιτέρω μείωση του προϋπολογισμού της ΚΑΠ και πρότειναν νέους τρόπους εξοικονόμησης χρημάτων, εν αντιθέσει με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή που είχε προτείνει τη διατήρηση της έως τότε γραμμής. Στα πλαίσια αυτά, διάφορες εναλλακτικές τέθηκαν προς συζήτηση όπως η συγχρηματοδότηση της αγροτικής πολιτικής από τα Κράτη-Μέλη, η σταδιακή περικοπή των άμεσων πληρωμών, η μερική αποζημίωση για τις μειώσεις των τιμών και η θέσπιση ανώτατου ορίου στις ατομικές απολαβές.

Ένα τρίτο ζήτημα πολιτικής διαβούλευσης, ήταν αυτό της εξισορρόπησης των ωφελειών της ΚΑΠ ανάμεσα σε διαφορετικούς τομείς, διαφορετικές περιοχές ή διαφορετικά Κράτη-Μέλη, καθώς η εισαγωγή των άμεσων πληρωμών για παραδοσιακά υποστηριζόμενες καλλιέργειες το 1992, είχε υπογραμμίσει τις διαφορές στη διαθέσιμη οικονομική στήριξη της γεωργίας των Κρατών-Μελών.

Η συμβολή της ΚΑΠ στην αγροτική ανάπτυξη και ο λεπτομερής προγραμματισμός των μέτρων που σχετίζονται με την διαρθρωτική και αγροτική πολιτική μέσα σε ένα ενιαίο πλαίσιο, αποτέλεσαν το τέταρτο θέμα συζητήσεων της αναθεώρησης. Ουσιαστικά δηλαδή, επρόκειτο για τη δημιουργία του «δεύτερου πυλώνα» της ΚΑΠ που προοριζόταν να απαντήσει στις επικλήσεις για γεωργική πολυλειτουργικότητα.

Περαιτέρω, η εξισορρόπηση των ωφελειών από την εφαρμογή της ΚΑΠ στους διάφορους τομείς, περιοχές ή τα Κράτη-Μέλη, υπήρξε ένα ακόμη αντικείμενο διαβουλεύσεων των Κρατών-Μελών, καθώς η εισαγωγή των άμεσων ενισχύσεων το 1992 για παραδοσιακά υποστηριζόμενα προϊόντα, τόνισε ακόμη περισσότερο τις διαφορές στη διαθέσιμη οικονομική υποστήριξη για τη γεωργία στα Κράτη-Μέλη.

Το τελευταίο θέμα προς συζήτηση, ήταν η ενίσχυση της περιβαλλοντικής προστασίας στην αγροτική πολιτική τόσο μέσω της ενδυνάμωσης των αγροτο-περιβαλλοντικών μέτρων στον τομέα της αγροτικής πολιτικής, όσο και μέσω της σύνδεσης των άμεσων ενισχύσεων με την περιβαλλοντική προστασία.

---

²⁹ Η διαρκώς αυξανόμενη παραγωγή και η συσσώρευση των πλεονασμάτων στα ανωτέρω είδη, δημιούργησαν την ανάγκη για εξαγωγές αυτών των πλεονασμάτων μέσω της επιδότησής τους. Τέτοια ήταν τα πλεονάσματα, που υπήρχαν φόβοι ότι οι εξαγωγίμες ποσότητες θα ξεπερνούσαν τη Συμφωνία του Γύρου της Ουρουγουάης (Garzon, Isabelle, 2006 p.77).

Οι συζητήσεις για τη μεταρρύθμιση Mac Fischler (Ιούνιος 2003) διήρκησαν μόλις έναν χρόνο και διαπραγματεύτηκαν σύνθετα ζητήματα, τα οποία περιστρέφονταν γύρω από την αποτελεσματικότητα της αγοράς, την κοινωνική ισότητα και τους προβληματισμούς της κοινωνίας για το περιβάλλον και την υγιεινή. Πιο συγκεκριμένα, ένα πρώτο ζήτημα που απασχόλησε την Κοινότητα, ήταν η ενίσχυση του εισοδήματος μέσω των άμεσων αντισταθμιστικών πληρωμών, εξασφαλίζοντας έτσι για τους αγρότες ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης και την προστασία του εισοδήματός τους από την αστάθεια της αγοράς.

Η αποδέσμευση των άμεσων πληρωμών αποτέλεσε ένα δεύτερο ζητούμενο, το οποίο είχε ως στόχο να προσανατολίσει τις επιλογές των αγροτών προς την αγορά, καθώς επίσης και να μειώσει την εντατικοποίηση των παραγωγικών συντελεστών ευνοώντας με αυτόν τον τρόπο την αειφόρο γεωργία. Επίσης, η Ε.Ε. έπρεπε να βελτιώσει τη διεθνή της θέση σε σχέση με τις διαπραγματεύσεις με τον ΠΟΕ, καθιστώντας την προστασία του «μπλε κουτιού» λιγότερο απαραίτητη.

Ένα τρίτο ζήτημα με το οποίο καταπιάστηκε η μεταρρύθμιση Mac Fischler, ήταν μια πιο δίκαιη αναδιανομή της ενίσχυσης της ΚΑΠ³⁰ λαμβάνοντας υπόψη κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια, καθώς και η οριοθέτηση ενός ανώτατου ποσού ατομικών απολαβών. Τα κονδύλια που θα απελευθερωνόντουσαν από τις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις, θα χρησιμοποιούνταν για τη χρηματοδότηση της αγροτικής ανάπτυξης. Έτσι, η συζήτηση εκτυλίχθηκε γύρω από το βαθμό στον οποίο τα κονδύλια θα αναδιανέμονταν στα Κράτη-Μέλη.

Το καινούριο οικονομικό πλαίσιο (2007-2013), έθετε ένα επιπλέον θέμα προς διαπραγμάτευση, αυτό της ενσωμάτωσης των συνεπειών από την επέκταση των άμεσων πληρωμών στα καινούρια Κράτη-Μέλη, χωρίς ωστόσο να σημειώνονται αντίστοιχες σημαντικές αυξήσεις στον συνολικό προϋπολογισμό της Ε.Ε.

Ένα τελευταίο ζήτημα, ήταν η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των Ευρωπαίων πολιτών προς την ΚΑΠ σε θέματα ασφάλειας τροφίμων μέσω της υιοθέτησης μέτρων όπως η εισαγωγή της πολλαπλής συμμόρφωσης (η τήρηση συγκεκριμένων περιβαλλοντικών προϋποθέσεων για την καταβολή των πληρωμών ενίσχυσης του εισοδήματος) και τα κίνητρα

---

³⁰ Η κοινωνική αναδιανομή της εισοδηματικής ενίσχυσης παρέμενε συγκεντρωμένη σε συγκεκριμένους τομείς και σε συγκεκριμένες περιοχές, κυρίως τις πιο ανταγωνιστικές, χωρίς να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τις πιέσεις στα παραδοσιακά και μικτά παραγωγικά συστήματα, με αποτέλεσμα ο μεγάλος όγκος των αποζημιώσεων να καταβάλλεται στη μειοψηφία των μεγάλων αγροτών (Garzon, Isabelle, 2006 p. 98).

για την υιοθέτηση αειφορικών μεθόδων παραγωγής, μέσω της αύξησης του αριθμού των εκμεταλλεύσεων που εντάσσονταν στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης.

Γενικότερα, θα λέγαμε για τη μεταρρύθμιση Fischler, ότι ενώ αρχικά σχεδιάστηκε ως μία μεσοπρόθεσμη αναθεώρηση του προγράμματος 2000-2006, η οποία είχε ως αντικείμενο να καταπιαστεί με τις εκκρεμότητες που είχαν απομείνει από την «Ατζέντα 2000», ωστόσο, εξελίχθηκε σε μία ουσιαστική μεταρρύθμιση. Σε αυτό το γεγονός συντέλεσαν διάφοροι παράγοντες όπως το ότι οι μειώσεις των θεσμικών τιμών άρχισαν να ανταποκρίνονται στο στόχο του μετασχηματισμού τους σε ένα δίχτυ ασφαλείας,

Παρακάτω, αναλύονται οι συλλογικοί φορείς που έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της αγροτικής πολιτικής στα πλαίσια των ανωτέρω μεταρρυθμίσεων.

3.1.1. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

3.1.1.1. Μεταρρύθμιση Mac Sharry (1992)

Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στα πλαίσια της συζήτησης των προτάσεων για τη μεταρρύθμιση MacSharry (1992), υπήρξε πρωταγωνιστικός, ιδιαίτερα υπό το πρίσμα των διαπραγματεύσεων με τη GATT (μετέπειτα ΠΟΕ). Ήδη από το 1985, είχε γίνει πολλές φορές λόγος για μεταρρύθμιση της ΚΑΠ· ενώ το 1989, ο Πρόεδρος της Επιτροπής κ. Delors, με την επιλογή του κ. MacSharry ως Επιτρόπου για τη Γεωργία –ένθερμου υποστηρικτή της ΚΑΠ και αποφασιστική προσωπικότητα– σηματοδότησε την πρόθεσή του για μεταρρύθμιση (Kay, 1998). Ωστόσο, μόνο όταν παρεμποδίστηκαν οι διαπραγματεύσεις με την GATT (μετέπειτα ΠΟΕ), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνειδητοποίησε ότι η Ε.Ε. δεν μπορούσε να παραμείνει σε άμυνα. Ο Επίτροπος MacSharry, ήταν πεισμένος ότι το Ευρωπαϊκό καθεστώς για τα σιτηρά, ήταν περισσότερο ευάλωτο από το αντίστοιχο των Η.Π.Α. Αυτή η αδυναμία, συνδεόταν εν μέρει με την καταδίκη του καθεστώτος των ελαιοσπόρων από το πάνελ της GATT, η οποία οδήγησε τον Επίτροπο στο συμπέρασμα ότι η ΚΑΠ έπρεπε να μεταρρυθμιστεί. Περαιτέρω, ο Επίτροπος ήταν προβληματισμένος σχετικά με την ανισότητα της ΚΑΠ, καθώς το 80% των δαπανών της, προοριζόταν για το 20% των αγροτών. Έπρεπε λοιπόν να επιτευχθεί μεταρρύθμιση της ΚΑΠ πριν να συνταχθεί οποιαδήποτε συμφωνία με τη GATT.

Ενώ οι προτάσεις για τη μεταρρύθμιση προετοιμάστηκαν ως μυστική πρωτοβουλία το 1989, αυτές παρουσιάστηκαν μετά την αποτυχία του Συνεδρίου Heysel. Στην προετοιμασία και την υποστήριξη αυτών των προτάσεων, τα κύρια εμπόδια που αντιμετώπισε η Επιτροπή, ήταν η προσπάθεια για την πολιτική τους αποδοχή από τα Κράτη-Μέλη. Προκειμένου

δηλαδή να πείσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τα Κράτη-Μέλη για τις προτάσεις της μεταρρύθμισης, χρησιμοποίησε τις τιμές των γεωργικών προϊόντων ως φόβητρο – υποστηρίζοντας περαιτέρω μειώσεις χωρίς αποζημιώσεις– αλλά και το δίλημμα ανάμεσα στην οικονομική αποδοτικότητα και την ισότητα: ότι δηλαδή ο μόνος τρόπος να απομακρυνθούν τα κίνητρα από μια πολύ υψηλή παραγωγή, ήταν να χαμηλώσουν οι τιμές της αγοράς. Για να συμβεί όμως αυτό, θα έπρεπε να υπάρχει άλλο αντιστάθμισμα όπως τα άμεσα βοηθήματα, προκειμένου η μεταρρύθμιση να γίνει κοινωνικά και πολιτικά αποδεκτή.

3.1.1.2. Ατζέντα 2000

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στα πλαίσια της «Ατζέντα 2000», είχε ως κύριο στόχο να εξασφαλίσει τη συνοχή των πολιτικών, με την έννοια ότι έπρεπε να εναρμονιστούν αντιτιθέμενοι στρατηγικοί στόχοι (διεύρυνση Ε.Ε. με την ενσωμάτωση των χωρών της Κεντρικής και Νότιας Ευρώπης, χωρίς ταυτόχρονη αύξηση του προϋπολογισμού) και να εξασφαλιστεί η συνέχεια ανάμεσα στις προηγούμενες και τις νέες μεταρρυθμίσεις. Περαιτέρω, έπρεπε να ελαχιστοποιήσει τις πιέσεις στην ΚΑΠ από τον επικείμενο γύρω των πολυμερών διαπραγματεύσεων στα πλαίσια του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ).

Ο Επίτροπος για τη Γεωργία κ. Fischler, πρώην Υπουργός Γεωργίας της Αυστρίας και πολύ καλός γνώστης των οικονομικών περιορισμών της ευρωπαϊκής γεωργίας, υπήρξε ιδιαίτερα αφοσιωμένος στην προώθηση του στόχου της αγροτικής ανάπτυξης. Ανέπτυξε μία σειρά από πρωτοβουλίες –η οργάνωση του Συνεδρίου του Cork για την αγροτική ανάπτυξη και αργότερα η χρήση του δημόσιου διαλόγου για την ένθερμη υποστήριξη των προτάσεων στα πλαίσια Ατζέντας 2000– οι οποίες άνοιξαν τα ζητήματα αγροτικής πολιτικής στο δημόσιο διάλογο και εγκαίνιασαν την εμπλοκή νέων φορέων στη συζήτηση για την πολιτική. Ο φόβος των Ευρωπαίων Υπουργών Γεωργίας για απώλεια πόρων και δυνάμεων από μη-γεωργικούς αγροτικούς παράγοντες, δημιούργησε αντιστάσεις στην αποδοχή των πρωτοβουλιών για αγροτική ανάπτυξη, μετατοπίζοντας έτσι τις προτεραιότητές τους από τη σημαντική μεταβολή του καθεστώτος λειτουργίας της ΚΑΠ, στη μείωση του πραγματικού της κόστους.

3.1.1.3. Μεταρρύθμιση Fischler (2003)

Κατά την επεξεργασία των προτάσεων για μεταρρύθμιση το 2003, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε ένα κεντρικό ρόλο να διαδραματίσει, καθώς ήταν ο Ευρωπαίος

διαπραγματευτής στα πλαίσια των συζητήσεων με τον ΠΟΕ. Η νέα ΚΑΠ, θα αποτελούσε τη βάση μιας συμφωνίας στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων με τον ΠΟΕ. Επαναλαμβανόταν δηλαδή το ίδιο πλαίσιο συζητήσεων με το 1992. Ο ίδιος ο Επίτροπος για τη Γεωργία κ. Fischler, ήταν υπεύθυνος για την ΚΑΠ και για το αγροτικό μέρος των εμπορικών διαπραγματεύσεων. Προκειμένου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να εξασφαλίσει την υιοθέτηση των φιλόδοξων σχεδίων μεταρρύθμισης, η Επιτροπή ακολούθησε ένα πρωτότυπο μονοπάτι. Πρώτον, ο Επίτροπος της Γεωργίας κ. Fischler και ο Επίτροπος Εμπορίου κ. Lamy, οι οποίοι ήταν αρμόδιοι για τις διαπραγματεύσεις με τον ΠΟΕ, προώθησαν ενεργά το νέο κύκλο εμπορικών διαπραγματεύσεων –με ιδιαίτερη έμφαση σε ζητήματα ανάπτυξης– αλλά και την ανάγκη μεταρρύθμισης της ΚΑΠ ως μία εσωτερική ανάγκη και όχι ως μία απόφαση επιβαλλόμενη από άμεσες διεθνείς πιέσεις (κάτι που είχε συμβεί το 1992). Δεύτερον, ο πολιτικός διάλογος έγινε το κύριο εργαλείο επεξήγησης της λογικής³¹ της μεταρρύθμισης και κυρίως του υπέρτατου σκοπού της, που ήταν η υποστήριξη της πολυλειτουργικότητας και της αειφορίας και η άρθρωση ανάμεσα στην εσωτερική μεταρρύθμιση και τις εμπορικές διαπραγματεύσεις (Fouilleux 2004). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προσπαθούσε να πείσει τους Κοινωνικούς Εταίρους, να κάνουν χρήση της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ προκειμένου να βελτιώσουν τη διαπραγματευτική θέση της Ευρώπης στον ΠΟΕ (λιγότερο εμπορικά διαστρεβλωτικό σύστημα υποστήριξης).

3.1.2. Τα Κράτη-Μέλη

3.1.2.1. Μεταρρύθμιση Mac Sharry (1992)

Οι μειώσεις των τιμών των προϊόντων από τη μία και η κατάσταση με τη GATT (μετέπειτα ΠΟΕ) από την άλλη, αποτέλεσαν τα πρώτα ζητήματα με τα οποία καταπιάστηκε η μεταρρύθμιση της πολιτικής για τις τιμές και την αγορά. Ορισμένα ζητήματα, αποτέλεσαν αντικείμενο ενδιαφέροντος για ορισμένες μόνο χώρες της Ε.Ε., χωρίς να καταφέρουν να θέσουν τη συνολική μεταρρύθμιση σε αμφισβήτηση. Αυτά τα ζητήματα, υπήρξαν σημαντικά

---

³¹ Η μεταρρύθμιση δεν σήμαινε το τέλος της υποστήριξης της γεωργίας, αλλά μία καλύτερη προστασία των δημόσιων αγαθών και μία απλοποίηση της πολιτικής για τους αγρότες (Agra Europe 12/07/02, Agra Europe 19/07/02). Περαιτέρω, η αποδέσμευση, θα απλοποιούσε την ΚΑΠ, θα καθιστούσε την παραγωγή περισσότερο προσανατολισμένη προς την αγορά και θα ενίσχυε τη συμβατότητα της ΚΑΠ με τον ΠΟΕ (Agra Europe 04/04/03).

για την εξαγορά των Κρατών-Μελών που τις απασχολούσαν προκειμένου να επιτευχθεί συμφωνία στα κάτωθι:

- Μείωση κατά 29% στις τιμές των σιτηρών και αμειψισπορά (15%)
- Μείωση των τιμών των βοοειδών κατά 15%
- Αποζημίωση (άμεσες πληρωμές)
- Καμία μείωση στις ποσοστώσεις γάλακτος

Καθώς το Η.Β., το Βέλγιο, η Ολλανδία και η Δανία ήταν αρχικά αντιτιθέμενες στην αντιστάθμιση των μειώσεων των τιμών μέσω των άμεσων πληρωμών, συνειδητοποίησαν ότι η συναίνεσή τους σε αυτήν, ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την εξασφάλιση της πολιτικής αποδοχής της μεταρρύθμισης. Έτσι, σύντομα υποστήριξαν την ανάγκη για μειώσεις των τιμών και μαζί με αυτές, συμφώνησαν και η Ισπανία και οι άλλες Μεσογειακές χώρες, με την προϋπόθεση βέβαια ότι αυτές θα εξασφαλιζόνταν με κάποιο τρόπο, δεδομένων των συγκεκριμένων δυσκολιών που αντιμετώπιζαν.

Οι κύριοι αντίπαλοι στη μεταρρύθμιση του 1992 ήταν η Γαλλία και η Γερμανία, οι οποίες έμειναν εκτός παιχνιδιού για μεγάλο χρονικό διάστημα. Όσο το επέτρεπαν οι εξωτερικές συνθήκες, αυτές διατηρούσαν την παραδοσιακή τους συμμαχία. Η Γερμανία ήταν ενάντια στις μειώσεις των τιμών και προωθούσε τον έλεγχο της παραγωγής μέσω της αμειψισποράς και της εκτατικοποίησης, ως έναν τρόπο να μειωθούν τα πλεονάσματα των σιτηρών, ενώ η Γαλλία ήταν αντίθετη με την αμειψισπορά και δεν απέρριπτε μία μείωση των τιμών στα σιτηρά (Moyer, W and Josling, T. 2002). Η Γερμανία ήταν σε μια ιδιαίτερα περίπλοκη θέση, καθώς η αντίθεσή της προς οποιαδήποτε αύξηση του προϋπολογισμού της ΚΑΠ, δεν άφηνε χώρο για τη δυνατότητα να αντισταθμίσει τις συνέπειες της μεταρρύθμισης μέσω του καθεστώτος των άμεσων πληρωμών. Ωστόσο, η Γερμανία αναγκάστηκε να υποχωρήσει ως προς τις μειώσεις των τιμών λόγω εσωτερικών πιέσεων, με την προϋπόθεση ότι αυτές θα αντισταθμιζόνταν. Μετά την κατάρρευση των διαπραγματεύσεων της GATT, η Γαλλία συμφώνησε με τις θέσεις της Γερμανίας, διατηρώντας ωστόσο την αντίθεσή της ως προς τη μεταρρύθμιση των εμπορευμάτων. Το διαπραγματευτικό παιχνίδι, επέδειξε ότι είναι δύσκολο να πάει κανείς ενάντια στην κοινή αντίθεση της Γαλλίας και της Γερμανίας σε ένα μέτρο, εκτός αν κάποια εξωτερική πίεση παρακινήσει τη μία από τις δύο ή και τις δύο να μεταβάλλουν τη θέση τους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η μετακίνηση της θέσης της Γερμανίας έκανε εφικτή την επίτευξη συμφωνίας, αφήνοντας στη Γαλλία την επιλογή να πουλήσει τη συμφωνία της για το σύστημα της «αμειψισποράς» όσο πιο «ακριβά» μπορούσε (συμφωνία με αντάλλαγμα υψηλές αντισταθμιστικές άμεσες πληρωμές).

Η τελική απόφαση, διατήρησε το βασικό πλαίσιο που προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και βάδισε πάνω στα πρότυπα της συνέχειας, παρά την ραγδαία μεταβολή κάποιων εργαλείων πολιτικής. Τα αναδιανεμητικά αποτελέσματα της ΚΑΠ παρέμειναν ουσιαστικά αμετάβλητα, κυρίως μέσα από την ομοιόμορφη αποζημίωση για την περικοπή των τιμών, ως αντιτιθέμενη στην αναλογική αποζημίωση που θα σχετιζόταν με το μέγεθος της εκμετάλλευσης (όπως είχε προτείνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή). Το συνολικό κόστος της μεταρρύθμισης περιλάμβανε μία αύξηση στις δαπάνες της ΚΑΠ, αν και το προϋπολογιστικό κόστος της ΚΑΠ ήταν ένα από τα ζητήματα που πυροδότησαν τη διαδικασία της μεταρρύθμισης. Ωστόσο ήταν προφανές ότι το κυρίαρχο ζήτημα δεν ήταν ο προϋπολογισμός, αλλά το παγκόσμιο εμπόριο και η «δόμηση» της διαπραγματευτικής θέσης της Ε.Ε. Μια πιο ακριβή ΚΑΠ ήταν ένα τίμημα αποδεκτό προκειμένου να ξεφύγουν από το σταμάτημα της GATT.

Σε αντίθεση με τη συζήτηση για την πολιτική αγοράς και τιμών, τα συνοδευτικά μέτρα και οι οριζόντιοι κανόνες ήταν πολύ λιγότερο φιλόνοκα λόγω του μη καινοτομικού τους χαρακτήρα και λόγω του ότι καθιέρωναν νέα μέτρα που κρίθηκαν απαραίτητα για να κάνουν την ΚΑΠ περισσότερο αποδεκτή (διαρθρωτικά μέτρα, περιβαλλοντικά κίνητρα). Κανένα μη-αγροτικό ζήτημα δεν μπορεί να αναγνωριστεί. Τα αποτελέσματα της συζήτησης όσον αφορά στους οριζόντιους κανόνες και τα συνοδευτικά μέτρα ήταν τα εξής:

- Καμία ρύθμιση των άμεσων πληρωμών (έγινε προσπάθεια να συνδεθούν οι άμεσες πληρωμές με το μέγεθος της εκμετάλλευσης, αλλά συνάντησε την έντονη άρνηση του Η.Β. και της Ολλανδίας)
- Τέσσερα συνοδευτικά μέτρα
- Αγροτική ανάπτυξη σε διασπορά

3.1.2.2. Ατζέντα 2000

Όπως και στην πρώτη μεταρρύθμιση του 1992, οι πρώτες συζητήσεις επικεντρώθηκαν σε ζητήματα πολιτικής αγοράς και τιμών· ενώ το ζήτημα που επικράτησε, ήταν ο προϋπολογισμός και η ανησυχία για τη μείωση ή τη σταθεροποίηση των γεωργικών δαπανών. Ωστόσο, αυτήν την φορά, κανένα Κράτος-Μέλος δεν αρνήθηκε ξεκάθαρα τις προτάσεις μεταρρύθμισης. Υπήρχαν οι συντηρητικές θέσεις όπως αυτές της Γερμανίας³², που

³² Η Γερμανία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Αυστρία και η Ιρλανδία επέκριναν ιδιαίτερα τις μειώσεις των τιμών για το γάλα.

προστάτευε το τότε υπάρχον «status quo» και φοβόταν για την απώλεια εισοδημάτων των αγροτών, οι εξελικτικές θέσεις της Γαλλίας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που ήθελαν την υιοθέτηση και τη συνέχιση της μεταρρύθμισης του 1992 –υποστηρίζοντας μια πιο δίκαιη διανομή των βοηθημάτων ανάμεσα στους τομείς και τους αγρότες– και οι εκπρόσωποι της ελεύθερης αγοράς όπως το Η.Β., η Σουηδία, η Δανία και η Ολλανδία, που υποστήριζαν τη ριζοσπαστική φιλελευθεροποίηση (διαφωνούσαν με τη διατήρηση των ποσοστώσεων στο γάλα έως το 2006 και θεωρούσαν ότι οι προτάσεις μεταρρύθμισης δεν ήταν ιδιαίτερα ριζοσπαστικές).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό αυτής της μεταρρύθμισης, ήταν η κατάρρευση της Γαλλο-Γερμανικής συμμαχίας στη γεωργία, με αποτέλεσμα την αδυναμία επίτευξης συμφωνίας. Ενώ η Γερμανία υποστήριζε τη συγχρηματοδότηση ως εναλλακτική μορφή εξοικονόμησης πόρων για τον γεωργικό προϋπολογισμό, η Γαλλία και το Η.Β. υποστήριζαν τη σταδιακή μείωση των ενισχύσεων. Έπρεπε λοιπόν να βρεθεί ένας τρίτος δρόμος για να περιορίσουν τον προϋπολογισμό και έτσι τον Φεβρουάριο του 1999, συμφώνησαν οι αρχηγοί των Κρατών-Μελών στο ανώτατο ποσό δαπάνης των 40 δισεκατομμυρίων ευρώ το χρόνο. Έχουμε δηλαδή μία από πάνω προς τα κάτω οικονομική προσέγγιση, όπου τα Υπουργεία Γεωργίας πρέπει να συμφωνήσουν πάνω σε ένα πακέτο μεταρρύθμισης που δεν έχει καθοριστεί από αυτά, αλλά από τους αρχηγούς των αντίστοιχων εθνικών κυβερνήσεων. Το γεγονός αυτό, είχε το εξής αποτέλεσμα: δεδομένου ότι οι μειώσεις των τιμών αντισταθμίζονταν από άμεσες πληρωμές, οι περικοπές των τιμών είτε μειώνονταν (σιτάρι, βόειο κρέας) είτε καθυστερούσαν (γάλα) προκειμένου να τηρηθεί το συνολικό ανώτατο όριο, αφού οι εναλλακτικές λύσεις (μικρότερη αποζημίωση και σταδιακή μείωση) αντιμετώπιζαν μεγάλη αντίδραση.

Είναι φανερό, ότι σε αυτές τις διαπραγματεύσεις για μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, το διεθνές εμπόριο δεν έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων, παρά τις διακηρύξεις των Ευρωπαϊκών αρχών. Το τελικό αποτέλεσμα δεν πήγε πέρα από το να εξασφαλίζει σεβασμό για τις υπάρχουσες δεσμεύσεις και να κάνει μία αναφορά στις μελλοντικές διαπραγματεύσεις του ΠΟΕ. Το 1999, ο τελικός συμβιβασμός των διαπραγματεύσεων αφορούσε στον προϋπολογισμό και όχι σε κάποιο αγροτικό θέμα, ενώ καμία απόφαση δεν πάρθηκε για μείωση των άμεσων πληρωμών ή για περαιτέρω αποδέσμευσή τους από την παραγωγή. Αν είχε υπάρξει πραγματική εξωτερική πίεση πάνω στο «μπλε κιβώτιο», στο οποίο ταξινομούνται οι άμεσες πληρωμές, ο κύριος στόχος της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ δε θα ήταν να εξασφαλιστεί το μέλλον του συνολικού προϋπολογισμού αλλά να εξασφαλιστεί το μέλλον των άμεσων πληρωμών από την αποδέσμευση και/ή τη μείωση τους. Η κυριαρχία του ζητήματος του προϋπολογισμού, δεν

επέτρεψε την αναζήτηση καινοτόμων λύσεων. Η κοινωνική πίεση προς όφελος μιας πιο δίκαιης κατανομής των πόρων ήταν ανεπαρκής να μεταβάλει τις ισορροπίες καθώς και την προοπτική μιας αυξανόμενης πίεσης μέσω των νέων διαπραγματεύσεων εμπορίου. Τελικώς, επειδή οι προτάσεις πήγαν ενάντια στα οικονομικά συμφέροντα των χωρών που ήταν οι κύριοι δικαιούχοι (Γαλλία και Ισπανία) και των κύριων συμβαλλομένων στην ΚΑΠ όπως η Γερμανία και το Η.Β. και υποστηρίχθηκαν μόνο από ένα μπλοκ πέντε χωρών (Αυστρία, Ελλάδα, Βέλγιο, Φινλανδία και Ιρλανδία), αυτές δεν συμπεριλήφθηκαν στον τελικό συμβιβασμό.

Η συζήτηση για τα οριζόντια μέτρα και τα συνοδευτικά μέτρα προσφέρουν, εν αντιθέσει με τα προηγούμενα, πολύ μεγαλύτερη συνέχεια με το 1992. Τα θέματα που συζητήθηκαν παρέμειναν στο αγροτικό πεδίο και επικεντρώθηκαν στον τύπο παρά στις προτεραιότητες της παρέμβασης. Δεν επηρεάστηκαν άμεσα από κανένα άμεσα συνδεδεμένο ζήτημα. Η συζήτηση, κατέληξε στις εξής προτάσεις:

- Προαιρετικές περιβαλλοντικές συνθήκες σε σχέση με τις άμεσες πληρωμές
- Προαιρετική εναρμόνιση σύμφωνα με περιβαλλοντικά και κοινωνικά κριτήρια.
- Ενιαίο πλαίσιο αγροτικής ανάπτυξης
- Υποχρεωτικά αγρο-περιβαλλοντικά μέτρα

Οι θέσεις των Κρατών-Μελών όσον αφορά τα ζητήματα προτεραιότητας για το δεύτερο «πυλώνα» της ΚΑΠ, φανερόνουν μία έντονη σύγκλιση που ήταν ευνοϊκή προς ισχυρότερους περιβαλλοντικούς κανονισμούς και υπέρ της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης. Το ζήτημα επί του οποίου διαφωνούσαν περισσότερο, ήταν να ρυθμίσουν τη μείωση των βοηθημάτων που υπερέβαιναν το ανώτερο ποσό των €100,000 και να αυξήσουν τη χρηματοδότηση της αγροτικής ανάπτυξης μέσω της εξοικονόμησης πόρων από τη ρύθμιση. Η ιδέα αυτή υποστηρίχθηκε ενεργά από τη Γαλλία, η οποία είχε αναθεωρήσει ουσιαστικά τα εργαλεία αγροτικής πολιτικής που διέθετε και χρειαζόταν επιπρόσθετους πόρους για να χρηματοδοτήσει τη νέα προτεραιότητα της αγροτικής ανάπτυξης, αλλά και από το Η.Β., που το είδε ως ένα τρόπο να αντισταθμίσει την ΚΑΠ υπέρ της. Με την ιδέα αυτή δεν συμφώνησαν η Γερμανία και η Ισπανία, των οποίων τα συμφέροντα θίγονταν καθώς οι παραγωγικές δομές των χωρών αυτών χαρακτηρίζονταν από μεγάλη ποικιλομορφία και χρειαζόνταν την υποστήριξη των μεγαλύτερων εκμεταλλεύσεων προκειμένου να εφαρμοστεί η μεταρρύθμιση.

3.1.2.3. Μεταρρύθμιση Fischler (2003)

Μία άλλη διάσταση της συζήτησης στα πλαίσια της μεταρρύθμισης *Fischler*, αφορούσε στην τροποποίηση της διανομής των επιδοτήσεων ανάμεσα στον αγρότες και τα Κράτη-Μέλη. Επρόκειτο για την υποχρεωτική μείωση των άμεσων πληρωμών και την τοποθέτηση μέρους των κονδυλίων που θα εξοικονομούνταν στην αγροτική ανάπτυξη, με ταυτόχρονη ανακατανομή των πόρων αυτών σύμφωνα με την αρχή της «εναρμόνισης». Θερμιοί υποστηρικτές της αρχής της εναρμόνισης αποτελούσαν το Η.Β. και η Γαλλία ήδη από τη μεταρρύθμιση της Ατζέντας 2000. Ορισμένα Κράτη-Μέλη και το μεγαλύτερο μέρος των αγροτών, διατύπωσαν αντιρρήσεις σχετικά με το μέγεθος της ανακατανομής, καθώς η επανατοποθέτηση χρημάτων σήμαινε απώλειες σε οικονομικούς όρους για τη Γαλλία, την Ελλάδα και την Ισπανία και κέρδη για τη Γερμανία, την Ολλανδία και την Αυστρία. Μετά από αυτές τις αντιρρήσεις, η έκταση της αναδιανομής που προτάθηκε από την Επιτροπή, άλλαξε σημαντικά με το 80% των άμεσων πληρωμών να παραμένει στα Κράτη-Μέλη και τη Γερμανία να διατηρεί την επιλογή της περιφερειοποίησης των αποδεδουλευμένων άμεσων πληρωμών. Ένα άλλο ζήτημα αφορούσε στο ποσοστό από τη μείωση των άμεσων ενισχύσεων που θα μεταφέρονταν στην αγροτική ανάπτυξη, αλλά και στα ποσά που θα μεταφέρονταν σε μελλοντικές μεταρρυθμίσεις που είχαν προγραμματιστεί για προϊόντα όπως η ζάχαρη και το βαμβάκι. Ορισμένα Κράτη-Μέλη (Γαλλία και Πορτογαλία) ήταν υπέρ του να δοθεί προτεραιότητα στην αγροτική ανάπτυξη, αλλά δεν το πέτυχαν.

Επρόκειτο για έναν γύρο διαπραγματεύσεων που έδειχνε σημεία συνέχειας αλλά και αλλαγής σε σχέση με προηγούμενους γύρους. Η ετερογένεια των θέσεων είχε μετριαστεί ενώ οι θέσεις της Γαλλίας και της Γερμανίας ήταν περισσότερο ευμενείς προς μια συμφωνία αφού μοιραζόντουσαν το μεγαλύτερο μέρος των προτάσεων και οι διαφορές τους αφορούσαν μόνο στην αποδέσμευση (σε αντίθεση με το 1999). Ωστόσο, όπως και το 1992, η μεταβολή της θέσης της Γερμανίας όσον αφορά στην αποδέσμευση (από πλήρη σε μερική) ήταν κρίσιμης σημασίας για την επίτευξη συμφωνίας. Η σύνδεση με το διεθνές εμπόριο και τις διαπραγματεύσεις με τον ΠΟΕ, έκαναν το πλαίσιο συζήτησης της μεταρρύθμισης *Fischler* να μοιάζει πολύ με αυτό της μεταρρύθμισης *Mac Sharry*. Σύμφωνα με τον ΠΟΕ, ένας από τους κύριους στόχους των ανταγωνιστών σε επίπεδο αναπτυγμένων αλλά και υπό ανάπτυξη χωρών, είναι η μείωση ή και η απόλυση του «μπλε κουτιού», για το οποίο οι άμεσες πληρωμές ήταν δικαιούχες. Παρόμοια, η μείωση ή και η απόλυση των επιδοτήσεων των εξαγωγών, είχε υποστηριχτεί από μία μεγάλη μερίδα μελών του ΠΟΕ. Η πολιτική για

προϊόντα όπως γάλα και ρύζι, υπέστη μεταρρύθμιση καθώς μειώθηκαν ουσιαστικά οι τιμές τους (βλέπε Παράρτημα 1).

3.1.3. Η Κοινωνία των Πολιτών

3.1.3.1. Μεταρρύθμιση Mac Sharry (1992)

Οι περισσότερο ενεργοί Κοινωνικοί Εταίροι στη συζήτηση για τη μεταρρύθμιση Mac Sharry, υπήρξαν οι αγροτικές οργανώσεις, επιβεβαιώνοντας έτσι τη θέση ότι η πρώτη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ αφορούσε ένα κλειστό πολιτικό δίκτυο³³ (Daugbjerg 1999). Ωστόσο, είναι σημαντικό να διακρίνουμε ανάμεσα στις εθνικές και τις ευρωπαϊκές οργανώσεις, καθώς οι πρώτες ήταν εκείνες που ακολουθώντας το θεσμικό πρότυπο του «κορπορατισμού»³⁴, έπαιρναν θέση, την οποία μετέφεραν στις κυβερνήσεις τους. Οι περισσότερες εθνικές οργανώσεις ήταν ενάντιες με τη μεταρρύθμιση, καθώς υποστήριζαν ότι οι μειώσεις των τιμών θα κατέστρεφαν τη γεωργία στην Ευρώπη (Daugbjerg 1999). Στη Γαλλία, οι αντιδράσεις της Εθνικής Ομοσπονδίας των Συνδικάτων των Αγροτών υπήρξαν ιδιαίτερα έντονες με μεγάλες κινητοποιήσεις το Σεπτέμβριο του 1991 και χρήση της εθνικής ατζέντας (νήφηση προϋπολογισμού το 1991, κοινοβουλευτικές εκλογές το 1993) προκειμένου να μοχλεύσουν την Ευρωπαϊκή ατζέντα. Ωστόσο, το 1992, το παραδοσιακά κλειστό πολιτικό δίκτυο στη Γαλλία άρχισε να αδυνατίζει και μία περισσότερο ανταγωνιστική σχέση άρχισε να διαμορφώνεται ανάμεσα στο κράτος και τις αγροτικές οργανώσεις (Culpepper 1993). Επίσης, ενδιαφέρον για τις συζητήσεις για τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, άρχισε να εκδηλώνει και το Υπουργείο Γεωργίας (Coleman et al. 1997, Fouilleux 2003) ενώ μέσα στην ίδια την Ομοσπονδία, ομάδες παραγωγών –κυρίως παραγωγοί σιτηρών– άρχισαν να αυτονομούνται ως προς την στρατηγική τους και να επιδιώκουν επαφές με επίσημους φορείς. Η αποδοχή των

³³ Εκτός από τις οργανώσεις των αγροτών, κανένας άλλος κοινωνικός εταίρος δεν έλαβε ενεργά μέρος στις συζητήσεις για τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ. Οι καταναλωτικές οργανώσεις ή οι οργανώσεις των αγροτικών επιχειρήσεων ήταν απόντες, ενώ και άλλες μη-κυβερνητικές οργανώσεις δεν είχαν εκδηλώσει κανένα ενεργό ενδιαφέρον για την ΚΑΠ.

³⁴ Ο κορπορατισμός (συντεχνιασμός) είναι τρόπος κοινωνικής οργάνωσης όπου η κοινωνία ελέγχεται από κάποια ομαδικά σώματα – συντεχνίες (κάθε κατηγορία συμφερόντων οργανώνεται σε ξεχωριστή συντεχνία) και ο σκοπός τους είναι η κάθε ομάδα – συντεχνία να ελέγχει ένα κομμάτι της κοινωνίας και οικονομίας (κάτι σαν καρτέλ).

τελευταίων όσον αφορά τη μείωση των τιμών των σιτηρών, λόγω του ανταγωνιστικού τους πλεονεκτήματος, καθοδήγησε και τη θέση της γαλλικής κυβέρνησης υπέρ της αποδοχής της μείωσης αυτής.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο COPA, ο μεγαλύτερος οργανισμός αγροτών στην Ευρώπη, παρέμεινε ουσιαστικά αρνητικός σε οποιαδήποτε αλλαγή της ΚΑΠ. Όταν οι συζητήσεις για τη μεταρρύθμιση έφτασαν σε ένα προηγμένο στάδιο, ο COPA έλαβε μια τελευταία θέση σε σχέση με τα πιο βασικά στοιχεία της μεταρρύθμισης (Daughbjerg 2003).

3.1.3.2. Ατζέντα 2000

Σε αντίθεση με τη μεταρρύθμιση Mac Sharry, στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων για την Ατζέντα 2000, το σκηνικό άρχισε να διαφοροποιείται, τόσο σε επίπεδο αγροτικών οργανώσεων (εθνικών και ευρωπαϊκών), όσο και σε επίπεδο λοιπών οργανώσεων.

Από τη μεταρρύθμιση του 1992 και μετά, εκδήλωσαν ενδιαφέρον και κινητοποιήθηκαν γύρω από τα αγροτικά ζητήματα και άλλα μέλη της κοινωνίας των πολιτών, τα οποία άρχισαν να συμμετέχουν στη συζήτηση μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Οι πιο ενεργοί από αυτούς τους εταίρους, υπήρξαν οι περιβαλλοντολόγοι, οι οποίοι λόγω της ενσωμάτωσης των περιβαλλοντικών ανησυχιών σε όλες τις Ευρωπαϊκές πολιτικές μέσω της Συνθήκης του Μάαστριχτ, είχαν ενδυναμώσει τη θέση τους και είχαν αναπτύξει νέες δραστηριότητες άσκησης πίεσης που σχετιζόνταν με την αγροτική πολιτική. Ήταν υποστηρικτές της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ και ιδιαίτερα της επιβολής αγροτο-περιβαλλοντικών μέτρων και έδωσαν έμφαση στην αειφόρο αγροτική ανάπτυξη. Υπέρ μιας αγροτικής ανάπτυξης βασισμένης στην χωρική και ολοκληρωμένη προσέγγιση, υπήρξαν τοπικές αρχές και αγροτικές οργανώσεις, οι οποίες συμμετείχαν ενεργά στο διάλογο για τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ. Οι καταναλωτικές οργανώσεις, υποστήριζαν και αυτές τον επαναπροσανατολισμό της ΚΑΠ, αλλά δεν είχαν αναπτύξει ακόμη μεγάλη επιρροή. Μπορεί κανείς εύκολα να συμπεράνει ότι η συμμετοχή μη- γεωργικών οργανώσεων διεύρυνε το πεδίο συζήτησης και έδωσε μία άλλη κατεύθυνση στην εξέλιξη των πραγμάτων.

Όσον αφορά στις αγροτικές οργανώσεις, ένα κύριο χαρακτηριστικό σε εθνικό επίπεδο, είναι ότι αρχίζει να καταρρέει το «κορπορατιστικό» μοντέλο των σχέσεων των οργανώσεων των αγροτών με τις κυβερνήσεις. Για παράδειγμα, στη Γαλλία, η ανάδυση νέων παραγόντων μέσα στην κύρια οργάνωση FNSEA, οι οποίοι ήταν οργανωμένοι με γνώμονα τα δικά τους συμφέροντα και όχι με βάση την αρχή της αλληλεγγύης ανάμεσα σε όλους τους αγρότες, προκάλεσε μια αυξανόμενη αίσθηση αβεβαιότητας ανάμεσα στους αγρότες. Οι

ομάδες αυτές συμφερόντων, δημιούργησαν απευθείας επαφές με εθνικές και ευρωπαϊκές διοικήσεις καθώς και με άλλες οργανώσεις όπως οι καταναλωτικές ή οι περιβαλλοντικές, προκειμένου να διαφοροποιηθούν και να βρουν υποστήριξη από άλλα μέλη της κοινωνίας. Επίσης, η ίδια η κυβέρνηση, ενθάρρυνε την πρόσβαση στη συνδιαχείριση της ΚΑΠ, από μία μειοψηφία οργανώσεων, συμβάλλοντας έτσι αποφασιστικά στην αποδυνάμωση των σχέσεων μεταξύ του Κράτους και της κορυφαίας οργάνωσης εκπροσώπησης των αγροτών.

Στο Η.Β., η ανάδυση των νέων εταίρων και κυρίως του κινήματος της αγροτικής ανάπτυξης, αποδυνάμωσε τη θέση της Εθνικής Ένωσης Αγροτών (NFU), η οποία γνωρίζοντας τη χαμηλή υποστήριξη που γνώριζαν οι άμεσες πληρωμές στο Η.Β., επέλεξε να συμμετέχει στις συζητήσεις με την υποστήριξη της Ένωσης Ιδιοκτητών Γης, προκειμένου να αντιταχθεί στον προσδιορισμό ενός ανώτατου ορίου ατομικών πληρωμών (Lowe et al. 2002).

3.1.3.3. Μεταρρύθμιση Fischler (2003)

Το 2003 και σε αντίθεση με τις προηγούμενες περιόδους, ο έντονος ανταγωνισμός ανάμεσα στις οργανώσεις των αγροτών και των άλλων Κοινωνικών Εταίρων, υπήρξε η ειδοποιός διαφορά όσον αφορά στη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στις συζητήσεις για τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ.

Οι αγροτικές οργανώσεις, υπήρξαν πιο ήπιες ως προς τις αντιδράσεις τους σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Οι αγρότες ήταν ενάντια στην αποδέσμευση της άμεσης ενίσχυσης³⁵, με την έννοια ότι η αποδέσμευση μπορεί να αυξήσει την αστάθεια του εισοδήματος τους και να οδηγήσει σε περαιτέρω μειώσεις των άμεσων πληρωμών και ότι η συνεπάγουσα αλλαγή στις παραγόμενες ποσότητες, μπορεί να προκαλέσει επώδυνες προσαρμογές ανάμεσα στους τομείς, εφόσον οι αγρότες που δικαιούνται τις αποδεσμευμένες πληρωμές μετακινηθούν προς τομείς που ιστορικά δεν δικαιούνται άμεσες ενισχύσεις από την ΚΑΠ. Ωστόσο, η αντίρρησή τους αυτή μετριάστηκε από το γεγονός της ανταμοιβής των υπηρεσιών που προσφέρει η γεωργία προς την κοινωνία, ως μία νέα πηγή νομιμότητας για την αγροτική εισοδηματική υποστήριξη. Οι οργανώσεις των αγροτών κατανοούσαν ότι με

---

³⁵ Οι αγρότες ουσιαστικά υποστήριζαν ένα σύστημα από το οποίο επωφελούνταν ιδιαίτερα μία μικρή μειοψηφία, καθώς το 50% των συνολικών άμεσων πληρωμών, απευθυνόταν στο 5% των παραληπτών και οι μισοί από τους δικαιούχους αγρότες ελάμβαναν λιγότερα από €1.250,00 το χρόνο. Το 63% των πληρωμών πήγε σε αγρότες που έλαβαν μεταξύ €500.00,00 και €500.00,00 το χρόνο (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2002b).

αυτόν τον τρόπο μπορεί να προστατευτούν οι άμεσες πληρωμές στο μέλλον (Daughbjerg et al. 2005).

Η εκπροσώπηση των συμφερόντων των αγροτών στην Ευρώπη, δεν ήταν ομοιογενής σε σχέση με το παρελθόν. Υπήρχε έντονος ανταγωνισμός ανάμεσα στον COPA και τον CPE (European Farmers Coordination), με τον τελευταίο να είναι υπέρ της αναδιανομής της ενίσχυσης, να δίνει έμφαση στην αγροτική ανάπτυξη και να υποστηρίζει την έντονη δημόσια παρέμβαση στις γεωργικές αγορές. Η διαμάχη αυτή είχε ως αποτέλεσμα ο COPA να επικρίνει τη μεταρρύθμιση ως προς τις συνέπειές της και όχι ως προς την οικονομική και πολιτική της λογική.

Όσον αφορά στις εθνικές οργανώσεις, η στάση τους ήταν διαφοροποιημένη: οι οργανώσεις των αγροτών σε Γαλλία και Ισπανία αντιδρούσαν στη μεταρρύθμιση και συγκεκριμένα στην αποδέσμευση, επιχειρηματολογώντας υπέρ μιας βιώσιμης και πολύ-λειτουργικής γεωργίας. Στη Γερμανία, οι παραδοσιακά στενές σχέσεις της εθνικής οργάνωσης των αγροτών DBV με την ομοσπονδιακή κυβέρνηση είχαν διαταραχθεί, όπως επίσης είχαν διαταραχθεί και οι ισορροπίες μέσα στην ίδια την οργάνωση λόγω κυρίως της αυξανόμενης περιφερειακής διαφοροποίησης (διαφορετικός βηματισμός αναδιάρθρωσης στην Ανατολή και τη Δύση). Το γεγονός αυτό συνέβαλε στην αδυναμία της οργάνωσης να εκπροσωπήσει τις γενικές θέσεις της γερμανικής γεωργίας στο σύνολό της, αναθέτοντας στη γαλλική FNSEA να προβάλει τους κύριους προβληματισμούς της που αφορούσαν στην έλλειψη ανταγωνιστικότητας της γερμανικής γεωργίας και στη μεγέθυνση του κόστους παραγωγής και του διοικητικού ελέγχου (συμμόρφωση). Αντίθετα, η βρετανική NFU ήταν υπέρ της αποδέσμευσης και αυτό που την απασχολούσε ήταν η πιθανή απόκλιση της χρηματοδότησης της αγροτικής ανάπτυξης και σε άλλους δικαιούχους εκτός από τους γεωργούς.

Οι καταναλωτικές οργανώσεις υπήρξαν ιδιαίτερα δραστήριες σε σχέση με το παρελθόν, διεκδικώντας μία ριζοσπαστική μεταρρύθμιση στη βάση της ασφάλειας των τροφίμων³⁶, της περιβαλλοντικής προστασίας και ενός νέου ενδιαφέροντος για τις εμπορικές πλευρές της αγροτικής πολιτικής (BEUC 2003a 2003b).

Οι περιβαλλοντολόγοι ακτιβιστές, με μια μεγαλύτερη παράδοση στην συμμετοχή τους στο διάλογο για την αγροτική πολιτική, επιχειρηματολόγησαν υπέρ μιας αύξησης των

---

³⁶ Ιδιαίτερα στο Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γερμανία, υπήρχαν ενεργές εθνικές εκστρατείες που ενεργοποιούνταν από τις πρόσφατες ανησυχίες σχετικά με την ποιότητα της τροφής και οι οποίες στήριζαν τις καταναλωτικές οργανώσεις στα αιτήματά τους.

κονδυλίων για την αγροτική ανάπτυξη αλλά και μιας ενίσχυσης της ρύθμισης της παραγωγής, της συμμόρφωσης και των ελέγχων από την πλευρά των Κρατών-Μελών. Όσον αφορά στην αποδέσμευση, είχαν ενδοιασμούς όσον αφορά στον αντίκτυπο που αυτή θα είχε στους μικρούς καλλιεργητές και την εγκατάλειψη της γης (WWF 2003a και b, EEB 2003a).

Οι καινούριοι Κοινωνικοί Εταίροι στις συζητήσεις για τη μεταρρύθμιση, υπήρξαν οι αναπτυξιακές οργανώσεις, οι οποίες συμμετείχαν στις διαπραγματεύσεις του γεωργικού εμπορίου. Οι αναπτυξιακές οργανώσεις ήταν ενάντια στην αυξημένη πρόσβαση της αγοράς στην Ε.Ε. για αγαθά που προέρχονται από τις υπό ανάπτυξη χώρες, καθώς και στην εξάλειψη όλων των επιδοτήσεων που επηρέαζαν το εμπόριο, συμπεριλαμβανομένης της εισοδηματικής στήριξης.

Οι τρεις παραπάνω κατηγορίες οργανώσεων, προσπαθώντας να συμφιλιώσουν παλαιότερες διαφωνίες τους σχετικά με τις καταναλωτικές, τις περιβαλλοντικές και τις αναπτυξιακές τους ανησυχίες, διαμόρφωσαν μία συμμαχία ενάντια στην παγκοσμιοποίηση και τον ΠΟΕ.

3.1.4. Το Θεσμικό Πλαίσιο

3.1.4.1. Μεταρρύθμιση Mac Sharry (1992)

Το θεσμικό πλαίσιο αποτέλεσε αποφασιστικής σημασίας συνθήκη για τον προσδιορισμό του αποτελέσματος της μεταρρύθμισης του 1992. Στη λογική των παραδοσιακών προτύπων διαμόρφωσης πολιτικής της ΚΑΠ, οι αποφάσεις συνέχιζαν να λαμβάνονται υπό την απειλή της άσκησης veto και γι' αυτό ήταν απαραίτητη η επίτευξη συναίνεσης μεταξύ των Κρατών-Μελών. Οι χώρες που κατέφευγαν συστηματικά στη χρήση αυτής της απειλής, ήταν η Γαλλία και η Γερμανία, προκειμένου να αποσπάσουν ξεχωριστές παραχωρήσεις από τα υπόλοιπα Κράτη-Μέλη, ως αντίτιμο για τη συμφωνία με το όλο «πακέτο» που αφορούσε στις εσωτερικές συζητήσεις και τις διαπραγματεύσεις με την GATT (μετέπειτα ΠΟΕ). Η πρακτική της λήψης απόφασης με συναίνεση, υποχρέωσε την Ε.Ε. να υιοθετήσει στην GATT, την πιο συντηρητική θέση των Κρατών-Μελών της, γεγονός που είχε επίπτωση στο βαθμό της εξουσίας που είχε ανατεθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως εκπρόσωπος της Ε.Ε. στις διαπραγματεύσεις με την GATT. Η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, αύξησε το βαθμό της ευελιξίας της θέσης της Ε.Ε., αν και ο κανόνας της συναίνεσης, μόνο μερικώς αποδυναμώθηκε.

Όταν οι διαπραγματεύσεις της GATT απειλήθηκαν με εκτροχιασμό στην απουσία μεταρρύθμισης ή στις απειλές για άσκηση veto, οι τελευταίες έφτασαν στα όριά τους. Τότε, άρχισαν να κινητοποιούνται άλλοι θεσμικοί φορείς μέσα στις εθνικές διοικήσεις όπως τα Υπουργεία Οικονομίας και Οικονομικών ή οι Αρχηγοί Κρατών ή Κυβερνήσεων, οι οποίοι έδειχναν ενδιαφέρον για συναφή θέματα και ισορροπούσαν τα γενικά με τα ειδικά συμφέροντα. Τελικώς, η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ συμφωνήθηκε με απόλυτη πλειοψηφία με την Ιταλία να ψηφίζει κατά και τη Γερμανία να απέχει. Ωστόσο, οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν, ως ένα κλειστό «παιχνίδι» ανάμεσα στους Υπουργούς Γεωργίας και ανάμεσα στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Είναι αξιοσημείωτο ότι η Επιτροπή Γεωργίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, εξουσίαζε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και προστάτευε ιδιαίτερα τα συμφέροντα των παραγωγών, μη επιτρέποντας την έκφραση άλλων συμφερόντων, όπως των καταναλωτών.

3.1.4.2. Ατζέντα 2000

Το κύριο χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου όσον αφορά στο θεσμικό πλαίσιο, είναι η αξίωση για έλεγχο της αγροτικής πολιτικής από φορείς άλλους από αυτούς του παραδοσιακού δικτύου αγροτικής πολιτικής. Για παράδειγμα, μέσα στο Συμβούλιο, αναμειγνύονται φορείς στην προετοιμασία των θέσεων των εθνικών τους κυβερνήσεων, όπως είναι οι Υπουργοί Οικονομίας και Οικονομικών. Ωστόσο, το κύριο ενδιαφέρον τους αποτελεί το προϋπολογιστικό κόστος της ΚΑΠ και όχι η διεθνής διάσταση. Κάθε ένας από αυτούς, ασκούν πίεση είτε ατομικά στους συναδέλφους τους σε εθνικά πλαίσια (στους άλλους υπουργούς των εθνικών κυβερνήσεων δηλαδή) είτε συλλογικά στο Συμβούλιο Γεωργίας, προκειμένου να υιοθετήσουν την πιο οικονομική δυνατή μεταρρύθμιση της ΚΑΠ. Οι άλλοι υπουργοί, δεν έχουν τόσο μεγάλη επιρροή, αν και το Συμβούλιο για το Περιβάλλον, αρχίζει να επηρεάζει την ατζέντα θέτοντας το ζήτημα της αειφόρου ανάπτυξης. Ωστόσο, λόγω του τεχνικού χαρακτήρα της αγροτικής πολιτικής, οι Υπουργοί Γεωργίας μπορούσαν να διατηρούν μια σχετική αυτονομία στην όλη συζήτηση για την Ατζέντα 2000. Η αυτονομία αυτή προκύπτει και από το γεγονός, ότι όταν κατάφεραν να φτάσουν σε μία συμφωνία το Φεβρουάριο του 1999, η συμφωνία αυτή των Υπουργών Γεωργίας ερχόταν σε αντίθεση με τις οικονομικές κατευθυντήριες γραμμές που είχαν δώσει οι αρχηγοί των Κρατών-Μελών της Ε.Ε. λίγες μέρες πριν την συμφωνία του Φεβρουαρίου και οι οποίες προδιέγραψαν μια διαφορετική απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου το Μάρτιο του 1999.

Ανάμεσα στους φορείς που αύξησαν το πεδίο ελέγχου τους την περίοδο αυτή, ήταν και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, όπου μπορούσε κανείς να διαπιστώσει μια βαθειά αλλαγή από τη μεταρρύθμιση του 1992 και μετά. Συγκεκριμένα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν παρέμεινε στο συμβουλευτικό του ρόλο σε θέματα γεωργίας, αλλά εκμεταλλεύτηκε τις δυνάμεις του στην ψήφιση του προϋπολογισμού και στη νομοθεσία που σχετίζεται με τη γεωργία. Με αφορμή το διατροφικό σκάνδαλο της Σπογγοειδούς Εγκεφαλοπάθειας στα Βοοειδή, η Επιτροπή Περιβάλλοντος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και το αυξανόμενο καταναλωτικό ενδιαφέρον, απέκτησαν τον έλεγχο της συζήτησης για τη γεωργία. Αυτό κατέστη εφικτό μέσω των ρυθμιστικών εξουσιών της Επιτροπής στους τομείς της ασφάλειας των τροφίμων αλλά και της προστασίας του περιβάλλοντος (Roederer – Rynning 2003a).

Μέσα στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, οι κανόνες και οι πρακτικές δεν άλλαξαν ουσιαστικά, με το σύστημα ψηφοφορίας να παραμένει υπέρ της απόλυτης πλειοψηφίας. Σε αυτό συνέβαλαν τόσο το γεγονός ότι η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ αποτελούσε μέρος του συνολικού οικονομικού πλαισίου, το οποίο αποφασίζεται με ομοφωνία, όσο και το γεγονός ότι είχε ήδη επιτευχθεί μία συμφωνία των Υπουργών Γεωργίας, παρά τις αντιρρήσεις των αρχηγών των Κρατών-Μελών της Ε.Ε. Για το λόγο αυτό, υπήρξε μια πρωτοβουλία να ανοίξει πάλι το θέμα της γεωργικής συμφωνίας στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου, όπου η Γαλλία, έκανε για ακόμη μια φορά χρήση του δικαιώματος του veto, έως ότου επιτευχθεί ομοφωνία.

Από την άλλη, η Γερμανία, έχοντας την Προεδρία της Ε.Ε. κατά το πρώτο εξάμηνο του 1999, θα μπορούσε να παίζει έναν ενεργό ρόλο στη συζήτηση. Συνεπώς, οι συντηρητικές θέσεις της Γερμανίας για μείωση των δαπανών και ανακατανομή των εθνικών συνεισφορών στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό, έπρεπε να μετριαστούν προκειμένου να επιτευχθεί μια συμφωνία, η οποία ήταν απαραίτητη εν όψει της επικείμενης διεύρυνσης της Ε.Ε. Έτσι λοιπόν, η Γερμανία, ανταποκρινόμενη στο θεσμικό της ρόλο, εγκατέλειψε τη θέση της για συγχρηματοδότηση της ΚΑΠ και για μια ριζική αλλαγή στους πόρους του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού, με την απόσπαση της υπόσχεσης για μελλοντικές μεταρρυθμίσεις και στα δύο αυτά ζητήματα. Ωστόσο, η Γερμανία αξιοποίησε την προνομιά της Προεδρίας της Ε.Ε. προκειμένου να διασφαλίσει τα πιο ζωτικά γεωργικά της συμφέροντα. Στη λογική αυτή, προώθησε μία πιο περιορισμένη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ όσον αφορά στα σιτηρά, ανέβαλε τη μεταρρύθμιση για τα γαλακτοκομικά και διατήρησε την υποχρεωτική αμψεισπορά για τα σιτηρά, ως ένα χαμηλού κόστους μέσο προκειμένου να αποφύγει το πλεόνασμα στην παραγωγή.

3.1.4.3. Μεταρρύθμιση Fischler (2003)

Η μεταρρύθμιση Fischler, αποφασίστηκε με ενισχυμένη πλειοψηφία, καθώς η μεταρρύθμιση αυτή δεν συνδέθηκε με ζητήματα προϋπολογισμού της Ε.Ε. ή εμπορίου, ώστε να απαιτείται συναίνεση ή ομοφωνία. Οι συμβιβασμοί δηλαδή, έπρεπε να επιτευχθούν στα πλαίσια του υπό συζήτηση θέματος και όχι σε συνάρτηση με άλλα ζητήματα που δεν συνδέονταν ουσιαστικά μεταξύ τους. Η λογική της ενισχυμένης πλειοψηφίας, ήταν να εξαναγκάσουν τις επιτροπές να συμβιβαστούν είτε από φόβο να μην απομονωθούν είτε από φόβο να μην καταστήσουν αδύνατη τη λήψη απόφασης, σε περίπτωση που μια μειοψηφία εμμείνει σε αντίθετη άποψη. Σε όποια περίπτωση, τα Κράτη-Μέλη εξαναγκάστηκαν να επικεντρωθούν στη βελτίωση της διαπραγματευτικής τους θέσης με το να διαπραγματεύονται συγκεκριμένες λύσεις.

Της συμφωνίας, είχαν προηγηθεί τρία διαδοχικά Συμβούλια, τα οποία είχαν προδιαγράψει το αποτέλεσμα συμφωνώντας σε κάποιες κατευθυντήριες γραμμές αναφορικά με την αειφόρο ανάπτυξη. Έτσι, το 2001, η σύνοδος στο Gothenburg, κινήθηκε στο πνεύμα της αυξημένης περιβαλλοντικής προστασίας, των λιγότερο εντατικών παραγωγικών μεθόδων και μιας μεγαλύτερης προσοχής σε θέματα ασφάλειας των τροφίμων και υγείας (European Council, 2001). Το 2002, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε το οικονομικό πλαίσιο της γεωργίας έως το 2013 (European Council, 2002a) και στη συνέχεια συμφώνησε επί των εναρμονίσεων που επρόκειτο να εφαρμοστούν στις προς ένταξη χώρες (European Council, 2002b).

Από την άλλη, για μια ακόμη φορά, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πήγε πολύ πιο πέρα από τον συμβουλευτικό του ρόλο και η εξονυχιστική ενασχόληση του με τα ζητήματα της ΚΑΠ, συνέχισε να αυξάνεται. Το γεγονός αυτό φανερώνουν οι διάφορες κοινοβουλευτικές επιτροπές, οι οποίες οργάνωναν ακρόασεις που προσέδιδαν κυριαρχία στα μη-γεωργικά συμφέροντα, έναντι των γεωργικών. Ωστόσο, η Επιτροπή Γεωργίας συνέχιζε να παίζει ένα σημαντικό ρόλο, βοηθώντας στη σύνταξη ενός πολιτικού σχεδιασμού για την αποδέσμευση των ενισχύσεων από την παραγωγή.

3.1.5. Σύνοψη-Συμπεράσματα

Ένα πρώτο συμπέρασμα που θα μπορούσε να εξάγει κανείς από αυτή τη σύντομη διαδρομή που διανύσαμε ανάμεσα στην ΚΑΠ πριν τις μεταρρυθμίσεις και την αναθεωρημένη ΚΑΠ, με βασικό οδηγό την ανάλυση της Gabriel Garzon (2006), είναι η μετατόπιση της

αγροτικής πολιτικής της Ε.Ε. από ένα «εξαρτημένο» σε ένα «πολυλειτουργικό» παράδειγμα³⁷. Συγκρίνοντας κανείς την αρχική ΚΑΠ με την αναθεωρημένη ΚΑΠ, θα παρατηρήσει μία μετατόπιση από το μοντέλο του έντονου προστατευτισμού και της υψηλής ρύθμισης της αγοράς³⁸ προς ένα φιλελεύθερο μοντέλο της αγοράς, το οποίο υπαγορεύει την απελευθέρωση της εγχώριας αγοράς, το άνοιγμα του εμπορίου και τη διαφοροποίηση ανάμεσα σε δύο τύπους γεωργίας: την ανταγωνιστική γεωργία (χωρίς σχεδόν δημόσια υποστήριξη και έλεγχο της παραγωγής) και την ενισχυμένη –από το δημόσιο– γεωργία, για τη διατήρηση της τοπικής αγροτικής οικονομίας (ως δίκτυ ασφαλείας δηλαδή). Το φιλελεύθερο παράδειγμα της αγοράς, δεν υιοθετήθηκε στην ολότητά του αλλά προσαρμόστηκε στις ιδιαίτερες αξίες της Ε.Ε. για δημόσια αγαθά, όπως η περιβαλλοντική προστασία και η ασφάλεια των τροφίμων, καθώς και η εξασφάλιση της κοινωνικο-οικονομικής βιωσιμότητας των αγροτικών περιοχών. Πρόκειται δηλαδή για το πολυλειτουργικό παράδειγμα, το οποίο άλλαξε τη φύση της δημόσιας παρέμβασης υπέρ του ελέγχου των παραγωγικών μεθόδων και την υπό όρους ενίσχυση του εισοδήματος των αγροτών (ενίσχυση αποδεδειγμένη από την

³⁷ Το «παράδειγμα» συνίσταται σε τέσσερις κατηγορίες στοιχείων όπως βασικές αξίες, νόρμες, αιτιώδεις σχέσεις που οδηγούν αυτούς που χαράσσουν πολιτική στην επιλογή εκείνων των εργαλείων που θα επιλύσουν τα εντοπισμένα προβλήματα και εικόνες που βοηθούν στον καθορισμό ενός οράματος του κόσμου (Coleman, 1998). Αναγνωρίζονται τέσσερις τύποι γεωργικών παραδειγμάτων: το *εξαρτημένο μοντέλο* (χαμηλό επίπεδο εισοδήματος, έλλειψη ανταγωνισμού χωρίς κρατική βοήθεια και προστασία, ασταθείς παγκόσμιες αγορές και συμπιεσμένες τιμές)· το *ανταγωνιστικό μοντέλο* (μέσα επίπεδα εισοδήματος, υπό όρους ανταγωνιστικότητας του γεωργικού τομέα με τη διατήρηση των κοστών υπό έλεγχο και την εξασφάλιση της μεταρρύθμισης των εγχώριων πολιτικών στις ανταγωνιζόμενες χώρες, δυνατότητα σταθεροποίησης των παγκόσμιων αγορών για να γίνουν περισσότερο αξιόπιστες)· το *πολυλειτουργικό μοντέλο* (αντιμετωπίζει τα ανεπαρκή εισοδήματα για την υποστήριξη των αγροτικών περιοχών, θεωρεί ότι η παραγωγή των δημόσιων αγαθών δεν αμείβεται όπως θα έπρεπε ενώ οι παγκόσμιες αγορές αντανακλούν ένα μονολειτουργικό τύπο γεωργίας και παρέχουν ανεπαρκείς τιμές για την εξασφάλιση των δημόσιων αγαθών) και το *παγκοσμιοποιημένο παραγωγικό μοντέλο* (ο γεωργικός τομέας οδηγείται από τον καταναλωτή, δίνεται έμφαση στις ευκαιρίες της αγοράς και τη διαφοροποίηση του προϊόντος, τα εισοδήματα εξαρτώνται από τις διαπραγματευτικές δυνάμεις των παραγωγών μέσα στην αλυσίδα της παραγωγής τροφίμων και προωθείται η ανάπτυξη των συμβολιακών διακανονισμών που δεν παρεμποδίζονται από σύνορα και κρατικές παρεμβάσεις) (Coleman *et al.*, 2004).

³⁸ Το κράτος παρεμβαίνει για την εύρεση αγορών και ελέγχει την παραγωγή για την αποφυγή πλεονασμάτων. Από την άλλη, ενισχύει το εισόδημα των αγροτών μέσω του κινήτρου παραγωγής και εφαρμόζει το σύστημα εγγυημένων τιμών για την αντιμετώπιση της πλεονάζουσας παραγωγής (πρόκειται θα λέγαμε για ένα αντιφατικό μοντέλο). Ως εργαλεία για την προώθηση της πολιτικής του, το εξαρτημένο μοντέλο χρησιμοποίησε την προστασία των συνόρων, την εξαγορά του πλεονάσματος, τους μηχανισμούς κρατικού εμπορίου και την εξαγωγική βοήθεια.

παραγωγή, προκειμένου να απαλείψει την αυξανόμενη αστάθεια των προσόδων ως αποτέλεσμα των τιμών της αγοράς). Η δημόσια παρέμβαση παρέμεινε δηλαδή υψηλή, ιδιαίτερα όσον αφορά στο επίπεδο διαβίωσης των αγροτών³⁹. Το πολυλειτουργικό μοντέλο, ανέπτυξε περιβαλλοντικές επιδοτήσεις (η γεωργία ως σημαντικό συστατικό της κοινωνικής και περιβαλλοντικής ισορροπίας των αγροτικών περιοχών), πολλαπλή συμμόρφωση προκειμένου να εφαρμόσει τους περιβαλλοντικούς κανονισμούς, καθώς και πολιτικές για την αποφυγή εξελίξεων προς μία μονολειτουργική γεωργία. Αν θέλαμε να συνοψίσουμε την αλλαγή που έλαβε χώρα ανάμεσα στις τρεις μεταρρυθμίσεις του 1992, 1999 και 2003, θα λέγαμε ότι η οικονομική αλληλεγγύη, έδωσε τη θέση της στην κοινωνικο-οικονομική αλληλεγγύη, προκειμένου να αντισταθμίσει τις διαρθρωτικές αδυναμίες ορισμένων περιοχών (πολιτικές συγχρηματοδότησης). Μία άλλη αλλαγή, ήταν η αποδοχή της έκθεσης της γεωργίας στην απελευθέρωση του παγκόσμιου εμπορίου (στη θέση της Κοινοτικής προτίμησης). Το γεγονός αυτό σήμαινε την αποδοχή του φιλελεύθερου παραδείγματος της αγοράς (σταθεροποίηση παγκόσμιων αγορών με την εφαρμογή διεθνών περιορισμών στις εγχώριες πολιτικές και την καθιέρωση κανόνων που κυβερνούν την αλυσίδα τροφίμων –στο βαθμό που οι κανόνες αυτοί παρέχουν μεγαλύτερη δικαιοσύνη στις σχέσεις εμπορίου). Ένα τρίτο παράδειγμα αλλαγής, ήταν η μετατόπιση του Ευρωπαϊκού παραγωγικού μοντέλου προς προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας (υψηλό περιεχόμενο τεχνολογίας, περιβαλλοντικής προστασίας και προστασίας της υγείας) που μπορούν να συναγωνιστούν στις παγκόσμιες αγορές. Το τέταρτο παράδειγμα αλλαγής, είναι η ο στόχος της σταθεροποίησης του εισοδήματος υπό όρους παροχής δημόσιων αγαθών. Αυτή η μεταβολή είναι και ο πυρήνας της πολυλειτουργικής γεωργίας⁴⁰.

³⁹ Ένα στοιχείο της ΚΑΠ που παραμένει ουσιαστικά αμετάβλητο, είναι το επίπεδο παρεχόμενης στήριξης. Η πολιτική αδράνεια και μία απροθυμία για παρέκκλιση από το μοντέλο των οικονομικών μεταβιβάσεων που καθιερώθηκε με τη διαμόρφωση της ΚΑΠ και τη μέθοδο χρηματοδότησης που υιοθέτησε, φαίνεται να αποτελούν τις πιο διαδεδομένες εξηγήσεις για τη διατήρηση του επιπέδου ενίσχυσης. Αυτή με τη σειρά της, μπορεί να οφείλεται σε φόβους οικονομικών απωλειών για τους εγχώριους αγρότες, σε φόβους οικονομικών ή πολιτικών απωλειών για τις εγχώριες κυβερνήσεις, ή σε κάποιο συνδυασμό αυτών των τριών πιθανοτήτων. Έτσι, ακόμη και αν το σύστημα στήριξης αλλάζει ριζικά, η αποζημίωση που λαμβάνεται συνολικά αλλά και από κάθε χώρα, αλλάζει πολύ λίγο (Ackrill, R., 2000).

⁴⁰ Ο συνδυασμός των στόχων της στήριξης του εισοδήματος, της περιβαλλοντικής προστασίας και της διάχυτης παρουσίας της γεωργίας στην επικράτεια της Ε.Ε., υπογραμμίζει το στόχο της αγροτικής πολιτικής για συνέχιση της στήριξης της γεωργικής επιχείρησης ως ένα ουσιαστικό στοιχείο της ζωτικότητας των αγροτικών περιοχών και της παροχής των δημοσίων αγαθών.

Ένα άλλο συμπέρασμα, έχει να κάνει με την ανανεωμένη σύνθεση του δικτύου πολιτικής, η οποία αναδεικνύει καινούριους παράγοντες διαμόρφωσης του πολιτικού σκηνικού, νέες πρακτικές των παραγόντων που είχαν ήδη ένα σοβαρό λόγο στις πολιτικές διαπραγματεύσεις και νέες συμμαχίες. Αντίστοιχα, η αλλαγή της φύσης του δικτύου πολιτικής, «εκτροχιάζει» την αγροτική πολιτική της Ε.Ε. προς νέα «παράδειγματα». Η μετατόπιση δηλαδή της ΚΑΠ προς ένα πολυλειτουργικό παράδειγμα, ήταν αποτέλεσμα εξελίξεων, που είχαν να κάνουν πρώτιστα με την εμπλοκή των Κοινωνικών Εταίρων και συγκεκριμένα με τη θεσμική τους ικανότητα να λαμβάνουν μέρος στον πολιτικό διάλογο και να τον επηρεάζουν. Οι θεσμικές νόρμες και πρακτικές στα πλαίσια των οποίων λειτουργούν οι κύριοι παράγοντες και λαμβάνουν χώρα οι πολύπλευρες διαπραγματεύσεις, χρησιμοποιήθηκαν με διαφορετικό τρόπο από τους Κοινωνικούς Εταίρους προκειμένου να προκαλέσουν αλλαγή.

Στο επίπεδο των Κρατών-Μελών, οι συμφωνίες που επιτυγχάνονται είναι αποτέλεσμα πολύπλοκης αλχημείας, καθώς οι αλλαγές ούτε πρέπει να αντιτίθενται σε πολλά Κράτη-Μέλη,⁴¹ ούτε να αντιτίθενται στα εμπορικά συμφέροντα των μεγάλων χωρών⁴² που δεν είναι Κράτη-Μέλη της Ε.Ε. Εκτός από ζητήματα «αλχημείας», παράγοντες όπως η ενισχυμένη πλειοψηφία, που αναγκάζει τις αντιτιθέμενες πλευρές να συμβιβάζονται και να συναινούν από φόβο να μην αποκλειστούν αλλά και ο αποφασιστικός ρόλος ορισμένων Κρατών-Μελών,⁴³ που συνεχίζει να επιβεβαιώνεται στην πορεία των εξελίξεων, αποτελούν επίσης προϋποθέσεις αλλαγών στη χάραξη πολιτικής (ανεξάρτητα από το βαθμό αλλαγής). Εκτός από τα Κράτη-Μέλη⁴⁴, δύο άλλοι παράγοντες που χρησιμοποίησαν τις θεσμικές πρακτικές

---

⁴¹ Όπως η κάλυψη των ατομικών άμεσων πληρωμών που ποτέ δεν πέτυχε.

⁴² Περίπτωση δημητριακών το 1992 και στήριξη εισοδήματος το 2003.

⁴³ Ιδιαίτερα της Γερμανίας, της Γαλλίας αλλά και του Ην. Βασιλείου, με το οποίο οι διαφορές γεφυρώθηκαν σε μεγάλο βαθμό στη μεταρρύθμιση του 2003. Πάντως, είναι χαρακτηριστικό ότι το αποτέλεσμα της Γαλλο-Γερμανικής διαφωνίας στο τελικό αποτέλεσμα, είναι περισσότερο έντονο όταν η Γερμανία αντιτίθεται σε μία πρόταση, παρά όταν την υποστηρίζει.

⁴⁴ Δεν υπάρχουν σταθερές συμμαχίες των Κρατών-Μελών κατά τη διάρκεια των αναθεωρήσεων.

προς όφελός τους και υπέρ των αλλαγών, είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ανάλογα με το διαπραγματευτικό πλαίσιο, διαδραματίζει διαφορετικούς ρόλους. Έτσι, όταν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνδυάζει τους ρόλους του εμπορικού διαπραγματευτή σε διεθνές επίπεδο και αυτού που ορίζει την ατζέντα των συνομιλιών στην Ευρωπαϊκή σκηνή, τότε αυξάνει την αξιοπιστία και την αυτονομία της (περιπτώσεις αναθεωρήσεων Mac Sharry και Fischler).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αν και δεν είχε άμεση εξουσία στη νομική διαδικασία λήψης αποφάσεων, αύξησε σταδιακά το ρόλο του χρησιμοποιώντας την έμμεση δύναμή του στην αγροτική πολιτική, κυρίως όσον αφορά στη λεπτομερή εξέταση του προϋπολογισμού και τις νομοθετικές του δυνάμεις στα πεδία του περιβάλλοντος και της ασφάλειας τροφίμων. Ωστόσο, η πιο σημαντική συνεισφορά του, υπήρξε ο ρόλος που διαδραμάτισε ως μια πλατφόρμα διαλόγου, η οποία επέτρεψε την έκφραση των συμφερόντων των παραγωγών και των καταναλωτών. Η πλατφόρμα αυτή, παρείχε ένα φόρουμ για πολιτικό διάλογο, ανοίγοντας το δίκτυο πολιτικής σε καινούριους παράγοντες, που είχαν άμεσο ή έμμεσο συμφέρον στη χάραξη αγροτικής πολιτικής. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το δίκτυο της αγροτικής πολιτικής δεν είχε αρχικά μεγάλη βαρύτητα και άφηνε ανοιχτό χώρο για τα εθνικά πολιτικά δίκτυα να οργανώσουν και να θέσουν την Ευρωπαϊκή ατζέντα. Τα εθνικά πολιτικά δίκτυα, δημιούργησαν ένα κλειστό, κορπορατιστικό μοντέλο, που μπορούσε να κρατήσει τον έλεγχο της ατζέντας αναθεώρησης. Αυτή είναι μια άλλη εξήγηση της αθροιστικής αλλαγής στην ΚΑΠ. Αυτό συνέβη έως περίπου το 2000, όπου οι ανταγωνιζόμενες οργανώσεις⁴⁵ μεταμόρφωσαν τα πολιτικά δίκτυα σε ένα περισσότερο ανοιχτό, πλουραλιστικό δίκτυο, επίσης σε εθνικό επίπεδο. Στο ευρωπαϊκό επίπεδο, ουσιαστικά ποτέ δεν επικράτησε το κορπορατιστικό μοντέλο αφού δεν υπήρχε αποκλειστικότητα της εκπροσώπησης από την κορυφαία οργάνωση των αγροτών, τον COPA. Αλλά και από 1999 και μετά, η διάσπαση των αγροτικών συμφερόντων και η αυξανόμενη συμμετοχή άλλων μη-γεωργικών συλλογικών φορέων ή και θεσμών που συνέβη σε εθνικό επίπεδο, «άνοιξε» το δίκτυο πολιτικής προς το

⁴⁵ Το πλουραλιστικό δίκτυο άνοιξε χώρο και για άλλα μέρη της κοινωνίας να λάβουν μέρος σε έναν πολιτικό διάλογο και να ασκήσουν πίεση προς όφελος αλλαγών, έξω από τον παραδοσιακό πολιτικό διάλογο (βλ. μεταρρύθμιση 2003).

πλουραλιστικό μοντέλο, το οποίο επικράτησε και σε ευρωπαϊκό επίπεδο και το οποίο άρχισε να ασκεί πίεση σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο και μετατόπισε το επίκεντρο της ευρωπαϊκής αγροτικής πολιτικής, προς το περιβάλλον και την αγροτική ανάπτυξη.

Εν τω μεταξύ, οι μη-γεωργικές ομάδες συμφερόντων, οργανώνουν και αναπτύσσουν τις πολιτικές τους δραστηριότητες, κερδίζοντας την αναγνώριση από όλους τους θεσμούς της Ε.Ε. Τώρα, η συζήτηση για την πολιτική, μπορούσε να ξεκινήσει έξω από το δίκτυο πολιτικής και αυτό προκάλεσε ή επιτάχυνε μία αλλαγή του «παραδείγματος», που αφορούσε όλους τους θεσμούς και όλους τους Κοινωνικούς Εταίρους. Αντίθετα, το κορπορατιστικό παράδειγμα δικτύωσης, προσπαθούσε να κρατήσει τον έλεγχο της διαμόρφωσης και της εφαρμογής της αλλαγής, να το διαπραγματευτεί και να το διαχειριστεί. Η εξέλιξη αυτή του δικτύου πολιτικής, υπήρξε προοδευτική και με διαφορετικούς ρυθμούς, ανάλογα με το επίπεδο της λήψης αποφάσεων (εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές).

Τέλος, το άνοιγμα του δικτύου αγροτικής πολιτικής, συνοδεύτηκε από την επεξεργασία ενός καινούριου πολιτικού διαλόγου⁴⁶ στην αγροτική πολιτική, του οποίου η επίδραση στην πολιτική μεταβολή υπήρξε πράγματι ουσιαστική. Ο πολιτικός διάλογος, βοηθάει στην αλλαγή του τρόπου με τον οποίο γίνονται αντιληπτά τα προβλήματα και πυροδοτεί την αποδοχή των λύσεων που προτείνονται στα προβλήματα αυτά, επικοινωνώντας τόσο τα ίδια τα προβλήματα όσο και τις λύσεις, στο κοινό. Ο πολιτικός διάλογος δηλαδή, ενσωματώνει και την ιδεατή και την κανονιστική λειτουργία. Η έννοια κλειδί που αναπτύχθηκε για να αγκαλιάσει όλο το φάσμα των ιδεατών και κανονιστικών επιχειρημάτων, ήταν η έννοια της πολυλειτουργικότητας. Η έννοια της πολυλειτουργικότητας, συνδέθηκε με τις προσπάθειες να καταστεί η αειφορία ως η πρωτεύουσα αρχή των Ευρωπαϊκών δημόσιων πολιτικών, και τώρα, σε μεγάλο βαθμό, ταυτίζεται με αυτή (με την αειφορία δηλαδή). Αυτή η νέα αφηγηματική πολιτική της πολυλειτουργικότητας, κατέστησε τα ιδεατά συστήματα ως μία πηγή που χρησιμοποιείται από τους εκάστοτε παράγοντες, στη δυναμική της μεταβολής μιας πολιτικής και στη διεθνή της υποστήριξη. Αλλά παρέχουν επίσης (τα ιδεατά συστήματα) μια κανονιστική δομή, μέσα στην οποία η δημόσια πολιτική είναι περιορισμένη. Στην περίπτωση της ΚΑΠ, ο διάλογος για την πολυλειτουργικότητα κατέληξε σε ένα καινούριο «παράδειγμα». Ένα ερώτημα που τίθεται εδώ, είναι εάν θα συμβεί περαιτέρω μετατόπιση

⁴⁶ Αρχικά, ο πολιτικός διάλογος για την πολύ-λειτουργικότητα, ενώ χρησιμοποιήθηκε ως αμφισβητήσιμο εργαλείο διαπραγμάτευσης στο διεθνές πλαίσιο, ήταν αρκετά αποτελεσματικό εργαλείο επιχειρηματολογίας στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, για τη σύνδεση των πολιτικών απαντήσεων με τις μακροπρόθεσμες αλλά και τις καινούριες κοινωνικές προσδοκίες.

«παραδείγματος» στην ΚΑΠ. Η γεωργική αναδιάρθρωση και ο εκσυγχρονισμός, ήταν οι πρωταρχικοί στόχοι της ΚΑΠ. Οι στόχοι αυτοί οδήγησαν σε υπερπαραγωγή και σε υποβάθμιση του περιβάλλοντος αλλά και σε εμπορικές διαμάχες. Η πίεση από αυτούς που πλήρωναν φόρους, από ορισμένα Κράτη-Μέλη και ανταγωνιστικά εμπορικά μπλοκ, συνέβαλαν στην πολιτική αλλαγή και στην ασυνέχεια των παραδοσιακών γεωργικών υποστηρικτικών συστημάτων. Το κλίμα είναι ευνοϊκό για περαιτέρω μετατόπιση του «παραδείγματος», καθώς η μεταβολή κυριαρχίας ανάμεσα στους πολιτικούς παράγοντες άλλαξε τη φύση της πίεσης στους αγρότες. Η αβεβαιότητα σχετικά με περαιτέρω εξελίξεις, βρίσκεται στο γεγονός ότι ακόμα και αν νέοι παράγοντες και οι ανησυχίες τους φαίνονται τώρα καλά ενσωματωμένες στον πολιτικό διάλογο, οι αγρότες που θα ωφελούνταν από τις περαιτέρω αλλαγές, δεν είναι ακόμη καλά οχυρωμένοι στο σύστημα της ΚΑΠ και η υποστήριξη της εξέλιξης προς έναν τύπο αγροτικής πολιτικής ενισχυμένου δευτέρου «τυλώνα», δεν είναι ακόμη πλήρως παγιωμένη.

3.2. Ο «δεύτερος πυλώνας» της ΚΑΠ: η σημασία του από άποψη σχεδιασμού και διάθεσης της Ε.Ε.

3.2.1. Η έννοια του «δεύτερου πυλώνα» και προσδιορισμός των λειτουργιών του

Ο "δεύτερος πυλώνας" στην ορολογία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στα πλαίσια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, περιλαμβάνει τις διαφορετικές μορφές άμεσης στήριξης για τους αγρότες (επιδόματα αποζημιώσεων σε λιγότερο ευνοημένες περιοχές, περιβαλλοντικές πληρωμές, επιδοτήσεις επένδυσης) και τις αγροτικές περιοχές (τοπική ανάπτυξη, υπηρεσίες, τέχνες, πατρογονική κληρονομιά). Ενώ ο "πρώτος πυλώνας" έχει παράσχει την υποστήριξη στο γεωργικό τομέα μέσω της στήριξης των τιμών⁴⁷ και των αγορών (οργάνωση κοινής αγοράς), ο «δεύτερος πυλώνας» παρέχει τις πληρωμές ή τις επιδοτήσεις στους αγρότες για συγκεκριμένες επενδύσεις, καταστάσεις, υπηρεσίες ή δραστηριότητες. Ο διαχωρισμός της ΚΑΠ σε «δύο πυλώνες», υπήρξε πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων για την έγκριση της Ατζέντας 2000. Ήταν μια πρωτοβουλία, που μετενσάρκωνε το όραμα μιας αγροτικής ανάπτυξης που έβλεπε τη γεωργία, ως την κύρια δραστηριότητα του αγροτικού χώρου. Μαζί με την καινοτομία αυτή, η Επιτροπή εισηγήθηκε τρεις ακόμη καινοτομίες: – την «οικο-συμβατότητα» που επέτρεπε στα Κράτη-Μέλη να καταβάλουν άμεσες πληρωμές με την προϋπόθεση ότι οι αγρότες μέσα από τις πρακτικές τους θα σέβονται και θα προστατεύουν το περιβάλλον – ένα ανώτατο συνολικό ποσό (κατώφλι) που θα εισέπραττε ο αγρότης ως βοήθημα αλλά και μία υποχρεωτική ετήσια μείωση κατά 3% επί ενός συνολικού ποσού των 5.000 ευρώ – «εναρμόνιση» των άμεσων πληρωμών σύμφωνα με τα κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια. Η δημιουργία του «δεύτερου» πυλώνα, ήρθε ως φυσική συνέπεια αυτών των καινοτόμων πρωτοβουλιών και ως απάντηση στις ανησυχίες που εκφράστηκαν μετά τη διακήρυξη του Cork.

⁴⁷ Για παράδειγμα, όταν μια συγκομιδή είναι πλούσια και η τιμή αγοράς είναι συνεπώς χαμηλή, ένας δημόσιος οργανισμός παρεμβαίνει στην αγορά για να αγοράσει μέρος της προσφερόμενης ποσότητας. Το σύστημα αυτό συνδυάζεται με μια πολιτική αποθεματοποίησης, η οποία επιτρέπει σταθεροποίηση της αγοράς μέσω της διάθεσης πλεονασμάτων όταν οι τιμές είναι υψηλές. Αυτό είναι προς όφελος τόσο των παραγωγών όσο και των καταναλωτών (Fennel, R, 1999).

Ουσιαστικά, μέσω του «δεύτερου πυλώνα», μετατοπίζονται πόροι από την αγορά στους αγρότες και τις αγροτικές περιοχές και αλλάζουν τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά αυτών των πόρων. Τα μέτρα του «δεύτερου πυλώνα» περιλαμβάνουν τους εξής στόχους: – ενδυνάμωση του γεωργικού τομέα μέσω διαρθρωτικών μέτρων – προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς (έγινε υποχρεωτική και απέσπασε αυξημένη χρηματοδότηση) – εκσυγχρονισμό και διαφοροποίηση των αγροτικών περιοχών σε σχέση με τη γεωργία. Ο «δεύτερος πυλώνας» καλύπτει την «τομεακή» και την «χωρική» λειτουργία.

Αναφερόμενοι στη «χωρική» λειτουργία, εννοούμε την ανάπτυξη της υπαίθρου μέσω μιας πολυ-τομεακής και ολοκληρωμένης προσέγγισης. Η προσέγγιση αυτή απευθύνεται δηλαδή στους πολλαπλούς ρόλους της γεωργίας στην κοινωνία, από τη στιγμή που η γεωργία παρέχει επίσης δημόσια αγαθά και υπηρεσίες (Darnhofer, I. 2005). Επίσης, δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη της αγροτικής – τοπικής οικονομίας με βάση το ιδιαίτερο μίγμα των πόρων της και τις αντιληπτές δυνάμεις και ευκαιρίες, ενώ οι διάφορες ενέργειες προσαρμόζονται για να ικανοποιήσουν τις τοπικές/ περιφερειακές ανάγκες. Όταν κάνουμε λόγο για «τομεακή» λειτουργία, αναφερόμαστε στην ικανοποίηση των διαρθρωτικών αναγκών του γεωργικού τομέα στα πλαίσια της αναμορφωμένης ΚΑΠ.

Οι δύο λειτουργίες πλέον διαχωρίζονται καθώς οι αγροτικές περιοχές έχουν εκσυγχρονίσει τις αγροτικές δομές τους και έχουν γίνει μικτές οικονομίες, δυναμικές και ανταγωνιστικές, μειώνοντας την επικάλυψη των γεωργικών δραστηριοτήτων και του αγροτικού χώρου⁴⁸. Παρά την ειδίκευση σε δραστηριότητες καλλιέργειας, ορισμένες αγροτικές περιοχές «απογειώνονται» λόγω της αυξανόμενης διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων και γίνονται ελκυστικές και βιώσιμες περιοχές, με σημαντικά πλεονεκτήματα για τους επαγγελματίες αγρότες και τις οικογένειές τους. Αυτό σημαίνει ότι η αειφορεία των αγροτικών περιοχών δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τον γεωργικό τομέα αλλά από την ποικιλομορφία και την ελκυστικότητα της βάσης των αγροτικών πόρων σε σχέση με άλλους τύπους περιοχών, αγροτικών και αστικών.

---

⁴⁸ Στο παρελθόν θεωρήθηκε ότι δεν υπήρχε ανάγκη για μια τέτοια διάκριση ανάμεσα στην «τομεακή» και τη «χωρική» λειτουργία, επειδή η γεωργία ήταν η κύρια δραστηριότητα των αγροτικών περιοχών οπότε υπήρχε επικάλυψη της γεωργικής δραστηριότητας με τον αγροτικό χώρο.

Η ευδιάκριτη φύση των δύο λειτουργιών είναι στρατηγική για την εισαγωγή νέων υποθέσεων για τη γεωργία σε σχέση με την αγροτική ανάπτυξη. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να υπάρξει σύγκυση ανάμεσα στον «τομέα» και την «περιοχή», καθώς η γεωργία δεν αποτελεί τη "μηχανή" της αγροτικής οικονομίας, δεν αποτελεί πόλο έλξης των αγροτικών περιοχών από πλευράς πληθυσμού και ευκαιριών απασχόλησης. Μια τομεακή πολιτική αγροτικής ανάπτυξης από μόνη της, όσο γενναιόδωρη και απεριόριστη αν είναι για τις γεωργικές δομές, δεν θα είναι ποτέ σε θέση να δημιουργήσει τις ευκαιρίες για να αντιστρέψει τη μείωση του πληθυσμού και τη βαθμιαία υποβάθμιση των πόρων! Αντίστροφα, μια πολιτική διαφοροποίησης από μόνη της, η οποία αγνοεί τις ανάγκες των γεωργικών δομών, των περιβαλλοντικών ανησυχιών και της αυξανόμενης ζήτησης για ποιότητα στην παραγωγή τροφίμων, θα δημιουργούσε προβλήματα στη διαχείριση του εδάφους, την αγροτική κληρονομιά, την κοινωνική συνοχή και το τουριστικό αξιοθέατο. Είναι η «χωρική» λειτουργία που πρέπει να παρέχει την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό σε μια αγροτική περιοχή, ενώ η γεωργία μπορεί να αποτελέσει ένα μεγάλο ή μικρό μέρος αυτής της στρατηγικής.

Συνεπώς, η συμπληρωματική φύση των δύο λειτουργιών είναι εξίσου στρατηγικής σημασίας για την πολιτική αγροτικής ανάπτυξης. Μέσα από τη συνεργασία των δύο λειτουργιών, μπορούν να αναπτυχθούν σημαντικές συνέργιες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της συμπληρωματικότητας των δύο λειτουργιών, είναι η πολυλειτουργικότητα της γεωργίας. Η δασονομία, τα φυσικά πάρκα, η συντήρηση, ο τουρισμός έχουν επίσης μια μη-γεωργική διάσταση που πρέπει να εξεταστεί και από τις δύο λειτουργίες, ενώ όλος ο αγροτικός πληθυσμός πρέπει να είναι σε γενικές γραμμές επιλέξιμος για να παρέχει περιβαλλοντικές υπηρεσίες και δημόσια αγαθά.

3.2.2. Προς μία πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου/ αγροτικής ανάπτυξης

Τα τελευταία χρόνια, η έννοια της ανάπτυξης της υπαίθρου συνδέεται στενά με το μέλλον των αγροτικών περιοχών και τη μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Η ανάπτυξη της υπαίθρου είναι ένα πρόσφατα επανα-οριοθετημένο πεδίο πολιτικής που υποδηλώνει την ανάγκη για προσέγγιση της ανάπτυξης της υπαίθρου μέσω μιας περισσότερο ολοκληρωμένης, ολιστικής και περιφερειακά χωροθετημένης πολιτικής. Είναι πολύ δύσκολο να διακρίνει κανείς ανάμεσα στην αγροτική και την περιφερειακή ανάπτυξη. Δεν έχει αποσαφηνιστεί το κατά πόσο η ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική αναπτύχθηκε επειδή αναγνώρισε τα ειδικά προβλήματα των

αγροτικών περιοχών ή λόγω των πιέσεων της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ. Αρχικά, η πολιτική για την ανάπτυξη της υπαίθρου ήταν μία πολιτική που συνόδευε την ΚΑΠ και όχι μία αυτόνομη πολιτική. Ανέπτυξε τον ανεξάρτητο χαρακτήρα της σε τρεις περιόδους:

Περίοδος πριν τη 10ετία του '80: Εκσυγχρονισμός των εκμεταλλεύσεων και υποστήριξη της ανάπτυξης των μονάδων μεταποίησης και των λιγότερο ευνοημένων περιοχών. Η πρώτη γενεά των μέτρων προορίστηκε ως συνοδευτική πολιτική για την υποστήριξη της αγοράς, εξέτασε τον εκσυγχρονισμό των αγροτικών δομών (από τα μέσα της δεκαετίας του '60) και είχε σαφώς καθορισμένη τομεακή λειτουργία.

Μέσα της 10ετίας του '80 έως τα μέσα της 10ετίας του '90: αναπτύχθηκαν νέα εργαλεία (συνοδευτικά μέτρα, LEADER) σε ανταπόκριση της μεταρρύθμισης του MacSharry (1992) και της προβληματικής που αναδύθηκε για το «Μέλλον της Αγροτικής Κοινωνίας». Το δεύτερο αυτό πακέτο μέτρων, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '80, εισήγαγε τη «χωρική» λειτουργία στην αγροτική πολιτική. Τα Ολοκληρωμένα Μεσογειακά Προγράμματα (ΜΟΠ) δοκίμασαν αρχικά να συνδέσουν διαφορετικές μεταξύ τους μορφές αγροτικών παρεμβάσεων, προσαρμόζοντας τα μέτρα σε συγκεκριμένα πλαίσια. Έπειτα, οι συγκεκριμένες ανάγκες των αγροτικών περιοχών εκφράστηκαν πιο ανοιχτά με "το μέλλον της Αγροτικής Κοινωνίας"⁴⁹, την κοινοτική πρωτοβουλία LEADER. Αυτές οι αλλαγές συνέπεσαν με τη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων, που επέτρεψαν περισσότερη ευελιξία στις περιφερειακές αρχές, τον προγραμματισμό τους και την εφαρμογή των πολυτομεακών προσεγγίσεων. Έγινε σαφές ότι ο εκσυγχρονισμός των γεωργικών δομών και μια «τομεακή» προσέγγιση δεν ήταν επαρκή για να προαγάγουν βιώσιμες αγροτικές περιοχές. Αφ' ετέρου τα όρια και οι υπερβολές της πολιτικής της αγοράς άρχισαν να γίνονται ορατά. Μαζί με τη μεταρρύθμιση MacScharry (γεωργο-περιβαλλοντικά μέτρα, επέκταση και αναδάσωση) εισήχθη ένα νέο σύνολο συνοδευτικών πολιτικών. Η «χωρική» λειτουργία και η «τομεακή» λειτουργία επεκτάθηκαν σημαντικά και οι δαπάνες αυξήθηκαν και για τις δύο λειτουργίες. Εντούτοις, κρατήθηκαν ευδιάκριτες ως πολιτικά εργαλεία: τα νέα συνοδευτικά μέτρα δεν θεωρήθηκαν μέρος της πολιτικής της αγροτικής ανάπτυξης και αποσκοπούσαν ρητά στη διαχείριση των προβλημάτων που προέκυψαν από τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ.

---

⁴⁹ CEC, 1988

Προετοιμασία για την AGENDA 2000 και έπειτα: εδραίωση των τομεακών και περιφερειακών λειτουργιών της ΚΑΠ όπως αυτή διαμορφώθηκε το 1996 με τη διακήρυξη του Cork. Αναπτύχθηκε μία αγροτική πολιτική (πολυ-τομεακή & πολυ-επιστημονική) που κατέχει μία καθαρά περιφερειακή διάσταση. Η τρίτη περίοδος, αρχίζει με την προετοιμασία της Ατζέντας 2000 στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '90. Υπό τον «δεύτερο πυλώνα» της ΚΑΠ, παγιώνονται οι «τομεακές» και «χωρικές» παρεμβάσεις και εισάγονται τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Στον «δεύτερο πυλώνα» της ΚΑΠ εντάσσονται όλα τα μέτρα που δεν περιλαμβάνουν τη στήριξη της αγοράς («πρώτος πυλώνας»). Δεν θεσπίστηκε κανένα νέο μέτρο, ενώ όλα τα παλαιά που περιλήφθηκαν υπέστησαν μέτριες αλλαγές. Η υπεροχή της «τομεακής» λειτουργίας έγινε αισθητή λόγω της τοποθέτησης όλων των μέτρων κάτω από την ετικέτα της αγροτικής ανάπτυξης. Επιπλέον, η Ατζέντα 2000 εισήγαγε έναν σαφή διαχωρισμό ανάμεσα στις δαπάνες που αφορούν στη στήριξη της αγοράς («πρώτος πυλώνας») αφ' ενός και τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης («δεύτερος πυλώνας»), ως χωριστά συστατικά του Τμήματος Εγγύησης του ΕΓΤΚΕ, που υποδείκνυε την απαγόρευση οποιασδήποτε εσωτερικής μετατόπισης μεταξύ των δύο. Έπρεπε να είναι ευδιάκριτοι οι δύο τύποι δαπανών για λόγους λογιστικής (διαφορετική χρηματοδότηση), αλλά και για να εμποδίσουν οποιαδήποτε ευελιξία ανάμεσα στους δύο πυλώνες. Η Ατζέντα 2000 καθιέρωσε επίσης ένα ανώτατο όριο προϋπολογισμών για τις γεωργικές δαπάνες. Αυτό σήμαινε ότι οποιαδήποτε αλλαγή στην προτεραιότητα μεταξύ των λειτουργιών ή των μέτρων θα μπορούσε μόνο να επιτευχθεί από τις μετατοπίσεις στις κατανομές (και όχι από μια αύξηση στις γενικές δαπάνες). Τα γεωργικά συμφέροντα ήταν ισχυρότερα καθώς οργανώθηκε καλύτερα η υπεράσπιση του μεριδίου τους από τον προϋπολογισμό και κατά συνέπεια, η «χωρική» λειτουργία έχασε τη διαφάνεια και τη σημασία της (ή δεν αυξήθηκε όπως αναμενόταν) σε σχέση με την "επιτυχία" που είχε καταφέρει την προηγούμενη περίοδο. Η Ατζέντα 2000 εξέτασε επίσης το πρόβλημα της διεύρυνσης με τη δημιουργία μιας ξεχωριστής προ-ενταξιακής κατανομής κονδυλίων για τις υποψήφιες προς ένταξη χώρες, χωρίς εντούτοις να καταστήσει σαφές το μέλλον της ΚΑΠ μετά από την ένταξη.

Κατά την προετοιμασία του Προγράμματος Δράση 2000 (Ατζέντα 2000), η Επιτροπή οργάνωσε μια διάσκεψη αγροτικής ανάπτυξης στο Κορκ της Ιρλανδίας, όπου μια "Διακήρυξη" προσδιόρισε τις επιθυμητές πολιτικές αγροτικής ανάπτυξης για το μέλλον (ΕΚ, 1996). Καθώς οι αγροτικές πολιτικές θεωρούνταν τότε ότι είχαν

μόνο τη χωρική λειτουργία, η προσέγγιση LEADER χρησιμοποιήθηκε ως ένα πετυχημένο πρότυπο που θα μπορούσε να επεκταθεί σε όλες τις αγροτικές περιοχές. Οι κύριες δηλώσεις που έγιναν από τη Διακήρυξη ήταν: η σημασία των αγροτικών περιοχών στα πλαίσια των πολιτικών συνοχής, η ανάγκη για μία ολοκληρωμένη, πολύ-τομεακή, από κάτω προς τα επάνω (bottom-up) προσέγγιση, η διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων, η περιβαλλοντική αειφορία, η επέκταση της προσέγγισης της συνεργασίας των κοινωνικών εταίρων από την απλή παροχή συμβουλών στην παρακολούθηση και την αξιολόγηση, ο προγραμματισμός και η επικουρικότητα. Η σύνδεση της γεωργικής με την αγροτική πολιτική έγινε αντιληπτή ως συμπληρωματική αλλά στην πραγματικότητα, αυτές οι δύο πολιτικές κρατήθηκαν ανεξάρτητες η μία από την άλλη, ως ξεχωριστά εργαλεία.

Οι ανεπάρκειες της Διακήρυξης του Κορκ ήταν ότι εξέτασε μόνο τη χωρική λειτουργία της αγροτικής ανάπτυξης (αγνοώντας την τομεακή), ότι δεν διασαφήνισε τη σχέση που υπήρχε ανάμεσα στην τότε υπάρχουσα γεωργική πολιτική και τη νέα αγροτική πολιτική, ότι απέτυχε να συνδέσει τη μελλοντική πολιτική αγροτικής ανάπτυξης με την περιφερειακή πολιτική και τις δαπάνες των Διαρθρωτικών Ταμείων (καθιστώντας την πρωτοβουλία LEADER ως τον κύριο φορέα της νέας πολιτικής – γεγονός που αποτέλεσε και μια αδυναμία). Επίσης, ορισμένα Κράτη-Μέλη και οργανώσεις των αγροτών θεώρησαν τη νέα πολιτική ως απειλή σε αυτό που θεωρήθηκε ως ο προϋπολογισμός «τους». Δεδομένου ότι είχε καταστεί σαφές ότι ο γενικός προϋπολογισμός για την ΚΑΠ δεν θα αυξανόταν μετά το 2000, οποιαδήποτε επέκταση των χωρικών λειτουργιών θεωρήθηκε ότι υπονοεί μείωση των γεωργικών δαπανών. Στην πραγματικότητα όμως, ο αγροτικός προϋπολογισμός ήταν και παραμένει πολύ μέτριος σε σχέση με τις γεωργικές δαπάνες.

Μια δεύτερη πρωτοβουλία αγροτικής ανάπτυξης που ανέλαβε η Επιτροπή κατά την προετοιμασία της ημερήσιας διάταξης για το 2000, ήταν η δημιουργία μιας ομάδας εμπειρογνομόνων, η οποία συνέταξε την έκθεση CARPE (EC, 1997 α). Η έκθεση CARPE εξέταζε δύο προβλήματα: την ανάγκη για περαιτέρω μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, κυρίως όσον αφορά στους μηχανισμούς στήριξης των τιμών (πρώτος πυλώνας) και την αναδιατύπωση της νομιμότητας της ΚΑΠ λαμβάνοντας υπόψη την επερχόμενη διεύρυνση της Ε.Ε. και τους μελλοντικούς περιορισμούς του ΠΟΕ. Η κύρια σύσταση αυτής της μελέτης, ήταν η καθιέρωση μιας κοινής γεωργικής και αγροτικής πολιτικής που θα περιελάμβανε τέσσερα κύρια στοιχεία: τη σταθεροποίηση της αγοράς, τις πληρωμές για τη διατήρηση του περιβάλλοντος και

των πολιτιστικών τοπίων, τα κίνητρα αγροτικής ανάπτυξης και τη βοήθεια για τη μεταβατική προσαρμογή. Οι περιβαλλοντικές ενισχύσεις, ένα οριζόντιο μέτρο για όλες τις αγροτικές περιοχές, θα έπρεπε να δοθούν μόνο σε αντάλλαγμα της παροχής "δημόσιων αγαθών", η οποία θα μπορούσε να προστεθεί στην παροχή ιδιωτικών αγαθών για την αγορά. Αυτή ήταν η πιο καινοτόμος πρόταση. Τα κίνητρα αγροτικής ανάπτυξης πρέπει να υπογραμμίζουν τις ευκαιρίες για μη-γεωργικές χρήσεις των αγροτικών πόρων και των πόρων που απελευθερώνονται από τη γεωργία. Τα περιφερειακά αγροτικά προγράμματα ανάπτυξης, πρέπει να ενσωματώνουν τα τρία διαρθρωτικά ταμεία, την πρωτοβουλία LEADER και τα περιβαλλοντικά μέτρα.

Οι ανεπάρκειες της προσέγγισης CARPE φαίνεται να είναι δύο: ότι η αγροτική ανάπτυξη γίνεται αντιληπτή ως προς την «τομεακή» κυρίως λειτουργία της και ότι ο αγροτικός χώρος γίνεται αντιληπτός ως ουσιαστικά εξουσιαζόμενος από τις γεωργικές δραστηριότητες. Αγνοεί δηλαδή τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων που είχε εμφανιστεί σε πολλές αγροτικές περιοχές. Οι προτεινόμενες περιβαλλοντικές πληρωμές, οι οποίες δίνονται σε αντάλλαγμα των υπηρεσιών και νομιμοποιούνται στη βάση μιας αντιληπτής αποτυχίας της αγοράς να πληρώσει γι' αυτές τις υπηρεσίες, αποτελούν έναν τρόπο να απευθυνθεί κανείς στις πραγματικές περιβαλλοντικές ανησυχίες. Εντούτοις, επειδή αυτοί οι πληρωμές προορίζονται μόνο για τους καλλιεργητές και όχι για άλλους κατοίκους των αγροτικών περιοχών που ενδιαφέρονται να παρέχουν τέτοιες υπηρεσίες και επειδή τέτοιες πληρωμές θα μπορούσαν να γίνουν αποδεκτές στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων του ΠΟΕ, αυτές παρείχαν επίσης ένα πλαίσιο για μια εναλλακτική μορφή γεωργικής υποστήριξης.

Οι προτάσεις που περιλήφθηκαν στην έκθεση CARPE δεν ενσωματώθηκαν στην Ατζέντα 2000 και παρέμειναν ως προτάσεις για το μέλλον, λόγω των πολιτικών περιορισμών που επηρέασαν και τη Διακήρυξη του Κορκ (αντιδράσεις από τα Κράτη-Μέλη και τις οργανώσεις των αγροτών). Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα προβλήματα που τίθεντο ουσιαστικά από την επερχόμενη διεύρυνση της Ε.Ε. και το νέο κύκλο διαπραγματεύσεων του ΠΟΕ, παρέμειναν άλυτα από την Ατζέντα 2000, για να αντιμετωπιστούν κατά τη νέα προγραμματική περίοδο που ακολουθούσε. Μια ενδιαφέρουσα ερώτηση που θα μπορούσε να θέσει κάποιος είναι γιατί ήταν απαραίτητο για την Ατζέντα 2000 να ενσωματώσει υπό την «ετικέτα» της αγροτικής ανάπτυξης, μια δέσμη μέτρων του «δεύτερου πυλώνα», που περιελάμβανε παραδοσιακές μορφές στήριξης, εάν συγχρόνως το στοιχείο της «χωρικής» λειτουργίας, η οποία είχε συσχετιστεί με την αγροτική ανάπτυξη, είχε μετριαστεί σε

σημασία. Η πιθανή απάντηση σε αυτήν την ερώτηση είναι πάλι πολιτικής φύσης: ο λόγος για αυτό είναι ότι "ένα πλαίσιο αγροτικής ανάπτυξης" ως «δεύτερος πυλώνας» της ΚΑΠ, θεωρείτο απαραίτητο προκειμένου να συμπεριλάβει τις μελλοντικές "μετατοπίσεις" πόρων από τη στήριξη της αγοράς («πρώτος πυλώνας»). Τα περιεχόμενα και η οικονομική σημασία του «δεύτερου πυλώνα» ήταν δευτερεύουσας σημασίας εκείνη τη χρονική περίοδο και προορισμένα να αλλάξουν (στα πλαίσια της επερχόμενης μεταρρύθμισης).

Τα νέα μέτρα που προώθησε η Ε.Ε. στα πλαίσια της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης ήταν: οι επενδύσεις στις εκμεταλλεύσεις (μείωση κόστους παραγωγής, βελτίωση ποιότητας προϊόντων, προστασία περιβάλλοντος, τήρηση συνθηκών καλής υγιεινής των ζώων, διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων), οι ανθρωπίνι πόροι (νέοι αγρότες, πρόωγη συνταξιοδότηση, εκπαίδευση για υιοθέτηση νέων παραγωγικών τεχνικών ή για βελτίωση της ποιότητας της παραγωγής), λιγότερο ευνοημένες περιοχές ή περιοχές που υπόκεινται σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς (πληρωμές ανά εκτάριο), δασοπονία (π.χ. παραγωγή, μεταποίηση και προώθηση δασοκομικών προϊόντων), μεταποίηση και προώθηση αγροτικών προϊόντων, αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα, γενική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών (παροχή βασικών υπηρεσιών για τις αγροτικές κοινότητες, διατήρηση αγροτικής κληρονομιάς, διαφοροποίηση οικονομικών δραστηριοτήτων κ.α.).

Ωστόσο, εκείνο που διέκρινε ιδιαίτερα τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ το 1999, ήταν η υιοθέτηση κανονισμών που προωθούσαν ακόμη περισσότερο την περιβαλλοντική διάσταση της γεωργίας. Έτσι, οι Κανονισμοί 1257/1999⁵⁰ (για την αγροτική ανάπτυξη) και 1259/1999 («οριζόντιος κανονισμός» που καλύπτει όλες τις άμεσες πληρωμές που θεσπίστηκαν στο πλαίσιο της ΚΑΠ), οι οποίοι περιλαμβάνονταν στην Αγροτική Αναπτυξιακή Στρατηγική (Rural Development Strategy) του Προγράμματος Δράσης 2000, συνέβαλαν στην ένταξη των περιβαλλοντικών απαιτήσεων στις νέες μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ του 1999 (European Commission, 2003a). Από το Πρόγραμμα Δράσης 2000 και μετά, η ΚΑΠ

---

⁵⁰ Ο κανονισμός της Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΚ 1257/1999), ο οποίος λειτουργεί ως ομπρέλα συλλέγοντας και οργανώνοντας προηγούμενα σκορπισμένα συνοδευτικά μέτρα και παρέχοντας έναν κατάλογο από εργαλεία για αειφόρο αγροτική ανάπτυξη, μοιράζεται ένα υψηλό ποσοστό των διαδικασιών εφαρμογής του με την περιφερειακή πολιτική του Κανονισμού (ΕΚ) 1260/99, που χρονολογείται την ίδια περίοδο.

αναδιοργανώθηκε σε δύο τομείς δραστηριότητας και εκτός από τον «πρώτο πυλώνα» –που αφορούσε στην πολιτική στήριξης της αγοράς και του εισοδήματος– απέκτησε και έναν «δεύτερο πυλώνα» που αφορά στην αειφόρο ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών και στηρίζεται στις αρχές της «οικο-συμβατότητας», της «ορθής γεωργικής πρακτικής», της «άμεσης στήριξης του εισοδήματος» και της «διαφοροποίησης».

Το Πρόγραμμα Δράση 2000⁵¹ διατήρησε τον υποχρεωτικό χαρακτήρα των γεωργο-περιβαλλοντικών προγραμμάτων για τα Κράτη-Μέλη. Επιπλέον, στα σχέδια για την αγροτική ανάπτυξη (ΕΚ 1257/1999), που εντάσσονται στο πλαίσιο του «δεύτερου πυλώνα», τα κράτη μέλη όρισαν και τους Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής (ΚΟΓΠ) (Good Farming Practice) σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο για την προστασία του περιβάλλοντος (European Commission, 2003a). Σημαντικό στοιχείο της αναθεώρησης του 1999 ήταν και η αναφορά στη διαχείριση αγροτικών περιοχών με μεγάλη αξία για τη βιοποικιλότητα (high-nature-value farming systems), πολλές από τις οποίες είναι ενταγμένες στο δίκτυο των περιοχών NATURA 2000 (European Commission, 2003b).

Μία βασική έννοια που εισήγαγε η ΚΑΠ μέσω της μεταρρύθμισης του 1999, ήταν ο *πολυλειτουργικός* ρόλος της γεωργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αναγνωρίζοντας με αυτόν τον τρόπο την επίδρασή της στο περιβάλλον. Με τον όρο αυτό, εννοούμε ότι η γεωργία, πέρα από την αρχική λειτουργία της παραγωγής τροφής και ίνας, έχει και άλλες λειτουργίες, οι οποίες εκτιμώνται από την κοινωνία ως απαραίτητες –χωρίς ωστόσο να αμείβονται από την αγορά. Αυτές οι "άλλες" λειτουργίες θεωρούνται ως "θετικές εξωτερικότητες", όπως είναι η διατήρηση του αγροτικού περιβάλλοντος και τοπίου και η συμβολή στη βιωσιμότητα των αγροτικών περιοχών. Επειδή όπως αναφέραμε δεν αμείβονται από την αγορά, οποιοσδήποτε πληρωμές στους αγρότες ως αντάλλαγμα για την παροχή τέτοιων δημόσιων αγαθών, είναι επιλέξιμες για το "πράσινο κουτί" και θα μπορούσαν επομένως να είναι μόνιμης φύσης. Η ενίσχυση της πολυλειτουργικότητας της γεωργίας ήταν ένας τρόπος να

---

⁵¹ Η AGENDA 2000, κατηγορήθηκε πυρετωδώς από τα γεωργικά συμφέροντα ότι ήταν ισοδύναμη με ένα είδος Πράσινης Βίβλου. Η ιδέα της αγροτικής ανάπτυξης καταφρονήθηκε στη βάση ότι εμφανίστηκε να συρρικνώνει τον αγροτικό τομέα. Μάλιστα, η Ελληνική Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ 1999b) είχε προειδοποιήσει ότι ένας υπολογισμένος αριθμός από 500.000 παραγωγούς ίσως αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν το αγροτικό επάγγελμα, εάν δεν λαμβάνονταν έγκαιρα και κατάλληλα μέτρα.

δικαιολογήσει κανείς τη μετατόπιση πόρων από τον «πρώτο» στον «δεύτερο» πυλώνα και στο κομμάτι της «τομεακής» λειτουργίας της αγροτικής ανάπτυξης, καθώς είναι η γεωργία που είναι πολυ-λειτουργική και όχι γενικά οι αγροτικές περιοχές. Για το λόγο αυτό, δικαιούχοι τέτοιων πληρωμών θα έπρεπε να είναι οι καλλιεργητές. Δεν έχει καταστεί σαφές εάν η πολυ-λειτουργικότητα έχει καθιερωθεί ως μια βασική έννοια λόγω της ανάγκης να μεταρρυθμιστεί η ΚΑΠ (τομεακή λειτουργία) ή επειδή πρέπει να εξεταστούν και οι άλλες λειτουργίες (η χωρική και περιβαλλοντική λειτουργία), αυτές καθ' αυτές. Οι προσεγγίσεις που λαμβάνουν κυρίως υπόψη τους την τομεακή λειτουργία και τείνουν να ταυτίζουν τον αγροτικό χώρο με τη γεωργία, συμβάλουν προς την κατεύθυνση της μείωσης της υποστήριξης της γεωργικής αγοράς και την αντικατάστασή της από άμεσες πληρωμές. Μια τέτοια κατεύθυνση νομιμοποιείται από την υπόθεση ότι οι καλλιεργητές με καθόλου ή χαμηλή εισοδηματική υποστήριξη, θα εξωθηθούν από την καλλιέργεια και το έδαφος που εγκαταλείπεται θα έχει αρνητικές περιβαλλοντικές και αγροτικές συνέπειες. Αυτό το όραμα δεν έλαβε υπόψη τις πρόσφατες τάσεις στην αγροτική ανάπτυξη ή την απαίτηση για μία ανταγωνιστικότερη και προσανατολισμένη προς την ποιότητα γεωργία. Η διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων στις αγροτικές περιοχές δεν αποκλείει τον πολυλειτουργικό ρόλο της γεωργίας. Αλλά για να τονιστεί ο ρόλος αυτός ως λύση για τις αγροτικές περιοχές, συνέβαλαν σε μια διαστρεβλωμένη άποψη για τις αγροτικές περιοχές και αγνόησαν τις πραγματικές διαδικασίες που εξηγούν την ανάπτυξή τους στο πρόσφατο παρελθόν.

Η Elena Seraceno, μέσα από τον πίνακα που ακολουθεί, μας δίνει μια πολύ σημαντική και συνοπτική εικόνα της ποικιλίας των μέτρων που εντάσσονταν στον Κανονισμό Αγροτικής Ανάπτυξης 1257/99 και της κατηγοριοποίησής τους με βάση τη λειτουργία στην οποία απευθύνονται (τομεακή, χωρική ή και στις δύο) και τους τομείς δραστηριότητας (ανάπτυξη, διαρθρωτική προσαρμογή, ενίσχυση, οικονομική και κοινωνική αναδιαμόρφωση κ.λπ).

Πίνακας 3.1. Μέτρα Αγροτικής Ανάπτυξης

Μέτρα Αγροτικής Ανάπτυξης (τίτλος II του κανονισμού ν. 1257/99)
--

Λειτουργία (στόχος του μέτρου)	Κατηγορία	Μέτρο
Τομεακή λειτουργία (για το γεωργικό τομέα μόνο)	Επενδύσεις στις εκμεταλλεύσεις	Επένδυση στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις
		Επεξεργασία και μάρκετινγκ των γεωργικών προϊόντων
		Μάρκετινγκ των ποιοτικών γεωργικών προϊόντων
		Βελτίωση της γης
		Αναδιανομή
		Αποκατάσταση του δυναμικού της γεωργικής παραγωγής που έχει ζημιωθεί από φυσικές καταστροφές και εισαγωγή των κατάλληλων οργάνων πρόληψης
	Υπηρεσίες και υποδομές για τους Αγρότες	Οργάνωση της ανακούφισης της εκμετάλλευσης και των υπηρεσιών διαχείρισης της εκμετάλλευσης
		Γεωργική διαχείριση των υδάτινων πόρων
		Ανάπτυξη και βελτίωση των υποδομών που συνδέονται με την ανάπτυξη της γεωργίας
		Οικονομική εφαρμοσμένη μηχανική
	Ανθρώπινοι πόροι στη Γεωργία	Σύσταση νέων αγροτών
		Πρόωρη Συνταξιοδότηση
		Κατάρτιση
	Ενίσχυση εισοδήματος στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές και τις περιοχές με περιβαλλοντικούς περιορισμούς	Αποζημιώσεις στους αγρότες (ανά εκτάριο)
		Αποζημίωση των αγροτών σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες ή προστατευμένες περιοχές
	Περιβάλλον και Δασοκομία	Γεωργο-περιβαλλοντικά σχέδια
		Αναδάσωση της γεωργικής επιφάνειας

		Άλλα δασικά μέτρα
Μικτή τομεακή και χωρική λειτουργία	Περιβάλλον και Δασοκομία	Προστασία του περιβάλλοντος σε σχέση με τη γεωργία, τη δασοκομία και τη συντήρηση των τοπίων καθώς επίσης και με τη βελτίωση της ευημερίας των ζώων
Χωρική λειτουργία (κυρίως για τον πληθυσμό ή/ και τον αγροτικό πληθυσμό και τις μη γεωργικές δραστηριότητες)	Προώθηση της προσαρμογής και της ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών	Βασικές υπηρεσίες για την αγροτική οικονομία και τον πληθυσμό
		Ανακαίνιση και ανάπτυξη των χωριών και προστασία και διατήρηση της αγροτικής κληρονομιάς
		Διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων και των δραστηριοτήτων κοντά στη γεωργία για την παροχή πολλαπλών δραστηριοτήτων ή εναλλακτικών εισοδημάτων
		Προώθηση των τουριστικών και χειροτεχνικών δραστηριοτήτων

Πηγή: Elena Seraceno, Rural Development policies and the Second Pillar of the Common Agricultural Policy. 87th EAAE-Seminar. Assessing rural development of the CAP, σελ. 4

Οι συζητήσεις για περαιτέρω μεταρρύθμιση ξεκίνησαν σχεδόν αμέσως μετά από την έγκριση της «Ατζέντα» 2000. Οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις, οι περιορισμοί στους προϋπολογισμούς, ο νέος κύκλος διαπραγματεύσεων στα πλαίσια του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) και η κρίση στον χώρο της ασφάλειας των τροφίμων, εξηγούν την επείγουσα ανάγκη για μεταρρύθμιση της ΚΑΠ («τομεακή» λειτουργία). Το πλαίσιο αυτών των συζητήσεων ήταν διαφορετικό σε σχέση με αυτό της «Ατζέντα» 2000 και τα ζητήματα αυτά υπαγόρευαν έναν δευτερεύοντα ρόλο για τη «χωρική» λειτουργία των αγροτικών περιοχών. Προτάθηκε να μετατοπιστεί –μέσω της εναρμόνισης– ένα ορισμένο ποσοστό στήριξης (20%) από τον «πρώτο πυλώνα» (κοινή οργάνωση των αγορών) στο «δεύτερο πυλώνα» (αγροτική ανάπτυξη) με μια ετήσια μετατόπιση 3% (EC, 2002). «Η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ⁵², τον Ιούνιο του 2003 και τον Απρίλιο του 2004 εισήγαγε μείζονες αλλαγές, οι

⁵² Οι κύριες ρυθμίσεις της νέας ΚΑΠ, περιλαμβάνονται στον Κανονισμό του Συμβουλίου (ΕΚ) αρ. 1782/2003, τον λεγόμενο και «οριζόντιο κανονισμό των άμεσων ενισχύσεων», όπως αυτός συμπληρώθηκε με τον Κανονισμό (ΕΚ) αρ. 864/2004 που καλύπτει την ένταξη στο σύστημα των λεγόμενων «μεσογειακών» προϊόντων (ελαιόλαδο, βαμβάκι, καπνός) και τον Κανονισμό (ΕΚ) αρ.

οποίες πιθανώς θα έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία του συνόλου του αγροτικού εδάφους της Κοινότητας όσον αφορά τα σχήματα γεωργικής παραγωγής, τις μεθόδους διαχείρισης της γης, την απασχόληση και τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες στις διάφορες αγροτικές περιοχές» (ΕΚ 1698/2005). Η μεταρρύθμιση του 2003 προέβλεπε ενιαία ενίσχυση ανά εκμετάλλευση για τους αγρότες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανεξάρτητη από την παραγωγή και συνδεδεμένη με την τήρηση προδιαγραφών όσον αφορά το περιβάλλον, την ασφάλεια και την ποιότητα των τροφίμων, την υγεία φυτών και ζώων και την καλή διαβίωση των ζώων, καθώς και με την υποχρέωση να διατηρούνται όλες οι γεωργικές γαίες σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση («οικο-συμβατότητα»). Η καθιέρωση των αποσυνδεδεμένων από την παραγωγή άμεσων ενισχύσεων ενθαρρύνει τους γεωργούς να ανταποκρίνονται στα μηνύματα της αγοράς που προκαλούνται από τη ζήτηση των καταναλωτών και όχι από τα κίνητρα πολιτικής που συνδέονται με τις ποσότητες. Η μεταρρύθμιση αυτή επιδίωξε να παρακινήσει τους γεωργούς των εικοσιπέντε Κρατών-Μελών να είναι πιο ανταγωνιστικοί και να προσανατολίσουν τη δραστηριότητά τους σε συνάρτηση με την αγορά, έτσι ώστε να διασφαλίζουν τη σταθερότητα του εισοδήματός τους, μειώνοντας τις άμεσες πληρωμές προς τις μεγάλες εκμεταλλεύσεις. Στα πλαίσια του «δεύτερου πυλώνα», προτάθηκε η επέκταση των δραστηριοτήτων της ΚΑΠ στους τομείς της ποιότητας των τροφίμων (με την παροχή στήριξης προς τους καλλιεργητές να συμμετέχουν σε προγράμματα πιστοποίησης και εξασφάλισης ποιότητας ή σε ομάδες παραγωγών για την προώθηση ποιοτικών προϊόντων), της καλής ευζωίας των ζώων (με την αποζημίωση των αγροτών για δεσμεύσεις που ξεπερνούσαν τις νομικές υποχρεώσεις τους) και της παροχής κινήτρων για να βοηθήσουν τους καλλιεργητές να ανταπεξέλθουν στα νέα θεσπισμένα πρότυπα της Ε.Ε. Τέλος, η μεταρρύθμιση του 2003 επιδίωξε επίσης να ενισχύσει τη διαπραγματευτική θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις διαπραγματεύσεις μέσα στον ΠΟΕ. (http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/6/21/02).

Σήμερα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω του Κανονισμού 1698/2005 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτική

319/2006 που, μετά την μεταρρύθμιση του καθεστώτος της ζάχαρης, καλύπτει την ένταξη και των ζαχαροτεύτλων.

Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), εφαρμόζει μια δυναμική πολιτική αγροτικής ανάπτυξης⁵³, διότι έτσι μπορεί να πετύχει σημαντικούς στόχους για τις αγροτικές περιοχές και τους ανθρώπους που κατοικούν και εργάζονται σ' αυτές. Οι αγροτικές περιοχές αποτελούν ένα ζωτικό τμήμα όχι μόνο του εδάφους, αλλά και της ταυτότητας της Ε.Ε. Σύμφωνα με τον καθιερωμένο ορισμό, ως «αγροτικό» χαρακτηρίζεται πάνω από το 91% του εδάφους της ΕΕ, ενώ ο αγροτικός πληθυσμός ξεπερνά το 56% του συνολικού της πληθυσμού. Επιπλέον ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι η απίστευτα μεγάλη ποικιλία τοπίων εκπληκτικής ομορφιάς –από βουνά μέχρι στέπες και από μεγάλα δάση έως απέραντες πεδιάδες. Πολλές από τις αγροτικές μας περιοχές αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα και μειονεκτούν έναντι των πόλεων: μη-ανταγωνιστικές γεωργικές και δασοκομικές εκμεταλλεύσεις, χαμηλό μέσο κατά κεφαλή εισόδημα, ανεπάρκεια δεξιοτήτων και λιγότερο αναπτυγμένος τομέας των υπηρεσιών. Επίσης, η μέριμνα για το αγροτικό περιβάλλον συνεπάγεται συχνά οικονομικό κόστος. Από την άλλη, η ευρωπαϊκή ύπαιθρος έχει πολλά να προσφέρει. Είναι η πηγή των αναγκαίων πρώτων υλών, ενώ η αξία της ως χώρου φυσικής ομορφιάς, ανάπαυσης και αναψυχής είναι αδιαμφισβήτητη.

Στόχος της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης της Ε.Ε. είναι να δώσει λύση στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αγροτικές περιοχές, αλλά και να αξιοποιήσει το δυναμικό τους. Οι βασικοί κανόνες που διέπουν την πολιτική αγροτικής ανάπτυξης για το διάστημα 2007 – 2013, καθώς και τα μέτρα πολιτικής που είναι διαθέσιμα στα μέλη και στις περιφέρειες, ορίζονται στον κανονισμό (ΕΚ) 1698/2005 του Συμβουλίου. Πιο συγκεκριμένα, οι στόχοι της αγροτικής ανάπτυξης όπως ορίζονται μέσα από τον Κανονισμό (ΕΚ) 1698/2005, είναι οι εξής: α) βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας και της δασοκομίας (βελτίωση δηλαδή της οικονομικής απόδοσης της γεωργίας και δασοκομίας) μέσω της παροχής στήριξης για αναδιάρθρωση, ανάπτυξη και καινοτομία· β) βελτίωση του περιβάλλοντος και της υπαίθρου μέσω της παροχής στήριξης για τη διαχείριση της γης· γ) βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και ενθάρρυνση της διαφοροποίησης της οικονομικής δραστηριότητας.

Για την επίτευξη του στόχου της *βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού και του δασοκομικού τομέα* (άξονας 1 της στρατηγικής της αγροτικής

---

⁵³ Η πολιτική αυτή χρηματοδοτείται εν μέρει από τον κεντρικό προϋπολογισμό της ΕΕ και εν μέρει από τους εθνικούς και περιφερειακούς προϋπολογισμούς των κρατών μελών.

ανάπτυξης), τα Κράτη-Μέλη καλούνται να εστιάσουν τη στήριξη σε βασικές δράσεις όπως είναι: η αναδιάρθρωση και ο εκσυγχρονισμός του τομέα της γεωργίας, η βελτίωση της ενοποίησης της αλυσίδας των γεωργικών προϊόντων και ειδών διατροφής, η διευκόλυνση της καινοτομίας και της πρόσβασης στην έρευνα και την ανάπτυξη (E&A), η ενθάρρυνση της υιοθέτησης και διάδοσης τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας, η προώθηση της δυναμικής επιχειρηματικότητας και η ενθάρρυνση της εισόδου νεαρών ατόμων στον επαγγελματικό κλάδο της γεωργίας, η ανάπτυξη νέων αγορών για τα γεωργικά και δασοκομικά προϊόντα και η βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και της δασοκομίας. Οι πόροι που διατίθενται για τον άξονα 1 πρέπει να συμβάλλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη προϊόντων υψηλής ποιότητας και προστιθέμενης αξίας που να ανταποκρίνονται στην ποικίλη και αυξανόμενη ζήτηση των ευρωπαϊών καταναλωτών και των παγκόσμιων αγορών. Πρέπει επομένως να αποβλέπουν στη δημιουργία ενός ισχυρού και δυναμικού ευρωπαϊκού τομέα γεωργικών προϊόντων και ειδών διατροφής με εστίαση στις προτεραιότητες της μεταφοράς γνώσης, του εκσυγχρονισμού, της καινοτομίας και της ποιότητας στην τροφική αλυσίδα και σε τομείς προτεραιότητας για επενδύσεις σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο. Σε σχέση με τον κανονισμό (ΕΚ) 1257/1999, οι πιο σημαντικές διαφορές αναφορικά με τον άξονα 1 είναι ότι δίνεται μεγαλύτερη προτεραιότητα στα προγράμματα που σχετίζονται με τα ποιοτικά και προστιθέμενης αξίας προϊόντα καθώς και στις περιβαλλοντικά φιλικές μεθόδους παραγωγής (προσφέροντας έτσι σημαντικές ευκαιρίες για τις βιολογικές εκμεταλλεύσεις), ότι βελτιώνεται η παροχή επενδυτικής βοήθειας προς τους νέους αγρότες και ότι παρέχεται επενδυτική βοήθεια για τη βελτίωση των διαδικασιών μεταποίησης και μάρκετινγκ των πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.

Για τη βελτίωση του περιβάλλοντος και του τοπίου (άξονας 2 της στρατηγικής της αγροτικής ανάπτυξης), τα Κράτη-Μέλη καλούνται να εστιάσουν τη στήριξη σε βασικές δράσεις όπως: η προώθηση περιβαλλοντικών υπηρεσιών και φιλικών προς τα ζώα πρακτικών εκτροφής, η διατήρηση του τοπίου που διαμόρφωσε η γεωργική δραστηριότητα, καθώς και των δασών, η καταπολέμηση της αλλαγής του κλίματος με την ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η παγίωση της συμβολής της βιολογικής γεωργίας και η προώθηση της εδαφικής ισορροπίας και η βελτίωση της ελκυστικότητας των αγροτικών περιοχών. Για την προστασία και βελτίωση των φυσικών πόρων και τοπίων της Ε.Ε. στις αγροτικές περιοχές, οι πόροι που διατίθενται στον άξονα 2, πρέπει να συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων σε τρεις τομείς

προτεραιότητας: βιοποικιλότητα, διατήρηση και ανάπτυξη γεωργικών και δασοπονικών συστημάτων υψηλής φυσικής αξίας και παραδοσιακά γεωργικά τοπία, νερό και αλλαγή του κλίματος.

Για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και την ενθάρρυνση της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας (άξονας 3 της στρατηγικής της αγροτικής ανάπτυξης), τα Κράτη-Μέλη καλούνται να εστιάσουν τη στήριξη στις παρακάτω βασικές δράσεις: αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας και του ποσοστού απασχόλησης στην ευρύτερη αγροτική οικονομία, ενθάρρυνση της εισόδου γυναικών στην αγορά εργασίας, αναζωογόνηση των χωριών με ολοκληρωμένες πρωτοβουλίες για τη διαφοροποίηση και τη δημιουργία επιχειρήσεων, ανάπτυξη μικροεπιχειρήσεων και χειροτεχνίας με παραδοσιακές ή νέες δεξιότητες, κατάρτιση νέων σε δεξιότητες απαραίτητες για τη διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας, ενθάρρυνση της υιοθέτησης και διάδοσης των τεχνολογιών της πληροφορικής και της επικοινωνίας, ανάπτυξη της παροχής και καινοτόμου χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ενθάρρυνση της ανάπτυξης του τουρισμού και αναβάθμιση των υποδομών τηλεπικοινωνιών, μεταφορών, ενέργειας και ύδρευσης. Οι πόροι που διατίθενται στα πεδία της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας και της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές, στο πλαίσιο του άξονα 3, πρέπει να ενισχύουν την απασχόληση και την οικονομική αύξηση με την προώθηση της δημιουργίας ικανοτήτων, της απόκτησης δεξιοτήτων και της οργάνωσης τοπικής αναπτυξιακής στρατηγικής καθώς και με την εξασφάλιση της διαρκούς ελκυστικότητας των αγροτικών περιοχών για τις μελλοντικές γενιές. Η ενίσχυση της κατάρτισης, της πληροφόρησης και της επιχειρηματικότητας, πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των γυναικών, των νέων και των γηραιότερων εργαζομένων.

Για τη δημιουργία τοπικών ικανοτήτων για την απασχόληση και τη διαφοροποίηση (Leader ή άξονας 4 της στρατηγικής της αγροτικής ανάπτυξης), τα Κράτη-Μέλη καλούνται να εστιάσουν τη στήριξη σε βασικές δράσεις όπως: η δημιουργία τοπικών ικανοτήτων συγκρότησης κοινοπραξιών και η προαγωγή της απόκτησης δεξιοτήτων· η προώθηση κοινοπραξιών δημόσιου-ιδιωτικού τομέα με την ενθάρρυνση των καινοτόμων προσεγγίσεων της αγροτικής ανάπτυξης Leader· η προώθηση της συνεργασίας και της καινοτομίας με τοπικές πρωτοβουλίες, όπως το Leader και η στήριξη της διαφοροποίησης· η βελτίωση της τοπικής διακυβέρνησης με την προαγωγή καινοτόμων προσεγγίσεων Leader για τη σύνδεση της γεωργίας, της

δασοκομίας και της τοπικής κοινωνίας. Η στήριξη στο πλαίσιο του άξονα 4 (Leader+) παρέχει τη δυνατότητα να συνδυασθούν και οι τρεις στόχοι: –ανταγωνιστικότητα, περιβάλλον και ποιότητα ζωής/διαφοροποίηση– στο πλαίσιο μιας τοπικής αναπτυξιακής στρατηγικής που να στηρίζεται στις τοπικές ανάγκες και τα πλεονεκτήματα. Οι ολοκληρωμένες προσεγγίσεις με τη συμμετοχή γεωργών, δασοκόμων και άλλων αγροτικών φορέων πρέπει να ενισχύουν την τοπική, φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, να τονώνουν την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και να επενδύουν σε τοπικά ειδικά προϊόντα, τουριστική αξιοποίηση και ανανεώσιμους πόρους και πηγές ενέργειας.

Προκειμένου να διασφαλιστεί η ισόρροπη εφαρμογή αυτής της πολιτικής, τα Κράτη-Μέλη και οι περιφέρειες οφείλουν να κατανέμουν τα κονδύλια για την αγροτική ανάπτυξη μεταξύ των τριών αυτών θεματικών αξόνων. Επίσης, θα πρέπει να διαθέτουν ένα μέρος αυτών των κονδυλίων για έργα που βασίζονται στην εμπειρία από τις κοινοτικές πρωτοβουλίες Leader. Η «προσέγγιση Leader» στην αγροτική ανάπτυξη αφορά μεμονωμένα έργα, τα οποία σχεδιάζονται και υλοποιούνται από τοπικές συμπράξεις και στοχεύουν στην επίλυση συγκεκριμένων τοπικών προβλημάτων. Ένα νέο στοιχείο για το προγραμματικό διάστημα 2007-2013, είναι η μεγαλύτερη έμφαση στη συνοχή της στρατηγικής για την αγροτική ανάπτυξη, σε ολόκληρη την Ε.Ε. Σε αυτό ακριβώς στοχεύουν τα εθνικά στρατηγικά σχέδια, τα οποία καταρτίζονται με βάση τις στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) και αποτελούν το πλαίσιο αναφοράς για την κατάρτιση των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης επταετούς διάρκειας. Με αυτόν τον τρόπο, επιτυγχάνεται ο προσδιορισμός των τομέων στους οποίους η κοινοτική στήριξη δημιουργεί τη μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία για την αγροτική ανάπτυξη σε επίπεδο Ε.Ε., γίνεται σύνδεση με τις κυριότερες προτεραιότητες της Ε.Ε. (Λισαβόνα, Γκέντεμποργκ), εξασφαλίζεται η συνέπεια με άλλες πολιτικές της Ε.Ε. –ιδίως στους τομείς της οικονομικής συνοχής και του περιβάλλοντος και δημιουργείται θετική συμβολή στην εφαρμογή της νέας ΚΑΠ που είναι προσανατολισμένη στις απαιτήσεις της αγοράς και των αναγκαίων αναδιαρθρώσεων στα παλαιά και στα νέα Κράτη-Μέλη.

3.2.3. Η βιολογική γεωργία στα πλαίσια του «δεύτερου» πυλώνα της ΚΑΠ

Καθώς η επόμενη ενότητα της εργασίας αυτής, αναλύει διεξοδικά την πορεία της βιολογικής γεωργίας στα πλαίσια της ΚΑΠ, θα λέγαμε συνοπτικά ότι η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία, είναι πλήρως ενταγμένες στην πολιτική αγροτικής ανάπτυξης και ότι καταλαμβάνουν σημαντική θέση στα γεωργο-περιβαλλοντικά μέτρα («τομεακή» λειτουργία της ΚΑΠ). Έτσι, παρά το γεγονός ότι η βιολογική γεωργία δεν υπήρξε ένα ζήτημα για το προπαρασκευαστικό έγγραφο της πολιτικής Αγροτικής Ανάπτυξης, η βιολογική γεωργία κάνει ξανά την εμφάνισή της στον τελευταίο κανονισμό του Συμβουλίου περί αγροτικής ανάπτυξης (2003), καθώς την είχε ήδη υιοθετήσει η προηγούμενη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ (το 1999) με την αιτιολόγηση ότι «αυξάνεται η ζήτηση των καταναλωτών για βιολογικά παραγόμενα αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα... δημιουργείται μια νέα αγορά για αγροτικά προϊόντα...(και) η βιολογική γεωργία βελτιώνει την αειφορία των γεωργικών δραστηριοτήτων και έτσι συμβάλει στους γενικούς στόχους αυτού του κανονισμού (της αγροτικής ανάπτυξης)» (Council 1999b, σελ.83). Επιπλέον, με τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ του 2003, εισήχθη στην πολιτική αγροτικής ανάπτυξης ένα επιπρόσθετο «κεφάλαιο» σχετικά με την ποιότητα των τροφίμων, αναγνωρίζοντας τη βιολογική γεωργία ως μία παραγωγική μέθοδο που παράγει ποιοτικά τρόφιμα (Commission 2003, σελ. 68).

Αποτελεί με άλλα λόγια αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η βιολογική γεωργία, εξελίσσεται ως ένας άξονας γύρω από τον οποίο διαμορφώνεται ένα πεδίο πολιτικής μέσα στην ΚΑΠ. Μάλιστα, στα πλαίσια των τεσσάρων στόχων του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΠΑΑ) για την περίοδο 2007–2013 (τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού και του δασοκομικού τομέα, τη βελτίωση του περιβάλλοντος και του τοπίου, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και την ενθάρρυνση της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας καθώς και τη δημιουργία τοπικών ικανοτήτων για την απασχόληση και τη διαφοροποίηση), υιοθετήθηκαν μία σειρά από μέτρα, τα οποία προσφέρουν ένα εξαιρετικό πεδίο δυνατοτήτων για την ενδυνάμωση του χώρου της βιολογικής γεωργίας. Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με τα μέτρα για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας και της δασοκομίας, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι εκείνα που αναφέρονται στην προώθηση της γνώσης και τη βελτίωση

των ανθρώπινων δυνατοτήτων, θα μπορούσαν να ενισχύσουν σημαντικά τη βιολογική γεωργία και να διευρύνουν τη γκάμα των δικαιούχων αυτών των μέτρων μέσα από πρωτοβουλίες όπως η καθιέρωση συστημάτων παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών, η εκπαίδευση του προσωπικού των κέντρων παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών, η ενίσχυση των εκπαιδευτών βιολογικής γεωργίας με επιπρόσθετο προσωπικό, η εκπαίδευση των υπαλλήλων που στελεχώνουν της αρμόδιες υπηρεσίες του δημόσιου τομέα, η υποστήριξη των ήδη υπαρχόντων ιδιωτικών οργανισμών παροχής συμβουλών και η προσεκτική παρακολούθησή της δουλειάς τους, η ανέξοδη συμμετοχή των βιοκαλλιεργητών στα προγράμματα εκπαίδευσης μέσω της σύνδεσης αυτών των προγραμμάτων με τα προγράμματα στήριξης της βιολογικής γεωργίας, η δημιουργία ενός δικτυακού τόπου σχετικά με τη βιολογική τροφή και γεωργία –με τη δυνατότητα να καταστήσει μέσα από αυτήν την πληροφόρηση τη βιολογική τροφή διαθέσιμη στη βιομηχανία μεταποίησης τροφίμων κ.ά.. (Häring, A., Stolze, M., Zanolli, R., Vairo, D., Dabbert, St., 2005).

Ωστόσο, κατά τους (Häring, A. et al., 2005), είναι στα πλαίσια του στόχου της βελτίωσης του περιβάλλοντος και του τοπίου (άξονας 2) όπου μπορεί να παρασχεθεί άφθονη υποστήριξη στη βιολογική γεωργία και ιδιαίτερα μέσω των αγροπεριβαλλοντικών μέτρων και των μέτρων για την ευζωία των ζώων. Μάλιστα, διάφορες μελέτες έχουν δείξει ότι η βιολογική μέθοδος παραγωγής μπορεί να καταστεί ως μέθοδος-μοντέλο για τις περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές γενικότερα, αλλά και ειδικότερα για τις περιοχές Natura 2000. Σε σχέση με τους στόχους της βελτίωσης της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και της ενθάρρυνσης της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας μέσω της ολοκληρωμένης προσέγγισης, η βιολογική γεωργία θα μπορούσε και πάλι να ωφεληθεί μέσα από μέτρα που ενισχύουν τη συνεργασία ανάμεσα τους παραγωγούς της βιολογικής καλλιέργειας αλλά και άλλους κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες στις διάφορες αγροτικές περιοχές, όπως είναι οι ιδιοκτήτες μικρών τοπικών καταστημάτων και καταστημάτων μαζικής εστίασης, οι τουριστικές επιχειρήσεις (ιδιαίτερα οι αγροτουριστικές), οι συνεταιρισμοί παραγωγών, οι συνεταιρισμοί προώθησης προϊόντων, αλλά και οι τοπικές αρχές. Στα πλαίσια αυτών των συνεργασιών που αποτελούν απαραίτητο συστατικό στοιχείο των τοπικών στρατηγικών για αειφόρο ανάπτυξη, οι βιολογικές εκμεταλλεύσεις μπορούν να καταστούν ιδιαίτερα ελκυστικές. Οι «ανοιχτές» βιολογικές εκμεταλλεύσεις, αποτελούν παράδειγμα προσέλκυσης εναλλακτικού τουρισμού –ιδιαίτερα για τις

λιγότερο ευνοημένες αγροτικές περιοχές– προσφέροντας στους επισκέπτες την επαφή με μια σειρά από σχετικές αγροτικές δραστηριότητες. Με αυτόν τον τρόπο διευρύνεται η ομάδα καταναλωτών από μικρότερες κυρίως ηλικιακά ομάδες όπως είναι οι τα παιδιά και οι έφηβοι, οι οποίοι συμμετέχοντας πολλές φορές σε καλοκαιρινές κατασκηνώσεις σε αντίστοιχες αγροτικές περιοχές, μαθαίνουν να εξασκούν τη βιολογική γεωργία.

Γενικότερα, οι στόχοι του ΕΠΑΑ είναι αρκετά ευρείς για να συμπεριλάβουν μία μεγάλη γκάμα μέτρων που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας. Εντούτοις, η σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στους τέσσερις άξονες θα έλεγε κανείς ότι δεν είναι επαρκής, ενώ απουσιάζει ένα κοινό πλαίσιο που θα στοχεύει στην ενδυνάμωση της συμβολής των τοπικών θεσμών στον βιοπορισμό των αγροτικών πληθυσμών καθώς και τη στήριξη των περισσότερο ευάλωτων αγροτικών πληθυσμών. Αναφορικά με τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα, στα οποία εντάσσεται και η βιολογική γεωργία, το καινούριο ΕΠΑΑ δεν τα έχει βελτιώσει σημαντικά σε όρους ποιότητας περιβάλλοντος που θα έπρεπε να παρέχεται (Häring, A. 2005 p. 13), ενώ οι αναφορές στη βιολογική γεωργία είναι ανεπαρκείς.

3.2.4. Η χρηματοδότηση της αγροτικής ανάπτυξης

Τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης και τα συνοδευτικά μέτρα κατά την προηγούμενη περίοδο 2000–2006, χρηματοδοτούνταν από το Τμήμα «Εγγυήσεις» του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) ανάλογα με τις περιφερειακές συνθήκες. Έτσι, η κοινοτική στήριξη για τα μέτρα πρόωρης συνταξιοδότησης, για τα μέτρα σε ορεινές μειονεκτικές περιοχές, για τα αγροτο-περιφερειακά μέτρα και για την αναδάσωση χρηματοδοτούνταν από το Τμήμα Εγγυήσεων σε όλη την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η κοινοτική στήριξη για άλλα μέτρα ανάπτυξης χρηματοδοτείτο από το Τμήμα Προσανατολισμού στις περιοχές του Στόχου 1⁵⁴ και από το Τμήμα Εγγυήσεων σε περιοχές εκτός του Στόχου 1.

⁵⁴ Οι περιοχές του Στόχου 1 (σύγκλιση), είναι περιοχές με χαμηλά επίπεδα επενδύσεων, με υψηλότερα από το μέσο όρο ποσοστά ανεργίας, με έλλειψη υπηρεσιών για επιχειρήσεις και άτομα και με φτωχές βασικές υποδομές. Το σκεπτικό του στόχου «σύγκλιση» είναι η προώθηση των συνθηκών που ευνοούν την ανάπτυξη καθώς και των παραγόντων που οδηγούν σε πραγματική σύγκλιση των λιγότερο αναπτυγμένων κρατών μελών και περιφερειών. Στην ΕΕ27 ο στόχος αυτός αφορά - εντός 18 κρατών μελών - 84 περιφέρειες με πληθυσμό 154 εκατομμυρίων, των οποίων το κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ

Γενικότερα, όλες οι αγροτικές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν επιλέξιμες για τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης, γεγονός που καθιστά την αγροτική ανάπτυξη οριζόντια πολιτική.

Ένα σύνολο κανονισμών⁵⁵ το 1999 στο Βερολίνο και στα πλαίσια της Ατζέντα 2000, καθιέρωσε τους κανόνες και τις διαδικασίες για τις τελικές αποφάσεις σχετικά με τις οικονομικές κατανομές για την περίοδο 2000 – 2006. Μεταξύ αυτών των κανονισμών, ο πρώτος και πιο σημαντικός είναι ο *Κανονισμός για την Αγροτική Ανάπτυξη (Κανονισμός 1257/99)*. Πρόκειται για μία ιστορική συσσώρευση μέτρων, ετερογενών και ποικίλων, που έχουν καθιερωθεί σε διαφορετικές χρονικές περιόδους από την ίδρυση της ΚΑΠ και απεικονίζουν διαφορετικές λογικές πολιτικής παρέμβασης. Τα *Διαρθρωτικά Ταμεία* αποτελούν μια δεύτερη μορφή πολιτικής παρέμβασης στις αγροτικές περιοχές του στόχου 1 (προβλήματα καθυστερημένης ανάπτυξης) και 2 (μετατροπή των περιοχών που αντιμετωπίζουν διαρθρωτικές δυσκολίες), ενώ ένα τρίτο εργαλείο πολιτικής είναι η κοινοτική πρωτοβουλία. *LEADER Plus*. Ο συντονισμός ανάμεσα στις τρεις αυτές μορφές παρέμβασης (Κανονισμός Αγροτικής Ανάπτυξης, Διαρθρωτικά Ταμεία και Leader Plus) υπήρξε αδύναμος και αφέθηκε στην ευχέρεια των Κρατών-Μελών. Επίσης, τα εργαλεία προγραμματισμού ήταν αρκετά διαφορετικά σε κάθε περίπτωση παρέμβασης και περιελάμβαναν διαφορετικές υπηρεσίες, σύμφωνα με τις κατανομές αρμοδιοτήτων⁵⁶ των Κρατών-Μελών.

είναι μικρότερο του 75% του κοινοτικού μέσου όρου και – σε σταδιακά μικρότερη βάση - 16 άλλες περιφέρειες με 16,4 εκατομμύρια κατοίκους των οποίων το ΑΕγχΠ υπερβαίνει ελάχιστα το σχετικό όριο λόγω των στατιστικών αλλαγών που έφερε η διεύρυνση της ΕΕ. Τα κονδύλια που διατίθενται με βάση το στόχο «σύγκλιση» ανέρχονται σε 282,8 δισεκατομμύρια ευρώ, κάτι που αντιπροσωπεύει το 81,5% του συνόλου και κατανέμονται ως εξής: 199,3 δισεκατομμύρια ευρώ για τις περιφέρειες σύγκλισης, από τα οποία 14 δισεκατομμύρια ευρώ για τις περιφέρειες «σταδιακής εξόδου», και 69,5 δισεκατομμύρια ευρώ για το Ταμείο Συνοχής που καλύπτει 15 Κράτη-Μέλη.

⁵⁵ Καν. 1260/99, Καν. 1261/99 για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), Καν. 1262/99 για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), Καν. 1257/99 σχετικά με την υποστήριξη αγροτικής ανάπτυξης από τον τομέα Εγγυήσεων του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμών και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ), Καν. 1750/99 και Καν. 2603/99.

⁵⁶ Παραδείγματος χάριν, ο Κανονισμός 1257/99 ρυθμίζεται συνήθως από τα Γεωργικά ή/ και Αγροτικά ή Περιφερειακά Υπουργεία σε κρατικό ή περιφερειακό επίπεδο. Οι περιφερειακές πολιτικές με τα Διαρθρωτικά Ταμεία εφαρμόζονται συνήθως από βιομηχανικά υπουργεία και υπουργεία υποδομών ή

Οι οικονομικές κατανομές για τις διαφορετικές αυτές μορφές παρέμβασης κατά την περίοδο 2000–2006, αναλύονται ως εξής: ο γεωργικός τομέας, ο οποίος είναι και ο μεγαλύτερος δικαιούχος των δαπανών της Ε.Ε. με σχεδόν τους μισούς από τους συνολικούς πόρους διαθέσιμους (45%), έλαβε πιστώσεις μεταξύ 41,7 και 45,6 δισεκατομμυρίων Ευρώ ετησίως (σε τιμές του έτους 2001). Από αυτό το 45%, το 40% προορίστηκε για την υποστήριξη της αγοράς (Κοινή Οργάνωση των Αγορών του «πρώτου πυλώνα») και λίγο λιγότερο από το υπόλοιπο 5% για τα Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης και την πρωτοβουλία LEADER Plus («δεύτερος πυλώνας»). Ένα 32% προσανατολίστηκε για δαπάνες των Διαρθρωτικών Ταμείων, από το οποίο δεν γνωρίζουμε τι μερίδιο απευθύνθηκε στις αγροτικές περιοχές. Η Αγροτική Ανάπτυξη έλαβε ένα πολύ μέτριο μερίδιο γεωργικών δαπανών και τα μέτρα διαφοροποίησης («χωρική» λειτουργία) είχαν ένα ακόμα μετριότερο μερίδιο (περίπου 10% των πόρων αγροτικής ανάπτυξης, 1% των δαπανών γεωργίας και 0,5% του συνόλου). Σε απόλυτους όρους, οι πόροι για τους στόχους αγροτικής ανάπτυξης, αντιστοιχούσαν σε περίπου 4,7 δισεκατομμύρια Ευρώ ανά έτος.

Με τους δύο κανονισμούς του 2005 (Ε.Κ.) 1290/2005 και (Ε.Κ.) 1698/2005, το ΕΓΤΠΕ χωρίστηκε σε δύο διαφορετικά αλλά αλληλοσυμπληρούμενα γεωργικά ταμεία: το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων (ΕΓΤΕ), το οποίο χρηματοδοτεί τα μέτρα στήριξης της αγοράς και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). Το ΕΓΤΑΑ συμβάλλει στην προαγωγή της βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης σε ολόκληρη την Κοινότητα κατά τρόπο συμπληρωματικό προς τις πολιτικές για την αγορά και την εισοδηματική στήριξη, την κοινή γεωργική πολιτική, την πολιτική συνοχής και την κοινή αλιευτική πολιτική. Ο προγραμματισμός της αγροτικής ανάπτυξης πρέπει να συμφωνεί δηλαδή με τις κοινοτικές και τις εθνικές προτεραιότητες και να συμπληρώνει τις άλλες κοινοτικές πολιτικές, ιδίως την πολιτική γεωργικών αγορών, την πολιτική συνοχής και την κοινή αλιευτική πολιτική. Σύμφωνα με τις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους, η Επιτροπή και τα Κράτη-Μέλη οφείλουν να εξασφαλίζουν τον συντονισμό ανάμεσα στις παρεμβάσεις των διαφόρων Ταμείων, δηλαδή το ΕΓΠΑ, το ΕΚΤ, το Ταμείο Συνοχής και το κοινοτικό μέσο

Οικονομικών στο επίπεδο αρμοδιότητας που ορίζεται για τη συγκεκριμένη παρέμβαση μέσα στο Κράτος-Μέλος. Το LEADER Plus το διαχειρίζονται πολύ διαφορετικές υπηρεσίες στα διαφορετικά Κράτη-Μέλη, που δεν συμπίπτουν απαραίτητως με τις πρώτες δύο μορφές παρέμβασης.

στήριξης της αλιείας και των παρεμβάσεων της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ) και άλλων κοινοτικών χρηματοπιστωτικών μέσων.

Η παρέμβαση του ΕΓΤΑΑ υλοποιείται μέσω στενών διαβουλεύσεων (καλούμενων «εταιρική σχέση») μεταξύ της Επιτροπής και του Κράτους-Μέλους, καθώς και των αρχών και οργανισμών που έχουν υποδειχθεί από το Κράτος-Μέλος βάσει των εθνικών κανόνων και πρακτικών. Κάθε Κράτος-Μέλος, υποβάλλει εθνικό σχέδιο στρατηγικής, στο οποίο αναφέρονται οι προτεραιότητες της δράσης του ΕΓΤΑΑ και του συγκεκριμένου Κράτους- Μέλους, λαμβάνοντας υπόψη τις κοινοτικές στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές, τους ειδικούς στόχους τους, τη συνεισφορά του ΕΓΤΑΑ και τους άλλους δημοσιονομικούς πόρους. Μια απόφαση του Συμβουλίου (Απόφαση 2006/493) προσδιορίζει το ποσό της κοινοτικής στήριξης στην αγροτική ανάπτυξη για το διάστημα από 1ης Ιανουαρίου 2007 έως 31ης Δεκεμβρίου 2013 (69,75 δισ. Ευρώ), την ετήσια κατανομή του και το ελάχιστο ποσό που διατίθεται στις επιλέξιμες για τον στόχο σύγκλισης περιφέρειες (27,70 δισ. Ευρώ). Τέλος, ο Ευρωπαϊκός Κανονισμός (ΕΚ) 74/2009 της 19ης Ιανουαρίου 2009, λαμβάνοντας υπόψη τον (ΕΚ) 73/2009⁵⁷ της 19ης Ιανουαρίου 2009 καθώς και τον (ΕΚ) 1234/2007 για τη θέσπιση κοινής οργάνωσης των γεωργικών αγορών, εισάγει τροποποιητικές διατάξεις του κανονισμού (ΕΚ) 1698/2005 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), λαμβάνοντας υπόψη κρίσιμους για την ευρωπαϊκή γεωργία τομείς όπως την αλλαγή του κλίματος, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, τη διαχείριση των υδάτων, τη βιοποικιλότητα και την αναδιάρθρωση του γαλακτοκομικού τομέα.

3.2.5. Σύνοψη-Συμπεράσματα

Στα πλαίσια της ενότητας αυτής, έγινε μία εκτενής αναφορά στον «δεύτερο πυλώνα» της ΚΑΠ, καθώς είναι στα πλαίσια αυτής της θεώρησης της αγροτικής πολιτικής της Ε.Ε. και ιδιαίτερα μέσα από την τομεακή της λειτουργία, όπου θα δοθεί έμφαση (μετά το 2013) στις χρηματοδοτήσεις για τη δημιουργία υποδομών, την

⁵⁷ Σχετικά με τη θέσπιση κοινών κανόνων για τα καθεστάτα άμεσης στήριξης για τους γεωργούς στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής και τη θέσπιση ορισμένων καθεστώτων στήριξης για τους γεωργούς, για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 1290/2005, (ΕΚ) αριθ. 247/2006, (ΕΚ) αριθ. 378/2007 και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1782/2003.

αναδιάρθρωση των εκμεταλλεύσεων, αλλά και τη βιολογική γεωργία, η οποία αποτελεί και το αντικείμενο ενδιαφέροντος αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας, από άποψη δικτύου πολιτικής (ευρωπαϊκής και εθνικής) που διαμορφώνεται γύρω από αυτή.

Γενικότερα, ο διαχωρισμός της ΚΑΠ σε «δύο πυλώνες», υπήρξε πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων για την έγκριση της «Ατζέντα 2000». Ο «πρώτος πυλώνας» έχει παράσχει την υποστήριξη στο γεωργικό τομέα μέσω της στήριξης των τιμών και των αγορών (οργάνωση κοινής αγοράς), ενώ ο «δεύτερος πυλώνας» παρέχει τις πληρωμές ή τις επιδοτήσεις στους αγρότες για συγκεκριμένες επενδύσεις, καταστάσεις, υπηρεσίες ή δραστηριότητες. Πιο συγκεκριμένα, τα μέτρα του «δεύτερου πυλώνα» έχουν ως στόχους την ενδυνάμωση του γεωργικού τομέα μέσω διαρθρωτικών μέτρων, την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς (η οποία έγινε υποχρεωτική και απέσπασε αυξημένη χρηματοδότηση) και τον εκσυγχρονισμό και τη διαφοροποίηση των αγροτικών περιοχών σε σχέση με τη γεωργία. Ο «δεύτερος πυλώνας» δηλαδή στηρίζεται στις αρχές της «οικο-συμβατότητας», της «ορθής γεωργικής πρακτικής», της «διαφοροποίησης» και της «άμεσης στήριξης του εισοδήματος», ενώ συνδέεται πρώτιστα με τη γεωργική πτυχή της ανάπτυξης της υπαίθρου και κυρίως με τα οφέλη (άμεσα και έμμεσα) που αποδίδει στους παραγωγούς, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην αειφόρο ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Όταν οι άμεσες πληρωμές αποσυνδέονται από την παραγωγή και συνδέονται με την προσφορά κάποιων υπηρεσιών ή δημόσιων αγαθών από τους αγρότες, τότε, αυτές περιλαμβάνονται στο «δεύτερο πυλώνα» της ΚΑΠ και συγκεκριμένα στην «τομεακή» λειτουργία της αγροτικής ανάπτυξης. Όταν δηλαδή κάνουμε λόγο για «τομεακή» λειτουργία, αναφερόμαστε στην ικανοποίηση των διαρθρωτικών αναγκών του γεωργικού τομέα στα πλαίσια της αναμορφωμένης ΚΑΠ. Εκτός από την «τομεακή», υπάρχει και η «χωρική» λειτουργία, εννοώντας την ανάπτυξη της υπαίθρου μέσω μιας πολυτομεακής και ολοκληρωμένης προσέγγισης, η οποία απευθύνεται στους πολλαπλούς ρόλους της γεωργίας στην κοινωνία (παροχή δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών που εκτιμώνται ως απαραίτητες από την κοινωνία αλλά δεν αμείβονται από την αγορά). Πρόκειται για μία προσέγγιση που προσανατολίζεται προς την ανάπτυξη της αγροτικής-τοπικής οικονομίας, λαμβάνοντας υπόψη το ιδιαίτερο μίγμα των πόρων της και τις αντιληπτές δυνάμεις και ευκαιρίες.

Η «τομεακή» και η «χωρική» λειτουργία, γίνονται αντιληπτές ως ξεχωριστές αλλά και ως συμπληρωματικές διαστάσεις μιας αγροτικής πολιτικής, η οποία αναγνωρίζει ότι ο τομέας και ο χώρος δεν συμπίπτουν πλέον. Η «τομεακή» λειτουργία της πολιτικής για την αγροτική ανάπτυξη, πρέπει να συμπεριλάβει αφ' ενός τα μέτρα μετάβασης για την προσαρμογή στις μειώσεις της στήριξης των τιμών (όπως οι πόροι που προκύπτουν από την εναρμόνιση) και από την άλλη, περισσότερο δυναμικά μέτρα για να επανα-προσανατολίσουν τις αγροτικές επενδύσεις προς προϊόντα υψηλότερης ποιότητας, βιολογικές συγκομιδές, νέες απαιτήσεις ασφάλειας, συντονισμό τροφικών αλυσίδων, την παροχή περιβαλλοντικών απολαύσεων και τη συντήρηση των τοπίων από τους αγρότες. Η «χωρική» λειτουργία της πολιτικής για την αγροτική ανάπτυξη, πρέπει να συμπεριλάβει μια διαφοροποίηση των στρατηγικών δραστηριοτήτων, οι οποίες προσαρμόζονται στους διαθέσιμους πόρους κάθε αγροτικής περιοχής, απευθύνονται στα κοινωνικά προβλήματα της απασχόλησης και του ανθρώπινου κεφαλαίου, της παροχής υπηρεσιών για τον πληθυσμό καθώς επίσης και των υποδομών που συνδέουν την εκάστοτε περιοχή με το εξωτερικό πλαίσιο.

Η μεταρρύθμιση του 2003 προέβλεπε ενιαία ενίσχυση ανά εκμετάλλευση για τους αγρότες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανεξάρτητη από την παραγωγή και συνδεδεμένη με την τήρηση προδιαγραφών όσον αφορά στο περιβάλλον, την ασφάλεια και την ποιότητα των τροφίμων, την υγεία των φυτών και των ζώων, καθώς και την υποχρέωση να διατηρούνται όλες οι γεωργικές γαίες σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση («οικο-συμβατότητα»). Με άλλα λόγια, η μεταρρύθμιση αυτή επιδίωξε να παρακινήσει τους γεωργούς των εικοσιπέντε (25) Κρατών-Μελών να είναι πιο ανταγωνιστικοί και να προσανατολίσουν τη δραστηριότητά τους σε συνάρτηση με τα μηνύματα της αγοράς, όπως αυτά εκπέμπονται από τη ζήτηση των καταναλωτών. Ως εκ τούτου, στα πλαίσια του «δεύτερου πυλώνα»/της αγροτικής ανάπτυξης, προτάθηκε η επέκταση των δραστηριοτήτων της ΚΑΠ στους τομείς της ποιότητας των τροφίμων, της καλής ευζωίας των ζώων και της παροχής κινήτρων για να βοηθήσουν τους καλλιεργητές να ανταπεξέλθουν στα νέα θεσπισμένα πρότυπα της Ε.Ε.

Σήμερα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω του Κανονισμού (ΕΚ) 1698/2005 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), εφαρμόζει μία δυναμική πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, διότι έτσι μπορεί να πετύχει σημαντικούς στόχους για τις αγροτικές περιοχές και τους

ανθρώπους που κατοικούν και εργάζονται σ' αυτές. Στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΠΑΑ) για την περίοδο 2007–2013, τέσσερις είναι οι στόχοι (βάσει του κανονισμού (ΕΚ) 1698/2005 του Συμβουλίου) που τίθενται προς επίτευξη: – η *βελτίωση της ανταγωνιστικότητας* του γεωργικού και του δασοκομικού τομέα (άξονας 1 της στρατηγικής της αγροτικής ανάπτυξης) – η *βελτίωση του περιβάλλοντος και του τοπίου* (άξονας 2 της στρατηγικής της αγροτικής ανάπτυξης) – η *βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και η ενθάρρυνση της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας* (άξονας 3 της στρατηγικής της αγροτικής ανάπτυξης) – η *δημιουργία τοπικών ικανοτήτων για την απασχόληση και τη διαφοροποίηση* (Leader ή άξονας 4 της στρατηγικής της αγροτικής ανάπτυξης).

Ωστόσο, αναφορικά με τη βιολογική γεωργία και στα πλαίσια των μέτρων που έχει προαναγγείλει με βάση τους τέσσερις άξονες που αναφέραμε, το ΕΠΑΑ για την προγραμματική περίοδο 2007–2013 εντάσσει τη βιολογική γεωργία υπό τη σκέπη του άξονα 2, ο οποίος αναφέρεται στη βελτίωση του περιβάλλοντος και της υπαίθρου. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι η βιολογική γεωργία αποτελεί μία ολιστική προσέγγιση για την αειφόρο γεωργία και από αυτήν την άποψη, η συμβολή της στο περιβάλλον και την καλή ευζωία των ζώων θα μπορούσε να ενισχυθεί ακόμη περισσότερο. Από την άλλη, μόνο το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για τη Βιολογική Τροφή και Γεωργία και ιδιαίτερα μέσα από τη Δράση 6, ενθαρρύνει ευδιάκριτα τα Κράτη-Μέλη να κάνουν μεγαλύτερη χρήση των διαφορετικών μέτρων αγροτικής ανάπτυξης προκειμένου να καταστήσουν τη δημόσια υποστήριξη της βιολογικής γεωργίας περισσότερο αποτελεσματική (European Commission 2004c). Συγκεκριμένα τα Κράτη-Μέλη ενθαρρύνονται να επικεντρωθούν σε δράσεις που θα διατηρούν τα οφέλη για το περιβάλλον και την προστασία της φύσης σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, καθώς και να αναπτύσσουν κίνητρα για τους βιοκαλλιεργητές προκειμένου να μετατρέπουν ολόκληρη και όχι απλά μέρος της εκμετάλλευσης σε βιολογική. Επιπλέον, η ίδια Δράση υποστηρίζει ότι οι βιολογικοί παραγωγοί θα έπρεπε να έχουν τις ίδιες δυνατότητες με τους συμβατικούς παραγωγούς προκειμένου για απολαμβάνουν επενδυτικές ενισχύσεις, καθώς και ότι θα έπρεπε να τους δίνονται κίνητρα για να διευκολύνεται η διανομή και προώθηση της βιολογικής παραγωγής. Τέλος, απαιτείται εκπαίδευση και κατάρτιση όλων των παραγόντων της βιολογικής γεωργίας (καλύπτοντας τους τομείς της παραγωγής, της μεταποίησης και του μάρκετινγκ) ενώ η βιολογική μέθοδος παραγωγής, συστήνεται ως η ενδεδειγμένη μέθοδος παραγωγής σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές. Θα

έπρεπε λοιπόν να υπάρχει μεγαλύτερη σύνδεση των στρατηγικών κατευθύνσεων της Αγροτικής Ανάπτυξης με το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για τη Βιολογική Τροφή και Γεωργία, ορίζοντας τη βιολογική γεωργία ως συγκεκριμένη προτεραιότητα όλων των αξόνων του ΕΠΑΑ. Θα έπρεπε δηλαδή να προσφέρονται μέτρα για τη βιολογική γεωργία σε κάθε υποτομέα, τονίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη σημασία της βιολογικής γεωργίας. Αλλά και ο ίδιος ο βιολογικός τομέας θα έπρεπε να αναπτύσσει ενεργά στρατηγικές προκειμένου να πετύχει συγκεκριμένη αναφορά της βιολογικής γεωργίας στις εθνικές στρατηγικές, αλλά και ενίσχυση της βιολογικής γεωργίας από συγκεκριμένα εθνικά ή περιφερειακά πλαίσια μέσω της σύνδεσης των περιφερειακών και εθνικών Σχεδίων Δράσης για τη βιολογική γεωργία με τις εθνικές και περιφερειακές στρατηγικές αγροτικής ανάπτυξης (Häring et al., 2005).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στα πλαίσια της δημόσιας διαβούλευσης για το μέλλον της ΚΑΠ για την προγραμματική περίοδο μετά το 2013, έχει επικεντρώσει τη συζήτηση στα ζητήματα της διατροφικής ασφάλειας και επάρκειας, του περιβάλλοντος, της κλιματικής αλλαγής, της απασχόλησης, της μεταβλητότητας των αγορών, αλλά και της σημασίας της γεωργίας για την περιφέρεια. Για την ίδια περίοδο, ο προϋπολογισμός του «δεύτερου πυλώνα»/ της αγροτικής ανάπτυξης φαίνεται να αυξάνεται σε σχέση με την τρέχουσα περίοδο (παρά το γεγονός ότι οι αγροτικές χώρες και οργανώσεις εναντιώνονται σε κάθε συμπληρωματική μεταφορά ενισχύσεων από τον «πρώτο πυλώνα»). Λόγω των περιορισμένων πόρων της σημερινής ΚΑΠ για την προστασία του αγροτικού περιβάλλοντος, ο «δεύτερος πυλώνας» ενισχύει εκμεταλλεύσεις, οι οποίες είναι ήδη θετικές από οικολογική άποψη, αλλά δεν διαθέτει το απαιτούμενο εύρος στήριξης των εκμεταλλεύσεων προκειμένου να στραφούν σε φιλοπεριβαλλοντικά συστήματα παραγωγής. Από την άλλη, ασκείται έντονη κριτική σχετικά με τα υπάρχοντα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα, καθώς θεωρούνται από πολλούς ως δαπανηρά στην εφαρμογή τους, χαμηλής αποτελεσματικότητας, με μηχανισμούς διοικητικά πολύπλοκους και υποκείμενα σε ελλιπή έλεγχο των δαπανών που τα αφορά. Επιπλέον, επειδή ο «δεύτερος πυλώνας» δεν περιλαμβάνει αποκλειστικά μέτρα που αφορούν στον τομέα της γεωργίας, είναι απαραίτητο να οριστούν κριτήρια αειφορίας που να εφαρμόζονται και στα προγράμματα άλλων αξόνων, προκειμένου να μην επενδύεται δημόσιο χρήμα σε δράσεις αντίθετες στην αειφόρο ανάπτυξη. Με άλλα λόγια, προκειμένου να υπάρξει αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των μέτρων του «δεύτερου πυλώνα», θα πρέπει να γίνει αξιοποίηση συνέργιας και συμπληρωματικότητας μεταξύ των αξόνων του

«δεύτερου πυλώνα» (με επίκεντρο τις μικρο-μεσαίες εκμεταλλεύσεις, τις ομάδες παραγωγών και τις δικτύσεις) αλλά και να θεωρούνται υψηλής προτεραιότητας σχέδια και δράσεις που ενσωματώνουν πολλαπλούς στόχους της ΚΑΠ (σεβασμός στο περιβάλλον, αύξηση της απασχόλησης και του εισοδήματος κ.ά.)

Τα Κράτη-Μέλη έχουν τη δυνατότητα στα πλαίσια του «δεύτερου πυλώνα» να εξειδικεύσουν τις πολιτικές τους, επιλέγοντας συγκεκριμένα μέτρα και προτεραιότητες, τα οποία θα ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα και θα βελτιώνουν το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής στις αγροτικές περιοχές, υλοποιώντας έτσι την στρατηγική τους για αγροτική ανάπτυξη. Ωστόσο, η εφαρμογή των μέτρων του «δεύτερου πυλώνα» απαιτεί συγχρηματοδότηση από το κράτος. Ιδιαίτερα για τις Περιφέρειες που δεν θα βρίσκονται πλέον στον στόχο 1, θα απαιτούνται αυξημένα ποσοστά εθνικής συμμετοχής στη δημόσια δαπάνη, με αποτέλεσμα η εξασφάλιση εθνικών πόρων για την συγχρηματοδότηση των μέτρων να αποτελεί θεμελιώδες ζήτημα για την ομαλή εξέλιξη της εφαρμογής των μέτρων του «δεύτερου πυλώνα» (στην περίπτωση της χώρας μας, ένα τέτοιο γεγονός προβληματίζει ιδιαίτερα λαμβάνοντας υπόψη την υπάρχουσα κατάσταση).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.

Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

4.1. Ορισμένα στατιστικά στοιχεία

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, σημειώθηκαν οι μεγάλες μεταβολές στον τομέα της βιολογικής γεωργίας στην Ευρώπη. Πρόκειται για την υιοθέτηση των στόχων της βιολογικής γεωργίας τόσο από την Ευρωπαϊκή όσο και από την κρατική αγροτική πολιτική. Με την αναθεώρηση της ΚΑΠ το 1992, εισήχθηκε ένας αριθμός συνοδευτικών μέτρων, που περιελάμβανε τα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα και ιδιαίτερα το πρόγραμμα της βιολογικής γεωργίας. Μέσα από τα προγράμματα της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας που εισήγαγε η Ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική ή/ και οι εθνικές πολιτικές των χωρών-μελών της Ε.Ε., εξασφαλίστηκε η επέκταση της βιολογικής γεωργίας σε σχέση με τη συμβατική γεωργία αλλά και η νομιμοποίησή της στην κοινή γνώμη (Παπαδόπουλος, [Α. 2004](#)).

Έτσι, την περίοδο 1993–2001, η γεωργική γη που χρησιμοποιείται από τη βιολογική γεωργία αυξήθηκε από το 0,7% στο 3,7% στην Ευρωπαϊκή Ένωση των δεκαπέντε (15) χωρών (βλέπε *Παράρτημα 3*, Πίνακα 1). Ο ετήσιος ρυθμός μεγέθυνσης του τομέα παραγωγής βιολογικών τροφίμων στις περισσότερες χώρες της Ε.Ε. έφτασε το 10% (Häring κ.α., 2004). Το σύνολο της αγοράς των βιολογικών τροφίμων εκτιμάται ότι το 2003 άγγιξε τα έντεκα (11) δισεκατομμύρια Ευρώ, ενώ η παγκόσμια αγορά προσέγγισε τα είκοσι πέντε (25) δισεκατομμύρια Ευρώ. Το 2004, η βιολογική γεωργία στην Ευρώπη κάλυψε περισσότερα από 6 εκ. εκτάρια (δηλαδή το 3,9% της αγροτικής γης της Ε.Ε.) σε 153.000 εκμεταλλεύσεις (δηλαδή το 1,6% όλων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων) (Stolze, M. and Lampkin, N., 2006). Σύμφωνα με στοιχεία της EUROSTAT, στην EU-25 το 2005, οι εκτάσεις της βιολογικής γεωργίας φτάνουν-το 3,9% της συνολικής αξιοποιημένης αγροτικής έκτασης (καλύπτοντας μία έκταση 61 εκατομμυρίων στρεμμάτων, με τα μεγαλύτερα ποσοστά εκτάσεων βιολογικής γεωργίας να καταγράφονται στην Αυστρία (11,0%), την Ιταλία (8,4%), την Τσεχία και την Ελλάδα (7,2%) και τα χαμηλότερα στην Μάλτα (0,1%), την Πολωνία (0,6%) και την Ιρλανδία (0,8%) (βλέπε *Παράρτημα 3*, Πίνακα 2). Η Ιταλία (11 εκατομμύρια στρέμματα ή 17% επί του συνολικού της EU-25) είχε το μεγαλύτερο ποσοστό εκτάσεων βιολογικής γεωργίας και ακολουθούν η Γερμανία και η Ισπανία

(με 8 εκατομμύρια στρέμματα κάθε μια ή 13%). Συνολικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2005, το 1,6% των συνολικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων είναι βιολογικές.

Μέχρι τα τέλη του 2007, η βιολογική γεωργία στην Ευρώπη ανερχόταν στα 7,5 εκ. εκτάρια σε πάνω από 200.000 γεωργικές εκμεταλλεύσεις, με το μεγαλύτερο μέρος της βιολογικής γης (5,8 εκ. εκτάρια) να ανήκουν στην Ε.Ε. των 15, ενώ στα καινούρια [Κράτη-Μέλη](#) αναλογούν περίπου το 1,4 εκ. εκτάρια (βλ. Σχήμα 4.2.1.1).

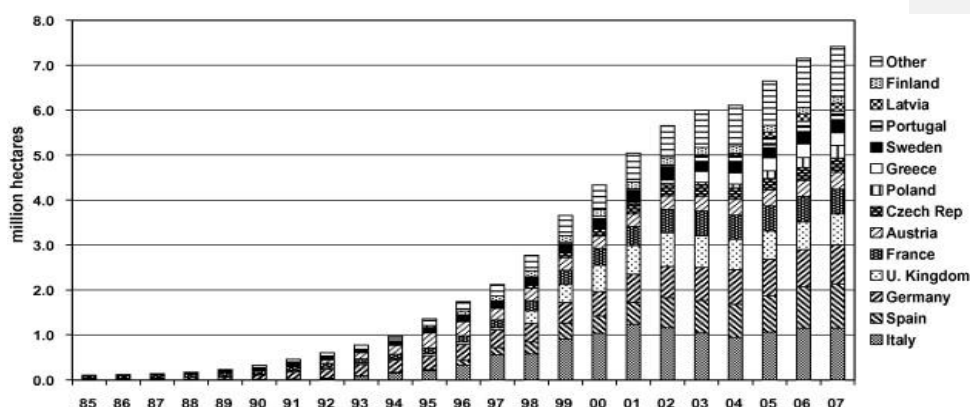
Σύμφωνα με πιο πρόσφατα στοιχεία του Ερευνητικού Ινστιτούτου για τη Βιολογική Γεωργία FiBL⁵⁸, η συνολική βιολογικά καλλιεργούμενη γη στην Ε.Ε.-27 για το 2009 (με την έρευνα να είναι ακόμη σε εξέλιξη), ανέρχεται στο 4,7% της συνολικά καλλιεργούμενης γεωργικής γης (8.324.270 εκτάρια). Η Αυστρία είναι η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό βιολογικά καλλιεργούμενης γης (18,50%), για να ακολουθήσουν η Σουηδία με 12,56% και η Εσθονία με 10,49%. Μεγάλο μερίδιο επί της συνολικά καλλιεργούμενης γεωργικής γης καταλαμβάνουν οι βιολογικά καλλιεργούμενες εκτάσεις στην Τσεχία (9,38%), τη Λετονία (9,11%) και την Ιταλία (8,68%). Διαπιστώνεται δηλαδή ότι τα Κράτη-Μέλη που εντάχθηκαν τελευταία στη διευρυμένη Ε.Ε. (από το 2005 και μετά), εμφανίζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά βιολογικά καλλιεργούμενης γης. Σε όρους μεγέθους βιολογικά καλλιεργούμενης γης, η Ισπανία έρχεται στην πρώτη θέση με 1.330.774 εκτάρια για να ακολουθήσουν η Ιταλία με 1.106.684 εκτάρια και η Γερμανία με 947.115 εκτάρια. Στο Ηνωμένο Βασίλειο οι βιολογικές εκμεταλλεύσεις ανέρχονται στα 721.726 εκτάρια ενώ σημαντικό μέγεθος εμφανίζουν επίσης στη Γαλλία με 677.513 εκτάρια, στην Αυστρία με 518.757 εκτάρια, στην Τσεχία με 398.407 εκτάρια για να ακολουθήσουν η Πολωνία με 367.062 εκτάρια και η Ελλάδα με 317.824 εκτάρια και ποσοστό 3,84% επί της συνολικά καλλιεργούμενης γης (αν και τα στοιχεία για την Ελλάδα δεν είναι ενημερωμένα για το έτος 2009). Η χώρα με το μικρότερο μέγεθος βιολογικά καλλιεργούμενης γης είναι η Μάλτα με 12 εκτάρια και ποσοστό 0,12% επί της συνολικά καλλιεργούμενης γεωργικής γης. Στο *Παράρτημα 4*, παρατίθεται αναλυτικός πίνακας με στατιστικά στοιχεία για όλες τις χώρες της Ε.Ε.-27 και για τα έτη από το 2003-2009.

Αναφορικά με την ανάπτυξη της αγοράς για βιολογικά προϊόντα, αυτή επίσης αυξήθηκε σημαντικά, χωρίς ωστόσο να είμαστε σε θέση να δώσουμε ακριβή

⁵⁸<http://www.organic-world.net/fileadmin/documents/statistics/data-tables/regions-statistics/europe-statistics/europe-development.xls>

στατιστικά στοιχεία. Υπολογίζεται ότι η αξία των λιανικών πωλήσεων στην Ευρωπαϊκή Αγορά για βιολογικά τρόφιμα, άγγιξε τα 16,2 εκ. ευρώ το 2007, μία αύξηση δηλαδή του 13% συγκρινόμενη με το 2006 και τρεις φορές μεγαλύτερη της αξίας της αγοράς σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Ωστόσο, οι χώρες της Ε.Ε. διαφοροποιούνται ως προς το μέγεθος και την ανάπτυξη που έχει γνωρίσει ο βιολογικός τομέας, αλλά και ως προς τη δημόσια πολιτική και τις θεσμικές συνθήκες που διαμορφώθηκαν γι' αυτήν την ανάπτυξη. Διαφέρουν δηλαδή ως προς το βαθμό που έλαβαν υπόψη τις πολιτικές στήριξης της Ε.Ε. για την ενίσχυση ή μη του βιολογικού τομέα και των οργανώσεων που τον εκπροσωπούν σε κάθε χώρα. Η διαφοροποίηση αυτή υπήρξε αποτέλεσμα των συγκεκριμένων συνθηκών που κυριαρχούσαν σε κάθε μία από αυτές, αλλά ακόμα και σε διαφορετικές περιοχές μέσα στην ίδια χώρα (π.χ. Ιταλία) και ανεξάρτητα από τους κοινούς κανονισμούς πιστοποίησης και υποστήριξης που εισήγαγε η Ε.Ε. στις αρχές της δεκαετίας του '90.

Σχήμα 4.2.1.1. Πιστοποιημένη βιολογική και υπό μετατροπή γη (σε εκ. εκτάρια) στην Ευρώπη, για την περίοδο 1985–2007 (Other: χώρες με λιγότερο από 150,000 εκτάρια το 2007).

Πηγές: ZMP, 2008, FIBL, Aberystwyth University, Eurostat.

Πολλές ήταν οι χώρες της Δυτικής και της Κεντρικής Ευρώπης που εισήγαγαν προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης για τη μετατροπή από τη συμβατική στη βιολογική γεωργία αλλά και άλλες μορφές ενίσχυσης για τους βιοκαλλιεργητές σε εθνική ή περιφερειακή βάση κατά την περίοδο 1987–1993, πριν ακόμη δηλαδή από την εισαγωγή των γενικότερων γεωργο-περιβαλλοντικών μέτρων. Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι όλες οι χώρες πλην της Ιταλίας, της Ελλάδας και της Ελβετίας έχουν

βιώσει μηδενική ή αρνητική ανάπτυξη κατά περιόδους. Στις χώρες με την πιο πρόσφατη, χαμηλή ανάπτυξη, ανήκουν τέσσερις από τις έξι χώρες με το μεγαλύτερο μερίδιο βιολογικών εκμεταλλεύσεων: η Γερμανία, η Σουηδία, η Αυστρία και η Φινλανδία. Η αποτελμάτωση (με την έννοια της στασιμότητας), υποδηλώνει ότι οι βιολογικές καλλιέργειες φτάνουν σε ένα σημείο κορεσμού. Ανάμεσα στις χώρες με μετρίου μεγέθους τομέα βιολογικής γεωργίας, εμφανίζονται δύο τύποι ανάπτυξης: μία πολύ μετριοπαθής ανάπτυξη όπως στη Γαλλία και την Ολλανδία ή μία έντονα ποικιλόμορφη ανάπτυξη όπως στην Ιρλανδία, τη Βρετανία και το Βέλγιο. Ανάμεσα στις χώρες της Μεσογείου με μικρούς βιολογικούς τομείς, η Ισπανία και η Ελλάδα ανήκουν σε εκείνες τις χώρες που βίωσαν πρόσφατα δυνατή ανάπτυξη, ενώ στην Πορτογαλία, η ανάπτυξη έχει σταματήσει κυρίως λόγω της έλλειψης δημόσιας χρηματοδότησης για να πληρωθούν οι επιδοτήσεις στους αγρότες. Έτσι, φαίνεται να μην υπάρχουν ξεκάθαρες εξηγήσεις για τις διαφοροποιήσεις στην ανάπτυξη που να σχετίζονται με το μέγεθος του τομέα, γεγονός που υπονοεί ότι υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης μπορούμε να τους συναντήσουμε τόσο στις χώρες με μεγάλο τομέα βιολογικής γεωργίας όσο και σε αυτές με μικρό τομέα βιολογικής γεωργίας. Το συμπέρασμα αυτό ισχύει και για τα μέλη της Ε.Ε. και για τα μη-μέλη.

4.2. Η Βιολογική Γεωργία στα πλαίσια της ΚΑΠ - Ιστορικό

4.2.1. Μέσα δεκαετίας 1970

Το 1975, γίνονται οι πρώτες άκαρπες αναφορές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις δυσμενείς επιπτώσεις της γεωργίας στο φυσικό περιβάλλον και τις προσπάθειες που πρέπει να καταβληθούν για να μετριαστούν οι επιβλαβείς συνέπειες ορισμένων σύγχρονων τεχνικών παραγωγής (Jones and Clark, 2001). Οι απόψεις αυτές, ήταν ασύμφωνες με την κυρίαρχουσα άποψη των Υπουργείων Γεωργίας των Κρατών-Μελών της τότε ΕΟΚ, σύμφωνα με την οποία το περιβάλλον, δημιουργούσε περιορισμούς στον γεωργικό τομέα (Jones and Clark, 2001).

Στα τέλη της δεκαετίας του '70, έχουμε τη συνύπαρξη από τη μία πλευρά ενός επεκτεινόμενου εκσυγχρονισμού της γεωργικής παραγωγής, των σοβαρότατων περιορισμών στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό και των αγορών σε ύφεση και από την άλλη, την άποψη ότι η ΚΑΠ θα έπρεπε να συμβάλει στην προστασία του περιβάλλοντος. Η εντατική γεωργική παραγωγή θεωρείται ότι διαταράσσει την οικολογική ισορροπία αλλά και ότι μακροπρόθεσμα αποδεικνύεται να είναι μη-κερδοφόρα. Οι λύσεις σε ορισμένα από τα προβλήματα της Ευρωπαϊκής γεωργίας, όπως αυτά εκφράστηκαν από τον πρώην Επίτροπο Γεωργίας Mansholt, προέβλεπαν μία ΚΑΠ που θα ενθάρρυνε τις μικρές εκμεταλλεύσεις, τις λιγότερο εντατικές παραγωγικές μεθόδους και με αυτήν την έννοια και τη βιολογική γεωργία μέσω επιδοτήσεων. Η βιολογική γεωργία αντιμετωπιζόταν ως πιθανή λύση στις αυξανόμενες δαπάνες της εντατικής γεωργικής παραγωγής, όσον αφορά στη χρήση ενέργειας και αγρο-χημικών. Επίσης, θεωρούσαν ότι η βιολογική γεωργία μπορούσε να εξουδετερώσει τις δυσμενείς περιβαλλοντικές επιδράσεις της εντατικής γεωργίας και ουσιαστικά να συμβάλει στην οικολογική ισορροπία, ως προϋπόθεση για την μακροπρόθεσμη επάρκεια τροφίμων (Agra Europe, 19.10.1979; Mansholt interview, 1978). Την περίοδο αυτή, η βιολογική γεωργία ούτε έχει θεσμοθετηθεί νομικά ούτε θυμίζει σε τίποτα ένα πεδίο πολιτικής, αλλά παραμένει μία πιθανή και μερική λύση σε συγκεκριμένα προβλήματα που αντιμετώπιζε η ΚΑΠ την περίοδο εκείνη.

4.2.2. Πρώτο μισό δεκαετίας 1980

Στις αρχές τη δεκαετίας του '80, η συνεχιζόμενη αύξηση της αγροτικής παραγωγής με τη δημιουργία πλεονασμάτων και η ανεξέλεγκτη αύξηση των γεωργικών δαπανών, θεωρήθηκαν ως συνέπειες της στήριξης των αγροτών μέσω των

εγγυημένων τιμών και των άμεσων ενισχύσεων για συγκεκριμένα προϊόντα σε απεριόριστες ποσότητες παραγωγής. Ενόψει της παρατεταμένης τότε οικονομικής ύφεσης, της φυσικής και διαθρωτικής κατάστασης της γεωργίας, της ενεργειακής κρίσης και της επικείμενης διεύρυνσης προς Νότο, αλλά και η ανισοκατανομή των δημόσιων πόρων υπέρ εκείνων των αγροτών και των περιοχών, που ήταν ήδη ευνοημένοι από άποψη απόδοσης στην παραγωγή, δημιουργήθηκαν έντονες ανησυχίες σχετικά με τη διαχείριση των δημόσιων πόρων (Commission 1981). Στον απόηχο των ανωτέρω, αναπτύχθηκε η ιδεώδης πεποίθηση ότι η ΚΑΠ, θα έπρεπε να εμπεριέχει κανονιστικές ρυθμίσεις υπέρ μιας αυξημένης ενίσχυσης των «λιγότερο – ευνοημένων περιοχών», υπέρ του εκσυγχρονισμού αλλά και της παύσης ορισμένων γεωργικών εκμεταλλεύσεων και υπέρ των αναδασώσεων. Ωστόσο, οι μεγαλύτερες ελπίδες εναπόκειντο στην ιδέα της «συνυπευθυνότητας» των αγροτών-ότι δηλαδή όταν οι αγρότες θα παρήγαγαν πάνω από ένα ορισμένο επίπεδο παραγωγής, θα ελάμβαναν μειωμένες εγγυημένες τιμές (Commission 1981). Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, προσανατολιζόταν προς τον περιορισμό των παραγόμενων ποσοτήτων που θα ελάμβαναν εγγυημένες τιμές και την καθιέρωση οικονομικών ενισχύσεων που θα ήταν αποσυνδεδεμένες από την παραγωγή ορισμένων προϊόντων και συνδεδεμένες με έναν ειδικό παράγοντα, όπως το έδαφος που χρησιμοποιείται στη γεωργική παραγωγή ή τον αριθμό των ζώων μιας εκμετάλλευσης, που χρησιμοποιούνται προς παραγωγή συγκεκριμένων προϊόντων. Παράλληλα, συνεχίζονταν οι ανησυχίες για τη σχέση ανάμεσα στη γεωργία και το περιβάλλον καθώς και τη σχέση ανάμεσα σε συγκεκριμένες καταναλωτικές ανάγκες και την οικολογική παραγωγή, ή προστίθεντο καινούριες ανησυχίες όπως η υποβάθμιση της αγροτικής ζωής και η αγροτική έξοδος⁵⁹. Οι ανησυχίες για τη σχέση ανάμεσα στη γεωργία και το περιβάλλον, αντικατοπτρίζονταν στις εκκλήσεις που απευθύνονταν στα πλαίσια της ΚΑΠ,

---

⁵⁹ Η ΚΑΠ έδωσε διάφορες λύσεις στο θέμα της αγροτικής εξόδου, όπως οι αγρότες μερικής απασχόλησης, οι αγρο-τροφικές βιομηχανίες, η βελτίωση των επενδύσεων σε αγροτικές περιοχές, τα ειδικά κίνητρα που απευθύνονταν σε νέους ανθρώπους και η έμφαση σε μη γεωργικές δραστηριότητες όπως ο αγροτικός τουρισμός και το εμπόριο ειδών χειροτεχνίας. Ενδιαφέρον είχε η αντίληψη- δεν την είχε υποστηρίξει η ΚΑΠ- ότι η υποβάθμιση της αγροτικής ζωής και η αγροτική έξοδος ήταν συνέπειες μιας παθολογικής διαταραχής ανάμεσα στη φύση του ανθρώπου και τις διαδικασίες της «βιομηχανικής επανάστασης» και της αστικοποίησης, στις οποίες η Ευρώπη ήταν υποκείμενη για πολλούς αιώνες (European Parliament, 1981).

προκειμένου να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή τόσο στα νόμιμα συμφέροντα της φύσης, της περιβαλλοντικής αλλά και της ζωικής διατήρησης, όσο και στην προμήθεια υγιεινών και υψηλής ποιότητας τροφίμων για τον πληθυσμό. Για πρώτη φορά τίθεται ζήτημα «αχνηλασιμότητας», με την εισαγωγή ευρωπαϊκών ετικετών ποιότητας, οι οποίες θα χαρακτηρίζουν συγκεκριμένες παραγωγικές μεθόδους και γεωγραφική προέλευση συγκεκριμένων αγροτικών προϊόντων, ενώ ζητείται η καθιέρωση νομοθεσίας για την εγγύηση της προέλευσης των οικολογικά υγιών προϊόντων⁶⁰. Η Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μπορεί να θεωρηθεί ότι κατείχε έναν εξέχοντα ρόλο στην άσκηση «επιχειρηματικής πολιτικής»⁶¹, καθώς συνέβαλε στην «μετάφραση»⁶² των ιδεών ότι τα «οικολογικά υγιή» προϊόντα είναι απαραίτητα των καταναλωτών ενώ, υπό την αιγίδα της ΚΑΠ, προέβαλε τα συγκεκριμένα προϊόντα ως πιθανή και μερική λύση σε κάποια από τα προβλήματα της γεωργίας, συνδέοντας έτσι τις γεωργικές παραγωγικές μεθόδους με τα τρόφιμα ποιότητας. Επιπλέον, καθιέρωσε ένα φόρουμ επικοινωνίας, με τη μορφή μιας αναφοράς. Αντίθετα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, θεώρησαν ότι πρέπει να γίνει περαιτέρω έρευνα για τη σύνδεση της βιολογικής γεωργίας με τα τρόφιμα ποιότητας. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι ήταν η Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για το Περιβάλλον, τη Δημόσια Υγεία και την Προστασία του Καταναλωτή (μετέπειτα Επιτροπή Περιβάλλοντος), η οποία με μία επισυναπτόμενη επιστολή στην κύρια αναφορά, έκανε έκκληση για σύνδεση της ΚΑΠ με την προστασία του περιβάλλοντος, την παραγωγή υγιών τροφίμων και την ποιότητα τροφίμων, προκειμένου να εισαχθεί στο ψήφισμα του Ευρωπαϊκού

---

⁶⁰ Αν και τα «οικολογικά υγιή» προϊόντα, ήταν αρκετά διαδεδομένα εκείνη την περίοδο στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και δημοφιλή στους καταναλωτές, η μελλοντική τους ανάπτυξη θα μπορούσε να διακινδυνευτεί (χωρίς την εισαγωγή νομοθεσίας) από άδικες εμπορικές πρακτικές του τύπου να παρουσιάζεται ένα προϊόν ως «οικολογικά υγιές», χωρίς να είναι (European Parliament, 1981).

⁶¹ Με την έννοια «επιχειρηματική» πολιτική, εννοείται ο πολιτικός ρόλος που κατέχουν άτομα ή συλλογικοί παράγοντες και όπου με αφορμή αυτόν τον πολιτικό ρόλο ενεργοποιούνται διαδικασίες άρθρωσης και θεσμοποίησης, οι οποίες με τη σειρά τους προκαλούν θεσμική αλλαγή.

⁶² Ως «μετάφραση» εννοείται η διαδικασία που αναφέρεται στη δυναμική της θεσμικής αλλαγής, όπου επιλεγμένες ιδέες και αντιλήψεις από «διαφορετικά» κοινωνικά πλαίσια έρχονται σε επαφή μεταξύ τους και πυροδοτούν μία μετατόπιση στην υπάρχουσα τάξη ερμηνείας και δράσης μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο (Kjaer and Pedersen 2001).

Κοινοβουλίου. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι η εν λόγω επιτροπή εισήγαγε στην τροχιά της ΚΑΠ έναν σύνδεσμο ανάμεσα στην ΚΑΠ και το Περιβάλλον, ωστόσο αρνήθηκε να εκφράσει άποψη και να συμβάλει στην παραγωγή διαλόγου αναφορικά με την παραγωγή «οικολογικά υγιών» προϊόντων (Lyngaard, 2006).

Τέλος, την ίδια περίοδο (αρχές δεκαετίας '80), με αφορμή τη «Γραπτή Ερώτηση» ενός Βέλγου Μέλους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που αφορούσε στη συμφωνία δεκαέξι (16) εταιριών παραγωγής, μεταποίησης και διανομής βιολογικών προϊόντων στη Γαλλία για υιοθεσία κοινών κανόνων παραγωγής βιολογικών τροφίμων, ζητήθηκε ξεκάθαρα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, να εισάγει ένα κοινό σύνολο κανόνων για τη βιολογική γεωργία, εναρμονίζοντας έτσι τη βιολογική παραγωγή ανάμεσα στα [Κράτη-Μέλη](#) της Κοινότητας. Αυτή είναι και η πρώτη αναγνώριση του τομέα της βιολογικής γεωργίας ως ενός ξεχωριστού γεωργικού τομέα και ενός δυνητικού τομέα για πολιτική εναρμόνιση και ρύθμιση (European Parliament 1980; Agra Europe 20.3.1981). Η απάντηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη βιολογική γεωργία, συνδέθηκε με τη συνεχιζόμενη οικονομική έρευνα της Επιτροπής σχετικά με τις επιπτώσεις των αγρο-χημικών στο- περιβάλλον, τη μείωση της χρήσης των λιπασμάτων και ένα ερευνητικό πρόγραμμα, που είχε ως στόχο τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο η εντατική αγροτική παραγωγή επηρέαζε την ποιότητα των αγροτικών προϊόντων. Επομένως, για την Επιτροπή, αλλά και για το Συμβούλιο, η βιολογική γεωργία εκείνη την περίοδο, δεν ήταν μεγάλης σημασίας και θεωρούσαν ότι θα έπρεπε να την αντιμετωπίζουν ως έναν ξεχωριστό τομέα, που θα έπρεπε ωστόσο να τον αφήσουν να αναπτυχθεί ελεύθερα, χωρίς πολιτική παρέμβαση και άρα δεν αποτελούσε αντικείμενο ενασχόλησης από την ΚΑΠ (European Parliament 1980; Agra Europe 20.3.1981).

Το 1983, τα γνωστά προβλήματα⁶³ των πλεονασμάτων της παραγωγής, των συμπίεσεων του προϋπολογισμού από τις γεωργικές δαπάνες, η ευνόηση συγκεκριμένων αγροτικών περιοχών της Κοινότητας, παρέμεναν κρίσιμα –θέματα προς αντιμετώπιση από την ΚΑΠ ενώ η λύση της «συνυπευθυνότητας» φάνταζε ακόμη μία λύση αποδεκτή (Commission, 1983). Όσον αφορά στις συνδέσεις της ΚΑΠ με το περιβάλλον, την παραγωγή «υγιών» και ποιοτικών τροφίμων και την αγροτική υποβάθμιση και έξοδο, δεν υπήρξαν κανονιστικές πρωτοβουλίες παρά

⁶³ Η οικονομική κρίση, ο υψηλός πληθωρισμός και η τεχνολογική πρόοδος εντοπίζονταν ως οι πηγές αυτών των συνεχιζόμενων προβλημάτων στη γεωργία (Commission, 1983).

μόνο μία σειρά ερευνητικών προγραμμάτων⁶⁴, που εγκαινίασε το Συμβούλιο στα τέλη του 1983 και που αντανάκλυν τις συνδέσεις αυτές (Council, 1983). Μεταξύ αυτών των προγραμμάτων, ιδιαίτερη σημασία είχαν αυτά που αφορούσαν στην ποιότητα και την ασφάλεια των τροφίμων, καθώς όπως υποστηρίχθηκε «αυξάνεται το ενδιαφέρον για βελτίωση της ποιότητας όλων των τροφίμων και ως εκ τούτου, απαιτείται έρευνα για την ανάλυση και τη διευκρίνιση των πιο σημαντικών προβλημάτων που αφορούν στον τομέα αυτόν» -(Council, 1983). Συνεπώς, έπρεπε να διαπιστωθεί η ύπαρξη της σχέσης ανάμεσα στις εντατικές και εκτατικές μεθόδους παραγωγής τροφίμων από τη μία και την ποιότητα τροφίμων από την άλλη. Με αυτήν έννοια, θα διαπιστωνόταν η σχέση ανάμεσα στη βιολογική γεωργία και τα τρόφιμα ποιότητας (Council, 1983). Η βιολογική γεωργία είχε γίνει αποδεκτή ως μία πιθανή λύση στα αυξανόμενα αιτήματα των καταναλωτών για ποιοτικά τρόφιμα αλλά δεν θεωρούνταν ακόμη ως μία διαθέσιμη λύση στα κεντρικά προβλήματα της ΚΑΠ και συνεπώς δεν αποτελούσε καν ένα πεδίο θεσμοποίησης.

Το 1985⁶⁵, ο (ΕΚ) 797/85 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, αναγνωρίζει το ρόλο που διαδραματίζουν η γεωργία και οι αγρότες στην προστασία του περιβάλλοντος και της υπαίθρου και θεωρεί ότι η εντατικοποίηση της γεωργικής παραγωγής δεν συμβαδίζει με τους στόχους της περιβαλλοντικής προστασίας⁶⁶ (Council, 1985). -Ενώ το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αναγνωρίζει θεσμικά τη σχέση ανάμεσα στο βαθμό εντατικοποίησης της γεωργικής παραγωγής και τις περιβαλλοντικές ανησυχίες, ωστόσο δεν υποχρεώνει νομικά τα Κράτη- Μέλη για την ανάληψη ενεργειών για την προστασία του περιβάλλοντος αλλά περιορίζεται στο να διευκολύνει εθνικές

⁶⁴ Τα ζητήματα διερεύνησης των προγραμμάτων αυτών, αφορούσαν στα αυξανόμενα κόστη της χρήσης ενέργειας από τη γεωργική παραγωγή, τις ανομοιόμορφες οικονομικές συνθήκες ανάμεσα στις διάφορες περιοχές της Κοινότητας, τη χρήση λιπασμάτων και παρασιτοκτόνων στη γεωργία, την υγεία των ζώων και την ποιότητα των τροφίμων (Council, 1983).

⁶⁵ Το 1985, η πιστοποιημένη βιολογική παραγωγή έφτανε τα 100,000 ha σε 6,300 εκμεταλλεύσεις στην Ε.Ε., ή αντιστοιχούσε σε λιγότερο από 0.1% της συνολικά χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης.

⁶⁶ Το επίπεδο εντατικοποίησης της γεωργικής παραγωγής και η πυκνότητα των αποθεμάτων θα έπρεπε να είναι συμβατά με τις συγκεκριμένες περιβαλλοντικές ανάγκες της περιοχής που λαμβάνει χώρα η γεωργική δραστηριότητα ενώ οι αγρότες, θα έπρεπε να λαμβάνουν βοήθημα για την καλλιέργεια περιβαλλοντικά σημαντικών περιοχών ώστε να διατηρούν ή να βελτιώνουν το περιβάλλον τους (Council, Council Regulation (EEC) No 797/85 of 12 March 1985 on improving the efficiency of agricultural structures, 1985)

πρωτοβουλίες για την προώθηση της προστασίας του περιβάλλοντος από την περαιτέρω εντατικοποίηση της γεωργικής παραγωγής. Είναι αξιοσημείωτο, ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, θέλοντας να διατηρήσει το status quo, δεν υποδεικνύει τον ίδιο το χαρακτήρα της εντατικής γεωργίας ως πρόβλημα αυτό καθ' αυτό ούτε και τον χρεώνει για την περιβαλλοντική υποβάθμιση (Lyngaard, 2006). Τον Ιούλιο του 1985, η Επιτροπή υιοθετεί το Πράσινο Έγγραφο «Απόψεις για την ΚΑΠ», το οποίο είχε προετοιμάσει τη Γεωργική Διεύθυνση της Ε.Ε. και το οποίο μεταξύ άλλων, αναδεικνύει ξεκάθαρα πια το πρόβλημα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης ως αποτέλεσμα του εκσυγχρονισμού της γεωργίας και της «τεχνολογικής επανάστασης». Επίσης, αναγνωρίζεται το πρόβλημα της ξηρασίας των υδροτόπων και της συνακόλουθης καταστροφής ή μείωσης των πληθυσμών άγριας ζωής. Αρχίζουν να διατυπώνονται προβληματισμοί για το κατά πόσο δραστηριότητες όπως οι γεωργικές πρακτικές που συμβάλουν στην περιβαλλοντική υποβάθμιση θα πρέπει να χρηματοδοτούνται από πόρους της Κοινότητας. Ωστόσο, υπήρχε και ο αντίποδας του επιχειρήματος, όπου αποδίδονταν πια στη γεωργία ο ρόλος της προστασίας του περιβάλλοντος και έτσι «ένας αγροτικός τομέας που παρέχει ένα δημόσιο αγαθό, δικαιούται επίσης τη δημόσια στήριξη για το δημόσιο αγαθό που παρέχει και για το οποίο υπάρχει ζήτηση. Η 'επίλογή της κοινωνίας' ας το πούμε, είναι μία 'Πράσινη Ευρώπη'» (Commission, 1985). Στα πλαίσια του Πράσινου Εγγράφου, αρθρώνεται και πάλι ένας λόγος για τα βιολογικά τρόφιμα και την ελεύθερη διακίνησή τους μέσα στην Κοινότητα, ώστε να καλύπτεται η ζήτηση των καταναλωτών (διαφορετικά θα έπρεπε να στραφούν προς τρίτες χώρες) ενώ η τοποθέτηση ετικέτας στα βιολογικά παραγόμενα τρόφιμα, θα ενίσχυε την εμπιστοσύνη των καταναλωτών σε αυτά τα τρόφιμα και θα νομιμοποιούσε υψηλότερες τιμές (Commission, 1985).

Συνοπτικά, για την περίοδο 1978–1985, θα λέγαμε λοιπόν ότι η πιο σημαντική αλλαγή αφορούσε στη θεσμοποίηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και λύσεων στα πλαίσια της ΚΑΠ. Προβλήματα που συνδέουν την εντατική γεωργική παραγωγή με την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και ο ορισμός των διαδικασιών γεωργικού εκσυγχρονισμού και τεχνολογικής προόδου ως οι πηγές που σχετίζονται με τα προβλήματα αυτά, θεσμοποιήθηκαν μέσα στην ΚΑΠ. Ωστόσο, το Συμβούλιο —παρά την έντονη ενασχόλησή του με τις περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές— δεν είχε εκφράσει μια ξεκάθαρη αιτιώδη σχέση ανάμεσα στην εντατική παραγωγή και την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Στο τέλος αυτής της περιόδου, η βιολογική γεωργία είχε καταφέρει απλά να αρθρωθεί μέσα στην ΚΑΠ ως ένας γεωργικός τομέας, που θα

έπρεπε να υπόκειται σε εναρμόνιση και ρύθμιση, λειτουργώντας ως μία λύση σε συγκεκριμένα προβλήματα στα πλαίσια της ΚΑΠ. Παρά τις αναφορές για σύνδεση της βιολογικής γεωργίας με την παραγωγή τροφίμων ποιότητας και παρά την ευρεία αναγνώριση της καταναλωτικής ζήτησης για προϊόντα βιολογικής γεωργίας, χρειαζόταν να γίνει διερεύνηση τόσο της σύνδεσης της βιολογικής γεωργίας με την παραγωγή τροφίμων ποιότητας όσο και του πραγματικού οφέλους που προέκυπτε για τον καταναλωτή από την κατανάλωση των βιολογικών τροφίμων, προκειμένου οι συνδέσεις αυτές να θεσμοποιηθούν στα πλαίσια της ΚΑΠ. Όσον αφορά στους [φορείς](#) που συνέβαλαν στην ώθηση της διαδικασίας σύνδεσης της βιολογικής γεωργίας με την ΚΑΠ, η Επιτροπή για την Περιφερειακή Πολιτική [και η Επιτροπή για το Περιβάλλον, τη Δημόσια Υγεία και την Προστασία του Καταναλωτή](#) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, [αλλά](#) και όσοι εμπλέκονταν στην εναλλακτική γεωργία, άσκησαν την πιο έντονη πολιτική προώθησης αυτών των ιδεών. [Η Επιτροπή για τη Γεωργία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου διατήρησε μία εξαιρετικά φειδωλή στάση](#), ενώ [το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή](#), συνέβαλαν [ελάχιστα ή και καθόλου](#) στην καθιέρωση τέτοιων συνδέσεων (Lyngaard, 2006).

4.2.3. Δεύτερο μισό δεκαετίας 1980

Κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980, εκφράζονται αμφιβολίες στα πλαίσια της ΚΑΠ και συγκεκριμένα από την Επιτροπή για τη Γεωργία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (European Parliament 1986; Attached Opinion, p. 57) για τη διατύπωση μιας αποσαφηνισμένης σύνδεσης ανάμεσα στη σύγχρονη γεωργική παραγωγή και την περιβαλλοντική υποβάθμιση, καθώς το φάσμα των περιβαλλοντικών προβλημάτων που σχετίζονταν με τη γεωργία παρέμενε θολό. Δεν ήταν δηλαδή επιστημονικά ξεκαθαρισμένο σε ποιο βαθμό η σύγχρονη γεωργία ζημίωνε το περιβάλλον. Υπό αυτό το πρίσμα, η Επιτροπή για τη Γεωργία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου έθετε ως προτεραιότητα για την επερχόμενη μεταρρύθμιση του 1992, την επίλυση του πολύ σημαντικού προβλήματος των παραγωγικών πλεονασμάτων, τα οποία διακινδύνευαν το οικοδόμημα της ΚΑΠ και το μέλλον της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Επίσης, λόγω του γεγονότος ότι η περιβαλλοντική πολιτική της Κοινότητας ήταν περιορισμένη, υπήρχε έντονη διαφωνία για το εάν μπορούσαν να ληφθούν εκείνες οι ενέργειες στα πλαίσια της Κοινότητας που θα έδιναν λύσεις στα γνωστά προβλήματα που σχετίζονταν με το περιβάλλον. Άλλωστε, ήταν αμφισβητήσιμο το κατά πόσο η ενσωμάτωση

περιβαλλοντικών ανησυχιών σε άλλες Κοινοτικές πολιτικές υπήρξε επιτυχής (European Parliament 1986; Attached Opinion, p. 60). Επιπλέον, δεν αναγνωριζόταν η σύνδεση ανάμεσα σε περιοριστικές τιμολογιακές πολιτικές και στη λιγότερο εντατική γεωργία, αφού πίστευαν ότι οι περικοπές στις τιμές των προϊόντων ήταν δυνατό να επιφέρουν ακριβώς το αντίθετο αποτέλεσμα: μεγαλύτερη εντατικοποίηση δηλαδή της παραγωγής (και συνεπώς μεγαλύτερη περιβαλλοντική ζημιά) προκειμένου να μπορέσουν οι αγρότες να αντισταθμίσουν τις απώλειες του εισοδήματος από την πτώση των τιμών. Τέλος, η Επιτροπή για τη Γεωργία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου απέφευγε να αναφερθεί σε μία σαφώς αιτιώδη σχέση ανάμεσα στη λειτουργία της ΚΑΠ ή την τεχνολογική ανάπτυξη και την περιβαλλοντική υποβάθμιση, υποστηρίζοντας ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα μπορεί να εμφανίστηκαν υπό το καθεστώς της ΚΑΠ, αλλά δεν οφείλονται αυτά καθαυτά στην ΚΑΠ (European Parliament 1986; Attached Opinion, p. 61).

Παρά την έκφραση ενός έντονου σκεπτικισμού από την Επιτροπή για τη Γεωργία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τη σύνδεση της σύγχρονης γεωργίας με τα περιβαλλοντικά προβλήματα, επικράτησε η άποψη ότι θα έπρεπε να ενθαρρυνθούν οι εναλλακτικές γεωργικές πρακτικές υπό το πρίσμα των συμφερόντων των καταναλωτών και των προοπτικών απασχόλησης στην ύπαιθρο. Ωστόσο, η ενθάρρυνση εναλλακτικών παραγωγικών μεθόδων όπως η εκτατικοποίηση της γεωργίας, θα λάμβανε χώρα στη βάση περισσότερο μιας ανταλλαγής απόψεων και πληροφοριών και όχι στη βάση μιας οικονομικής ενίσχυσης, επιτρέποντας στην εναλλακτική γεωργία να δημιουργήσει έτσι το δικό της χώρο στην αγορά, ο οποίος είχε αρχίσει να αναπτύσσεται ραγδαία παρά την υπερτιμολόγηση που απαιτούσαν τα προϊόντα της (European Parliament 1986; Attached Opinion, p. 69). Ωστόσο, λόγω της συμβολής της εναλλακτικής γεωργίας στη διατήρηση της υπαίθρου, αυτή θα έπρεπε να υπάγεται στον Κοινοτικό Κανονισμό αλλά χωρίς να λαμβάνει υπερβολική οικονομική στήριξη. Το 1990, η Επιτροπή για τη Γεωργία σημειώνοντας μία ορατή μεταστροφή ως προς τις θέσεις της όσον αφορά στην αιτιώδη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην εντατική γεωργία και την περιβαλλοντική υποβάθμιση, πρότεινε μέσω μιας έκθεσης που συνέταξε, έναν Ευρωπαϊκό Κανονισμό που αφορούσε συγκεκριμένα στη βιολογική γεωργία και ο οποίος επιβεβαίωνε ακριβώς αυτή τη σχέση (European Parliament 1990b). Περαιτέρω, η Επιτροπή για τη Γεωργία στην αναφορά που συνέταξε για την υιοθέτηση ενός Κανονισμού για τη βιολογική γεωργία, διατύπωσε τη σύνδεση ανάμεσα στη βιολογική γεωργία και τη στήριξη και

προστασία της μικρής κλίμακας γεωργίας, μια αντίληψη που έως τότε δεν είχε θεσμοποιηθεί (European Parliament 1990b).

Την περίοδο αυτή (1986–1992), εκτός από την Επιτροπή για τη Γεωργία, η Επιτροπή για το Περιβάλλον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αναλαμβάνει επίσης έναν πιο ενεργό ρόλο σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο ως προς την παραγωγή διαλόγου σχετικά με τη θεσμοποίηση της βιολογικής γεωργίας. Στη φάση αυτή, η θεσμοποίηση της βιολογικής γεωργίας μεταφράζεται είτε ως ένας ξεχωριστός τομέας της γεωργίας που χρειάζεται ρύθμιση από την Κοινοτική Νομοθεσία, είτε ως πιθανή και δυνατή λύση για συγκεκριμένα προβλήματα μέσα στην ΚΑΠ, ή ως ένας τρόπος να συνδεθεί η βιολογική γεωργία με την εκπλήρωση των στόχων της ΚΑΠ που σχετίζονταν με την περιβαλλοντική προστασία και τη διατήρηση της υπαίθρου (European Parliament 1986). Στη θεσμοποίηση της βιολογικής γεωργίας πέραν των δύο Επιτροπών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, συνέβαλαν με ερωτήσεις τους – γραπτές και προφορικές– προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ορισμένα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Προς το τέλος αυτής της περιόδου, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε μία συζήτηση για θέματα σχετικά με τη βιολογική γεωργία, αναγνώρισε ευρέως ότι η βιομηχανική και εντατική γεωργία υπήρξε η πηγή των προβλημάτων μέσα στην ΚΑΠ, ενώ η βιολογική γεωργία θεωρήθηκε ως μία μέθοδος παραγωγής τροφίμων υψηλής ποιότητας, που βελτιώνει την υγεία των καταναλωτών, προστατεύει τα αγροτικά τοπία, δημιουργεί μία ευκαιρία στην αγορά και συμβαδίζει με τις απαιτήσεις που έθεσαν οι διαπραγματεύσεις στα πλαίσια της GATT (European Parliament 1991a). Ωστόσο, η σύνδεση της βιολογικής γεωργίας με την ποιότητα των τροφίμων και την υγεία των καταναλωτών δεν θεσμοποιήθηκε αυτήν την περίοδο.

Αναφορικά με το ρόλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη θεσμοποίηση της βιολογικής γεωργίας, τον Ιούνιο του 1988 η Επιτροπή υιοθέτησε ένα Πράσινο Βιβλίο⁶⁷ με τον τίτλο «Περιβάλλον και Γεωργία». Η Γενική Διεύθυνση για το Περιβάλλον ήταν κυρίως υπεύθυνη για το Πράσινο Βιβλίο, αλλά στην επεξεργασία του συνέβαλαν τόσο η Γενική Διεύθυνση για τη Γεωργία όσο και η Γενική Διεύθυνση για την Εσωτερική Αγορά (Commission 1988). Το Πράσινο Βιβλίο επικεντρωνόταν

⁶⁷ Το Πράσινο Βιβλίο είναι ένα έγγραφο διαλογισμού που εκδίδει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προκειμένου να προκαλέσει μία συζήτηση πάνω στις επιλογές μιας πολιτικής πριν από την προετοιμασία προτάσεων (Μούσσης, Ν., 2008).

σε δύο κυρίως θέματα: στο πλεόνασμα της γεωργικής παραγωγής⁶⁸ και την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Και τα δύο αυτά προβλήματα θεωρήθηκαν ως αποτέλεσμα των εντατικών παραγωγικών μεθόδων, τις οποίες χαρακτήριζαν οι υψηλές αποδόσεις στις σοδειές, η εκμηχάνιση, η χρήση των αγροχημικών και η βελτίωση των καλλιεργητικών τεχνικών. Η εντατικοποίηση της παραγωγής θεωρήθηκε ως αποτέλεσμα της τεχνολογικής επανάστασης στη γεωργία, η οποία προήλθε από τις πιέσεις που προκλήθηκαν από άλλες οικονομικές δραστηριότητες όπως η αστικοποίηση, η βιομηχανική ανάπτυξη και οι μεταφορές (Commission 1988, p.1).

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, διάφορες πολιτικές προτάθηκαν που αφορούσαν στη χρήση της γης, τη χρήση των παρασιτοκτόνων, τη συγκράτηση της εντατικής φυτικής και ζωικής παραγωγής, τη βελτίωση της ποιότητας των τροφίμων αλλά και συνοδευτικά μέτρα προς ενίσχυση των γεωργικών πρακτικών που είναι συμβατές με τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις (Commission 1988, pp. 9–15). Σε σχέση με τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις, προκλήθηκε έρευνα στο πεδίο της βιολογικής γεωργίας με σκοπό την καθιέρωση κωδίκων «ορθής γεωργικής πρακτικής». Επιπλέον, η βιολογική γεωργία συνδέθηκε με την παραγωγή προϊόντων ποιότητας, ενώ θεωρήθηκε ότι είναι ωφέλιμη για το περιβάλλον αλλά και ότι προσφέρει μια εναλλακτική πηγή εσόδων για τους αγρότες (Commission 1988, p.15).

Από τα μέσα του 1988 και μετά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συσχέτισε τη βιολογική γεωργία με τους ευρύτερους στόχους της περιβαλλοντικής προστασίας και της βελτίωσης του αγροτικού περιβάλλοντος. Επιπλέον, η βιολογική γεωργία καθιερώθηκε ως μία ξεχωριστή αγορά που μπορούσε να ισορροπήσει καλύτερα την προσφορά και τη ζήτηση των αγροτικών προϊόντων αλλά και να αποτελέσει μία κερδοφόρα ευκαιρία για τους αγρότες (Commission 1988; *Agra Europe* 17.11.1989, 1.12.1989). Το 1989, η Γενική Διεύθυνση για τη Γεωργία σε συνεργασία και με άλλες Γενικές Διευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, εισηγήθηκαν την υιοθέτηση ενός Κοινοτικού Κανονισμού που θα αφορά στον τομέα της βιολογικής γεωργίας (Commission 1989, p. 1). Εντούτοις, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των

---

⁶⁸ Πριν την έκδοση του Πράσινου Βιβλίου το 1988, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρούσε τα πλεονάσματα στη γεωργική παραγωγή ως αποτέλεσμα των εγγυημένων τιμών, της υπερπαραγωγής σε παγκόσμιο επίπεδο, των συμπιεσμένων διεθνών αγορών και των νοθρών εσωτερικών αγορών, της πτώσης της αξίας του Αμερικανικού δολαρίου κ.ά. (Lyngaard, K. 2006, σελ. 130).

υπηρεσιών της, παρέμενε άλυτη (σε θεσμικό επίπεδο) η σύνδεση της βιολογικής γεωργίας με τα προϊόντα ποιότητας. Η Επιτροπή απέφευγε να κάνει διακρίσεις ως προς την ποιότητα ανάμεσα στα προϊόντα της συμβατικής και της βιολογικής γεωργίας, αφήνοντας τέτοιου είδους εκτιμήσεις στην κρίση των καταναλωτών (*Agra Europe* 9.6.1989). Ενώ δηλαδή το Πράσινο Βιβλίο που είχε επιμεληθεί πρωτίστως η Γενική Διεύθυνση για το Περιβάλλον καταπιανόταν με τη συσχέτιση των βιολογικά παραγόμενων προϊόντων και την ποιότητα των τροφίμων, η Γενική Διεύθυνση για τη Γεωργία στην πρόταση που διατύπωσε για την υιοθέτηση ενός Ευρωπαϊκού Κανονισμού για τα βιολογικά τρόφιμα, δεν υποστήριξε την ανωτερότητα των βιολογικά παραγόμενων προϊόντων σε σχέση με τα συμβατικά. Η τελευταία αυτή άποψη θεσμοποιήθηκε λοιπόν μέσα στην ΚΑΠ αλλά οι αντιμαχόμενες αντιλήψεις περί της ανώτερης ποιότητας των βιολογικών προϊόντων κυριάρχησαν και την επόμενη περίοδο (1993–2005).

4.2.4. Πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, το [Ευρωπαϊκό Συμβούλιο](#), υιοθέτησε τον κανονισμό (ΕΚ) 2092/91, ο οποίος έδινε τον ορισμό της βιολογικής γεωργίας. Μέσα από τον ΕΚ 2092/91, διαφαινόταν η μεταστροφή της ΚΑΠ προς τη βιολογική γεωργία, την οποία θεωρούσαν ως ένα τύπο παραγωγής που μπορεί να επιφέρει την προστασία του περιβάλλοντος, τη διατήρηση της υπαίθρου και την ισορροπία ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτηση των γεωργικών προϊόντων (αποτελώντας έτσι μία μερική λύση τόσο στα προβλήματα των πλεονασμάτων της γεωργικής παραγωγής όσο και σε συγκεκριμένα καταναλωτικά αιτήματα, τα οποία ο κανονισμός ήθελε να ενθαρρύνει περισσότερο μέσω της υιοθέτησης κοινών προτύπων παραγωγής και ενός κοινού λογότυπου για τα βιολογικά προϊόντα). Η αναγνώριση μέσα από τον (ΕΚ) 2092/91 των επιβλαβών συνεπειών που μπορεί να έχει η χρήση των λιπασμάτων και των φυτοφαρμάκων στο περιβάλλον ή το ότι η χρήση αυτών μπορεί να οδηγεί στην παρουσία υπολοίπων αυτών των ουσιών στη γεωργική παραγωγή, είναι πολύ κοντά στην καθιέρωση μιας αιτιώδους σχέσης ανάμεσα στην εντατική γεωργία και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος (Council, 1991). Περαιτέρω, η ανάπτυξη μιας αγοράς που οδηγείται από τη ζήτηση του καταναλωτή για βιολογικά προϊόντα και η επέκταση των μεθόδων βιολογικής παραγωγής, θεωρούνταν ότι μπορούν να συμβάλουν σε μία περιβαλλοντικά φιλική γεωργία, αρκεί βέβαια οι καταναλωτές να

είναι διαθέσιμοι να πληρώσουν υψηλότερες τιμές (Council, 1991). Ο (ΕΚ) 2092/91 απαιτούσε επίσης την ίδρυση της —Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής για τη Βιολογική Γεωργία,⁶⁹ με σκοπό να βοηθάει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στη συνεχιζόμενη ανάπτυξη των κανόνων της βιολογικής παραγωγής (Council, 1991). Στις αρχές του 1992, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε ένα Έγγραφο Στοχασμού με τον τίτλο «Η Ανάπτυξη και το Μέλλον της ΚΑΠ», το οποίο επεξεργάστηκε η Γενική Διεύθυνση Γεωργίας της Ε.Ε. και είναι γνωστό ως το Σχέδιο Mac Sharry (Fennel 1997, p. 169). Το Σχέδιο Mac Sharry αναφερόταν σε όλα τα γνωστά προβλήματα που σχετιζόνταν με τα πλεονάσματα της γεωργικής παραγωγής, τις πιέσεις του προϋπολογισμού, την άνιση κατανομή των πόρων ανάμεσα σε αγρότες και σε περιοχές, την περιβαλλοντική υποβάθμιση και μία αυξανόμενη ένταση με εξωτερικούς εμπορικούς εταίρους (Commission, 1991). Η συνέχιση των μηχανισμών στήριξης της γεωργικής παραγωγής (εγγυημένες τιμές και άμεσες επιδοτήσεις για συγκεκριμένα προϊόντα σε απεριόριστες ποσότητες), εκτός από την επιβάρυνση του προϋπολογισμού, συνδέθηκε επίσης και με την περιβαλλοντική υποβάθμιση, καθώς επρόκειτο για ενισχύσεις που συνδέονταν με τις ποσότητες παραγωγής και έτσι ενθάρρυναν την εντατικοποίηση των παραγωγικών μεθόδων. Εκεί όπου λαμβάνει χώρα η εντατική παραγωγή, η φύση κακοποιείται, το νερό μολύνεται και η γη καθίσταται φτωχή σε θρεπτικά συστατικά... (Commission, 1991). Ως λύση στα προβλήματα αυτά, διέβλεπαν την άμεση ενίσχυση του αγρότη, αποδεδειγμένη από παραγόμενες ποσότητες, μία αυστηρή πολιτική τιμών, μία πολιτική αγροτικής ανάπτυξης και την υποστήριξη των εκτατικών μεθόδων παραγωγής. Η θέσπιση του (ΕΚ) 2078/92 τον Ιούνιο του 1992, ο οποίος όριζε τις μεθόδους γεωργικής παραγωγής που ήταν συμβατές με τις περιβαλλοντικές ανησυχίες, ανάμεσα στις οποίες και οι βιολογικές μέθοδοι παραγωγής, ουσιαστικά θεσμοθετούσε τη σύνδεση ανάμεσα στην εντατική γεωργία και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, αλλά και τη σύνδεση ανάμεσα στη βιολογική γεωργία και ορισμένα περιβαλλοντικά οφέλη, την προστασία των φυσικών πόρων, της υπαίθρου και του τοπίου και την ισορρόπηση

⁶⁹ Η Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή για τη Βιολογική Γεωργία αποτελείται από εκπροσώπους των Κρατών-Μελών της Ε.Ε. και έναν εκπρόσωπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ως Πρόεδρο.

των γεωργικών αγορών. Η περιβαλλοντική προστασία⁷⁰ έπρεπε να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ΚΑΠ και αυτός ήταν και ο κύριος λόγος υποστήριξης της βιολογικής γεωργίας στα πλαίσια της ΚΑΠ—χωρίς βέβαια να αγνοείται η καταναλωτική ζήτηση για βιολογικά προϊόντα (Council, 1992). Ο (ΕΚ) 2078/92, ήταν ένα από τα τρία «συνοδευτικά μέτρα»⁷¹ που υιοθετήθηκαν σε σχέση με τη μεταρρύθμιση Mac Sharry. [Αναφορικά](#) με την ασφάλεια των βιολογικών τροφίμων, έως και τις αρχές της δεκαετίας του '90 και πριν τη μεταρρύθμιση Mac Sharry, υπήρχαν αμφιβολίες στα πλαίσια της Κοινότητας για τη σύνδεση της βιολογικής γεωργίας και την παραγωγή ποιοτικών τροφίμων, οι οποίες [καθρεφτίζονται](#) στον (ΕΚ) 2078/92 (τα βιολογικά τρόφιμα δεν ορίζονται ως ανώτερης ποιότητας σε σχέση με τη συμβατική γεωργική παραγωγή). Έτσι, η βιολογική γεωργία αρθρώνεται ως μία διαθέσιμη απάντηση στις καταναλωτικές ανησυχίες για την ασφάλεια των τροφίμων, χωρίς όμως η αντίληψη αυτή να γνωρίζει ευρεία ανταπόκριση.

[Από το 1992 και μετά, η βιολογική γεωργία γίνεται δεκτή στα πλαίσια της ΚΑΠ, ως μία πιθανή λύση στα προβλήματα της αγροτικής εξόδου, της ανεπάρκειας των γεωργικών δομών, των φυσικών «αδυναμιών»⁷² των λιγότερο ανταγωνιστικών γεωργικών περιοχών, της εντατικής γεωργίας και των προσδοκιών των καταναλωτών για τρόφιμα ποιότητας⁷³. Συγκεκριμένα, η χρήση των μεθόδων βιολογικής καλλιέργειας, θεωρείται ότι εμπεριέχει τη δυνατότητα να απορροφήσει το πλεόνασμα εργασίας καθώς απαιτεί εντατική εργασία. Επίσης, η βιολογική γεωργία παρέχει βιώσιμες και κερδοφόρες παραγωγικές μεθόδους, ειδικά σε γεωργικές περιοχές που](#)

⁷⁰ Τα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα, εφαρμόστηκαν το 1993 αν και η πλειοψηφία των σχεδίων βοήθειας της βιολογικής γεωργίας υπό τον Ε.Κ. 2078/92 δεν εφαρμόστηκαν πλήρως από τα [Κράτη-Μέλη](#) της Ε.Ε. έως το 1996.

⁷¹ Τα άλλα δύο μέτρα ήταν ένα πρόωρο συνταξιοδοτικό πρόγραμμα και ένα πρόγραμμα για την αναδάσωση των γεωργικών γεών.

⁷² Λιγότερο γόνιμο έδαφος, έλλειψη νερού ή ορεινές περιοχές που δεν ευνοούν τη βιομηχανοποιημένη αγροτική παραγωγή.

⁷³ Λόγω της εντατικής χρήσης αγρο-χημικών και λιπασμάτων στις συμβατικές μεθόδους παραγωγής και της ομοιογένειας των προϊόντων που προκύπτουν από αυτές τις μεθόδους, οι καταναλωτές έχουν στραφεί σε μια νέα αντίληψη όσον αφορά στην ποιότητα των τροφίμων, την οποία συνδέουν πια με περισσότερο «φυσικά» γεωργικά προϊόντα (Commission, 1994).

διαφορετικά θα χαρακτηζόντουσαν από ανεπαρκείς γεωργικές δομές και φυσικές «αδυναμίες», καθώς η βιολογική γεωργία απαιτεί χαμηλές εισροές αλλά προσφέρει και τη δυνατότητα λήψης υψηλότερων τιμών για την παραγωγή της. Επιπλέον, η βιολογική γεωργία είναι απαλλαγμένη από τεχνικά χημικά υπόλοιπα, συνεισφέρει στη διαφοροποίηση των γεωργικών προϊόντων και χρησιμοποιεί μεθόδους που ευνοούν την προστασία και τη διατήρηση και του περιβάλλοντος. Τέλος, οι καταναλωτές θεωρούν ότι η βιολογική γεωργία παρέχει φυσικά προϊόντα, που σημαίνει υψηλής ποιότητας προϊόντα (Commission, 1994).

Συνοπτικά, θα λέγαμε ότι για την περίοδο 1986–1992, εγκαινιάζεται θεσμικά ο τομέας της βιολογικής γεωργίας ως ένας ξεχωριστός γεωργικός τομέας για τη διαμόρφωση και άσκηση κοινοτικής πολιτικής και ουσιαστικά για κοινοτική ρύθμιση, ενώ καθιερώνονται (πάλι θεσμικά) συνδέσεις ανάμεσα στη βιολογική γεωργία, τα αιτήματα των καταναλωτών για υγιή, ασφαλή και ποιοτικά τρόφιμα, καθώς και την εκπλήρωση των στόχων της ΚΑΠ που σχετίζονται με την περιβαλλοντική προστασία και τη διατήρηση της υπαίθρου- ως απάντηση στα προβλήματα της αγροτικής εξόδου και των λιγότερο ανταγωνιστικών αγροτικών περιοχών επιβεβαιώνοντας με αυτόν τον τρόπο την αντίληψη ότι η βιολογική γεωργία αποτελεί μία ευκαιρία απασχόλησης στη γεωργία και έναν δυναμικά κερδοφόρο δρόμο παραγωγής για τους αγρότες (Lyngaard, K. 2006, σελ. 141). Προτεύοντα ρόλο στην προώθηση της θεσμοποίησης της βιολογικής γεωργίας και τη σύνδεσή της με την ΚΑΠ, άσκησαν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μέσω των Επιτροπών του για τη Γεωργία και το Περιβάλλον αλλά και μέσω μεμονωμένων μελών του, με τους δύο τελευταίους παράγοντες (Επιτροπή για το Περιβάλλον και μεμονωμένα μέλη) να συμβάλουν ουσιαστικά στην καθιέρωση ενός φόρουμ επικοινωνίας. Η Επιτροπή για τη Γεωργία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ενδιαφερόταν περισσότερο για την εναλλακτική γεωργία και όχι ειδικά για τη βιολογική γεωργία (Lyngaard, K. 2006, σελ. 142). Άλλοι παράγοντες που συνέβαλαν προς αυτήν την κατεύθυνση ήταν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Γενική Διεύθυνση Γεωργίας της Ε.Ε., η Γενική Διεύθυνση για το Περιβάλλον, το Συμβούλιο Γεωργίας και ένας αριθμός Κρατών-Μελών. Εκτός από τις ανωτέρω θεσμοποιημένες συνδέσεις, η βιολογική γεωργία είχε αρθρωθεί τη συγκεκριμένη περίοδο ως μία πιθανή και μερική λύση στα προβλήματα που σχετίζονταν με την ποιότητα των τροφίμων της συμβατικής γεωργίας (εν αντιθέσει με την αβεβαιότητα που υπήρχε κατά τις προηγούμενες περιόδους στους κόλπους της Επιτροπής και του Συμβουλίου). Η άρθρωση αυτή αλλά και η αναγνώριση της συμβατικής γεωργίας ως

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά:
Times New Roman, 12 pt

η πηγή των προβλημάτων που σχετίζονται με την ασφάλεια τροφίμων, αποτέλεσε συμβολή της Γενικής Διεύθυνσης Γεωργίας της Ε.Ε.

Μια άλλη συμβολή της Γενικής Διεύθυνσης Γεωργίας της Ε.Ε, αναφορικά με τη βιολογική γεωργία, υπήρξε η αναγνώριση των προβλημάτων που αντιμετώπιζε η βιολογική γεωργία σε σχέση με την περαιτέρω ανάπτυξή της (ανεπαρκής προώθηση των προϊόντων βιολογικής γεωργίας σε σχέση με τις προσδοκίες των καταναλωτών για τη σταθερή παρουσία αυτών των προϊόντων στην αγορά), την ανάπτυξη ενός Κοινοτικού λογότυπου για τα βιολογικά προϊόντα, τη χρήση Γενετικά Τροποποιημένων Οργανισμών (Γ.Τ.Ο.) στην παραγωγή βιολογικών τροφίμων, τη μεταφορά του Ευρωπαϊκού Κανονισμού σε ένα διεθνές πλαίσιο –το οποίο πρακτικά σημαίνει ανάπτυξη και δημιουργία διεθνών προτύπων για τη βιολογική παραγωγή– και τη διατύπωση των προβλημάτων αυτών στα πλαίσια της ΚΑΠ, ως ένα φόρουμ επίλυσης αυτών των προβλημάτων. Επιπλέον, μαζί με το Κέντρο Ανάπτυξης της Γεωργικής και Αγροτικής Ζωής⁷⁴, η Γενική Διεύθυνση Γεωργίας της Ε.Ε. καθιέρωσε το 1996 ένα φόρουμ επικοινωνίας με τη μορφή ενός συνεδρίου για τη βιολογική γεωργία, στο οποίο η βιολογική γεωργία θεωρήθηκε ως μια απάντηση στην αυξανόμενη κοινωνική ανησυχία για προστασία της υπαίθρου και του περιβάλλοντος, αλλά και ως μια απάντηση στην καταναλωτική ζήτηση για τρόφιμα ποιότητας (DG for Agriculture, 1996).

4.2.5. Δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990

Τον Οκτώβριο του 1997, περισσότερες από 65,000 εκμεταλλεύσεις και σχεδόν 1.3 εκατομμύρια ha επιδοτήθηκαν από τα μέτρα στήριξης της βιολογικής γεωργίας με ένα ετήσιο κόστος άνω των 260 εκατομμυρίων ECU (Lampkin et al., 1999; Foster and Lampkin, 1999). Το μερίδιο της βιολογικής γεωργίας στο συνολικό αγροτο-περιβαλλοντικό πρόγραμμα ανήλθε στο 3.9% των συμφωνιών, στο 5.0 % της γεωργικής γης και σχεδόν στο 11% των δαπανών. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι υπήρχαν μεγάλες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα Κράτη-Μέλη σε όρους σημαντικότητας της στήριξης της βιολογικής γεωργίας μέσα στα αγροτο-περιβαλλοντικά προγράμματα (διαδεδομένη ανάληψη των προγραμμάτων στη Γαλλία, την Αυστρία, τη Γερμανία και τη Φινλανδία). Έως τα τέλη του 1998, η πιστοποιημένη βιολογική παραγωγή ξεπερνούσε τα 2.8 εκατομμύρια ha σε 113,000

⁷⁴ Development Center for Farming and Rural Life (CERPFAR)

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Προεπιλεγμένη γραμματοσειρά, Γραμματοσειρά: Calibri, 11 pt, Εκθέτης

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt, Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt, Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt, Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Times New Roman, 12 pt

εκμεταλλεύσεις, αντιστοιχώντας σχεδόν στο 2.1% της συνολικά χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης, μία αύξηση 30 φορές παραπάνω σε σχέση με το 1985 (μη δημοσιευμένα δεδομένα των Foster and Lampkin, 1999).

Στα τέλη της δεκαετίας του '90, η βιολογική γεωργία έρχεται αντιμέτωπη αφενός με τη χρήση των ΓΤΟ στη βιολογική παραγωγή και αφετέρου με το αν η βιολογική παραγωγή αποτελεί λύση ή όχι σε συγκεκριμένες ανησυχίες όσον αφορά στην ανθρώπινη υγεία. Αναφορικά με την εισαγωγή των ΓΤΟ στη βιολογική παραγωγή, η Επιτροπή Γεωργίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, διετύπωσε την άποψη ότι «οι ΓΤΟ και τα προϊόντα που προκύπτουν από αυτούς, δεν είναι συμβατά με τις μεθόδους και τις αρχές της βιολογικής γεωργίας και προκειμένου να διατηρηθεί η εμπιστοσύνη των καταναλωτών στα προϊόντα βιολογικής γεωργίας, δεν θα πρέπει ΓΤΟ, μέρη αυτών ή προϊόντα που προκύπτουν από αυτούς να χρησιμοποιούνται σε προϊόντα που φέρουν την ετικέτα του βιολογικού» (European Parliament, 1997). Συνεπώς και η χρήση της βιοτεχνολογίας δεν ήταν συμβατή με τις προσδοκίες των καταναλωτών σχετικά με τα βιολογικά προϊόντα. Το 1998, το Συμβούλιο, αφού επεξεργάστηκε την αναφορά μιας ομάδας εθνικών εμπειρογνομόνων σχετικά με τη χρήση της βιοτεχνολογίας στη βιολογική παραγωγή, συμφώνησε ομόφωνα να απαγορεύσει την εισαγωγή στη βιολογική γεωργία όλων των προϊόντων που προέρχονταν από τη βιοτεχνολογία (Agra Europe, 31.7.1998). Αναφορικά με την ιδέα της σύνδεσης της βιολογικής γεωργίας με ζητήματα της ανθρώπινης υγείας⁷⁵, αυτή δεν «προσυπογράφηκε» από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και την Επιτροπή και δεν συμπεριλήφθηκε στον κανονισμό που υιοθετήθηκε στα μέσα του 1999, με τον Επίτροπο για τη Γεωργία Franz Fischler να δηλώνει ότι: «Ο Ευρωπαϊκός Κανονισμός για τον τομέα βιολογικής γεωργίας ενδιαφέρεται πρωτίστως για τη ρύθμιση και την προώθηση των μεθόδων βιολογικής παραγωγής και συνεπώς οι στόχοι του δεν αποτελούν πολιτική υγείας» (Commissioner for Agriculture in European Parliament 1997a).

⁷⁵ Στην αναφορά που συνέταξε η Επιτροπή για τη Γεωργία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και στην όλη συζήτηση που εκτυλίχθηκε γύρω από την αναφορά αυτή στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, υποστηρίχθηκε η άποψη ότι η βιολογική γεωργία είναι ο γεωργικός τομέας που συνδέεται στενότερα με τον καταναλωτή και τις δημόσιες πολιτικές υγείας της Ε.Ε. και ότι η παραδοσιακή γεωργία, είχε αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και την υγεία του καταναλωτή, οπότε και η ΚΑΠ θα πρέπει να ευθυγραμμιστεί προς μια περισσότερο οικολογική παραγωγή των φυτικών και ζωικών προϊόντων (Draftsman of opinion of the EP Committee on the Environment in European Parliament 1997a).

Τον Μάιο του 1999, έλαβε χώρα στο Baden της Αυστρίας, ένα συνέδριο υπό τον τίτλο «*Η Βιολογική Γεωργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση- Προοπτική για τον 21ο αιώνα*». Στο συνέδριο συμμετείχαν 180 μέλη από όλη την Ευρώπη και τα Κράτη-Μέλη υπό ένταξη, μεταξύ των οποίων ο Επίτροπος για τη Γεωργία (Franz Fischler), ο Επίτροπος για το Περιβάλλον (Ritt Bjerregaard), ο Αυστριακός Ομοσπονδιακός Υπουργός για τη Γεωργία και τη Δασοπονία (Wilhelm Molterer) και ο Αυστριακός Ομοσπονδιακός Υπουργός για το Περιβάλλον (Martin Bartenstein). Οι γνωστές συνδέσεις της βιολογικής γεωργίας με ορισμένα περιβαλλοντικά οφέλη, την αγροτική ανάπτυξη και την καταναλωτική ζήτηση έκαναν πάλι την εμφάνισή τους, επιβεβαιώνοντας τη σταθερή θεσμοποίησή τους εκείνη τη χρονική περίοδο. Ταυτόχρονα, γίνεται λόγος και για τη συμβολή της βιολογικής γεωργίας στην καλή διαβίωση των ζώων (Conference Summary Statement in Commission 1999). Οι ομιλίες των Επιτρόπων Γεωργίας και Περιβάλλοντος αντίστοιχα καθώς και μελών της Γενικής Διεύθυνσης Γεωργίας, διακήρυτταν τη βιολογική γεωργία ως πιθανή και μερική λύση σε προβλήματα που σχετίζονται με την ασφάλεια των τροφίμων, τη ζήτηση των καταναλωτών για ποιοτικά τρόφιμα, τις οικονομικές δραστηριότητες στις αγροτικές περιοχές και την καλή διαβίωση των ζώων. Επίσης, η βιολογική γεωργία θεωρείται ως πιθανή και μερική λύση σε μία σειρά προβλημάτων που είχαν να κάνουν με τη βιοποικιλότητα, την ποιότητα των εδαφών, τη ρύπανση των υπόγειων υδάτων, τη χρήση τοπικών και ανανεώσιμων πηγών και την προστασία συγκεκριμένων τοπίων (Commission 1999). Είναι αξιοσημείωτο ότι η ΚΑΠ, δεν αναγνωρίστηκε στα πλαίσια του συνεδρίου ως η πηγή των προβλημάτων που προαναφέρθηκαν, αλλά υπερθεματίστηκε ως το φόρουμ για την επίλυση των προβλημάτων που αντιμετώπιζε η βιολογική γεωργία. Μέσα από αυτήν την οπτική, διέβλεπαν ότι μία επικείμενη αναθεώρηση της ΚΑΠ και η θέσπιση ενός ευρωπαϊκού κανονισμού αντίστοιχα, ήταν το επόμενο βήμα σε επίπεδο Ε.Ε. για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας (Conference Summary Statement in Commission 1999). Τα πρώτα βήματα για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας ήταν η ανάπτυξη εθνικών κανονιστικών πλαισίων και εθνικών σχεδίων δράσης και ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας⁷⁶, τα οποία όμως δεν ήταν συντονισμένα και για το λόγο αυτό, αποτελούσαν

---

⁷⁶ Το συνέδριο αναγνώρισε τη δυναμική της ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας από το 2% που ήταν το 1999 στο 5-10% της Ευρωπαϊκής γεωργίας έως το 2005, αλλά επισήμανε ότι η αρχή της επικουρικότητας και οι περιορισμοί των πόρων θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ουσιαστικές διαφορές

αντικείμενο ανησυχίας που αναζητεί λύσεις στα πλαίσια της ΚΑΠ. Έπρεπε λοιπόν να επισπευσθούν οι ενέργειες για την προώθηση της βιολογικής γεωργίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το συνέδριο αυτό χαρακτηρίστηκε από την έλλειψη αναφοράς⁷⁷ στις πηγές των προβλημάτων στα οποία η βιολογική γεωργία θεωρείται ότι απευθύνεται ως λύση. Παράλληλα, την περίοδο αυτή, η βιολογική γεωργία έχει να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό από την παραγωγή τροφίμων υψηλής ποιότητας τόσο της Ευρωπαϊκής γεωργίας, όσο και έξω από τα σύνορα της Ε.Ε., ενώ επισημαίνεται για άλλη μια φορά ότι απαγορεύεται η χρήση των ΓΤΟ στην παραγωγή βιολογικών προϊόντων προκειμένου τα βιολογικά προϊόντα να συμβαδίζουν με τις προσδοκίες των καταναλωτών⁷⁸. Στα τελικά συμπεράσματα του Συνεδρίου του Baden, αναφερόταν ότι ο Κανονισμός της Ε.Ε. θα έπρεπε να έχει τον στόχο της διατήρησης ενός υψηλού επιπέδου αξιοπιστίας και ακεραιότητας της βιολογικής παραγωγής, εφαρμόζοντας υψηλά πρότυπα παραγωγής και αυστηρές απαιτήσεις επιθεώρησης και επικοινωνώντας αποτελεσματικά τους στόχους και τις αρχές της βιολογικής γεωργίας (Conference Summary Statement in Commission 1999).

Η βιολογική γεωργία, εμφανίζεται στον τελευταίο κανονισμό του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για την Αγροτική Ανάπτυξη (ΕΚ) 1257/1999, ως μέρος της Μεταρρύθμισης της ΚΑΠ του 1999. Συγκεκριμένα, η αναγνώριση της αυξημένης ζήτησης των καταναλωτών για βιολογικά παραγόμενα προϊόντα και τρόφιμα με την αντίστοιχη δημιουργία μιας νέας αγοράς, η δήλωση ότι συγκεκριμένα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης μπορεί να συμβάλουν στην παραγωγή και προώθηση των βιολογικά παραγόμενων γεωργικών προϊόντων αλλά και ότι η βιολογική γεωργία με

στο επίπεδο στήριξης της βιολογικής γεωργίας ανάμεσα στα Κράτη-Μέλη και ότι αυτά τα θέματα θα έπρεπε να επανεξεταστούν (Conference Summary Statement in Commission 1999).

⁷⁷ Η μοναδική αναφορά που έγινε σε μία τέτοια πηγή προβλήματος, ήταν εξωγενής ως προς την ΚΑΠ και αφορούσε στην εισαγωγή προϊόντων που τα διαχειρίζονταν με ορμόνες και που η εισαγωγή τους στην Ε.Ε. θα απεμπολούσε τις ανησυχίες για ποιότητα και ασφάλεια τροφίμων και την ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής Γεωργίας (Commissioner for Agriculture in Commission 1999).

⁷⁸ Αν και δεν είχε υιοθετηθεί ακόμη από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο η απαγόρευση της χρήσης των ΓΤΟ στην παραγωγή βιολογικών προϊόντων, ο Επίτροπος για το περιβάλλον, συνέδεσε την ανάγκη για απαγόρευση της χρήσης των ΓΤΟ στα βιολογικά προϊόντα με την ύπαρξη ενός ευρωπαϊκού επιπέδου δέσμευσης να υπερασπιστεί την ακεραιότητα της βιολογικής γεωργίας (Commissioner for Environment in Commission 1999).

τη σειρά της μπορεί να συμβάλει στην αειφορία των γεωργικών δραστηριοτήτων και των γενικών στόχων της αγροτικής ανάπτυξης, υποστηρίχθηκαν μέσα από τον Κανονισμό Αγροτικής Ανάπτυξης (Council, 1999b). Ωστόσο, δεν γίνεται ειδική αναφορά της βιολογικής γεωργίας στις ρυθμίσεις (στους τέσσερις άξονες) του αναθεωρημένου Κανονισμού Αγροτικής Ανάπτυξης, παρά μόνο στην εισαγωγή ή ως προκύπτουσα από συμφραζόμενα που αφορούν σε αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα και σε μέτρα για τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές. Δυνητικά, η πιο σημαντική πρόταση στα πλαίσια της Agenda 2000 ήταν να εναρμονίσει όλες τις τότε υπάρχουσες αγροτο-περιβαλλοντικές, διαρθρωτικές και πολιτικές αγροτικής ανάπτυξης σε έναν ενιαίο κανονισμό, που θα εφαρμόζονταν μέσω Ενιαίων Προγραμματικών Σχεδίων (Σχέδια Αγροτικής Ανάπτυξης), τα οποία και θα προσάρμοζαν τα Κράτη-Μέλη⁷⁹. Ο κανονισμός αυτός αποτελείτο από εννέα κεφάλαια, τα οποία κάλυπταν τα επενδυτικά βοηθήματα, τους νέους αγρότες, την εκπαίδευση, την πρόωρη συνταξιοδότηση, τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές, τα αγροτο-περιβαλλοντικά σχέδια, τη μεταποίηση και την προώθηση των γεωργικών προϊόντων, τη δασοκομία, την προσαρμογή και την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Τα περισσότερα από αυτά δίνουν έμφαση στους στόχους μεταξύ άλλων της περιβαλλοντικής διατήρησης και της καλής διαβίωσης των ζώων, που είναι πλήρως συμβατοί με τη βιολογική γεωργία. Συγκεκριμένα, τα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα θα παρέχουν στήριξη των αγροτο-περιβαλλοντικών επιχειρημάτων «που πάνε πέρα από την εφαρμογή της συνηθισμένης καλής γεωργικής πρακτικής» και θεωρείται ότι αυτός ο ορισμός περιλαμβάνει κανονικά και τη βιολογική γεωργία. Μεγάλης βαρύτητας θεωρούνται και οι προτάσεις που αφορούν στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές, όπου η έμφαση δίνεται στην υποστήριξη των γεωργικών συστημάτων με χαμηλές εισροές (αιφόρα συστήματα) και δυνατές συνδέσεις με περιβαλλοντικούς παράγοντες. Η φύση των «αιφόρων» γεωργικών

---

⁷⁹ Στον κανονισμό του Συμβουλίου σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές της Κοινότητας για την Αγροτική Ανάπτυξη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει στα Κράτη –Μέλη, κάτω από τον τίτλο της μετουσίωσης των προτεραιοτήτων σε προγράμματα, να λάβουν υπόψη τους άλλες στρατηγικές της Ε.Ε. όπως το Σχέδιο Δράσης για τη Βιολογική Γεωργία. Η δήλωση αυτή είναι λίγο πιο αδύναμη από αυτό που ειπώθηκε στο Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για τη Βιολογική γεωργία, στο οποίο τα Κράτη-Μέλη παροτρύνονται να κάνουν μεγαλύτερη και συνεκτικότερη χρήση των διαφορετικών μέτρων αγροτικής ανάπτυξης προκειμένου να κάνουν την δημόσια υποστήριξη της βιολογικής γεωργίας περισσότερο αποτελεσματική (European Commission 2004c).

πρακτικών, θα χρειαστεί αποσαφήνιση με βάση την κάθε περιοχή, αλλά είναι δυνατό να αναγνωρίζει ειδικά τη βιολογική γεωργία σε αυτό το πλαίσιο αειφορικότητας.

4.2.6. Η μετά την «Ατζέντα 2000» εποχή

Το Μάιο του 2001, έλαβε χώρα στην Κοπεγχάγη της Δανίας, το Ευρωπαϊκό Συνέδριο για τη «Βιολογική Τροφή και Γεωργία- Προς μία Συνεργασία και Δράση στην Ευρώπη». Το Συνέδριο είχε ως στόχο, την ανάπτυξη ενός Ευρωπαϊκού Σχεδίου Δράσης για τη βιολογική τροφή και γεωργία. Στο συνέδριο, υπήρχε μία ευρεία εκπροσώπηση επίσημων και ανεπίσημων φορέων, με την Αυστρία, τη Δανία, την Εσθονία, τη Φινλανδία, τη Γερμανία, την Ελλάδα, την Ιρλανδία, τη Λιθουανία, τη Νορβηγία, τη Σουηδία και το Η.Β. να εκπροσωπούνται από τους Υπουργούς ή τους Υφυπουργούς Γεωργίας, ενώ την Ολλανδία και την Ελβετία από υψηλού επιπέδου αξιωματούχους του Υπουργείου Γεωργίας. Επίσης, υπήρχαν εκπρόσωποι από τη Γενική Διεύθυνση Γεωργίας της Ε.Ε., από τη Διεύθυνση Περιβάλλοντος της Ε.Ε., από τον COPA, την IFOAM, την EURO COOP (Ευρωπαϊκή Κοινότητα των Συνεταιρισμών των Καταναλωτών), υπήρχαν ερευνητές και κρατικοί αξιωματούχοι από όλη την Ευρώπη. Το αποτέλεσμα του συνεδρίου, ήταν η «Διακήρυξη της Κοπεγχάγης», μία σοβαρή διακήρυξη πρόθεσης που δημιουργεί προσδοκίες για μελλοντική δράση της Κοινότητας σε σχέση με τη βιολογική γεωργία, καθώς υπογράφηκε από Υπουργούς, Υφυπουργούς και υψηλούς αξιωματούχους. Σύμφωνα με τη διακήρυξη αυτή, «η βιολογική γεωργία είναι ένα ισχυρό εργαλείο, το οποίο περιλαμβάνει τη δυνατότητα να συμμετέχει στην ταυτόχρονη επίλυση μιας γκάμας προβλημάτων που σχετίζονται με την παραγωγή τροφίμων, το περιβάλλον και την αγροτική ανάπτυξη» (The Copenhagen Declaration in Danish Ministry for Food, 2001). Η Διακήρυξη της Κοπεγχάγης, αποφεύγει να υποδείξει τις πηγές των προβλημάτων της γεωργίας και περιορίζεται στην απλή αναφορά ότι υπάρχουν προβλήματα σε σχέση με «την παραγωγή τροφίμων, το περιβάλλον, την ευζωία των ζώων και την αγροτική ανάπτυξη». Κάποιες λιγοστές ομιλίες στα πλαίσια του Συνεδρίου, υπέδειξαν ως σχετιζόμενο με τα προβλήματα αυτά, τον τρόπο που λειτουργούσε η «παλαιά» ΚΑΠ.⁸⁰ Μια άλλη αντίληψη θέλει ως πηγή των

⁸⁰ Στόχευση της αύξησης της παραγωγής μέσω του εκσυγχρονισμού και της βιομηχανοποίησης του γεωργικού τομέα, οι οποίες με τη σειρά τους οδήγησαν σε προβλήματα σχετικά με το περιβάλλον, την καλή διαβίωση των ζώων και την ποιότητα των τροφίμων.

προβλημάτων τις πιέσεις που προέρχονται από την αγορά, οι οποίες και οδήγησαν στην εντατική γεωργική παραγωγή. Μία τρίτη αντίληψη, θέλει τις πηγές κάποιων από τα κεντρικά προβλήματα της ΚΑΠ, όπως η ποιότητα και η ασφάλεια των τροφίμων, να εστιάζονται έξω από την Κοινότητα και συγκεκριμένα στις εισαγωγές τροφίμων, οι οποίες μπορεί να εμπεριέχουν επικίνδυνες προσθετικές ουσίες, ορμόνες ή ΓΤΟ. Γι' αυτό και οι εισαγωγές αυτές, θα πρέπει να ελέγχονται ενώ δεν θα πρέπει να υπάρχουν διπλά πρότυπα (άλλα για τα εγχώρια και άλλα για τα εισαγόμενα προϊόντα). Ωστόσο, καμία από τις τρεις αυτές αντιλήψεις δεν εστιάζει στην «καινούρια» ΚΑΠ ως υπαίτια για τα προβλήματα στη γεωργία, αλλά αντίθετα η ΚΑΠ αναγνωρίζεται ως το φόρουμ μέσα από το οποίο θα πρέπει να αναζητηθούν οι λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η βιολογική γεωργία και συνεπώς να δοθεί περαιτέρω ώθηση στον τομέα της βιολογικής μεθόδου παραγωγής (Lyngaard, K. 2006, σελ. 189). Τα προβλήματα αυτά έχουν να κάνουν καταρχήν με τα διαφορετικά πρότυπα βιολογικής παραγωγής (τόσο στα πλαίσια της Ε.Ε. όσο και ανάμεσα στην Ε.Ε. και τις τρίτες χώρες). Αυτό σημαίνει ότι όχι μόνο δημιουργούνται δυσκολίες στο εμπόριο αλλά κλονίζεται και η εμπιστοσύνη του καταναλωτή προς τα βιολογικά παραγόμενα τρόφιμα (Danish Minister for Food; President of IFOAM in Danish Ministry for Food 2001). Ένα άλλο ζήτημα είναι η ανάπτυξη του τομέα της βιολογικής γεωργίας σε βάρος των αυστηρότερων κανόνων για βιολογική παραγωγή. Η άποψη δηλαδή, που θέλει συμβιβασμούς σχετικά με τα κριτήρια που υιοθετούνται στη βιολογική παραγωγή όπως να επιτρέπονται περισσότερες προσθετικές ουσίες ή μεγαλύτερη ευελιξία όσον αφορά στην καλή ευζωία των ζώων κ.λπ. Ο Δανός Υπουργός Τροφίμων, υποστηρίζει σχετικά: «Καταλαβαίνω το επιχείρημα και συμφωνώ απολύτως ότι η ανάπτυξη (της βιολογικής γεωργίας) δεν θα έπρεπε να πραγματοποιείται σε βάρος ξεκάθαρων αρχών. Αλλά δεν συμφωνώ ότι αυτό θα συμβεί» (Danish Minister for Food in Danish Ministry for Food, 2001). Η επιτυχία της βιολογικής γεωργίας εξαρτάται από έναν σαφή ορισμό του βιολογικού τρόπου παραγωγής σε σχέση και με την ολοκληρωμένη παραγωγή αλλά και με τη συμβατική γεωργία, η οποία ωστόσο υφίσταται αυστηρούς ελέγχους όσον αφορά στο περιβάλλον και την καλή ευζωία των ζώων. Τέλος, ένα άλλο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η βιολογική γεωργία, είναι ο μειωμένος ρόλος των οργανώσεων των βιο-καλλιεργητών στην επεξεργασία των κανονισμών που απευθύνονται στον τομέα βιολογικής γεωργίας.

Το 2002, η Επιτροπή, με αφορμή τη Διακήρυξη της Κοπεγχάγης όπου δηλώνεται ότι η βιολογική γεωργία πρέπει να αναπτυχθεί περαιτέρω στην Ευρώπη μέσω ενός Ευρωπαϊκού Σχεδίου Δράσης που θα εμπλέκει όλους τους εταίρους μέσα στην Ευρώπη ως ένα σύνολο, δημοσίευσε μία αναφορά με τίτλο «Ανάλυση της Δυνατότητας ενός Ευρωπαϊκού Σχεδίου Δράσης για τα Βιολογικά Τρόφιμα και τη Βιολογική Γεωργία» (Commission, 2002). Η αναφορά αυτή υιοθετούσε μία σειρά προβλημάτων που αντιμετώπιζε η βιολογική γεωργία εκείνη την περίοδο και που είχαν να κάνουν με ένα έλλειμμα πληροφόρησης ανάμεσα στους καταναλωτές αλλά και μέσα στην αλυσίδα παραγωγής και μεταποίησης και μία έλλειψη σχετικού στατιστικού υλικού, διαφάνειας αγορών και προτύπων βιολογικής παραγωγής από τρίτες χώρες. Επίσης υπήρχαν ζητήματα διαδικασιών εργασίας ανάμεσα στα σώματα επιθεώρησης της βιολογικής γεωργίας και τις κυβερνητικές αρχές καθώς και ζητήματα έρευνας και εκπαίδευσης σε διάφορες όψεις του τομέα βιολογικής γεωργίας (Commission, 2002). Η αναφορά της Επιτροπής, έχει τουλάχιστον δύο αξιόλογα χαρακτηριστικά. Το πρώτο είναι ότι θεωρεί τη βιολογική γεωργία ως μία λύση σε μία σειρά συγγενών προβλημάτων μέσα στην ΚΑΠ στη βάση ερευνών σχετικά με τις ποικίλες όψεις της βιολογικής παραγωγής τροφίμων⁸¹ και το δεύτερο ότι θεωρεί τη βιολογική γεωργία ως μία λύση σε μία σειρά προβλημάτων μέσα στην ΚΑΠ, που έχουν προκύψει από τις πρόσφατες αλλαγές στους στόχους⁸² αυτής της πολιτικής.

Το 2003, έλαβε χώρα η Μεταρρύθμιση της ΚΑΠ⁸³ για την Αγροτική Ανάπτυξη, γνωστή και ως Μεταρρύθμιση Fischler. Ένα βασικό στοιχείο αυτής της

---

⁸¹ Στη βάση συγκεκριμένης έρευνας, η βιολογική γεωργία θεωρείται ωφέλιμη για την προστασία των τοπίων, της άγριας ζωής, της ποιότητας των υδάτων και της βιοποικιλότητας. Επίσης θεωρείται ότι ενεργεί υπέρ της προστασίας της ποιότητας των εδαφών, της καλής διαβίωσης των ζώων, του περιορισμού εκπομπών CO₂ και της αγροτικής ανάπτυξης αυξάνοντας τις οικονομικές δραστηριότητες και τις ευκαιρίες απασχόλησης (Commission, 2002).

⁸² Οι νέοι στόχοι της ΚΑΠ αφορούν στην προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών μεθόδων, στην προσφορά προϊόντων ποιότητας αλλά και ποικιλίας προϊόντων, στην διαφοροποίηση των μορφών της γεωργίας και στην παροχή δημόσιων αγαθών που συνδέονται με την αγροτική ανάπτυξη και ... στην παροχή μη – διατροφικών υπηρεσιών που το κοινό περιμένει από τους παραγωγούς (Commission, 2002).

⁸³ Πολλοί, έβλεπαν έως τότε την ΚΑΠ ως υπεύθυνη για την κατασπατάληση των πόρων, την καταστροφή του περιβάλλοντος, την αναδυόμενη ανησυχία για τη διάδοση των ασθενειών των ζώων ενώ θεωρούσαν ότι δεν ταίριαζε πια στους καταναλωτές ή τους μικρούς καλλιεργητές (άνιση κατανομή ενίσχυσης) και ότι ήταν επιζήμια για τις φτωχότερες οικονομίες του κόσμου. Εν όψει της

μεταρρύθμισης, είναι η αποσύνδεση των άμεσων πληρωμών από την παραγωγή και η πληρωμή ενιαίας ενίσχυσης προς τους καλλιεργητές, με την προϋπόθεση ότι οι κάτοχοι των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με τη γεωργική τους δραστηριότητα, διατηρούν τη γη σε «καλή γεωργική και οικολογική κατάσταση». Επίσης είναι υποχρεωμένοι να συμμορφώνονται με συγκεκριμένες απαιτήσεις όσον αφορά στην προστασία του περιβάλλοντος, την ασφάλεια και την ποιότητα των τροφίμων καθώς και την καλή διαβίωση των ζώων (Commission, 2003). Για το λόγο αυτό, η Επιτροπή πρότεινε να υπάρχει έλεγχος της εκμετάλλευσης, ο οποίος θα διαπιστώνει την πολλαπλή συμμόρφωση, ενώ σε αντίθετη περίπτωση θα περικόπτονται οι ενιαίες ενισχύσεις προς τους καλλιεργητές (Greek Presidency, 2003; Fischler, 2003c). Είναι προφανές ότι δεν θα υπάρξουν πρόσθετες αμοιβές για αγρότες που δεν παράγουν τίποτα, ενώ οι παραγωγοί δε θα χρειαστεί να παράξουν συγκεκριμένα προϊόντα ή να συντηρήσουν συγκεκριμένα βοσκήματα προκειμένου να πετύχουν οικονομική ενίσχυση⁸⁴. Οι αποφάσεις παραγωγής θα λαμβάνονται με βάση τους όρους της αγοράς (ζήτηση καταναλωτών) και συνεπώς θα βελτιωθεί η κατανομή των πόρων (θα βελτιωθεί ο προσανατολισμός της γεωργίας προς την αγορά). Η αποσύνδεση των ενισχύσεων από την παραγωγή και η σταθερή αξία της ενίσχυσης, θα επιφέρει κάποια σταθεροποίηση των εισοδημάτων των καλλιεργητών ενώ θα τους δώσει πίσω την επιχειρηματική τους ελευθερία (ενθαρρύνονται να καλλιεργήσουν για την αγορά και όχι για την επιδότηση). Έτσι, προβλέπεται η ενίσχυση των εισοδημάτων των παραγωγών περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη μορφή επιδότησης (OECD, 2003). Η ενιαία ενίσχυση θα πρέπει να εφαρμοστεί από 01/01/2005, αλλά σε ορισμένες καλά βάσιμες περιπτώσεις, η εισαγωγή της μπορεί να αναβληθεί έως την 01/01/2007. Οι

διεύρυνσης της Ε.Ε. προς ανατολάς και της απελευθέρωσης του παγκόσμιου εμπορίου (η επικείμενη αποσύνδεση των επιδοτήσεων από την παραγωγή αποσκοπούσε μεταξύ άλλων και στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής Γεωργίας), η ΚΑΠ έπρεπε να αναθεωρηθεί προκειμένου να μπορέσει να ανταποκριθεί σε αυτές τις προκλήσεις.

⁸⁴ Σε ορισμένα Κράτη-Μέλη, η μεταρρύθμιση θα εφαρμοστεί μόνο μερικώς: ορισμένες χώρες μπορεί να επιλέξουν να διατηρήσουν ένα δεδομένο ποσοστό άμεσων πληρωμών για αρόσιμες καλλιέργειες, για πρόβατα και αίγες, για ταύρους και μουνουχισμένα αρσενικά μοσχάρια και θηλάζουσες αγελάδες, ή κάποιο ποσοστό από την πρόσθετη αμοιβή για σφαγεία. Έχουν υπάρξει ή θα υπάρξουν ξεχωριστές αποφάσεις για ορισμένες καλλιέργειες όπως ελιές, ζάχαρη, καπνό.

καλλιεργητές θα λαμβάνουν μία ετήσια ενίσχυση, στη βάση των δικαιωμάτων των άμεσων πληρωμών που διεκδικήθηκαν κατά την περίοδο αναφοράς 2000–2002. Για να είναι βέβαια δικαιούχοι πλήρους ενίσχυσης, θα πρέπει οι καλλιεργητές να διαχειρίζονται τις ίδιες εκτάσεις γης που καλλιεργούσαν κατά την περίοδο αναφοράς (Mooney, 2003). Τα Κράτη-Μέλη, μπορούν να εφαρμόσουν την ενιαία ενίσχυση σε περιφερειακό επίπεδο. Σε αυτήν την περίπτωση, έχουν μια ευρεία γκάμα επιλογών στη διάθεσή τους, όπως να αναδιανείμουν τα χρήματα ανάμεσα στις εκμεταλλεύσεις, ανάμεσα στις περιοχές και μέσα στις περιοχές. Αυτή η κίνηση προς μια αποκεντρωμένη δικαιοδοσία, δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση την επανεθνικοποίηση της ΚΑΠ, αλλά απλώς εξυπηρετεί την εισαγωγή κάποιας ευελιξίας, όπου αυτή είναι εγγυημένη και δεν διαστρεβλώνει τον ανταγωνισμό (Fischler, 2003c).

Η αποσύνδεση μπορεί να έχει θετικές περιβαλλοντικές και γραφειοκρατικές συνέπειες. Από την πλευρά του περιβάλλοντος, η αποσύνδεση θα πρέπει να οδηγήσει τους παραγωγούς σε περισσότερο εκτατικές μεθόδους παραγωγής (κατ' επέκταση και σε βιολογικές μεθόδους παραγωγής) καθώς τώρα θα χρησιμοποιούν εισροές μόνο στο βαθμό που η χρήση τους δικαιολογείται από τις απολαβές από την τιμή αγοράς και όχι από έναν συνδυασμό τιμής αγοράς και άμεσης πληρωμής, μειώνοντας έτσι τις πιέσεις προς τους αγροτικούς πόρους (Matthews, 2002). Από την πλευρά της γραφειοκρατίας, είναι πιο εύκολο να τη διαχειριστεί κανείς καθώς είναι απλούστερη και πιο διαφανής.

Στα πλαίσια της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ, προβλέπονται ορισμένες προσαρμογές στο πρόγραμμα για την αγροτική ανάπτυξη, λόγω του ότι η πρόταση της Επιτροπής απαιτεί μία ισορροπημένη στρατηγική για μία μίνιμουμ χρηματοδότηση των αξόνων 1 (ανταγωνιστικότητα) και 3 (ευρύτερη αγροτική ανάπτυξη⁸⁵) σε τουλάχιστον 15% της συνολικής χρηματοδότησης του προγράμματος από την Ε.Ε.

---

⁸⁵ Προκειμένου να αυξηθεί σημαντικά η ενίσχυση της Ε.Ε. προς την αγροτική ανάπτυξη, απαιτείται εναρμόνιση των άμεσων πληρωμών. Αυτό σημαίνει ότι οι καλλιεργητές θα πρέπει να ανταμείβονται για τις επιπρόσθετες καλές υπηρεσίες που προσφέρουν. Για το λόγο αυτό, θα παρακρατείται ένα επιπλέον 3% των άμεσων πληρωμών κάθε χρόνο ενώ θα εξαιρούνται από την παρακράτηση τα πρώτα € 5,000 κάθε άμεσης πληρωμής, καθώς και ένα επιπρόσθετο ποσό €3,000 για κάθε εργάτη όταν υπάρχουν πάνω από δύο στην εκμετάλλευση. Έτσι, η επέκταση του δεύτερου πυλώνα θα έχει ως

Το Πρόγραμμα για την Αγροτική Ανάπτυξη, είναι το πιο σημαντικό εργαλείο για την προώθηση της βιολογικής γεωργίας στην Ε.Ε. (Häring et al., 2004). Η οικονομική ενίσχυση της αγροτικής ανάπτυξης δεν αποτελεί τη μοναδική αντικειμενική επιδίωξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και νέοι στόχοι έχουν τεθεί στα πλαίσια της αγροτικής ανάπτυξης για τη βελτίωση της ποιότητας της παραγωγής –και όχι της ποσότητας όπως συνέβαινε μέχρι τώρα. Οι στόχοι αυτοί περιλαμβάνουν σχέδια πιστοποίησης των προϊόντων και μέτρα για την προώθηση των προϊόντων ποιότητας, των προϊόντων με ονομασία γεωγραφικής προέλευσης, καθώς και των βιολογικών προϊόντων. Συνεπώς, η Μεταρρύθμιση της ΚΑΠ του 2003 για την αγροτική ανάπτυξη, αναγνωρίζει επίσημα τη βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία ως μέθοδο παραγωγής ποιοτικών τροφίμων και ως μέθοδο που προάγει την ευζωία των ζώων (Commission, 2003). Εκτιμάται ότι η μεταρρύθμιση του 2003 θα μεταβάλλει σημαντικά τις συνθήκες καλλιέργειας από το 2005 και μετά, μεταβάλλοντας το κόστος ευκαιρίας⁸⁶ και συνεπώς μεταβάλλοντας την προσφορά και τις τιμές των βιολογικών προϊόντων (Schmid, E. and Sinabell, F., 2005).

Εν τω μεταξύ, η αναφορά της Επιτροπής του 2002 με τον τίτλο «Ανάλυση της Δυνατότητας ενός Ευρωπαϊκού Σχεδίου Δράσης για τα Βιολογικά Τρόφιμα και τη Βιολογική Γεωργία», στην οποία αναφερθήκαμε προηγουμένως, αποτέλεσε τη βάση για περαιτέρω διαβουλεύσεις με τους εκπροσώπους των Κρατών-Μελών και άλλους εταίρους, ώστε στα τέλη του 2002 και στα πλαίσια μίας συνάντησης του Συμβουλίου, να υιοθετηθεί η επεξεργασία ενός Ευρωπαϊκού Σχεδίου Δράσης για τη βιολογική γεωργία. Ακολούθησε μια online διαβούλευση το 2003, όπου όλοι οι ενδιαφερόμενοι κλήθηκαν να εκφράσουν την άποψή τους σε μία σειρά θεμάτων σχετικά με το Σχέδιο Δράσης (Commission, 2003a) και μια συνεδρίαση της Επιτροπής το 2004, για να καθιερωθεί στα μέσα του 2004 από την Επιτροπή (Commission, 2004) και να υιοθετηθεί στη συνέχεια από το Συμβούλιο (Council, 2004). Το Ευρωπαϊκό Σχέδιο

αποτέλεσμα τη μεταφορά 20% χρηματοδότησης από τις άμεσες πληρωμές στην αγροτική ανάπτυξη για πάνω από επτά χρόνια (Fischler, 2002).

⁸⁶ Κόστος ευκαιρίας (η εναλλακτικό κόστος) είναι το κόστος που προκύπτει απ την θυσία ενός αγαθού, για την παραγωγή (η κατανάλωση) κάποιου άλλου.

Δράσης θέτει τις βάσεις για τη διαμόρφωση πολιτικής⁸⁷ μέσα στα επόμενα χρόνια. Ειδικότερα, η Επιτροπή καθορίζει είκοσι μία (21) πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, που επικεντρώνονται: –στην ανάπτυξη της αγοράς βιολογικών τροφίμων μέσω της ευαισθητοποίησης των καταναλωτών –την παροχή περισσότερων πληροφοριών και την καλύτερη προβολή σε καταναλωτές και επιχειρήσεις –την αύξηση της αποδοτικότητας της δημόσιας χρηματοδότησης της βιολογικής γεωργίας μέσω της ενθάρρυνσης των Κρατών-Μελών να αξιοποιήσουν περισσότερο και με μεγαλύτερη συνέπεια τα διάφορα μέσα αγροτικής ανάπτυξης (π.χ. μέσω των εθνικών σχεδίων δράσης) και ενισχύοντας την έρευνα για τη βιολογική γεωργία –τη βελτίωση και ενίσχυση των κοινοτικών προτύπων για τη βιολογική γεωργία και των απαιτήσεων που αφορούν στις εισαγωγές και τους ελέγχους με: ορισμό των βασικών αρχών της βιολογικής γεωργίας, αύξηση της διαφάνειας και της εμπιστοσύνης των καταναλωτών, σύσταση ανεξάρτητης επιτροπής για επιστημονικές και τεχνικές γνωμοδοτήσεις, περαιτέρω εναρμόνιση και ενίσχυση των προτύπων μέσω των διεθνών οργανισμών, συμπλήρωση των προτύπων σε πεδία που δεν καλύπτονται σήμερα (όπως οι υδατοκαλλιέργειες) ή των προτύπων που σχετίζονται με το περιβάλλον (όπως η χρήση ορυκτών πηγών ενέργειας κ.λπ.), επεξήγηση των προτύπων που απαγορεύουν τη χρήση ΓΤΟ, αύξηση της

---

⁸⁷ «Με την παρούσα ανακοίνωση σχετικά με τα βιολογικά τρόφιμα και τη βιολογική γεωργία, η Επιτροπή επιδιώκει να εκτιμήσει την κατάσταση και να θέσει τις βάσεις για τη διαμόρφωση πολιτικής κατά τα προσεχή έτη, παρέχοντας κατ' αυτόν τον τρόπο μια συνολική στρατηγική θεώρηση της συμβολής της βιολογικής γεωργίας στην κοινή γεωργική πολιτική (ΚΓΠ). Κατά τον σχεδιασμό σφαιρικής πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, θα πρέπει να αναγνωρίζεται ο διπλός ρόλος της στην κοινωνία.

Η εμπορία βιολογικών τροφίμων ανταποκρίνεται στα μελήματα ορισμένων καταναλωτών και, συνεπώς, θα πρέπει να ανταμείβεται από την αγορά, το οποίο συνεπάγεται χρηματοδότηση από τους καταναλωτές. Από την άποψη αυτή, η ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας θα διέπεται από τους κανόνες της αγοράς.

Η βιολογική διαχείριση της γης είναι γνωστό ότι αποδίδει δημόσια αγαθά, πρωτίστως περιβαλλοντικά, αλλά και οφέλη στον τομέα της αγροτικής ανάπτυξης, ενώ μπορεί επίσης να οδηγήσει από ορισμένες απόψεις σε βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ζώων. Υπό το πρίσμα αυτό, η ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας πρέπει να καθοδηγείται από την κοινωνία»

(Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για τα Βιολογικά Τρόφιμα και τη Βιολογική Γεωργία. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2004).

αποδοτικότητα και της διαφάνειας του συστήματος ελέγχου και, τέλος, με αύξηση της αποτελεσματικότητας των διατάξεων που διέπουν τις εισαγωγές.

Συνολικά για την περίοδο από το 1993 έως το 2005 (περίοδος εφαρμογής της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ του 2003), θα λέγαμε ότι διαμορφώνεται και εξελίσσεται ένα πεδίο πολιτικής σε σχέση με τη βιολογική γεωργία γύρω από τους εξής άξονες:

- ❖ Τα όρια της βιολογικής γεωργίας σε σχέση με τα αντικείμενα ενασχόλησής της⁸⁸ ποιες δηλαδή θα είναι οι ανησυχίες στις οποίες καλείται να απαντήσει ή θα πρέπει να αποκλείσει από το πεδίο πολιτικής της (αποδοχή ή μη-αποδοχή της βιοτεχνολογίας, τρόφιμα ασφαλή⁸⁸ και ανώτερης ποιότητας ή τρόφιμα μη-ανώτερης ποιότητας, βιολογική γεωργία ή συμβατική γεωργία αυξανόμενα υποκείμενη σε αυστηρά περιβαλλοντικά πρότυπα και την ολοκληρωμένη γεωργία, δυναμική ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στο 10% του συνολικού γεωργικού τομέα ή να παραμείνει η βιολογική γεωργία ως μία οικολογική αγορά).
- ❖ Τα όρια της βιολογικής γεωργίας σε σχέση με τις διαδικασίες που πρέπει να καθοδηγούν ένα πεδίο πολιτικής που ασχολείται με τη βιολογική γεωργία (διαβούλευση ή συν-απόφαση, αυξανόμενη ανάμειξη οργανωμένων συμφερόντων βιολογικής γεωργίας ή αμετάβλητη ανάμειξη οργανωμένων συμφερόντων –συμπεριλαμβανομένων και αυτών της βιολογικής γεωργίας– στη διαδικασία της λήψης αποφάσεων, ευρεία ρύθμιση σε επίπεδο Ε.Ε. ή ρυθμίσεις σε επίπεδο Κρατών-Μελών και διεθνείς κανόνες).
- ❖ Τα όρια της βιολογικής γεωργίας σε σχέση με το ρόλο και τη νομιμότητα των διαφόρων φορέων που θα έπρεπε να εμπλέκονται ή να αποκλείονται από ένα πεδίο πολιτικής που ασχολείται με τη βιολογική γεωργία (αυξανόμενη συμπερίληψη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ή αμετάβλητη συμπερίληψη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αυξανόμενη συμπερίληψη των οργανωμένων

---

⁸⁸ Το ζήτημα της ασφάλειας των τροφίμων και η σύνδεσή του με τη βιολογική γεωργία, σύνδεση που έγινε ιδιαίτερα ορατή στα πλαίσια της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ του 2003, ενεργοποιείται σημαντικά μετά το 1996, όπου και ξεσπά η κρίση του Συνδρόμου Σπογγώδους Εγκεφαλοπάθειας των Βοοειδών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Επιτροπή για τη Γεωργία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η Επιτροπή για το Περιβάλλον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και σε μεγάλο μέρος το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αρθρώνουν και εξουσιοδοτούν τη βιολογική γεωργία ως μία δυνατή και μερική απάντηση στην κρίση αυτή.

συμφερόντων βιολογικής γεωργίας ή αμετάβλητη συμπερίληψη των οργανωμένων συμφερόντων της βιολογικής γεωργίας).

Την 01 Ιανουαρίου 2009, τίθεται σε ισχύ ο (ΕΚ) 834/2007 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, «Για τη βιολογική παραγωγή και την επισήμανση των βιολογικών προϊόντων και την κατάργηση του Κανονισμού (ΕΟΚ) 2092/91». Ο κανονισμός αυτός μαζί με τον (ΕΚ) 889/2008 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «σχετικά με τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΚ) 834/2007 του Συμβουλίου για τη βιολογική παραγωγή και την επισήμανση των βιολογικών προϊόντων όσον αφορά το τρόπο παραγωγής, την επισήμανση και τον έλεγχο των προϊόντων», πλαισιώνουν νομικά τον κλάδο της βιολογικής γεωργίας. Ο (ΕΚ) 2092/91, είχε τροποποιηθεί σαράντα (40) φορές σε διάστημα δεκαοχτώ (18) ετών (η τελευταία τροποποίηση έγινε το φθινόπωρο του 2008) και σκοπός αυτών των τροποποιήσεων ήταν η απλοποίηση (εύκολη εφαρμογή με λιγότερη γραφειοκρατία), ο εκσυγχρονισμός, ο εξορθολογισμός και η αναβάθμισή του (F. Blake,⁸⁹ 2009).

Ο (ΕΚ) 834/2007, έχει ως κύριο στόχο την αναβάθμιση της βιολογικής γεωργίας σε ουσιαστικό συντελεστή της ΚΑΠ, προκειμένου να αναπτυχθεί και να ευημερήσει στο μέλλον. Ο νέος κανονισμός, για πρώτη φορά συμπεριλαμβάνει κριτήρια για την αξιολόγηση των εισροών και για τη μεταποίηση των ειδών διατροφής, ενώ υιοθετεί μια συνεπή προσέγγιση προς τις εξαιρέσεις (F. Blake, 2009). Το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού έχει διευρυνθεί για να συμπεριλάβει την υδατοκαλλιέργεια, τα φύκια, τη μαγιά (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η χρήση της βιολογικής μαγιάς είναι υποχρεωτική από τους βιολογικούς μεταποιητές) και το κρασί (κατόπιν αιτήματος του Ευρωπαϊκού Τμήματος της IFOAM). Επίσης για πρώτη φορά συμπεριλαμβάνονται στον Κανονισμό ζωοτροφές για ζώα συντροφιάς (χωρίς να πιστοποιούνται τα ίδια τα ζώα), οι βαφές αβγών, πολλαπλασιαστικό υλικό κ.λπ. Ο Κανονισμός δίνει μεγάλη έμφαση στην καλύτερη προστασία του καταναλωτή, ενώ στον έλεγχο εμπίπτουν τώρα και οι εξαγωγείς, οι μεγαλέμποροι και τα καταστήματα –αν αυτά δεν εξαιρεθούν ρητά σε εθνικό επίπεδο.

Όσον αφορά στους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π.) των βιολογικών προϊόντων⁹⁰, αυτοί εξακολουθούν να προΐστανται στη διαμόρφωση των

⁸⁹ Ο Francis Blake, είναι πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Τμήματος της IFOAM.

⁹⁰ Υπήρξαν έντονες προσπάθειες από την πλευρά των υπηρεσιών να μειωθεί η επιρροή των ιδιωτικών φορέων, όπως η πρόταση του Συμβουλίου για κατάργηση των ιδιωτικών σημάτων στις ετικέτες των

ιδιωτικών προτύπων, ως φορείς καινοτομίας, ανάδειξης της τοπικής ταυτότητας, εκπαίδευσης τόσο των παραγωγών όσο και των καταναλωτών, αλλά και καλλιέργειας της εμπιστοσύνης της αγοράς. Με την εξασφάλιση και ενδυνάμωση των ιδιωτικών προτύπων, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για εισαγωγή περισσότερων κλάδων βιολογικής παραγωγής (F. Blake, 2009).

Δεν υπήρξε ευρεία συμμετοχή των ενδιαφερομένων φορέων στις διαβουλεύσεις για τους δύο κανονισμούς, λόγω κάποιων «επιζήμιων» και «περιττών» προθεσμιών⁹¹ –όπως τις χαρακτηρίζει ο Francis Blake. Η μη-ευρεία συμμετοχή των ενδιαφερομένων φορέων, είναι ασυμβίβαστη με το γεγονός ότι ήταν αυτοί ακριβώς οι φορείς, οι οποίοι προσέφεραν εθελοντικά τις εμπειρίες τους, ενώ τα προγράμματα διασφάλισης ποιότητας που εφάρμοζαν, χρησίμευσαν ως σημεία αναφοράς για το νομοθετικό πλαίσιο του Κανονισμού (ΕΚ) 834/2007. Η διευρυμένη συμμετοχή των άμεσα ενδιαφερομένων μερών θα εξασφάλιζε ένα ακόμη καλύτερο κείμενο σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Τμήμα του IFOAM, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τόσο η έκταση των διαβουλεύσεων όσο και το μέγεθος της συμμετοχής των διαφόρων φορέων δεν ήταν πολύ βελτιωμένα σε σύγκριση με το παρελθόν.

Ωστόσο, η διαδικασία δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί και πάλι στις απαιτήσεις των σύγχρονων προτύπων όσον αφορά στη διαχείριση και την εγκυρότητα, λόγω της δομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των σύνθετων ρόλων που είχαν να επιτελέσουν το Συμβούλιο, τα Κράτη-Μέλη και η Επιτροπή, αναθέτοντας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έναν ρόλο καθαρά γνωμοδοτικό επί των θεμάτων γεωργίας και γεωργικής ανάπτυξης. Η διαδικασία ψήφισης του κανονισμού-πλαίσου, διήρκεσε δεκαοχτώ (18) μήνες, ενώ οι κανόνες εφαρμογής⁹² έπρεπε να έχουν ολοκληρωθεί μέσα σε διάστημα τριών (3) μηνών⁹³ πριν από τη δημοσίευσή τους (έπρεπε να

βιολογικών προϊόντων. Λόγω της έντονης αντίδρασης των ιδιωτικών φορέων, η πρόταση αυτή δεν πέρασε στον Κανονισμό (Σ. Σγούρος, 2009).

⁹¹ Οι επίσημες διαβουλεύσεις για το κανονιστικό πλαίσιο διήρκεσαν μόλις τρεις εβδομάδες.

⁹² Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, συνεπικουρούμενη από μία Μόνιμη Επιτροπή Βιολογικής Γεωργίας (SCOF- Standing Committee on Organic Farming), ορίζει τις λεπτομέρειες εφαρμογής.

⁹³ Έπρεπε δηλαδή μέσα σε τρεις μήνες, να γίνει αναλυτική αξιολόγηση του (ΕΚ) 834/2007 από τα κράτη-μέλη προκειμένου να εκτιμηθούν οι συνέπειες των αλλαγών και να αποφασιστούν οι τρόποι αντιμετώπισής τους. Επίσης, έπρεπε στη συνέχεια να ενημερωθούν οι φορείς ελέγχου, οι οποίοι με τη σειρά τους έπρεπε να τροποποιήσουν τα σχετικά έγγραφα, να ενημερώσουν τους κατόχους των εκμεταλλεύσεων και να εκπαιδεύσουν κατάλληλα τους επιθεωρητές τους (F. Blake, 2009).

ασκηθεί μεγάλη πίεση στους παραγωγούς, τους μεταποιητές και τους φορείς πιστοποίησης προκειμένου να προσαρμοστούν στις μεγάλες αλλαγές που σηματοδοτούσε ο νέος Κανονισμός). Ωστόσο, λόγω του ότι έχουν τροποποιηθεί και ο Κανονισμός-Πλαίσιο και οι λεπτομέρειες εφαρμογής του, ο Κανονισμός-Πλαίσιο εφαρμόστηκε σε δύο φάσεις.

4.2.7. Σύνοψη – Συμπεράσματα

Παρακολουθώντας κανείς την πορεία που ακολούθησε η ΚΑΠ για να φτάσει στα σημερινά επίπεδα θεσμοποίησης της βιολογικής γεωργίας, θα διαπιστώσει ότι η ΚΑΠ υπήρξε ιδιαίτερα ανθεκτική σε οποιαδήποτε αλλαγή για λόγους που έγκεινται στην κατατετημημένη φύση της πολιτικής συγκρότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στη διασπορά της εξουσίας και τη διευρυμένη δυνατότητα για άσκηση veto. Επίσης η ισχυρή τομεακή φύση της ΚΑΠ, η προνομιακή πρόσβαση του λόμπι των αγροτών στους πολιτικούς θεσμούς σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, η επίμονη υπεράσπιση του status quo από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η στενή επίβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από τους εκπροσώπους των Κρατών-Μελών της Ε.Ε., αποτελούν παράγοντες αντίστασης της ιδεολογικής αλλαγής της ΚΑΠ.

Από την άλλη, οι μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ δείχνουν ότι παράγοντες όπως οι διαπραγματεύσεις στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη διαμόρφωση πολιτικής, η ποικιλία των συμφερόντων του λόμπι των αγροτών αλλά και η διαφοροποίηση στην εκπροσώπηση των γενικών συμφερόντων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, ο αυξανόμενος βαθμός αυτονομίας επιδέξιων ατόμων που ήταν υπέρ μιας αλλαγής, η επιρροή των «παρείσακτων» τόσο στις διεθνείς όσο και στις ευρωπαϊκές διαπραγματεύσεις όσον αφορά τις γεωργικές μεταρρυθμίσεις, οι πραγματικές «αρνητικές εξωτερικότητες» της ΚΑΠ και οι αντιληπτές ως τέτοιες, αλλά και η πραγματική και η αυτο-επιβαλλόμενη προϋπολογιστική κρίση, μπόρεσαν να επιφέρουν αλλαγές σε ιδεολογικό και θεσμικό επίπεδο.

Ωστόσο, οι πιο σημαντικοί μηχανισμοί για τη σύλληψη της έννοιας της αλλαγής που έλαβε χώρα στα πλαίσια της ΚΑΠ, είναι αυτοί του ρόλου των ιδεών, των φορέων διαμόρφωσης πολιτικής και του τρόπου που εργάστηκαν προς αυτήν την κατεύθυνση αλλά και της κρίσης. Οι μηχανισμοί αυτοί αποτελούν ταυτόχρονα προϋποθέσεις αλλαγής. Η ύπαρξη δηλαδή εναλλακτικών ιδεών και αντιλήψεων αλλά

ακόμη και ιδεολογικών κρίσεων, υπήρξε ικανή και αναγκαία συνθήκη για την πραγματοποίηση θεσμικών αλλαγών αρχικά σε γνωστικό και μετέπειτα σε κανονιστικό επίπεδο⁹⁴. Η διαδικασία της «μετάφρασης» δηλαδή, έπαιξε καθοριστικό ρόλο για τη θεσμική πορεία των συνειδητοποιήσεων και δράσεων και άρα και των αλλαγών στα πλαίσια της ΚΑΠ, εννοώντας τη διαδικασία κατά την οποία «ιδέες και αντιλήψεις από διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια έρχονται σε επαφή και πυροδοτούν μια μεταβολή στην υπάρχουσα τάξη ερμηνείας και δράσης μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο» (Kjaer and Petersen 2001, p. 219). Έτσι, στις αρχές της δεκαετίας του 1980, οι θεσμικές αλλαγές που σχετιζόνταν με τη θεσμοποίηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και τις λύσεις τους στα πλαίσια της ΚΑΠ, προϋπέθετε την ύπαρξη εναλλακτικών ιδεών (ο εκσυγχρονισμός της γεωργίας ως πηγή συγκεκριμένων περιβαλλοντικών προβλημάτων) που εμπεριέχονταν στην αναδυόμενη τότε περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε. αλλά και την ύπαρξη εναλλακτικών ιδεών που διατυπώνονταν από όσους είχαν ένα ενεργό ενδιαφέρον για την εναλλακτική γεωργία. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι θεσμικές αλλαγές αφορούσαν στη θεσμοποίηση της εντατικής γεωργίας ως πηγή των γνωστικά και κανονιστικά καθιερωμένων προβλημάτων (πλεονασματική παραγωγή και περιβαλλοντική υποβάθμιση) στα πλαίσια της ΚΑΠ, γεγονός στο οποίο συνέβαλαν οι εναλλακτικές ιδέες της Επιτροπής Περιβάλλοντος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Γενικής Διεύθυνσης για το Περιβάλλον. Στο δεύτερο μισό της ίδιας δεκαετίας, φαίνεται να υπάρχει υψηλός βαθμός συμφωνίας όσον αφορά στα προβλήματα που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν στα πλαίσια της ΚΑΠ (π.χ. περιβαλλοντική υποβάθμιση και άνιση κατανομή της στήριξης ανάμεσα σε αγρότες και περιοχές), αλλά και στις λύσεις που θα πρέπει να εφαρμοστούν σε σχέση με τα προβλήματα αυτά (άμεση ενίσχυση των αγροτών, περιοριστική τιμολογιακή πολιτική, εκτατικοποίηση της παραγωγής και προστασία του περιβάλλοντος) –με μόνη διαφορά την προτεραιότητα που θα έπρεπε να δοθεί σε αυτά. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, η θεσμοποίηση της ασφάλειας των τροφίμων, της ποιότητας των τροφίμων και της καλής διαβίωσης

---

⁹⁴ Η γνωστική πλευρά των θεσμών καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη των θεσμών ερμηνεύουν τα δεδομένα του περιβάλλοντός τους: πρόκειται δηλαδή για την οπτική αντίληψη της κοινωνικής διάστασης του κόσμου ή διαφορετικά για αναπαραστάσεις συστημάτων συλλογικών εννοιών. Η κανονιστική πλευρά των θεσμών, υποδεικνύει την αρμόζουσα συμπεριφορά σε κάθε περίπτωση (Peters 1999, p. 103).

των ζώων, προϋπέθετε την άρθρωση εναλλακτικών ιδεών στα πλαίσια πάλι της Επιτροπής Περιβάλλοντος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Γενικής Διεύθυνσης για το Περιβάλλον. Επιπλέον, την ίδια περίοδο, οι θεσμικές αλλαγές που σχετίζονταν με τη θεσμοποίηση της βιολογικής γεωργίας στα πλαίσια της ΚΑΠ, προϋπέθετε τη διατύπωση εναλλακτικών απόψεων από αυτούς που ασχολούνταν με την εναλλακτική γεωργία και μέσω της διαδικασίας της «μετάφρασης», από ομάδες μέσα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Τα ζητήματα που απασχόλησαν την ΚΑΠ από το 1993 έως το 2005 σε σχέση με τη βιολογική γεωργία και τη διαμόρφωσή της ως ένα ξεχωριστό πεδίο πολιτικής, ήταν το αν η βιοτεχνολογία είναι συμβατή με τη βιολογική παραγωγή, το αν η βιολογική παραγωγή αντιπροσωπεύει μία παραγωγή τροφίμων ανώτερης ποιότητας, καθώς και το αν η κανονιστική ρύθμιση της βιολογικής γεωργίας ανταποκρίνεται στους στόχους της ΚΑΠ που σχετίζονται με την υγεία των καταναλωτών. Επίσης, εμφανίζονται διαφωνίες αναφορικά με το αν η βιολογική γεωργία αποτελεί μια διακριτή μορφή γεωργίας σε σχέση με την ολοκληρωμένη και τη συμβατική γεωργία (ιδίως όταν η τελευταία υπόκειται σε όλο και πιο αυστηρά περιβαλλοντικά πρότυπα), καθώς επίσης αναφορικά και με τον τύπο των διαδικασιών που θα έπρεπε να κατευθύνουν ένα πεδίο πολιτικής που αφορά στη βιολογική γεωργία. Όσον αφορά στα πεδία πιθανής διαφωνίας, τα οποία θα μπορούσαν ίσως και να προκαλέσουν διαμάχη, αυτά αφορούν στην επίσημη λήψη αποφάσεων ως αποτέλεσμα διαδικασιών διαβούλευσης ή συναπόφασης, στο βαθμό που τα οργανωμένα βιολογικά συμφέροντα θα έπρεπε να εμπλέκονται στη λήψη αποφάσεων, στους παράγοντες που θα έπρεπε να εμπλέκονται ή να αποκλείονται από την πολιτική για τη βιολογική γεωργία, αλλά στο είδος της σχέσης που θα έπρεπε να υπάρχει ανάμεσα στην ευρωπαϊκή, την εθνική και τη διεθνή κανονιστική ρύθμιση της βιολογικής γεωργίας.

Οι προαναφερθείσες αλλαγές σε θεσμικό επίπεδο (από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και μετά), υπήρξαν κυρίως το αποτέλεσμα της θεσμοποίησης μιας εναλλακτικής συζήτησης, παράλληλα με την ύπαρξη ήδη θεσμοποιημένων ανησυχιών και των θεσμοποιημένων ουσιαστικά διαφωνιών που προέκυψαν από τη συνύπαρξη του καθιερωμένου και του εναλλακτικού διαλόγου. Στην περίπτωση που η εναλλακτική συζήτηση δεν προχωρήσει στο στάδιο της θεσμοποίησης και απορριφθεί, τότε δεν συντελείται θεσμική αλλαγή, καθώς το θεσμικό πλαίσιο παραμένει ανέπαφο (πρόκειται για το αποτέλεσμα της στρατηγικής επιλογής).

Αλλαγές σε θεσμικό επίπεδο συντελούνται επίσης και στο επίπεδο των φορέων πολιτικής (ατομικών και συλλογικών) και συγκεκριμένα μέσα από τις θέσεις που υιοθετούν. Οι φορείς αυτοί μέσα από τους πολιτικούς ρόλους που επιτελούν, δίνουν ώθηση σε διαδικασίες άρθρωσης και θεσμοποίησης ιδεών, οι οποίες με τη σειρά τους επιφέρουν θεσμική αλλαγή. Κατά τον Sverrisson (2000), υπάρχουν οι φορείς των οποίων η θέση μπορεί να προσφέρει την ευκαιρία της «δικτύωσης» ή την ευκαιρία της παραγωγής «γνώσης» και ερμηνειών αλλά και την ευκαιρία της εισαγωγής «καινοτομιών». Με αφορμή αυτήν την τυπολογία του Sverrisson, ο Lynggaard (2006) θα διακρίνει: α) τους «μεταφραστές», αυτούς δηλαδή που μέσα από τη θέση τους φέρνουν σε επαφή ιδέες και αντιλήψεις από διαφορετικά πλαίσια, επιφέροντας με αυτόν τον τρόπο θεσμικές μετατοπίσεις στις ήδη διαμορφωμένες αντιλήψεις σε ένα πλαίσιο ή ακόμη και τον θεσμικό συγκερασμό ανάμεσα στις ήδη υπάρχουσες αντιλήψεις και τις αντιλήψεις που προέρχονται από άλλο πλαίσιο, β) αυτούς που μέσα από τη θέση τους δημιουργούν φόρουμ επικοινωνίας και διαπραγματεύσεων προκειμένου να έρθουν σε επαφή φορείς και να διευκολυνθεί η άρθρωση και η θεσμοποίηση εννοιών και γ) τους «φορείς» ιδεών και αντιλήψεων στο χρόνο, τις οποίες επαναλαμβάνουν έως ότου κάποιες από αυτές τις ιδέες θεσμοποιηθούν μέσα σε ένα δεδομένο πλαίσιο, ως αποτέλεσμα των θεσμικών προσδοκιών που προσδίδονται στη θέση που κατέχουν οι φορείς αυτοί σε ένα συγκεκριμένο πεδίο.

Υπό αυτό το πρίσμα και στα πλαίσια της ΚΑΠ, οι φορείς που συνέβαλαν στη διαμόρφωση ενός πεδίου πολιτικής που καταπιανόταν με τη βιολογική γεωργία από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά, ήταν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Επιτροπή για τη Γεωργία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η Επιτροπή για το Περιβάλλον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, τα Μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ο Επίτροπος Γεωργίας, μία ευρεία γκάμα Κρατών-Μελών, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η IFOAM, η COPA και ποικίλα οργανωμένα συμφέροντα. Ανάμεσα σε αυτούς, η Επιτροπή για τη Γεωργία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αλλά και η Επιτροπή για το Περιβάλλον, είχαν εξέχοντα ρόλο ως προς την καθιέρωση της βιολογικής γεωργίας ως ένα ξεχωριστό πεδίο πολιτικής, το οποίο απαντά σε σημαντικό αριθμό προβλημάτων στα πλαίσια της ΚΑΠ, συμβάλει στην εκπλήρωση εκείνων των στόχων της ΚΑΠ που συνδέονται με την αγροτική ανάπτυξη και προάγει μία υψηλής ποιότητας μέθοδο παραγωγής τροφίμων. Ήταν στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και συγκεκριμένα στα

πλαίσια των δύο ανωτέρω Επιτροπών όπου διαμορφώθηκε οριστικά η αντίληψη ότι η χρήση της βιοτεχνολογίας στη βιολογική γεωργία δεν είναι συμβατή με τις προσδοκίες των καταναλωτών σχετικά με τα βιολογικά τρόφιμα, ενώ την αντίληψη αυτή ακολούθησαν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Επιπλέον, το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '90, ήταν επίσης σημαντικό για το ρόλο που διαδραμάτισαν ορισμένοι φορείς από την άποψη της καθιέρωσης ενός φόρουμ επικοινωνίας για ζητήματα αγροπεριβαλλοντικής πολιτικής. Έτσι, το 1999, η Γενική Διεύθυνση για το Περιβάλλον και η Γενική Διεύθυνση για τη Γεωργία, για πρώτη φορά και με τη στήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τη χρηματοδότηση της Ε.Ε., οργάνωσαν από κοινού ένα συνέδριο για τη βιολογική γεωργία. Στο συνέδριο αυτό συνέβαλαν επίσης το Αυστριακό Υπουργείο Γεωργίας, το Αυστριακό Υπουργείο Περιβάλλοντος και η Κυβέρνηση της Κάτω Αυστρίας.

Κλείνοντας, θα λέγαμε ότι η έναρξη της δημόσιας παρέμβασης της Ε.Ε. στον τομέα της βιολογικής γεωργίας, απευθύνεται στη διόρθωση προηγούμενων παρεμβατικών πολιτικών, στον ατελή ανταγωνισμό, στην έλλειψη πληροφόρησης και διαφάνειας καθώς και στην αποτυχία της αγοράς αναφορικά με τα δημόσια αγαθά. Πράγματι, οι πρώτες πολιτικές στήριξης της βιολογικής γεωργίας στα πλαίσια των κανονισμών της Ε.Ε., είχαν ως πρόθεση να διορθώσουν προηγούμενες κρατικές παρεμβάσεις στις αγορές, ενώ έχοντας ως δεδομένο το σοβαρό πρόβλημα των παραγωγικών πλεονασμάτων στην Ευρώπη, η περιορισμένη παραγωγή της βιολογικής γεωργίας αντιμετωπίστηκε ως πλεονέκτημα και συνεπώς ως εργαλείο που μπορεί να απαντήσει στο πρόβλημα των παραγωγικών πλεονασμάτων (Κανονισμός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Νο. 4115/88). Εξασφαλίζοντας συνθήκες δίκαιου ανταγωνισμού ανάμεσα στους βιοπαραγωγούς, διαφάνεια της αγοράς σε όλα τα στάδια της παραγωγής και μεταποίησης και βελτιώνοντας την αξιοπιστία των βιολογικών προϊόντων στα μάτια των καταναλωτών, ο κανονισμός του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (ΕΚ) 2091/92, παρείχε το πρώτο νομικό πλαίσιο των κανόνων βιολογικής παραγωγής, σήμανσης και πιστοποίησης και έβαλε τα θεμέλια για την ανάπτυξη του κλάδου της βιολογικής γεωργίας στην Ευρώπη (Stolze, M. & Lampkin, N., 2009). Σχετικά με τους τύπους των εργαλείων (νομικά, οικονομικά και επικοινωνιακά) που χρησιμοποιήθηκαν στα πλαίσια των πολιτικών της Ε.Ε. για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, βλέπε *Παράρτημα 2*.

Καθώς πλησιάζουμε στο σχεδιασμό της επόμενης περιόδου Ευρωπαϊκής Πολιτικής (2014–2020), οι περιστάσεις που έχουν επηρεάσει την πολιτική ανάπτυξης

της βιολογικής γεωργίας τις δύο τελευταίες δεκαετίες, είναι πολύ διαφορετικές. Η διαδεδομένη πολιτική των επιδοτήσεων, έχει μειώσει και σε κάποιες περιπτώσεις εξαλείψει την ανάγκη των παραγωγών να στηριχθούν στην αγορά, ενώ ταυτόχρονα η επιτυχία της βιολογικής αγοράς, έχει δημιουργήσει τις δικές της προκλήσεις αναφορικά με τις αρχές και τις αξίες της βιολογικής γεωργίας. Έτσι, η Κοινή Αγροτική Πολιτική φαίνεται να διαμορφώνεται πάνω σε δύο άξονες: ο ένας άξονας αφορά στην *παγκοσμιοποίηση εναντίον της περιφερειοποίησης* και ο δεύτερος άξονας, αφορά στον *οικονομικό προσανατολισμό εναντίον του περιβαλλοντικού προσανατολισμού* (Meyer, 2007). Το μονοπάτι της μετάβασης για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας θα πρέπει να αναγνωρίσει ότι το διεθνές εμπόριο των βιολογικών προϊόντων είναι ήδη πραγματικότητα, ενώ ταυτόχρονα η βιολογική γεωργία θα μπορούσε να αποτελέσει ένα σημαντικό οικονομικά, πολιτισμικά και οικολογικά πλεονέκτημα για το ρόλο που μπορεί να παίζει η Ευρωπαϊκή γεωργία στις ενδυναμωμένες τοπικές οικονομίες ((Stolze, M. & Lampkin, N., 2009).

Ο λογότυπος της βιολογικής παραγωγής της Ε.Ε.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:084:0019:0022:EL:PDF>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η ανάλυση του μεθοδολογικού πλαισίου της παρούσας έρευνας, αποτελείται από δύο συνιστώσες. Η πρώτη, αφορά στις αρχές της προσέγγισης των δικτύων, ως εργαλείο έρευνας των θεσμοποιημένων σχέσεων ανταλλαγής (δεσμοί) ανάμεσα στους συλλογικούς φορείς (κόμβους) που συμμετέχουν στο χώρο της βιολογικής γεωργίας. Η δεύτερη συνιστώσα, αφορά στο είδος της έρευνας που επιλέχθηκε να ακολουθηθεί, προκειμένου να αντλήσουμε πληροφορίες για τη διαμόρφωση μιας υπάρχουσας κατάστασης πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, αλλά και για την ανακάλυψη των σχέσεων (θεσμοποιημένων και μη) που αναπτύσσονται ανάμεσα στους φορείς χάραξης και εφαρμογής πολιτικής.

5.1. Το θεωρητικό υπόβαθρο της προσέγγισης των δικτύων

Η ιδέα των δικτύων πολιτικής αναπτύχθηκε στις κοινωνικές επιστήμες κατά τις δεκαετίες του 1970 και του 1980, ως μία αντίδραση στη σύγχρονη ανάπτυξη της δημόσιας διαδικασίας (Kenis & Schneider 1991). Η ανάλυση των δικτύων δηλαδή, ήρθε να δώσει μια άλλη οπτική στη χάραξη πολιτικής, την οποία δεν βλέπει ως μία ιεραρχική διαδικασία ή ως δύο τύπους διαδικασιών –κορπορατιστικής και πλουραλιστικής⁹⁵– αλλά ως μία πλειάδα συλλογικών φορέων που επηρεάζουν τη διαδικασία χάραξης και εφαρμογής πολιτικής. Οι Wasserman και Faust (1999) δίνουν έμφαση στο γεγονός ότι η οπτική των δικτύων πολιτικής, αναπτύχθηκε ως ένα αναπόσπαστο μέρος της προόδου που σημείωσαν η κοινωνική θεωρία, η εμπειρική έρευνα και τα αυστηρά μαθηματικά και η στατιστική, έτσι ώστε η μέθοδος (των δικτύων) να είναι καλά θεμελιωμένη τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη. Στα πλαίσια της προσέγγισης των δικτύων, η μονάδα ανάλυσης μετατοπίζεται από το άτομο στη συλλογική οντότητα, η οποία συνίσταται σε ένα σύνολο κοινωνικά δρώντων φορέων αλλά και ένα σύνολο δεσμών ανάμεσα σε αυτούς τους φορείς.

Περιγράφοντας λοιπόν τις αρχές της προσέγγισης των δικτύων, σύμφωνα με τον Van Waarden (1992), αυτές αναφέρονται στις σχέσεις αλληλεξάρτησης ανάμεσα στους διάφορους συλλογικούς φορείς και τις δράσεις τους, στους δεσμούς που

⁹⁵ Ο πλουραλισμός ως πολιτική θεωρία υποστηρίζει ότι η πολιτική κυριαρχία δεν αποτελεί μονοπώλιο μιας ομάδας ή μιας τάξης, αλλά πρέπει να βασίζεται στη συνεργασία και τη συγκατάθεση της πλειοψηφίας του κοινωνικού συνόλου (Διαμαντίδης, Α. 2003)

αναπτύσσουν οι δημόσιοι και ιδιωτικοί συλλογικοί φορείς μέσα από τους οποίους μεταβιβάζονται υλικά ή άυλα μέσα (π.χ. χρήματα, προσωπικό, πληροφόρηση, πολιτική υποστήριξη), καθώς και στις ευκαιρίες ή τους περιορισμούς που απορρέουν από τις δομές των δικτύων για τους συμμετέχοντες σε αυτά.

Ο Thatcher (1998), εξέλιξε ακόμη περισσότερο την προσέγγιση των δικτύων, αναφερόμενος στους διαφορετικούς ρόλους που μπορούν να αποδοθούν στα δίκτυα ως ερευνητικά εργαλεία. Συγκεκριμένα, τα δίκτυα μπορούν να χρησιμοποιηθούν είτε για την περιγραφή των δεσμών και συσχετίσεων ανάμεσα στους συλλογικούς φορείς που εμπλέκονται στη χάραξη πολιτικής, είτε ως μία μεταβλητή που εξαρτάται από το θεσμικό περιβάλλον, τις ιδέες και τις στρατηγικές που αναπτύσσουν οι κοινωνικά δρώντες, ή ακόμη και ως μία ανεξάρτητη μεταβλητή, η οποία παρεμβαίνει και επηρεάζει το αποτέλεσμα της πολιτικής.

Πιο συγκεκριμένα, στην πρώτη περίπτωση, η ανάλυση των δικτύων συμβάλει στην ανάπτυξη μιας κατηγοριοποίησης των δικτύων και τη σύγκρισή τους ανάμεσα σε διαφορετικά πλαίσια, όπως είναι αυτά των Κρατών-Μελών της Ε.Ε., στα οποία αναφερθήκαμε στο τρίτο κεφάλαιο. Πρόκειται δηλαδή για μία περιγραφική προσέγγιση των δικτύων, που έχει χρησιμοποιηθεί ευρύτατα από ερευνητές όπως οι Johannes Michelsen, Kennet Lyngaard, Susanne Padel και Carolyn Foster (2001) ή οι Moschits, H. και Stolze, M. (2007), προκειμένου να περιγράψουν μέσα σε διαφορετικά εθνικά δίκτυα, τις σχέσεις των οργανώσεων της βιολογικής γεωργίας με άλλες οργανώσεις αγροτών της συμβατικής γεωργίας, με υπηρεσίες της αγροτικής πολιτικής και με την αγορά τροφίμων. Οι σχέσεις αυτές –ανάλογα με το βαθμό θεσμοποίησής τους– περιγράφονται από τους ερευνητές ως παράγοντες-κλειδιά για την πετυχημένη ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, αξιόνοντας ωστόσο διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης του τομέα, λόγω των διαφορετικών δομών χάραξης πολιτικής στα Κράτη-Μέλη της Ε.Ε. (διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο). Άλλωστε, το έκτο κεφάλαιο που αναφέρεται στην ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα, στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στον περιγραφικό αυτό ρόλο των δικτύων, είτε στα πλαίσια προγενέστερων ερευνών, τις οποίες η ερευνήτρια συμβουλευτήκε βιβλιογραφικά, είτε στα πλαίσια της εμπειρικής έρευνας που διενήργησε με την πολύτιμη καθοδήγηση του Επιβλέποντος Καθηγητή της Μεταπτυχιακής Διατριβής, κ. Παπαδόπουλου Απόστολου, Αναπληρωτή Καθηγητή.

Η δεύτερη εφαρμογή της ανάλυσης των δικτύων, αυτή της εξαρτημένης μεταβλητής, εμφανίζει την ανάπτυξη των δικτύων ως εξαρτώμενη από ένα

συνδυασμό παραγόντων όπως οι υπάρχοντες θεσμοί της αγροτικής πολιτικής, ο ρόλος που διαδραματίζει η βιολογική γεωργία για την πολιτική της συμβατικής γεωργίας, τα χαρακτηριστικά των συλλογικών φορέων που συμμετέχουν στο χώρο της βιολογικής γεωργίας και γενικότερα το κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον σε μία χώρα, το οποίο μπορεί να έχει άμεσο αποτέλεσμα στη φύση αλλά και την επιρροή που ασκείται από τις ομάδες συμφερόντων/πίεσης σε ένα σύστημα. Έτσι, όταν μετασχηματίζονται θεσμοί μέσα σε αυτό το περιβάλλον λόγω συγκεκριμένων πολιτικών διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα (π.χ. ένταξη μιας χώρας στην Ε.Ε.) ή εισέρχονται νέοι θεσμοί, ή αλλάζει ο προσανατολισμός της πολιτικής ενός κράτους⁹⁶, τότε «ανοίγουν» οι επιλογές για διαφορετικές ομάδες συμφερόντων να εισέλθουν στα δίκτυα πολιτικής (Thatcher, 1998). Επίσης, ο ρόλος της αγοράς μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην ανάμειξη διαφορετικών κοινωνικά δρώντων ομάδων στα δίκτυα πολιτικής, ως μία δύναμη καθοδήγησης που θα διαφέρει ανάλογα με την επιρροή της αγοράς. Τέλος, η κουλτούρα και η ιδεολογία των ομάδων συμφερόντων και συγκεκριμένα των οργανώσεων της βιολογικής γεωργίας, αλλά και η πρόσβαση στη γνώση και τα μέσα, μπορούν να αποτελέσουν αποφασιστικής σημασίας παράγοντες τόσο για τον καθορισμό της ενεργής συμμετοχής τους στα δίκτυα πολιτικής και την ανάπτυξη των δικτύων πολιτικής, όσο και για το ίδιο το αποτέλεσμα της πολιτικής. Ωστόσο, τα περιορισμένα μέσα των μη-κυβερνητικών φορέων, συχνά αποτελούν αποτρεπτικούς παράγοντες για το επίπεδο δραστηριοποίησής τους και την πολιτική τους δύναμη, ανεξάρτητα από τη θέλησή τους να συμμετέχουν στη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής. Αυτό ισχύει για πολλές οργανώσεις της βιολογικής γεωργίας, οι οποίες σε αντίθεση με τις οργανώσεις της συμβατικής γεωργίας, έχουν λιγότερα μέλη και ως εκ τούτου, περιορισμένους οικονομικούς πόρους. Τέλος, ένας άλλος παράγοντας, εξίσου σημαντικός για την πρόσβαση των συλλογικών φορέων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, είναι ο βαθμός εγγύτητάς τους με το κέντρο του δικτύου. Για παράδειγμα, όσον αφορά στη βιολογική γεωργία, αποτελεί ένα ζήτημα το κατά πόσο

---

⁹⁶ Για παράδειγμα, εάν ένα κράτος αποδώσει μεγαλύτερη σημασία στη βιολογική γεωργία ως ένα μοντέλο αειφορικής γεωργίας, θα μεταβληθεί η επιρροή των συλλογικών φορέων που δραστηριοποιούνται τόσο στο χώρο της βιολογικής γεωργίας όσο και στο χώρο της συμβατικής γεωργίας όσον αφορά στη διαδικασία χάραξης πολιτικής και τη συμμετοχή στα δίκτυα (Moschits, H. and Stolze, M., 2007).

φορείς όπως οι περιβαλλοντικές και καταναλωτικές οργανώσεις⁹⁷ γίνονται αποδεκτές από τους υπόλοιπους φορείς που εμπλέκονται στην πολιτική για τη βιολογική γεωργία –όπως οι οργανώσεις της συμβατικής γεωργίας και το κράτος– προκειμένου να καταστούν γνωστές οι θέσεις τους για το πεδίο αυτό πολιτικής (Casey, 2004).

Ο τρίτος ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει η ανάλυση του δικτύου, αυτός του ανεξάρτητου παράγοντα, χρησιμοποιείται προκειμένου να οδηγηθεί κάποιος σε υποθέσεις σχετικά με το πώς η θέση του δικτύου επηρεάζει τις στρατηγικές της βιολογικής γεωργίας ή το ρόλο που παίζει η βιολογική γεωργία για την πολιτική μιας χώρας. Μάλιστα, έχει υποστηριχθεί ότι το δίκτυο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία μπορεί να αυξήσει τη σημασία της πολιτικής για τον κλάδο αυτό παραγωγής, αλλά και της αγροτικής πολιτικής ειδικότερα και έτσι να επηρεαστούν οι επιλογές πολιτικής για τον βιολογικό τομέα (Casey, 2004). Παρόλα αυτά, το αποτέλεσμα της επιρροής των δικτύων πολιτικής στη διαμόρφωση της πολιτικής δεν είναι πάντα ξεκάθαρο. Σύμφωνα με τον Thatcher (1998), ο τύπος των δικτύων πολιτικής (πλουραλιστικά ή κορπορατιστικά) επηρεάζει και τη φύση της αλλαγής στην πολιτική· εάν δηλαδή θα προκληθεί ραγδαία αλλαγή ή θα σημειωθούν μετατοπίσεις «παραδειγμάτων» μέσω αθροιστικής μεταβολής. Επιπρόσθετα, τα δίκτυα της πολιτικής επηρεάζουν τη συμπεριφορά των συλλογικών φορέων που εμπλέκονται στο πεδίο της πολιτικής. Οι συλλογικοί φορείς, επιδιώκουν στρατηγικές που καταλήγουν σε νέες πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις, οι οποίες με τη σειρά τους καθορίζουν τη δύναμή τους στο δίκτυο πολιτικής. Συνεπώς, εάν ένας συλλογικός φορέας εμπλακεί στη διαδικασία πολιτικής για τη βιολογική γεωργία μία φορά, τότε ανοίγει το δίκτυο για τη συμμετοχή και άλλων φορέων. Μέσω της συμμετοχής σε μια διαδικασία, ένας φορέας (συλλογικός) θα έχει την ευκαιρία να συμμετέχει όλο και περισσότερο σε περαιτέρω διαδικασίες χάραξης πολιτικής και έτσι να ενδυναμώσει τη θέση του στο δίκτυο. Με άλλα λόγια, τα χαρακτηριστικά των συλλογικών φορέων που συμμετέχουν στη διαδικασία χάραξης πολιτικής, επηρεάζουν και την ανάπτυξη ενός δικτύου αλλά και τα ίδια επηρεάζονται από τη δομή του δικτύου.

---

⁹⁷ Αυτό οφείλεται πιθανότατα στο γεγονός ότι αυτές οι οργανώσεις ανήκουν στις λεγόμενες ομάδες γνώσης, των οποίων οι στόχοι και οι ιδέες δεν σχετίζονται με την ενασχόλησή τους με ένα συγκεκριμένο επαγγελματικό τομέα όπως είναι ο γεωργικός ή ακόμα ειδικότερα ο τομέας της βιολογικής γεωργίας.

5.2. Η θεωρία των θεσμών

Συμπληρωματικά της ανάλυσης των δικτύων, η θεωρία των θεσμών χρησιμοποιήθηκε επίσης ως εργαλείο για να κατανοήσουμε τον τρόπο που η βιολογική γεωργία γίνεται αντιληπτή στα πλαίσια των θεσμών της συμβατικής γεωργίας, καθώς οι συγκεκριμένες αντιλήψεις διαμορφώνονται από το θεσμικό περιβάλλον και αυτό με τη σειρά του διαμορφώνει δράσεις. Το θεσμικό περιβάλλον δηλαδή, διαμορφώνει τις επιλογές που θα ακολουθήσουν οι παραγωγοί ως προς το γεωργικό σύστημα και τις πρακτικές που θα εφαρμόσουν και δεν αρκούν από μόνοι τους οι υπολογισμοί κερδοφορίας για να ωθήσουν τον παραγωγό στο ένα ή το άλλο σύστημα καλλιέργειας. Η προσέγγιση της θεωρίας των θεσμών υποδηλώνει ότι η βιολογική γεωργία είναι ένα κοινωνικό κίνημα⁹⁸ που ασκεί κριτική στο κυρίαρχο μοντέλο γεωργικής παραγωγής.

Τέσσερα είναι τα πεδία της κοινωνίας που συγκροτούν το θεσμικό περιβάλλον: τα τρία πεδία εμπεριέχουν μία άμεση επαφή ανάμεσα στους αγρότες και τις οργανώσεις τους, ενώ το τέταρτο πεδίο, απαρτίζεται από τους θεσμούς των τριών άλλων πεδίων. Συγκεκριμένα, τα τρία πεδία είναι η γεωργική κοινότητα, η αγροτική πολιτική και η αγορά τροφίμων. Το τέταρτο πεδίο είναι το θεσμικό σκηνικό. Η βιολογική γεωργία έχει αναπτύξει οργανώσεις και στα τέσσερα πεδία, ενώ για να αναπτυχθεί ως παραγωγική μέθοδος στα πλαίσια της γεωργίας γενικότερα, θα πρέπει να αναπτύξει σχέσεις με τους θεσμούς της συμβατικής γεωργίας και να ενδυναμώσει

⁹⁸ Η βιολογική γεωργία χαρακτηρίζεται ως ένα κοινωνικό κίνημα με την έννοια ότι έχει ως στόχο τη μεταβολή μέρους της κοινωνίας (γεωργία) (Michelsen, 2001). Κεντρικό γνώρισμα ενός κοινωνικού κινήματος είναι ότι περιλαμβάνει την ανάπτυξη συγκεκριμένων αντιλήψεων και κοσμοθεωριών που αντιτίθενται σε κυρίαρχες απόψεις, οι οποίες κριτικάρονται. Η βιολογική γεωργία προέρχεται από ομάδες (ενώσεις εθελοντών) είτε στην περιφέρεια της κυρίαρχης γεωργίας είτε εντελώς αποκλεισμένες από αυτούς που επηρεάζουν ή κυριαρχούν στη γεωργία (ιδιώτες αγρότες που συνεργάζονται με ιδιώτες καταναλωτές, μαθητές, ερευνητές κ.α.) που μοιράζονται κοινές απόψεις σχετικά με την υγεία, την ασφάλεια των τροφίμων, την ευζωία και το περιβάλλον (Tovey 1997; Padel 2001). Έτσι, η πολιτική προώθηση της βιολογικής γεωργίας μπορεί να εμπεριέχει ένα βαθμό ακτιβισμού στην προσπάθεια να αλλάξουν οι αξίες της κυρίαρχης αγροτικής παραγωγής. Η βιολογική γεωργία ως κοινωνικό κίνημα δεν χαρακτηρίζεται συνήθως από τυπικές δομές και η επιρροή του στην κοινωνία εξαρτάται από την ικανότητά του να διαχέει τις αξίες του και τις αντιλήψεις του ανάμεσα τους πολίτες και αυτούς που λαμβάνουν αποφάσεις. Πρόκειται για μια ιδιωτική αντίδραση στα αγρο-περιβαλλοντικά προβλήματα και τις ανησυχίες για την ασφάλεια των τροφίμων —ζητήματα που κέρδισαν πολιτική προσοχή τις δεκαετίες του 1980 και 1990 στην Ευρώπη αλλά και παγκόσμια.

τη θέση της σε σχέση με αυτούς. Αυτές οι σχέσεις θα έχουν είτε τη μορφή συνεργασίας, η οποία αποσιωπά οποιαδήποτε προσπάθεια διάκρισης της βιολογικής γεωργίας από τη συμβατική γεωργία, είτε τη μορφή ανταγωνισμού, όπου οι θεσμοί της συμβατικής και βιολογικής γεωργίας έρχονται σε αντιπαράθεση και είναι ανταγωνιστικοί, είτε τη μορφή δημιουργικής αντιπαράθεσης, η οποία επιτρέπει άλλοτε τη συνεργασία και άλλοτε τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις οργανώσεις της βιολογικής και της συμβατικής γεωργίας, κάτω όμως από την κοινή αντίληψη της ανάπτυξης της γεωργίας με έναν περιβαλλοντικά φιλικό και οικονομικά υγιή τρόπο (Michelsen, J., Lynggaard, K., Padel, S., Foster, C., 2001).

Οι οργανώσεις⁹⁹ της βιολογικής γεωργίας μπορούν να στοχεύουν στην επίτευξη επιρροής σε όλα τα διακριτά μέρη της κοινωνίας. Σε ένα απλοϊκό σχήμα, μπορούμε να διακρίνουμε την κοινωνία σε τρία μέρη: το Κράτος (που στηρίζεται στην πολιτική αρχή), την Αγορά (που στηρίζεται στον οικονομικό ανταγωνισμό) και την Κοινωνία των Πολιτών (που στηρίζεται στην κοινωνική αλληλεγγύη- μέσα στις οικογένειες, τις κοινωνικές ομάδες κ.λπ). Στην προσπάθεια για προσέγγιση των αγροτών, η βιολογική γεωργία μπορεί να χρειάζεται συνδέσμους και με τους τρεις τομείς. Για παράδειγμα, η βιολογική γεωργία, για να υλοποιηθεί, χρειάζεται βιολογικές εκμεταλλεύσεις, δηλαδή αγρότες που θα ακολουθήσουν την βιώσιμη πρακτική της βιολογικής γεωργίας. Συνεπώς, πρέπει να είναι παρούσα στο πεδίο της «κοινωνίας των αγροτών». Περαιτέρω, οι βιοκαλλιεργητές παράγουν τροφή, η οποία πρέπει να διαφοροποιηθεί από μη-βιολογικές τροφές μέσω διακριτών βιολογικών θεσμών στην αγορά τροφίμων (Michelsen J., Hamm, U., Wynen, E. and Roth, E., 1999). Τέλος, καθώς η γεωργία γενικά υπόκειται σε έντονη πολιτική ρύθμιση, η βιολογική γεωργία μπορεί επίσης να χρειάζεται να αναπτύξει σχέσεις αγροτικής πολιτικής, οι οποίες παραλληλίζονται με αυτές της επικρατούσας γεωργίας.

Ένα άλλος τρόπος προσέγγισης των βιολογικών οργανώσεων, είναι ως μεσάζοντες σε ένα μέσο επίπεδο, ανάμεσα στους αγρότες που δρουν στο μικρο-επίπεδο της κοινωνίας και την κοινωνία στο σύνολό της (μακρο-επίπεδο). Σχηματικά,

---

⁹⁹ Οι οργανώσεις των αγροτών αποτελούν το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνουν τις αποφάσεις τους οι αγρότες και συνήθως ταυτίζονται με τους θεσμούς. Οι θεσμοί περιλαμβάνουν ομάδες που ποικίλουν από το εύρος της οικογένειας έως τα έθνη και τις ομάδες εθνών, επηρεάζουν τη συμπεριφορά κάθε μεμονωμένου μέλους τους κατά ένα τρόπο σταθερό στο χρόνο και στηρίζονται σε κοινές αξίες, κοινούς κανόνες, κοινά ήθη.

θα βλέπαμε σε μακρο-επίπεδο μαζί με την Κοινωνία των Πολιτών, τους τομείς του Κράτους και της Αγοράς. Σε μέσο επίπεδο, τη Γεωργική Κοινότητα, την Αγροτική Πολιτική και την Αγορά Τροφίμων, με ό,τι αυτά περιλαμβάνουν (δηλαδή το Θεσμικό σκηνικό της Γεωργίας) και σε μικρο-επίπεδο, τους αγρότες. Ένα ζήτημα διερεύνησης αυτής της εργασίας αποτελεί το κατά πόσο η βιολογική γεωργία έχει αναπτύξει δικούς της θεσμούς μέσα σε κάθε πεδίο του αγροτικού τομέα και πως αυτοί οι θεσμοί οργανώνονται σε σχέση με την επικρατούσα γεωργία.

Επίσης, έχει ενδιαφέρον (ιδιαίτερα σε εθνικό επίπεδο) να δούμε πως εκτυλίσσονται οι σχέσεις ανάμεσα στις βιολογικές οργανώσεις και τις οργανώσεις της συμβατικής γεωργίας και στα τρία αυτά πεδία της γεωργίας (Γεωργική Κοινότητα¹⁰⁰; Αγροτική Πολιτική¹⁰¹ και Αγορά Τροφίμων¹⁰²). Είναι χρήσιμο να αναφέρουμε ότι η βιολογική γεωργία, αποτελεί το πιο αδύναμο μέλος σε αυτές τις σχέσεις (συγκρινόμενο με τη συμβατική γεωργία) καθώς τη διέπουν τα οργανωτικά χαρακτηριστικά ενός κοινωνικού κινήματος.

Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι παρά τις μεγάλες διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στα τρία μεγάλα πεδία του τομέα της γεωργίας, έχουν αναπτυχθεί ισχυρές σχέσεις ανάμεσα στις διάφορες οργανώσεις που ανήκουν και στα τρία πεδία (σε μέσο επίπεδο δηλαδή). Ένα παράδειγμα τέτοιων σχέσεων, αποτελούν οι συνεταιρισμοί των αγροτών, οι οποίοι αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στην αγορά τροφίμων σε πολλές χώρες. Άλλο παράδειγμα, είναι ότι οι ενώσεις των αγροτών πολλές φορές αναμιγνύονται στην εφαρμογή της αγροτικής πολιτικής ή ότι οι δημόσιες υπηρεσίες συμβάλλουν στην εξέλιξη των παραγωγικών συστημάτων των αγροτών και έτσι συνδέονται στενά με την αγροτική κοινότητα.

---

¹⁰⁰ Στο πεδίο της Γεωργικής Κοινότητας, οι οργανώσεις στηρίζονται στην αλληλεγγύη των αγροτών και οργανώνουν τα συμφέροντα των αγροτών σε ενώσεις και οργανισμούς εκπαίδευσης και συμβουλευτικών υπηρεσιών καθώς και σε οργανώσεις βιολογικής γεωργίας.

¹⁰¹ Στο πεδίο της Αγροτικής Πολιτικής, ξεχωρίζουν οι δημόσιες υπηρεσίες που [υπάγονται](#) σε εκείνη τη δημόσια αρχή, [η οποία διαμορφώνει και ασκεί την](#) αγροτική πολιτική. [Οι βιοκαλλιεργητές έρχονται σε επαφή με αυτές τις υπηρεσίες](#) μέσω των δημόσιων προγραμμάτων για την πιστοποίηση και την ενίσχυση της βιολογικής γεωργίας.

¹⁰² Στο πεδίο της Αγοράς Τροφίμων, περιλαμβάνονται οι σχέσεις ανάμεσα στους αγρότες και τις εταιρίες που απαιτούν διαφορετικούς τύπους προϊόντων-τροφίμων, προκειμένου να τα μεταποιήσουν και να τα προωθήσουν στην αγορά.

Η απολαβή των καλλιεργητών, μπορεί να προκύπτει από τρεις τουλάχιστον πηγές, οι οποίες μέσω των θεσμών, σχετίζονται με τον μεμονωμένο παραγωγό με την περιβάλλουσα κοινωνία. Οι πηγές αυτές είναι: 1) η τεχνολογία είτε μέσω των παραδοσιακών καλλιεργητικών πρακτικών σε τοπικό επίπεδο είτε μέσω των συνδικάτων των αγροτών και άλλων ενώσεων σε εθνικό επίπεδο 2) οι θεσμοί της αγροτικής πολιτικής, οι οποίοι ρυθμίζουν τις πρακτικές και συμβάλουν στην οικονομική στήριξη ή επιβάλλουν φόρους και άλλα κόστη στον εκάστοτε αγρότη και οι 3) θεσμοί της αγοράς τροφίμων, οι οποίοι διαμορφώνουν τη ζήτηση της γεωργικής παραγωγής και τις τιμές. Κάθε μία από αυτές τις πηγές, συνιστά ένα πεδίο θεσμών, που εσφαλμένα διαφορετικές αντιλήψεις της γεωργίας. Ο βαθμός συμβολής κάθε ενός από αυτά τα πεδία στην ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, σε όρους κυρίως αριθμού των καλλιεργητών που ακολουθούν τη βιολογική γεωργία, υπήρξε το αντικείμενο αυτής της διερεύνησης (υπό το πρίσμα της θεωρίας των δικτύων πολιτικής). Ένα τέταρτο πεδίο, αποτελεί το θεσμικό σκιηνικό, το οποίο περιλαμβάνει πιθανές προσπάθειες για συντονισμό ανάμεσα στα άλλα πεδία, προκειμένου να μειωθούν οι αντιφάσεις ή να αυξηθεί ο αντίκτυπος από τις δράσεις σε κάθε πεδίο.

Φαίνεται να υπάρχει ένας μεγάλος βαθμός συσχέτισης των θεσμικών αλλαγών και του μεγέθους του βιολογικού τομέα σε κάθε χώρα. Έτσι, στις δύο χώρες με τον μεγαλύτερο τομέα (Αυστρία και Δανία), συνέβησαν οι μεγαλύτερες θεσμικές αλλαγές ενώ στις χώρες με τους μικρότερους βιολογικούς τομείς (π.χ. Βέλγιο, Ελλάδα), συναντά κανείς τις λιγότερες και τις μικρότερες αλλαγές. Αν λάβει κανείς υπόψη του και το μέσο ετήσιο ποσοστό ανάπτυξης του βιολογικού τομέα, θα διαπιστώσει ότι τα υψηλά ποσοστά ανάπτυξης κατά την περίοδο 1993 έως το 1998, σχετίζονται με τις θεσμικές αλλαγές της περιόδου 1993-1994 (ως συνέπεια της εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) 2092/91 και του αγροπεριβαλλοντικού κανονισμού (ΕΚ) 2078/92.

Γενικότερα, οι Michelsen, J. *et al.* (2001), πέραν των συγκεκριμένων ιστορικών συνθηκών που επικρατούν σε κάθε χώρα, αναγνωρίζουν έξι βασικές συνιστώσες που συνέβαλαν θετικά στην ανάπτυξη του τομέα της βιολογικής παραγωγής: ο ορισμός της βιολογικής γεωργίας και ενός συστήματος πιστοποίησης μέσω του κανονισμού (ΕΚ) 2092/91, η πολιτική αναγνώριση των προτύπων βιολογικής γεωργίας και της πιστοποίησης-ως βάση για τη «διάδοση» των βιολογικών προϊόντων, η εισαγωγή της οικονομικής ενίσχυσης στους βιοκαλλιεργητές (χωρίς αυτή να πρέπει να υπερεκτιμηθεί) μέσω του αγροπεριβαλλοντικού κανονισμού (ΕΚ)

2078/92, η θετική ανάμειξη των οργανώσεων των συμβατικών καλλιεργητών ώστε να δημιουργηθεί πρόσφορο πεδίο μετατροπής των καλλιεργειών τους σε βιολογικές, η ανάπτυξη των αγορών των βιολογικών τροφίμων και η διαμόρφωση εκείνου του θεσμικού πλαισίου, που έχει ως σκοπό την προώθηση της βιολογικής γεωργίας.

5.3. Η εφαρμογή της ανάλυσης των δικτύων πολιτικής σε επίπεδο E.E.

Πριν προβούμε σε μία ανάλυση δικτύου, κάποιος θα πρέπει να αποφασίσει ποιους φορείς/κόμβους θα πρέπει να συμπεριλάβει στο υπό εξέταση δίκτυο. Όσον αφορά στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης –όπου εκεί η ανάλυσή μας στηρίχθηκε αποκλειστικά στη βιβλιογραφική ανασκόπηση αντίστοιχων μελετών– κύρια μέριμνά μας είναι να αναδειχθούν εκείνοι οι συλλογικοί φορείς πολιτικής που εμπλέκονται στο δίκτυο της βιολογικής γεωργίας, οι τρόποι που συνδέονται μεταξύ τους και η σχέση τους με τους συλλογικούς φορείς από το δίκτυο της συμβατικής γεωργίας.

Όπως αναφέρουν οι Moschits, H. και Stolze, M. (2007), το να αναγνωρίσεις τους φορείς που διαδραματίζουν ένα ρόλο στη χάραξη της πολιτικής της βιολογικής γεωργίας σε επίπεδο E.E., είναι περισσότερο περίπλοκο από ότι σε εθνικό επίπεδο. Κάποιος μπορεί να αναγνωρίσει δύο τρόπους χάραξης πολιτικής: ένα υπερεθνικό μονοπάτι που ακολουθείται από τις ομάδες συμφερόντων που οργανώνονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ένα διεθνές μονοπάτι, όπου τα Κράτη-Μέλη είναι οι συλλογικοί φορείς σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην τελευταία περίπτωση, οι εθνικές ομάδες συμφερόντων προσπαθούν να ασκήσουν πίεση στις εθνικές τους κυβερνήσεις (Κράτη-Μέλη) σχετικά με τις αποφάσεις τους και έτσι έμμεσα να επηρεάσουν την πολιτική της E.E. Σε ό,τι αφορά στην ΚΑΠ, η οποία διαμορφώνει το πλαίσιο για την πολιτική της βιολογικής γεωργίας, θα μπορούσε κανείς να διαπιστώσει την ανάμειξη ενός μεγάλου αριθμού διαφορετικών ομάδων συμφερόντων τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Έτσι, ανάμεσα στους βασικούς συλλογικούς φορείς που εμπλέκονται στη διαδικασία πολιτικής της λήψης αποφάσεων και εκδηλώνουν έντονο ενδιαφέρον γι' αυτή, μπορεί κανείς να διακρίνει τις μόνιμες εκπροσωπήσεις των Κρατών-Μελών της E.E. και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με τις Γενικές Διευθύνσεις της (ιδιαίτερα αυτές της Γεωργίας, του Περιβάλλοντος αλλά και του Εμπορίου). Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επίσης διεκδικεί όλο και μεγαλύτερη εμπλοκή στη χάραξη πολιτικής,

εκμεταλλεζόμενο τις νομοθετικές του εξουσίες, παρότι ο ρόλος του είναι κυρίως συμβουλευτικός. Το Ευρωπαϊκό Τμήμα της IFOAM (IFOAM EU Group) που αποτελεί και τη μοναδική οργάνωση για τη βιολογική γεωργία που υπάρχει σε ευρωπαϊκό επίπεδο, λόγω της έλλειψης εθνικών εκπροσώπων, δεν υποστηρίζεται στον ίδιο βαθμό από τους εθνικούς της ομολόγους όπως η ευρωπαϊκή Ένωση των Οργανώσεων των Επαγγελματιών Αγροτών (COPA). Επιπλέον, οι οργανώσεις της βιολογικής γεωργίας είναι γενικά μικρότερες από ότι οι οργανώσεις των συμβατικών αγροτών (όλες μαζί εκπροσωπούν περίπου το 2% των αγροτών στην Ε.Ε.), ενώ η μεγάλη πλειοψηφία των βιοκαλλιεργητών είναι μέλη μιας μεγαλύτερης οργάνωσης αγροτών.

Οι ευρωπαϊκές ομάδες συμφερόντων και αυτές που εκπροσωπούν στενά συνδεδεμένα ζητήματα όπως τα συμφέροντα της αγροτοβιομηχανίας και τα συμφέροντα των καταναλωτών, έχουν μια μακρά παράδοση στην άσκηση πίεσεων στην Ε.Ε. Συγκεκριμένα, όλες αυτές οι ομάδες ήταν ενεργές από τα πρώτα χρόνια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, που σημαίνει ότι ξεκίνησαν να δραστηριοποιούνται από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 και τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Με αυτές τις ομάδες συμφερόντων, έπρεπε να συνδιαλαγούν στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και οι εθνικές οργανώσεις βιοκαλλιεργητών σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι οποίες λόγω της πρόσφατης παρουσίας τους στην ευρωπαϊκή σκηνή χάραξης πολιτικής, δεν είχαν την πολυετή εμπειρία των προαναφερόμενων ομάδων συμφερόντων στην άσκηση πολιτικής πίεσης. Τελευταία, όλο και περισσότερες εθνικές ενώσεις αγροτών (ιδιαίτερα αυτές των νέων Κρατών-Μελών της Ε.Ε.) έχουν συστήσει γραφεία στις Βρυξέλλες για να ενισχύσουν την πολιτική πίεση για τα θέματά τους σε επίπεδο Κοινότητας, καθώς αυτές έχουν μακρά ιστορία στη συμμετοχή τους σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο στις διαβουλεύσεις για τη βιολογική γεωργία. Αντίθετα, οι περιβαλλοντικές ομάδες συμφερόντων δεν υπήρξαν ενεργές μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, ενώ καθίστανται σε ένα σημαντικό βαθμό ενεργές από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και μετά, ιδιαίτερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο (European Commission 2004b).

Οι ομάδες που ασκούν πολιτική πίεση ξεκίνησαν να δραστηριοποιούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο μόλις το 1990 (έως τότε η άσκηση πίεσης γινόταν από ορισμένες εθνικές οργανώσεις) ενώ το ευρωπαϊκό τμήμα της Διεθνούς Ομοσπονδίας Βιοκαλλιεργητών (IFOAM) που συστάθηκε μόλις το 2000, απέκτησε δικό του γραφείο στις Βρυξέλλες από το 2003 και μετά (υπήρχε ωστόσο πρωτότερα με κάποια

άλλη μορφή κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 αφού ασχολείται σταθερά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία). Μπορούμε έτσι να παρατηρήσουμε ένα «νεαρό» σύνολο από οργανώσεις που ασκούν πολιτική πίεση για περιβαλλοντικά θέματα (τέλη δεκαετίας '90) και ένα πιο πρόσφατο σκηνικό από οργανώσεις, οι οποίες ανταποκρίνονται στη δομή μιας ομάδας συμφερόντων (αγροτών και καταναλωτών) που μπορεί να ανατρέξει σε μια μακρά παράδοση πολιτικής άσκησης πίεσης.

5.4. Η εφαρμογή της ανάλυσης των δικτύων πολιτικής σε εθνικό επίπεδο

Μετά τον προσδιορισμό των συλλογικών φορέων που συνιστούν το δίκτυο πολιτικής της βιολογικής γεωργίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε εκείνους τους φορείς (θεσμικούς και μη) που είτε διαδραματίζουν είτε διεκδικούν έναν επίσημο ρόλο σε θέματα χάραξης εθνικής πολιτικής στο πεδίο της βιολογικής γεωργίας καθώς και τις σχέσεις (στενές ή χαλαρές) που διαμορφώνονται ανάμεσα σε αυτούς τους φορείς. Στα πλαίσια του πολυλειτουργικού και πολυθεματικού χαρακτήρα της σύγχρονης πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης, η ανάγκη να αρθρωθούν προγράμματα και μέτρα σε περιφερειακό επίπεδο καθώς και οι διοικητικές απαιτήσεις των κανονισμών πολιτικής, οδήγησαν στη σταδιακή μεταμόρφωση των δικτύων πολιτικής μέσα από την εμπλοκή μιας ποικιλίας συλλογικών φορέων (Papadopoulos, A. & Liarikos, C., 2007).

Εάν θέλαμε να προβούμε σε μια γενική κατηγοριοποίηση των συλλογικών φορέων που έχουν εκδηλώσει ένα ενεργό ενδιαφέρον για το πεδίο διαμόρφωσης πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, θα βλέπαμε να υπάρχουν γενικά τρεις μεγάλες κατηγορίες: οι *θεσμοί*, οι οποίοι περιλαμβάνουν την κεντρική και τοπική διοίκηση αλλά και τις δημόσιες υπηρεσίες, με αυστηρά θεσμοθετημένες αρμοδιότητες στη διαμόρφωση πολιτικής (λόγω της εξουσιοδότησης που τους έχει δοθεί), οι *κοινωνικά δρώντες* που είναι εξωγενείς στο σύστημα και συμμετέχουν με έναν μερικώς θεσμοποιημένο τρόπο λόγω της αδιαμφισβήτητης εμπειρογνομosύνης τους (πανεπιστήμια, εταιρίες τοπικής ανάπτυξης και σύμβουλοι) καθώς και οι *Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις και οι επαγγελματικές οργανώσεις*, των οποίων η συμμετοχή έχει διττό χαρακτήρα: από τη μία δηλαδή συμμετέχουν ως πλήρως θεσμοποιημένοι κοινωνικοί και οικονομικοί εταίροι που εκφράζουν τις απόψεις τους μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες συμμετοχής και διαβούλευσης και από την άλλη

συμμετέχουν στην άσκηση πολιτικής πίεσης επιδιώκοντας συγκεκριμένους πολιτικούς στόχους μέσω μη-θεσμοποιημένων καναλιών (Papadopoulos, A. & Liarikos, C., 2007).

Ο όρος «δίκτυα πολιτικής» είναι ένας περιληπτικός όρος που περιλαμβάνει διαφορετικά επίπεδα και δομές δικτύων που ποικίλουν από «κοινότητες πολιτικής», υponoώντας τις στενές σχέσεις ανάμεσα σε έναν μικρό αριθμό συλλογικών φορέων, έως τα «θεματικά δίκτυα», υponoώντας ένα χαλαρό δίκτυο συλλογικών φορέων γύρω από ένα συγκεκριμένο θέμα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα δίκτυα χρησιμοποιήθηκαν για σχηματικές ταξινομήσεις διαφόρων τύπων, όπως τα πελατειακά δίκτυα, τα πλουραλιστικά δίκτυα, τα πατερναλιστικά δίκτυα, τα δίκτυα που έχουν να κάνουν με τομεακό κορπορατισμό ή κρατικό κορπορατισμό κ.ά. (Marsh 1998a; Jordan and Schubert, 1992; Rhodes and Marsh, 1992; van Waarden, 1992).

Ανάμεσα σε αυτές τις ταξινομήσεις, η διάκριση των δικτύων σε «θεματικά δίκτυα» και σε «κοινότητες πολιτικής», αποτελεί μια προσέγγιση που χρησιμοποιείται ως ένας «ευαίσθητος τρόπος ανάλυσης και κατηγοριοποίησης των σχέσεων ανάμεσα στους κρατικούς φορείς και άλλες ομάδες συμφερόντων» καθώς και ως ένα επεξηγηματικό εργαλείο πολιτικής ανάλυσης (Marsh 1998b). Τα θεματικά δίκτυα με τη σειρά τους, χαρακτηρίζονται σε «άκαμπτου» τύπου δίκτυα και σε «ευέλικτου» τύπου δίκτυα.

Τα «άκαμπτου» τύπου δίκτυα, χαρακτηρίζονται από αυστηρή και επίσημη οργάνωση, από διαδικασίες που προσανατολίζονται προς την παραγωγή συγκεκριμένων αποτελεσμάτων και από σταθερή δομή. Παράδειγμα τέτοιων δομών, αποτελεί η πιστοποίηση της βιολογικής γεωργίας (με την έννοια της αυστηρής σύνδεσης). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη συζήτηση αυτή, έχουν οι σχέσεις που ανέπτυξε η ΔΗΩ ως Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης, με το τότε Υπουργείο Γεωργίας. Πρόκειται για σχέσεις θεσμοποιημένες, καθώς είχε ανατεθεί στη ΔΗΩ, μέσα από τη συμμετοχή της στην επιτροπή ελέγχου, η επίβλεψη των δραστηριοτήτων του Υπουργείου Γεωργίας για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας. Ωστόσο, η ΔΗΩ, ως καταρχήν Μη-Κυβερνητικός Οργανισμός που έχει τις ρίζες του στο περιβαλλοντικό κίνημα και ύστερα ως πιστοποιητικός οργανισμός, δεν ήταν λίγες οι φορές που διαφώνησε με το Υπουργείο σχετικά με την προσέγγιση που ακολούθησε στη χάραξη πολιτικής για τη βιολογική γεωργία (Louloudis, 2002; Louloudis, L. & Beoroulos, N., 2001). Η ΔΗΩ δηλαδή έχει ένα διττό ρόλο να επιτελέσει, αφού ως πιστοποιητικός οργανισμός προτάσσει τα συμφέροντα των βιοκαλλιεργητών και όταν

διαπιστώνει ότι θίγονται και άλλου τύπου συμφέροντα, όπως είναι για παράδειγμα η διατήρηση της βιοποικιλότητας, τότε λειτουργεί ως Μη-Κυβερνητικός Οργανισμός, ο οποίος έχει μια ολιστική ματιά και ο οποίος «χτυπάει και με άλλους Μη-Κυβερνητικούς Οργανισμούς προκειμένου να φροντίσουν για τον οικολογικό φορέα» (ΔΗΩ, 20 Νοεμβρίου 2009). Το κράτος από την πλευρά του, δεν είχε εμπιστοσύνη στις Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις. Η έλλειψη αυτή εμπιστοσύνης που χαρακτήριζε αμφότερες τις πλευρές, ενισχύθηκε (όπως είδαμε και στην ενότητα της ιστορικής αναδρομής) από την απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας να περιορίσει τις αρμοδιότητες της ΔΗΩ όσον αφορά στην πιστοποίηση των βιολογικών προϊόντων. Η ΔΗΩ, πιστή στην εσωτερική της οργάνωση και το θεματικό δίκτυο που την υποστηρίζει (οικολόγοι), επέλεξε να μην ακολουθήσει την απόφαση αυτή και συνέχισε να επιδιώκει τους στόχους της με έναν τρόπο μερικώς μη-θεσμοποιημένο, παραμένοντας αυτή που καθοδηγεί τα πράγματα στο πεδίο της βιολογικής γεωργίας (Papadopoulos, A. *et all*, 2007). Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να τονίσουμε ότι αυτή η στενή σύνδεση ανάμεσα στο ΥΠΑΑ&Τ και συγκεκριμένα ανάμεσα στη Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας και τη ΔΗΩ, μπορεί επίσης να χαρτογραφηθεί ως μια σχέση χωροταξικής εγγύτητας διαπιστώνοντας κανείς πόσο μικρές είναι οι χιλιομετρικές αποστάσεις που χωρίζουν τις εγκαταστάσεις αυτών των φορέων! Ίσως μάλιστα να μπορούσαμε να εντάξουμε σε αυτήν την σχέση (φυσική και χωροταξική) και τον Ο.Π.Ε.Γ.Ε.Π. Άλλωστε, στέλεχος της ΔΗΩ, θα αποκαλύψει με φυσικότητα: «Η τοποθεσία μας εδώ εξαρτάται από τη Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας Εάν σηκωθεί μια μέρα (η Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας) και πάει στο Χολαργό, μετά από λίγο θα μας δείτε και εμάς σε ένα μήνα να πηγαίνουμε στο Χολαργό» (ΔΗΩ, 20 Νοεμβρίου 2009).

Στα «άκαμπτου» τύπου δίκτυα, αντιτίθενται τα «ευέλικτου» τύπου δίκτυα, τα οποία στηρίζονται περισσότερο στις διαπροσωπικές σχέσεις, έχουν ασταθή δομή, ευρεία εκπροσώπηση, χαλαρό οργανωτικό και διαδικαστικό χαρακτήρα και είναι προσανατολισμένα προς την επίλυση προβλημάτων. Χαρακτηρίζονται δηλαδή από μία ευελιξία στη δομή τους και οι ρίζες τους μπορούν να αναζητηθούν στην εφαρμογή του πρώτου αγροτοπεριβαλλοντικού κανονισμού, όπου το Ελληνικό Κράτος αντιμετώπισε την ανάγκη για εφαρμογή ενός τύπου «προχωρημένης πολιτικής», της οποίας δεν είχε προγενέστερη εμπειρία. Ήταν στα πλαίσια αυτή της ανάγκης που το Υπουργείο ξεκίνησε μια διαδικασία άτυπης διαβούλευσης και συνεργασίας με πολυάριθμους διαφορετικούς φορείς –συμπεριλαμβανομένων των

Μη-Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) όπως η ΔΗΩ, των γεωργικών οργανώσεων όπως η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ., των διαφόρων Διευθύνσεων και Υπηρεσιών των υπουργείων, των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων όπως το Γ.Π.Α., των ερευνητικών ιδρυμάτων όπως το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. κ.ά. Το θεματικό δίκτυο που αναδύεται μέσα από τέτοιου τύπου διαβουλεύσεις, είναι ένα δίκτυο ευρείας συμμετοχής, που χαρακτηρίζεται από ποικιλία των στόχων των διαφορετικών φορέων που συμμετέχουν, του εύρους της ανάμειξής τους και των μορφών αλληλεπίδρασης που υπήρχε ανάμεσά τους. Εκτός από την εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών, το εν λόγω δίκτυο λειτούργησε ως φόρουμ για διαπραγματεύσεις ευρύτερων ζητημάτων πολιτικής. Υπό αυτό το πρίσμα, γεφυρώθηκαν οι διαφορές ανάμεσα σε ανταγωνιζόμενους συλλογικούς φορείς με καλά εδραιωμένες στάσεις και ιδεολογίες –όπως το Υπουργείο Γεωργίας και οι ΜΚΟ– και βοηθήθηκε ο διάλογος για θέματα που αφορούσαν στη σχέση ανάμεσα στη γεωργία και το περιβάλλον. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, Μη-Κυβερνητικοί Οργανισμοί όπως η ΔΗΩ –η οποία μέσω του διττού της ρόλου (ως Μη-Κυβερνητικός Μηχανισμός και ως Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης) άρχισε να λειτουργεί ως ομάδα πίεσης μέσα από τη συστηματική συνεργασία με τους δημόσιους διοικητικούς μηχανισμούς και παρέχοντας συμβουλές για συγκεκριμένα θέματα επί των οποίων δεν υπήρχε γνώση– συμμετέχουν σε συστηματικές διαβουλεύσεις με την κυβέρνηση αλλά μέσα από ένα μη- θεσμοποιημένο τρόπο (Alexadropoulos and Serdedakis, 2000) και αναλαμβάνουν πιο «προσγειωμένες» δραστηριότητες, όπως την προετοιμασία των αιτήσεων των καλλιεργητών, δραστηριότητες ενημέρωσης κ.λπ. (Papadopoulos, A. *et all*, 2007). Προκειμένου δηλαδή να εξασφαλιστεί η συνέχιση αυτής της συμμετοχής, αποφεύγουν από τη ΔΗΩ τις άσκοπες διαμάχες και η συνεργασία τους γίνεται περισσότερο επαγγελματική και τεχνοκρατική (Boudourides and Kalamaras, 2002).

Διαπιστώνεται συνεπώς η μετάβαση από ένα θεματικό δίκτυο «άκαμπτου» τύπου, στο οποίο η θεσμοποιημένη συμμετοχή ορισμένων συλλογικών φορέων δίνει βήμα για διεκδίκηση συμφερόντων μέσα από επίπονες διαβουλεύσεις, σε ένα θεματικό δίκτυο «ευέλικτου» τύπου, όπου η συνεργασία μεταξύ των συλλογικών φορέων περνάει μέσα από άτυπα κανάλια διαβούλευσης, πετυχαίνοντας ωστόσο το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα για το χώρο της βιολογικής γεωργίας και κυρίως γι' αυτούς που την υπηρετούν, αλλά και μία διαρκή παρουσία των συλλογικών αυτών φορέων σε αυτό που ονομάζεται δίκτυα πολιτικής.

Μέσα από τέτοιου τύπου συνεργασίες, οι κυβερνητικοί φορείς νομιμοποιούν την πολιτική τους απέναντι στην Ε.Ε. και στο ευρύτερο κοινό, έχοντας ως άλλοθι την «αυθεντία» των συλλογικών φορέων με τους οποίους συνεργάζονται, είτε αυτοί αφορούν σε πανεπιστήμια είτε σε Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις (Papadopoulos, A. & Liarikos, C., 2007). Άλλο ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μη-θεσμοποιημένης στενής σχέσης ανάμεσα σε έναν επίσημο φορέα χάραξης πολιτικής και έναν συλλογικό φορέα που συμμετέχει άτυπα στο δίκτυο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, ως φορέας αδιαμφισβήτητης εμπειρογνομosύνης, αποτελεί η άτυπη συνεργασία του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών (Γ.Π.Α.) με το Γραφείο Βιολογικής Γεωργίας (νυν Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας) του ΥΠΑΑ&Τ, στα πλαίσια της εφαρμογής των πρώτων αγροπεριβαλλοντικών μέτρων. Θα αναφερθώ στο παράδειγμα αυτό με την αυτούσια παραπομπή ενός αποσπάσματος από τη συνέντευξη με τον Καθηγητή κ. Ν.Μ., Πρόεδρο του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης: «Τη 10ετία του '90, είχα στενή σχέση και άτυπη συνεργασία, κυρίως σε προσωπικό επίπεδο και όχι σε επίπεδο φορέων, με το Γραφείο Βιολογικής Γεωργίας· πολλές φορές δηλαδή συναντιόμασταν και ανταλλάσσαμε απόψεις (είναι θέμα προσώπων). Επικοινωνούσαν από το Γραφείο Βιολογικής Γεωργίας μαζί μου για κάποιους κανονισμούς, για κάποια στοιχεία, για κάποια γνώμη... Επίσης, να κάτι που το είχα ξεχάσει προηγουμένως, ήταν ότι εμείς (εγώ και ο κ. Α. Λουλουόδης δηλαδή) άρα και αυτό το Εργαστήριο (Γεωργικών Εφαρμογών, Αγροτικών Συστημάτων και Αγροτικής Κοινωνιολογίας) και αυτό το Τμήμα (Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης), επειδή είχαμε εμπλακεί πολύ με τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα στα πλαίσια του κανονισμού (ΕΚ 2078/92) και μέσα σε αυτά υπήρχε και η χρηματοδότηση της βιολογικής γεωργίας, αυτό μας έκανε και συνομιλητές πολλές φορές με το τότε Υπουργείο Γεωργίας. Μας ρωτάγανε δηλαδή διάφορα πράγματα για τη βιολογική γεωργία από το Υπουργείο Γεωργίας. Αυτό πάντα ήταν σε άτυπο επίπεδο, έστω και αν η σχέση ήταν σχεδόν καθημερινή. Όταν μάλιστα προτείναμε στην αρμόδια Διεύθυνση του Υπουργείου Γεωργίας (Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος), να έχουμε μία συνεργασία πιο επίσημη για τα αγροπεριβαλλοντικά, χωρίς καμία διεκδίκηση, απλώς να γίνει ένα πρωτόκολλο συνεργασίας (ανάμεσα στη συγκεκριμένη υπηρεσία του Υπουργείου Γεωργίας και του Εργαστηρίου του Γ.Π.Α. που εκπροσωπούσαν), δεν έγινε τίποτα. Δεν προωθήθηκε ποτέ. Μετά ακολούθησαν και διοικητικές αλλαγές, με τις οποίες χαλάρωσαν οι σχέσεις. Πριν τις αλλαγές αυτές και καθ' όλη τη διάρκεια της 10ετίας

του '90, η συνεργασία ήταν πάρα πολύ θερμή. Στη συνέχεια όμως, διεκόπη (αλλά αυτό έχει περισσότερο σημασία για τα πρόσωπα και τις διοικητικές αλλαγές. Άρα λοιπόν, με το ΥΠΑΑ&Τ υπάρχει αυτή η σχέση» (Ν.Μ., 22/12/2009).

Γενικότερα, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Γ.Π.Α.) αποτελεί έναν μερικώς θεσμοποιημένο φορέα στη διαμόρφωση και την καθοδήγηση της πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, το οποίο διατηρώντας το status του εμπειρογνώμονα στα θέματα της γεωργίας και έχοντας σαφώς λόγο και για τον τομέα της βιολογικής γεωργίας, συμμετέχει στις πολιτικές διαβουλεύσεις διατυπώνοντας εμπειριστατωμένη άποψη για σχετικά ζητήματα. Η συμμετοχή του Γ.Π.Α. σε αυτές τις διαβουλεύσεις γίνεται τόσο μέσα από άτυπες όσο και μέσα από θεσμοθετημένες διαδικασίες, με αντιπροσωπευτικό παράδειγμα τη συμμετοχή του Πανεπιστημίου σε επιτροπές για τη βιολογική γεωργία (Εθνικό Συμβούλιο για τη Βιολογική Γεωργία, Εθνική Επιτροπή για τα Βιολογικά Προϊόντα κ.λπ). Εκπρόσωπος του Γεωπονικού Πανεπιστημίου στην Εθνική Επιτροπή για τα Βιολογικά Προϊόντα, η οποία αποτελεί και την πιο πρόσφατη επίσημη προσπάθεια εγκαθίδρυσης ενός δικτύου για τη βιολογική γεωργία από πλευράς πολιτείας, ορίστηκε ο κ. Δ.Μ.¹⁰³, Επίκουρος Καθηγητής του Εργαστηρίου Γεωργίας (Τμήμα Φυτικής Παραγωγής Γ.Π.Α.).

Η Εθνική Επιτροπή Βιολογικών Προϊόντων, έχει συμβουλευτικό ρόλο προς την πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠΑΑ&Τ) και έχει ως στόχο τη συνεχή διαβούλευση με τους εκπροσώπους του τομέα ώστε να υπάρξει συστηματική παρακολούθηση τόσο της πορείας όσο και της εφαρμογής όλων των πολιτικών για την ανάπτυξη του συγκεκριμένου κλάδου στη χώρα μας. Η σύνταξη ενός εθνικού τριετούς σχεδίου συνολικής ανάπτυξης των βιολογικών προϊόντων (2010 – 2012), αποτελεί ένα καίριο ζήτημα γι' αυτήν την Επιτροπή και μία απάντηση σε ένα αίτημα χρόνων, το οποίο διατυπώνεται από όλες

---

¹⁰³ Ο κ. Μ., απαντώντας στο έγγραφο (αρ. πρωτ. 24672/25-08-09) του Γενικού Γραμματέα του ΥΠΑΑ&Τ κ. Σκιαδά, επισημαίνει ότι θα πρέπει να οριστεί θεωρητικός και πραγματικός στόχος της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα, καθώς είναι η μόνη χώρα στην Ε.Ε. που δεν το έχει κάνει έως τώρα. Περαιτέρω, αξιολογεί το ερωτηματολόγιο αυτό του ΥΠΑΑ&Τ ως μία απλή παράθεση προβλημάτων και πιθανών λύσεων του χώρου της βιολογικής γεωργίας και όχι ως ερωτηματολόγιο, καθώς δεν υπάρχουν ερωτήματα ούτε υπάρχει η μορφή του ερωτηματολογίου. Από τα πεδία συζήτησης απουσιάζουν τα πεδία για τη Διαπίστευση, για τους καταναλωτές καθώς και πεδίο με θέμα κοινωνικά κριτήρια. Ωστόσο, ελπίζει ότι η προσπάθεια αυτή θα αποτελέσει μια καλή αρχή και θα δοθεί η δυνατότητα ανάπτυξης και άλλων θεμάτων.

τις ενδιαφερόμενες πλευρές (σύνταξη ενός στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης για τη βιολογική γεωργία). Άλλη μία βασική λειτουργία που θα επιτελεί η Επιτροπή, θα είναι ο εντοπισμός των κενών της υφιστάμενης κοινοτικής και εθνικής νομοθεσίας και η υποβολή συγκεκριμένων προτάσεων προς τα αρμόδια Κοινοτικά και Εθνικά όργανα. Κυρίως όμως, η Επιτροπή θα λειτουργεί ως ένα φόρουμ για τη μόνιμη ανταλλαγή απόψεων και τη συνεχή επανεξέταση και αναθεώρηση των προτεινομένων λύσεων που αφορούν στα προβλήματα της βιολογικής γεωργίας.

Εάν θέλαμε να κατατάξουμε την Εθνική Επιτροπή Βιολογικών Προϊόντων σε κάποια τυπολογία δικτύων, τότε θα λέγαμε ότι αυτή ανήκει στα πλουραλιστικά δίκτυα «ευέλικτου τύπου», που έχουν δημιουργηθεί για να απαντήσουν σε συγκεκριμένα προβλήματα και ανάγκες πολιτικής και λειτουργούν με έναν πιο χαλαρό τρόπο και έναν τρόπο περισσότερο προσανατολισμένο στα να επιλύουν ορισμένα ζητήματα πολιτικής. Δεν συμμορφώνονται με συγκεκριμένους λειτουργικούς κανόνες και συγκαλούν συμβούλιο και εργάζονται για συγκεκριμένο σκοπό υπό την καθοδήγηση του ΥΠΑΑ&Τ (παίρνοντας περισσότερο τη μορφή ενός φόρουμ). Ωστόσο, λόγω του ότι η σύνθεση της εν λόγω Επιτροπής είναι αυστηρά θεσμοθετημένη μέσω σχετικού ΦΕΚ, θα μπορούσε να πει κανείς ότι ένα τέτοιο δίκτυο παραπέμπει μερικώς και σε άκαμπτου τύπου θεματικά δίκτυα. Καθώς η συγκεκριμένη Επιτροπή έχει συγκληθεί μόνο μια φορά, δεν μπορούμε να αντλήσουμε συμπεράσματα ως προς τη σταθερότητα και την αποτελεσματικότητα των λειτουργιών της ή τη μόνιμη ανάμειξή της στη χάραξη και την εφαρμογή πολιτικής. Η αλλαγή ηγεσίας στο ΥΠΑΑ&Τ, δεν ενεργοποίησε ξανά τη λειτουργία της συγκεκριμένης Επιτροπής, καθώς η τελευταία θεωρήθηκε από πολλούς ως ένα προεκλογικό τέχνασμα¹⁰⁴ της προηγούμενης ηγεσίας του Υπουργείου για να απαντήσει στις κατηγορίες που δεχόταν για παντελή απραξία όσον αφορά στη χάραξη πολιτικής για τα βιολογικά προϊόντα. Υπάρχει λοιπόν μεγάλη πιθανότητα η σύσταση της Εθνικής Επιτροπής για τα Βιολογικά Προϊόντα να μείνει σε επίπεδο εγγράφων.

---

¹⁰⁴ Κάτι τέτοιο, το αρνείται πεισματικά η κα Μ.Μ., πρώην στέλεχος της ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. και συμμετοχος στη σύλληψη και υλοποίηση της ιδέας για σύσταση Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων, καθώς η πρωτοβουλία αυτή υπήρξε αποτέλεσμα προβληματισμού που μοιράστηκε με τον πρώην Γενικό Γραμματέα του ΥΠΑΑ&Τ (τον οποίο γνώριζε από την ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.) σε μία περίοδο, που δεν διαφαίνονταν εκλογές (Μ.Μ., 22/12/2009).

5.5. Η εμπειρική έρευνα

Ο σκοπός της εργασίας αυτής δεν ήταν τόσο να αναδείξει την ευρωπαϊκή και εθνική πορεία προς την αγροτική ανάπτυξη μέσα από το δρόμο της βιολογικής γεωργίας, όσο να αναγνωρίσει το ρόλο των διαφόρων κοινωνικών εταίρων και της δικτύωσής τους σε μια τέτοια διαδρομή. Ο χαρακτήρας των σχέσεων που διαμορφώνονται ανάμεσα στους διάφορους συλλογικούς φορείς που εμπλέκονται στο χώρο της βιολογικής γεωργίας και η προσπάθεια αποτύπωσης αυτών μέσα από τις εμπειρίες και τις πεποιθήσεις των συμμετεχόντων¹⁰⁵ στην έρευνα, καθιστά σχεδόν αδύνατη την ποσοτική¹⁰⁶ διερεύνηση και ανάπτυξη ενός τέτοιου ζητήματος, καθώς απαιτείται αμεσότητα επικοινωνίας και αλληλεπίδραση μεταξύ ερευνητή και υποκειμένων για να αποσπαστεί εκείνο το είδος της πληροφορίας, που εκτιμάται στην πορεία ως χρήσιμο για την εξέλιξη της έρευνας.

Συνεπώς, η επιλογή της ποιοτικής μεθόδου έρευνας και συγκεκριμένα η διεξαγωγή των εις βάθος συνεντεύξεων, με ερωτήσεις κυρίως ανοιχτής μορφής, κρίθηκε ως η πλέον κατάλληλη μέθοδος αναφορικά με τη συγκέντρωση πληροφοριών γύρω από τους φορείς που διαμορφώνουν το δίκτυο της βιολογικής γεωργίας, τις δράσεις τους, τις επιδιώξεις τους και γενικότερα το περιβάλλον τους. Πολλές φορές, εκείνη η πληροφορία που αποσπάται από τους ερωτώμενους στα πλαίσια των συνεντεύξεων ως «άτυπη» ή η κατανόηση εκείνων των «άδηλων» παραγόντων που επηρεάζουν την ποιότητα όσων εκφράζουν ή κάνουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα, ο τρόπος με τον οποίο τα υποκείμενα συνομιλούν ή οι προσωπικές απόψεις που εκφράζουν και όχι η θέση του φορέα τον οποίο εκπροσωπούν –κάτι το οποίο συνάντησα συχνά– είναι και τα στοιχεία που κρίνονται ιδιαίτερης σημασίας για τη

---

¹⁰⁵ Οι υποκειμενικές αντιλήψεις, οι πεποιθήσεις και οι εμπειρίες των εμπλεκόμενων φορέων για το πώς εκλαμβάνουν το ρόλο τους και το ρόλο των άλλων φορέων στη χάραξη πολιτικής για τη βιολογική γεωργία και το αν θεωρούν ότι αποτελούν μέρος αυτού που ονομάζεται «δίκτυο βιολογικής γεωργίας», αποτελούν προσδιοριστικούς παράγοντες της διαμόρφωσης του δικτύου αλλά και του αποτελέσματος της πολιτικής που διαμορφώνεται για τη βιολογική γεωργία (Casey, 2004).

¹⁰⁶ Η ποσοτική έρευνα χαρακτηρίζεται από την επιδίωξη του ερευνητή να συλλέξει αντικειμενικά και γενικά δεδομένα για κάποιο φαινόμενο και στη συνέχεια να μετατρέψει αυτά τα δεδομένα σε αριθμητικά ή στατιστικά στοιχεία, ώστε να προβεί σε συγκρίσεις μεταξύ των διαφόρων μεταβλητών και να παράσχει αντικειμενικές επεξηγήσεις για τα αίτια ή τις σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών, που θα αποτελούν μια αντικειμενική και γενική θεωρία για το φαινόμενο της έρευνας.

διατύπωση ουσιαστικότερων ερωτημάτων και τη λήψη ουσιαστικότερων αντίστοιχα απαντήσεων για την εξέλιξη της έρευνας αυτής. Με άλλα λόγια, τα «πώς» και τα «γιατί» είναι αυτά που καθόρισαν την ποιότητα της έρευνάς μας.

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε στην πόλη της Αθήνας, όπου εδώ υπάρχει ανεπτυγμένο σε μεγάλο βαθμό το δίκτυο των επίσημων και ανεπίσημων φορέων της βιολογικής γεωργίας, σε ό,τι αυτό συνίσταται (Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας, ΟΠΕΓΕΠ, Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων, ενώσεις βιοκαλλιεργητών, ΠΑΣΕΓΕΣ, αγορές βιοκαλλιεργητών, καταστήματα πώλησης βιολογικών προϊόντων, ειδικοί εμπειρογνώμονες από το χώρο του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών κ.λπ). Η έρευνα έλαβε χώρα κατά τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 2009 και στηρίχθηκε σε προσωπικές συνεντεύξεις (δώδεκα τον αριθμό) με εκπροσώπους επίσημων και ανεπίσημων φορέων που συμμετέχουν τυπικά ή άτυπα σε αυτό που αποκαλείται δίκτυο βιολογικής γεωργίας. Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι έως την διαμόρφωση ορισμένων συμπερασμάτων σχετικά με την ύπαρξη ενός δικτύου πολιτικής για τη βιολογική γεωργία ή για τις μορφές που αυτό παίρνει, εμείς θα συζητούμε με την παραδοχή ότι υφίσταται ένα τέτοιο δίκτυο βιολογικής γεωργίας στη χώρα μας. Για τη διατύπωση συμπερασμάτων σε καίρια ζητήματα που αφορούν στη βιολογική γεωργία αλλά και την ύπαρξη δικτύωσης ανάμεσα στους φορείς που εμπλέκονται στο χώρο της βιολογικής γεωργίας, πέραν της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, χρησιμοποιήθηκε πρώτιστα το εμπειρικό υλικό που προέκυψε από την έρευνα, αλλά και η διερεύνηση του υλικού που εμπεριέχεται στην έγγραφη διατύπωση απόψεων ορισμένων φορέων που έχουν ορισθεί ως μέλη της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων, επί μίας σειράς θεμάτων όπως η κοινοτική νομοθεσία, η εθνική νομοθεσία, η διαδικασία ελέγχου και πιστοποίησης, η εμπορία, οι οικονομικές ενισχύσεις, η ενημέρωση (παραγωγών και καταναλωτών), η εκπαίδευση (παραγωγών και γεωτεχνικών) καθώς και η τεχνική στήριξη των εκμεταλλεύσεων.

Η διατύπωση των ερωτημάτων ως ένας τρόπος οργάνωσης της επικοινωνίας ανάμεσα στη συνεντεύκτρια και τον ερωτώμενο, δεν αποτέλεσε καθόλου εύκολη διαδικασία, καθώς έπρεπε μέσα σε ένα σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα να αποκτήσω πρόσβαση σε πολυάριθμες και πολύ σημαντικές πληροφορίες για την έρευνά μου. Οι σκοποί που επιδίωκε η έρευνα, έπρεπε να μετατραπούν σε επιμέρους ερωτήσεις και το ερωτηματολόγιο έπρεπε να προσαρμοστεί κάθε φορά στα πρόσωπα με τα οποία θα γινόταν η συνέντευξη. Επρόκειτο για μια συνέντευξη – συζήτηση που

είχε ως σκοπό την επιστημονική επεξεργασία των δεδομένων που θα προέκυπταν από τη συζήτηση αυτή. Χαρακτηριστική ήταν η καλλιέργεια φιλικού κλίματος ανάμεσα στην συνεντευκτριά και τους συνεντευξιζόμενους, με αποτέλεσμα ο ερωτώμενος να αφήνεται στις ερωτήσεις και να αποκαλύπτει πολλά περισσότερα από ό,τι αν περιόριζε τον εαυτό του σε μια τυπική απάντηση. Το θετικό αυτό κλίμα επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης, ευνόησε τη διατύπωση περισσότερων ερωτήσεων πάνω σε ζητήματα που ανέκυπταν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στους συνεντευξιζόμενους να «εκτεθούν» περισσότερο και να εκφράσουν βαθύτερες σκέψεις πάνω σε θέματα που τους απασχολούσαν ιδιαίτερα. Είναι χαρακτηριστικό πόσο θερμά ανταποκρίθηκαν οι ερωτώμενοι σε αυτήν μου την προσπάθεια και πόσο «ζωτικής» σημασίας αποτελεί γι' αυτούς ένα «βήμα», από όπου θα τους παρέχεται η δυνατότητα έκφρασης απόψεων γύρω από ζητήματα που άπτονται του χώρου της βιολογικής γεωργίας. Το θετικό αυτό κλίμα, ενίσχυε ακόμη περισσότερο το γεγονός ότι εκπονώ τη Μεταπτυχιακή μου Διατριβή στα πλαίσια σπουδών στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών¹⁰⁷, με το οποίο πολλοί έχουν συνδεθεί είτε προσωπικά (μέσω σπουδών) είτε μέσω γνωριμιών με ανθρώπους που τρέφουν έντονο ενδιαφέρον για το πεδίο της βιολογικής γεωργίας. Ωστόσο, η χρονική αποτύπωση του θετικού κλίματος της συνέντευξης (σχεδόν τρίαωρες συζητήσεις), ήταν ένα από τα μειονεκτήματα της συνέντευξης, καθώς αυτό σήμαινε ιδιαίτερα χρονοβόρες απομαγνητοφωνήσεις του υλικού. Βέβαια, υπήρξαν και περιπτώσεις όπου δεν ηχογραφήθηκαν οι συνεντεύξεις, όπως με τη Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ, όπου δεν έγινε δεκτή από τον ερωτώμενο η ηχογράφηση ή κατά την πρώτη μου συνέντευξη με έναν ανερχόμενο φορέα πιστοποίησης, όπου με κυριεύσαν αισθήματα ντροπής και δεν πρότεινα καν να ηχογραφήσω τη συνομιλία (υπήρξε βέβαια γραπτή καταγραφή των δεδομένων και στις δύο περιπτώσεις).

Στις περισσότερες των περιπτώσεων, όταν υπήρχε μεγάλη ανταπόκριση του ερωτώμενου στο θέμα της συζήτησης, το ρόλο του «καθοδηγητή» της συνέντευξης έπαιζε η ροή της ίδιας της συζήτησης, με τα υποκείμενα να διαδραματίζουν έναν «πρωταγωνιστικό» ρόλο και την ερευνήτρια να κατέχει περισσότερο ένα ρόλο βοηθητικό και διακριτικά καθοδηγητικό (Κυριαζή, 1998: 122). Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχε ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, οι οποίες εντάσσονταν σε

---

¹⁰⁷ Αυτός ήταν και ένας από τους λόγους που συμπεριέλαβα και το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών στους φορείς που θα μπορούσαν να έχουν ένα λόγο για τη βιολογική γεωργία.

θεματικές κατηγορίες και συνεπώς είχαν συγκεκριμένο περιεχόμενο, αλλά ότι η σειρά με την οποία έθετα τις ερωτήσεις δεν ήταν πάντα η ίδια, καθώς κάτι τέτοιο θα εμπόδιζε τη φυσική ροή της συζήτησης και τον ειρμό των σκέψεων των ερωτώμενων. Άλλωστε, ο οδηγός της συνέντευξης έπρεπε ούτως ή άλλως να προσαρμόζεται μερικώς στα δεδομένα του κάθε ερωτώμενου, ανάλογα με το μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό γνώσης των ζητημάτων που θα μπορούσε να κατέχει με βάση την ιδιότητά του ή τις αρμοδιότητές του.

Οδηγός ανέπτυξε πλαισίωση (βλ. Παράρτημα 8), το πλαίσιο της έρευνας, αφηγήσεως πέντε κύριων ενόχων εμπειριών, βίαιων σκηνών απλήρωτων ενόχων πλαισίων που θεωρούνται αναγκαίες για το σχηματισμό του δικού του πλαισίου ενόχων βίαιων για την κατάσταση της βιομηχανικής γεωργίας από τη διαμόρφωση πολιτικής και αυθόρμητων στην Ελλάδα. Οδηγός αφηγήσεως και στη θεωρητική θεμελίωση της έρευνάς μας το οποίο κείμενο της έρευνας στο πλαίσιο των δικών του πολιτικών μεταστροφών από τη μορφή (άρα) στο σύνολο (αυτονομία φέρει). Συνεπώς οι απήξεις που εκφράσαμε στο πλαίσιο της ανέπτυξης από τον κάθε εμπλεκόμενο δεν περιλάμβαναν ως προς την ουσιαστική τους ουσία τους εμπλεκόμενους αλλά στον φάρα που εκφράζονται και κατά συνέπεια αυτό που μας ενδιέφερε ήταν να κατασκευάσουμε μια τυπολογία των θέσεων των εμπλεκόμενων εμπλεκόμενων που εμπλέκονται στο χώρο της βιομηχανικής γεωργίας. Βίαια υπήρξαν περιπτώσεις όπου οι εμπλεκόμενοι των φάσεων για τη βιομηχανική γεωργία μιλούν περισσότερο εκφράζοντας τον εαυτό τους, όπως στην περίπτωση του ΟΠΕΓΕΠ, δικηγόρους τις περιπτώσεις τους θέσει από τις θέσεις του φάρα χάρη της πολιτικής που εκφράζονται.

Απόλυτος λαπόν τον οδηγό ανέπτυξε από τα φάρα πέντε κύριων μέρων. Το πρώτο μέρος αφηγήσεως στο θετικό περιβάλλον ανάπτυξης της βιομηχανικής γεωργίας στη χώρα μας. Συγκεκριμένα διαφερόντα ο φέρει που εμπλέκονται στη διαμόρφωση και άσκηση πολιτικής άσκησης βιομηχανική γεωργία ο ρόλο και ο ρόλο της των φάσεων αυτών, οι σχέσεις που διαμορφώνονται ανάμεσα στις αυτές φέρει αλλά και με τους εμπλεκόμενους και να κινείται επάραυτος που έχουν άμεσο ή έμμεσο ενδιαφέρον για τη βιομηχανική γεωργία καθώς και η ύπαρξη ενός φάρα που να επιτρέπει τη ανάπτυξη και το διαόρο ανάμεσα στις διαφερόντα εμπλεκόμενων. Το πρώτο αυτό μέρος του οδηγού ανέπτυξε είναι πολύ σημαντικό για τον παραφάρα του δικού της βιομηχανικής γεωργίας την αποκάλυψη του βελού της δικύωσης (με την έναρξη σενής και αυτοαρένης φάρα) ανάμεσα στις εμπλεκόμενους φέρει της βιομηχανικής γεωργίας και γενικά των εμπλεκόμενων που περιλαμβάνουν όλους τους φορείς που συμμετέχουν στη διαμόρφωση και την εφαρμογή μιας πολιτικής ή ενός τομέα πολιτικής που χαρακτηρίζεται από μη-ιεραρχικές σχέσεις και διαπραγματεύσεις συμφερόντων ανάμεσα στους δημόσιους και τους ιδιωτικούς φορείς. Γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων στην Ελλάδα, στις αρμοδιότητες που τους έχουν ανατεθεί και τους ρόλους που έχουν αναλάβει άτυπα (καλύπτοντας κενά

πληροφόρησης και εκπαίδευσης), στο αν διασφαλίζουν τη βιολογικότητα των τροφίμων, καθώς και στο τι σημαίνει για την αγορά των βιολογικών προϊόντων ο αυξανόμενος αριθμός τους.

Το δεύτερο μέρος του οδηγού συνέντευξης, αφορά στον τρόπο που εφαρμόστηκαν τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στα οικονομικά ή άλλα κίνητρα που δίνονται στους καλλιεργητές προς την κατεύθυνση της μεταστροφής τους στη βιολογική γεωργία, στο είδος των επιδοτήσεων που εφαρμόζονται στα πλαίσια της ελληνικής αγροπεριβαλλοντικής πολιτικής, αλλά και στο ποια θα έπρεπε να είναι τα κίνητρα προς την κατεύθυνση παραγωγής βιολογικών προϊόντων και στο αν θα πρέπει να συνεχιστούν οι επιδοτήσεις και υπό ποια μορφή.

Το τρίτο μέρος του πλαισίου της έρευνας κατατάσσεται με ερωτήσεις που αφορούν στην επγγελματική φροντίδα των βιολογικών φρούτων σε φρούτα ή και μεταφρούτα (αμύγδαλα και μη), στις δαμάσκειες ή στις αμύγδαλες που αναλαμβάνουν την ένταξή τους στη βιολογική παραγωγή τη μεταδότηση των προϊόντων και τη διαθεσιμότητα των προϊόντων στην αγορά.

Στο τέταρτο μέρος του ερωτηματολογίου εστιάζονται ερωτήσεις για τους τρόπους διαθεσιμότητας των βιολογικών προϊόντων στην αγορά για το ρόλο των επιχειρήσεων τροφίμων στη μεταδότηση και τη διαθεσιμότητα των βιολογικών προϊόντων καθώς και τον ρόλο των οργανισμών τασσερμάρκετ στην προώθηση των βιολογικών προϊόντων γενικά αλλά και σε σχέση με τα άλλα κανάλια διανομής. Επίσης τίθενται ερωτήσεις σχετικά με τη σημασία των πωλητών μεγέθους της βιολογικής εκμετάλλευσης ως προς την προώθηση των προϊόντων στην αγορά αλλά και το αν υπάρχουν συγκεκριμένα είδη προϊόντων που διευκολύνουν την καθιέρωση των προϊόντων μεταδότησης και εμπορίας.

Το πέμπτο μέρος της ανάλυσης θίγει ζητήματα επγγελματικής εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των βιολογικών, ζητήματα ύψους συμβόλων βιολογικής καλλιέργειας στο πεδίο της εκμετάλλευσης και εκπαίδευσης αυτών, αλλά και γενικά εργαζόμενα έχουν τη δυνατότητα να θέσουν ζητήματα έξω από τα προκαθορισμένα πλαίσια του αγγλικού ανέπτυξης, αλλά πάντα σε σχέση με το υπό έρευνα θέμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

6.1. Ιστορική Αναδρομή – Γενικά Στοιχεία

Η εφαρμογή του βιολογικού τρόπου παραγωγής ξεκίνησε στη χώρα μας στις αρχές της δεκαετίας του '80, όταν κάποιοι μεμονωμένοι παραγωγοί από τον χώρο των «ουγεινιστών», κινήθηκαν προς την κατεύθυνση αυτή, απορρίπτοντας τις χημικές εισροές και ξεκινώντας την παραγωγή βιολογικών προϊόντων. Αυτές οι πρώτες προσπάθειες ήταν μικρής κλίμακας, σπάνια έφταναν στην αγορά και αφορούσαν κυρίως στην καλλιέργεια ελαιόδεντρων, αμπελιών, λαχανικών κ.λπ. (Louloudis, 2001). Η ενημέρωση των παραγωγών ήταν τότε σχεδόν ανύπαρκτη και οι μόνες ισχύουσες αρχές για τη βιολογική γεωργία ήταν αυτές της IFOAM, αφού δεν υπήρχαν ούτε εθνικοί ούτε κοινοτικοί κανονισμοί. Δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία για τη βιολογική γεωργία για την περίοδο 1982 έως και 1992. Υπολογίζεται ότι το 1992, σύμφωνα με εκτιμήσεις της ΔΗΩ, υπήρχαν περίπου εκατόν πενήντα (150) παραγωγοί που καλλιεργούσαν βιολογικά μία συνολική έκταση διακοσίων (200) εκταρίων/2.000 στρεμμάτων. Την περίοδο 1980 – 1985, δημιουργούνται οι αρχικοί πυρήνες ενημέρωσης και δράσης και πιο συγκεκριμένα η Συντονιστική Επιτροπή Βιοκαλλιεργητών, την οποία και διαδέχεται το 1985 ο Σύλλογος Οικολογικής Γεωργίας Ελλάδος.

Σύμφωνα με τον Μπεόπουλο (1997), κάποιοι από τους πρώτους βιοκαλλιεργητές προέρχονται κυρίως από τις βορειο-ευρωπαϊκές χώρες και εμπνέονται από τις αρχές της βιοδυναμικής γεωργίας. Φέρνοντας μαζί τους όχι μόνο την ιδεολογία αλλά και την απαραίτητη τεχνογνωσία, οι καλλιεργητές αυτοί εισάγουν την μικρής κλίμακας βιολογική παραγωγή στην Ελλάδα. Λόγω των παραδοσιακών γεωργικών πρακτικών που εφαρμόζονται ακόμη στην ελληνική γεωργία (το κλίμα και η μορφολογία του εδάφους συντελούν ευρέως σε αυτό), τα περιβαλλοντικά προβλήματα που προκύπτουν από το «παραγωγίστικο» μοντέλο γεωργίας που εφαρμόζεται στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, δεν αγγίζουν με την ίδια ένταση και την Ελλάδα. Η απήχηση επομένως αυτού του ρεύματος της βιολογικής γεωργίας, δεν ήταν τέτοια ώστε να προκαλέσει αμφισβήτηση του κυρίαρχου μοντέλου γεωργίας. Έχει ενδιαφέρον να επισημάνει κανείς ότι γι' αυτούς τους πρωτοπόρους των

βιολογικών πρακτικών στην Ελλάδα, η οργάνωση¹⁰⁸ του πρώτου προγράμματος επαγγελματικής εκπαίδευσης νέων αγροτών σε θέματα βιολογικής γεωργίας και ανάπτυξης, θα αποτελέσει αντικείμενο ιδεολογικής διαμάχης, καθώς θα την δουν ως μία προσπάθεια «θεσμοποίησης» της βιολογικής γεωργίας και ένταξής της στις εναλλακτικές μορφές απασχόλησης.

Ο ρόλος των ξένων φορέων στο ξεκίνημα της βιολογικής γεωργίας στη χώρα μας, επιβεβαιώνεται επίσης από το γεγονός ότι οι πρώτες προσπάθειες για εμπορεύσιμη βιολογική παραγωγή, ξεκίνησαν από φορείς, οι οποίοι ήταν ξένοι προς τις τοπικές κοινότητες. Η πρώτη οργανωμένη προσπάθεια παραγωγής βιολογικών προϊόντων έγινε το 1982 στην επαρχία Αιγιαλείας του Νομού Αχαΐας. Μια μικρή ομάδα ντόπιων παραγωγών που αποτελούνταν από εννέα άτομα, υπό την καθοδήγηση της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Αιγιαλείας, ξεκίνησε την παραγωγή βιολογικής κορινθιακής σταφίδας –η οποία κάλυπτε 13 εκτάρια γης και άγγιζε μια ετήσια παραγωγή της τάξης των 29 τόνων– με σκοπό την εξαγωγή της στην Ολλανδία, σε τιμές υψηλότερες από αυτές που θα απολάμβαναν από την προώθησή της στην ντόπια αγορά. Ένας σύμβουλος βιολογικής γεωργίας που συνεργαζόταν με τον Ολλανδικό οργανισμό ελέγχου και πιστοποίησης Skal, έβαλε τα θεμέλια για τη μετατροπή αυτών των εκμεταλλεύσεων σε βιολογικές. Παρά τις επιφυλάξεις και τα όποια προβλήματα των πρώτων καλλιεργητών, η προσπάθεια αυτή αποδείχτηκε επιτυχημένη. Το πρόγραμμα βιοκαλλιέργειας της ΕΑΣ Αιγιαλείας συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με πάνω από 500 ενταγμένους παραγωγούς που καλλιεργούν σταφίδα, ελιές και εσπεριδοειδή.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και συγκεκριμένα το 1986, ξεκίνησαν οι πρώτες βιοκαλλιέργειες ελιάς στην περιοχή της Μεσσηνιακής Μάνης. Επρόκειτο για μία επιχειρηματική πρωτοβουλία ενός ξένου μεταποιητή και εξαγωγέα λαδιού, του αυστριακού F. Bläuel¹⁰⁹, ο οποίος διέμενε στη Μάνη από τη δεκαετία του 1970 και

---

¹⁰⁸ Το πρόγραμμα αυτό διοργανώθηκε από το Δήμο Γιαννιτσών και τη Γενική Διεύθυνση Νέας Γενιάς (Υπουργείο Πολιτισμού) με σκοπό την άσκηση της βιολογικής γεωργίας ως μοναδική επαγγελματική δραστηριότητα (Μπεόπουλος, 1997).

¹⁰⁹ Μια φορά κι έναν καιρό, σ'ένα γαλαξία μακριά, μακριά...

εξήγαγε λάδι προς τη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη. Ο F. Bläuel οργάνωσε και εκπαίδευσε μία ομάδα ντόπιων παραγωγών -που αποτελούνταν από οκτώ άτομα- να καλλιεργούν βιολογικά σε μία έκταση γης 10 εκταρίων και εκείνος ανέλαβε το κομμάτι της τυποποίησης και της εξαγωγής του τελικού προϊόντος προς την Κεντρική Ευρώπη. Ο Αυστριακός Bläuel, προσέφερε 20% υψηλότερες τιμές για την εξαγωγή βιολογικού ελαιόλαδου σε σχέση με την εξαγωγή συμβατικού ελαιόλαδου. Η επιχειρηματική αυτή δραστηριότητα υπήρξε ιδιαίτερα επιτυχημένη και εξακολουθεί να υφίσταται. Μάλιστα, το λάδι της Μεσσηνιακής Μάνης έχει αποκτήσει φήμη όχι μόνο στην Ευρώπη¹¹⁰ αλλά γίνονται και προσπάθειες να διεισδύσει και στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού (Louloudis, 2001). Οι ξένοι αυτοί φορείς, χρειάστηκε να κάνουν πολύ μικρές προσαρμογές των παραδοσιακών γεωργικών πρακτικών (ήδη εφαρμόζονταν χαμηλές εισροές στα ελαιόδεντρα και τα αμπέλια) προκειμένου να τις μετατρέψουν σε βιολογικές και ως εκ τούτου, απαιτούνταν και μικρή μεταβατική περίοδος¹¹¹ (Μπεόπουλος, 1997).

Η επιχείρηση «Φρίντριχ Μπλάουελ» εγγράφηκε επίσημα στην Καλαμάτα το 1980. Ο Φριτς, ο οποίος είχε μετακομίσει στη Μάνη από τη δεκαετία του 70, έκανε κάτι επαναστατικό για την περιοχή: από τη στιγμή που είδε το ελαιόλαδο αυτής της ασυνήθιστα καλής ποιότητας να κατευθύνεται στην Ιταλία σε μεγάλα σιλό, κάθισε και άρχισε να γεμίζει ελαιόλαδο ένα - ένα μπουκάλι με το χέρι. Αυτή η κίνηση προκάλεσε σύντομα την αληθινή απίστευτη υποστήριξη των κατοίκων του χωριού και πολύ σύντομα μια μικρή επιχείρηση εξελίχθηκε. Η Μπούργκη σύντομα ανέλαβε κι εκείνη ενεργό δράση και η μικρή επιχείρηση άκμασε. Το εμπορικό σήμα "Mani®" εισήχθη σύντομα μετά από αυτό και οι Μπλάουελ έφεραν στην Ελλάδα εκείνο που τότε θεωρήθηκε σαν μια εξ ολοκλήρου νέα έννοια: οργανωμένη βιολογική καλλιέργεια. <http://www.blauel.gr/gr/analutika/rizes/rizes.html>

¹¹⁰ Η κα Α.Β., Πρόεδρος του Συλλόγου Αγορών Βιοκαλλιεργητών Αττικής, σε ένα σχετικό ερώτημα που της υπέβαλα σχετικά με την προώθηση του λαδιού, θα πει σχετικά: «Το λάδι έχει εξαγωγικό χαρακτήρα. Επιδοτείται λόγω του μεγάλου αριθμού ελαιοκαλλιεργειών, που σημαίνει ότι απαντάται το αίτημα πολλών ψηφοφόρων... Θα δεις ένα-δύο ελληνικά βιολογικά λάδια στο πίσω-πίσω ράφι στα ευρωπαϊκά σουπερ μάρκετ» (24/11/2009).

¹¹¹ Σύμφωνα με τον ΕΚ 2092/91, η περίοδος μετατροπής από συμβατική σε βιολογική παραγωγή ορίζεται σε δύο έτη τουλάχιστον πριν από την σπορά ή στην περίπτωση πολυετών καλλιεργειών, εκτός από τα λιβάδια, σε τρία έτη τουλάχιστον πριν από την πρώτη συγκομιδή των προϊόντων. Ο Οργανισμός Ελέγχου μπορεί να αποφασίσει την μείωση ή την παράταση της περιόδου αυτής, σε ορισμένες περιπτώσεις, λαμβάνοντας υπόψη την προγενέστερη χρήση των αγροτεμαχίων και αφού έχει εξασφαλίσει την έγκριση του Υπουργείου Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης.

Στη Βόρειο και Κεντρική Ελλάδα, η πρώτη συστηματική προσπάθεια για βιολογική γεωργική παραγωγή καταγράφηκε στο Νεοχώρι του Πηλίου το 1985, όπου καλλιεργούνταν αρωματικά φυτά. Το 1989, στη Νάουσα της Δυτικής Μακεδονίας, είχαμε την πρώτη βιολογική αμπελοκαλλιέργεια έκτασης 10 εκταρίων, ενώ το 1990 στα Γιαννιτσά, ξεκίνησαν οι ετήσιες βιολογικές αροτραίες καλλιέργειες και το 1991 στην Ημαθία, μία ομάδα βιοκαλλιεργητών παρήγαγαν δημητριακά, ντομάτες, όσπρια, αμύγδαλα, βερίκοκα κ.ά. σε μία έκταση 30 εκταρίων. Την ίδια περίοδο είχαμε παρόμοιες προσπάθειες σε πολλά μέρη της Ελλάδας όπως στη Σκάλα Λακωνίας με την παραγωγή εσπεριδοειδών και ελαιοδέντρων, στην Αργολίδα με την παραγωγή εσπεριδοειδών, στο Λασίθι της Κρήτης με μπανάνες και λαχανικά και στα Χανιά με ελαιοκαλλιέργειες, στην Ξάνθη με λαχανικά και αμπέλια και στις Σέρρες με σιτάρι και λαχανικά (Vlontakis et al. 1999). Υπάρχει δηλαδή μία επικέντρωση της ελληνικής παραγωγής στο ελαιόλαδο και τις ελιές, το κρασί, τα εσπεριδοειδή και τα δημητριακά.

Στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του '80, οι παραγωγοί που καλλιεργούσαν βιολογικά προϊόντα επιβλέπονταν από ξένους οργανισμούς πιστοποίησης (την ολλανδική Skal, τη βρετανική Soil Association, τη γερμανική Naturland κ.ά.), καθώς δεν υπήρχαν ακόμη ελληνικοί οργανισμοί πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων. Παράλληλα με τη θεσμική αναγνώριση της βιολογικής γεωργίας από τις κρατικές υπηρεσίες και ιδιαίτερα από το Υπουργείο Γεωργίας, η οργάνωση των βιολογικών παραγωγών έκανε τα πρώτα αποφασιστικά βήματα. Ο Σύλλογος Οικολογικής Γεωργίας στην Ελλάδα (Σ.Ο.Γ.Ε.)¹¹² ένας Μη-Κερδοσκοπικός Οργανισμός που

---

¹¹² Ο Σύλλογος Οικολογικής Γεωργίας Ελλάδος (Σ.Ο.Γ.Ε.) ιδρύεται σε μια εποχή που το οικολογικό κίνημα δεν έχει ευρεία απήχηση. Σύμφωνα με τον Μιχάλη Κουλουρούδη, πρωτοστάτη της οικολογικής γεωργίας στην Ελλάδα και του Σ.Ο.Γ.Ε., ο Σ.Ο.Γ.Ε. ιδρύθηκε το 1985 πρώτιστα με πρωτοβουλία δική του και με τη συνδρομή του Γαβριέλου Πανάγου, ο οποίος προερχόταν από το χώρο της βιοδυναμικής. Αφορμή στάθηκε μία οικολογική συνάντηση γενικού ενδιαφέροντος την άνοιξη του 1984 στην Πεντέλη, όπου ο Μ.Κ. «έχοντας κάποια προπαιδεία στον τομέα της οικολογικής γεωργίας» και τις «οργανωτικές ικανότητες των ατόμων που προέρχονται από τον πολιτικό χώρο», αποφάσισε ότι πρέπει να κινηθούν προς διάφορες κατευθύνσεις, ανάμεσα στις οποίες η προώθηση της οικολογικής γεωργίας. Μετά από επαφές με αρκετούς ανθρώπους (περί τους πενήντα), οι οποίοι προέρχονταν από το χώρο των υγιεινιστών, το φθινόπωρο του 1984 συστήθηκε η Συντονιστική Επιτροπή των Βιοκαλλιεργητών, η οποία ένα χρόνο μετά, μετεξελίχθηκε σε Σ.Ο.Γ.Ε. Από το 1985 έως το 1990, ο Σ.Ο.Γ.Ε. διοργάνωσε πολλές εκδηλώσεις με έναν πολύ περιορισμένο αριθμό ατόμων, οι οποίες έρχονταν σε σφοδρή αντιπαράθεση με το γεωπονικό κατεστημένο. Όπως χαρακτηριστικά

ιδρύθηκε το 1985 με σκοπό τη διάδοση της οικολογικής γεωργίας, γίνεται μέλος του διεθνούς οργανισμού IFOAM, δημοσιεύει ένα περιοδικό με τον τίτλο «Βιοκαλλιέργειες» και έχει ως στόχο να «αποκαταστήσει την επικοινωνία ανάμεσα στους επιστήμονες και τους αγρότες».

Το 1993, ξεκίνησε από τη W.W.F ένα πρόγραμμα, που αφορούσε στη βιολογική καλλιέργεια βάμβακος σε διαφορετικές περιοχές της Ελλάδος.

Η πρώτη επίσημη πολιτική στην Ελλάδα όσον αφορά στη βιολογική γεωργία, διαμορφώθηκε με την εφαρμογή του κανονισμού ΕΚ 2092/91 το 1993 και του κανονισμού ΕΚ 2078/92 το 1996. Η εφαρμογή του ΕΚ 2092/91 πυροδότησε τη ραγδαία ανάπτυξη της βιοκαλλιέργειας στη χώρα μας τόσο όσον αφορά στις βιολογικά καλλιεργούμενες εκτάσεις όσο και στην ποικιλία των προϊόντων που καλλιεργούνται. Ο Κανονισμός αυτός του Συμβουλίου, περί του βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών ενδείξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής, δημιουργεί, τόσο το εννοιολογικό, όσο και το νομικό υπόβαθρο για την ουσιαστική διαφοροποίηση της βιολογικής παραγωγής από τη συμβατική και καθιερώνει πολιτικές επιδοτήσεων στους βιοκαλλιεργητές στο πλαίσιο των συνοδευτικών μέτρων της ΚΑΠ (Φωτόπουλος και Κρυστάλης, 2003).

Τον ίδιο χρόνο, με την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) 2092/91 στη χώρα μας, το τότε Υπουργείο Γεωργίας και συγκεκριμένα το Γραφείο Βιολογικής Γεωργίας, αναγνώρισε τη ΔΗΩ¹¹³ και το Σύλλογο Οικολογικής Γεωργίας Ελλάδος (Σ.Ο.Γ.Ε.) με βάση τις προδιαγραφές των Οργανισμών Ελέγχου και Πιστοποίησης, οι

αποκαλύπτει: «Υπήρχαν καβγάδες, ομηρικοί καβγάδες. Την πρώτη φορά που πήγα στο Υπουργείο και ακούστηκε η οικολογική γεωργία (όταν ήταν Υπουργός Γεωργίας ο κ. Κ. Σημίτης) μας έβριζαν με χαρακτηρισμούς όπως 'κομπογιαννήτες', 'αγιογδύτες'... Το κλίμα ήταν αρνητικό.» (Μ.Κ., 26/11/2009).

¹¹³ «Η ΔΗΩ συστάθηκε ως Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π.), όντας μέσα στο Σύλλογο Οικολογικής Γεωργίας Ελλάδος (Σ.Ο.Γ.Ε.). Το γεγονός αυτό θεωρήθηκε ως λόγος για διαγραφή της ΔΗΩ από το Σύλλογο. Στη συνέχεια, οι εναπομείναντες στον Σ.Ο.Γ.Ε., έφτιαζαν επίσης έναν Οργανισμό Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων, με την ίδια ονομασία. Αργότερα, όταν ιδρύθηκε η ΒιοΕλλάς Α.Ε το 2001 —που είναι και ο μεγαλύτερος ανταγωνιστής της ΔΗΩ— είχε ως βασικό μέτοχο τον Σ.Ο.Γ.Ε., με αποτέλεσμα να μεταφερθεί όλο το πελατολόγιο του Σ.Ο.Γ.Ε. στη ΒιοΕλλάς» (Μ.Κ., 26/11/2009).

οποίοι είναι επιφορτισμένοι με τον έλεγχο των παραγωγών, μεταποιητών και εμπόρων καθώς και με τη χορήγηση της ένδειξης «βιολογικό» στα προϊόντα που έχουν παραχθεί ή παρασκευαστεί σύμφωνα με όσα αναφέρονται στον παραπάνω κανονισμό. Το 1993 ιδρύεται η Ένωση Επαγγελματιών Βιοκαλλιεργητών Ελλάδας¹¹⁴. Το 1994 ιδρύεται και η Φυσιολογική, ένας τοπικός φορέας ελέγχου και πιστοποίησης, που έχει την έδρα του στην περιοχή της Μακεδονίας. Τέλος, το 1996 ξεκίνησε στη χώρα μας το καθεστώς των οικονομικών ενισχύσεων με την εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΟΚ) 2078/92, δίνοντας περαιτέρω ώθηση στη βιολογική γεωργία στην Ελλάδα, με αύξηση των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων και του αριθμού των βιοκαλλιεργητών. Η συμπερίληψη της ελληνικής βιολογικής γεωργίας στα μέτρα που επιδοτήθηκαν στα πλαίσια του θεσμικού πλαισίου του αγροπεριβαλλοντικού κανονισμού ΕΚ 2078/92, αποτέλεσαν ένα ορόσημο για την ανάπτυξή της.

Το έτος 1993 λοιπόν, σηματοδοτεί την έναρξη για τη συστηματική καταγραφή των καλλιεργειών, τον έλεγχο της παραγωγικής διαδικασίας και την πιστοποίηση και τη σήμανση των προϊόντων υπό τον Κανονισμό «σχετικά με τον βιολογικό τρόπο παραγωγής γεωργικών προϊόντων και τις σχετικές ενδείξεις»¹¹⁵ στα γεωργικά προϊόντα

---

¹¹⁴ «Η Ένωση Επαγγελματιών Βιοκαλλιεργητών Ελλάδας ιδρύθηκε το 1992 και είχε ως στόχο να φτιαχτούν ενώσεις τοπικές και να πάρει μια ομοσπονδιακή μορφή. Οπότε και αυτοδιαλύθηκε η Ένωση. Τα μέλη της Ένωσης πρωτοστάτησαν στη δημιουργία τοπικών ενώσεων. Ο τότε Γραμματέας της Ένωσης Επαγγελματιών Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος (Χαράλαμπος Τσοκανής) είναι σήμερα ο Πρόεδρος της Ομοσπονδίας Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος. Ο Γιάννης Σπυρόπουλος (οινοπαραγωγή) ήταν και αυτός στο Συμβούλιο της Ένωσης και πρωτοστάτησε να φτιαχτεί η Ένωση Αρκαδίας και ήταν ο πρώτος πρόεδρος της Ομοσπονδίας Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος). Ο Μ.Κ., αποχώρησε όταν φτιάχτηκε ο πρώτος πυρήνας. Όταν παρουσιάστηκαν καμιά 15αριά τοπικές ενώσεις, δημιουργήθηκε η Ομοσπονδία Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος (το 2004)» (Μ.Κ., 26/11/2009) .

¹¹⁵ Τα προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας πρέπει να φέρουν συγκεκριμένες ενδείξεις στη συσκευασία, τη διαφήμιση ή τα εμπορικά έγγραφα σχετικά με τον βιολογικό τρόπο παραγωγής τους. Στην ετικέτα της συσκευασίας των βιολογικών προϊόντων θα πρέπει να αναγράφεται η επωνυμία της επιχείρησης που παράγει, συσκευάζει ή εμπορεύεται το προϊόν και ένας συγκεκριμένος κωδικός αναγνώρισης. Επίσης, είναι απαραίτητη η αναφορά στο όνομα (λογότυπο) του Οργανισμού Πιστοποίησης, ο οποίος θα πρέπει να είναι αναγνωρισμένος από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και η ένδειξη «βιολογικό» ή «βιολογικό σε μετατροπή», ανάλογα με το στάδιο μετατροπής της καλλιέργειας σε βιολογική. Τα προϊόντα αυτά θα πρέπει να πωλούνται σε σφραγισμένες συσκευασίες απευθείας από τον παραγωγό ή τον παρασκευαστή στον τελικό καταναλωτή ή να διατίθεται στο εμπόριο ως προσυσκευασμένο τρόφιμο. Απαγορεύεται η χρήση ισχυρισμών στην συσκευασία ή στη διαφήμιση

και τα είδη τροφίμων». Ήταν σχετικά εύκολο για τους Έλληνες αγρότες να πετύχουν πιστοποίηση στα πλαίσια του ΕΚ 2092/91, εκτός από εκείνους που ήταν κάτοχοι μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων και έπρεπε να πληρώσουν σχετικά υψηλή εισφορά στους Οργανισμούς Πιστοποίησης. Αντίθετα, στα πλαίσια του ΕΚ 2078/92, οι γραφειοκρατικές διαδικασίες και η ιδιαίτερα επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία υποβολής αίτησης ένταξης για επιδότηση νέων βιολογικών παραγωγών, δυσκόλεψε τα πράγματα για τους Έλληνες αγρότες, οι οποίοι αντιμετώπιζαν συχνά προβλήματα και σε σχέση με τις Περιφερειακές Διευθύνσεις της Αγροτικής Ανάπτυξης και σε σχέση με το Υπουργείο.

Η εφαρμογή του Δεύτερου Προγράμματος, δεν μπόρεσε να ξεκινήσει πριν το 1999. Η καθυστέρηση αυτή, δημιούργησε προβλήματα για τους αγρότες πολλών περιοχών, οι οποίοι, λόγω της έλλειψης επικοινωνίας ανάμεσα στο Υπουργείο και τις Περιφερειακές Διευθύνσεις, ενθαρρύνθηκαν από τις Περιφερειακές Διευθύνσεις να μετατρέψουν τις καλλιέργειές τους σε βιολογικές, για να μάθουν εκ των υστέρων ότι δεν μπορούσαν να συμπεριληφθούν στο πρόγραμμα του 1998. Άλλα προβλήματα που προέκυψαν, είχαν να κάνουν με το όριο που τέθηκε για τον αριθμό εκταρίων που θα επιδοτούνταν καθώς και με τη δημιουργία ζωνών βιολογικής καλλιέργειας, καθώς έτσι αποκλείονταν αγρότες που είχαν εκμεταλλεύσεις έξω από αυτές τις ζώνες.

Παρά τα προβλήματα που προαναφέρθηκαν, άγνωστα στους περισσότερους αγρότες όταν αποφάσισαν να μετατρέψουν τις καλλιέργειές τους σε βιολογικές, οι Έλληνες αγρότες επέδειξαν σημαντικό ενδιαφέρον για την ένταξή τους στο Πρόγραμμα ενίσχυσης της Βιολογικής Γεωργίας. Το ενδιαφέρον αυτό μπορεί να αποδοθεί καταρχήν στις επιδοτήσεις, οι οποίες ωστόσο δεν είναι εξίσου σημαντικές για όλα τα προϊόντα και άρα δεν αποτελούν το ίδιο κίνητρο για όλους τους αγρότες. Μάλιστα, το επίπεδο ενίσχυσης φαίνεται να είναι εκείνο που καθορίζει περισσότερο τη σύνθεση της βιολογικής παραγωγής και όχι τόσο η ζήτηση της αγοράς για συγκεκριμένα προϊόντα. Περαιτέρω, η ύπαρξη μιας γενικής κρίσης στην ελληνική και όχι μόνο γεωργία, οδήγησε σε μείωση των τιμών και σε έλλειψη αγορών για τα συμβατικά γεωργικά προϊόντα, με αποτέλεσμα οι αγρότες να αναζητούν προϊόντα με υψηλή τιμολόγηση και δημόσιες επιδοτήσεις. Από την άλλη, λόγω των

που να αφήνει την εντύπωση στον καταναλωτή ότι η ένδειξη «βιολογικό» αποτελεί εγγύηση ότι το προϊόν είναι ανωτέρας ποιότητας από άποψη γεύσης και οσμής, θρεπτικής αξίας ή υγιεινής διατροφής.

παραδοσιακών μεθόδων καλλιέργειας που ακολουθούν πολλοί καλλιεργητές στην Ελλάδα, είναι εύκολο να μετατρέψουν τις καλλιέργειές τους σε βιολογικές. Επίσης, η μικρή κλίμακα και λιγότερο εντατικοποιημένη ελληνική γεωργία, φαίνεται να προσφέρεται ιδιαίτερα για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας. Τέλος, αρκετοί ήταν οι αγρότες που είδαν στο πρόσωπο της βιολογικής γεωργίας τη λύση στα προβλήματα που προέκυψαν από το μοντέλο γεωργίας που επικράτησε στην Ευρώπη, όπως η μείωση της αποδοτικότητας του εδάφους και η ανάδυση συγκεκριμένων ασθενειών στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις.

Κατά τη δεύτερη περίοδο, σε θεσμικό επίπεδο, θα λέγαμε ότι συνολικά επικράτησαν δύο τύποι εθνικών παραγόντων: το Υπουργείο Γεωργίας, που ανέθεσε την αρμοδιότητα για την εφαρμογή της πρώτης νομοθετικής πράξης για τη βιολογική γεωργία (ΕΚ 2092/91) στο νέο-ιδρυθέν Γραφείο Βιολογικών Προϊόντων¹¹⁶ φυτικής προέλευσης (μετέπειτα Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας) και δεύτερον, οι δύο μεγαλύτεροι φορείς πιστοποίησης, η «ΔΗΩ» και ο «Σ.Ο.Γ.Ε.». Την ίδια περίοδο, διάφορες υπηρεσίες εμφανίζονται στην Ελλάδα, όπως το Δίκτυο Δράσης για τα Παρασιτοκτόνα, το Εργαστήριο Οικολογικής Πρακτικής, καθώς και τοπικές πρωτοβουλίες για τις πρώτες επιτυχείς εξαγωγές.

Η δραστηριότητα των Οργανισμών Ελέγχου και Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π.) ενίσχυσε τη βιολογική γεωργία, ο δε Ευρωπαϊκός Κανονισμός (Ε.Κ.) 2092/91, καθορίζοντας σαφώς την έννοια της βιολογικής γεωργίας και ορίζοντας τους κανόνες παραγωγής βιολογικών προϊόντων, δίνει σημαντικό κίνητρο για τη μετατροπή πολλών συμβατικών καλλιεργειών σε βιολογικές.

Σε πολλές χώρες της Ε.Ε., η πιστοποίηση εισήχθη (με τον ΕΚ 2092/91) ταυτόχρονα με την παροχή οικονομικής ενίσχυσης από την Ε.Ε. (ΕΚ 2078/92) προς τους αγρότες: για το λόγο αυτό και είναι δύσκολο να ξεχωρίσεις αν η ανάπτυξη της

---

¹¹⁶ Το Γραφείο Βιολογικών Προϊόντων φυτικής προέλευσης, εντάχθηκε στη Δ/ση Μεταποίησης – Τυποποίησης και Ποιοτικού Ελέγχου Γεωργικών Προϊόντων φυτικής παραγωγής της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου. Το Γραφείο αυτό ορίστηκε ως η αρμόδια ελέγχουσα αρχή που επιβλέπει το σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων, ενώ ταυτόχρονα έχει όλες τις σχετικές αρμοδιότητες για την εφαρμογή του Καν. 2092/91 στην Ελλάδα. Στη συνέχεια με τον Νόμο 2637/98, συστάθηκε ο Οργανισμός Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων (Ο.Π.Ε.Γ.Ε.Π.) που έχει σαν σκοπό την ανάδειξη των ελληνικών γεωργικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές, την εφαρμογή ολοκληρωμένων φιλικών προς το περιβάλλον συστημάτων αγροτικής παραγωγής και την προστασία της προέλευσής τους.

βιολογικής γεωργίας είναι αποτέλεσμα της πιστοποίησης ή της ενίσχυσης που χορηγείται από τα αγρο-περιβαλλοντικά μέτρα. Στην περίπτωση της Ελλάδας, τα αποτελέσματα αυτών των δύο είναι περισσότερο διακριτά καθώς η πιστοποίηση στην Ελλάδα εισήχθη το 1993, με καθυστέρηση δηλαδή δύο ετών από την ψήφιση του ΕΚ 2092/91, ενώ η οικονομική ενίσχυση ακολούθησε τρία χρόνια αργότερα. Ωστόσο, στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι προτεραιότητα για την ένταξη στις οικονομικές ενισχύσεις των αγροτο-περιβαλλοντικών προγραμμάτων του ΕΚ 2078/92 δόθηκε σε αυτούς που ήδη είχαν συνάψει συμβόλαιο με κάποιον από τους τρεις οργανισμούς ελέγχου και πιστοποίησης που υπήρχαν τότε και ως εκ τούτου, επωφελήθηκαν κατά κύριο λόγο από τις ενισχύσεις όσοι ήδη εφαρμόζαν μεθόδους βιολογικής καλλιέργειας (χωρίς βέβαια να πρόκειται για μεγάλο αριθμό βιοκαλλιεργητών).

Οι βιοκαλλιεργητές, συνήθως είναι μέλη των οργανώσεων της συμβατικής γεωργίας, αλλά μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις οι οργανώσεις αυτές προσφέρουν στους βιοκαλλιεργητές ξεχωριστή μέριμνα. Μία τέτοια περίπτωση είναι ο συνεταιρισμός του Αιγίου στην Πελοπόννησο, ή η Κρητική Αγρο-Περιβαλλοντική Ομάδα, μία μη-κερδοσκοπική οργάνωση επιστημόνων, παραγωγών και καταναλωτών που ιδρύθηκε το 1994. Από αυτήν την οργάνωση, το 1996 προέκυψε ο Συνεταιρισμός των Βιολογικών Καλλιεργειών της Μεσσαράς¹¹⁷, που τώρα ασχολείται με την τυποποίηση και το εμπόριο του βιολογικού ελαιολάδου. Το 1999 η οργάνωση αυτή γίνεται επίσημο μέλος της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών της Μεσσαράς. Το 1992, η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.),¹¹⁸ ιδρύει το Τμήμα Βιολογικής Γεωργίας. Η άποψη που επικρατεί ανάμεσα στις οργανώσεις της συμβατικής γεωργίας, αν και δεν διατυπώνεται

¹¹⁷ Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Γεωργίας για το έτος 2002, οι παραγωγοί βιολογικών προϊόντων στην Κρήτη ήταν 600 στον αριθμό και η συνολική έκταση βιολογικής καλλιέργειας ήταν 26.745,38 στρέμματα, εκ των οποίων τα 18.322,96 στρέμματα αποτελούσαν εκτάσεις ελιάς βιολογικής καλλιέργειας.

¹¹⁸ Η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.) ιδρύθηκε το 1935 και είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Αποτελεί τον κορυφαίο ιδεολογικό και συντονιστικό φορέα των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων της χώρας, που υποστηρίζει, προωθεί, προάγει τις δραστηριότητές τους και τις εκπροσωπεί σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. (<http://www.paseges.gr>)

επίσημα, είναι ότι οι βιοκαλλιεργητές θα έπρεπε να είναι περισσότερο αυτόνομοι και να οργανώνονται έξω από το δίκτυο της συμβατικής γεωργίας. Πρόκειται για μία άποψη που φανερώνει την έλλειψη διαμάχης και οργανωμένης αντίδρασης ανάμεσα στις οργανώσεις των συμβατικών και βιολογικών αγροτών, τις τοπικές διοικήσεις και άλλους επίσημους φορείς σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο. Ωστόσο, η έλλειψη συλλογικών αντιδράσεων ενάντια στην βιολογική γεωργία, φανερώνει το σχετικά χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας και της οικονομικής της αξίας.

Επίσης, τον πρώτο καιρό, η οργανωμένη παροχή εκπαίδευσης και συμβουλευτικών υπηρεσιών είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ, ξεκινά τη δημιουργία σεμιναρίων και εργαστηρίων για την πληροφόρηση των παραγωγών στη βιολογική γεωργία¹¹⁹. Ορισμένες οργανώσεις βιολογικών καλλιεργητών διοργανώνουν κάποια σεμινάρια εκπαίδευσης, ενώ οι Περιφερειακές Διευθύνσεις

---

¹¹⁹ Τα σεμινάρια αυτά ήταν ενταγμένα σε ένα ευρωπαϊκό διακρατικό πρόγραμμα, το οποίο ήταν τριετές. « Ήταν μία καλή συνεργασία με την Soil Association, που είναι ο παλαιότερος φορέας της Αγγλίας για πιστοποίηση στο Ην. Βασίλειο. Είχαμε κάνει πρόταση και στους Γάλλους και στους Ισπανούς, διότι θέλαμε να βρούμε μία μεσογειακή χώρα που να έχει ίδιες καλλιέργειες, ίδιο κλίμα, ίδια εμπειρία, αλλά δεν το πετύχαμε. Επειδή δεν θέλαμε να χάσουμε το πρόγραμμα, απευθυνθήκαμε σε Αγγλία και Γερμανία και πραγματικά μας απαντήσανε και οι δύο. Ήταν ένα διακρατικό πρόγραμμα, 12 μέρες στην Αγγλία, 300 ώρες θεωρητική κατάρτιση στην Ελλάδα, το οποίο χρησιμοποίησε όλο το τότε δυναμικό, το οποίο ήταν πολύ καλό και οι περισσότεροι από αυτούς είναι στους φορείς ελέγχου και πιστοποίησης. Ο κ. Σιδηράς από το Γ.Π.Α. ήταν πραγματικά από τους πρωτοπόρους, ο οποίος το πίστεψε πολύ το πράγμα και βοήθησε μετά πολύ και τη ΔΗΩ, ο κ. Χανιωτάκης Γιώργος από το Δημόκριτο και ο κ. Μπούργος Παντελής, ήταν οι τρεις βασικοί ερευνητές που στήριξαν αυτό το πρόγραμμα. Μετά υπήρχαν ελεγκτές και γενικά πολύς κόσμος και αυτό το πρόγραμμα απευθύνθηκε σε είκοσι (20) γεωπόνους, επειδή ήταν περιορισμένος ο αριθμός από την πρωτοβουλία. Ήταν μια πολύ καλή πρόταση εκπαίδευσης και μακάρι να είχε συνέχεια αυτή η ιστορία. Δυστυχώς δεν έδειξαν κανένα ενδιαφέρον για κάτι τέτοιο... Τέλος πάντων, από αυτήν την φουρνιά των είκοσι (20) γεωπόνων, συνέχισαν στην Ένωση, διότι αυτός ήταν ο σκοπός, να αποτελέσουν έναν πυρήνα ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας, για να κάνουν και κάποια άλλα προγράμματα. Δηλαδή αυτοί οι είκοσι (20) γεωπόνοι, να μεταστραφούν σε είκοσι (20) τοπικά προγράμματα. Με κάποιους από αυτούς καταφέραμε να το πραγματοποιήσουμε αυτό, όχι σε προγράμματα τέτοια, όσο σε ημερίδες ή σε κάποια προγράμματα από τα ΚΕΚ του ΟΓΕΚΑ-ΔΗΜΗΤΡΑ. Δεν λειτούργησε προς την πλευρά της παραγωγής που εμείς θέλαμε (θέλαμε σε κάθε Ένωση να υπάρχει ένα πλάνο πενταετίας ανάλογα με τη φυτική και τη ζωική παραγωγή και είχαμε έρθει σε επαφή να εξασφαλίσουμε και την αγορά προϊόντων. Οι Γερμανοί μας παρακαλάγανε να κάνουμε βιολογικό βαμβάκι. Ήταν ένα καλό πλάνο» (Μ.Μ., 22/12/2009).

Αγροτικής Ανάπτυξης προσφέρουν κάθε χρόνο σεμινάρια μικρής χρονικής διάρκειας, στα οποία όμως οι εισηγητές δεν κατέχουν εξειδικευμένη γνώση και κατάρτιση για τα θέματα βιολογικής γεωργίας. Στις ίδιες Δ/νσεις, οι Γεωπόνοι Σύμβουλοι παρέχουν πληροφόρηση στους καλλιεργητές και κτηνοτρόφους, αλλά δεν είναι ειδικά εκπαιδευμένοι ώστε να υπάρχει αποτελεσματικότητα στις γεωπονικές συμβουλές που παρέχουν στους βιοκαλλιεργητές και βιοκτηνοτρόφους. Και φυσικά υπάρχουν οι Γεωπόνοι Σύμβουλοι του ελεύθερου επαγγέλματος, οι οποίοι προσπαθούν να καλύψουν αυτό το κενό ενημέρωσης και γνώσης, αλλά έχουν να αντιμετωπίσουν τη νοοτροπία του έλληνα αγρότη, ο οποίος αρνείται να πληρώσει για μία υπηρεσία που γνωρίζει ότι μπορεί να του παρασχεθεί δωρεάν. Άλλωστε οι ιδιώτες σύμβουλοι, συνήθως είναι εμπορικοί αντιπρόσωποι εταιριών χημικών εισροών –υπηρετώντας το μοντέλο της εντατικής γεωργίας– και πολύ λίγο μπορούν να συνεισφέρουν με τις υπηρεσίες τους στο χώρο της βιολογικής γεωργίας.

Από την έρευνα που διενήργησα, αναδεικνύεται σημαντικός και ο ρόλος των Οργανισμών Ελέγχου και Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π.) στο χώρο της παροχής συμβουλών μέσα στην εκμετάλλευση. Ιδιαίτερα αυτή την πρώτη περίοδο μετατροπής των συμβατικών καλλιεργειών σε βιολογικές, οι φορείς πιστοποίησης που έχουν δημιουργηθεί, αρωγοί στην προσπάθεια των πρώτων βιοκαλλιεργητών που διέπονται από την ιδέα της οικολογίας με την ευρύτερη έννοια (κοινωνική-περιβαλλοντική), δεν είναι φειδωλοί στην παροχή συμβουλών μέσα στην εκμετάλλευση. Επρόκειτο για την παροχή μιας υπηρεσίας που δεν αποτελούσε και δεν αποτελεί υποχρέωση (νομική) των φορέων πιστοποίησης. Ωστόσο, ήταν τέτοιο το κενό στην ενημέρωση-πληροφόρηση για ζητήματα βιολογικής καλλιέργειας, που το ανθρώπινο δυναμικό αυτών των φορέων ήταν από τους λίγους που μπορούσαν να βοηθήσουν να καλυφθεί αυτό το κενό –δεδομένου ότι το δυναμικό αυτό είχε συμμετάσχει¹²⁰ σε ειδικά σεμινάρια επιμόρφωσης και κουβαλούσαν μία θεωρητική και επιστημονική κατάρτιση σε ζητήματα βιολογικής γεωργίας. Επίσης, οι φορείς αυτοί «προσέγγιζαν κάποιους ανθρώπους (γεωπόνους) που είχαν γραφεία και συνεργάζονταν μαζί τους με σκοπό να τους φέρουν και αυτοί πελατεία, αλλά και αυτοί με τη σειρά τους να δώσουν κάποια τεχνογνωσία σε αυτούς τους συμβούλους ώστε να μπορέσουν να διατηρήσουν την πελατεία τους στην περιοχή που είχαν τα γραφεία τους. Αυτό και

---

¹²⁰ όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη υποσημείωση

πάλι αντιβαίνει στα πρότυπα τα οποία ακολουθούμε, ουσιαστικά ο Σύμβουλος θα πρέπει να είναι ένας ανεξάρτητος» (ΦΙΛΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ, 16/11/2009).

Σε επίπεδο έρευνας, στο Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων υπάρχουν ένας ή δύο καθηγητές που εκπονούν έρευνες σε πανεπιστημιακό επίπεδο, ενώ ονόματα όπως ο κ. Σιδηράς Νικόλαος,¹²¹ Καθηγητής στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Γ.Π.Α.), ο κ. Χανιωτάκης Γιώργος¹²², Γεωπόνος-Ερευνητής στο Δημόκριτο, ο κ. Φωτόπουλος Χρ.¹²³, Γεωργο-οικονομολόγος, Τακτικός Ερευνητής Α του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. και Δ/ντής του Ινστιτούτου Γεωργοοικονομικών και Κοινωνιολογικών Ερευνών (Ι.Γ.Ε.Κ.Ε.), είναι πρωτοπόροι της έρευνας και της μετάδοσης της γνώσης γύρω από αυτή, με δημοσιεύσεις αλλά και με συμμετοχή σε συνέδρια, ημερίδες-διημερίδες, ανακοινώσεις, σεμινάρια εκπαίδευσης, προγράμματα κ.ά. Σημαντική υπήρξε και η συμβολή του Καθηγητή του Γ.Π.Α. κ. Μπεόπουλου Νικόλαου, ο οποίος συνεργάστηκε με το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. στα πλαίσια εκπόνησης κάποιων οικονομικών μελετών, ενώ είχε δώσει πληθώρα διαλέξεων στα πλαίσια του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. και του τότε Υπουργείου Γεωργίας. Το 1988-1989, πραγματοποιήθηκε το πρώτο σεμινάριο βιολογικής γεωργίας στο οποίο συμμετείχε ως εκπαιδευτικός. Τη δεκαετία του '90, συμμετέχει σε ένα μεγάλο αριθμό ομιλιών και διαλέξεων για τη βιολογική γεωργία, μεταξύ των οποίων και «Η διολίσθηση από ένα Σύστημα Αρχών σε ένα σύστημα Πιστοποίησης», που αποτέλεσε την πρώτη του διάλεξη.

---

¹²¹ Ο κ. Σιδηράς Νικόλαος είναι επίσης μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ - "ΡΕΑ". Συνεχιστής του ερευνητικού και εκπαιδευτικού έργου του κ. Σιδηρά Νικόλαου στο Τμήμα Φυτικής Παραγωγής του Γ.Π.Α. (έχει συνταξιοδοτηθεί ο κ. Σιδηράς), αποτελεί ο κ. Δ.Μ., Επίκουρος Καθηγητής Γ.Π.Α.

¹²² Στην πορεία, ο κ. Χανιωτάκης Γιώργος, διετέλεσε Δ/ντής Ερευνών στον Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος.

¹²³ Σήμερα, ο κ. Φωτόπουλος Χρήστος είναι Καθηγητής Μάρκετινγκ και Μάνατζμεντ Αγροτικών Επιχειρήσεων, στο τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων. Ο κ. Φωτόπουλος είναι επίσης μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ - "ΡΕΑ".

6.2. Η βιολογική γεωργία στα πλαίσια της αγρο-περιβαλλοντικής πολιτικής

Στα πλαίσια της θεσμικής αναδιατύπωσης των σχέσεων γεωργίας και περιβάλλοντος, τα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα που εισήχθησαν στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Κανονισμού 2078/92¹²⁴, είχαν ως στόχο την αειφόρο ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών, ενθαρρύνοντας τη διατήρηση της υπαίθρου μέσα από την εφαρμογή υψηλότερων περιβαλλοντικά προτύπων χρήσης της γης. Καθώς οι αγρότες έχουν μία σημαντική λειτουργία να επιτελέσουν, αυτή της «μέριμνας» για το περιβάλλον και την ύπαιθρο, τα προγράμματα που τους προτάθηκαν, στη βάση του μοντέλου των «δημοσίων αγαθών», προσέφεραν ένα νέο πεδίο δραστηριότητας και μία καινούρια πηγή γεωργικού εισοδήματος¹²⁵. Ένας άλλος λόγος για την εισαγωγή αυτών των αγροτο-περιβαλλοντικών προγραμμάτων, ήταν η ενθάρρυνση της εκτατικοποίησης (και κατ' επέκταση η μείωση ή αποφυγή των πλεονασμάτων), σε συνδυασμό με συγκεκριμένα μέτρα που εφαρμόζονται με βάση τις προτεραιότητες του εκάστοτε Κράτους-Μέλους (DG of European Commission, 1997 p. 48). Πιο συγκεκριμένα, ο ΕΚ 2078/92 προέβλεπε την ενθάρρυνση των γεωργών να αναλάβουν γεωργικές πρακτικές, οι οποίες ήταν συμβατές με τις απαιτήσεις της περιβαλλοντικής προστασίας και τη διατήρηση της υπαίθρου, τη συμβολή στην ισορροπία της αγοράς και την αποζημίωση των γεωργών από τις μειώσεις της παραγωγής ή την αύξηση του κόστους από τη συμβολή τους στη βελτίωση του περιβάλλοντος (Louloudis, 2001).

Η Ελλάδα εφάρμοσε τέσσερα αγρο-περιβαλλοντικά προγράμματα μεταξύ των οποίων ήταν και το οριζόντιο πρόγραμμα της βιολογικής γεωργίας¹²⁶. Σε συνολικό

---

¹²⁴ Ο αγροτο-περιβαλλοντικός Κανονισμός 2078/92 ήταν ένα από τα τρία Συνοδευτικά Μέτρα της Μεταρρύθμισης της ΚΑΠ του 1992. Τα άλλα δύο Συνοδευτικά μέτρα περιελάμβαναν τον Κανονισμό 2079/92 για την «πρώρη συνταξιοδότηση» και τον Κανονισμό 2080/92 για τις «αναδασώσεις».

¹²⁵ Το εισόδημα των αγροτών θα μπορούσε να ενισχυθεί με την καταβολή ενισχύσεων για την παροχή δημοσίων αγαθών ή με την παραγωγή προϊόντων ποιότητας ή περιβαλλοντικών αγαθών (Λουλούδης, Μπεόπουλος, Βλάχος, 1999 σελ. 329)

¹²⁶ Τα αγρο-περιβαλλοντικά προγράμματα υπό τον ΕΚ 2078/92 μπορούν να περιλαμβάνουν τη χορήγηση μιας ενίσχυσης προς τους αγρότες που αναλαμβάνουν εθελοντικά και σε συμβολοαϊκή βάση: α) να μειώσουν ουσιαστικά, ή να διατηρήσουν μία μείωση στη χρήση των λιπασμάτων και/ή των φυτο-προστατευτικών προϊόντων ή να υιοθετήσουν ή να συνεχίσουν τις βιολογικές μεθόδους

προϋπολογισμό 33,544,196 ECUs, το ποσοστό χρηματοδότησης της βιολογικής γεωργίας σε σχέση με τα υπόλοιπα προγράμματα¹²⁷ ήταν 20,4% (Louloudis, 2001). Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Γεωργίας του 1997, η βιολογικά καλλιεργούμενη έκταση που επιδοτήθηκε από τον ΕΚ 2078/92 κατά ζώνες ήταν: 46% οι ορεινές, ημιορεινές και νησιωτικές περιοχές, 35% οι πεδινές περιοχές και 19% οι περιοχές Natura. Σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία, οι εκτάσεις της βιολογικής γεωργίας κατά καλλιεργούμενο είδος που επιδοτήθηκαν από τον ΕΚ 2078/92 ήταν: 59% ελιά, 6% εσπεριδοειδή, 5% αμπέλια, 8% λοιπές μόνιμες, 5% λαχανικά, 8% σιτηρά και 1% λοιπά (Λουλούδης, Μπεόπουλος, Βλάχος, 1999).

Η ραγδαία αύξηση του αριθμού των βιοκαλλιεργητών και της βιολογικά καλλιεργούμενης γης στην Ελλάδα με την εφαρμογή του αγρο-περιβαλλοντικού

παραγωγής β) να αλλάξουν ή να διατηρήσουν περισσότερο εκτατικές μορφές παραγωγής ή να μετατρέψουν την καλλιεργήσιμη γη σε εκτατικά λιβάδια· γ) να μειώσουν το ποσοστό των προβάτων και των βοοειδών ανά βοσκούμενο εκτάριο· δ) να χρησιμοποιήσουν άλλες γεωργικές πρακτικές που να είναι συμβατές με την προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων καθώς και με τη διατήρηση της υπαίθρου και του τοπίου· ε) να εκτρέφουν απειλούμενες τοπικές φυλές ζώων ή ποικιλίες φυτών που κινδυνεύουν από γενετική εξαφάνιση· στ) να διατηρούν την εγκαταλειμμένη γεωργική γη ή τα δάση για λόγους περιβαλλοντικής προστασίας· ζ) να θέτουν σε αγρανάπαυση την αροτραία γη για τουλάχιστον 20 χρόνια με μία προοπτική χρήσης για σκοπούς που συνδέονται με το περιβάλλον, ιδιαίτερα για τη δημιουργία οικοτόπων ή φυσικών πάρκων ή για την προστασία των υδρολογικών συστημάτων· η) να διαχειρίζονται τη γη για δημόσια πρόσβαση και δραστηριότητες ψυχαγωγίας (DG of European Commission, 1997 p. 48).

¹²⁷ Τα άλλα τρία αγρο-περιβαλλοντικά προγράμματα ήταν: α) Το ζωνικό πρόγραμμα της μείωσης της νιτρορρύπανσης στη Θεσσαλική πεδιάδα με ποσοστό ενίσχυσης 42,7% β) Το πρόγραμμα μακροχρόνιας παύσης εκμετάλλευσης γεωργικών γαιών για τη δημιουργία βιοτόπων, φυσικών τόπων, καταφυγίων άγριας ζωής και την προστασία των υδρολογικών συστημάτων με ποσοστό ενίσχυσης 34,6% και γ) Η διατήρηση απειλούμενων τοπικών φυλών ζώων με ποσοστό ενίσχυσης 2,1% (Louloudis, 2001). Υπήρχε άλλο ένα πρόγραμμα που ήταν επίσης πολύ σημαντικό από πλευράς πόρων και έκτασης γης που κάλυπτε, αυτό της αντιδιαβρωτικής προστασίας/διαχείρισης των εγκαταλειμμένων εκτάσεων, το οποίο όμως δεν εφαρμόστηκε, επιβεβαιώνοντας με αυτόν τον τρόπο την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στον αρχικό σχεδιασμό και την τελική εφαρμογή των προγραμμάτων (Λουλούδης, Μπεόπουλος, Βλάχος 1999 σελ. 332). Γενικότερα, η Ελλάδα, όπως και η Δανία, η Ιρλανδία, το Λουξεμβούργο, η Πορτογαλία και η Σουηδία εφάρμοσαν τον ΕΚ 2078/92 με μικρό βαθμό περιφερειοποίησης, καθώς τα προγράμματα περιλάμβαναν μέτρα που ήταν γενικώς εφαρμόσιμα σε όλη την επικράτεια των χωρών αυτών (DG of European Commission, 1997).

κανονισμού 2078/92 και την οικονομική ενίσχυση που προσέφερε, επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η ενασχόληση των καλλιεργητών με τον εναλλακτικό τρόπο παραγωγής της βιολογικής γεωργίας, δίνει μία οικονομική διέξοδο¹²⁸ στα προβλήματα βιωσιμότητας που αντιμετώπιζαν μέχρι τότε στις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις.

Θα έλεγε κανείς ότι η κρατική υποστήριξη μέσω των επιδοτήσεων που προσέφεραν τα αγρο-περιβαλλοντικά προγράμματα, θεωρείται ως η κινητήριος δύναμη πίσω από την πρόσφατη ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας. Ωστόσο, εδώ χρειάζεται μία περισσότερο ενδεδειγμένη διεπιστημονική έρευνα που να απευθύνεται στα τεχνικά, κοινωνικο-οικονομικά και πολιτισμικά θέματα, καθώς το αποτέλεσμα των επιδοτήσεων διαφέρει σημαντικά σε κάθε περίπτωση Louloudis (2001). Η καλλιέργεια για παράδειγμα των ελαιόδεντρων στην Μάνη, θα επεκτεινόταν ούτως ή άλλως, χωρίς τις επιδοτήσεις· ενώ οι επιδοτήσεις αποδείχτηκαν σημαντικές για την επιβίωση αρχικά και την επέκταση αργότερα των εσπεριδοειδών. Από την άλλη, στην περίπτωση του βαμβακιού, προκύπτει ότι οι υπάρχουσες υψηλές επιδοτήσεις για συμβατική γεωργία είχαν καταστροφικά αποτελέσματα στην προσπάθεια για μετατροπή σε βιολογική γεωργία. Επιπλέον, η κρατική ενίσχυση ήταν ουσιαστική για την επιβίωση συγκεκριμένων περιπτώσεων (π.χ. η καλλιέργεια ελαιόδεντρων στην περιοχή της Νότιας Πελοποννήσου των περιθωριακών εκμεταλλεύσεων).

Περαιτέρω, όσον αφορά στη βιολογική κτηνοτροφία, ο Louloudis (2001) αναφέρει ότι από την εισαγωγή του ΕΚ 1804/1999, ο οποίος ορίζει τους κανόνες για τη βιολογική κτηνοτροφία, αναδύθηκε μία πολύ μεγάλη πρόκληση για την ανάπτυξη του τομέα των αιγο-προβάτων, ειδικά για εκείνες τις περιοχές που θεωρούνται ως περιθωριακές. Οι περιοχές με χαμηλής έντασης συστήματα (κυρίως στις Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές) καταλαμβάνουν 5,600 mio ha από τα 9,183.3 mio ha της συνολικά καλλιεργούμενης γης. Σε αυτές τις περιοχές, περίπου το 70% του συνολικού πληθυσμού (σχεδόν 14 εκατομμύρια κεφάλια) αιγο-προβάτων ανατρέφονται κάτω από συστήματα χαμηλής έντασης. Δεδομένου ότι παρέχεται επαρκής τεχνική (διαθεσιμότητα βιολογικά παραγόμενης τροφής ζώων, γενετική βελτίωση, καλύτερες συνθήκες θρέψης και υγιεινής, κατάλληλα σφαγεία, εκπαίδευση

---

¹²⁸ Ο βαθμός συνειδητότητας της περιβαλλοντικής διάστασης των προβλημάτων της γεωργίας είναι πολύ περιορισμένος και η ενημέρωσή των αγροτών γύρω από αυτήν τη διάσταση είναι υποτυπώδης.

αγορών κ.λπ.) και οικονομική στήριξη από το κράτος, η μετατροπή αυτών των συστημάτων είναι μία υποσχόμενη προοπτική για τη συνολική ανάπτυξη των Λιγότερο Ευνοημένων Περιοχών. Ένα επιπρόσθετο πλεονέκτημα, τουλάχιστον για κάποιες από αυτές τις περιοχές, είναι η ύπαρξη τοπικών αγορών για προϊόντα κρέατος υψηλής ποιότητας και ζήτησης, καθώς οι δεσμοί των αστικοποιημένων καταναλωτών με τα χωριά τους παραμένουν ζωντανοί και δυνατοί.

Το πρώτο εγκεκριμένο πρόγραμμα από την Ε.Ε. έτρεξε από το 1995 έως το 1997 και περιελάμβανε το συνολικό εθνικό στόχο των 6.000 εκταρίων βιολογικής γης. Προτεραιότητα και έγκριση στα πλαίσια αυτού του προγράμματος, δόθηκε σε δικαιούχους που προέρχονταν από τις ορεινές και νησιωτικές περιοχές (που κυρίως καλλιεργούσαν ελαιόδεντρα) και δεν υπήρχε ανώτατο όριο εκταρίων γης που έπρεπε να περιλαμβάνεται σε κάθε νομό. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, το πρώτο πρόγραμμα να εφαρμοστεί σε συγκεκριμένους μόνο νομούς, όπως η Αχαΐα, η Μεσσηνία, η Λακωνία και τα Χανιά. Η λογική πίσω από αυτό το πρόγραμμα, φαίνεται να ήταν η προώθηση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης καλλιεργητικών συστημάτων σε περιοχές, όπου δεν επικρατεί το εντατικό μοντέλο γεωργίας, όπως στα νησιά και τις ορεινές περιοχές. Έτσι, η βιολογική γεωργία χρησιμοποιείται ως εργαλείο για ενθάρρυνση της οικονομικής ανάπτυξης σε αυτές τις περιοχές.

Ανάμεσα στο 1993 και το 1997, η βιολογική γη αυξανόταν με ετήσιους ρυθμούς πάνω από 50%, φτάνοντας το 1997 τα 10.000 εκτάρια/100.000 στρέμματα που αντιστοιχούσαν σε 2.514 εκμεταλλεύσεις. Εντούτοις, η ενίσχυση που πληρώθηκε στους βιοκαλλιεργητές βάσει του ΕΚ 2078/92, λήφθηκε από τους ιδιοκτήτες του 60% της μετατρεπόμενης γης (5.694 εκτάρια) το 1997, διότι η Ε.Ε., έως το 1999, συμφώνησε να καλύπτει τα έξοδα της ενίσχυσης έως το ανώτατο όριο των 6000 εκταρίων της βιολογικής γης. Ωστόσο, το ποσοστό επί του συνόλου των καλλιεργούμενων εκτάσεων στη χώρα μας δεν ξεπερνά εκείνη την περίοδο το 0,9% –ποσοστό που είναι ιδιαίτερα χαμηλό. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, η διάρθρωση της ελληνικής βιολογικής γεωργίας ήταν πολύ διαφορετική από αυτή των άλλων χωρών της Ε.Ε., με το 88% της ελληνικής βιολογικής καλλιέργειας να χρησιμοποιείται για κηπευτικά και πολυετή φυτά (κυρίως ελαιόδεντρα), όταν ο μέσος όρος των βιολογικών κηπευτικών στην Ε.Ε. δεν ξεπερνούσε το 12% (Foster & Lamkin 2000). Όπως θα διαπιστώσουμε από τον πίνακα που ακολουθεί, η βιολογικά καλλιεργούμενη γη στην Ελλάδα, σε απόλυτα νούμερα, ουσιαστικά αυξάνεται από το

1996 (έτος εφαρμογής των αγροτο-περιβαλλοντικών προγραμμάτων) και ύστερα, περίπου 5.000 εκτάρια ανά έτος.

Πίνακας 6.2.1. Η ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα 1993-1999

Έτος	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Εκτάρια	700	1.182,2	2.400,9	5.269	10.221,5	15.848	21.000
% βιολογικά καλλιεργούμενης γης	0,01	0,03	0,07	0,15	0,31	0,47	0,63*
% Ανάπτυξης	-	70	102	119	94	52	33*
Αριθμός βιολογικών εκμεταλλεύσεων	250**	477	700**	1,065	2,263	4,231	33
Ποσοστό στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων	0,03	0,06	0,08	0,12	0,25	0,48	n.a.
Ποσοστό Ανάπτυξης	0,03	91	46	52	112	86	n.a.

Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας, Οργανισμού Ελέγχου και Πιστοποίησης

* Εκτιμήσεις Υπουργείου Γεωργίας

** Εκτιμήσεις ΔΗΩ

Με το Δεύτερο Πρόγραμμα Βιολογικής Γεωργίας, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠΑΑ&Τ) στόχευε σε μία περιφερειακά περισσότερο ισορροπημένη ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας και μία αναλογικά καλύτερη εκπροσώπηση των κύριων προϊόντων της χώρας. Προκειμένου να απαλειφθεί η γεωγραφική διασπορά των βιολογικών εκμεταλλεύσεων μέσα σε κάθε περιοχή, δημιουργήθηκαν ζώνες βιολογικής καλλιέργειας, με ισοδύναμο αριθμό εκταρίων σε κάθε νομό και με ανώτατο όριο τα 200 εκτάρια/νομό. Κάθε νομός έπρεπε να εκπονήσει ένα Σχέδιο Εφαρμογής Προγράμματος, το οποίο στη συνέχεια θα έπρεπε να εγκριθεί από το Υπουργείο. Με αυτόν τον τρόπο, ενθαρρύνθηκε η ανάμιξη τοπικών αρχών στην εφαρμογή του Προγράμματος και η «από τα κάτω» προσέγγιση. Λόγω της καθυστέρησης έγκρισης του Δεύτερου Προγράμματος από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, δεν υπήρχαν καινούριες εντάξεις υπό τον ΕΚ 2078/92 το 1998.

Αν και η μετατόπιση της έμφασης στα πλαίσια του Δεύτερου Προγράμματος φέρνει το Υπουργείο πιο κοντά στη θέση των Πιστοποιητικών Οργανισμών,

υπάρχουν ακόμη διαφορές όσον αφορά τις απόψεις τους για τη λογική πίσω από την πολιτική. Για τους Πιστοποιητικούς Οργανισμούς, ένας μακροπρόθεσμος στόχος θα έπρεπε να είναι η πλήρης μετατροπή του κυρίαρχου συστήματος παραγωγής τροφίμων (γι' αυτό και δεν συμφωνούσαν με την ίση διανομή εκταρίων ανάμεσα σε όλους τους νομούς της χώρας στα πλαίσια του Δεύτερου Προγράμματος Βιολογικής Γεωργίας). Υποστηρίζουν δηλαδή, ότι η βιολογική γεωργία θα έπρεπε να αναπτύσσεται σε εκείνα τα μέρη της χώρας, όπου η επικρατούσα γεωργία είναι ήδη καλά αναπτυγμένη και όπου συνεπώς υπάρχουν μεγάλα αγρο-περιβαλλοντικά κόστη. Επίσης, θα έπρεπε να καταβληθούν περισσότερες προσπάθειες ώστε να κατευθυνθεί η πολιτική σε περιοχές όπου υπάρχει ζήτηση από την αγορά.

Αρκετές είναι οι περιπτώσεις των Ελλήνων εμπειρογνομόνων στο πεδίο της βιολογικής γεωργίας, οι οποίοι αποδίδουν ευθύνες στο τότε Υπουργείο Γεωργίας για τις πολιτικές που ακολούθησε όσον αφορά στην εφαρμογή του Κανονισμού ΕΚ 2078/92. Το Υπουργείο Γεωργίας, όχι μόνο καθυστέρησε¹²⁹ την εφαρμογή του Κανονισμού οδηγώντας σε περιορισμένη απορρόφηση των διαθέσιμων πόρων, αλλά επίσης διένειμε την περιοχή που δικαιούνταν την οικονομική ενίσχυση για την άσκηση βιολογικής γεωργίας σε 200 εκτάρια ανά νομό, περιορίζοντας έτσι τη δυναμική ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, τουλάχιστον στις περιοχές που είχε ήδη αυτή διαφανεί (Anastasiadis et al. 2000). Αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών και παραλείψεων, υπήρξε η μεγάλη ολιγωρία στην ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας συνολικά.

Τις απόψεις αυτές συμμερίστηκε η ΔΗΩ, ο μεγαλύτερος, επίσημα

---

¹²⁹ Η εφαρμογή του ΕΚ 2078/92 ξεκίνησε το 1992, όπου τα Κράτη-Μέλη θα έπρεπε να προετοιμάσουν προγράμματα που να καλύπτουν το σύνολο της επικράτειάς τους και να τα υποβάλουν έως το τέλος του Ιουλίου του 1993. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, παρέλαβε 194 αγρο-περιβαλλοντικά προγράμματα προκειμένου να τα εξετάσει λεπτομερώς και να τα εγκρίνει. Η πλήρης εφαρμογή θα μπορούσε να ολοκληρωθεί έως το τέλος της καλλιεργητικής περιόδου 1995/96 (DG of European Commission, 1997).

«Μερικά Κράτη-Μέλη ήταν έτοιμα να αναπτύξουν νέα προγράμματα αμέσως ή να υιοθετήσουν νέα εθνικά μέτρα. Άλλα, όπως τα Κράτη-Μέλη του Νότου και η Ιρλανδία, που δεν εφάρμοσαν το πρωτοποριακό για τη διαμόρφωση μιας σύγχρονης αγροτο-περιβαλλοντικής πολιτικής άρθρο 19 του Κανονισμού ΕΚ/797/85 («ειδικά εθνικά προγράμματα σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές» και επιδότηση γεωργικών πρακτικών, ευνοϊκών για το περιβάλλον), καθυστέρησαν σημαντικά» (Λουλούδης, Μπεόπουλος, Βλάχος, 1999 σελ. 313 & 323).

αναγνωρισμένος από το Υπουργείο Γεωργίας, Οργανισμός (μη-κερδοσκοπικός) για τον Έλεγχο και την Πιστοποίηση των βιολογικών προϊόντων. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ιδρυτικά μέλη της ΔΗΩ, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, αποτέλεσαν μέλη του Ελληνικού οικολογικού κινήματος. Έτσι, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι συχνά ενεργούσε και ενεργεί ως ένας περιβαλλοντικός μη-κερδοσκοπικός οργανισμός, με τη διοργάνωση σεμιναρίων, εργαστηρίων, ανακοινώσεων τύπου και διαφόρων εκδόσεων πάνω σε οικολογικά θέματα ευρύτερου ενδιαφέροντος. Η ΔΗΩ,¹³⁰ ένα χρόνο μετά την ίδρυσή της, συμμετείχε στις συνεδριάσεις της Διεύθυνσης Χωρικού Σχεδιασμού και Περιβαλλοντικής Προστασίας του Υπουργείου Γεωργίας σχετικά με το σχεδιασμό του οριζόντιου προγράμματος της «βιολογικής γεωργίας» υπό τον ΕΚ 2078/92. Μία σειρά από ζητήματα που έθετε η κεντρική διοίκηση όπως ο διαθέσιμος συνολικός προϋπολογισμός για τη βιολογική γεωργία, ο κατακερματισμός της βιολογικής γεωργίας σε ζώνες και το εκτιμώμενο κόστος παραγωγής των βιολογικών προϊόντων, πυροδότησαν ένα κλίμα διαφωνίας ανάμεσα στη ΔΗΩ και το Υπουργείο Γεωργίας. Σύμφωνα με τη ΔΗΩ, το Υπουργείο Γεωργίας δεν ακολούθησε τις συμβουλές της αλλά αντίθετα, υιοθέτησε μια περισσότερο γραφειοκρατική διαδικασία (επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά το συγκεντρωτικό χαρακτήρα της δημόσιας διοίκησης και τη δυσπιστία του κράτους έναντι των ΜΚΟ, με αποτέλεσμα την απομόνωση του δημόσιου τομέα από τους κοινωνικούς εταίρους, τους οποίους σε εκείνη τη φάση δε φαίνεται να θεωρεί ως αξιόπιστους συνεργάτες στη διαμόρφωση πολιτικών εξέχουσας οικονομικής και πολιτικής σημασίας). Περαιτέρω, η έκταση της γης που προγραμματιζόταν για να λάβει στήριξη από το πρόγραμμα της βιολογικής γεωργίας, θεωρήθηκε από τη ΔΗΩ ανεπαρκής. Έτσι, ενώ κατά τη διάρκεια των πρώτων τριών ετών (1995, 1996 και 1997) η προς ένταξη έκταση γης στο πρόγραμμα βιολογικής γεωργίας έφτανε τα 6.000 εκτάρια, κατά τα επόμενα τρία έτη (1998, 1999 και 2000), το πρόγραμμα¹³¹ θα παρείχε οικονομική ενίσχυση σε 14.000 εκτάρια. Εξαιτίας όμως των καθυστερήσεων, της ανικανότητας και της έλλειψης των επικοινωνιακών στρατηγικών του Υπουργείου Γεωργίας

---

¹³⁰ Η ΔΗΩ προσέφερε επίσης τις υπηρεσίες της ως σύμβουλος στην προετοιμασία των εγγράφων που έπρεπε να υποβάλουν οι δικαιούχοι στις κρατικές αρχές προκειμένου να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα της βιολογικής γεωργίας του ΕΚ 2078/92 (Λουλούδης, 2001).

¹³¹ Είχε εγκριθεί το Μάιο του 1998.

(σύμφωνα πάντα με τη ΔΗΩ), μόνο 3.000 από τα 14.000 εκτάρια εντάχθηκαν στο πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης του αγρο-περιβαλλοντικού Κανονισμού το καλοκαίρι του έτους 2000¹³².

Στα πλαίσια της Συμφωνίας του Βερολίνου το Μάρτιο του 1999 και της εισαγωγής της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης ως δεύτερου πυλώνα της ΚΑΠ, δεν προβλέπονταν αλλαγές όσον αφορά στα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα. Τα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα, είναι τα μόνα μέτρα που ήταν υποχρεωτικά να εφαρμοστούν σε όλη τα Κράτη-Μέλη της Ευρώπης (καθώς πρόκειται για οριζόντια πολιτική). Οι πληρωμές αναπροσανατολίζονται προς: α) τη στήριξη της βιώσιμης γεωργίας και δασοκομίας που σέβεται το περιβάλλον (εφαρμογή της αρχής της οικονομικής συνυπευθυνότητας, όπου οι ενισχύσεις καταβάλλονται με την προϋπόθεση της τήρησης συγκεκριμένων περιβαλλοντικών κανόνων βάσει του Καν. 1259/99), β) την ανάπτυξη εκείνων των οικονομικο-κοινωνικών και χωροταξικών συνθηκών που απαιτούνται για να διατηρηθεί ο αγροτικός πληθυσμός στη βάση της αειφόρου προσέγγισης και γ) τη διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος, της υπαίθρου και της φυσικής κληρονομιάς των αγροτικών περιοχών. Συνεπώς, ο Κανονισμός για την Αγροτική Ανάπτυξη (1257/99) ενισχύει σημαντικά «την ενέργεια υπέρ του περιβάλλοντος»,¹³³ ενώ αυξάνει και τους πόρους που διατίθενται για τα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα (συν-χρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων – Τμήμα Εγγυήσεων). Η χρηματοδότηση των αγρο-περιβαλλοντικών μέτρων αυξήθηκε από 34 μίο ECUs (1992-1999) σε 400 μίο EURO (2000-2006). Επίσης, τα Κράτη-Μέλη θα πρέπει να πάρουν εκείνα τα μέτρα που θα επιτρέψουν τη μείωση ή την κατάργηση των άμεσων ενισχύσεων, ώστε να τηρούνται οι περιβαλλοντικοί κανόνες. Ωστόσο, παρέχεται η διακριτική ευχέρεια στα Κράτη-Μέλη να καταναείμουν τα ποσά των άμεσων ενισχύσεων με βάση τις δικές

---

¹³² Εκείνη την περίοδο, η βιολογικά καλλιεργούμενη γη παραγωγή ανερχόταν σε μία συνολική έκταση 20.000 εκταρίων (Σπύρος Σγούρος, 2000).

¹³³ Ο ΕΚ 1257/99 δεν κάνει αναφορά στην ενίσχυση του γεωργικού εισοδήματος και εξειδικεύει τους περιβαλλοντικούς στόχους που πρέπει να τηρηθούν για την προσφερόμενη ενίσχυση στους παραγωγούς σε αντίθεση με τον αγροτο-περιβαλλοντικό Κανονισμό 2078/92, ο οποίος υλοποιήθηκε πρώτιστα ως ενίσχυση του γεωργικού εισοδήματος και αντιστάθμισμα στις περικοπές των επιδοτήσεων συγκεκριμένων προϊόντων, με πρόσημα, μάλλον, την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος.

τους επιλογές (ώστε να επιτυγχάνεται η επιθυμητή ισορροπία ανάμεσα στην εντατική και εκτατική παραγωγή), καθώς και να καθορίζουν τα ίδια τις προτεραιότητές τους, επιλέγοντας ανάμεσα στα μέτρα του Κανονισμού της Αγροτικής Ανάπτυξης. «Αυτή τη σοβαρή ευθύνη θα κληθεί να αναλάβει το δίκτυο της αγροτικής πολιτικής και όλοι γενικά οι ενδιαφερόμενοι για μια φιλικότερη σχέση της γεωργίας με το περιβάλλον» (Λουλούδης, Μπεόπουλος, Βλάχος, 1999 σελ. 329). Αυτό σήμαινε ότι σχετικά με την εφαρμογή του Κανονισμού, η οποία συνίστατο σε έναν αποκεντρωμένο πολυετή προγραμματισμό (2000-2006), θα έπρεπε να δοθεί έμφαση σε μία «από – τα – κάτω» προσέγγιση, στην οποία θα συμμετείχαν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς (οι αγρότες και οι συλλογικές τους εκπροσωπήσεις, οι Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις, τα Πανεπιστήμια, τα ερευνητικά ινστιτούτα, οι ιδιωτικοί σύμβουλοι, οι επιχειρηματίες και γενικότερα όλο το ανεπίσημο δίκτυο της αγρο-περιβαλλοντικής πολιτικής, το οποίο είχε ήδη καθιερωθεί μέσω των διασυνδέσεων υψηλά ιστάμενων στελεχών του Υπουργείου Γεωργίας με τους παραπάνω φορείς και κοινωνικούς εταίρους).

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (Π.Α.Α.) «Αλέξανδρος Μπαλατατζής» για την περίοδο 2007-2013, έχει ως στόχο να ενταχθούν στη βιολογική καλλιέργεια 180.000 εκτάρια/1.800.000 στρ. και να απορροφηθούν 813.952.602 ευρώ (έχουμε δηλαδή τουλάχιστον τριπλασιασμό των χρημάτων και της εντασσόμενης έκτασης από το αντίστοιχο πρόγραμμα 2000-2006). Η βιολογική γεωργία, μαζί με τη βιολογική κτηνοτροφία και την εκτατική κτηνοτροφία, εντάσσονται στο Υπομέτρο 1 του ΠΑΑ για την προώθηση των πρακτικών παραγωγής που είναι φιλικές προς το περιβάλλον και πρόκειται για οριζόντιες δράσεις. Ωστόσο, η «από – τα – κάτω» προσέγγιση φαίνεται να απουσιάζει και σε αυτήν την περίπτωση αγροτο-περιβαλλοντικού προγράμματος, καθώς ασκείται δριμεία κριτική από διάφορους φορείς για το γεγονός ότι δεν είναι κατάλληλα προσαρμοσμένο στην ελληνική πραγματικότητα, όσον αφορά στην εφαρμογή των οικονομικών ενισχύσεων. Ο αποκλεισμός από τις επιδοτήσεις πολύ σημαντικών για τη χώρα μας καλλιεργειών (κηπευτικά, μπιστανικά, όσπρια, κρόκος, εσπεριδοειδή, ακρόδρυα, μηλοειδή-πυρηνόκαρπα κ.ά.), για τις οποίες υπάρχει μεγάλη ζήτηση που δεν καλύπτεται από την εγχώρια παραγωγή, το ελάχιστο μέγεθος των υπό ένταξη αγροτεμαχίων (όχι μικρότερα του ενός στρέμματος), αλλά και η μείωση των τιμών των οικονομικών ενισχύσεων που καταβάλλονται στους βιοκαλλιεργητές –η οποία φτάνει πολλές φορές και το 100%– είναι μερικά από τα ζητήματα που επιτάσσουν την αναθεώρηση του προγράμματος.

Περισσότερα στοιχεία για το Π.Α.Α. «Αλέξανδρος Μπαλατατζής», παρατίθενται στο *Παράρτημα 5*.

Γενικότερα, θα λέγαμε ότι το ζήτημα των επιδοτήσεων, αποτελεί ένα θέμα αντιπαράθεσης για τους διάφορους εμπλεκόμενους φορείς στο χώρο της βιολογικής γεωργίας. Για ορισμένους, όπως οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης (ΟΕ&Π), «καλώς κάνανε και ξεκίνησαν οι επιδοτήσεις, διότι αποτελούσαν κίνητρο... Υπήρξαν αρκετά προγράμματα επιδοτήσεων, με διάφορες νομοθεσίες που έβγαζε κάθε φορά η Ε.Ε., έδινε ένα κομμάτι στα αγρο-περιβαλλοντικά, οπότε γινόταν αυτή η ιστορία. Είχαμε επιδοτήσεις από το 2000, με τις τελευταίες το 2004 και το 2006. Στην αρχή, τα χρήματα που δινότουσαν στις επιδοτήσεις ήταν αρκετά ικανοποιητικά. Κάποιοι που είχε έναν πολύ μεγάλο κλήρο, με σιτηρά ας πούμε, μπορούσε να πάρει μια πολύ μεγάλη επιδότηση, χωρίς ουσιαστικά να κάνει κάτι γι' αυτό, χωρίς ουσιαστικά να καλλιεργήσει και να έχει ένα προϊόν να το πουλήσει. Λόγω της αποδέσμευσης της επιδότησης από την παραγωγή, δεν βοηθούσαν ουσιαστικά τους παραγωγούς να γίνουν επιχειρηματίες και επαγγελματίες αγρότες. Ωστόσο, ήταν ένα κίνητρο για να επιβιώσουν. Η τελευταία προκήρυξη έχει μειωμένες λίγο τις τιμές των επιδοτήσεων, αυτός ήταν και ο λόγος που φτιάχτηκαν και αρκετοί Οργανισμοί τότε (από το 2004 έως το 2006), διότι περιμένανε ότι θα «βγούν» κύματα επιδοτήσεων και θα μπει ο κόσμος στη βιολογική γεωργία. Παρόλα αυτά, υπάρχει ραγδαία αύξηση των βιοκαλλιεργητών. Και το 2004 μπήκε αρκετός κόσμος και το 2006 άρχισε να μπαίνει, και συνεχίζει να μπαίνει. Υπάρχει βέβαια ένα παράδοξο: με 25.000 βιοκαλλιεργητές, έχουμε πολύ λίγα ελληνικά βιολογικά προϊόντα στα ράφια... Αυτό που ακούγεται γενικά για την παύση των επιδοτήσεων, δεν αφορά τα βιολογικά. Κάποιες δράσεις ίσως συνεχίσουν να επιδοτούνται. Αφορά την επιδότηση στα γεωργικά προϊόντα γενικά. Δηλαδή, αυτή τη στιγμή υπάρχουν επιδοτήσεις που δίνονται στα γεωργικά προϊόντα έτσι και αλλιώς, στο λάδι, στο κρασί και σε κάποια άλλα προϊόντα, τα οποία πληρώνονται μέσω της ενιαίας ενίσχυσης, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί με τις αλλαγές που έγιναν τα τελευταία χρόνια στην Ε.Ε. Αλλά υπάρχει πιθανότητα μερικές δράσεις να συνεχίσουν να επιδοτούνται από την Κοινότητα (Ευρωπαϊκή). Οπότε δεν είναι σίγουρο ότι οι επιδοτήσεις για τα βιολογικά προϊόντα θα σταματήσουν. Μπορεί να μειωθούν, μπορεί να πάρουν άλλο όνομα, να πάρουν μια άλλη μορφή ας πούμε, αλλά ουσιαστικά να στοχεύουν στην αγρο-περιβαλλοντική βελτίωση. Εμείς πιστεύουμε ότι έτσι όπως δίνονται οι επιδοτήσεις είναι λάθος. Είμαστε κατά αυτής της τακτικής. Θα πρέπει να συνδεθούν ή με την παραγωγή, ή με την εκπαίδευση των

ανθρώπων, ή τέλος πάντων να συνδεθούν με μια οργάνωση των δικτύων και διανομής και ο,τιδήποτε άλλο. Δηλαδή, έτσι όπως δίνονται, είναι απλώς ένα χαρτζιλίκι για τους παραγωγούς» (ΦΙΛΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ, 16/11/2009).

Για την Q-WAYS, έναν έτερο Οργανισμό Ελέγχου και Πιστοποίησης, επίσης οι οικονομικές ενισχύσεις θα πρέπει να συνδεθούν με την παραγωγή, καθώς οι βιοκαλλιεργητές μόνο τότε θα έχουν ισχυρό κίνητρο να παράξουν τέτοιες ποσότητες, που να ανταποκρίνονται στην ολοένα αυξανόμενη ζήτηση για εγχώρια βιολογικά προϊόντα, αλλά ταυτόχρονα θα εξασφαλίζεται και το μέλλον των ΟΕ&Π. (πολλοί φορείς για μικρό αριθμό παραγωγών). Στη συγκεκριμένη περίπτωση, θα μπορούσε κανείς εδώ να διακρίνει την απαισιοδοξία του εκπρόσωπου του συγκεκριμένου φορέα για τη δυνατότητα ικανοποιητικής διεξόδου του βιολογικού προϊόντος στην αγορά.

Ένας άλλος Ο.Ε.&Π., η ΔΗΩ, στη διατύπωση από μέρους μου μετά βεβαιότητας ότι οι επιδοτήσεις αποτελούν ένα κίνητρο για μετατροπή σε βιολογική καλλιέργεια, μου απάντησε: «Το σίγουρα εξαρτάται. Δεν υπάρχουν τα τελευταία χρόνια επιδοτήσεις για τα βιολογικά. Είναι για όταν βγαίνουν προγράμματα (αγρο-περιβαλλοντικά). Ένα θέμα είναι αυτό. Το δεύτερο (θέμα) είναι ότι θα πρέπει να υπάρχουν όχι άμεσες επιδοτήσεις αλλά έμμεσες, με τη λογική ότι μπορούν (οι βιοκαλλιεργητές) να συμμετάσχουν σε κάποια άλλα προγράμματα όπως οι επενδυτικοί νόμοι, να κάνουν μεταποίηση, να κάνουν... Ο τρόπος που δίνονται οι επιδοτήσεις θα πρέπει να αλλάξει. Να μη συνδεθούν βέβαια με την παραγωγή! ... Οι βιοκαλλιεργητές λένε κάτι λίγο διαφορετικό (από το ότι οι ενισχύσεις θα πρέπει να είναι αποσυνδεδεμένες από την παραγωγή): ότι υπάρχουν πολλοί παραγωγοί που καλλιεργούν και δεν πουλάνε τα προϊόντα τους. Η αποσύνδεση των επιδοτήσεων από την παραγωγή, ήταν καταρχήν αίτημα, το είχαμε και εμείς σαν οικολογική οργάνωση¹³⁴, σαν βασική θετική πρόταση, διότι απο-εντατικοποίησε τη βασική

¹³⁴ «Όταν γινόταν η τελευταία αναθεώρηση του 2003, στην Κέρκυρα, όλος ο οικολογικός χώρος, κάναμε εκδηλώσεις για τα περιβαλλοντολογικά. Ο οικολογικός χώρος είναι κατά. ΔΗΩ, Green Peace, συμμετείχαν σε εκδηλώσεις κατά της επιδότησης των προϊόντων... Εμείς (ΔΗΩ) είχαμε κάνει μία πρόταση τότε που κουβεντιαζόταν ο ΕΚ 2078/92 στο πρώτο κομμάτι, πώς να δίνονται (οι επιδοτήσεις): σε υποδομή, εκπαίδευση και αγορά μέσω για να διευκολύνεται η παραγωγή και να υπάρχει λιγότερο γραφειοκρατία. Δυστυχώς, ο άνθρωπος που έφτιαχνε τότε τα προγράμματα, καλό παιδί, στο Υπουργείο Γεωργίας, συνδικαλιστής του γεωτεχνικού χώρου, ήθελε να δώσει ένα κομμάτι από τα χρήματα των επιδοτήσεων στους γεωπόνους για το θεσμό του συμβούλου, ο οποίος είναι μια [...]. Λειτουργήσε

γεωργία. Είμαστε υπέρ του να παίρνει την επιδότηση (ο βιοκαλλιεργητής) διότι κάνει βιολογική γεωργία, ακόμη και αν το προϊόν του πουλιέται σαν συμβατικό. Υπάρχουν τα εμπορικά κίνητρα. Ένα σημαντικό ποσοστό παραγωγών (σε εμάς είναι σχεδόν οι μισοί) είναι συνδεδεμένοι με την εμπορία και έχουν καλύτερη δυνατότητα να πουλήσουν τα προϊόντα τους και συνήθως να πάρουν και μεγαλύτερη τιμή. Αλλά και χωρίς να πάρουν την παραπάνω τιμή, το γεγονός ότι μπορούν να πουλούν τα προϊόντα τους πιο γρήγορα από τους άλλους, να παίρνουν τα λεφτά τους πιο γρήγορα, αυτό είναι ένα κίνητρο...» (ΔΗΩ, 20/11/2009).

Για την Ομοσπονδία Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος, οι επιδοτήσεις αποτελούν ένα καίριο ζήτημα, για το οποίο έχουν ήδη πραγματοποιήσει συνάντηση με την Υπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων κα Μπατζελή. Όπως αποκαλύπτει η Πρόεδρος του Συλλόγου Βιοκαλλιεργητών Λαϊκών Αγορών Αττικής, αίτημα της Ομοσπονδίας είναι να διεκδικηθούν οι επιδοτήσεις στη βιολογική γεωργία –όσο υπάρχουν ακόμη– και να οργανωθούν με νύχια και με δόντια, γιατί χρειάζονται. Οι επιδοτήσεις για τη βιολογική γεωργία θα πρέπει να είναι από τις πρώτες προτεραιότητες της Υπουργού, να διεκδικήσει δηλαδή «ό,τι μπορεί να διεκδικηθεί περισσότερο για τη βιολογική γεωργία». Ωστόσο, θα πρέπει να διεκδικηθούν με πλάνο και με τελείως άλλη κατανομή, ενώ η Ομοσπονδία έχει προτείνει οι επιδοτήσεις να συνδεθούν με το προϊόν καθώς η επιδότηση με το στρέμμα έχει ευνοήσει τους μεγάλους παραγωγούς (2.000 στρέμματα), οι οποίοι δεν ενδιαφέρονται να αξιοποιήσουν την επιδότηση για να φτάσει το προϊόν στον καταναλωτή. Όταν η επιδότηση συνδεθεί με το προϊόν, τότε στην περίπτωση που υπάρχει πλεόνασμα, δίνεται η δυνατότητα στον βιοπαραγωγό να αναπτύξει και να οργανώσει τις μεταποιητικές του επιχειρήσεις. Για παράδειγμα, «εάν έχεις πλεόνασμα στο ροδάκινο, έχεις κομπόστα ροδάκινο, μαρμέλαδα ροδάκινο, εξάγεις σε όλες τις αγορές του κόσμου...». Όσον αφορά στη σύνδεση των επιδοτήσεων με τα διαθρωτικά μέσα, θα πει χαρακτηριστικά η Πρόεδρος του Συλλόγου: «Και εδώ βλέπω μια έλλειψη ενημέρωσης και μια γραφειοκρατία (όσον αφορά στα διαθρωτικά μέτρα). Τα διαθρωτικά μέτρα δεν τα ξέρω ούτε εγώ, που είμαι μέλος της Ομοσπονδίας (βιοκαλλιεργητών), Πρόεδρος ενός μεγάλου και ενεργού συλλόγου και είμαι και βιοπαραγωγός Αττικής (που σημαίνει ότι έχω πολύ εύκολη πρόσβαση στην

δηλαδή σαν μαγαζί του. Χρειάζεται ο θεσμός του συμβούλου, αλλά να μη συνδεθεί –όπως συνδέθηκε– με τις επιδοτήσεις...» (Μ.Κ., 26/11/2009).

ενημέρωση) και έχω και πανεπιστημιακό τίτλο και μιλάω και τρεις γλώσσες και είμαστε και πέντε-έξι άνθρωποι μαζί, του ίδιου ακαδημαϊκού επιπέδου και δεν μπορούμε να βγάλουμε άκρη. Και προσπαθούμε να βγάλουμε άκρη και έχουμε πάρει και ενημέρωση από την Ομοσπονδία Ιταλών, των Γάλλων, από την IFOAM, μήπως και καταλάβουμε τι αφορούν τα μέτρα αυτά. Δεν βγάζουμε άκρη...» (Α.Β., 24/11/2009).

Ο εκπρόσωπος του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π., θα αποκαλύψει ότι «οι επιδοτήσεις αποτελούν σίγουρα ένα κίνητρο για ένταξη στη βιοκαλλιέργεια, καθώς δίνονται πολλά χρήματα μέσω των επιδοτήσεων και μέσα από τον άξονα των περιβαλλοντικών έργων. Ωστόσο, το λάθος είναι ότι χρηματοδοτείται το στρέμμα και όχι το προϊόν, ούτε οι παραγωγοί. Δηλαδή, οι παραγωγοί βιολογικών προϊόντων αυτήν τη στιγμή, έχουν πρόβλημα· διότι στηρίζονται στις επιδοτήσεις και όχι στο παραγόμενο προϊόν. Θέλουν μία επιδότηση για την επιδότηση και όχι για την παραγωγή. Γι' αυτό αυτή τη στιγμή, το πρόγραμμα της βιολογικής γεωργίας είναι πέντε –πέντε χρόνια και δεν μπορούν να πατήσουν στα πόδια τους οι βιοπαραγωγοί. Ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. θα μπορούσε να αποτελέσει επίσης κίνητρο ένταξης στη βιολογική γεωργία μέσω των πρωτοβουλιών που παίρνει για την προώθηση των προϊόντων του κλάδου και της κρατικής επιχορήγησης αυτών των πρωτοβουλιών». Εντούτοις, κατά τον ίδιο, το κίνητρο δεν θα έπρεπε να είναι οι επιδοτήσεις, αλλά η ζήτηση από την αγορά, η οποία θα αυξηθεί προβάλλοντας την αξία της βιολογικής γεωργίας προς τον καταναλωτή. Όπως χαρακτηριστικά θα πει «Από την αγορά πας στο χωράφι και όχι από το χωράφι στην αγορά· ξεκινάμε στραβά. Η βιολογική γεωργία, πριν πέντε χρόνια, ήταν στο 1%. Τώρα είναι στο 7%. Το μεγαλύτερο ποσοστό τυποποιημένων – συσκευασμένων βιολογικών προϊόντων είναι εισαγωγής στα καταστήματα βιολογικών και στα σούπερ μάρκετ. Άρα, έχουμε αποτύχει στο θέμα εμπορίας» (Ν.Β., 20/11/2009). Κοντά στην άποψη του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. είναι και η θέση του εκπροσώπου της Δ/σης Βιολογικής Γεωργίας, ο οποίος υποστηρίζει ότι ναί μεν οι επιδοτήσεις να ενισχύουν το προϊόν που παράγεται, αλλά θα έπρεπε να δίνονται κίνητρα για βιολογική παραγωγή χωρίς επιδοτήσεις στην πορεία. Μάλιστα, ανέφερε χαρακτηριστικά το παράδειγμα της Βουλγαρίας, όπου μειώνονται οι επιδοτήσεις χρόνο με το χρόνο, έτσι ώστε κάποια στιγμή ο κλάδος να σταθεί από μόνος του στην αγορά (Ε.Σ., 07/12/2009).

Η κα Μ.Μ., πρώην στέλεχος της ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. για θέματα βιολογικής γεωργίας, θα υποστηρίξει ότι «το θέμα των επιδοτήσεων δεν είναι στημένο για να

προωθήσει την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας. Το πρόγραμμα των επιδοτήσεων είναι στημένο από έναν κανονισμό που προσπαθούσε να επιβραβεύσει τον παραγωγό για περιβαλλοντικές δράσεις. Μέσα σε αυτές τις δράσεις λοιπόν, εισήγαγαν και τη βιολογική γεωργία. Κανονικά, εμείς θα έπρεπε από το 1992 που βγήκε ο ΕΚ 2091 να έχουμε ένα πλάνο εθνικής πολιτικής και να πούμε εμείς θα δώσουμε αυτά, αυτά και αυτά στους βιοκαλλιεργητές και θα ρίξουμε λεφτά σε σεμινάρια, σε μορφές οργάνωσης των αγορών και προώθησης. Ο ΕΚ 2078 λοιπόν έδινε μία χρηματική ενίσχυση στα πλαίσια της περιβαλλοντικής πολιτικής. Δεν είχαν αναπτυξιακό χαρακτήρα. Να πουν, τι χρειάζεται; Υπάρχουν προτάσεις. Από προτάσεις άλλο τίποτα. Αλλά δεν φτάνουν μέχρι την υλοποίηση. Κατάλαβες; Πλακώνουν τα βαμβάκια, τα, λάδια, τα καπνά και οι απεργίες και οι συνδικαλισμοί κ.λπ. και προκάμαμε» (22/12/2009).

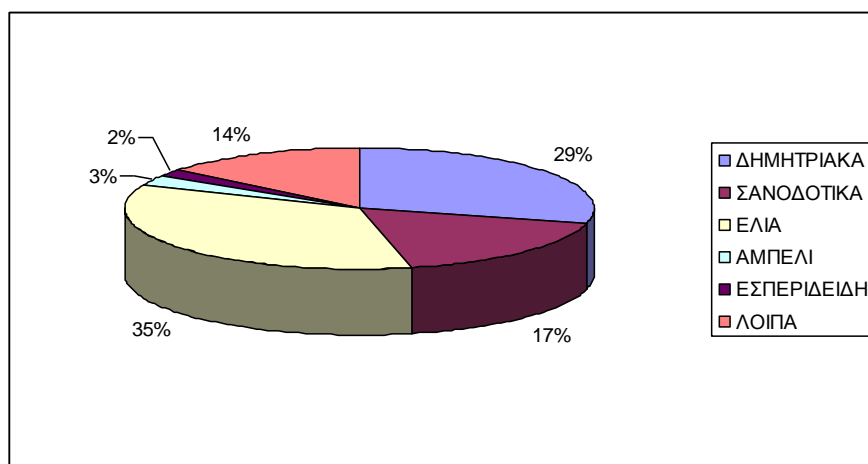
Για κάποιους άλλους, όπως ο κ. Δ.Μ., Επ. Καθηγητής «Βιολογικής Γεωργίας» στο Γ.Π.Α., οι επιδοτήσεις αποτέλεσαν ισχυρό κίνητρο για να εισέλθουν οι βιοκαλλιεργητές στο σύστημα της βιολογικής γεωργίας. Ωστόσο, όπως επισημαίνει, εμείς έχουμε ανάγκη από βιοπαραγωγούς και όχι από βιοκαλλιεργητές, διότι με αυτό το σύστημα επιδότησης, δεν παράγεται και συνεπώς δεν διατίθεται στην αγορά βιολογικό προϊόν. Πολλοί από αυτούς που εισήχθησαν στο σύστημα βιολογικής παραγωγής και ονοματίστηκαν «βιοκαλλιεργητές», δεν ήταν από πριν στην παραγωγή, αλλά ήταν απλά άνθρωποι που είχαν στην ιδιοκτησία τους ένα κτήμα και το ενέταξαν στη βιολογική καλλιέργεια για να παίρνουν την επιδότηση, καθώς στα βιολογικά, η επιδότηση είναι πρόσθετη και ισχύει για όλα σχεδόν τα προϊόντα (21/12/2009). Για τον κ. Νικόλαο Μπεόπουλο, Καθηγητή Γ.Π.Α., οι επιδοτήσεις από τα τέλη του '95 – αρχές '96, αποτέλεσαν ισχυρό παράγοντα ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας. Ουσιαστικά απογείωσαν τη βιολογική γεωργία, αφού σε μία πολύ δύσκολη περίοδο για τη γεωργία, τα οικονομικά κίνητρα έπαιζαν καθοριστικό ρόλο προς την κατεύθυνση των βιολογικών προϊόντων. Όπως υποστηρίζει «όταν τα προϊόντα είναι υπερ-τιμολογημένα, είναι δύσκολο να βρεις αγοραστές και άρα να σου δώσει ώθηση η αγορά» (22/12/2009).

6.3. Δομή και διάρθρωση του κλάδου της βιολογικής γεωργίας

Το έτος 2003, οι βιολογικά καλλιεργούμενες εκτάσεις στην Ελλάδα ανέρχονταν στα 389.951 στρ. και αποτελούσαν το 1,01% της συνολικά καλλιεργούμενης γης, ενώ το 2004, η βιολογικά καλλιεργούμενη γη έφτασε τα 543.420 στρ., παρουσιάζοντας μια μεγάλη αύξηση της τάξης των 153.469 στρ. και φτάνοντας σε ποσοστό το 1,5% της συνολικά καλλιεργούμενης γης στη χώρα μας (ICAP, 2003)! Η συνολικά βιολογικά καλλιεργούμενη έκταση στην Ελλάδα, μαζί με τους βοσκοτόπους, καλύπτει τα 2.671.599 στρ. κατά το έτος 2004. Οι κυριότερες βιολογικές καλλιέργειες στην Ελλάδα και το αντίστοιχο ποσοστό τους επί του συνόλου των βιοκαλλιεργειών για εκείνη την περίοδο είναι: της ελιάς (47,5%), των σιτηρών (23%), του αμπελιού (6,1%) και των εσπεριδοειδών (3,8%)

Το 2006, σύμφωνα με τα στοιχεία της κλαδικής μελέτης της ICAP (2007), οι καλλιεργούμενες εκτάσεις με βιολογικές καλλιέργειες στο σύνολο της χώρας ήταν 1.701.865 στρ. Από αυτά, οι σημαντικότερες καλλιέργειες ήταν αυτές της ελιάς (35%), των δημητριακών (29%), των σανοδοτικών (17%), του αμπελιού (3%) και των εσπεριδοειδών (2%).(σχήμα 6.3.2.):

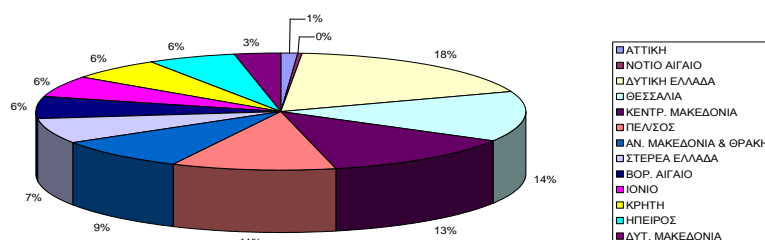
Σχήμα 6.3.1. Καλλιεργούμενες εκτάσεις βιολογικών προϊόντων

Πηγή: Υπουργείο Γεωργικής Ανάπτυξης & Τροφίμων

Χωροταξικά, η παραγωγή εντοπίζεται κατά περιοχή και καλλιέργεια όπως φαίνεται στο παρακάτω σχήμα (6.3:3.).

Σχήμα 6.3.2. Βιολογικές καλλιέργειες κατά περιφέρεια για το έτος 2005

Πηγή: Υπουργείο Γεωργικής Ανάπτυξης & Τροφίμων

Η βιολογική κτηνοτροφία άρχισε να αναπτύσσεται στην Ελλάδα μετά την είσοδο σε ισχύ του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1804/99 του Συμβουλίου για τη συμπλήρωση για τα κτηνοτροφικά προϊόντα, του Κανονισμού (ΕΟΚ) 2092/91 περί του Βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών ενδείξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής.

Η χώρα μας, παρουσιάζει συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες χώρες όσον αφορά στη βιολογική κτηνοτροφία, λόγω των ευνοϊκών εδαφοκλιματικών συνθηκών, των πλούσιων φυσικών πόρων των ορεινών και ημιορεινών περιοχών και της εφαρμογής της εκτατικής κτηνοτροφίας η οποία μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε βιολογική. Η βιολογική κτηνοτροφία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την βιολογική γεωργία, επειδή οι διατροφικές ανάγκες των ζώων εκτός από τη βόσκηση, καλύπτονται και με βιολογικές ζωοτροφές. Το σύστημα ζώα-φυτά είναι αλληλοεξαρτώμενο και η προστασία του έχει ως απώτερο σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη. Όσον αφορά στα εκτρεφόμενα ζώα στη βιολογική κτηνοτροφία, η εξέλιξη του αριθμού τους παρουσιάζεται στον πίνακα 6.3.1., ενώ οι νομοί που καταλαμβάνουν το 80% των βιολογικά εκτρεφόμενων ζώων –μετά από επεξεργασία των στοιχείων του ΥΠΑΑ&Τ– παρουσιάζονται σχηματικά στο Παράρτημα 6.

Πίνακας 6.3.1. Βιολογικά εκτρεφόμενα Ζώα για τα έτη 2003-2006

Είδη \ Έτη	2006	2005	2004	2003
Ιπποειδή	0	0	0	45
Βοειδή	22292	22900	14671	13834
Πρόβατα	259275	216897	94362	95824
Αίγες/αιγοπρόβατα	305222	288815	215291	201442
Χοίροι	110096	126003	4469	3628
Πουλερικά	133852	144108	68386	70204
Μέλισσες(κυψέλες)	8426	6901	3719	4789
Άλλα είδη	0	0	58	20

Πηγή: Υπουργείο Γεωργικής Ανάπτυξης & Τροφίμων

6.4. Το θεσμικό πλαίσιο της βιολογικής γεωργίας

Το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο της Βιολογικής Γεωργίας, συνίσταται σε δύο αρχές: την εποπτεύουσα αρχή και την επιβλέπουσα αρχή. Η εποπτεύουσα αρχή εκπροσωπείται από τη Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠΑΑ&Τ) και εποπτεύει τους Οργανισμούς Ελέγχου & Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π.) αλλά και την εφαρμογή του Συστήματος Ελέγχου συνολικά (Οργανισμοί, παραγωγοί, εταιρείες, εμπορία, κ.λπ.). Η επιβλέπουσα αρχή, εκπροσωπείται από τον Οργανισμό Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων «AGROCERT» (Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.), ο οποίος επιβλέπει τους Οργανισμούς Ελέγχου & Πιστοποίησης όσον αφορά στη λειτουργία τους και την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της δουλειάς τους. Πρόκειται για θεσμικά όργανα, με συγκεκριμένους ρόλους, οι οποίοι σύμφωνα με κάποιους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης, επικαλύπτονται. Εκτός από τους δύο αυτούς κύριους εθνικούς φορείς ελέγχου και πιστοποίησης του συστήματος βιολογικής γεωργίας, υπάρχει επίσης ο Εθνικός Φορέας Ελέγχου Τροφίμων (ΕΦΕΤ), ο οποίος πραγματοποιεί δειγματοληπτικούς ελέγχους στα βιολογικά προϊόντα που κυκλοφορούν στο εμπόριο –ανεξάρτητα από τους Οργανισμούς Ελέγχου & Πιστοποίησης– και κοινοποιεί τα αποτελέσματα των ελέγχων του στα αρμόδια Υπουργεία. Δειγματοληπτικούς ελέγχους στις παραγωγικές μονάδες που εμπίπτουν στη ζώνη αρμοδιότητάς τους πραγματοποιούν και οι Νομαρχίες (Δ/νσεις Αγροτικής Ανάπτυξης), οι οποίες ενημερώνουν με τη σειρά τους το αρμόδιο Υπουργείο. Το Εθνικό Σύστημα Διαπίστευσης (ΕΣΥΔ)¹³⁵ είναι ο φορέας που ελέγχει τους Οργανισμούς Ελέγχου &

---

¹³⁵ Το ΕΣΥΔ διαπιστεύει όλους τους φορείς πιστοποίησης (όχι μόνο τους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης των Βιολογικών Προϊόντων). Ωστόσο, η πιστοποίηση για τα βιολογικά προϊόντα είναι υποχρεωτική, με την έννοια ότι υπόκειται σε θεσμικές ρυθμίσεις και σε νομοθεσίες και ο οποιοσδήποτε που επιθυμεί να εμπορευτεί και να πουλήσει τα προϊόντα του ως βιολογικά, πρέπει να ενταχθεί σε αυτό το σύστημα ελέγχου που περιγράφει η συγκεκριμένη νομοθεσία. Οι υπόλοιποι φορείς πιστοποίησης (που κάνουν πιστοποίηση για ISO 14000, HACCP κ.ά.), δεν είναι του υποχρεωτικού τομέα, δηλαδή δεν υπάρχει νομοθεσία που να υποχρεώνει μία επιχείρηση να έχει HACCP (σύστημα προστασίας του ελέγχου των τροφίμων σε όλα τα στάδια παραγωγής τους αλλά και σε ήδη πωλούμενα προϊόντα). Οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων προκειμένου να λειτουργήσουν Συστήματα Πιστοποίησης Προϊόντων, αφορούν στο ιδιοκτησιακό καθεστώς, το λειτουργικό κεφάλαιο, τους εργαζομένους, τα προσόντα των εργαζομένων, τον τρόπο λειτουργίας, τις ελάχιστες διαδικασίες που πρέπει να τηρεί ο φορέας αυτός

Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων για τη διαρκή εφαρμογή του Προτύπου Ποιότητας EN 45011 (ISO/IEC 65) «Γενικές Απαιτήσεις για τους Φορείς Πιστοποίησης που Λειτουργούν Συστήματα Πιστοποίησης Προϊόντων».

6.4.1. Οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων

Το σύστημα ελέγχου – πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων καθορίστηκε με Υπουργική Απόφαση το 1993, με την οποία «εγκαθιδρύεται σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων, το οποίο διαχειρίζονται εγκεκριμένοι ιδιωτικοί φορείς, οι οποίοι επιβλέπονται από την αρμόδια κεντρική υπηρεσία του Υπουργείου Γεωργίας, ως αρμόδια εθνική αρχή». Η παραγωγή γεωργικών προϊόντων και τροφίμων με βιολογικό τρόπο ρυθμίστηκε στην Ε.Ε για πρώτη φορά με τον ΚΑΝ (ΕΟΚ) 2092/91 που συμπληρώθηκε με τον ΚΑΝ (ΕΚ) 1804/99 συμπεριλαμβάνοντας τους κανόνες παραγωγής των κτηνοτροφικών προϊόντων. Το σύστημα Ελέγχου και Πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων, όντας στην καρδιά του θεσμικού πλαισίου της βιολογικής γεωργίας με τον Ευρωπαϊκό Κανονισμό ΕΚ 2092/91, οδήγησε σε μια «έκρηξη» της βιολογικής καλλιέργειας στην Ελλάδα (όταν σε άλλα Κράτη-Μέλη το πλαίσιο αυτό απλώς επιτάχυνε τους ρυθμούς μιας ήδη υπάρχουσας δυναμικής στη βιολογική γεωργία) και συνέβαλε στην καθιέρωση της βιολογικής γεωργίας και την αποπεριθωριοποίησή της. Οι αυξητικές τάσεις για την εφαρμογή του βιολογικού τρόπου παραγωγής στη γεωργία, η επέκτασή τους και στη βιολογική κτηνοτροφία σε συνδυασμό με τις μεγαλύτερες απαιτήσεις για πιστοποίηση, δημιούργησε την ανάγκη σχεδιασμού ενός νέου θεσμικού πλαισίου. Με την ΚΥΑ 332221/11.01.2001 (ΦΕΚ 10Β') όπως τροποποιήθηκε με την ΚΥΑ 351178/26.03.2001 (ΦΕΚ 381Β') που προώθησε ο τότε Υπουργός Γεωργίας, προσδιοριζόταν η δέσμη των συμπληρωματικών μέτρων για την εφαρμογή του συστήματος ελέγχου παραγωγής προϊόντων βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την τελευταία ΚΥΑ, το Υπουργείο Γεωργίας εγκαθιστούσε στο εξής, σύστημα ελέγχου παραγωγής προϊόντων βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας το οποίο διαχειριζόντουσαν ο

κ.ά. Επίσης ο EN 45011 θέτει ζητήματα αμεροληψίας, αντικειμενικότητας, εμπιστευτικότητας και αξιοπιστίας στη δουλειά του φορέα.

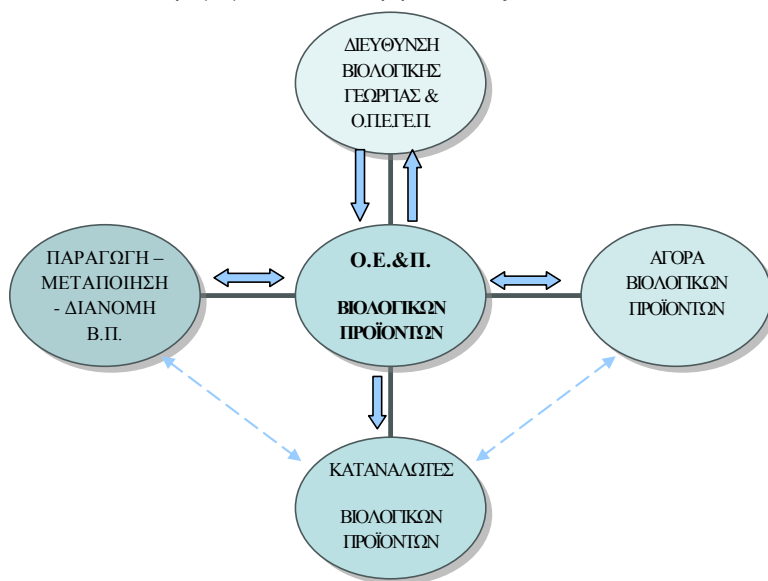
Υπουργός Γεωργίας ως αρχή έγκρισης των Οργανισμών Ελέγχου και το Υπουργείο Γεωργίας ως εποπτεύουσα αρχή του Συστήματος Ελέγχου.

Οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π.), είναι οι επιτελικές αρχές που έχουν την αρμοδιότητα να ελέγχουν (οι Ο.Ε.&Π. οφείλουν να διενεργούν έναν τουλάχιστον επιτόπιο έλεγχο ανά ελεγχόμενη επιχείρηση, αιφνιδιαστικούς ελέγχους σε ποσοστό τουλάχιστον 10% των ελεγχόμενων επιχειρήσεων και να πραγματοποιούν εργαστηριακές αναλύσεις σε ποσοστό όχι μικρότερο του 5% επί του συνόλου των ελεγχόμενων επιχειρήσεων) και να πιστοποιούν τα βιολογικά προϊόντα κατά τη διαδικασία της παραγωγής, της μεταποίησης, της διανομής, της αποθήκευσης και της προώθησης των βιολογικών προϊόντων. Όπως λειτουργεί το Σύστημα Ελέγχου, οι Ο.Ε.&Π. ελέγχουν αν εφαρμόζονται σε κάθε μονάδα οι κανόνες παραγωγής και μεταποίησης που περιγράφονται στην Ευρωπαϊκή και Εθνική Νομοθεσία (κυρίως με τις επιτόπιες επιθεωρήσεις και δευτερευόντως με τις εργαστηριακές αναλύσεις) και πιστοποιούν το τελικό προϊόν ή τα ενδιάμεσα βιομηχανικά προϊόντα (Α' ύλης). Με άλλα λόγια, οι Ο.Ε.&Π. βρίσκονται στο κέντρο των συστημάτων ελέγχου και πιστοποίησης των προϊόντων της βιολογικής γεωργίας και μαζί με τις αρμόδιες κρατικές αρχές, διαμορφώνουν και εφαρμόζουν την εθνική πολιτική για τη βιολογική γεωργία. Συνεπώς, οι Ο.Ε.&Π. διαμορφώνουν από μόνοι τους ένα δίκτυο φορέων που υπηρετούν τα συμφέροντα της βιολογικής γεωργίας αλλά και ένα δεύτερο δίκτυο, αυτό της διαβούλευσης με τους κρατικούς φορείς. Ο κ. Δ.Μ.¹³⁶, Επ. Καθηγητής «Βιολογικής Γεωργίας» του Γ.Π.Α., θα πει σχετικά: «Την άσκηση της πολιτικής στο χώρο της βιολογικής γεωργίας την έχουν ασκήσει μέχρι τώρα οι φορείς ελέγχου και πιστοποίησης και γενικώς οι εμπλεκόμενοι φορείς και όχι η πολιτική ηγεσία. Και αυτό διότι όταν έχεις έναν ευρωπαϊκό νόμο και εφαρμόζεται, η δύναμη της πολιτικής ηγεσίας περιορίζεται στην εφαρμογή του και όχι στην άσκηση πολιτικής» (21/12/2009). Ένα τρίτο δίκτυο, είναι αυτό που διαμορφώνεται ανάμεσα στους Ο.Ε.&Π. και τους βιοκαλλιεργητές που πιστοποιούνται στους οργανισμούς αυτούς αλλά και με όσους γενικότερα εμπλέκονται στη βιολογική αγρο-διατροφική αλυσίδα.

Με άλλα λόγια, τα συστήματα ελέγχου και πιστοποίησης εγγυώνται ένα ξεκάθαρα προσδιορισμένο παραγωγικό σύστημα, οδηγούν στην τμηματοποίηση της αγοράς σε βιολογικά και μη-βιολογικά προϊόντα και επιτρέπουν τη σύνδεση της

¹³⁶ Ίδρυτικό μέλος I.S.O.F.A.R. Εθνικός εκπρόσωπος I.F.O.A.M.-E.U.

βιολογικής παραγωγής με τη διάθεση της βιολογικής παραγωγής στον καταναλωτή μέσω αυτής της τμηματοποιημένης αγοράς. Αποτέλεσμα αυτής της λειτουργίας, υπήρξε η μετατροπή του ιδεολογικού κινήματος της βιολογικής γεωργίας σε μία νέα, ελκυστική οικονομική δραστηριότητα με ενδιαφέρουσες προοπτικές τόνωσης του αγροτικού εισοδήματος, αφού ο βιοκαλλιεργητής έχει τη δυνατότητα να αξιώνει υψηλότερες τιμές για την καλύτερη ποιότητα των προϊόντων που προσφέρει. Η πιστοποίηση του βιολογικού προϊόντος αποτελεί το «κοινωνικό πρόσωπο» του βιολογικού προϊόντος με την έννοια ότι το «σήμα» του πιστοποιητικού οργανισμού εγγυάται τις προδιαγραφές που αφορούν στον βιολογικό τρόπο παραγωγής αυτού του προϊόντος. Ωστόσο, η πιστοποίηση αυτή καθ' αυτή (η λήψη δηλαδή του πιστοποιητικού από τους παραγωγούς) δεν πρέπει να αποτελεί τον σκοπό, αλλά το μέσο που θα υπηρετεί την ποιότητα του βιολογικού προϊόντος προς όφελος των καταναλωτών, των παραγωγών και του περιβάλλοντος.

Σχήμα 6.4.1.1. Η δικτύωση των Οργανισμών Ελέγχου και Πιστοποίησης με τους υπόλοιπους φορείς που εμπλέκονται στη βιολογική γεωργία

Εντούτοις, όπως προκύπτει από την έρευνα, φαίνεται να προβληματίζει ο μεγάλος αριθμός¹³⁷ των Ο.Ε.&Π. που υπάρχουν στην Ελλάδα (έντεκα τον αριθμό και

¹³⁷ Θα ειπωθεί χαρακτηριστικά κατά την έρευνα: «Το νομικό πλαίσιο και η μη ξεκάθαρη λογική από το Υπουργείο Γεωργίας, άφησε ανοιχτό το «παιχνίδι» ώστε να μπει ο κάθε πικραμένος εκεί μέσα

υπάρχουν άλλες τέσσερις αιτήσεις για να γίνουν δεκαπέντε), καθώς έχει διαμορφωθεί κλίμα έντονου ανταγωνισμού ανάμεσά τους. Αυτό συμβαίνει διότι οι Ο.Ε.&Π. είναι ιδιωτικοί φορείς (ανώνυμες εταιρίες) που έχουν ως άμεσο στόχο το κέρδος. Το γεγονός αυτό αμέσως - αμέσως σημαίνει ότι προκειμένου οι Ο.Ε.&Π. να θέλξουν περισσότερους πελάτες αλλά και να διατηρήσουν τους ήδη υπάρχοντες, μπορεί να μπουν ή και μπαίνουν στη διαδικασία να υποβαθμίσουν τα κριτήρια ελέγχου και πιστοποίησης των βιοκαλλιεργητών, προκειμένου με αυτόν τον τρόπο να συμπίεσουν το κόστος πιστοποίησης. Συνεπώς, ενώ από τη μία αποτελεί μία αναγκαιότητα για τους Ο.Ε.&Π. να αυξήσουν το μερίδιο τους σε μια περιορισμένη αγορά προκειμένου να είναι ανταγωνιστικοί και βιώσιμοι και άρα να επεκτείνουν και το πελατολόγιο τους, από την άλλη, η υποχώρηση ως προς την αυστηρότητα και τις ελάχιστες απαιτήσεις όσον αφορά στο σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης της βιολογικότητας των παραγόμενων προϊόντων, σημαίνει μικρότερες ποσότητες πιστοποιημένου βιολογικού προϊόντος που διατίθενται στην αγορά και συνεπώς μικρότερη ανάπτυξη του κλάδου. Θα λέγαμε λοιπόν, ότι ο μεγάλος αριθμός Ο.Ε.&Π., μόνο υπό προϋποθέσεις υγιούς ανταγωνισμού, συνεργασίας και αποτελεσματικού ελέγχου από τους κρατικούς φορείς και ειδικά από τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π., θα μπορούσε να συμβαδίζει με την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα. Δεν είναι λίγες οι φορές που εκφράστηκε προβληματισμός από τους Ο.Ε.&Π. αλλά και γενικότερα από τους συνεντευξιζόμενους για το γεγονός ότι δεν έχει υπάρξει μέχρι τώρα κάποια μεγάλη κύρωση από τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. αναφορικά με παρατυπίες που έχουν παρατηρηθεί στο παρελθόν από ορισμένους οργανισμούς πιστοποίησης, με αποτέλεσμα να καλλιεργείται κλίμα έλλειψης εμπιστοσύνης απέναντι στο σύστημα ελέγχου των βιολογικών προϊόντων και να πλήττεται ο χώρος της βιολογικής παραγωγής από την αμφισβήτηση του καταναλωτή απέναντι στα προϊόντα της. Ο κ. Μ. Κ. θα πει σχετικά: «Το 1996, ως Πρόεδρος της Ένωσης Επαγγελματιών Βιοκαλλιεργητών (μετέπειτα

(εννοώντας τους πιστοποιητικούς οργανισμούς)... Με ελάχιστες προϋποθέσεις έχουμε οργανισμούς πιστοποίησης με ένα-δύο άτομα και υπάρχουν τουλάχιστον σκέψεις: πρώτον, σε τι βαθμό μπορούν να κάνουν σωστά τη δουλειά τους και δεύτερον, σε ποιο βαθμό αυτοί οι άνθρωποι θα βάλουν νερό στο κρασί τους για να εξυπηρετήσουν τα οικονομικά τους συμφέροντα. Είναι διατεθειμένοι να κόψουν κάποιους πελάτες τους; Και σε αυτό φταίει και το Υπουργείο που έδωσε ανεξέλεγκτα άδειες...» (Μ. Μ.Κ., 26/11/2009).

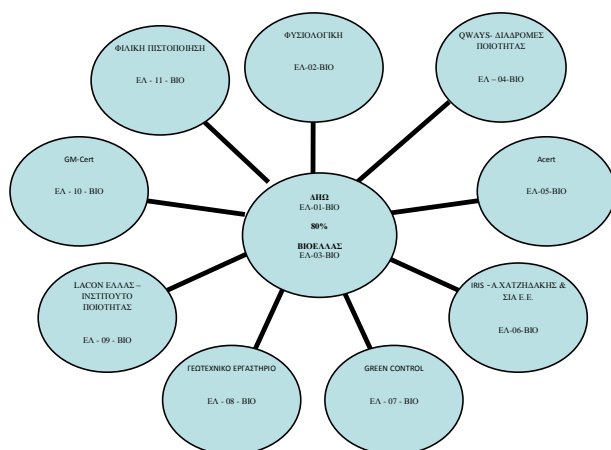
Ομοσπονδία Βιοκαλλιεργητών), κάναμε κάποιες προτάσεις στο Υπουργείο Γεωργίας για τα προβλήματα του χώρου. Μία από τις προτάσεις, ήταν να υπάρχει μίνιμουμ αποδοχών των Οργανισμών Ελέγχου και Πιστοποίησης, με την έννοια ότι δεν θα μπορούν να αμείβονται λιγότερα από ένα συγκεκριμένο ποσό για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, καθώς και ότι θα πρέπει να αντιστοιχεί συγκεκριμένος αριθμός ελεγκτών ανά αριθμό παραγωγών. Προσπαθήσαμε δηλαδή να ανεβάσουμε κάποια στάνταρντς. Το Υπουργείο Γεωργίας αδιαφόρησε...» (26/11/2009).

Για τους ίδιους τους Ο.Ε.&Π., ο μεγάλος αριθμός των φορέων ελέγχου και πιστοποίησης, ερμηνεύεται ως πρόθεση από την πλευρά του κράτους να «ρίξει» το κόστος της πιστοποίησης. Άλλωστε, οι προϋποθέσεις για την αδειοδότηση των φορέων πιστοποίησης (διαπίστευση από το ΕΣΥΔ και το Υπουργείο) είναι ελάχιστες, τις οποίες και πληρούν οι φορείς πιστοποίησης. Ωστόσο, για ορισμένους Ο.Ε.&Π. όπως η ΔΗΩ, αποτελεί ένα ζήτημα το κατά πόσο πληρούνται ποιοτικά κριτήρια όπως αυτά της τεχνογνωσίας, της εξειδίκευσης και γενικότερα της ποσοτικής και ποιοτικής επάρκειας του προσωπικού των φορέων. Από αυτήν την άποψη, ίσως η αγορά να μην «σηκώνει» έντεκα φορείς πιστοποίησης. Από την άλλη, το ίδιο το σύστημα δεν προσδιορίζει την «επάρκεια» και την «εξειδίκευση» του προσωπικού, με αποτέλεσμα η «επάρκεια» να είναι θέμα ερμηνείας. Για τη ΔΗΩ, το άνοιγμα της ελληνικής αγοράς προς τους Ο.Ε.&Π. ήταν αναπόφευκτο μπροστά στη ραγδαία ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας και της εμπορικής αξιοποίησης των προϊόντων της. Ωστόσο, θα έπρεπε να υπάρχουν άδειες σκοπιμότητας το ΥΠΑΑ&Τ δηλαδή έπρεπε να έχει προσδιορίσει ένα συγκεκριμένο αριθμό φορέων λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της αγοράς και στη συνέχεια να προκηρύξει αυτές τις άδειες, οι οποίες κατά τη ΔΗΩ δεν θα έπρεπε να είναι πάνω από πέντε με έξι. Ένας μεγαλύτερος αριθμός φορέων σημαίνει ότι υπάρχει κίνδυνος τόσο για την ποιότητα της πιστοποίησης που διενεργούν οι οργανισμοί, όσο και για την οικονομική τους βιωσιμότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα επικινδυνότητας για την οικονομική βιωσιμότητα των οργανισμών αλλά και για το ίδιο το σύστημα πιστοποίησης, αποτελεί η ιδιαιτερότητα της ίδρυσης τριών Ο.Ε.&Π. στον ίδιο νομό (Ημαθίας), οπότε εκεί υπάρχει το στοιχείο της έλλειψης επιχειρηματικότητας, ωριμότητας και συνεργασίας. Βέβαια, οι δύο νεότεροι οργανισμοί («Green Control» και «Γεωτεχνικό Εργαστήριο») και ιδίως η «Green Control», έχουν στελεχωθεί από το ανθρώπινο δυναμικό της «ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΗΣ», η οποία ανήκει στους πρώτους οργανισμούς πιστοποίησης μαζί με τη ΔΗΩ και τον Σ.Ο.Γ.Ε. (Σύλλογος Οικολογικής Γεωργίας Ελλάδας).

Αναλυτικότερα, οι εγκεκριμένοι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π.) Βιολογικών Προϊόντων στην Ελλάδα, είναι: το Ινστιτούτο Ελέγχου Βιολογικών Προϊόντων Α.Ε.- ΒΙΟ Ελλάς, η ΔΗΩ, η ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΠΕ (με έδρα την Αλεξάνδρεια Ημαθίας), η «QWAYS Διαδρομές ποιότητας Α.Ε», ο ACERT Ευρωπαϊκός Οργανισμός Πιστοποίησης Α.Ε» (με έδρα τη Θεσσαλονίκη), ο IRIS-A. Χατζηδάκης & ΣΙΑ Ε.Ε. (με έδρα το Ηράκλειο Κρήτης), ο «Έλεγχος Πιστοποίηση Προϊόντων Βιολογικής Γεωργίας - ΠΡΑΣΙΝΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΘΩΜΑΣ ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ Ο.Ε.» (με έδρα τη Βέροια Ημαθίας), το «ΓΕΩΤΕΧΝΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ Α.Ε.» (με έδρα το δήμο Πλαταιών Ημαθίας), η «LACON ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΕΠΕ (είναι παράρτημα ξένου οργανισμού και λειτουργεί με βάση το αυστριακό πρότυπο), ο Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης Προϊόντων και Συστημάτων Αγροπεριβαλλοντικού Χώρου «GMCert - ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ» (με έδρα τη Θεσσαλονίκη) και η ΦΙΛΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ Α.Ε. Οι τρεις τελευταίοι Ο.Ε.&Π. ιδρύθηκαν το 2008-2009, ενώ η ΦΙΛΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ, είναι ο νεότερος Οργανισμός Ελέγχου. Η έρευνά μου στα πλαίσια αυτής της εργασίας, ξεκίνησε από έναν ανερχόμενο Ο.Ε.&Π., την «Q-WAYS Διαδρομές ποιότητας Α.Ε», συνέχισε με τη ΔΗΩ (τον ιστορικότερο οργανισμό πιστοποίησης) και κατέληξε σε έναν από τους τρεις νέο-ιδρυθέντες οργανισμούς, τη ΦΙΛΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ Α.Ε.

Όπως χαρακτηριστικά θα αναφέρουν από τη ΔΗΩ, οι σχέσεις ανάμεσα στους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων καθορίζονται με βάση τα ποσοστά της αγοράς, την τοπικότητα και το ιστορικό των οργανισμών. Για παράδειγμα, όσον αφορά στα ποσοστά, η ΔΗΩ μαζί με τη ΒΙΟΕΛΛΑΣ, κατέχουν το 80% της αγοράς, ενώ η Q-WAYS, είναι ένας ανερχόμενος Ο.Ε.&Π., ο οποίος έχει κάνει σημαντικά ανοίγματα στην αγορά. Όσον αφορά στην ιστορικότητα των φορέων αυτών, η ΔΗΩ, με τη ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΗ που έχει έδρα στην Ημαθία και τη ΒΙΟΕλλάς, αποτελούν τους πρώτους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι τόσο η ΔΗΩ όσο και η ΒΙΟΕλλάς προέρχονται από τον Σ.Ο.Γ.Ε., υπάρχει μία αντιπαλότητα και ένας μεγάλος ανταγωνισμός μεταξύ αυτών των δύο οργανισμών, λόγω των συνθηκών αποχώρησης της ΔΗΩ από τον Σ.Ο.Γ.Ε. και λόγω του ότι η ΒΙΟΕλλάς αποτέλεσε μετεξέλιξη του Σ.Ο.Γ.Ε. (αναφέρονται λεπτομέρειες στην ενότητα της ιστορικής αναδρομής της ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα). Αλλά και οι σχέσεις πάλι της ΔΗΩ με την QWAYS, δεν καταγράφονται ως σχέσεις ιδιαίτερης συνεργασίας, καθώς ο γενικός διευθυντής της QWAYS, υπήρξε στέλεχος της ΔΗΩ. Από την άλλη, οι

πέντε από τους έντεκα οργανισμούς έχουν έδρα εκτός Αθηνών και τρεις από τους έντεκα ιδρύθηκαν μόλις τον τελευταίο χρόνο. Επιπλέον, η LACON αποτελεί παράρτημα ξένου οργανισμού (γερμανικού) και εξυπηρετεί προς το παρόν μόνο τον τομέα των εισαγωγών – εξαγωγών.

Σχήμα 6.4.2. Το δίκτυο των έντεκα Οργανισμών Ελέγχου και Πιστοποίησης.

Ωστόσο, στα πλαίσια της λειτουργίας των τεχνικών επιτροπών και υπο-επιτροπών της HellasCert (η HellasCert, είναι η Ελληνική Ένωση των Διαπιστευμένων Φορέων Επιθεώρησης και Πιστοποίησης που δραστηριοποιούνται στην χώρα μας στον προαιρετικό και υποχρεωτικό τομέα σύμφωνα με τα Ευρωπαϊκά πρότυπα ISO/IEC 17020, ISO/IEC17021, και ISO/IEC17024, EN 45011), μετέχουν τέσσερις από τους έντεκα Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης (ΔΗΩ, ΒΙΟΕΛΛΑΣ, A-CERT, Q-WAYS). Η συμμετοχή στις επιτροπές αυτές είναι προαιρετική. Ωστόσο, οι πιο «μικροί» οργανισμοί αποτρέπονται από το να συμμετάσχουν στις επιτροπές της Hellas-Cert λόγω της ετήσιας συνδρομής που πρέπει να πληρώνουν (1000 ευρώ το χρόνο). Επίσης, ορισμένοι άλλοι, δεν μπορούν να συμμετάσχουν διότι δεν έχουν πλήρη διαπίστευση (έχουν πάρει το πρώτο «πιστοποιητικό» που ισχύει για 18 μήνες). Και υπάρχουν και ορισμένοι άλλοι που δε θέλουν γενικώς να συμμετάσχουν. Στα πλαίσια των τεχνικών αυτών επιτροπών της Hellas-Cert, οι οποίες είναι μόνιμες, γίνεται συζήτηση επί διαφόρων θεμάτων που αφορούν στην πιστοποίηση των βιολογικών προϊόντων –όπως τα προβλήματα που υφίστανται με τα Υπουργεία και το ΕΣΥΔ– και υποβάλλουν προτάσεις. Η σταθερή και θεσμική συνένωση των φορέων πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων στα πλαίσια

της Hellas-Cert, αποτελεί ένα ζητούμενο για τη συνεργασία των φορέων πιστοποίησης προκειμένου να συζητούνται και να αντιμετωπίζονται τα προβλήματα της ορθής και αξιόπιστης λειτουργίας της πιστοποίησης και να υποβάλλονται προτάσεις προς τις αρμόδιες κρατικές αρχές.

Πέραν της συμμετοχής ορισμένων Ο.Ε.&Π. στις τεχνικές επιτροπές της Hellas-Cert, οι Ο.Ε.&Π. στο σύνολό τους, αποτελούν μέλη της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων, η οποία ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 2009. Η Επιτροπή αυτή, αποτελεί το μοναδικό θεσμοθετημένο όργανο του ΥΠΑΑ&Τ για την υποβολή προτάσεων των διαφόρων συλλογικών φορέων που εμπλέκονται στο χώρο της βιολογικής γεωργίας, ενώ κατάφερε να συνεδριάσει μόλις μία φορά (στα μέσα Σεπτεμβρίου 2009). Μέλη της επιτροπής αυτής, αποτελούν εκτός από τους Πιστοποιητικούς Οργανισμούς, παραγωγούς, καταναλωτές, μεταποιητές, συνδικαλιστικά όργανα των αγροτών, πανεπιστημιακά ιδρύματα, ερευνητικά ινστιτούτα κ.ά.. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το γεγονός ότι η σύσταση της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων περιλαμβάνει και τους έντεκα φορείς πιστοποίησης, όταν οι βιοκαλλιεργητές, τα προβλήματα των οποίων η Επιτροπή διαπραγματεύεται πρώτιστα, έχουν περιορισμένη κλαδική – τομεακή εκπροσώπηση (κάτι για το οποίο έγιναν προσπάθειες να αλλάξει). Συνεπώς, ο κεντρικός ρόλος της πιστοποίησης στο χώρο της βιολογικής γεωργίας έρχεται να επιβεβαιωθεί και θεσμικά, μέσω της πλήρους εκπροσώπησής της στην Εθνική Επιτροπή Βιολογικών Προϊόντων.

Πλήρης ήταν η εκπροσώπηση του τομέα της πιστοποίησης και στο Εθνικό Συμβούλιο Βιολογικής Γεωργίας (Ε.Σ.Β.Γ.), το οποίο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2003, με σκοπό να αποτελέσει ένα φόρουμ επικοινωνίας ανάμεσα στους εμπλεκόμενους εταίρους του τομέα της βιολογικής γεωργίας. Απώτερος στόχος του Ε.Σ.Β.Γ., ήταν να ασκηθεί κατόπιν συναίνεσης μία αναπτυξιακή πολιτική για τη βιολογική γεωργία. Στο Συμβούλιο αυτό, όπως και στην Εθνική Επιτροπή Βιολογικών Προϊόντων, συμμετείχαν επίσης εκπρόσωποι της διοίκησης, της παραγωγής, της μεταποίησης, του εμπορίου, της εκπαίδευσης και της έρευνας. Το Ε.Σ.Β.Γ. καταργήθηκε¹³⁸ το 2004 (αλλαγή κυβέρνησης) με αποτέλεσμα να μην

---

¹³⁸ Το ΥΠΑΑ&Τ, προσπάθησε να προχωρήσει στη σύσταση Εθνικής Διεπαγγελματικής για τα βιολογικά προϊόντα, συγχέοντας με αυτόν τον τρόπο τον πολιτικό ρόλο του Εθνικού Συμβουλίου της Βιολογικής Γεωργίας με τη διαχείριση κονδυλίων από τη Διεπαγγελματική. Ωστόσο, επειδή οι

υπάρχει καμία ουσιαστική διαβούλευση με το χώρο της βιολογικής γεωργίας που να οδηγεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων και την τήρηση δεσμεύσεων από την πλευρά της κεντρικής διοίκησης (έως τη σύσταση της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων τον Αύγουστο του 2009).

Οι αρμοδιότητες και οι ευθύνες ανάμεσα στην επιβλέπουσα αρχή και τους Ο.Ε.&Π., φαίνεται να είναι καλά ξεκαθαρισμένες «ακολουθώντας μία συμφωνία ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη» (Louloudis, 2001). Οι σχέσεις ανάμεσα σε αυτούς τους οργανισμούς και τους θεσμικούς φορείς, «είναι σχέση ελεγχόμενου με ελεγκτή. Αυτοί μας ελέγχουν και εμείς πρέπει να κάνουμε ό,τι μας λένε, διότι διαφορετικά, δεν μπορούμε να συνεχίσουμε με άδειες ή ο,τιδήποτε άλλο. Το ίδιο ισχύει και με το Ε.Σ.Υ.Δ. (Εθνικό Σύστημα Διαπίστευσης). Και το Ε.Σ.Υ.Δ. σε ελέγχει (τον Ο.Ε.&Π.) αν πληροί τις προδιαγραφές αυτές σύμφωνα με τις οποίες σου έχει δώσει την αρχική άδεια και κάθε φορά στην ανανεώνει. Ουσιαστικά όμως υπάρχει συνεργασία· ουσιαστικά δηλαδή, η επιβλέπουσα αρχή (Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.) έρχεται όποτε θέλει για έλεγχο στους φορείς, τους ελέγχει με κάποιο τρόπο και στα γραφεία τους και στο πεδίο –αν πηγαίνουν για ελέγχους– και προτείνει τις απαραίτητες διορθώσεις ή βγάζει τις κυρώσεις... Αυτή είναι λίγο-πολύ η σχέση των ελεγκτικών οργανισμών και των κρατικών υπηρεσιών ελέγχου και πιστοποίησης» (ΦΙΛΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ, 16/11/2009).

Επίσης, σύμφωνα με μαρτυρία της ΔΗΩ «πρωταρχικά η σχέση με τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. είναι ελεγκτή και ελεγχόμενου. Μας ελέγχουνε και πρέπει να είμαστε σωστοί και όταν έρχονται πρέπει να τα φέρνουμε όλα κ.λ.π. Σε γενικές γραμμές καλά τα πάμε. Είμαστε και εμείς πολύ τυπικοί. Είμαστε πολύ ανοιχτοί. Τι νόημα έχει να κρύψουμε το ο,τιδήποτε. Τα ανοίγουμε όλα από την αρχή. Με τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. πια έχουμε πιο φιλική σχέση. Υπάρχει συνεργασία διότι είναι ελάχιστα τα Π.Ο.Π. (Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης) που υπάρχουν. Είναι τα βιολογικά προϊόντα και μετά τα Π.Ο.Π. Προσπαθούμε να τους ενημερώνουμε και για τα δύο. Και εκείνοι δεν είναι και τόσο ευέλικτοι καθώς είναι δημόσιο. Αλλά η φετινή έκθεση (ECOFESTIVAL 2009), έγινε υπό την αιγίδα του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. Έγινε μια ενημέρωση των παραγωγών μας για τα Π.Ο.Π. στα εγκαίνια της έκθεσης. Συμμετείχαν με ομιλίες στα εγκαίνια της έκθεσης. Συμμετείχαν και με φυλλάδια· και από το περίπτερο του

Διεπαγγελματικές ορίζονται κατά προϊόν και επειδή η εκπροσώπηση των φορέων υπήρξε δυσανάλογη, δεν προχώρησε το ζήτημα μιας Εθνικής Διεπαγγελματικής βιολογικών προϊόντων.

Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π., δινόταν μία λίστα που έχει όλους τους οργανισμούς μέσα» (20/11/2009). Πέρα δηλαδή από τη σχέση ελεγκτή και ελεγχόμενου, επισημαίνεται συνεργασία ανάμεσα στους Ο.Ε.&Π. και τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. σε επίπεδο κοινών δράσεων ενημέρωσης και πληροφόρησης που αφορούν στη βιολογική γεωργία γενικά, όπως είναι ένα συνέδριο, μία έκθεση, μια συνολική προώθηση, μια συνολική κουβέντα με φορείς κ.ά. Η συνεργασία αυτή επιβεβαιώνεται και από τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.

6.4.2. Ο Οργανισμός Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων (Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.)

Ο Οργανισμός Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων (Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.), σύμφωνα με το άρθρο 5 της Κοινής Υπουργικής Απόφασης 245090/2006, με τον διακριτικό τίτλο AGROCERT, είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.) του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, που λειτουργεί χάριν του δημοσίου συμφέροντος υπό την εποπτεία του Υπουργού Γεωργίας (Ν.2637/98). Ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. έχει ως σκοπό την προαγωγή και τη διασφάλιση της ποιότητας των γεωργικών προϊόντων, την προστασία όρων που αφορούν την προέλευση τους και την προώθηση φιλοπεριβαλλοντικών συστημάτων ολοκληρωμένης διαχείρισης γεωργικών και δασικών εκμεταλλεύσεων. Στις κύριες αρμοδιότητες του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. συγκαταλέγονται: Η πιστοποίηση συστημάτων παραγωγής αγροτικών προϊόντων, η πιστοποίηση αγροτικών προϊόντων, η αξιολόγηση, έγκριση και επίβλεψη ιδιωτικών φορέων Ελέγχου και Πιστοποίησης διαπιστευμένων από το Ε.Σ.Υ.Δ., η εισήγηση από τον Υπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων για την επιβολή διοικητικών κυρώσεων στους παραγωγούς, τους μεταποιητές αγροτικών προϊόντων, καθώς και σε κάθε εμπλεκόμενο νομικό ή φυσικό πρόσωπο στις περιπτώσεις διαπίστωσης παρατυπιών κατά τη διενέργεια των πιστοποιήσεων, η σύνταξη και η έκδοση προαιρετικών κλαδικών προτύπων και η εκπόνηση προδιαγραφών για τη διασφάλιση της ποιότητας των αγροτικών προϊόντων, η τήρηση μητρώων επιθεωρητών, εμπειρογνομόνων και ελεγκτών αγροτικών προϊόντων, η κατάρτιση και η τήρηση ειδικών μητρώων για τα πιστοποιημένα προϊόντα καθώς και η τήρηση ειδικού μητρώου αγροτικών εκμεταλλεύσεων, η προώθηση της εμπορίας και της ποιοτικής βελτίωσης των αγροτικών προϊόντων μέσω τηλεοπτικής, κινηματογραφικής, ραδιοφωνικής και έντυπης διαφήμισης κ.α. Πεδία

δραστηριότητας του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. είναι η Ολοκληρωμένη Διαχείριση Φυτικής Παραγωγής, η Βιολογική Γεωργία, τα Προϊόντα ΠΟΠ, ΠΓΕ & ΕΠΠ¹³⁹, το Χοίρειο Κρέας, οι Ειδικές Πτηνοτροφικές Εκτροφές, το Βόειο Κρέας και τα Προϊόντα Ιχθυοκαλλιέργειας. Στόχος του AGROCERT είναι να αποδώσει σήμα ποιότητας και ταυτότητα στα ελληνικά αγροτικά προϊόντα, να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα τους στις διεθνείς αγορές, να διαφυλάξει μέσω των ελέγχων την αξιοπιστία των συστημάτων πιστοποίησης και να ενισχύσει την εμπιστοσύνη των καταναλωτών στα πιστοποιημένα αγροτικά προϊόντα. Ο AGROCERT εκπονεί και διαχειρίζεται το Εθνικό Σήμα αναγνώρισης πιστοποιημένων ελληνικών προϊόντων βιολογικής γεωργίας. Επιπλέον, ο AGROCERT ορίζεται Φορέας Πιστοποίησης των Γεωργικών Συμβούλων με την ΚΥΑ 267630/13.12.2007 (ΦΕΚ 2372B / 13.12.2007).

<http://www.agrocert.gr/pages/category.asp?catID=6>

Ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. είναι «ο κακός του παιχνιδιού» (Ν.Β.¹⁴⁰, 20/11/2009). Είναι ένας ρόλος που καλείται να παίξει σύμφωνα με την ΚΥΑ 245090/2006, η οποία προσδιορίζει και το σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης. Η σχέση του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. με τους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης (ΟΕ&Π), είναι μία «σχέση δυναμική, αλλά και μία σχέση ελεγκτή και ελεγχόμενου» (Βάγιας, Δεκέμβριος 2009). «... Εμείς παίρνουμε από το κράτος μια «εργολαβία» με την ευρεία έννοια, για να κάνουμε την επίβλεψη. Είμαστε ΝΠΙΔ» (κατά τον ίδιο). Στο επίκεντρο των συζητήσεων ανάμεσα στον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. και τους οργανισμούς στην παρούσα φάση, είναι τα κόστη που πληρώνουν οι πιστοποιούμενοι στον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π., μέσω των ΟΕ&Π. Έχει ξεκινήσει ένας διάλογος ανάμεσα στα δύο μέρη για να αλλάξει αυτό.

¹³⁹ Εγγυημένα Παραδοσιακά Ιδιότυπα Προϊόντα (ΕΠΠ) βάσει του ΕΚ 509/2006.

¹⁴⁰ Ο κ. Ν.Β., είναι Δ/ντής Ανάπτυξης του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. Υπήρξε Ιδρυτικό Μέλος του ΟΠΕΓΕΠ από το 1998, με στόχο την προαγωγή της ποιότητας των αγροτικών προϊόντων.

Κινηματικά τον ενδιαφέρει το θέμα της διατροφής, της ανάπτυξης και γενικά τον ενδιαφέρει η γεωργία. Από την πλευρά της οικολογίας και της προώθησης των βιολογικών προϊόντων, είναι σύμφωνος με αυτήν την ιδεολογική προσέγγιση των πραγμάτων. Επίσης, έχει επιδείξει έμπρακτο ενδιαφέρον για το χώρο της βιολογικής γεωργίας, καθώς συμμετείχε ως εισηγητής σε εκπαιδευτικά σεμινάρια βιοκαλλιεργητών, τα οποία είχε διοργανώσει η Αγροτική Τράπεζα. Τέλος, είναι μέλος του ΓΕΩΤΕΕ, το οποίο και στηρίζει.

Με άλλα λόγια, το κόστος που πληρώνεται προς τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. από τους οργανισμούς για την επίβλεψη, επιβαρύνει τον βιοπαραγωγό και τα προϊόντα του. «Ο σκοπός όμως δεν είναι η κοστολόγηση. Το κόστος είναι ένα θέμα που το συζητάμε. Σκοπός είναι να γίνει βελτίωση του συστήματος πιστοποίησης» (Ν. Βάγιας, 20/11/2009). Στα πλαίσια της συνεργασίας με τους Ο.Ε.&Π, «γίνονται κοινές δράσεις για να φτιαχτούν πρωτόκολλα εκεί που υπάρχει κενό στη νομοθεσία π.χ. αιγοπρόβατα, ή όταν πρόκειται να ψηφιστεί ένα νομοσχέδιο, υπάρχει επικοινωνία με τους Οργανισμούς μέσω Υπουργείου (Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων) και του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. Το πάνω χέρι ευτυχώς ή δυστυχώς, το έχει το κράτος» (Ν. Βάγιας, 20/11/2009).

Υπάρχουν ωστόσο και φωνές από μία κατηγορία βιοκαλλιεργητών και συγκεκριμένα από τον Σύλλογο Αγορών Βιοκαλλιεργητών Αττικής, που επιζητούν έναν πιο ενεργό ρόλο από τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. όσον αφορά στους ελέγχους της βιολογικής παραγωγής και των αγορών όπου και διατίθενται τα βιολογικά προϊόντα. Συγκεκριμένα: «αν εγώ ήμουν ελεγκτικό όργανο και ήμουν υπέρ των βιοκαλλιεργητών και των αγορών τους, αυτό που θα εξασφάλιζα είναι η απόλυτη αξιοπιστία στο σύνολο των προϊόντων των βιολογικών αγορών με συχνούς ελέγχους. Ο κάθε Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης, ελέγχει τα μέλη του. Όλους μαζί ποιος τους ελέγχει; Ξέρεις ποιος τους ελέγχει, η Αλεξάνδρα, ο Αρβανίτης (νυν και πρώην Πρόεδρος του Συλλόγου Αγορών Βιοκαλλιεργητών Αττικής). Έχουμε υπογράψει και έχουμε δηλώσεις περί άρσης προσωπικών δεδομένων. Δεν γίνεται μέλος το συλλόγου μας αλλιώς κάποιος. Εγώ εάν ήμουν υπέρ των αγορών και είχα τη δικαιοδοσία του ελέγχου, θα έκανα έναν έλεγχο τον μήνα. Θα έστελνα έναν υπάλληλο του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. μια φορά το μήνα. Και θα έβγαζα και μια ανακοίνωση ότι πραγματοποιήθηκε έλεγχος και έγιναν τόσες δειγματοληψίες, σε τόσους παραγωγούς, σε αυτά τα προϊόντα. Και θα την κοινοποιούσα και στα media και στους Οργανισμούς Πιστοποίησης και στα μέσα ενημέρωσης και στα περιοδικά του ειδικού τύπου, στο internet... Δεν κοστίζει μια φορά το μήνα να ελέγξει όλους τους παραγωγούς μαζί. Αλλά δουλεύουν και αυτοί για το Εμπορίου (Υπουργείο). Καταλαβαίνεις γιατί δεν τους πιστεύω; Αν δεν δούλευαν για το Εμπορίου, αυτό που είναι αρμοδιότητά τους, η δικαιοδοσία τους και η υποχρέωσή τους προς τον καταναλωτή, θα το είχαν κάνει. Αυτό που θα είχαν κάνει, που είναι υποχρέωσή τους, θα είχε διασφαλίσει την αγορά από οποιαδήποτε κριτική. Σαν ομπρέλα...». Επίσης: «Οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π), διασφαλίζουν ότι δεν

μπαίνουν απατεώνες στο σύστημα. Εκεί αρχίζει και τελειώνει η σχέση μας με τους Ο.Ε.&Π. Το ίδιο επιζητούμε και από τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.: να μην μπαίνουν απατεώνες στο σύστημα και να μην επικαλείται ο καθένας ότι παράγει και διακινεί βιολογικά προϊόντα χωρίς να ισχύει. Πολύ απλό είναι. Είναι αυτό που οφείλουν με βάση τη νομοθεσία και δεν το κάνουν. Όχι οι Οργανισμοί, ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. Όταν ο καθένας βγαίνει σε αυτή τη χώρα και λέει ότι “είναι βιολογικά τα προϊόντα μου”, πως θα με στηρίξει; Μόνο ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. μπορεί να ελέγξει αυτούς που πηγαίνουν στις συμβατικές λαϊκές αγορές και λένε ότι πουλάνε βιολογικά προϊόντα και ότι βάζουν μόνο κοπριά. Οι Ο.Ε.&Π. δεν μπορούν, διότι δεν είναι στο πεδίο ελέγχου τους. Μόνο ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. μπορεί να τους ελέγξει και να πει “Που είναι η πιστοποίησή σου; Που είναι τα χαρτιά σου; Που είναι τα καλλιεργητικά σου; Ποιος είσαι; Σε ποιο μητρώο είσαι; Σε ποιον οργανισμό είσαι;” Επικοινωνείς με τον Οργανισμό, και αν δεν ισχύει και παραπλανεί το καταναλωτικό κοινό, να έχει κυρώσεις με επιβολή χρηματικού προστίμου. Να δεις, θα ξαναγίνει; Όταν κάνει ένα λάθος κάποιος βιοκαλλιεργητής, να τον εξοντώσουμε. Ενώ ο άλλος που επικαλείται ότι πουλάει βιολογικά στις συμβατικές αγορές και δεν ελέγχεται, κανένα πρόβλημα!». Ακόμη: «Και αναρωτιέμαι τι ελέγχουν (για τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.). Γιατί δεν υπάρχουν κυρώσεις στους Οργανισμούς; Δεν μάθαμε ποτέ οι βιοκαλλιεργητές εάν υπάρχει κάποια κύρωση σε Πιστοποιητικό Οργανισμό. Γιατί ανάλογα με τη μορφή της κύρωσης, δηλαδή αν είχε βάλει στραβά κάποια χαρτιά, δεν έχει τόσο μεγάλη σημασία. Εάν όμως υπάρχει ένα σοβαρό παράπτωμα στο θέμα του ελέγχου της καλλιέργειας και της πιστοποίησης, εγώ σαν καταναλωτής, θέλω να μπορώ να αποσαφηνίζω τα κριτήρια με τα οποία θα επιλέξω. Και αν δεν έχω ενημέρωση, δεν μπορώ να αποσαφηνίσω τα κριτήρια. Έχω έντεκα επιλογές (Ο.Ε.&Π) και θέλω να μπορώ να επιλέξω (σαν βιοκαλλιεργητήρια)» (Α.Β., 24/11/09).

Για το κατά πόσο ένας κρατικός φορέας όπως ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. θα έπρεπε να έχει την αρμοδιότητα του ελέγχου και της πιστοποίησης, θα πει σχετικά ο κ. Μ.Κ., από τους ιδρυτές του Σ.Ο.Γ.Ε. και της ΔΗΩ και ιδιοκτήτης του ιστορικότερου καταστήματος βιολογικών προϊόντων: «Δηλαδή να είναι ο ίδιος ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. πιστοποιητικός οργανισμός; Κρατισμός; Καλώς έγιναν τα πρώτα βήματα. Έγινε παντού, σε όλον τον κόσμο. Ο ρόλος του κράτους θα έπρεπε είναι εποπτικός, αλλά σωστά εποπτικός και όχι αυτός του ελέγχου και της πιστοποίησης. Ωστόσο, ο ρόλος του είναι γραφειοκρατικός. Όλος ο μηχανισμός του τομέα της βιολογικής γεωργίας- όχι μόνο του Υπουργείου Γεωργίας- δεν έχει ρύθμιση της βιολογικής γεωργίας»

(26/11/2009). Ο κ. Ν.Μ., Καθηγητής του Γ.Π.Α., θα υποστηρίξει σχετικά με την εκχώρηση του συστήματος ελέγχου και πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων στον ιδιωτικό τομέα ότι: «Στην εποχή που ζούμε, που οτιδήποτε έχει δημόσιο χαρακτήρα εκχωρείται στον ιδιωτικό τομέα, δεν το βρίσκω περίεργο. Μπορεί να μην συμφωνώ, αλλά αφού είναι η κυρίαρχη οικονομική τάση στο σύστημα, θα πρέπει να υπάρχει καλό σύστημα ελέγχου. Οι ελεγκτικοί μηχανισμοί να δουλεύουν. Διότι δε σημαίνει ότι ένας υποβαθμισμένος δημόσιος τομέας θα έκανε καλύτερη δουλειά. Υπάρχει ένα πρόβλημα με τους Πιστοποιητικούς Οργανισμούς, ή μπορεί να υπάρχει. Το κατά πόσο γίνεται έλεγχος στους ίδιους τους Οργανισμούς από τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. Εκεί υπάρχει ένα θέμα, εάν ο έλεγχος είναι πραγματικός. Διότι ακούγονται πολλά. Το πρόβλημα είναι στον έλεγχο. Αν ο έλεγχος υπάρχει, θα πρέπει οι Οργανισμοί να συμμορφωθούν και επομένως να κάνουν καλά τη δουλειά τους. Δεν ξέρω τι κάνει ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π., δεν έχω ιδέα. Ο δημόσιος τομέας εξασφαλίζει την ασφάλεια του συστήματος και τη βιολογική παραγωγή σε μεγάλο βαθμό, για να είμαστε πιο επαικείς. Για να υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός Ο.Ε.&Π., σημαίνει ότι υπήρχε δουλειά για κάποιους ανθρώπους. Το ζήτημα είναι τι είδους έλεγχος γίνεται σε αυτούς τους οργανισμούς από τις αρμόδιες αρχές (Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.)» (22/12/2009).

6.4.3. Η Διεύθυνση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ

Δύο τμήματα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠΑΑ&Τ) ασχολούνται με τη βιολογική γεωργία. Τα τμήματα αυτά είναι η Διεύθυνση Βιολογικής Γεωργίας και η Διεύθυνση Χωροταξίας και Περιβαλλοντικής Προστασίας. Η Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, συστάθηκε στα τέλη του 2003 και επανιδρύθηκε το 2004, με κύρια αρμοδιότητα αρχικά την εφαρμογή του ΕΚ 2092/91 και την ανάπτυξη των στόχων του ΕΚ 2078/92 και στη συνέχεια την εφαρμογή του ΕΚ 834/2007 και γενικότερα την περαιτέρω αύξηση των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων. Η δεύτερη διεύθυνση είχε πρώτιστα ως στόχο την εφαρμογή του αγροπεριβαλλοντικού κανονισμού ΕΚ 2078/92 και γενικότερα την απορρόφηση των κονδυλίων στα πλαίσια των αγροπεριβαλλοντικών προγραμμάτων. Τα δύο τμήματα του ΥΠΑΑ&Τ, δεν έχουν αναπτύξει μία ενιαία προσέγγιση στα ποικίλα ζητήματα που σχετίζονται με τη βιολογική γεωργία.

Αναλυτικότερα, η Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας, σύμφωνα με το άρθρο 4 της

Κοινής Υπουργικής Απόφασης 245090/2006, ασκεί την εποπτεία του Συστήματος Ελέγχου, πραγματοποιώντας εποπτικούς ελέγχους σε όλα τα στάδια του συστήματος ελέγχου και πιστοποίησης, για τη διαπίστωση της αποτελεσματικής, αντικειμενικής και αξιόπιστης λειτουργίας του. Είναι αρμόδια για την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 10α και 15 του (ΕΚ) 1804/1999, του άρθρου 13 του (ΕΚ)1452/ 2003 και συμμετέχει στην επιτροπή του άρθρου 14 του (ΕΚ) 1804/1999. Με απόφαση του/της Υπουργού Α.Α.& Τροφίμων καθορίζεται η διαδικασία και κάθε άλλη λεπτομέρεια για την ενέργεια των εποπτικών ελέγχων από την Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ. Μεταξύ άλλων εισηγείται στον Υπουργό ΑΑ&Τ τους κανόνες παραγωγής, παρασκευής, σήμανσης, ελέγχου, πιστοποίησης, αποθήκευσης, συντήρησης και εμπορίας, για τα προϊόντα του άρθρου 2, παρ. 2, της παρούσας. Επίσης, δύναται να εισηγείται στον/την Υπουργό ΑΑ&Τ τα της αναγνώρισεως και αποδοχής των ιδιωτικών προτύπων στα εν λόγω προϊόντα. Τηρεί μητρώο των εγκεκριμένων Οργανισμών Ελέγχου και Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π.) προϊόντων βιολογικής γεωργίας και χορηγεί έναν κωδικό αριθμό σε κάθε έναν εξ αυτών, σύμφωνα με την παρ. 6α, του άρθρου 9, του (ΕΚ) 1804/1999 και ενημερώνει τα άλλα Κράτη Μέλη και την Επιτροπή. Εισηγείται στον/την Υπουργό ΑΑ& Τροφίμων, μετά από αιτιολογημένη γνώμη του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π, για την έκδοση απόφασης ισοδυναμίας των κανόνων βιολογικής παραγωγής, παρασκευής και ελέγχου που εφαρμόζονται από τον Ο.Ε.&Π. στην τρίτη χώρα. Συμμετέχει με εκπρόσωπό της στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Επιτροπή εξέτασης Παρατυπιών & Παραβάσεων(Π&Π) του άρθρου 10 της παρούσης. Συγκαλεί τις επιτροπές αυτές και γνωστοποιεί τα αποτελέσματα των εν λόγω Επιτροπών στους ενδιαφερόμενους. Σε συνεργασία με τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. και τον Οργανισμό Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης & Απασχόλησης «ΔΗΜΗΤΡΑ» του ΥΠΑΑ&Τ. καταρτίζει προγράμματα εκπαίδευσης των αγροτών στην τεχνική παραγωγή προϊόντων βιολογικής γεωργίας και ενημερώνει το καταναλωτικό κοινό για τα προϊόντα αυτά.

Αρχικά, συστήθηκε (με την Υπουργική Απόφαση 350570/91, ΦΕΚ Β 980) σε εφαρμογή του κανονισμού Ε.Κ. 2092/91 το Γραφείο Βιολογικών Προϊόντων Φυτικής Προέλευσης στην κεντρική υπηρεσία του Υπουργείου Γεωργίας, ως η αρμόδια εθνική αρχή για την εφαρμογή του εν λόγω κανονισμού στην Ελλάδα. Στις αρμοδιότητες του Γραφείου περιλαμβάνονταν η εκπροσώπηση του Υπουργείου Γεωργίας στα όργανα της Ε.Ε., η ενημέρωση των περιφερειακών Διευθύνσεων Γεωργίας (με τις τελευταίες να δημιουργούν διάφορα εμπόδια στις διαδικασίες

τροφοδότησης στοιχείων προς το Υπουργείο για τη βιολογική γεωργία), αλλά κυρίως ο έλεγχος και η εποπτεία του εθνικού συστήματος ελέγχου και πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων. Πριν εκδοθεί ο Καν. Ε.Κ. 2092/91, οι υπηρεσίες του Υπουργείου Γεωργίας δεν είχαν ασχοληθεί καθόλου με το θέμα της βιολογικής γεωργίας. Ωστόσο η καθιέρωση του θεσμικού πλαισίου της Ε.Ε. υποχρέωσε τις ελληνικές αρχές σε μια διαδικασία προσαρμογής (χωρίς όμως ιδιαίτερη προεργασία) στα όσα αυτό επέβαλε. Ωστόσο, ακόμη και σήμερα, το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τη βιολογική γεωργία στην Ελλάδα εξαντλείται σε μια τυπική εφαρμογή (υποχρεωτική άλλωστε) των σχετικών κανονισμών (Ε.Κ. 834/2007), με φανερή την απουσία κάποιας γενικότερης στρατηγικής για την ανάπτυξη του εγχώριου τομέα της βιολογικής γεωργίας.

Η θέση των πολιτικών ηγεσιών του ΥΠΑΑ&Τ και του προσωπικού του όσον αφορά στη βιολογική γεωργία, είναι γενικά θετική τα τελευταία χρόνια, με την έννοια ότι η γεωργία πρέπει να προσανατολίζεται προς προϊόντα υψηλής ποιότητας (η βιολογική γεωργία ως συνώνυμο της ποιότητας). Όπως χαρακτηριστικά θα πει ένα στέλεχος¹⁴¹ της Δ/σης Βιολογικής Γεωργίας, η ποιότητα είναι ένα πολυ-παραγοντικό χαρακτηριστικό και το βιολογικό αποτελεί ένα στοιχείο της ποιότητας. Με άλλα λόγια, η ποιότητα ενέχει το βιολογικό και όχι το βιολογικό την ποιότητα. Όσον αφορά στον ελεγκτικό μηχανισμό, θεωρούν ότι αυτός βρίσκεται στην καρδιά του ΕΚ 834/2007 και προσδιορίζεται σαφώς από ένα συμπαγές νομοθετικό πλαίσιο, που έχει ως στόχο την προστασία του καταναλωτή. Το νομοθετικό πλαίσιο είναι απαραίτητο προκειμένου να είναι υγιής ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης και να μην επιβαρύνεται η βιολογικότητα των προϊόντων από τη μείωση του κόστους πιστοποίησης λόγω ανταγωνισμού. Ο συνδυασμός του κόστους πιστοποίησης, με τις μειωμένες παραγωγές, τη μεγάλη παθογένεια και την αυξημένη ζήτηση, θεωρείται από τη Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας ενισχυτικός της αμφισβήτησης των καταναλωτών απέναντι στα βιολογικά τρόφιμα.

Αυτό που χαρακτηρίζει τις κεντρικές αρχές όσον αφορά στη θεσμική ρύθμιση του χώρου της βιολογικής γεωργίας, είναι ένα έλλειμμα στη θέσπιση ιδιωτικών προτύπων ελέγχου και πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων, το οποίο θεωρείται από πολλούς ως αποτέλεσμα μιας δημοσιούπαλληλικής νοοτροπίας. Έτσι, ενώ κάθε Κράτος-Μέλος μπορεί να προβλέψει για *ειδικά πρότυπα*, τα οποία δεν προβλέπει ο

¹⁴¹ κ. Σταυριανός. Εισηγητής στη Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας.

Ευρωπαϊκός Κανονισμός (ΕΚ) 834/2007 και τα οποία γίνονται αποδεκτά από την αρμόδια αρχή, το ΥΠΑΑ&Τ δεν έχει προχωρήσει στην έκδοση των σχετικών προτύπων·λείπουν δηλαδή τα ιδιωτικά πρότυπα, παρά το γεγονός ότι υπάρχει επιτακτική ανάγκη σε προϊόντα όπως η ίνα, τα εστιατόρια, οι υπηρεσίες κ.λπ. Τα ιδιωτικά πρότυπα πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων, τα οποία δεν έχουν θεσμοθετηθεί στα πλαίσια της ελληνικής νομοθεσίας, αναπτύσσονται μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες και πρωτοβουλίες που αναλαμβάνουν ιδιωτικοί φορείς όπως είναι οι Ο.Ε.&Π., οι οποίοι εφαρμόζουν ξένα πρότυπα πιστοποίησης για προϊόντα για τα οποία δεν υπαγορεύονται πρότυπα παραγωγής που θα ορίζουν τις επιτρεπόμενες ουσίες ώστε να καθίστανται τα προϊόντα αυτά ως βιολογικά (όπως για παράδειγμα συμβαίνει με τα βιολογικά καλλυντικά). Ακολουθούνται δηλαδή διαδικασίες «φασόν» και αναπαράγεται ένας μηχανισμός υποτέλειας, όταν το ΥΠΑΑ&Τ και πιο συγκεκριμένα ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. θα μπορούσε να έχει αναλάβει έναν πιο ενεργό ρόλο και να έχει καθιερώσει την ελληνική σφραγίδα για τα προϊόντα αυτά. Άλλωστε, πάντα παρατηρείται μεγάλη καθυστέρηση των αρμόδιων αρχών και ιδίως των ελληνικών, να θεσμοθετούν τις κοινωνικές πρωτοβουλίες συνειδητοποιημένων κοινωνικών φορέων (δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η ευρωπαϊκή νομοθεσία μόλις το 1991 ενσωμάτωσε τα πρότυπα πιστοποίησης των βιολογικών τροφίμων, όταν στη Μ. Βρετανία η Soil Association πιστοποιούσε από το 1967 και η IFOAM από το 1972).

Μία πολύ σημαντική παράλειψη, αποτελεί το γεγονός ότι το ΥΠΑΑ&Τ δεν έχει εκδώσει εφαρμοστική ΚΥΑ του ΕΚ 834/2007¹⁴², παρά το γεγονός ότι αυτός εφαρμόζεται από 01/01/2009. Ωστόσο, έχει γνωστοποιηθεί στους εμπλεκόμενους φορείς ένα προσχέδιο της εφαρμοστικής ΚΥΑ, προκειμένου να διατυπωθούν παρατηρήσεις και να ενσωματωθούν στο τελικό κείμενο της ΚΥΑ. Η καθυστέρηση αυτή μπορεί να ερμηνευτεί και ως ένας δείκτης αναξιοπιστίας της ελληνικής νομοθεσίας όσον αφορά στα βιολογικά.

Ιδιωτικά πρότυπα πιστοποίησης, δεν έχουν προβλεφθεί από την ελληνική νομοθεσία ούτε για τα καταστήματα λιανικής πώλησης βιολογικών προϊόντων. Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερα καταστήματα επιθυμούν να ενταχθούν σε ένα σύστημα πιστοποίησης που θα καθορίζει το προφίλ τους ως σημείο πώλησης βιολογικών προϊόντων, τα οποία θα είναι πράγματι πιστοποιημένα και που θα

¹⁴² Ο ΕΚ 834/2007 θα χαρακτηριστεί από τη Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας αλλά και από άλλους φορείς ως ένας εμπορικός κανονισμός: «Λαμβάνοντας υπόψη τη λειτουργία της αγοράς...».

πληρούν τις προϋποθέσεις υγιεινής και ασφάλειας για να τα βάλουμε στο τραπέζι μας. Έτσι, οι Ο.Ε.&Π., συμμεριζόμενοι την αγωνία των επιχειρηματιών λιανικής πώλησης βιολογικών προϊόντων, δημιούργησαν Ιδιωτικά Πρότυπα Πιστοποίησης Σημείων Λιανικής Πώλησης Βιολογικών Προϊόντων, θέτοντας τις αρχές για την εφαρμογή των βασικών απαιτήσεων της Εθνικής Νομοθεσίας για την υγιεινή και την ασφάλεια των τροφίμων και διασφαλίζοντας τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές από παραπλανητικές σημάνσεις προϊόντων σε σχέση με το βιολογικό τρόπο παραγωγής τους. Τα πρότυπα αυτά καλύπτουν το σύνολο της δραστηριότητας λιανικής πώλησης πιστοποιημένων βιολογικών προϊόντων (από την παραλαβή του βιολογικού προϊόντος από το κατάστημα μέχρι και την πώληση αυτού στον τελικό καταναλωτή) και αφορά σε όλα τα Σημεία Λιανικής Πώλησης Βιολογικών Προϊόντων –εκτός των Λαϊκών Αγορών– και της πώλησης προϊόντων απ’ ευθείας από το αγρόκτημα. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στην περίπτωση των Σημείων Λιανικής Πώλησης Βιολογικών Προϊόντων, η πιστοποίηση δεν είναι υποχρεωτική αλλά προαιρετική, ως ένας τρόπος ενίσχυσης της εμπιστοσύνης του καταναλωτή απέναντι στα καταστήματα αυτά και επίσης, πιστοποιούνται καταστήματα που διαθέτουν συσκευασμένα και μόνο προϊόντα. Είναι χαρακτηριστικό, ότι όταν οι Ο.Ε.&Π. δημιούργησαν τα πρότυπα πιστοποίησης για τα καταστήματα, διαπιστεύτηκαν από το ΕΣΥΔ, αλλά το ΥΠΑΑ&Τ έκανε ένσταση λόγω του ότι δεν έχουν αναγνωρίσει το μηχανισμό πιστοποίησης για τα καταστήματα.

Η παραγωγή γεωργικών προϊόντων και τροφίμων με βιολογικό τρόπο και η πιστοποίησή τους, ρυθμίζεται στην Ε.Ε. με τους Κανονισμούς (ΕΚ)834/2007 και (ΕΚ)889/2008 που συμπληρώθηκαν με τον (ΕΚ)1235/2008 συμπεριλαμβάνοντας τους κανόνες εισαγωγής προϊόντων βιολογικής γεωργίας από τρίτες χώρες. Ωστόσο, τα βιολογικά τρόφιμα που είναι πιστοποιημένα βάσει των ανωτέρω κανονισμών, μπορούν να εξάγονται στις χώρες της Ε.Ε., αλλά όχι και σε όλες τις τρίτες χώρες. Το γεγονός αυτό αναγκάζει πολλές επιχειρήσεις να πιστοποιούν τα προϊόντα τους σύμφωνα με διάφορα πρότυπα, καθένα από τα οποία απαιτεί διαφορετικές προδιαγραφές. Συνεπώς, ορισμένοι Ο.Ε.&Π. υποχρεούνται και συνεργάζονται με φορείς που πιστοποιούν προϊόντα βιολογικής γεωργίας με πρότυπα άλλων χωρών όπως η Naturland που πιστοποιεί κατά τα πρότυπα ΗΠΑ-NOP, η OMIC που πιστοποιεί σύμφωνα με τα ΙΑΠΩΝΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ JAS και η BIOSUISSE, που πιστοποιεί με βάση το ελβετικό πρότυπο BIOSUISSE. (NOP) κ.λπ.

Αναφορικά με τον τομέα της πιστοποίησης, το νομοθετικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί παρουσιάζει σοβαρά κενά και αδυναμίες, όπως επίσης αδυναμίες παρουσιάζει και η διαπίστευση των Οργανισμών Πιστοποίησης στο Εθνικό Συμβούλιο Διαπίστευσης (Ε.ΣΥ.Δ). Περαιτέρω, δεν υπάρχει ενιαίο σήμα πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων –ώστε να διευκολύνεται ο καταναλωτής κατά την επιλογή προϊόντων στην ελληνική και διεθνή αγορά– ενώ ανοιχτό παραμένει ακόμη και το θέμα της δημιουργίας εθνικών προτύπων πιστοποίησης βιολογικών και μη προϊόντων, που να καλύπτουν και τους τομείς που δεν περιλαμβάνει η κοινοτική νομοθεσία.

Ένα άλλο έλλειμμα, το οποίο προσάπτουν στο ΥΠΑΑ&Τ και συγκεκριμένα στη Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας, είναι ότι το ΥΠΑΑ&Τ δεν αναλαμβάνει ενεργητικό ρόλο στην προσπάθεια των βιοκαλλιεργητών να κατοχυρώσουν νομικά τον θεσμό των αγορών των βιοκαλλιεργητών, οι οποίες αποτελούν τις πρώτες και μοναδικές αγορές παραγωγών στην Ελλάδα. Με το ΠΔ 115/2008, τα Υπουργεία Ανάπτυξης και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, αφανίζουν το θεσμό των βιολογικών αγορών και επιβάλουν την πολιτική της ακρίβειας στα βιολογικά προϊόντα (μέσω της διαμεσολάβησης των εμπόρων), τα οποία είναι ήδη πιο ακριβά από τα συμβατικά αγροτικά προϊόντα. Ως αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής, οι ανοιχτές αγορές των βιοκαλλιεργητών λειτουργούν βάσει προτύπου ΕΛΟΤ, το οποίο έχει υποβληθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση προς έγκριση, προκειμένου να το επιβάλουν στην Ελλάδα (παρακάμπτεται δηλαδή το εθνικό σύστημα).

Επίσης, το ΥΠΑΑ&Τ, κατηγορείται για την ανυπαρξία συγκροτημένης πολιτικής και σχεδίου για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, η οποία θα αποτιμάται όχι μόνο σε όρους αύξησης της βιολογικά καλλιεργούμενης γης αλλά και αύξησης του βιολογικά παραγόμενου προϊόντος. Η ανυπαρξία συγκροτημένης πολιτικής και ενός ολοκληρωμένου προγράμματος ανάπτυξης της Βιολογικής Γεωργίας, φαντάζει ακόμη πιο σημαντική αν λάβει κανείς υπόψη του ότι η απουσία σημαντικών κατηγοριών αγροτικών προϊόντων (κηπευτικά, εσπεριδοειδή, οπωροφόρα) από τις επιδοτήσεις στα πλαίσια του ΕΠΑΑ 2007-2013 αλλά και η μείωση των επιδοτήσεων για τα επιλέξιμα προϊόντα, αποτελούν αντικίνητρο για την ένταξη των παραγωγών στη βιολογική γεωργία. Περαιτέρω, το ΥΠΑΑ&Τ χρεώνεται την αμφισβήτηση των καταναλωτών απέναντι στη γνησιότητα και την ποιότητα των ελληνικών βιολογικών προϊόντων, λόγω του ελλείμματος στην πιστοποίηση, την ιχνηλασιμότητα, τους ελέγχους και την ενημέρωση όλων των εμπλεκόμενων μερών.

Για την αναστροφή αυτής της κατάστασης, απαιτείται η χάραξη και εφαρμογή ενός εθνικού στρατηγικού σχεδίου για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, που θα περιλαμβάνει συγκεκριμένα μέτρα και δράσεις σε όλο το φάσμα της παραγωγής και παρασκευής, της διακίνησης, της εμπορίας, της προβολής και της διασφάλισης της αξιοπιστίας των βιολογικών προϊόντων. Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης, θα πρέπει να μεριμνά για την εξασφάλιση της γνησιότητας της «πιστοποίησης», σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα ποιότητας και τη «διαπίστευση» όλων των σχετικών φορέων στο Εθνικό Συμβούλιο Διαπίστευσης (Ε.ΣΥ.Δ). Στόχοι του θα πρέπει να είναι η αναμόρφωση του συστήματος πιστοποίησης, με στόχο την επίτευξη αξιόπιστων πιστοποιήσεων και συστήματος κυρώσεων και την εφαρμογή από όλους τους ιδιωτικούς οργανισμούς, ενιαίων διαδικασιών ελέγχου και αλληλοαναγνώρισης των μεταξύ τους πιστοποιήσεων. Η δημιουργία κατάλληλης υποδομής για εφαρμογή της «ιχνηλασιμότητας» και της «σήμανσης». Η εντατικοποίηση των ελέγχων του ΕΦΕΤ σε όλο το φάσμα παραγωγής βιολογικών προϊόντων (εισροές – παραγωγή – μεταποίηση – εμπορία), με στόχο την προστασία του καταναλωτικού κοινού. Η επέκταση του δικτύου των λαϊκών αγορών για τη διάθεση των βιολογικών προϊόντων, κυρίως από βιοκαλλιεργητές, στην εγχώρια και εξωτερική αγορά και ο έλεγχος των τιμών για υπερβολικό κέρδος σε βάρος των καταναλωτών, κ.ά. Η θεσμοθέτηση του δικαιώματος των καταναλωτικών οργανώσεων να ασκούν εποπτεία στην αγορά, στις τιμές και την ποιότητα των προϊόντων.

Μία σημαντική πολιτική πρωτοβουλία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠΑΑ&Τ) στον τομέα των βιολογικών προϊόντων, αποτέλεσε η σύσταση της *Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων* (Ε.Ε.Β.Π.), η οποία έχει συμβουλευτικό χαρακτήρα προς την πολιτική ηγεσία του ΥΠΑΑ&Τ και έχει ως στόχο «τη συνεχή διαβούλευση με τους εκπροσώπους του τομέα ώστε να μπορέσει να υπάρξει συστηματική παρακολούθηση τόσο της πορείας όσο και της εφαρμογής όλων των πολιτικών για την ανάπτυξη του συγκεκριμένου κλάδου στη χώρα μας» (Σκιαδάς, 2009). Με άλλα λόγια, έργο της επιτροπής αυτής θα ήταν ακριβώς η επεξεργασία ενός εθνικού στρατηγικού σχεδίου για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας. Η σύνθεση της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων, εκπροσωπείται ευρέως από διάφορους φορείς και κοινωνικούς εταίρους από το χώρο της παραγωγής, της μεταποίησης, της εμπορίας, της πιστοποίησης, της συλλογικής οργάνωσης των αγροτών, των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, των ερευνητικών ινστιτούτων και των καταναλωτών κ.ά., επιβεβαιώνοντας την ολοένα αυξανόμενη εμπλοκή διαφόρων

ομάδων συμφερόντων στο χώρο της βιολογικής παραγωγής, οι οποίοι συνιστούν μία κοινωνία των πολιτών που είναι πολύ θετικοί απέναντι σε μία επίσημη συνεργασία με τις δημόσιες υπηρεσίες προκειμένου να προωθήσουν τα κοινά τους συμφέροντα. Ουσιαστικά δηλαδή, πρόκειται για τη θεσμοποίηση μίας άτυπης έως τώρα δικτύωσης, ο πυρήνας της οποίας συμμετείχε σε προηγούμενες προσπάθειες του Υπουργείου για διευθέτηση των ζητημάτων που προέκυπταν κατά την εφαρμογή των κανονισμών ΕΚ 2092/91 και ΕΚ 2078/92 ή την αντικατάσταση προηγούμενων επιτροπών όπως της Επιτροπής Εθνικού Σχεδιασμού και του Εθνικού Συμβουλίου Βιολογικής Γεωργίας. Ωστόσο, διατυπώνεται ρητά το αίτημα για γνήσια αντιπροσωπευτική σύνθεση της Ε.Ε.Β.Π. (ο τομέας της πιστοποίησης εκπροσωπείται και από τους έντεκα Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης, ή ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. από δύο εκπροσώπους, όταν η Ομοσπονδία Ενώσεων Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος εκπροσωπείται μόνο από ένα μέλος), καθώς και για τη διεκδίκηση από την Ε.Ε.Β.Π. ενός ουσιαστικού ρόλου στην επεξεργασία και την υλοποίηση ενός προγράμματος ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας. Συγκεκριμένα, η Εθνική Επιτροπή Βιολογικών Προϊόντων αποτελείται από τους εξής φορείς και κοινωνικούς εταίρους: η Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ, η Δ/ση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος του ΥΠΑΑ&Τ, η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ειδικών Παρεμβάσεων του ΥΠΑΑ&Τ, ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. (εκπροσωπείται από τον Πρόεδρο και τον Διευθύνοντα Σύμβουλο), η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ., η ΓΕ.Σ.Α.Σ.Ε., η ΣΥ.Δ.Α.Σ.Ε., η Ένωση Νέων Αγροτών, οι έντεκα Φορείς Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων, η Ομοσπονδία Ενώσεων Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος, ο Σύνδεσμος Καταστημάτων Βιολογικών Προϊόντων, ο ΣΕΣΜΕ, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε., το ΙΝΚΑ, το ΓΕΩΤΕΕ, ο Σύνδεσμος Ελλήνων Θαλασσοκαλλιεργητών, ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων και η Ένωση Μεταποιητών Βιολογικών Προϊόντων.

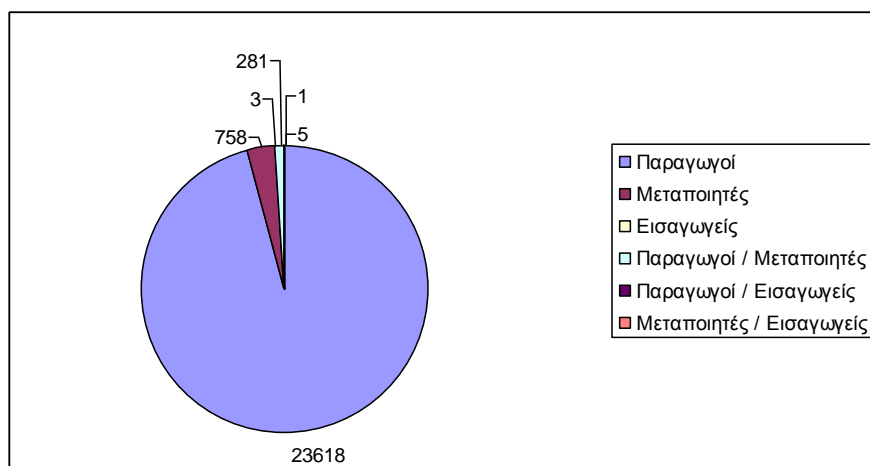
6.5. Η εγχώρια αγορά βιολογικών τροφίμων

6.5.1. Ορισμένα στατιστικά στοιχεία

Οι εμπλεκόμενοι στη βιολογική γεωργία – κτηνοτροφία παραγωγοί, μεταποιητές και εισαγωγείς κατά το έτος 2004, έφτασαν τους 9.002 από 6.642 που ήταν το 2003, παρουσιάζοντας μια αύξηση της τάξης του 44,8%. Στόχος της Ελλάδας ήταν να βοηθήσει στην περαιτέρω αύξηση των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων, γι' αυτό και εκείνη την περίοδο δημιουργήθηκε και η Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ (τέλη του 2003). Επιπλέον, η διάδοση της ιδέας μιας γεωργίας απαλλαγμένης από υπολείμματα φυτοφαρμάκων και βελτιωτικών, η οποία χρησιμοποιεί εναλλακτικές μεθόδους παραγωγής και αντιμετώπισης εχθρών και θρέψης των φυτών και η οποία βασίζεται σε παραδοσιακές τεχνικές, αποτελεί συνολικό κέρδος και αναβάθμιση της ποιότητας και των συνθηκών ζωής των ανθρώπων, βελτίωση των παραγομένων προϊόντων και προστασία του περιβάλλοντος.

Ωστόσο, η μέχρι τώρα εικόνα του κλάδου της βιολογικής γεωργίας στη χώρα μας, δείχνει ότι αναφερόμαστε σε ένα σχετικά μικρό κλάδο, αναφορικά με τον αριθμό και το μέγεθος των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σ' αυτόν, με χαμηλό βαθμό συγκέντρωσης και διασπορά μεριδίων (ICAP, 2007). Οι κατανομή των επιχειρηματιών σε κατηγορίες φαίνεται στο παρακάτω σχήμα (6.5.1.1):

Σχήμα 6.5.1.1. Επιχειρηματίες στη βιολογική γεωργία το 2006

Πηγή: Υπουργείο Γεωργικής Ανάπτυξης & Τροφίμων

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ICAP (2007), ο κλάδος αποτελείται από επιχειρήσεις (παραγωγικές, μεταποιητικές, εισαγωγικές) μικρού μεγέθους και οικογενειακού χαρακτήρα. Η νομική μορφή των περισσότερων είναι προσωπικές, ή ετερόρρυθμες/ομόρρυθμες. Παρά τη σχετικά εύκολη είσοδο των επιχειρήσεων στον τομέα της βιοκαλλιέργειας, ο τομέας της μεταποίησης βιολογικών προϊόντων είναι εντάσεως κεφαλαίου λόγω των αναγκαίων επενδύσεων σε εγκαταστάσεις και δίκτυα πωλήσεων. Το γεγονός αυτό περιορίζει τις δυνατότητες σημαντικών στρατηγικών κινήσεων των μικρών επιχειρήσεων.

Συγκριτικά με τα ευρωπαϊκά και διεθνή δεδομένα, η ελληνική αγορά προϊόντων και ιδιαίτερα των τροφίμων που αποτελούν σχεδόν το σύνολο της αγοράς, θεωρείται αναπτυσσόμενη (παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα κατέχει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά βιολογικά καλλιεργούμενης έκτασης). Το γεγονός αυτό, επιβεβαιώνει η πρόσφατη κλαδική μελέτη της ICAP Group, σύμφωνα με την οποία, το έτος 2008, η Ελλάδα παρουσίασε αύξηση κατά 30% της συνολικής αξίας της εγχώριας αγοράς βιολογικών τροφίμων (σε τιμές λιανικής), σε σχέση με το 2007. Τα εισαγόμενα βιολογικά τρόφιμα έχουν καλύψει το 57% της συνολικής αξίας της αγοράς. Η αγορά θα αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο εφόσον εξαλειφθούν κάποια δομικά κυρίως προβλήματα στη διανομή τους, στην αδειοδότηση των παραγωγών, στους ελέγχους παραγωγών και μεταποιητών κ.ά.

Όπως αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα, το 1996 με την εφαρμογή των πρώτων αγρο-περιβαλλοντικών μέτρων, αποτέλεσε ορόσημο για την ώθηση στην ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας. Για το έτος αυτό, η αξία της εγχώριας αγοράς εκτιμάται σε €7,6 εκατ. με τις εισαγωγές να αντιπροσωπεύουν το 25% αυτής. Όπως φαίνεται από τους πίνακες 6.5.1.1. και 6.5.1.2., τόσο η αξία της εγχώριας αγοράς βιολογικών προϊόντων όσο και η αξία της αγοράς των εισαγόμενων βιολογικών τροφίμων, βαίνουν συνεχώς αυξανόμενες (λόγω της αύξησης της ζήτησης για τα βιολογικά προϊόντα), για να φτάσουν το 2007 τα €64,75 εκατ. (με τις εισαγωγές να καλύπτουν το 65% αυτής).

Πίνακας 6.5.1.1. Μέγεθος εγχώριας αγοράς βιολογικών τροφίμων 1996-2007 σε €

ΕΤΟΣ	ΑΞΙΑ	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ
1999	7.600.000	
2000	12.900.000	69,7
2001	15.500.000	20,2
2002	18.500.000	19,4
2003	24.000.000	29,7
2004	30.700.000	27,9
2005	39.800.000	29,6

2006	51.800.000	30,2
2007	64.750.000	25,0

Πηγή: εκτιμήσεις ICAP ΑΕ

Τα μεγέθη του πίνακα αφορούν συσκευασμένα βιολογικά προϊόντα φυτικής και ζωικής παραγωγής, σε τιμές λιανικής. Οι τιμές των βιολογικών προϊόντων εκτιμάται ότι είναι κατά 30% ανώτερες από αυτές των συμβατικών προϊόντων (μεσοσταθμικά).

Πίνακας 6.5.1.2. Εξέλιξη της αξίας αγοράς εισαγομένων βιολογικών τροφίμων 1999 – 2006 σε €

ΕΤΟΣ	ΑΞΙΑ	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ
1999	1.900.000	
2000	3.100.000	63,2
2001	5.500.000	77,4
2002	9.500.000	72,7
2003	16.000.000	68,4
2004	19.000.000	18,8
2005	23.000.000	21,1
2006	33.700.000	46,5

Πηγή: εκτιμήσεις ICAP ΑΕ

Οι εισαγωγές βιολογικών προϊόντων από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ελεύθερη, εφόσον τηρούν τις διατάξεις του Κανονισμού αυτού. Τα προϊόντα που εισάγονται από τρίτες χώρες, μπορούν να κυκλοφορήσουν στο εμπόριο εφόσον κατάγονται από συγκεκριμένη περιοχή ή μονάδα παραγωγής που περιλαμβάνεται στον κατάλογο που έχει καταρτιστεί με απόφαση της Επιτροπής και έχουν ελεγχθεί από οργανισμό ελέγχου που καθορίζεται στην απόφαση σχετικά με τη συγκεκριμένη χώρα. Επίσης, θα πρέπει η αρμόδια αρχή ή οργανισμός της συγκεκριμένης χώρας να έχει εκδώσει πιστοποιητικό ελέγχου που να βεβαιώνει ότι η παρτίδα που αναφέρεται στο πιστοποιητικό έχει παραχθεί με τους κανόνες παραγωγής και έχει υποβληθεί σε έλεγχο που προβλέπει ο Κανονισμός.

Το ελαιόλαδο, το κρασί από βιολογικά σταφύλια και τα βιολογικά εσπεριδοειδή αποτελούν τα σημαντικότερα βιολογικά τρόφιμα για την Ελλάδα. Από τα παραπάνω, το ελαιόλαδο (68,6 % της παραγωγής το 2006) και τα εσπεριδοειδή (67,1% της παραγωγής το 2006) έχουν έντονο εξαγωγικό προσανατολισμό, ενώ το κρασί λόγω έντονου ανταγωνισμού από άλλες μεσογειακές χώρες, έχει ποσοστό εξαγωγών 20% της παραγωγής για το 2006. Παρατίθενται πίνακες με το μέγεθος της εγχώριας αγοράς γι' αυτά τα προϊόντα και για την περίοδο από το 1996-2006, στο *Παράρτημα 7*. Ωστόσο, δυσκολίες παρατηρούνται στο βιολογικό κρέας καθώς οι

κτηνοτρόφοι αναγκάζονται σε ορισμένες περιπτώσεις να το πωλούν ως συμβατικό, ελλείψει πιστοποιημένου βιολογικά σφαγείου και δικτύου διανομής.

Η παραγωγή του βιολογικού ελαιόλαδου παρουσιάζει μια ετήσια αύξηση της τάξης του 33,3% και έχει έντονο εξαγωγικό προσανατολισμό, με μέση ετήσια αύξηση 17,7%, ενώ η εγχώρια κατανάλωση παρουσιάζει μέση ετήσια αύξηση 21,3% (με βάση το 1999). Σύμφωνα με τα καινούρια στοιχεία της ICAP, για το έτος 2008, η εγχώρια κατανάλωση τυποποιημένου βιολογικού ελαιόλαδου παρουσίασε αύξηση της τάξης του 15% την περίοδο 2007-2008, ενώ το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής παραγωγής (περίπου το 63%) έχει σαν προορισμό χώρες της Δυτικής και Βόρειας Ευρώπης, της Βόρειας Αμερικής, αλλά και την Ιαπωνία. Σύμφωνα με εκτιμήσεις παραγόντων του κλάδου, η χαμηλή εγχώρια κατανάλωση οφείλεται στην υψηλή τιμή του βιολογικού ελαιόλαδου, στην έλλειψη πληροφόρησης του κοινού για τα πλεονεκτήματα του και στο γεγονός ότι η κατανάλωση συμβατικού ελαιόλαδου δεν παύει να είναι συστατικό στοιχείο της υγιεινής διατροφής. Η διακίνηση του στην ελληνική αγορά γίνεται από εξειδικευμένα καταστήματα και σούπερ μάρκετ.

Το κρασί, παρουσιάζει μια μέση ετήσια αύξηση εξαγωγών της τάξης του 41,6% φτάνοντας το 2006 το 20% της εγχώριας παραγωγής, ενώ η εγχώρια κατανάλωση με μέση ετήσια αύξηση 34,1%, έφτασε το 2006 τους 3.200 τόνους. Το 2008, η αγορά κρασιού από βιολογικά σταφύλια σημείωσε άνοδο της τάξης του 4% σε σύγκριση με το 2007, ενώ το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής παραγωγής του συγκεκριμένου προϊόντος (περίπου 79% το 2008) διοχετεύεται στην εγχώρια αγορά. Παράγοντες της αγοράς εκτιμούν ότι η παραγωγή τύπων κρασιού με «ελληνική ταυτότητα» πιθανόν να επιδράσει θετικά στην αύξηση των εξαγωγών μελλοντικά. Η διακίνηση του στην ελληνική αγορά γίνεται μέσα από το δίκτυο των συμβατικών προϊόντων (κάβες και σούπερ μάρκετ).

Διαχρονική μείωση των εξαγωγών ως ποσοστό της παραγωγής παρουσιάζουν τα βιολογικά εσπεριδοειδή, μια και καλύπτουν το 67,1% της παραγωγής το 2006 έναντι του 93,2 % το 1999. Το 2008, η κατανάλωση βιολογικών εσπεριδοειδών παρουσιάζεται αυξημένη περίπου κατά 5%, με το ποσοστό των εξαγωγών να ξεπερνά το 68%. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι στη χώρα μας έχουν ξεκινήσει προσπάθειες για την παραγωγή μεταποιημένων προϊόντων από βιολογικά εσπεριδοειδή όπως χυμοί, μαρμελάδες και γλυκά. Η τυποποίηση, σε αντίθεση με άλλα προϊόντα, συγκεντρώνεται σε λίγες επιχειρήσεις και οι εξαγωγές κατευθύνονται κυρίως σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης.

6.5.2. Καταναλωτική ζήτηση και δίκτυα διανομής – όροι του εμπορίου

6.5.2.1. Η ζήτηση για βιολογικά προϊόντα ως συνάρτηση της πληροφόρησης των καταναλωτών

Οι επιπτώσεις που επιφέρει το παγκοσμιοποιημένο σύστημα παραγωγής τροφίμων στο περιβάλλον και την υγεία του ανθρώπου και των ζώων αλλά και στην ποιότητα των τροφίμων, με τις αλληπάλληλες διατροφικές κρίσεις, οδήγησαν τους καταναλωτές σε ένα πιο φυσικό τρόπο διατροφής και στην αναζήτηση ποιοτικών και ασφαλών τροφίμων μέσα από την αγορά των βιολογικών προϊόντων. Έτσι, η ένδειξη «προϊόν βιολογικής γεωργίας» γίνεται πράγματι η πρώτη «οικο-ετικέτα», το πρότυπο όλων των προσπαθειών εμπορίας μιας περιβαλλοντικής αξίας (Lipson, 1998). Από τα πλαίσια αυτά της περιβαλλοντικής (για τους αφοσιωμένους καταναλωτές της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης κυρίως) αλλά πρωτίστως διατροφικής «εργήγορης», δεν θα μπορούσαν να εξαιρεθούν και οι Έλληνες καταναλωτές, οι οποίοι αργά αλλά σταθερά, αυξάνουν τη ζήτησή τους για γευστικά προϊόντα ποιότητας και ασφάλειας (προϊόντα φυσικά και ελεύθερα από αγροχημικά στοιχεία).

Τα αποτελέσματα των ερευνών που κατά καιρούς έχουν διεξαχθεί, δείχνουν ότι το ποσοστό του πληθυσμού που είναι ενήμερο για τα βιολογικά προϊόντα, καθώς και οι πηγές πληροφόρησης των καταναλωτών, διαφέρουν από χώρα σε χώρα, γεγονός που πιθανώς οφείλεται στη διαφορετική ανάπτυξη της βιολογικής αγοράς, στην ιδιαίτερη στρατηγική μάρκετινγκ που ακολουθείται από κάθε χώρα και στα διαφορετικά χαρακτηριστικά των καταναλωτών κάθε έρευνας. Έτσι, στις χώρες με πολύ μικρή ανάπτυξη της βιολογικής παραγωγής, το ποσοστό των καταναλωτών που γνωρίζουν την ύπαρξη των βιολογικών προϊόντων είναι πολύ χαμηλό. Ως παράδειγμα, αναφέρεται η Τουρκία, όπου το ποσοστό ανερχόταν το 2000 σε 9%, ενώ στην Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό έφτανε το 81,5% (Φωτόπουλος & Κρυστάλλης, 2002: 68-69). Από αυτό το ποσοστό, μόνο το 54% είναι σε θέση να περιγράψει το σύστημα της βιολογικής παραγωγής και να δώσει ένα σαφή ορισμό¹⁴³ της.

¹⁴³ Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι πολλοί καταναλωτές συγχέουν τα βιολογικά προϊόντα με τα βιοτεχνολογικά, δηλαδή τα γενετικώς τροποποιημένα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι, κατά το παρελθόν κυκλοφορούσαν στην αγορά προϊόντα που έφεραν καταχρηστικά τον όρο «βιολογικό».

Συγκριτικά με άλλες χώρες της Ε.Ε., η εγχώρια ζήτηση για βιολογικά προϊόντα παραμένει χαμηλή για λόγους έλλειψης οργανωμένης διανομής (συλλογή, τυποποίηση, μεταφορά και διανομή), έλλειψης εμπιστοσύνης του καταναλωτή λόγω ανεπαρκούς πληροφόρησης σχετικά με το τι είναι βιολογικό προϊόν, ποια είναι η αξία του και πως αναγνωρίζεται στην αγορά, έλλειψης ανάπτυξης τοπικών αγορών και τέλος λόγω των υψηλών τιμών¹⁴⁴ που πρέπει να καταβάλει ο καταναλωτής. Οι καταναλωτές, ζητούν περισσότερη πληροφόρηση ώστε να έχουν βαθύτερη γνώση για τα βιολογικά τρόφιμα. Ιδιαίτερα φαίνεται ότι επιθυμούν να κατανοήσουν τις διαφορές της βιολογικής από τη συμβατική παραγωγή και τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να διακρίνουν τις δύο κατηγορίες προϊόντων (Zanoli and Naspetti, 2002). Στον τομέα αυτό, η πιστοποίηση και η σήμανση, μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά. Μια αξιόπιστη ετικέτα πιστοποίησης είναι σημαντική για τους καταναλωτές αφού, σύμφωνα με τον Giannaka (2002), οι τελευταίοι φαίνεται να έχουν απόλυτη εμπιστοσύνη στη διαδικασία πιστοποίησης, κατά συνέπεια και στις πληροφορίες που αναφέρονται στην ετικέτα ενός πιστοποιημένου προϊόντος. Η έλλειψη σήμανσης δημιουργεί αβεβαιότητα για την πραγματική φύση ενός προϊόντος που πωλείται ως βιολογικό και απομακρύνει ένα μέρος των καταναλωτών από την αγορά βιολογικών τροφίμων. Αντίθετα, προϊόντα που φέρουν το σήμα πιστοποίησης θεωρούνται πραγματικά βιολογικά (Giannakas, 2002). Όταν η πληροφόρηση φτάνει στον καταναλωτή, τότε ο Έλληνας καταναλωτής τείνει να αγοράσει αυτά τα προϊόντα, ανεξάρτητα από την υψηλή τιμή τους, καθώς γνωρίζει ότι η ποιότητα συγκλίνει προς υψηλότερες τιμές¹⁴⁵. Άλλωστε, για τον έλληνα καταναλωτή, τα βιολογικά προϊόντα, αποτελούν μια καινοτομία, αφού, σύμφωνα με τον Crawford (1974: III174), ένα προϊόν μπορεί να χαρακτηρίζεται ως καινοτομία, για όσο διάστημα οι καταναλωτές το θεωρούν ως διαφορετικό. Ο Έλληνας καταναλωτής, ενημερώνεται πρώτιστα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τον κοινωνικό περίγυρο (Τσακιρίδου, 2001: 223),

---

¹⁴⁴ Οι υψηλές τιμές οφείλονται στις μικρές ποσότητες που παράγονται και το υψηλό κόστος προώθησης που πληρώνει ο παραγωγός λόγω της γεωγραφικής διασποράς και της έλλειψης οργάνωσης της αγοράς.

¹⁴⁵ Η διαφορά τιμής των βιολογικών προϊόντων σε σχέση με τα αντίστοιχα συμβατικά εκτιμάται ότι κυμαίνεται μεταξύ 20-100% για τα είδη φυτικής παραγωγής, αλλά στα προϊόντα ζωικής παραγωγής μπορεί να φτάσει και το 300%.

ενώ θεωρεί ότι το σχολείο και οι ενημερωτικές καμπάνιες, διοργανωμένες από το κράτος, θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημαντικό οδηγό πληροφόρησης (Papadaki et al, 2003: 167).

Μία γενική κατηγοριοποίηση των Ελλήνων καταναλωτών βιολογικών προϊόντων, αφορά στους ένθερμους καταναλωτές βιολογικών προϊόντων και τους περιστασιακούς καταναλωτές (οι οποίοι δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στην εύκολη εξεύρεση των βιολογικών προϊόντων, στην ποικιλία των προσφερομένων ειδών, στην τιμή και την εμφάνιση τους). Για το λόγο αυτό, απαιτούνται προωθητικές ενέργειες δοκιμής των βιολογικών προϊόντων προκειμένου να καταστεί γνωστή η γεύση τους, η εστίαση στη διαθέσιμη ποικιλία, ποιότητα και εμφάνιση των βιολογικών προϊόντων, η ενημέρωση και εκπαίδευση των καταναλωτών σχετικά με τον τρόπο παραγωγής των βιολογικών προϊόντων αλλά και ως προς το πώς να τα διακρίνουν από άλλα προϊόντα (τα βιολογικά προϊόντα αποτελούν καινοτομία για το ευρύ κοινό και κατ' ουσία συγκρίνονται με προϊόντα υψηλής τεχνολογίας), η προβολή της τοπικής προέλευσης των προϊόντων, η ενθάρρυνση επισκέψεων σε βιολογικά αγροκτήματα αλλά και η διασπορά τους σε μεγάλο αριθμό σημείων πώλησης. Τέλος, χρειάζεται να ενισχυθούν οι εγγυήσεις που αποδεικνύουν την προέλευση των βιολογικών προϊόντων ώστε να είναι εύκολα αναγνωρίσιμες, ενώ η τροφοδοσία των προϊόντων θα πρέπει να είναι διαρκής.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η σταδιακή ευαισθητοποίηση (μέσω της επαρκούς ενημέρωσης) μιας μικρής αλλά αυξανόμενης μερίδας καταναλωτών πάνω σε θέματα διατροφής, μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της ζήτησης για βιολογικά προϊόντα. Η αύξηση της καταναλωτικής ζήτησης σε συνδυασμό με την αύξηση της παραγωγής, αποτελούν προϋπόθεση για την ανάπτυξη της ελληνικής βιολογικής αγοράς. Ωστόσο, το ελληνικό κράτος οφείλει να επωμιστεί το μεγαλύτερο μερίδιο της ενημέρωσης, παρέχοντας πληροφορίες στο κοινό με τους εξής τρόπους:

– Τη σχολική εκπαίδευση. Η συμβολή του σχολείου στην εμπειριστατωμένη πληροφόρηση των ατόμων νεαρότερης ηλικίας είναι σημαντική. Η ενημέρωση σχετικά με τη βιολογική γεωργία και τα προϊόντα της είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί με την καθιέρωση ειδικού μαθήματος που θα αφορά στο περιβάλλον γενικότερα και τη βιολογική γεωργία ειδικότερα, την οργάνωση εκδρομών με σκοπό να έρθουν οι μαθητές κοντά στη φύση καθώς και τη σύνταξη εργασιών από τους μαθητές με θέματα σχετικά με τη διατροφή του ανθρώπου.

- Τα σεμινάρια που θα απευθύνονται στο μέσο καταναλωτή με σκοπό να του καταστήσουν γνωστό το ζήτημα της βιολογικής γεωργίας και των διαστάσεών της, με τρόπο απλό και εύκολα κατανοητό. Οι διαλέξεις που θα δίνονται στα πλαίσια των σεμιναρίων από άτομα που έχουν ασχοληθεί σε βάθος με το θέμα, είναι απαραίτητο να συνοδεύονται από έντυπο υλικό που θα μοιράζεται στους καταναλωτές. Ιδιαίτερη έμφαση χρειάζεται να δοθεί σε θέματα διατροφής, ασθενειών που προέρχονται από την κακή διατροφή και των ωφελειών των βιολογικών προϊόντων και ιδιαίτερα των κηπευτικών στον ανθρώπινο οργανισμό.
- Τη διοργάνωση εκθέσεων βιολογικών προϊόντων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, ώστε ο επισκέπτης να γνωρίσει από κοντά τα είδη αυτά διατροφής και να διαπιστώσει την ποιοτική υπεροχή τους σε σχέση με τα συμβατικά.
- Την επιχορήγηση δράσεων των οργανώσεων βιοκαλλιεργητών, όπως η υλοποίηση σεμιναρίων, διαλέξεων και ομάδων έργου με ενημερωτικό χαρακτήρα.

Επιπλέον, μέσω των οργανώσεων των καταναλωτών, θα μπορούσε να επιτευχθεί σίγουρη και υπεύθυνη πληροφόρηση του καταναλωτικού κοινού, καθώς τα κέντρα αυτά δραστηριοποιούνται σε θέματα ενημέρωσης και παροχής κάθε είδους συμβουλής που άπτονται των ενδιαφερόντων των καταναλωτών.

Εξάλλου, στα καταστήματα βιολογικών προϊόντων, είναι εφικτή η ενημέρωση του καταναλωτή από εκπαιδευμένα άτομα, τα οποία είναι σε θέση να δώσουν απαντήσεις και να λύσουν οποιαδήποτε απορία και προβληματισμό γύρω από τη βιολογική μέθοδο παραγωγής. Επιπλέον, ο υποψήφιος αγοραστής θα μπορεί να δοκιμάζει τα εν λόγω προϊόντα, ώστε να διαπιστώσει τη γευστική ανωτερότητά τους.

Τέλος, μέσω του διαδικτύου και συγκεκριμένα μέσα από τις ιστοσελίδες του Υπουργείου Γεωργίας, των Πιστοποιητικών Οργανισμών, των οργανώσεων των καταναλωτών, των διαφόρων ενώσεων βιοπαραγωγών καθώς και των καταστημάτων πώλησης βιολογικών προϊόντων, είναι δυνατή η ενημέρωση μεγάλης μερίδας των καταναλωτών.

Ιδιαίτερη σημασία στην καλύτερη πληροφόρηση του καταναλωτικού κοινού έχει η προβολή των μεθόδων και προϊόντων της βιολογικής γεωργίας. Η διαφήμιση, οι ενημερωτικές καμπάνιες προώθησης και ο προσωπικές πωλήσεις αποτελούν πιθανούς τρόπους προβολής των βιολογικών ειδών διατροφής και ειδικά των κηπευτικών. Συγκεκριμένα, η διαφήμιση, η οποία πραγματοποιείται κυρίως από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και έχει μεγάλη απήχηση στο κοινό, δύναται να είναι

αποτελεσματική όταν υπογραμμίζει ιδιαίτερα τα πλεονεκτήματα των βιολογικών τροφίμων που σχετίζονται με την ανθρώπινη υγεία, τις καλύτερες οργανοληπτικές τους ιδιότητες και το φιλοπεριβαλλοντικό χαρακτήρα της βιολογικής γεωργίας, δίνοντας παράλληλα έμφαση στα μειονεκτήματα των συμβατικών προϊόντων. Η διαφήμιση θα μπορούσε, προβάλλοντας το σήμα πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων να συμβάλει στη γνωστοποίηση του στο καταναλωτικό κοινό.

Περαιτέρω, οι ενημερωτικές εκστρατείες προώθησης που συνήθως λαμβάνουν χώρα στις μεγάλες αλυσίδες λιανικής πώλησης, τονώνουν το ενδιαφέρον του καταναλωτή για τα προϊόντα που προωθούνται και ο καταναλωτής αντιμετωπίζεται ως ξεχωριστό άτομο, με την πληροφόρηση να λαμβάνει περισσότερο άμεσο χαρακτήρα και να καθίσταται περισσότερο αποτελεσματική.

6.5.2.2. Κανάλια διανομής των ελληνικών βιολογικών προϊόντων – όροι του εμπορίου

Έως τα μέσα της 10ετίας του '80, η πώληση των ελληνικών βιολογικών προϊόντων στηριζόταν κυρίως στις εξαγωγές, τις οποίες οργάνωναν ξένες εμπορικές εταιρίες. Δεν υπάρχουν στοιχεία όσον αφορά στις εξαγωγές, αλλά εκτιμάται ότι το 75-90% των Ελληνικών βιολογικών προϊόντων εξάγεται κυρίως προς άλλες χώρες της Ε.Ε. Τα τελευταία χρόνια, εγχώριοι παράγοντες έχουν εμπλακεί στην εξαγωγή των βιολογικών προϊόντων όπως η Ένωση των Αγροτικών Συνεταιρισμών της Αιγαλίας (εμπορεύεται σταφίδα σουλτανίνα, ελαιόλαδο και λεμόνια από το 1982), η Ένωση των Αγροτικών Συνεταιρισμών της Μεσσαράς που εμπορεύεται ελαιόλαδο από το 1996, το βιοκυκλικό πάρκο Bio-Zeus (ιδρύθηκε στην Καλαμάτα το 1997 και βασίζεται στον βιοκυκλικό τρόπο καλλιέργειας κατά Hoops και Eisenbach) και ο οίκος Bläuel στη Μάνη, που ασχολείται με την καλλιέργεια των ελαιόδεντρων (πρόκειται για το μεγαλύτερο πρόγραμμα καλλιέργειας του είδους αυτού στην Ελλάδα). Από το 1995, ένας μικρός αριθμός τοπικών οργανώσεων βιολογικών καλλιεργητών έχουν δημιουργήσει εταιρίες εμπορίας βιολογικών προϊόντων με τη βοήθεια ευρωπαϊκών προγραμμάτων όπως το LEADER. Εύκολα συμπεραίνει κανείς ότι η προώθηση των βιολογικών προϊόντων έξω από τον τόπο παραγωγής τους, είναι σχεδόν αδύνατη εάν οι βιολογικοί καλλιεργητές δεν οργανωθούν σε ομάδες ή συνεταιρισμούς (Michelsen, J., Lyngaard, K., Padel, S., Foster, C., 2001).

Οι φορείς πιστοποίησης, δεν έχουν εμπλακεί με την εμπορία των προϊόντων. Ωστόσο, η ΔΗΩ, δημοσιεύει πληροφορίες¹⁴⁶ σχετικά με την ανάπτυξη της ζήτησης στις διεθνείς αγορές –η οποία συνεχίζει να αυξάνει– και το γεγονός αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό για την απορρόφηση των ελληνικών βιολογικών προϊόντων. Ωστόσο, τα ελληνικά βιολογικά προϊόντα δεν είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικά λόγω του υψηλού κόστους διανομής και εμπορίας. Η ελληνική βιολογική παραγωγή είναι περιορισμένη όσον αφορά στην ποικιλία των προϊόντων (παράγεται κυρίως ελαιόλαδο) αλλά και την ποσότητα, αφού ο ελληνικός αγροτικός κλήρος είναι μικρός, κατακερματισμένος και το κόστος παραγωγής μεγάλο (για παράδειγμα, τα κηπευτικά παράγονται σε μικρές ποσότητες με αποτέλεσμα να μην αναπτύσσεται η επεξεργασία τους και να μειώνεται η προστιθέμενη αξία που θα μπορούσε να προκύψει από την εξαγωγή τους). Ως εκ τούτου, οι έμποροι δεν έχουν μεγάλα περιθώρια να συνάπτουν συμβόλαια με τις ξένες εταιρίες που απαιτούν μεγάλες ποσότητες και συνεχή προμήθεια.

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, η απουσία των δικτύων και η μικρή πληροφόρηση για τις δομές της αγοράς, αναδύονται ως κεντρικής σημασίας παράγοντες για την περιορισμένη προώθηση των βιολογικών προϊόντων στα αστικά κέντρα και ειδικότερα στον καταναλωτή. Σε περιφερειακό επίπεδο, τα προγράμματα της Ε.Ε. για την ανάπτυξη των δικτύων αγοράς δεν χρησιμοποιήθηκαν στον βαθμό

---

¹⁴⁶ «Η ΔΗΩ, εκδίδει έναν οδηγό με τα στοιχεία των εξαγωγέων και εισαγωγέων Ελλήνων, τον οποίο τυπώνει σε χιλιάδες αντίτυπα και τον προωθεί σε εκθέσεις του εξωτερικού, έτσι ώστε τα τηλέφωνα τους να φτάσουν στα πιο 'περίεργα' χέρια ... Κάποιες φορές προκύπτουν συνεργασίες, κάποιες άλλες όχι. Όταν η ΔΗΩ συμμετέχει σε εκθέσεις του εξωτερικού (πράγμα που συμβαίνει συχνά), κρατάει και από εκεί αιτήματα (π.χ. Καναδός που ψάχνει φέτα, Γερμανός που θέλει ρίγανη και θυμάρι κ.λπ). Τα αιτήματα αυτά τα δημοσιεύουν στο περιοδικό τους –έχουν ένα περιοδικό 12.000 αντιτύπων που προορίζεται για τους 9.000 εγγεγραμμένους παραγωγούς της και κάποιους συνδρομητές– με τα στοιχεία των αγοραστών (τηλέφωνο και e-mail) και τις ποσότητες που θέλουν να προμηθευτούν από κάποιο είδος. Έτσι, δημιουργείται μια απευθείας επαφή ανάμεσα στον έλληνα παραγωγό και τον ξένο αγοραστή. Λάδι, κρασί και τυρί είναι τα προϊόντα που κυρίως προωθούνται στο εξωτερικό διότι είναι σε επάρκεια. Ωστόσο, λαμβάνονται υπόψη τα γευστιγνωστικά χαρακτηριστικά των προϊόντων και η γευστιγνωστική κουλτούρα της χώρας στην οποία προωθείται ένα προϊόν. Για παράδειγμα, μία φέτα με βαριά μυρωδιά, δεν θα έχει ανταπόκριση από τους Γάλλους καταναλωτές ή το λάδι της Λακωνίας θα προωθηθεί κατά προτίμηση προς τους Έλληνες του εξωτερικού, αλλά της Μυτιλήνης, επειδή είναι πιο ελαφρύ, θα προωθηθεί ευκολότερα προς τους ξένους καταναλωτές» (Ε.Γ., 20/11/2009).

που έπρεπε, ενώ σε εθνικό επίπεδο, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠΑΑ&Τ) προσπάθησε να διευρύνει τις δραστηριότητες του δημόσιου Οργανισμού Προώθησης Εξαγωγών για τη δημιουργία ενός δικτύου εξαγωγέων βιολογικών προϊόντων. Επιπλέον, η ΔΗΩ δημιούργησε ένα Κέντρο Πληροφόρησης που θα αφορά στην ανάπτυξη της προσφοράς και της ζήτησης των βιολογικών προϊόντων (Michelsen, J. *et al.*, 2001).

Η δημιουργία μιας μικρής αγοράς βιολογικών προϊόντων και ενός υποτυπώδους δικτύου διακίνησης, ξεκίνησε στη χώρα μας το πρώτο μισό της δεκαετίας το '90. Τα πρώτα εξειδικευμένα καταστήματα πώλησης βιολογικών προϊόντων ξεκίνησαν σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη γύρω στο 1993. Υπολογίζεται ότι στα τέλη του 1998 υπήρχαν περίπου 30 καταστήματα, το 2000 περίπου 70, ενώ σήμερα σύμφωνα με εκτιμήσεις εκπροσώπων του κλάδου, ο αριθμός τους φτάνει τα 250. Τελευταία, έκαναν την εμφάνισή τους και κάποιες αλυσίδες εξειδικευμένων καταστημάτων διάθεσης βιολογικών ειδών, γεγονός που εκτιμάται ότι βελτίωσε την επαφή του καταναλωτή με τα συγκεκριμένα προϊόντα. Τα καταστήματα αμιγώς βιολογικών τροφίμων (μεμονωμένα ή αλυσίδες), κάλυπταν το 2006 το 50% των συνολικών πωλήσεων των βιολογικών τροφίμων, ενώ το 2008 εκτιμάται ότι κατέλαβαν ποσοστό 46% περίπου.

Στα τέλη της δεκαετίας του '90, η πλειονότητα των παραγωγών επικεντρώνεται στις καλλιέργειες πολυετών φυτών και κηπευτικών, λόγω της έλλειψης πληροφόρησης για τεχνικές βιολογικής παραγωγής άλλων καλλιεργειών. Από την άλλη, υπάρχουν παραγωγοί που δε γνωρίζουν τους χειρισμούς που θα έπρεπε να εφαρμοστούν κατά τη διάρκεια της περιόδου μετατροπής, καθώς δεν υπάρχει αρκετή θεσμική υποστήριξη. Γενικά, υπάρχει έλλειψη πληροφόρησης κατά τις διαδικασίες παραγωγής¹⁴⁷, τις διαδικασίες μετά τη συγκομιδή και τις διαδικασίες

---

¹⁴⁷ Θα πει σχετικά ένας βιοκαλλιεργητής: «Εμπειρία καλλιεργητική είχα ως συμβατικός. Αλλά δεν ήξερα ποιος θα μου δείξει, ποιος θα με βοηθήσει. Δεν ήξερα τι να χρησιμοποιήσω και τι να μην χρησιμοποιήσω. Αρχισα να ρωτάω. Ο οργανισμός δεν με βοήθησε καθόλου. Κάτι ιδιώτες γεωπόνοι που ήδη συνεργαζόμασταν από όταν ήμουν συμβατικός. Ρώταγα, τι μπορώ να κάνω. Έβγαλε κάποια στιγμή η ΔΗΩ κάποια αυτά (προφανώς εννοεί κάποιο ενημερωτικό υλικό). Για μένα αυτά είναι το απόλυτο μηδέν. Δηλαδή εάν πει κάποιος ότι “εγώ τώρα ξεκινάω”, είναι στο μαύρο του το χάλι και αποκλείεται να ορθοποδήσει αν δεν έχει πίσω του να ξοδεύει ένα “κάρο” λεφτά. Θα έπρεπε να υπάρχει ένα σύστημα, ενός Συμβούλου Γεωπόνου, κάποιο σύστημα που να τον βοηθήσει στην αρχή να σταθεί

προώθησης (Fotopoulos *et al*, 1998). Επιπρόσθετα, ο μικρός αριθμός των ενώσεων των βιολογικών παραγωγών και το μικρό μέγεθος της πλειοψηφίας των βιολογικών εκμεταλλεύσεων (κατά μέσο όρο 20 στρέμματα), είναι σημαντικά μειονεκτήματα για την ανάπτυξη της αγοράς των βιολογικών προϊόντων. Την ίδια στιγμή, γίνονται κάποιες προσπάθειες να εξαχθούν κάποια προϊόντα στη Βόρειο Ευρώπη, ειδικά το ελαιόλαδο, τα πορτοκάλια και τα αρωματικά φυτά, αλλά όχι σε μία οργανωμένη αγορά (Baourakis and Apostolakis, 1999). Ωστόσο, τα πράγματα φαίνεται ότι αρχίζουν να αλλάζουν.

Από το 1998 κι έπειτα, άρχισαν να δραστηριοποιούνται και τα σούπερ μάρκετ στη διακίνηση των βιολογικών προϊόντων. Το 2008, οι αλυσίδες σούπερ μάρκετ κάλυψαν το 50% των συνολικών πωλήσεων βιολογικών τροφίμων (το 2006 κάλυπταν το 45%), αποτελώντας έτσι το κυριότερο κανάλι εμπορίας και διακίνησης βιολογικών προϊόντων. Το μερίδιο συμμετοχής τους αναμένεται να ενισχυθεί ακόμη περισσότερο τα επόμενα χρόνια, καθώς όλο και περισσότερες αλυσίδες επεκτείνονται στην εμπορία βιολογικών τροφίμων δημιουργώντας στα καταστήματά τους «βιολογικές γωνιές». Η διάθεση βιολογικών προϊόντων από όλο και περισσότερες αλυσίδες σούπερ μάρκετ, φαίνεται κατά κοινή παραδοχή να αποτελεί έναν παράγοντα ισχυροποίησης και επέκτασης του δικτύου διακίνησης των βιολογικών προϊόντων στη χώρα μας, παρά τα όποια προβλήματα το δίκτυο παρουσιάζει.

Κάποιες σχετικά μικρές ποσότητες πωλούνται και από καταστήματα συμπληρωμάτων διατροφής και ομοιοπαθητικών φαρμάκων. Η απ' ευθείας πώληση βιολογικών προϊόντων από το αγρόκτημα περιορίστηκε στο ελάχιστο τα τελευταία χρόνια, λόγω διεύρυνσης της εγχώριας αγοράς. Ένα σχετικά μικρό ποσοστό βιολογικών προϊόντων διακινείται από τις λαϊκές αγορές, το οποίο ανέρχεται στο 5% για το έτος 2006 και στο 4% για το 2008.

Σήμερα, σε γενικές γραμμές θα μπορούσε να πει κανείς ότι το δίκτυο προώθησης των βιολογικών προϊόντων στην Ελλάδα είναι ακόμα σε νηπιακό στάδιο, συγκρινόμενο με πολλές άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως λόγω της έλλειψης οργάνωσης της εμπορίας και διάθεσής τους, της χαμηλής έντασης της αγοράς και του περιορισμένου αριθμού σημείων πώλησής τους (λόγω της αρνητικής στάσης των

στα πόδια του. Να έχει μια υποστήριξη, ώστε να μπορέσει να ξεκινήσει (τουλάχιστον τα ένα – δύο πρώτα χρόνια που είναι το μεταβατικό στάδιο» (Fabio, 24/11/2009).

εμπόρων σχετικά με την προώθηση των βιολογικών προϊόντων). Ως αποτέλεσμα αυτών των χαρακτηριστικών, παρατηρείται το φαινόμενο πολλοί παραγωγοί, να διοχετεύουν τα βιολογικά προϊόντα στην αγορά ως συμβατικά¹⁴⁸ και να αποθαρρύνονται από το να θέλουν να αυξήσουν την παραγωγή τους. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, έχει υπάρξει μεγάλη πρόοδος στην ελληνική αγορά βιολογικών προϊόντων, καθώς μεγαλύτερες επιχειρήσεις έχουν ξεκινήσει να εμφανίζονται κυρίως στη βιολογική ελαιοπαραγωγή και τη βιολογική αμπελουργία.

Όσον αφορά στη διάρθρωση του δικτύου διακίνησης για τα νωπά φρούτα και λαχανικά, οι εκτιμήσεις δίνουν τα ίδια ποσοστά σε λαϊκές, εξειδικευμένα καταστήματα και σούπερ μάρκετ.

Έτσι, τα βιολογικά προϊόντα στην Ελλάδα, είναι διαθέσιμα κυρίως μέσω:

- 1) Των ίδιων των βιολογικών παραγωγών, οι οποίοι πωλούν τα προϊόντα τους σε εβδομαδιαίες τοπικές αγορές ή άμεσα στις εκμεταλλεύσεις τους (σε πολύ μικρό ποσοστό).
- 2) Των εξειδικευμένων καταστημάτων με βιολογικά τρόφιμα που τα τελευταία χρόνια συναντά κανείς σε διάφορες μεγάλες πόλεις στην Ελλάδα όπως στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, το Ηράκλειο κ.λπ. Επίσης έχει αυξηθεί και η παρουσία των εισαγόμενων βιολογικών προϊόντων στα καταστήματα αυτά, ιδίως σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου τα εγχώρια βιολογικά προϊόντα δεν είναι αρκετά για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των καταναλωτών.
- 3) Των καταστημάτων με υγιεινά και φυσικά τρόφιμα και ανάλογα βέβαια με το ενδιαφέρον του ιδιοκτήτη του καταστήματος και την ικανότητα πολλών

---

¹⁴⁸ Ένας άλλος λόγος που οι παραγωγοί βιολογικών προϊόντων τα προωθούν ως συμβατικά, είναι ότι αυτοί έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα της βιολογικής γεωργίας προκειμένου να λάβουν τις επιδοτήσεις και έτσι δεν δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για να προωθήσουν τα προϊόντα τους με τη «σφραγίδα» του βιολογικού. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις, δεν πρόκειται για προϊόντα αξιώσεων, μιας και βιολογική καλλιέργεια δεν σημαίνει μόνο «όχι φυτοφάρμακα και λιπάσματα», αλλά και πολύ μεράκι. «Οι περισσότεροι δεν ξέρουν να καλλιεργήσουν βιολογικά», εξηγούν στην «Κ» στελέχη πιστοποιητικών οργανισμών και γεωπόνοι. «Έχουν κάποια στρέμματα, τα αφήνουν να βγάλουν καρπούς, χωρίς να τους πολυνοιάζει εάν θα παράξουν ποιοτικό προϊόν» (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 25/10/09). Σύμφωνα με το ίδιο δημοσίευμα της εφημερίδας «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», μόλις 4.000 από τους 25.000 παραγωγούς βιολογικών προϊόντων διαθέτουν προς πώληση τα προϊόντα τους ως βιολογικά (25/10/09).

βιολογικών καλλιεργητών να εγκαινιάσουν τα προϊόντα τους ως προϊόντα υψηλότερης ποιότητας (π.χ. κρασί, φρούτα, λαχανικά κ.λπ).

- 4) Ενός μικρού αριθμού εξειδικευμένων καταστημάτων που αγοράζουν και πωλούν βιολογικά προϊόντα σε χονδρική βάση (Van der Smissen, 2000).
- 5) Αλυσίδων σούπερ μάρκετ σε ειδικές «γωνιές» βιολογικών προϊόντων.

Ενδεικτικά της εικόνας που χαρακτηρίζει την εμπορία και διακίνηση των βιολογικών προϊόντων στην Ελλάδα, είναι τα ερευνητικά αποτελέσματα των Σαρρή, Ε., Γιούργα, Χ., Λούμου, Α., Δάντση Θ. (2006), τα οποία αναφέρονται στα κανάλια διχέτευσης της παραγωγής των βιοκαλλιεργητών στους Νομούς Λάρισας, Μαγνησίας και Φθιώτιδας και τη σύνδεση ή μη αυτών των καναλιών με την αρχή της άμεσης επαφής παραγωγού – καταναλωτή που διέπει το σύστημα της βιολογικής γεωργίας και την οποία οι βιοκαλλιεργητές φαίνεται ελάχιστα να γνωρίζουν.

Σύμφωνα λοιπόν με την έρευνα αυτή, το 36,1% των ερωτώμενων προωθούν μόνοι τους τα προϊόντα που παράγουν στην αγορά και έρχονται σε άμεση επαφή με τους καταναλωτές. Το 36,7% των βιοκαλλιεργητών προωθούν τα προϊόντα τους στην αγορά μέσω χονδρεμπόρων με προορισμό την Ελλάδα ή το εξωτερικό. Το 7,7% των βιοκαλλιεργητών διαθέτουν τα προϊόντα τους μέσω ομάδας παραγωγών, στην οποία και ανήκουν και το 19,5% διαθέτει τα προϊόντα του με μεικτό τρόπο (χονδρεμπόριο – άμεση πώληση).

Ακόμη, διερευνήθηκε η συμμετοχή των βιοκαλλιεργητών σε άλλες διαδικασίες που σχετίζονται με την εμπορία των προϊόντων τους, όπως η τυποποίηση ή/και η συσκευασία. Από τα αποτελέσματα της έρευνας προέκυψε ότι το 21,9% των βιοκαλλιεργητών τυποποιεί ή/και συσκευάζει τα βιολογικά προϊόντα που παράγει, ενώ η πλειονότητα διαθέτει την παραγωγή της απ' ευθείας στην αγορά χωρίς καμία άλλη προεργασία ή επεξεργασία. Επομένως, η συμμετοχή των βιοκαλλιεργητών σε άλλες εμπορικές διαδικασίες, πλην της αγοραπωλησίας των προϊόντων τους, είναι πολύ περιορισμένη (ένας στους πέντε) και έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια της προστιθέμενης αξίας που θα προέκυπτε από αυτές.

Η Πρόεδρος του Συλλόγου Αγορών Βιοκαλλιεργητών Αττικής κα Α.Β., θα απαντήσει σε ερώτημα σχετικά με τη δυνατότητα των παραγωγών βιολογικών παραγωγών και βιοκαλλιεργητών να παρασκευάζουν: «Αυτό είναι ένα καταπληκτικό ερώτημα που μου κάνετε γιατί είναι ένα πάρα πολύ χρήσιμο ερώτημα. Τι είναι αγρότης με βάση τη νομοθεσία; Υπάρχουν καμιά δωδεκαριά διαφορετικοί νόμοι, που

αλληλοαναιρούνται, διότι για να κάνει ένας αγρότης ένα μικρό τυποποιητήριο, συσκευαστήριο, κ.λπ., να συσκευάζει τομάτα, πρέπει να πάρει άδεια λειτουργίας σαν βιοτέχνης, να γραφτεί στο ΤΕΒΕ και να βγει από το αγροτικό επάγγελμα. Αυτός είναι ο λόγος που δεσπόζουν τα μεταποιημένα εισαγόμενα προϊόντα. Δεν είναι ότι δεν έχουμε πρώτες ύλες, έχουμε πάρα πολύ. Αυτός είναι άλλος ένας λόγος και για το χαμηλό εισόδημα των Ελλήνων αγροτών. Αυτό δεν αφορά μόνο τους βιοκαλλιεργητές. Αφορά τη μη δυνατότητα αξιοποίησης όλων των πόρων που παράγει η εκμετάλλευση. Ακριβώς το ίδιο ισχύει για τον αγροτουρισμό. Δηλαδή, η νομοθεσία εκεί δεν έχει ακόμη οριστεί ποια θα είναι, αλλά οποιοδήποτε σχέδιο νόμο έχω δει και οτιδήποτε έχετε δει να λειτουργεί ως αγροτουριστικό, δεν έχει καμία σχέση με τους αγρότες και την αγροτική παραγωγή. Και όταν λέω αγρότες εδώ, θα μπορούσα να θεωρήσω και τους συνεταιρισμούς και τις αγροτικές επιχειρήσεις. Δεν έχει καμία σύνδεση με το αγροτικό επάγγελμα» (24/11/2009).

Φαίνεται ότι η γενικότερη τάση που επικρατεί στο μάρκετινγκ των αγροτικών προϊόντων και αφορά στην ανάπτυξη μεγάλων γεωργικών επιχειρήσεων, την ισχυρή παρουσία των αλυσίδων σούπερ μάρκετ και την ανάπτυξη των μεταφορών, να είναι αυτή που πάει να επικρατήσει στο χώρο διάθεσης των βιολογικών προϊόντων και για να μπορέσουν οι βιολογικοί παραγωγοί να ανταπεξέλθουν σε αυτό, χρειάζεται να οργανώνονται επίσημα ή ανεπίσημα σε ομάδες και να λειτουργούν πολλές φορές στη βάση της συμβολαιακής μορφής παραγωγής.

Η πρώτη αλυσίδα σούπερ μάρκετ που δραστηριοποιήθηκε στο χώρο των βιολογικών προϊόντων, ήταν η ΑΒ Βασιλόπουλος, η οποία διαθέτει από το 1998 ειδικά τμήματα πώλησης βιολογικών προϊόντων και δική της ετικέτα «private label» στα βιολογικά τρόφιμα. Επίσης, η Carrefour-Μαρινόπουλος προσφέρει μεγάλη γκάμα βιολογικών προϊόντων, ενώ έχουν ακολουθήσει και όλες οι άλλες αλυσίδες σούπερ μάρκετ, οι οποίες μέσα από τη συμβολαιακή γεωργία με συνεταιρισμούς και ομάδες παραγωγών, προσπαθούν να πετύχουν σταθερή τροφοδοσία και λογικές τιμές στα βιολογικά προϊόντα. Για παράδειγμα, η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών (Ε.Α.Σ.) Βόλου, έχει προχωρήσει στη σύναψη συμφωνίας με μία ακόμη αλυσίδα λιανεμπορικής –εκτός από την ΑΒ Βασιλόπουλος, τη Βερόπουλος, και την Καρφούρ Μαρινόπουλος– την αλυσίδα Σκλαβενίτης, με στόχο την ευρύτερη δυνατή διείσδυση των βιολογικών γαλακτοκομικών προϊόντων της στην αγορά. Ειδικότερα, η Ε.Α.Σ. Βόλου, θα τοποθετήσει στα 80 καταστήματα της αλυσίδας μία σειρά από κωδικούς

βιολογικών ειδών. Μετά και από αυτή τη συμφωνία, τα προϊόντα της ΕΒΟΛ (γαλακτοβιομηχανία της Ε.Α.Σ. Βόλου) θα βρίσκονται σε 350 καταστήματα στην Αθήνα των αλυσίδων ΑΒ Βασιλόπουλος, Βερόπουλος, Καρφούρ Μαρινόπουλος και Σκλαβενίτης, καθώς επίσης και σε 140 μικρά σημεία πώλησης βιολογικών ειδών στην Αττική. Τη διανομή στα ανωτέρω σημεία θα κάνει η εταιρεία διανομής βιολογικών προϊόντων ΕΒΙΚ¹⁴⁹, η οποία ανέλαβε και τη διάθεση των βιολογικών προϊόντων της ΕΒΟΛ σε όλη τη Νότια Ελλάδα. Στη Βόρειο Ελλάδα, τα προϊόντα της ΕΒΟΛ θα διατίθενται μέσω της εταιρίας Βιοαγρός.

Όσον αφορά στις εξειδικευμένες αλυσίδες λιανικής πώλησης βιολογικών προϊόντων, λειτουργεί επίσης μικρός αριθμός από αυτές όπως είναι η «*Green Farm*», στην οποία ανήκουν σήμερα επτά καταστήματα στην Αθήνα και τον Πειραιά. Πρόκειται για δίκτυο λιανικής της εταιρείας *Mediterranean Farm*, που εφοδιάζει 300 σημεία πώλησης σε όλη την Ελλάδα καθώς επίσης και τα σούπερ μάρκετ *Carrefour-Mαρινόπουλος*, *Αφοί Βερόπουλοι* και *Ξυνός*, ενώ αναμένεται να επεκτείνει τις συνεργασίες της και σε άλλες αλυσίδες σούπερ μάρκετ. Τα προϊόντα της *Mediterranean Farm* περιλαμβάνουν αρτοσκευάσματα, γαλακτοκομικά, τυροκομικά, αλλαντικά, προϊόντα κατάψυξης, ψαρικά, κρέας, παιδικές τροφές, υλικά καθαρισμού και προϊόντα ατομικής περιποίησης κ.ά. ενώ η επιχείρηση πρόκειται σύντομα να απορροφήσει την εταιρεία *Βιοφύση*¹⁵⁰, που παράγει λαχανικά. Η αλυσίδα καταστημάτων με την επωνυμία «*Βιολογικός Κύκλος*», διατηρεί 14 καταστήματα εντός Αττικής και ένα σημείο χονδρικής και ανήκει στην εταιρεία ΕΒΙΚ, η οποία είναι εταιρία παραγωγής – τυποποίησης και εμπορίας βιολογικών τροφίμων που ιδρύθηκε το 2001 από ομάδα επιστημόνων, γεωπόνων. Η ΕΒΙΚ δραστηριοποιείται στην παραγωγή βιολογικών προϊόντων πρωτογενούς και δευτερογενούς παραγωγής (διατηρώντας μόνιμες συμβάσεις με παραγωγούς για εφοδιασμό των καταστημάτων

---

¹⁴⁹ Πληροφορίες που προέκυψαν μέσα από το υλικό των συνεντεύξεων, αναφέρουν το συσχετισμό της εταιρίας ΕΒΙΚ με έναν από τους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης.

¹⁵⁰ Η εταιρία Βιοφύση δημιουργήθηκε το 2000 και έχει έδρα το Μελισσοχώρι Βοιωτίας. Δραστηριοποιείται στην παραγωγή και συσκευασία βιολογικών προϊόντων και συγκεκριμένα κηπευτικών, τα οποία προωθεί κυρίως σε σούπερ μάρκετ. Βασικοί μέτοχοι της εταιρίας είναι ο ΟΜΙΛΟΣ ΚΩΤΣΟΒΩΛΟΣ και η εταιρία ΦΟΥΡΛΗΣ. Γενικός διευθυντής της εταιρίας υπήρξε ο κ. Χαράλαμπος Τσοκανής, σημερινός Πρόεδρος της Ομοσπονδίας Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος.

της), στην αγορά μεταποιημένων βιολογικών προϊόντων εγχώριας παραγωγής, στην εισαγωγή προϊόντων όπως το γάλα, στην εμπορία και διάθεση βιολογικών προϊόντων προς διάφορα καταστήματα και όχι μόνο στα δικά της καταστήματα, καθώς και στην εμπορία πρώτων υλών βιολογικής καλλιέργειας για χρήση σε εγχώριες μονάδες που δραστηριοποιούνται ή θέλουν να δραστηριοποιηθούν στην παραγωγή – μεταποίηση βιολογικών τροφίμων. Επίσης, είναι και η εταιρία Βίोटος, Βιολογικά Προϊόντα που διατηρεί τα καταστήματα με την επωνυμία «*Το Πράσινο*».

Αντίστοιχη της εταιρίας EBIK, είναι και η εταιρία «Βιοαγρός», η οποία είναι μία από τις πρωτοπόρες εταιρίες στην Ελλάδα με δεκαετή πείρα στο χώρο της βιολογικής γεωργίας. Πρόκειται για ένα δίκτυο παραγωγών, γεωπόνων και συσκευαστών που λειτουργούν συντονισμένα σε όλη την Ελλάδα, με στόχο την σταθερή και οργανωμένη όλο τον χρόνο παροχή στην αγορά υψηλής ποιότητας βιολογικών προϊόντων, σύμφωνα με τα πιο αυστηρά ευρωπαϊκά κριτήρια και τον ΕΚ 834/2007. Ο «Βιοαγρός», συνεργάζεται με πολλά βιολογικά αγροκτήματα και με ομάδες βιοκαλλιεργητών σε όλη την Ελλάδα (συνολικά 200 παραγωγοί περίπου) με συνολική έκταση σχεδόν 600 εκταρίων, καλύπτοντας όλο το φάσμα των φρούτων και των λαχανικών και όλη τη γεωγραφική περιοχή της Ελλάδας. Ο συντονισμός περιλαμβάνει οργάνωση, προγραμματισμό και παρακολούθηση της παραγωγής, τεχνική υποστήριξη, προμήθεια εφοδίων, τυποποίηση και συσκευασία φρέσκων και μεταποιημένων βιολογικών προϊόντων καθώς και εκπαίδευση των παραγωγών. Συνεργάζονται στενά με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.) για την υλοποίηση εκπαιδευτικών και ερευνητικών προγραμμάτων με στόχο τη συνεχή ανάπτυξη του τομέα της βιολογικής γεωργίας, αλλά και με διάφορα ερευνητικά κέντρα της Ελλάδος και του εξωτερικού για τη μελέτη διαφόρων προβλημάτων της παραγωγής. Οι κεντρικές εγκαταστάσεις της εταιρίας βρίσκονται στην κεντρική Μακεδονία, στην περιοχή της Πέλλας. Το σύστημα υποστηρίζεται από ομάδα γεωπόνων απ' όλη την Ελλάδα, οι οποίοι ξεκίνησαν ως απλοί βιοκαλλιεργητές. Η εταιρία διαθέτει ιδιόκτητους χώρους 1500τ.μ., ψυγείο, συσκευαστήριο νωπών φρούτων και λαχανικών, καθώς και στόλο μεταφορικών μέσων ώστε να προωθούνται τα προϊόντα της στις αγορές της Ελλάδας αλλά και στο εξωτερικό. Εκτός από φρούτα και λαχανικά, παρέχει και μια σειρά επιλεγμένων ελληνικών παραδοσιακών προϊόντων, όπως παρθένο ελαιόλαδο, ελιές, φέτα, κομπόστες, ούζο, κρασί, τουρσί και άλλα. <http://www.bioagros.gr/profile.htm>

Παραθέτω επίσης τις απόψεις ορισμένων από τους φορείς στους οποίους απευθύνθηκα, σχετικά με τις δυνατότητες μεταποίησης και εμπορίας του βιολογικού προϊόντος στην Ελλάδα. Θα μας αποκαλύψει σχετικά στέλεχος από τη ΦΙΛΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ: «Οι πολύ μεγάλες μεταποιητικές εταιρίες, τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα τον τελευταίο χρόνο, έχουν αρχίσει να δείχνουν ενδιαφέρον, να βάζουν ας πούμε βιολογικούς κωδικούς μέσα στα προϊόντα τους. Αυτό συμβαίνει διότι τα βιολογικά έχουν γίνει πολύ της μόδας. Μιλάει όλος ο κόσμος για το περιβάλλον, οπότε υπάρχει μια στροφή του κόσμου λίγο περιβαλλοντική, μέχρι που στην Αυστραλία πάθανε περιβαλλοντική κόπωση, ώστε να αδιαφορούν πια για τα προϊόντα... Το ένα σημείο λοιπόν ήταν η καθυστέρηση των μεγάλων μεταποιητών να εμπλακούν με αυτήν την ιστορία. Τώρα, οι μικροί μεταποιητές που εμπλεκόντουσαν, είχαν τη δυσκολία στο να οργανώσουν και αυτοί ομάδες παραγωγών. Όταν λέμε δίκτυο, είναι πάρα πολλά πράγματα μαζί. Το δίκτυο είναι μια συνισταμένη όλων των εμπλεκόμενων ώστε να δουλέψει το πράγμα καλά. Αυτή η συνισταμένη και λόγω προσωπικών αντιπαλοτήτων και λόγω ανταγωνισμών και της νοοτροπίας του Έλληνα, δεν λειτουργεί. Δεν λειτουργεί ούτε στα συμβατικά προϊόντα, ούτε στα άλλα προϊόντα (στα βιομηχανικά, τα τουριστικά κ.α.). Από τη στιγμή που δεν υπάρχει δίκτυο στα συμβατικά προϊόντα, δεν υπάρχει και στα βιολογικά. Αλλά με τη λέξη «δίκτυο» τι εννοούμε; Ξεκινάμε λοιπόν από την εθνική πολιτική. Δεύτερον, ξεκινάμε από την οργάνωση των ίδιων των παραγωγών. Από την οργάνωση των μεταποιητών. Από την οργάνωση των εξαγωγών, που είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Εμείς (ΦΙΛΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ) ρωτήσαμε στον Οργανισμό Προώθησης Εξαγωγών (Ο.Π.Ε.) αν κρατάνε στοιχεία για τις εταιρίες που εξάγουν βιολογικά προϊόντα, και είπαν ότι δεν έχουν. Οπότε, η έλλειψη αυτής της οργάνωσης και η έλλειψη της συνεννόησης –και εδώ έχει και μια μεγάλη ευθύνη το συνδικαλιστικό κίνημα έτσι όπως λειτούργησε, θα μπορούσε δηλ. να ήταν μια λύση αυτή μέσα από το συνεταιριστικό κίνημα να λειτουργήσει κάτι, δεν λειτούργησε καθόλου στην Ελλάδα αυτό, οπότε δεν λειτούργησαν και οι ομάδες παραγωγών και όλο αυτό που λέμε «δίκτυο». Επίσης, λόγω αυτής της πολύ μεγάλης έλλειψης οργάνωσης, παρατηρείται πολύ μεγάλη παρουσία μεσαζόντων που αυτό κατ' ανάγκη δεν είναι κακό. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ωστόσο, εμφανίζονται τα βιολογικά προϊόντα πολύ ακριβά... Με λίγα λόγια δεν υπάρχουν ας πούμε αρκετές καθετοποιημένες δομές. Και αυτό δυσκολεύει κυρίως τους παραγωγούς και τους μεταποιητές να δραστηριοποιηθούν σε οικονομίες

κλίμακας. Ο κάθε παραγωγός προωθεί τα προϊόντα του ατομικά, σε εκθέσεις (στη Γερμανία μπορεί να δεις και 2-3 μικρούς μεταποιητές να έχουν περίπτερο). Υπάρχουν συνεταιρισμοί που παράγουν βιολογικά προϊόντα και τα εμπορεύονται κυρίως στο εξωτερικό, αλλά τα προωθούν και στις αγορές του εσωτερικού. Ωστόσο, είναι λίγοι (οι συνεταιρισμοί) και με πρωτοβουλίες ανθρώπων που μέσα στους συνεταιρισμούς δουλέψανε όλο αυτό το κλίμα, της μη συνεννόησης» (16/11/2009).

Όσον αφορά στη συμβολαιακή γεωργία, τόσο από την Q-WAYS ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ (13/11/2009) όσο και από τη ΦΙΛΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ (16/11/2009), θα αναφέρουν ότι οι συμβάσεις δεν είναι ο κανόνας. Ωστόσο, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις συμβάσεων ανάμεσα σε εταιρίες και συσκευαστήρια νωπών προϊόντων, λαδιού αλλά και κρασιού και τους βιοπαραγωγούς, οι οποίες έχουν αποφέρει πολύ καλά αποτελέσματα όσον αφορά στην προώθηση και πώληση των προϊόντων των βιοπαραγωγών (σε μία πρώτη φάση οι εταιρίες προσέγγιζαν τον παραγωγό προκειμένου να προμηθευτούν με το βιολογικό προϊόν σε μία συμφέρουσα και για τους δύο τιμή, ενώ στη συνέχεια οι άτυπες αυτές συμφωνίες άρχισαν να αποκτούν μια πιο επίσημη μορφή μέσα από συμβάσεις, οι οποίες προσδιορίζουν το είδος του προϊόντος, τις ποσότητες και τις τιμές). Τέτοιες περιπτώσεις συνεργασίας είναι ο συνεταιρισμός στο Αίγιο (σταφίδα, λάδι), ο συνεταιρισμός της Λήμνου (κρασιά), μεμονωμένες ομάδες που βασίζονται σε κάποιες ιδιωτικές επιχειρήσεις όπως η επιχείρηση Bläuel (λάδι) στη Μεσσηνία, ή τα «ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΑΓΡΑΚΤΗΜΑΤΑ» που είναι επιχείρηση συσκευασίας λαχανικών και φρούτων στο Ζευγολατιό Κορινθίας και ανήκει στις εταιρίες τυποποίησης της Ένωσης Βιοκαλλιεργητών Κορινθίας. Αυτή η εταιρία προμηθεύει και την αλυσίδα σουπερ μάρκετ ΑΒ Βασιλόπουλος. Επίσης, στην Καλαμάτα υπήρχε η «ΒΙΟΖΕΥΣ», η οποία είχε ξεκινήσει και αυτή με συμβάσεις με τους βιοκαλλιεργητές. Η «Βιοζεύς Βιοκυκλικά Προϊόντα ΑΕ¹⁵¹», ήταν η πρώτη εταιρεία που οργάνωσε βιολογικές

---

¹⁵¹ Η φιλοσοφία και η ονομασία της σχετίζονται με την αρχή του κύκλου της ζωής. Με βάση αυτή την αρχή εφάρμοξε το πρόγραμμα “Βιόκυκλος”, παρέχοντας στους παραγωγούς-μέλη της τεχνολογία και επιστημονική υποστήριξη. Διέθετε βιοκυκλικό πάρκο στην Καλαμάτα, όπου βρίσκονταν και οι εγκαταστάσεις της, καθώς και παραγωγική μονάδα κομποστοποίησης του βελτιωτικού εδάφους (από υπολείμματα βιολογικών προϊόντων). Συνεργαζόταν με περίπου 800 αγρότες ανά την Ελλάδα, τα προϊόντα των οποίων τα συσκεύαζε σε ειδικές μονάδες και τα προωθούσε σε δίκτυα διανομής στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Βασικά προϊόντα της ήταν τα νωπά κηπευτικά και φρούτα, τα

καλλιέργειες και διακίνησε βιολογικά προϊόντα στην ελληνική αγορά (μετά από πολλά χρόνια πειραματισμών, απέκτησε νομική μορφή το 1997). Στη Βόρειο Ελλάδα, δραστηριοποιείται σε αυτόν τον κλάδο η εταιρία «ΒΙΟΑΓΡΟΣ».

Πιο συγκεκριμένα, ο Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης Q-WAYS ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ, θα υποστηρίξει για τις μεγάλες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη μεταποίηση και την εμπορία των βιολογικών προϊόντων, ότι σίγουρα κατευθύνουν τις ποσότητες και τα είδη που θα παραχθούν, ιδιαίτερα στα γαλακτοκομικά και τα οπωροκηπευτικά προϊόντα. Τα συσκευαστήρια δηλαδή είναι αυτά που θα δώσουν την εντολή προγραμματισμού της παραγωγής. Ωστόσο, υστερούν οι επιχειρήσεις αυτές στην οργάνωση της προώθησης των πωλήσεων σε σχέση με τις αντίστοιχες επιχειρήσεις στον χώρο της συμβατικής γεωργίας. Η εταιρία «Βιοαγρός» στη Θεσσαλονίκη και τα «Βιολογικά Αγρακτήματα» στην Κορινθία, θα αναφερθούν ως παραδείγματα επιτυχημένης καθετοποιημένης παραγωγής (βέβαια οι εταιρίες αυτές εκτός από δική τους παραγωγή αγοράζουν πρώτες ύλες και από άλλους παραγωγούς), ενώ η ΕΒΙΚ θα αναφερθεί ως η πιο ολοκληρωμένη εταιρία, η οποία ασχολήθηκε πραγματικά με την παραγωγή κηπευτικών. Μάλιστα, η εν λόγω εταιρία το 2005, απέκτησε στην περιοχή Βάρδα Ηλείας ένα γυάλινο θερμοκήπιο με 80 στρέμματα βιολογικά κηπευτικά. Η συμβολιακή γεωργία δεν χαρακτηρίζει το χώρο παραγωγής των βιολογικών προϊόντων, αλλά ακόμη και στις λιγιστές περιπτώσεις που αυτή υπάρχει, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η οργάνωση των παραγωγών σε ομάδες ή συνεταιρισμούς. Τέλος, όσον αφορά στο ρόλο που διαδραματίζουν τα

συσκευασμένα προϊόντα ραφιού (δημητριακά, όσπρια, χυμοί), πολλά εκ των οποίων ήταν εισαγόμενα και τα μεταποιημένα ελληνικά προϊόντα (ελαιόλαδο, βαλσάμικο ξίδι, χυμός ντομάτας, μαρμελάδες, κρασιά), μέρος των οποίων εξαγόταν. <http://www.greekretail.gr/articles/39/2/index.html>.

Επίσης, με βάση τα πρότυπα ποιότητας «BIOZEYΣ», εργάστηκαν τα μέλη του 'Organic Marketing & Export Network' (O.M.E.N.), ένα δίκτυο φορέων εξαγωγής βιολογικών προϊόντων που απαρτίζεται από ομάδες βιοκαλλιεργητών (περίπου 1000 βιοκαλλιεργητές) και πιστοποιημένα συσκευαστήρια βιολογικών προϊόντων σε όλη την Ελλάδα. Στα συσκευαστήρια των μελών του Δικτύου τυποποιούνται αποκλειστικά πιστοποιημένα βιολογικά προϊόντα. Η τήρηση της νομοθεσίας περί βιολογικής γεωργίας σύμφωνα με τον Καν. (ΕΟΚ) 2092/91 ελέγχεται και πιστοποιείται από εγκεκριμένους οργανισμούς ελέγχου και πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων. http://www.biozeus.gr/gr/productions_gr.htm

σουπερ μάρκετ σχετικά με τον σχεδιασμό της παραγωγής, αυτός ακόμη δεν είναι καθοριστικός. Ωστόσο, ο ρόλος τους αρχίζει να αποκτά βαρύνουσα σημασία για την ολοένα και μεγαλύτερη απορρόφηση του παραγόμενου βιολογικού προϊόντος από μία ευρύτερη μερίδα καταναλωτών. Υπάρχουν βέβαια περιπτώσεις που η δημιουργία ιδιωτικής ετικέτας στα βιολογικά τρόφιμα θα μπορούσε να πει κανείς ότι αργά ή γρήγορα θα αρχίσει να κατευθύνει τα πράγματα ως προς τις παραγόμενες ποσότητες αλλά και ποιότητες. Για παράδειγμα, η αλυσίδα σουπερ μάρκετ AB Βασιλόπουλος μέσω της απόκτησης της δικής της ετικέτας «AB BIO», για προϊόντα όπως το γάλα, η φέτα και τα οπωροκηπευτικά αρχίζει να έχει λόγο στο σχεδιασμό της παραγωγής (οι ιδιωτικές ετικέτες έχουν το γνώρισμα της υψηλής ποιότητας με τις όσο το δυνατόν χαμηλότερες τιμές). Τη λογική αυτή πάει να ακολουθήσει και η αλυσίδα CARREFOUR MAPINOΠΟΥΛΟΣ μέσω της δημιουργίας δικής της ετικέτας» (13/11/2009).

Όσον αφορά στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μεταποιητές των βιολογικών προϊόντων στην Ελλάδα, αυτές αναφέρονται κυρίως στο κενό πληροφόρησης που υπάρχει ανάμεσα στους παραγωγούς και τους μεταποιητές, με αποτέλεσμα οι μεταποιητές να αδυνατούν να προμηθευτούν πρώτη ύλη σε επαρκείς ποσότητες και με αξιόπιστη ποιότητα. «Η αλήθεια είναι ότι και οι μεταποιητές θέλουν να τα κάνουν λίγο εύκολα τα πράγματα. Να βρουν δηλαδή αμέσως την πρώτη ύλη κάπου, σε μια τοποθεσία, αλλά γενικώς τα καταφέρνουν. Δηλαδή αν μια μεγάλη επιχείρηση πάρει την απόφαση να εμπλακεί σε αυτόν τον χώρο, θα βρει την άκρη οπωσδήποτε. Ο παραγωγός δεν βρίσκει την άκρη συνήθως. Ο μεταποιητής θα την βρει... Θα μπορούσε ο μεταποιητής να απευθυνθεί στους φορείς πιστοποίησης και να προμηθευτεί με τις λίστες των παραγωγών του συγκεκριμένου προϊόντος που αναζητούν. Αυτό κανονικά θα έπρεπε να γίνεται. Πολλοί φορείς δίνουν αυτή τη δυνατότητα. Αν απευθυνθείς στο Υπουργείο ή στον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π., αδυνατούν να δώσουν αυτά τα στοιχεία, αδιαφορούν, δεν τα έχουν επεξεργαστεί σωστά...» (ΦΙΛΙΚΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ, 16/11/09).

Ο εκπρόσωπος του Οργανισμού Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων, (Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.), θα μιλήσει με βεβαιότητα για τον καθοριστικό ρόλο των σουπερ μάρκετ στην προώθηση των βιολογικών προϊόντων, ιδίως των νωπών τροφίμων: «Τα σουπερ μάρκετ είναι ο κύριος παίχτης στη διακίνηση των οπωροκηπευτικών. Η βιολογική γεωργία αναγκάστηκε να περάσει τα νωπά μέσα από

εκεί, ως συσκευασμένα. Ο άλλος τρόπος να περάσει τα νοπιά στην αγορά, είναι το δίκτυο αγορών βιολογικών προϊόντων .... Εγώ συμφωνώ γενικά με μια αρχή τυποποίησης. Υπάρχουν και τα δίκτυα ειδικών καταστημάτων βιολογικών προϊόντων. Δεν αναφέρονται στη νομοθεσία για τη βιολογική γεωργία (ΕΚ 834/2007). Οι φορείς (Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης) έχουν φτιάξει ειδικά πρότυπα ένταξης τους στο σύστημα. Ιδιωτικά πρότυπα. Η άποψή μου (τώρα δεν μιλάω σαν Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.), είναι να υπάρχουν ιδιωτικά πρότυπα. Να έχουν τα σούπερ μάρκετ ένα ενδιαφέρον στα νοπιά· αλλά ως προς τα άλλα τρόφιμα, στην ουσία θα τρώμε παγκοσμιοποιημένα βιολογικά, τα οποία όμως δεν θα έχουν καμία σχέση με τα ελληνικά, καθώς τα τελευταία είναι πιο κοντά στη λογική της βιολογικής γεωργίας (ότι δηλαδή πρόκειται για προϊόντα, τα οποία έχουν ελάχιστη κατανάλωση ενέργειας. Η απόσταση έχει σχέση με το θέμα κατανάλωση ενέργειας, άνθρακα κ.λπ. Τα σούπερ μάρκετ προμηθεύονται το βιολογικό τους εμπόρευμα από ενδιάμεσες εταιρίες χονδρεμπορίου, που μπορεί να είναι χονδρέμποροι – μεταποιητές, μπορεί να είναι και χονδρέμποροι – χονδρέμποροι. Οι περισσότεροι (αλυσίδες σούπερ μάρκετ), επειδή θέλουν να διασφαλίσουν το σύστημά τους λόγω του ότι πλασάρουν συγκεκριμένο σήμα (ένα brand name) ως επιχείρηση (μπορεί να είναι ποιοτική οδός), πέρα από το σήμα του φορέα πιστοποίησης, αυτοί συσκευάζουν για να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητά τους». Τέλος, όσον αφορά στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μεταποιητές στα βιολογικά προϊόντα, θα αναφέρει την ανυπαρξία δικτύων, καθώς επίσης και το γεγονός ότι δεν υπάρχει σταθερή ροή προϊόντων (πρώτης ύλης) με αποτέλεσμα όταν πηγαίνουν να συνεργαστούν με τα σούπερ μάρκετ, αυτά να τους διαλύουν και να τους αντιμετωπίζουν (τους μεταποιητές) όπως στα συμβατικά. (Ν.Β., 20/11/2009).

Η Πρόεδρος του Συλλόγου Αγορών Βιοκαλλιεργητών Αττικής κα Μ.Β., θα υποστηρίξει ότι τα σούπερ μάρκετ είναι ένα από τα πιο παγκοσμιοποιημένα συστήματα που υπάρχουν και όπου η σχέση παραγωγού με σούπερ μάρκετ και σούπερ μάρκετ με καταναλωτή, καθώς και το θέμα των τιμών –κρατικών και παγκοσμίων– είναι ένα τεράστιο και σύνθετο ζήτημα, το οποίο δεν μπορεί ένα κράτος μόνο του να επιληφθεί. Τα σούπερ μάρκετ, κατά την ίδια, παίζουν ένα μεγάλο ρόλο στην ευρύτερη διάθεση και αγορά των βιολογικών προϊόντων, αλλά θεωρεί ότι αυτό δε θα διαρκέσει πολύ. Ως προς το αν όμως καθοδηγούν τα πράγματα, δεν πιστεύει ότι συμβαίνει κάτι τέτοιο μέχρι στιγμής, αλλά πάλι αυτό δε θα διαρκέσει πολύ. Τα

σούπερ μάρκετ ενώ πάντα καθοδηγούν πράγματα, δεν έχει διαπιστώσει κάποια εξόφθαλμη επέμβαση ή εξόφθαλμη διαμόρφωση τιμών ή κάτι τέλος πάντων το εξόφθαλμο, καθώς οι καταναλωτές των βιολογικών προϊόντων αποτελούν μια μικρή καταναλωτική ομάδα, ένα μικρό «target group». Ωστόσο, όσο αυξάνεται η ζήτηση των βιολογικών τροφίμων, τόσο θα αυξάνεται η πολιτική των σούπερ μάρκετ προς αυτά. Τέλος, αναφέρει ότι το πιο κλασικό πράγμα στα σούπερ μάρκετ, είναι η αφαίρεση του ανθρώπινου παράγοντα. Η διακοπή δηλαδή της σχέσης ανάμεσα στον παραγωγό και τον καταναλωτή. Οπότε, τα πάντα ονομάζονται προϊόν, με μια διαφημιστική έννοια. Σε καμία περίπτωση δε θα ισχυριστεί ότι δεν χρειάζονται. Αλλά οι αγορές των βιοκαλλιεργητών, είναι αυτές που δίνουν τη δυνατότητα της επιλογής και στον παραγωγό και στον καταναλωτή. Ιδιαίτερα όσον αφορά τον παραγωγό, αυτός δεν είναι απόλυτα εξαρτημένος. Εάν το σούπερ μάρκετ του δώσει μια εξευτελιστική τιμή για το προϊόν του, οι αγορές των βιοκαλλιεργητών¹⁵², του δίνουν τη δυνατότητα να μην το δώσει το προϊόν του (24/11/2009).

Επίσης, η κα Ι.Θ., Υπεύθυνη για τη Διοικητική Υποστήριξη και Οργάνωση του Συλλόγου Αγορών των Βιοκαλλιεργητών Αττικής, θα υποστηρίξει για τα σούπερ μάρκετ, ότι αυτά κατέχουν ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της αγοράς –καλώς ή κακώς– και αυτό που θα μπορούσαν να κάνουν (σαν ευχολόγιο) είναι να δώσουν μεγαλύτερη σημασία στον Έλληνα αγρότη και το ελληνικό προϊόν. Τα σούπερ μάρκετ λειτουργούν με πολύ συγκεκριμένα πρότυπα και προδιαγραφές και δεν

¹⁵² «Στις αγορές των βιοκαλλιεργητών, συμμετέχουν όχι μόνο οι μικρο-μεσαίοι παραγωγοί αλλά και οι μεγάλοι. Αυτός που για την αγορά μας θεωρείται μεγάλος παραγωγός, που έχει ας πούμε πάνω από 40 στρέμματα καλλιεργήσιμη γη, κηπευτικά κ.λπ. και αυτός δεν θα μπορούσε να επιβιώσει χωρίς την αγορά. Για τον εξής λόγο: Διότι η αγορά του δίνει ρευστότητα. Λόγω του ότι η χονδρική, ακόμη και στο κύκλωμα των σούπερ μάρκετ, σήμερα πληρώνει τα πάντα μετρητά, το εργατικό δυναμικό, τις μετακινήσεις, τα φυτοπροστατευτικά, τη λίπανση, τη συσκευασία, κ.ά., ο παραγωγός εισπράττει τα χρήματά του έχοντας απώλειες, έχοντας επιστροφές, έχοντας και τι δεν έχοντας, μετά από δύο μήνες. Συνεπώς είναι πάντοτε χρεωμένος στην τράπεζα. Πάντοτε όμως. Με τρόπο που αν κάτι πάει στραβά, μια μεγάλη επιστροφή, μια μεγάλη ακύρωση, το να συμμετέχει στην αγορά, τον θωρακίζει από αυτόν τον κίνδυνο. Του δίνει τη ρευστότητα να ανταπεξέρχεται χωρίς υπερβολικό δανεισμό, στις οικογενειακές του υποχρεώσεις και να μην μένουν απλήρωτοι οι μετανάστες που δουλεύουν στα χωράφια μας και ταυτοχρόνως, σε περίπτωση “στραβής” –να το πω έτσι– έχει δικλείδες ασφαλείας, δεν καταστρέφεται» (Α.Β., 24/11/2009).

πουλάνε τίποτα που να μην είναι συσκευασμένο. Κατά την ίδια, θα μπορούσαν κάλλιστα τα σούπερ μάρκετ να προχωρήσουν σε χύμα διάθεση, «σε κομμάτια δικά τους αμιγώς βιολογικά που να μην υπάρχει καμία σύγχυση». Με αυτόν τον τρόπο, θα μειωνόντουσαν αρκετά και οι τιμές για τους καταναλωτές. Το ίδιο βέβαια, θα μπορούσε να γίνει και με τα καταστήματα πώλησης βιολογικών τροφίμων, προκειμένου να υπάρχει και μία διέξοδος του ελληνικού βιολογικού πιστοποιημένου προϊόντος. Διαφορετικά, η απορρόφηση θα είναι μικρή (19/11/2009).

Ο κ. Μ.Κ., ιδιοκτήτης του πρώτου ειδικευμένου καταστήματος με βιολογικά προϊόντα «Το Περιβόλι της Οικολογίας» και από τους πρωτοπόρους της διάδοσης της ιδέας της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα, θα αναφέρει και αυτός όσον αφορά στις δυσκολίες μεταποίησης που αντιμετωπίζουν οι βιοκαλλιεργητές για τα προϊόντα τους: «Είναι μικρές οι ποσότητες και οι πρώτες ύλες που υπάρχουν στην Ελλάδα είναι περιορισμένες. Τώρα έχουμε προχωρήσει στους χυμούς, στα ζυμαρικά. Δεν ξέρω αν εξαγουν κίολας. Με εξαγωγή εμείς έχουμε μια σχέση. Ταχίνι, χαλβά. Τότε που ξεκινήσαμε εμείς, είχαμε φτιάξει παστέλι με ταχίνι και βρήκαμε μία εταιρία “ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ” χαλβαδοποιία κ.λπ και συνεργαστήκαμε». Σε ερώτηση αν το βιολογικό πρέπει να είναι και οικολογικό, θα μου απαντήσει: «Για μας είναι ένα στοιχείο. Στην πρώτη φάση ειδικά, είχαμε και την άνεση με τους παραγωγούς... Έχουμε και τώρα κάποιους παραγωγούς με τους οποίους συνεργαζόμαστε... Κατ’ ανάγκη όμως έχεις συνεργαστεί και με κάποιες εταιρίες... Είναι ο Αρβανίτης ο Θεοδωρής που φέρνει σε εμάς (τομάτες και αγγούρια). Δηλαδή, για κάποιους άλλους ανθρώπους είναι δύσκολο να βρουν τους ανθρώπους και τις εταιρίες. Εμείς φέρνουμε και από το εξωτερικό προϊόντα. Εμείς παίρνουμε από δύο εταιρίες που είναι διαμάντια. Εμείς κάνουμε και χονδρική. Φέρνουμε από μία ολλανδική εταιρία ρύζια, όσπρια, δημητριακά, μεγάλη γκάμα προϊόντων και η άλλη είναι από την Ιταλία, με ζυμαρικά και τοματοειδή. Οι Ιταλοί με τους οποίους συνεργαζόμαστε, είναι σαν και εμάς και «χειρότεροι»... Είναι συνεταιρισμός, πολύ οικολογικός, πολιτικοποιημένος. Μας πάει «ταμάμ». Είναι μια πολύ καλή εταιρία. Εντοπίσαμε ανθρώπους που μας μοιάζουν, του χώρου» (Μ.Κ., 26/11/2009).

Ένας άλλος ιδιοκτήτης καταστήματος πώλησης βιολογικών προϊόντων, στην ερώτηση από πού προμηθεύεται το εμπόρευσμά του, μας απάντησε ότι το προμηθεύεται από εταιρίες χονδρικής. Ωστόσο, «έρχονται και κάποιοι παραγωγοί από μόνοι τους. Ναι ναι, αλλά εξαρτάται τι έχουν. Αν θα έρθει ξέρω’ γω κάποιος να πει

έχω μαρούλι αυτήν την εποχή, δεν θα ασχοληθώ μαζί του. Εγώ προσωπικά. Άλλοι, ασχολούνται. Γιατί; Επειδή συνεργάζομαι με δύο εταιρίες, οι οποίες με προμηθεύουν με όλη την γκάμα των προϊόντων. Και τώρα με την τομάτα, είμαι έτσι και έτσι. Δηλαδή, όταν έχω απαίτηση ο άλλος να μου φέρει την πιπεριά, το σπανάκι, το πράσο, το μήλο, το ένα, το άλλο, δεν μπορώ να μην του πάρω την τομάτα. Και καλά τώρα το χειμώνα, δεν θα γκρινιάζει κανένας. Το καλοκαίρι που θα τους αφήσω, όλοι αυτοί θα μου γκρινιάζουν. Οπότε, κάτι θα μου κάνουν μάλλον. Θα μου στείλουν χαλασμένο κάτι άλλο. Κάπως θα την κάνουν». Επίσης, στην ερώτηση αν η πλειοψηφία του εμπορεύματος είναι εισαγόμενα προϊόντα, θα μου απαντήσει: «φαντάζομαι ναι, δεν ξέρω ακριβώς, αλλά ναι, σίγουρα. Γίνεται μία προσπάθεια τώρα και αρχίζουν να εμφανίζονται και καινούριες εταιρίες (ελληνικές), οι οποίες βγάζουν αρκετά προϊόντα, αλλά οπωσδήποτε θα βγάλουν κριθαράκι, θα βγάλουν ταλιατέλες, μακαρονάκι στριφτό. Δηλαδή όλοι τέτοια βγάζουν». Επιπλέον, «δηλαδή βλέπουμε ότι τα πάντα εισάγονται, και αυτοί δεν τους νοιάζει (τους έλληνες παραγωγούς). Οι δικοί μας έχουν και ένα κακό. Ε, όχι οι δικοί μας, γενικά. Φέρνεις μία σάλτσα από την Ιταλία που κάνει 1,5 ευρώ φέρνεις και μία σάλτσα δική μας που κάνει 3 ευρώ και ο καταναλωτής θα πάρει την ελληνική. Γιατί θα πάρει την ελληνική; Έχουν και κάτι τέτοια περιέργα. Είναι θέμα πολιτικής... Αυτό όμως βοηθάει τον άλλο να επιβιώνει και να πουλάει 3,5ευρώ τη σάλτσα. Γιατί να την πουλά 3,50 ευρώ; Γιατί, ποιος ο λόγος; Τομάτα έβαλες μέσα, τομάτα έβαλε και ο Ιταλός. Και οι κλιματολογικές συνθήκες που έχουμε τουλάχιστον στην Ελλάδα, βοηθάνε να είναι εύκολες οι παραγωγές. Δεν λέω ότι δεν παθαίνουν ζημιές κ.λπ. Αυτά είναι άλλα θέματα όμως. Οι παραγωγές βγαίνουν εύκολα στην Ελλάδα. Τι να πω; Ο συνεταιρισμός Αιγιαλείας, πριν από –τρία χρόνια ήταν ή τέσσερα– έκανε μία φοβερή αύξηση τιμών και ενώ το λάδι τους το «ΕΛΙΚΙ» ήταν πρώτο σε πωλήσεις εδώ στα μαγαζιά μας κ.λπ., ξαφνικά βούτηξε. Δεν ξέρω για ποιους λόγους, φέτος, κανά χρόνο τώρα έχει μειώσει ξανά την τιμή και αρχίζει και ξαναφεύγει (πουλάει). Γιατί υπάρχει μια αύξηση 2-3 ευρώ το λίτρο; Εντάξει. Λάθη θα γίνονται. Δεν πειράζει. Αλλά όταν ήμουν Ιταλία πρόσφατα, στην έκθεση, στην Μπολόνια, εκεί οι άνθρωποι ήταν περήφανοι γι' αυτά που παρήγαγαν. Και έβλεπες ότι υπήρχαν οι παραγωγοί της Σικελίας, οι παραγωγοί ξέρω 'γω της.. .δεν θυμάμαι τώρα τα μέρη κ.λπ. και είχαν πλήρη γκάμα προϊόντων. Τα πάντα. Και ήταν μεγάλες περιοχές όπου μαζεύονταν, είχαν κάνει και εργοστάσια οι άνθρωποι κ.λπ». Επίσης «εμφανιστήκανε τώρα δύο-τρεις παραγωγοί από την Κρήτη,

οι οποίοι θέλουν να κάνουν μόνοι τους την εμπορία σε ντομάτα και αγγουράκι. Από ότι ακούω κιόλα, η αγορά, δηλαδή τα μαγαζιά, θα τους στηρίξουν. Το τυποποιούνε κιόλα, το βάλανε σε ένα δισκάκι. Ε, πήρανε ξέρω 'γω κάποιο σύστημα ειδικό και τα κάνανε. Είναι εύκολα πράγματα, είναι απλά πράγματα. Αλλά το θέμα είναι αφού κάνεις αυτή τη δουλειά και έρχεται ένα φορτηγό στην Αθήνα, ε, γιατί δεν βάζεις μέσα και λίγα μαρούλια και λίγο αυτό, βρες και έναν ακόμα. Δηλαδή, να έχει πλήρη γκάμα προϊόντων. Επειδή τώρα μόνο με την ντομάτα και το αγγουράκι... Χειμώνας έρχεται μπροστά, πόσο θα πουλήσουν, τι θα κάνουνε...» (ΒΙΩΡΑΜΑ, 26/11/2009).

Όσον αφορά στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ιδιοκτήτες των εξειδικευμένων καταστημάτων πώλησης βιολογικών προϊόντων και τι θα περιμένανε από το κράτος, ο ίδιος καταστηματάρχης θα θέσει το ζήτημα της αδειοδότησης αυτών των καταστημάτων. Με άλλα λόγια, για να λειτουργήσει κάποιος ένα κατάστημα με βιολογικά προϊόντα, θα πρέπει να έχει πάρει επιμέρους άδειες οπωροπαντοπωλείου, κρεοπωλείου, αρτοποιείου κ.λπ. Δηλαδή, για κάθε κατηγορία προϊόντων, θα πρέπει να έχει και την αντίστοιχη άδεια. «Κανένας δεν προέβλεψε να υπάρχουν άδειες βιολογικών καταστημάτων, διότι κανένας δεν ασχολήθηκε με το θέμα. Το θέμα της αδειοδότησης είναι πολύ σημαντικό για την επιβίωση αυτών των καταστημάτων. Όλα τα μαγαζιά που βλέπετε, είναι στο 80% παράνομα». Ένα άλλο ζήτημα που σχετίζεται με την αδειοδότηση αυτών των καταστημάτων, είναι η δυνατότητα να πουλάνε και συμπληρώματα διατροφής, βιταμίνες κ.α. Όπως μου εξήγησε ο συγκεκριμένος ιδιοκτήτης βιολογικού καταστήματος, πρόσφατα έγινε μια εισήγηση από το Συμβούλιο Επικρατείας, η οποία είναι αρνητική ως προς τη διάθεση αυτών των συμπληρωμάτων από τα καταστήματα πώλησης βιολογικών προϊόντων και ότι θα πρέπει να διατίθενται αποκλειστικά από τα φαρμακεία για λόγους ασφάλειας. «Ενώ σε όλη την Ευρώπη και την Αμερική, πουλιούνται παντού! Προφανώς εδώ πέρα όποιος έχει την πίεση και τη δύναμη να πιέζει τα πράγματα, πετυχαίνει πράγματα. Οπότε πήραμε και εμείς την απόφαση να πάμε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Και θα μας βάλουν ξαφνικά να τρέχουμε να βρούμε δικηγόρους να ξοδέψουμε καμιά 15.000 ευρώ· γιατί; Για το αυτονόητο... και γιατί πρέπει δηλαδή για τα αυτονόητα να τα ξεφτιλίζουμε και να ξοδευόμαστε και να κάνουμε ... Για τα αυτονόητα πάντα, για τα αυτονόητα... Αυτό είναι το ελληνικό κράτος. Εκεί είναι που το αρχίζεις και το βαριέσαι. Και πολλοί δεν ασχολούνται με πολλά πράγματα που θα μπορούσαν, γι' αυτήν ακριβώς την γραφειοκρατία. Δεν ξέρεις τι σου ζημερώνει αύριο με αυτά. Αυτό

είναι το πρόβλημα...» (ΒΙΩΡΑΜΑ, 26/11/2009). Στο ζήτημα αυτό της αδειοδότησης των καταστημάτων πώλησης βιολογικών προϊόντων, ο κ. Μ.Κ. από το «Περιβόλι της Οικολογίας» θα μου απαντήσει ότι βάσει του κανονισμού 2092/91 για τη βιολογική γεωργία, σαφής καθορισμός για τη διάθεση των βιολογικών προϊόντων δεν υπάρχει (26/11/2009).

Ένα τελευταίο σημαντικό ζήτημα που αφορά στα σημεία πώλησης των βιολογικών προϊόντων, είναι το ζήτημα του ελέγχου και της πιστοποίησης αυτών των σημείων, για το οποίο δεν υπάρχει πρόβλεψη από την ελληνική νομοθεσία¹⁵³ όπως ανέφερε και ο ίδιος ο εκπρόσωπος του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. Τα εξειδικευμένα καταστήματα πώλησης βιολογικών προϊόντων, ελέγχονται με δική τους βούληση από τους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης, βάσει ιδιωτικών προτύπων. Ο κ. Μ.Κ. από το «Περιβόλι της Οικολογίας» θα πει: «Υπάρχει κόντρα ανάμεσα στους ΟΕ&Π και το Υπουργείο και τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π., διότι οι τελευταίοι δεν αναγνωρίζουν στους ΟΕ&Π την αρμοδιότητα της πιστοποίησης των χώρων διάθεσης των βιολογικών προϊόντων. Τώρα υπάρχει μια κόντρα του Υπουργείου και γενικά το κράτος είναι δύσκολο να εκχωρήσει κάποια αρμοδιότητα σε κάποιους. Πιστεύω ότι πρέπει να πιστοποιείσαι σαν κατάσταση με αμιγώς βιολογικά και για να πουλάς και χύμα βιολογικά προϊόντα. Αν έχεις ένα μανάβικο, μπορείς να πουλάς μόνο συσκευασμένα βιολογικά. Αυτό είναι μια κοινή θέση. Βάσει του ΕΚ 2092/91, μπορείς να πεις ότι

¹⁵³ Ο (ΕΚ) 834/2007 ενώ δίνει τη δυνατότητα της εξαίρεσης από τον έλεγχο και την πιστοποίηση των επιχειρήσεων που πωλούν στον τελικό καταναλωτή ή χρήστη, υπό τον όρο ότι δεν παράγουν, δεν παρασκευάζουν, δεν εισάγουν από τρίτη χώρα ούτε έχουν αναθέσει καμία τέτοια δραστηριότητα σε τρίτον, καθώς και ότι αποθηκεύουν το τελικό προϊόν (προσυσκευασμένο ή συσκευασμένο) σε χώρους που συνδέονται με τα σημεία πώλησης, δεν έχει εκδοθεί εφαρμοστική ΚΥΑ που να τα εξαιρεί ούτε το ΥΠΑΑ&Τ έχει εντάξει τα σημεία πώλησης σε διαδικασία ελέγχου μέσω των αρμοδίων φορέων του. Προκειμένου λοιπόν να αποκαταστήσουν τα ειδικά καταστήματα πώλησης βιολογικών προϊόντων την εμπιστοσύνη των καταναλωτών, ελέγχονται και πιστοποιούνται προαιρετικά. Η Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ, σε σχετικό ερώτημα που τους απευθύνθηκε, θεωρεί ότι δεν υπάρχει κενό στη νομοθεσία και ότι ο έλεγχος των καταστημάτων υπόκειται στην Απόφαση Αριθμ. 245090 περί του Καθορισμού συμπληρωματικών μέτρων για την εφαρμογή του Καν.(ΕΟΚ)2092/91 του Συμβουλίου «περί του βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών ενδείξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής» ως έχει τροποποιηθεί και ισχύει (ΦΕΚ 157/10-02-2006), καθώς δεν έχει εκδοθεί ακόμη η σχετική ΚΥΑ (Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας, 18/12/2009).

είναι θεσμοθετημένοι οι ΟΕ&Π. Το κράτος όταν ξεκίνησε το θέμα αυτό του Κανονισμού, ήταν ανέτοιμο, δεν είχε καθόλου γνώσεις, δεν υπήρχε κάποιος που να ξέρει και σε κάποια φάση ό,τι τους λέγαμε το κάνανε. Σε αρχική φάση υπήρξαν δυο-τρεις που αναγνώρισαν την αρμοδιότητα σε αυτούς που ενδιαφερόντουσαν» (26/11/2009). Ο ιδιοκτήτης του καταστήματος «ΒΙΩΡΑΜΑ» θα υποστηρίξει σχετικά: «Το έβλεπα σαν τον μόνο τρόπο για να μπορώ να πείθω τον κόσμο ότι δεν είμαι απατεώνας, επειδή με βλέπανε με μεγάλη καχυποψία. Και εγώ τους έλεγα ότι ελέγχομαι για αυτό το πράγμα που κάνω. Φυσικά, πρέπει να υπάρχουν έλεγχοι επειδή δεν μπορούμε να το «αφήσουμε» στο αν εγώ ή ο οποιοδήποτε είναι τίμιος ή όχι. Που να το ξέρεις; Και μπορεί σήμερα να είμαι τίμιος και αύριο τα ζόρια να με αναγκάσουν να κάνω απατεωνιές. Ε, λογικά και έλεγχοι πρέπει να υπάρχουνε και... για την τυποποίηση που λέγαμε, νομίζω πως καλό θα ήτανε. Καλό θα είναι» (26/11/2009).

6.5.3. Οι Αγορές των Βιοκαλλιεργητών

Λαμβάνοντας υπόψη τους στόχους της βιολογικής γεωργίας, τουλάχιστον όπως αυτοί έχουν τεθεί από την IFOAM για «επίτευξη οικονομικής και κοινωνικής βιωσιμότητας» (1998) αλλά και για «ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης παραγωγής, διαδικασιών και καναλιών διανομής, που να είναι κοινωνικά δίκαια και οικολογικά υπεύθυνα» (1992), καθώς και τις βασικές αρχές της βιολογικής γεωργίας, ανάμεσα στις οποίες είναι και η άμεση σχέση παραγωγού και καταναλωτή, τουλάχιστον όπως αυτή τονίζεται από πλήθος ερευνητών (Starr et al, 2003; Stagl, 2002; O' Hara et al., 2001), ο πιο αντιπροσωπευτικός τρόπος προώθησης της βιολογικής γεωργίας που να ανταποκρίνεται στην αρχή αυτή, είναι οι τοπικές αγορές, οι οποίες δημιουργούν μια αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των δύο πλευρών (IFOAM, 2002). Επίσης, σύμφωνα με την «αρχή της τοπικότητας», η παραγωγή εξειδικεύεται και ενισχύεται τοπικά με όσο γίνεται μεγαλύτερη συρρίκνωση του εμπορίου των μεγάλων αποστάσεων (ΠΑΝ.Δ.ΟΙΚ.Ο.,2002).

Ποια αγορά θα μπορούσε να αντιπροσωπεύει περισσότερο το πνεύμα των «κοινωνικά δίκαιων και οικολογικά υπεύθυνων» καναλιών προώθησης των βιολογικών τροφίμων από αυτή της αγοράς των βιοκαλλιεργητών; Ποια αγορά θα μπορούσε να αντιπροσωπεύει περισσότερο την «αρχή της τοπικότητας» και της

«άμεσης σύνδεσης του παραγωγού με τον καταναλωτή» από ότι οι αγορές των βιοκαλλιεργητών; Στα πλαίσια αυτής της εργασίας, η ερευνήτρια δεν θα μπορούσε και δε θα επιδίωκε να αποφύγει να δώσει το στίγμα της, την υποκειμενικότητα της ερευνητικής της θεώρησης, η οποία ωστόσο κρύβει στοιχεία μεγάλης αλήθειας που άλλοτε σε εφοδιάζει με ένα πλατύ χαμόγελο ευχαρίστησης για τα όποια καλά μπορεί να συμβαίνουν στο χώρο ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας και άλλοτε, σε αφηνιάζει αρνητικά με τα κακώς κείμενα που λαμβάνουν χώρα σε θεσμικό –και όχι μόνο– επίπεδο. Έτσι, χαμόγελο της έδωσαν οι αγορές των παραγωγών, διότι εκεί οι άνθρωποι είναι πάντα χαμογελαστοί και πρόθυμοι να σε εξυπηρετήσουν, ενώ βρίσκονται εκεί από επιλογή –όχι αναγκαστική– προκειμένου να υποστηρίξουν ουσιαστικά αυτό που κάνουν και πρεσβεύουν. Ήσυχες αγορές, καθαρές αγορές. Χαμόγελο της έδωσαν όταν την ώρα που έπαιρνε συνέντευξη από την Πρόεδρο του Συλλόγου Αγορών Βιοκαλλιεργητών Αττικής και μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Ομοσπονδίας Ενώσεων Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος κα Μ.Β., το κινητό της τηλέφωνο χτυπούσε αδιάκοπα διότι υπήρχαν καταναλωτές που της ζητούσαν να τους προμηθεύσει στο σπίτι τους με ένα καλάθι από βιολογικά τρόφιμα –καθώς εκείνοι δεν ήταν σε θέση να επισκεφθούν την αγορά (π.χ. εγκυμονούσες ή λεχώνες γυναίκες, άρρωστοι άνθρωποι κ.ά.). «Όσο μπορώ, προσπαθώ να έχω εγώ σχέση άμεσα με τον καταναλωτή. Να ελέγγω δηλαδή τις πωλήσεις για να μπορώ να ελέγξω και τη βιωσιμότητά μου. Έχω ένα μικρό δίκτυο συγγενών και φίλων, που τους διαλέγω τα προϊόντα που τους δίνω. Πέραν των αγορών, εγώ δεν δίνω τίποτα στο χονδρεμπόριο. Βέβαια, παράγω μικρές ποσότητες, συνεπώς δε θα μπορούσα και να τις πουλήσω» (24/11/2009). Χαμόγελο της έδωσε μία καταναλώτρια, όταν ρωτούσε επίμονα και με αγωνία την Πρόεδρο του Συλλόγου για το αν επισκέφθηκε τον Δήμαρχο του Δήμου Ν. Φιλαδέλφειας σχετικά με τη δημιουργία αντίστοιχης αγοράς και στον εν λόγω Δήμο. Τελικώς, η καταναλώτρια αυτή, έφυγε αφού απέσπασε μια συγνώμη από την Πρόεδρο που ακόμη δεν είχε επικοινωνήσει με τον Δήμαρχο (είχε επικοινωνήσει σχετικά με την Αντιδήμαρχο) και μία υπόσχεση ότι θα το φρόντιζε άμεσα.

Η εμπιστοσύνη των καταναλωτών στις αγορές των βιοκαλλιεργητών, έχει δοκιμαστεί και στο παρελθόν, όταν έγινε μια προσπάθεια να κλείσουν οι συγκεκριμένες αγορές ή να ενταχθούν θεσμικά στο πλαίσιο των λαϊκών αγορών: «Οι

καταναλωτές είναι η δύναμή μας. Όταν το 2005 το Υπουργείο Εμπορίου¹⁵⁴ αποφάσισε να μας κλείσει και μετά να μας ξανανοίξει και μετά να μας εντάξει στις λαϊκές και μετά τέλος πάντων ένα “μπάχαλο”, εκεί φάνηκε η σχέση αυτή. Δεν ήταν στα λόγια. Ήταν 10.000 καταναλωτές που είχαν κατακλύσει, είχαν βουλιάξει τα τηλεφωνικά κέντρα των Υπουργείων Εμπορίου και Γεωργίας. Πραγματικά, μπήκανε μπροστά και είπανε πάνω από το πτώμα μας. Δεν υπάρχει περίπτωση. Συνεπώς, κάτι καλό έχουμε κάνει. Θέλει πάντα βελτιώσεις, θέλει πάντα ρυθμίσεις, θέλει πάντα καλύτερες ιδέες, θέλει πάντα ... Δεν είναι στατικό, θέλει πάντα κάτι περισσότερο, αλλά έχουμε κάνει κάτι καλό, το οποίο δεν θα το δώσουμε δώρο στο Υπουργείο Εμπορίου, όχι. Δηλαδή είναι απαράδεκτο να γίνει έτσι. Δεν έκανε τίποτα για εμάς το φιλικό. Δεν μπορούμε να πάμε κάπου που έχει ενεργήσει μόνο εχθρικά με βασικό στόχο την εξόντωσή μας. Να πάμε που, να κάνουμε τι; Να συνεργαστούμε με ποιον;. Τι θα το κάνω, λαχαναγορά; Έλεος. Να έχει μια λογική. Από τη στιγμή που μιλάμε για βιολογική γεωργία και πράσινη γεωργία και πράσινη ανάπτυξη κ.λπ., ένα από τα πρώτα ζητήματα που έχουμε να αντιμετωπίσουμε είναι το θεσμικό πλαίσιο για αγορές παραγωγών στη χώρα και αποσαφήνιση του τι εννοούμε με τον όρο “παραγωγός”. Διότι είναι και αυτό μια απαράδεκτη κατάσταση. Τι να το κάνω εγώ να βγάλω τόνους τομάτα και να μην μπορώ να κάνω σάλτσα τομάτα. Και να πηγαίνετε σαν καταναλωτής να παίρνετε την ιταλική σάλτσα τομάτας. Δηλαδή, έλεος. Δημιουργούμε φτωχούς αγρότες και μη ανταγωνιστικά ελληνικά προϊόντα στο ίδιο μας το καταναλωτικό κοινό, πριν φτάσουμε στο στάδιο των εξαγωγών ή... Οι αγορές των βιοκαλλιεργητών, είναι από τα πιο νόμιμα πράγματα που υπάρχουν σε αυτή τη

---

¹⁵⁴ Οι αγορές των βιοκαλλιεργητών, διέπονται από απουσία νομοθετικού πλαισίου που να καθορίζει πλήρως τους όρους, τις προϋποθέσεις αλλά και τον κανονισμό λειτουργίας τους. Σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 115/2008, την άδεια πωλητή βιολογικών προϊόντων μπορούν να πάρουν μόνο οι ίδιοι οι παραγωγοί και αποκλείονται από τις αγορές οι κατά κύριο επάγγελμα έμποροι. Ωστόσο, αυτό έχει μείνει ακόμη ανεφάρμοστο. Εκτός από την απουσία θεσμικού ελέγχου που αντιμετωπίζουν οι αγορές των βιοπαραγωγών, ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι οι παραγωγικές άδειες δεν δίνονται ανά παραγωγό, αλλά ανά προϊόν και μάλιστα κάθε παραγωγός μπορεί να πάρει μόνο μία άδεια, ανεξάρτητα από το πόσα διαφορετικά ήδη παράγει. Οι βιοκαλλιεργητές λοιπόν, ζητούν τη δημιουργία αμιγώς βιολογικών αγορών και όχι την ένταξή τους στις ήδη υπάρχουσες λαϊκές αγορές, οι οποίες περιλαμβάνουν και τα προϊόντα των συμβατικών αγορών.

χώρα. Και το ξέρουν. Γι' αυτό δε διανοήθηκαν να στείλουν κανένα να μας μαζέψει από το 2005-2009. Ποιος τόλμησε να το κάνει; Αν ήμασταν παράνομοι και δεν ήμασταν πράγματι βιολογικοί παραγωγοί και δεν ήταν πράγματι βιολογικά τα προϊόντα, έχετε την εντύπωση ότι δεν θα είχαν προχωρήσει έχοντας και πολλές δικαιολογίες... Δεν βρήκανε τόσα χρόνια μία αφορμή, έναν λόγο, μια καταγγελία καταναλωτή, ένα κάτι, για να μπορέσουν να πετύχουν τους στόχους τους. Δεν σας κάνει εντύπωση; Δεν ξέρω αν άλλη ομάδα έχει υποστεί τέτοιο κυνήγι για μία υπηρεσία που προσφέρει στο σύνολο, για μία βεβαιότητα ότι όλοι εδώ μέσα έρχονται χρωμένοι με κίνδυνο να μας τα πάρει όλα η τράπεζα και καταλήγουμε βιώσιμοι. Μέσα σε ένα με ενάμισι μήνα. Συνεπώς παραμένουν στη βιοκαλλιέργεια. Ποιο είναι το ευχαριστώ για όλα αυτά; Ότι είμαι παράνομη και θα μας μαζέψουν τα "ντόμερμαν"; Και ποια είναι τα "ντόμερμαν"...» (24/11/2009).

Άλλωστε, αυτό που δεν πρέπει να ξεχνάει κανείς σε σχέση με αυτές τις αγορές, είναι ότι δημιουργήθηκαν με προτροπή των καταναλωτών: «Ένα μικρό γκρουπ καταναλωτών, το 1995, βρήκε τον Θεόδωρη τον Αρβανίτη (πρώην Πρόεδρο του Συλλόγου Αγορών Βιοκαλλιεργητών Αττικής) και 2-3 πρώτους βιοκαλλιεργητές μάχιμους και δραστήριους και τους πρότειναν να φτιάξουν δική τους αγορά στην πυλωτή της πολυκατοικίας που διέμεναν, στο Χαλάνδρι. Έτσι, η πρώτη μικρή αγορά¹⁵⁵ έγινε στην πυλωτή μιας πολυκατοικίας στο Χαλάνδρι, με την παρότρυνση των νοίκων της πολυκατοικίας. Ξεκίνησε με έναν εξαιρετικά υγιή τρόπο και από την πλευρά των παραγωγών και από την πλευρά των καταναλωτών. Μετά, το δεύτερο βήμα που έκαναν είναι ότι ο κ. Μ.Κ., που έχει το κατάστημα το «Περιβόλι της Οικολογίας», το πρώτο κατάστημα με βιολογικά, κανόνισε ένα ραντεβού επί Δημαρχίας Αβραμόπουλου στο Δήμο της Αθήνας, ο οποίος και τους παραχώρησε ένα

¹⁵⁵ «Οι βιοκαλλιεργητές στη χώρα όμως είχαν και μια άλλη νοοτροπία. Δεν συμμετείχαν στις συμβατικές αγορές και ακόμη και όταν ήταν συμβατικοί και ήθελαν να κάνουν μετατροπή των καλλιεργειών τους σε βιολογικές και συμμετείχαν στις συμβατικές αγορές, δεν ήθελαν ούτε να τις ακούσουν, διότι θεωρούσαν ότι έχουν συντρίψει την υπόθεση όλων των αγροτών, ότι είναι κατά 90% έμποροι (που συμμετέχουν σε αυτές), ότι είναι πανάκριβη η συμμετοχή και δεν μπορούν να την αντέξουν (κόστιζε πάνω από 3000 ευρώ για τέλη, ΕΛΓΑ, κ.λπ. συνολικά το χρόνο) και ότι είχαν την εξοντωτική διαδικασία να ανανεώνουν κάθε 6 μήνες 12 περίπου χαρτιά, διότι οι άδειες για τους αγρότες και τις αγορές ισχύουν για 6 μήνες, ενώ των εμπορών έχουν απεριόριστη διάρκεια. Λέω ακριβώς την αλήθεια» (Α.Β., 24/11/2009).

χώρο στη δεξαμενή στο Κολωνάκι, μία δωρεάν παραχώρηση χώρου, για να μπορέσει να αναπτυχθεί η αγορά (μια φορά την εβδομάδα, την Παρασκευή συγκεκριμένα). Το Χαλάνδρι επίσης ήταν ο επόμενος δήμος που παραχώρησε δωρεάν χώρο και έτσι από την πωλωτή της οικοδομής πήγανε στον χώρο που επέλεξε ο Δήμος. Οι παραγωγοί από πέντε, έχουν γίνει εκατόν πενήντα μέσα στα χρόνια. Αλλά το καθεστώς δεν έχει αλλάξει. Αυτό που άλλαξε μέσα στα χρόνια ήταν ότι δεν είμαστε μόνο μια παρέα (δηλαδή είμαστε τέσσερις φίλοι καρδιακοί που συνεννοούμαστε απόλυτα μεταξύ μας) και ότι απαιτείται μία καλύτερη αποτύπωση της λειτουργίας, μια καλύτερη οργάνωση. Ο Θεόδωρος ο Αρβανίτης λοιπόν –πάντοτε– έκατσε και έφτιαξε με τα τότε συμβούλια έναν κανονισμό λειτουργίας¹⁵⁶, που έχει πολύ διαφορετικούς όρους από

---

¹⁵⁶ «Κάναμε πολλές εκδηλώσεις τη δεκαετία του 1990, είχε γίνει αρκετή δουλειά. Σε εκείνη τη φάση των διάφορων εκδηλώσεων μπαίνει το θέμα των αγορών. Σε μία εκδήλωση στα γραφεία της Green Peace, μαζεύτηκαν 5-6 παραγωγοί ένα Σάββατο, ήρθε και ο τότε Δήμαρχος Αθηναίων, κ. Αβραμόπουλος. Μαζευόντουσαν κάποιοι παραγωγοί στο Χαλάνδρι σε μία πωλωτή. Αλλά άτυπα. Τότε, επί δημαρχίας Αβραμόπουλου, ξεκινήσαμε πιο οργανωμένοι. Το κάναμε αυτό σαν Ένωση Επαγγελματιών Βιοκαλλιεργητών Ελλάδας. Δεν υπήρχαν τότε σύλλογοι. Αυτό κράτησε τέσσερα – πέντε χρόνια. Υπήρχαν αγορές στον Κορυδαλλό, στο Ηράκλειο, στο Φάληρο, στο Χολαργό, στο Περιστερί. Μετά τους λέω παιδιά, αρκετά, αναλάβετε εσείς. Μέσα σε ένα βράδυ έφτιαξα τον εσωτερικό κανονισμό που έχουμε σήμερα προκειμένου να έχω κάτι να δώσω στον κ. Αβραμόπουλο. Κάτσανε μαζί με τον κ. Αβραμόπουλο, να δούνε που θα τον φτάσουνε (τον κανονισμό) ώστε να είναι νομιμοφανής. Αυτή η άδεια που μας έδωσε ο κ. Αβραμόπουλος, ήταν ένα διαβατήριο μαζί με το καταστατικό λειτουργίας.

Εκεί υπήρχαν πάλι προβλήματα με την ανωριμότητα κάποιων ανθρώπων, καθώς στην πορεία διαμορφώθηκε μια πιο χαλαρή κατάσταση ως προς τα χαρτιά που έπρεπε να έχουν οι παραγωγοί μαζί τους (και δεν τα είχαν). Προκειμένου να βοηθηθούν –να βγάλουν κανα φράγκο– υπήρχε ανοχή με καλή πρόθεση (από τον Αρβανίτη). Παρέχεις του αλλουνού (του παραγωγού) και μετά γίνεται κατάχρηση της παροχής. Διαμορφώθηκε μια άσχημη κατάσταση. Υπάρχει πρόβλημα με τη χαλαρότητα. Φτιάχτηκαν δύο σύλλογοι. Ο άλλος είναι σύλλογος μαϊμού. Δημιούργησαν πρόβλημα και δημιουργούν ακόμη πρόβλημα (αρχικά υπήρχαν συλλογικές άδειες, τις οποίες τις διαχειρίζονταν η Ένωση Βιοκαλλιεργητών και στη συνέχεια, οι παραγωγοί με προτροπή του άλλου συλλόγου, ζητούσαν ατομικές άδειες με αποτέλεσμα να υπάρχουν μεγάλες εντάσεις και να αποχωρήσει ο σύλλογος από κάποιες περιοχές που λειτουργούσαν αγορές όπως στο Χαλάνδρι και το Περιστερί). Στη Θεσσαλονίκη ξεκίνησε μια προσπάθεια από μέλη της Ένωσης στην αρχή, αλλά έχει αρκετά προβλήματα εκεί από ό,τι ακούω. Στη Θεσσαλία που ξεκίνησε ο Φίλιππος ο Φουντής τον Σύλλογο Βιοκαλλιεργητών στη Λάρισα, έχουν προβλήματα και αυτοί... Ένα πρόβλημα που έχουν οι αγορές, είναι ποιος θα ανοίξει πρώτος τον πάγκο του. Αν ξεκινάει η λειτουργία της αγοράς για παράδειγμα στις 9.00 π.μ. και έρχεται ένας καταναλωτής στις 8.30π.μ. και του δίνεις για να επωφεληθείς από αυτόν τον πελάτη (λόγω

αυτούς που υπάρχουν στις συμβατικές αγορές. Ας πούμε είναι υποχρέωση των παραγωγών μας να σκουπίζουν τον χώρο και να ανακυκλώνουν τα πάντα, όλα τα χρόνια. Τον κανονισμό λειτουργίας, με τα χρόνια, τον μετουσιώσαμε σε κάτι πολύ σοβαρότερο που είναι εθνικό πρότυπο¹⁵⁷, (οι αγορές λειτουργούν με το Σχέδιο Προτύπου 1430¹⁵⁸, που ρυθμίζει τα πάντα και έχει δουλευτεί από το 2005 έως σήμερα, έχει εφαρμοστεί πιλοτικά με εξαιρετική επιτυχία και τώρα πια μπορεί να γίνει εθνικό πρότυπο (ΕΛΟΤ) και να ενσωματωθεί σε οποιαδήποτε νομοθεσία καθώς και να σταλεί στις Βρυξέλλες, αφού τυχαίνει να είναι το πρώτο εθνικό πρότυπο που θα σταλεί από χώρα για το σκοπό αυτό. Συνεπώς, έχουμε πιθανότητες να γίνει Ευρωπαϊκό Πρότυπο και να έχουμε μια πρωτιά στην Ελλάδα» (Α.Β., 24/11/2009).

Ο εκπρόσωπος του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π., θα πει σχετικά: «Ο άλλος τρόπος να περάσεις τα νωπά στην αγορά, είναι το δίκτυο αγορών βιολογικών προϊόντων, που και αυτό έχει πρόβλημα. Πρέπει δηλαδή (το δίκτυο) να ελέγχεται και να

ανταγωνισμού), σιγά σιγά, σιγά σιγά, γίνεται η αγορά πρωινή από απογευματινή (ξεκίνησε δηλαδή από το ότι κάποιος άνοιγε τον πάγκο τους νωρίτερα). Που είναι εντελώς λάθος. Στην αγορά των βιολογικών, πάει ο εργαζόμενος.» (Μ.Κ., 26/11/2009).

¹⁵⁷ «Ο τρόπος που εφαρμόζουμε πιλοτικά το πρότυπο αυτό αφορά και τους καταναλωτές. Δηλαδή είναι πολλές οι υποχρεώσεις μας προς τους καταναλωτές. Αν πας σε μια οποιαδήποτε αγορά και κάνεις ένα παράπονο, πολύ σπάνια θα λάβεις απάντηση. Στην δική μας περίπτωση (των αγορών), βάσει προτύπου, υποχρεωνόμαστε να απαντήσουμε σε οποιοδήποτε παράπονο (δεν χρειάζεται να είναι καν καταγγελία) μέσα σε ένα μήνα. Κάθε παράπονο παραγωγού προς παραγωγό, καταναλωτή προς παραγωγό ή προς το σύλλογο, απαντάται συγκεκριμένα. Και χρειαζόμαστε ένα μήνα για να μπορέσουμε να διερευνήσουμε την τυχόν καταγγελία ή να γίνουν χημικές αναλύσεις αν η καταγγελία είναι υγειονομικού κανόνα... Δηλαδή, έχουμε οργανώσει ένα σχέδιο νόμου, καθόλου γραφειοκρατικό, όπου το επίπεδο του ελέγχου είναι πολύ περισσότερο από οτιδήποτε υπάρχει. Σε επίπεδο όμως κόστους και σε επίπεδο γραφειοκρατίας, είναι ό,τι λιγότερο υπάρχει. Και αυτό ήδη γίνεται» (Α.Β., 24/11/2009).

¹⁵⁸ Σχέδιο ΕΛΟΤ 1430. Υπόδειγμα απολογιστικής έκθεσης κοινωνικής ευθύνης των οργανισμών. Στη σύνταξη του προτύπου αυτού λειτουργίας των αγορών των βιοκαλλιεργητών, συμμετείχε ο Επίκουρος Καθηγητής «Βιολογικής Γεωργίας» του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Δ.Μ., ο οποίος βασίστηκε πάνω στο γερμανικό πρότυπο. Ωστόσο, όσον αφορά το γεγονός ότι θα προωθηθεί το Σχέδιο αυτού Προτύπου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να επιβληθεί στην Ελλάδα μέσω «τρίτης» οδού, θα πει σχετικά: «Το φτιάχνει η παραγωγή, παρακάμπτε το εθνικό σύστημα. Το θεωρώ έγκλημα... Όταν ο ΕΛΟΤ ανήκει στο Υπουργείο Ανάπτυξης, τι δουλειά έχει και παρεμβαίνει το ΥΠΑΑ&Τ».

παρακολουθείται. Πρέπει να αναβαθμιστεί ο ρόλος των βιολογικών αγορών. Συμφωνώ με τη λογική των αγορών βιολογικών, διότι είναι ένας τρόπος να φέρεις τον παραγωγό κοντά στον καταναλωτή της Αθήνας. Είναι ο μόνος τρόπος (μέσω των βιολογικών αγορών), αλλά να είναι πραγματικά αγορές παραγωγών και όχι εμπόρων. Πρέπει να στηρίζουμε πραγματικά τις πραγματικές αγορές, να εντατικοποιηθούν οι έλεγχοι. Η νομοθεσία λέει ότι πρέπει να ελέγχονται (οι αγορές των βιοπαραγωγών) και από τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. αλλά αυτό δεν έχει εφαρμοστεί, δεν έχει υλοποιηθεί για λόγους εμπλοκής υπουργείων μεταξύ Υπουργείων Ανάπτυξης και Γεωργίας...» (Ν.Β., 20/11/2009).

Μεταφέροντας στην κα Μ.Β. τη θετική γνώμη του εκπροσώπου του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. σχετικά με τις αγορές των βιοκαλλιεργητών, εκείνη αντέδρασε λέγοντας: «Πως είναι υπέρ των τοπικών αγορών, με ποιο τρόπο αποδεικνύεται; Διότι εάν εγώ ήμουν Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. και ήμουν υπέρ, αυτό που θα εξασφάλιζα είναι την απόλυτη αξιοπιστία στο σύνολο των προϊόντων των βιολογικών αγορών. Ο κάθε οργανισμός ελέγχει τα μέλη του. Όλους μαζί ποιος τους ελέγχει; Ξέρεις ποιος τους ελέγχει, η Αλεξάνδρα (Μ.Β.), ο Αρβανίτης... Έχουμε υπογράψει και έχουμε δηλώσεις περί άρσης προσωπικών δεδομένων. Δεν γίνεται μέλος του συλλόγου μας αλλιώς κάποιος. Δηλαδή εάν κάποιος δεν έχει πιστοποίηση, μπορεί να πάρει ένας βιοκαλλιεργητής και να μάθει στον οργανισμό εάν είναι πιστοποιημένος. Εγώ εάν ήμουν υπέρ των αγορών και είχα τη δικαιοδοσία του ελέγχου, θα έκανα έναν έλεγχο τον μήνα. Θα έστελνα έναν υπάλληλο του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. μια φορά το μήνα. Και θα έβγαζα και μια ανακοίνωση και στα media και στους οργανισμούς και στα μέσα ενημέρωσης και στα περιοδικά του ειδικού τύπου και στο internet, ότι πραγματοποιήθηκε έλεγχος και έγιναν τόσες δειγματοληψίες. Χωρίς καν να λείπει τίποτα. Πραγματοποιήθηκε έλεγχος σε τόσους παραγωγούς και ελέγχθηκαν αυτά και αυτά. Χωρίς να λείπει κάτι άλλο. Δεν κοστίζει μια φορά το μήνα να ελέγξει όλους τους παραγωγούς μαζί. Έχουμε σαράντα παραγωγούς. Αν είσαι υπέρ λοιπόν, το αποδεικνύεις έτσι. Αλλά δουλεύουν και αυτοί για το Εμπορίου (Υπουργείο). Καταλαβαίνεις γιατί δεν τους πιστεύω; Αν δεν δούλευαν για το Εμπορίου, αυτό που είναι αρμοδιότητά τους, η δικαιοδοσία τους και η υποχρέωσή τους προς τον καταναλωτή, θα το είχαν κάνει. Αυτό που θα είχαν κάνει που είναι υποχρέωσή τους, θα είχε διασφαλίσει την αγορά από οποιαδήποτε κριτική. Σαν ομπρέλα... Η Δ/νση Βιολογικής Γεωργίας Ανατολικής Αττικής, έχει έρθει 45 φορές, έχει κάνει 45

δειγματοληψίες. 32 τη μια χρονιά και 7 τη δεύτερη. Και τα έχει στείλει όλα τα δείγματα στο Μπενάκειο. Και μετά μου λες ότι δεν ελεγχόμαστε. Αφού δεν ελεγχόμαστε, γύρω στις 60 δειγματοληψίες από τον οργανισμό τα τελευταία δύο χρόνια και 45 από τη Δ/ση Ανατολικής Αττικής για 150 παραγωγούς, δεν είναι αρκετό; Μία φορά το χρόνο αν είχε έρθει ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. να πάρει από όλους ένα δείγμα, θα είχε λυθεί το θέμα. Δηλαδή είναι αστείο αυτό που συμβαίνει. Ή, γιατί όταν του λέω “έλα να με ελέγξεις την Τρίτη που είμαι στην αγορά του Ν. Ηρακλείου επειδή είμαι απατεώνας” και δεν έρχεται, ποιος είναι ο απατεώνας... Από την ώρα που δεν είναι εδώ, δεν είναι υπέρ. Γιατί, νομίζετε ότι εγώ πληρώνω τον πιστοποιητικό οργανισμό, για να μου πει αν κάνω καλά τη δουλειά μου; Γιατί εγώ δεν το ξέρω; Γιατί πληρώνουν οι παραγωγοί τους οργανισμούς; Οι οργανισμοί διασφαλίζουν ότι δεν μπαίνουν απατεώνας στο σύστημα. Εκεί αρχίζει και τελειώνει η σχέση μας με τους ΟΕ&Π. Το ίδιο επιζητούμε και από τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.: να μην μπαίνουν απατεώνας στο σύστημα και να μην επικαλείται ο καθένας ότι παράγει και διακινεί βιολογικά προϊόντα χωρίς να ισχύει. Πολύ απλό είναι. Είναι αυτό που οφείλουν με βάση τη νομοθεσία και δεν το κάνουν. Όχι οι οργανισμοί, ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. Όταν ο καθένας βγαίνει σε αυτή τη χώρα και λέει ότι είναι βιολογικά τα προϊόντα του, πως θα με στηρίξει; Μόνο ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. μπορεί να ελέγξει αυτούς που πηγαίνουν στις συμβατικές λαϊκές αγορές και λένε ότι πουλάνε βιολογικά προϊόντα και ότι βάζουν μόνο κοπριά. Οι ΟΕ&Π δεν μπορούν, διότι δεν είναι στο πεδίο ελέγχου τους και δεν μπορούν να τους ελέγξουν».

Στην Αττική, υπάρχουν είκοσι δύο (22) αγορές βιοκαλλιεργητών, ενώ υπάρχουν αρκετές αγορές και στην περιφέρεια (στη Θεσσαλονίκη, την Κρήτη, τη Ρόδο, τη Θεσσαλία κ.α.). Κάθε αγορά έχει τις ιδιαιτερότητές της και τον τρόπο λειτουργίας της. Το πρότυπο κατανάλωσης που υπάρχει στις αγορές των βιοκαλλιεργητών, είναι η άμεση επαφή του παραγωγού με τον καταναλωτή για τη συντόμευση της απόστασης παραγωγής και κατανάλωσης. Η κα Ι.Θ. από το Σύλλογο Αγορών Βιοκαλλιεργητών Αττικής, θα πει για τις αγορές: «Από το 2005 έως σήμερα, είμαστε σε ένα νομοθετικό κενό. Μας βγάλανε μια νομοθεσία που είναι “copy-paste” της λαϊκής αγοράς. Δεν λέμε λαϊκές τις αγορές μας. Είναι αγορές παραγωγών. Είναι

“farmers’ markets.”¹⁵⁹ Όλα αρχίζουν και σταματάνε εκεί. Δεν υπάρχει δηλαδή πολιτική βούληση για νομοθετική κάλυψη των αγορών των βιοκαλλιεργητών. Μας έχουν βγάλει το διάταγμα 115/2008, το οποίο υποτίθεται ότι είναι για τις αγορές βιολογικών προϊόντων, το οποίο καμία σχέση δεν έχει με αυτό που κάνουμε εμείς που είναι «Farmers’ market». Είναι για μια άλλη λαϊκή αγορά συνήθως που ξέρουμε, απλά με βιολογικά προϊόντα. Εμείς δεν θέλουμε να υπάρχει αυτή η διέξοδος μόνο. Μπορείς να πουλήσεις εντός της εκμετάλλευσής σου, αλλά δεν μπορείς να τα πουλήσεις στην πλατεία του χωριού σου. Δεν υπάρχει η λογική του «local farmers’ markets». Δηλαδή, πως θέλεις ανάπτυξη της υπαίθρου όταν δεν ενισχύεις την τοπική δραστηριότητα, πως θέλεις αγροτουρισμό, που δεν θα είναι από αγρότες και σε σχέση με τη νοοτροπία της υπαίθρου, στην οποία εφαρμόζεται ο αγροτουρισμός, αλλά θα είναι μόνο αλογάκια και ρυάκια ... Το λέω σαν τρίτο επίπεδο καθετοποίησης της εκμετάλλευσής. Οι βιοκαλλιεργητές σε μεγάλο βαθμό συμβάλουν στην ανάπτυξη της υπαίθρου: ντόπιες ποικιλίες, ο τρόπος που γίνονται οι καλλιέργειες (απο-νιτροποίηση) κ.ά. Δίνουμε έμφαση στον παραγωγικό χαρακτήρα των αγορών. Ο ίδιος ο παραγωγός δηλαδή, με τα ιδιο-παραγόμενα προϊόντα του, προωθεί την πιστοποιημένη βιολογική παραγωγή του. Το πρώτο είναι ότι πρόκειται για μια παραγωγική αγορά, το δεύτερο ότι είναι μια βιολογική αγορά. Μιλάμε για αυτοπρόσωπη παρουσία των αγορών. Ο παραγωγός, μπορεί να είναι σε καθημερινή βάση εφόσον επαρκεί η παραγωγή. Εάν δεν επαρκεί, πάει μια φορά την εβδομάδα. Επιλέγει που θα πάει (σε ποια αγορά) και πως θα καταναίμει τα προϊόντα του. Υπάρχουν μεγάλοι παραγωγοί που μπορούν να πάνε και σε δύο ή τρεις αγορές την ημέρα, υπάρχουν και μικροί παραγωγοί που μπορούν να καλύψουν μία αγορά την εβδομάδα. Συνήθως συμμετέχουν μικρομεσαίοι παραγωγοί στις αγορές βιοκαλλιεργητών, αλλά υπάρχουν και μεγάλοι (παραγωγοί). Ο μόνος περιορισμός προκειμένου να συμμετέχει κανείς στην αγορά, είναι η βιολογική πιστοποίηση του προϊόντος. Μεταποίηση δεχόμαστε, αρκεί να είναι από ιδιο-παραγόμενα προϊόντα. Δηλαδή, ό,τι έχει να κάνει με την καθετοποίηση της παραγωγής, το δεχόμαστε, αρκεί

---

¹⁵⁹ «Είναι η μόνη χώρα που δεν προβλέπονται “farmers’ markets”, αγορές αγροτών. Τα μόνα “farmers’ markets” στην Ελλάδα, είναι οι αγορές των βιολογικών παραγωγών. Δεν υπάρχουν άλλα. Εξακολουθεί να μην νομιμοποιείται, να μην ενισχύεται, να απαγορεύεται. Πως θα ενισχυθεί το “local”, το οικολογικό;» (Α.Β., 24/11/2009).

να έχει το ιδιο-παραγόμενο στοιχείο. Βέβαια, έχει δυσκολίες, πάρα πολλές δυσκολίες νομίζω. Δηλαδή, για να μεταποιήσω ένα προϊόν, πρέπει να πάρω κάποια άδεια. Οι άδειες σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία είναι επαγγελματικών εργαστηρίων, αλλιώς είναι απαλλαγές αδειάς επαγγελματικών εργαστηρίων. Στην Αττική ούτε αυτό γίνεται. Μετά, μπαίνει και ένα ζήτημα του πως ορίζεται ο αγρότης. Δηλαδή αν ο αγρότης καθορίζεται με βάση τον ασφαλιστικό του φορέα, υπάρχει ένα ζήτημα. Γιατί με το που μπαίνω εγώ να κάνω μια μεταποίηση, πρέπει να κάνω έναρξη επαγγέλματος, να κάνω εγγραφή στο ΤΕΒΕ κ.λπ. Χάνω την απόδειξη ότι είμαι αγρότης, το οποίο είναι παρανοϊκό. Σ' αυτήν την περίπτωση, υπάρχουνε διέξοδοι, όπως το φασόν: το δίνεις σε ένα εργαστήριο πιστοποιημένο, αλλά αυτό αμέσως κόβει την πρώτη "χωρική" μεταποίηση από τον ίδιο τον παραγωγό» (19/11/2009).

Επίσης: «Το πιο σημαντικό, είναι ότι οι αγορές γίνονται σε συνεργασία καταναλωτών, παραγωγών και τοπικής αυτοδιοίκησης. Δηλαδή εμείς πως ξεκινάμε την αγορά: ο Δήμος παραχωρεί δωρεάν χώρο για τη διεξαγωγή της αγοράς και δεν έχει καμία υποχρέωση οικονομική (τα αναλαμβάνει ο Σύλλογος)· όπως και οι παραγωγοί καθαρίζουν πάντα τον χώρο, δηλαδή δεν θα κινητοποιηθεί ο Δήμος και δεν θα δαπανήσει ούτε ένα ευρώ για καθαριότητα. Σέβονται οποιονδήποτε χώρο στην αγορά, δεν πετάνε ούτε φιλαράκι κάτω. Η αγορά θα δώσει στους καταναλωτές, θα δώσει με κάποια χορηγικά προγράμματα σε παιδιά και ό,τι δεν πουλήσει, επιστρέφεται στο κτήμα ή πάει στα ζώα ή γίνεται compost. Υπάρχει ένας σχεδόν πλήρης κύκλος ανακύκλωσης, δεν πάει τίποτα χαμένο. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τα χορηγικά αυτά προγράμματα, οι αγορές χορηγούν προϊόντα σε ένα βρεφονηπιακό σταθμό ή παιδικό σταθμό του δήμου και σε ιδρύματα για παιδιά. Δηλαδή αυτήν τη στιγμή, είμαστε ο μεγαλύτερος χορηγός του παιδικού χωριού SOS στη Βάρη. Από την αγορά της Βούλας. Σιτίζουμε αστέγους... Για να καταλάβεις πως λειτουργεί, έρχονται γονείς ή εθελοντές από το παιδικό χωριό SOS και παίρνουν ένα κιλό προϊόντος από κάθε πάγκο. Το πρόγραμμα λέγεται «ΑΓΑΠΗ ΜΕ ΤΟ ΚΙΛΟ» και αυτό προσέχουμε να το κάνουμε σε κάθε αγορά. Η ανταπόδοση στην κοινωνία για το έργο που κάνουμε εμείς, να έχει ένα τέτοιο χαρακτήρα. Να μην είναι 100 ευρώ το κεφάλι. Και να πηγαίνει στα παιδιά, για ένα κομμάτι εκπαίδευσης και τη δημιουργία μιας άλλης κουλτούρας.» (Ι.Θ., 19/11/2009).

6.5.4. Συμπεράσματα – Προτάσεις

Στα πλαίσια της ενότητας αυτής, είδαμε διεξοδικά την ανάπτυξη της εγχώριας αγοράς των βιολογικών τροφίμων και των δικτύων διανομής-αγοράς που τη χαρακτηρίζουν, με όλα τα δομικά προβλήματα που υπάρχουν και δυσχεραίνουν την ανάπτυξη αυτή. Μέσα από αυτήν την «περιήγηση», θα μπορούσαμε συνοπτικά να συμπεράνουμε τα εξής στοιχεία για τη βελτίωση των όρων αγοράς του ελληνικού βιολογικού προϊόντος:

Το δίκτυο προώθησης των βιολογικών προϊόντων στην Ελλάδα είναι ακόμα σε νηπιακό στάδιο, συγκρινόμενο με πολλές άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως λόγω της έλλειψης καλά οργανωμένων καναλιών διανομής και λόγω της όχι και τόσο θετικής στάσης των έμπορων σχετικά με την προώθηση των βιολογικών προϊόντων. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, έχει υπάρξει μεγάλη πρόοδος στην ελληνική αγορά βιολογικών προϊόντων, καθώς μεγαλύτερες επιχειρήσεις έχουν ξεκινήσει να εμφανίζονται κυρίως στην βιολογική ελαιοπαραγωγή και στην βιολογική αμπελουργία. Άλλωστε, λόγω του εδάφους και των κλιματικών συνθηκών, ευνοείται η ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας σε διάφορες περιοχές στην Ελλάδα, δίνοντας έτσι στη χώρα μας το προνόμιο μιας μεγαλύτερης δυναμικής σε σχέση με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες για ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας.

Προς την κατεύθυνση λοιπόν της ανάπτυξης της εγχώριας αγοράς, θα πρέπει να ενισχυθεί η δυνατότητα καθετοποίησης των βιολογικών παραγωγικών μονάδων, για την επίτευξη της αύξησης της προστιθέμενης αξίας του βιολογικού προϊόντος, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς του και τη διεύρυνση των δυνατοτήτων αξιοποίησής του. Ο τρόπος που λειτουργεί σήμερα η διάθεση των βιολογικών προϊόντων από τον παραγωγό στον καταναλωτή, κυρίως δηλαδή μέσω της χονδρικής, φαίνεται να είναι μονόδρομος αν δεν κατακτηθούν πράγματα σε θεσμικό επίπεδο που να επιτρέπουν περισσότερες εμπορικές διεξόδους.

Να εγκατασταθεί ένα επαρκές δίκτυο διανομής για καλύτερη πρόσβαση στα προϊόντα, την καλύτερη προώθηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών, της διαδικασίας παραγωγής και της πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων.

Να βελτιωθεί η ποιότητα και η ποσότητα της βιολογικής παραγωγής προκειμένου να καλύπτονται οι καθημερινές ανάγκες της ελληνική αγοράς από εγχώριο προϊόν και να μειωθεί αντίστοιχα το πολύ μεγάλο ποσοστό των εισαγόμενων

βιολογικών προϊόντων που διανύουν τεράστιες αποστάσεις μέχρι να φτάσουν στο πιάτο μας, χάνοντας έτσι την οικολογικότητά τους. Η βελτίωση τόσο της ποιότητας όσο και της ποσότητας των βιολογικά παραγόμενων προϊόντων, σημαίνει ότι θα τροφοδοτήσει τις εταιρίες τυποποίησης με πρώτη ύλη ενισχύοντας τον κλάδο της μεταποίησης, αλλά θα υπάρξει επίσης και η δυνατότητα για τόνωση των εξαγωγών.

Να υιοθετηθεί σε θεσμικό επίπεδο μία στρατηγική προώθησης των ελληνικών βιολογικών προϊόντων, τόσο των νωπών όσο και των μεταποιημένων, τα οποία είναι εξίσου σημαντικά.

Να ενημερώνονται οι παραγωγοί, οι μεταποιητές και οι έμποροι για τις τάσεις και τις εξελίξεις της αγοράς στον τομέα της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας και να γίνεται μεταφορά τεχνογνωσίας από ειδικούς του χώρου μέσω προγραμμάτων επιμόρφωσης και εκπαίδευσης. Οι αγρότες αγνοούν τις οικονομικές δυνατότητες του βιολογικού τομέα, με αποτέλεσμα να υπάρχει έλλειψη βιολογικών παραγωγών. Πολύ σημαντική παραμένει και η ενημέρωση των καταναλωτών σχετικά με την ποιότητα των βιολογικών τροφίμων και τη σημασία της υγιεινής διατροφής, ώστε να αυξάνεται ραγδαία η ζήτηση για βιολογικά προϊόντα.

Να προωθούνται εναλλακτικά σχήματα οργάνωσης των βιοπαραγωγών (πέραν των συνεταιρισμών και των ενώσεων), μέσω των οποίων θα προωθείται το βιολογικό προϊόν είτε στην πρωτογενή του μορφή είτε μεταποιημένο στην αγορά. Με αυτόν τον τρόπο, δίνεται η δυνατότητα να ξεφύγουμε είτε από μία κατάσταση φυσικών προσώπων, είτε από μία κατάσταση συνεταιρισμών ή επιχειρήσεων που «έχουν το πάνω χέρι», προωθώντας ενδιάμεσες καταστάσεις όπως είναι οι μικρές παραγωγικές μονάδες, οι οποίες χαρακτηρίζουν το ευρωπαϊκό τοπίο διάθεσης και εμπορίας των βιολογικών προϊόντων.

6.6. Η «επαγγελματική» οργάνωση των Ελλήνων βιοπαραγωγών

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και στις αρχές της επόμενης δεκαετίας, θα μπορούσε να πει κανείς αναφορικά με το επίπεδο της οργάνωσης των βιοκαλλιεργητών και βιοπαραγωγών σε θέματα επαγγελματικής εκπροσώπησης αλλά και σε θέματα επεξεργασίας και προώθησης των προϊόντων τους, ότι ήταν χαμηλό. Η πλειονότητα των βιολογικών καλλιεργητών είναι μέλη των συνεταιρισμών ή των Ενώσεων της συμβατικής γεωργίας, οι οποίες έχουν θετική άποψη για τη βιολογική γεωργία αλλά λαμβάνουν περισσότερο μία μάλλον παθητική ή αδιάφορη στάση σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (με εξαίρεση την ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. που λειτουργεί σε εθνικό επίπεδο και έχει αναλάβει κάποια δράση ιδρύοντας στους κόλπους της ένα τμήμα για τη βιολογική γεωργία). Εντούτοις, αναγνωρίζονται ορισμένες προσπάθειες δημιουργίας οργανώσεων σε τοπικό επίπεδο (με κάποιους εργασιακούς δεσμούς ανάμεσά τους) όπως είναι οι τοπικοί σύλλογοι, οι τοπικές ενώσεις ή οι άτυπες ομάδες ενδιαφερομένων βιολογικών παραγωγών. Κάποιοι από αυτούς τους συλλόγους, δημιουργήθηκαν για να παρέχουν υπηρεσίες στα μέλη τους όπως πληροφόρηση, βοήθεια στα πλαίσια των γραφειοκρατικών διαδικασιών ή τεχνική υποστήριξη ενώ άλλοι σύλλογοι, καταπιάνονται με τη συλλογική προώθηση των προϊόντων τους. Οι δύο τότε μεγάλοι πιστοποιητικοί οργανισμοί, ΔΗΩ και Σ.Ο.Γ.Ε., αλλά και η Ένωση Επαγγελματιών Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος (Ε.Ε.Β.Ε.) –στην οποία ένα μικρό ποσοστό βιολογικών παραγωγών ήταν μέλη της– θεωρούσαν ότι οι τοπικές ενώσεις των βιοκαλλιεργητών θα έπρεπε να οργανώνονται σε Ομοσπονδίες ή Ενώσεις, που στη συνέχεια θα ήταν σε θέση να σχηματίσουν μια Πανελλήνια Ομοσπονδία Βιοκαλλιεργητών. Έτσι, με την ενθάρρυνση της Ε.Ε.Β.Ε., δημιουργήθηκαν οι εξής πρώτες Ενώσεις: Ένωση Βιοκαλλιεργητών Αρκαδίας (1996), Ένωση Βιοκαλλιεργητών Λακωνίας (1996), Ένωση Βιοκαλλιεργητών Ηλείας (1997), Ένωση Βιοκαλλιεργητών Θεσσαλίας (1999), Ένωση Βιοκαλλιεργητών Δυτικής Μακεδονίας (1999). Μία από τις μεγαλύτερες ενώσεις στη χώρα μας, αν όχι η μεγαλύτερη, είναι αυτή της Αγροπεριβαλλοντικής Ομάδας Βιοκαλλιεργητών Δυτικής Ελλάδας, η οποία δραστηριοποιείται στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας και στην οποία είναι ενταγμένοι το 25% των βιοκαλλιεργητών της χώρας. Στην πορεία, οι τοπικές αυτές ενώσεις βιοκαλλιεργητών άρχισαν πληθαίνουν με αποτέλεσμα, να ανέρχονται σήμερα στις

είκοσι πέντε, οι οποίες αποτελούν όλες μέλη της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος (με τροποποίηση του καταστατικού της Ομοσπονδίας το Σεπτέμβριο του 2009). Για την Πανελλήνια Ομοσπονδία Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος, θα μιλήσουμε λίγο αργότερα.

Ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ομάδας βιολογικής καλλιέργειας, αποτελεί αυτή στην Έδεσσα του Ν. Πέλλας, η οποία ξεκίνησε τη δραστηριότητά της το 2003 και αποτελείται από 27 μέλη. Η ομάδα καλλιεργεί συνολικά 30-40 στρέμματα σπαράγγι, 200 στρέμματα κερασιές (αποτελεί και την κύρια δραστηριότητα λόγω των περιορισμένων προβλημάτων), 150 στρέμματα ροδακινιές, 50 στρέμματα μηλιές, 30 στρέμματα βερικοκιές και 100 στρέμματα υπαίθρια λαχανικά. Τα περισσότερα μέλη της ήταν πριν συμβατικοί παραγωγοί των ίδιων προϊόντων. Σε μικρότερες εκτάσεις, η ομάδα καλλιεργεί φράουλες και δαμασκηγιές. Για να διασφαλίσει την καλή ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων, πέρα από τον προβλεπόμενο από το νόμο καταστατικό, η ομάδα προχώρησε και στη σύνταξη εσωτερικού κανονισμού, τον οποίο όλα τα μέλη της ομάδας υιοθετούν. Τα παραγόμενα προϊόντα προωθούνται στην εσωτερική αγορά και σε αλυσίδες σούπερ μάρκετ. Η ομάδα συνεργάζεται με ομάδα βιολογικών παραγωγών από γειτονικό νομό, που προϋπήρχε στο χώρο και ήταν σε θέση να προσφέρει απαραίτητες συμβουλές κατά την ίδρυσή της. Ένα μέρος του παραγόμενου προϊόντος διακινείται στο εξωτερικό μέσω της δεύτερης ομάδας. Αν και τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της τα προβλήματα υπήρξαν πολλά, η ομάδα αποκτά σταδιακά την απαραίτητη τεχνογνωσία και βελτιώνει τις ποσοτικές και ποιοτικές αποδόσεις των καλλιεργειών. Σε σύγκριση με τη συμβατική καλλιέργεια, η παραγόμενη ποσότητα είναι μειωμένη κατά 15-20% αλλά η ποιότητα που επιτυγχάνεται είναι πολύ καλή και η τιμή πώλησης των προϊόντων υψηλή. Σε ορισμένα προϊόντα, βέβαια, η απόδοση μπορεί να είναι πολύ μειωμένη σε σχέση με τη συμβατική, όπως συμβαίνει με το σπαράγγι που η απόδοση φτάνει μόλις το 40% της απόδοσης του συμβατικού σπαραγγιού. Το σημαντικότερο πρόβλημα που εμφανίζει η βιολογική καλλιέργεια δένδρων και κηπευτικών είναι οι προσβολές από ασθένειες (π.χ. το φουζικλάδιο, μονίλια), οι οποίες μπορούν να προκαλέσουν την καταστροφή ολόκληρης της παραγωγής (π.χ. φουζικλάδιο στις μηλιές). Όσον αφορά στο κόστος παραγωγής δεν διαφέρει σημαντικά σε σύγκριση με τη συμβατική καλλιέργεια. Η φυτοπροστασία έχει μικρότερο κόστος, ενώ και η λίπανση δεν ανεβάζει πολύ το κόστος παραγωγής της

ομάδας, αφού οι παραγωγοί φτιάχνουν το δικό τους κομπόστ. Από την άλλη μεριά, στις κηπευτικές καλλιέργειες το κόστος της εργασίας είναι σημαντικά αυξημένο στο βιολογικό τρόπο παραγωγής. Ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετώπισε η ομάδα, είναι η δυσκολία εξεύρεσης εργατικών χεριών, παρά το γεγονός ότι δεν είναι λίγοι οι ξένοι εργάτες στην περιοχή που ασχολούνται με τις γεωργικές εργασίες. Ένας από τους ανασταλτικούς παράγοντες στην περαιτέρω ανάπτυξη της συγκεκριμένης δραστηριότητας, μπορεί να είναι η έλλειψη εργατικών χεριών ή οι επιπτώσεις αυτής (υψηλό ημερομίσθιο). Ως προς τη μεταποίηση, θεωρείται ότι είναι δύσκολη η επέκταση των δραστηριοτήτων της ομάδας προς την κατεύθυνση αυτή, γιατί ακόμη δεν παράγει επαρκείς ποσότητες και το κόστος της επένδυσης είναι υψηλό. Σε μια τέτοια επένδυση, θα μπορούσαν να προχωρήσουν –μόνο με τη βοήθεια του κράτους– μέσω προγραμμάτων. Στο παρελθόν, η ομάδα επιχείρησε να ενταχθεί σε κάποιο τέτοιο πρόγραμμα, η γραφειοκρατία όμως τους αποθάρρυνε. Γενικότερα, η εκτίμηση της ομάδας είναι ότι η βιολογική καλλιέργεια εμφανίζει τάσεις αύξησης στην περιοχή –αφού σε μικρή απόσταση υπάρχει η αγορά της Θεσσαλονίκης– ενώ αναμένεται η δημιουργία βιολογικής αγοράς και στην Έδεσσα. Το υψηλό όμως ρίσκο της βιολογικής καλλιέργειας, ίσως αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη της δραστηριότητας. Μια λύση που προτείνει η ομάδα, είναι η παράλληλη ενασχόληση με τη συμβατική καλλιέργεια –τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια– και η σταδιακή αύξηση των στρεμμάτων της βιολογικής, ενώ βασική προϋπόθεση είναι η καλή ενημέρωση γύρω από τα θέματα που αφορούν τόσο την καλλιέργεια όσο και την εμπορία των προϊόντων.

<http://www.agroepiloges.gr/BiologikiKalliergiaEdessa.aspx>¹⁶⁰

Ο κ. Δ.Μ.¹⁶¹, Επίκουρος Καθηγητής στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ο οποίος έχει ως αντικείμενο τη βιολογική γεωργία, σε ερώτημα που του απηύθυνε

---

¹⁶⁰ Η ιστοσελίδα αυτή παρουσιάζει επιτυχημένες περιπτώσεις επιχειρηματικής δραστηριότητας στον ελληνικό αγροτικό τομέα, οι οποίες ήδη εφαρμόζονται από πρώην καπνοπαραγωγικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Η προσπάθεια αυτή υλοποιείται από το Ινστιτούτο Γεωργοοικονομικών και Κοινωνιολογικών Ερευνών του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. στο πλαίσιο του Προγράμματος «Δίκτυο Παροχής Συμβουλών Καινοτόμων Πρωτοβουλιών στον Αγροτικό Τομέα (Μέτρο 9, Καν. (ΕΚ)2182/02), το οποίο χρηματοδοτείται από το Κοινωνικό Ταμείο Καπνού μέσω του ΟΠΕΚΕΠΕ.

σχετικά με την οργάνωση των βιοκαλλιεργητών/βιοπαραγωγών, θα πει σχετικά: «Υπάρχουν αρκετοί πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί, οι οποίοι σιγά σιγά αυξάνονται. Έχει συσταθεί ένας πρωτοβάθμιος συνεταιρισμός στο Αγρίνιο, ο οποίος έχει συνάψει συμφωνία με ελβετική εταιρία βιολογικών καλλυντικών να παράγει για την εταιρία αρωματικά φυτά. Επίσης τέτοιοι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί έχουν συσταθεί στη Θεσσαλία, τη Λάρισα, τη Νότια Εύβοια για ζωική παραγωγή (όπου πάλι έχει συναφθεί συμβόλαιο με ιδιωτική εταιρία) κ.λπ.» (21/12/2009). Ουσιαστικά δηλαδή, πρόκειται για κλαδικούς συνεταιρισμούς, οι οποίοι παράγουν πρωτογενώς και πολλές φορές μεταποιούν –τυποποιούν και εμπορεύονται ένα προϊόν όπως το γάλα, το λάδι, το κρασί κ.λπ. Οι παραγωγοί δέχονται τεχνική υποστήριξη, πληροφορίες, εφόδια κ.ά.. από τον κλαδικό συνεταιρισμό, ο οποίος αναλαμβάνει να προωθήσει εμπορικά το βιολογικό προϊόν. «Είναι οι ανάγκες της αγοράς που σε οργανώνουν και προσαρμόζεσαι σε αυτές. Οι αγορές επιτάσσουν την οργάνωση των παραγωγών» (Δ. Μ., 21/12/2009). Η ολοένα αυξανόμενη ζήτηση για ποιοτικά και ασφαλή προϊόντα και η ώθηση που έδωσε η ζήτηση αυτή στην ανάπτυξη της αγοράς για τα βιολογικά προϊόντα, δημιούργησε αντίστοιχα ανάγκες για μεγάλες ποσότητες βιολογικά παραγόμενου προϊόντος, οι οποίες θα προέλθουν από το συντονισμό ενεργειών που θα αφορούν είτε στην αύξηση των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων, είτε στη «δικτύωση» των βιοκαλλιεργητών και την οργάνωσή τους σε ομάδες/ενώσεις/συνεταιρισμούς κ.ά. προκειμένου να πετύχουν καλύτερα κόστη παραγωγής, καλύτερη πληροφόρηση για τους όρους της αγοράς και καλύτερη πρόσβαση στην αγορά, που αποτελεί και το μεγάλο ζητούμενο.

Έχει ενδιαφέρον να αναλύσουμε την προσπάθεια αυτή καλλιέργειας αρωματικών φυτών από τον νεοϊδρυθέντα συνεταιρισμό στο Αγρίνιο, στον οποίο μετέχουν συνολικά 10 παραγωγοί, με τη συνδρομή του γεωπόνου και διευθυντή του Καπνικού Σταθμού Αγρινίου του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. Την πρωτοβουλία είχε ένας από αυτούς τους παραγωγούς, ο οποίος διατηρεί εκμετάλλευση 300 ιδιόκτητων στρεμμάτων με διάφορες καλλιέργειες –ανάμεσα στις οποίες και αρωματικά φυτά– και ο οποίος ήρθε

---

¹⁶¹ Γενικός Γραμματέας της Ελληνικής Διεπιστημονικής Εταιρίας για τη Βιολογική Γεωργία και ιδρυτικό Μέλος του ελληνικού τμήματος της IFOAM, που έχει ως άξονα την ισότητα και το Fair Trade.

σε επαφή με μία εταιρεία στην Ελβετία, με την οποία τελικά υπέγραψε ειδικό συμφωνητικό εμπιστοσύνης που προέβλεπε την χορήγηση σπόρων και την παροχή υποστήριξης κατά την καλλιέργεια των φυτών (με την προϋπόθεση της διάθεσης του συνόλου της παραγωγής που θα προκύψει από τους σπόρους αυτούς, αποκλειστικά στην εν λόγω εταιρεία). Κάθε παραγωγός, που συμμετέχει στους πειραματικούς αγρούς, χρησιμοποιεί ελάχιστη έκταση από την εκμετάλλευσή του. Ωστόσο, η συνολικά διατεθείσα έκταση για την καλλιέργεια των αρωματικών φυτών μπορεί να φτάσει και τα 1.000 στρέμματα, μόλις τελειώσουν τα πειράματα και ξεκινήσει η παραγωγή. Κάποια από τα φυτά που χρησιμοποιούνται στους πιλοτικούς αγρούς είναι τα *Melissa officinalis* (μελισσόχορτο), *Salvia officinalis* (φασκομηλιά), *Salvia sclarea* (μέντα), *Trifolium pratense* (κόκκινο τριφύλλι), *Echinacea purpurea* (εχινάκια), *Silybum Marianna* (γαϊουδαράγκαθο), *Rosmarinus officinalis* (δενδρολίβανος) και *Occimum basilicum* (βασίλικός). Τα θετικά αποτελέσματα των πιλοτικών αγρών, θα δώσουν την ώθηση για την εντατικότερη καλλιέργεια των φυτών αυτών από τα μέλη του συνεταιρισμού, γεγονός που, με τη σειρά του, θα οδηγήσει σε υπογραφή σύμβασης με την ελβετική εταιρεία που έχει δεσμευτεί να απορροφήσει την παραγωγή τους. Τα περισσότερα καλλιεργούμενα είδη δεν είναι ιδιαίτερα απαιτητικά ούτε σε χημικές εισροές ούτε σε καλλιεργητικές φροντίδες, με εξαίρεση την καταπολέμηση των ζιζανίων, κυρίως κατά τον πρώτο χρόνο της καλλιέργειας, η οποία πραγματοποιείται με το χέρι (δεν επιτρέπεται η χρήση χημικών). Σημαντικό είναι το γεγονός ότι η καλλιέργεια των αρωματικών φυτών μπορεί να αξιοποιήσει τις υποδομές που ήδη υπάρχουν από την καλλιέργεια του καπνού, όπως τα σπορεία και τα ξηραντήρια. Ο σημαντικότερος προβληματισμός του παραγωγού, είναι η εξασφάλιση αγοράς ικανής να απορροφήσει την παραγωγή, είτε αυτή αφορά σε δρόγη, είτε –μελλοντικά– σε επεξεργασμένο προϊόν. Για να εξασφαλιστεί η διέξοδος προς την αγορά, ο παραγωγός επιδιώκει την υπογραφή μακροχρόνιου συμβολαίου συνεργασίας με την Ελβετική εταιρεία, το οποίο όμως προϋποθέτει την παραγωγή φυτών με μακροχρόνια σταθερά ποιοτικά χαρακτηριστικά, προκειμένου να καθίσταται ευκολότερη και λιγότερο δαπανηρή η επεξεργασία τους από όποιον αναλάβει το έργο αυτό. Μελλοντικός στόχος των μελών του συνεταιρισμού είναι η κατασκευή αποστακτηρίου, με το οποίο, πλέον, θα μπορούν οι ίδιοι να επεξεργάζονται τα φυτά που καλλιεργούν, προκειμένου να μην εμπορεύονται απλά ξηρή δρόγη αλλά επεξεργασμένο προϊόν (αιθέρια έλαια και αποστάγματα),

πραγματοποιώντας ταυτόχρονα και την τυποποίηση του προϊόντος.

<http://www.agroepiloges.gr/AromatikaAitolo.aspx>

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στην Ομοσπονδία Ενώσεων Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος (Ο.Ε.Β.Ε.), η οποία αποτελεί ουσιαστικά εξέλιξη της Ένωσης Επαγγελματιών Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος (Ε.Ε.Β.Ε.). Η Ο.Ε.Β.Ε. έχει ως στόχο την υποστήριξη των βιοκαλλιεργητών, την προώθηση της βιολογικής γεωργίας, τις επιδοτήσεις και την ένταξη των βιοκαλλιεργητών σε αναπτυξιακά προγράμματα. Ακόμη, ζητήματα με τα οποία θα καταπιαστεί η Ομοσπονδία είναι οι βιολογικές αγορές, η έρευνα, η προβολή και διάθεση των βιολογικών προϊόντων, ο έλεγχος και η πιστοποίηση των βιολογικών προϊόντων και η χορήγηση των αδειών παρέκκλισης. Η Ο.Ε.Β.Ε., έχει συμβάλει στην προβολή και επίλυση πολλές φορές των προβλημάτων του αντιμετωπίζει ο χώρος της βιολογικής παραγωγής όπως είναι η έλλειψη των απαιτούμενων νομοθετικών ρυθμίσεων, η έλλειψη γνώσεων από τους παραγωγούς, οι ελάχιστες έως ανύπαρκτες υποδομές μεταποίησης, η αναρχία στο χώρο της λιανικής πώλησης, τα σημαντικά κενά στην ενημέρωση των καταναλωτών κ.λπ.

Το 2006, η Ο.Ε.Β.Ε. υπέβαλε στο Υπουργείο (μετά από παρότρυνση του ίδιου του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων) μία σημαντική πρόταση για τη δημιουργία Εθνικής Διεπαγγελματικής Οργάνωσης Βιολογικών Προϊόντων, η οποία θα περιελάμβανε τη συμμετοχή των εξής φορέων: την Ομοσπονδία Ενώσεων Βιοκαλλιεργητών Ελλάδας με 13 ψήφους, τους Συνεταιρισμούς Παραγωγών Βιολογικών Προϊόντων με 7 ψήφους, τους Συλλόγους (Λαϊκών) Αγορών με 3 ψήφους, το Σύνδεσμο Μεταποιητών & Εμπόρων με 6 ψήφους, το Σύλλογο Καταστηματαρχών με 6 ψήφους και τις οργανώσεις καταναλωτών με 6 ψήφους. Αποφασίσθηκε και καταγράφηκε στο καταστατικό ότι όλες οι αποφάσεις της Διεπαγγελματικής (και στη Γεν.Συνέλευση και στο Διοικ. Συμβούλιο) θα λαμβάνονται με ομοφωνία. Πριν δε προχωρήσει η τελική υπογραφή του καταστατικού και η κατάθεση του στο πρωτοδικείο για τη νομιμοποίηση της Διεπαγγελματικής, αποφασίσθηκε να γίνει μία τελευταία προσπάθεια για τη συμμετοχή και άλλων φορέων που πιθανόν θα επιθυμούσαν να συμμετάσχουν. Η ολοκλήρωση των διαδικασιών σύστασης της Διεπαγγελματικής, είχε οριστεί για τις 27/9/06. Ωστόσο, ο Σύλλογος Βιοκαλλιεργητών Λαϊκών Αγορών Αττικής, ο Σύλλογος Καταστηματαρχών Βιολογικών & Φυσικών Προϊόντων «BIOZΩ» και η

Πανελλήνια Ένωση Καταναλωτών «ΒΙΟΚΑΤΑΝΑΛΩΤΕΣ ΓΙΑ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΖΩΗ», κατήγγειλαν την πρωτοβουλία αυτή ως προσπάθεια εξαπάτησης των φορέων που εμπλέκονται στη βιολογική γεωργία,¹⁶² αφήνοντας υπονοούμενα για το προεδρείο του διοικητικού συμβουλίου της Ο.Ε.Β.Ε., «ηγετικό μέλος της οποίας υπήρξε παλαιό στέλεχος του κυβερνώντος κόμματος» (Μ.Κ., Επιστολή προς Υφυπουργό Γεωργίας 18/09/06). Τα τρία σωματεία, απηύθυναν αντίστοιχα πρόσκληση προς κάθε φορέα και συλλογικότητα του χώρου των βιολογικών προϊόντων σε μία έκτακτη πανελλαδική συνάντηση των φορέων και των συντελεστών των Βιολογικών Προϊόντων για τις 25/09/06 στο αμφιθέατρο της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας (Γ.Σ.Ε.Ε.).

Αυτό ήταν ένα μελανό σημείο στις σχέσεις της Ομοσπονδίας με άλλους εμπλεκόμενους φορείς στο χώρο της βιολογικής γεωργίας, το οποίο ο κ. Μ.Κ., πρόεδρος επί δέκα χρόνια της Ένωσης Επαγγελματιών Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος, περιγράφει χαρακτηριστικά: «Την περίοδο που συστάθηκε η Ομοσπονδία (2004), είχε κάποιες “παιδικές ασθένειες”, που τώρα δείχνει να τις ξεπερνάει...». Και το «τώρα», ερμηνεύεται προφανώς με αλλαγές προσώπων στη διοίκηση της Ομοσπονδίας και με «διαφανείς» διαδικασίες (τα εισαγωγικά τα βάζω όχι διότι αμφισβητώ τη διαφάνεια των διαδικασιών, αλλά διότι πολλές φορές η «διαφάνεια» κρίνεται με μία υποκειμενική προσέγγιση που δεν μένει ανεπηρέαστη από τα πρόσωπα, τις σχέσεις με τα πρόσωπα αυτά και τις καταστάσεις που έχουν διαμορφωθεί γύρω από τα πρόσωπα αυτά). Η προσπάθεια αυτή για δημιουργία «Διεπαγγελματικής» και η αντίδραση που επέφερε στον ευρύτερο χώρο των βιολογικών προϊόντων, επιβεβαιώνει την υποψία μου ότι τα πρόσωπα, οι προθέσεις τους και η δικτύωσή τους αντίστοιχα με άλλα πρόσωπα (και όχι φορείς), έπαιξαν και παίζουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο σε όλο αυτό που ονομάζουμε ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας. Η βιολογική γεωργία

¹⁶² Κύρια αιτιολογία της καταγγελίας ήταν ότι «η ηγετική ομάδα της Ο.Ε.Β.Ε. που είχε και την πρωτοβουλία των συναντήσεων για τη δημιουργία της «Διεπαγγελματικής», προσκάλεσε ελάχιστους πολύ μικρούς συνεταιρισμούς, ξεχνώντας τις μεγάλες συνεταιριστικές οργανώσεις των παραγωγών Σάμου, Σητείας, Αιγιαλείας, Λέσβου, Βόλου (ΕΒΟΛ) και πολλές άλλες με εκατοντάδες μέλη. Με αυτό τον τρόπο ιδρυτικά μέλη της «Διεπαγγελματικής» είναι μικροί συνεταιρισμοί και ομάδες παραγωγών, που εκπρόσωποί τους είναι κυρίως τα μέλη του Δ.Σ. της Ο.Ε.Β.Ε. Έτσι, από τους έξι συνεταιρισμούς ιδρυτικά μέλη της "Διεπαγγελματικής", οι τρεις έχουν άμεσα εκπροσώπους μέλη της ηγετικής ομάδας της Ο.Ε.Β.Ε.»

http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=2852&Itemid=0

ξεκίνησε ως δικτύωση προσώπων, ως μία ιδιωτική και καινοτόμα πρωτοβουλία, με ένα κοινωνικό και ιδεολογικο-πολιτικό υπόβαθρο που συντρόφευε και συντροφεύει τους πρωτεργάτες της στα πρώτα βήματα εδραίωσής της στην Ελλάδα. Προφανώς, ο χώρος της βιολογικής γεωργίας παραμένει δικτύωση προσώπων, ενός πυρήνα προσώπων – προσωπικοτήτων, που απέκτησαν θεσμικούς ρόλους με την πάροδο χρόνων αρκετών, για να εξασφαλίσουν την παρουσία και την «καλώς» νοούμενη ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας και των ανθρώπων που την υπηρετούν. Και όταν μιλώ για «καλώς» νοούμενη ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, εννοώ την ανάπτυξη που δεν γυρίζει το κεφάλι της στις αρχές που την χαρακτήρισαν και την διέκριναν ως κάτι το ξεχωριστό, με σεβασμό στο περιβάλλον, τον άνθρωπο που την υπηρετεί αλλά και τον υπηρετεί και τον άνθρωπο που γεύεται τους καρπούς της μέσα από μία σχέση εμπιστοσύνης.

Κάποια από τα γενικότερα προβλήματα που έχει θέσει η Ομοσπονδία Ενώσεων Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος, είναι: α) η δημιουργία εθνικών προτύπων και η νομοθετική ρύθμιση της αδειοδότησης και λειτουργίας των καταστημάτων αποκλειστικής πώλησης βιολογικών προϊόντων β) η δυνατότητα ένταξης για οικονομική ενίσχυση νέων παραγωγικών μονάδων επεξεργασίας αποκλειστικά βιολογικών προϊόντων σε κλάδους που θεωρούνται «κορεσμένοι», όπως Ελαιτριβεία, Τυροκομεία, κ.λπ. γ) η ενίσχυση από το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. της στοχευμένης έρευνας σχετικά με τα καλλιεργητικά προβλήματα και τα προβλήματα εκτροφής που αντιμετωπίζονται κατά τον βιολογικό τρόπο παραγωγής (εδώ κάνει εντύπωση ότι δεν αναφέρονται τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα όπως το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών) καθώς και η εντατικοποίηση της ουσιαστικής ποιοτικής εκπαίδευσης των βιοκαλλιεργητών από τον ΟΓΕΕΚΑ-ΔΗΜΗΤΡΑ και από άλλους εκπαιδευτικούς φορείς. Σε σχέση με την αντιμετώπιση των προβλημάτων που παρατηρούνται κατά την εφαρμογή των διαδικασιών ελέγχου και πιστοποίησης από τους Πιστοποιητικούς Οργανισμούς, υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα Γραφείο Υποστήριξης στον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π., στο οποίο θα μπορούν να προσφεύγουν οι βιοκαλλιεργητές που θεωρούν ότι αδικούνται από τους Πιστοποιητικούς Οργανισμούς (σε θέματα αυθαίρετης τιμολόγησης και αύξησης των τιμών χρέωσης σε σχέση με αυτές που έχουν συμφωνηθεί κατά την έναρξη συνεργασίας τους με τους ελεγχόμενους παραγωγούς) και το οποίο σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα θα δίνει λύσεις.

Ειδικότερα, η Ομοσπονδία θέτει ζητήματα επιτάχυνσης της διαδικασίας υπογραφής της ΚΥΑ που αφορά στην κάλυψη των δαπανών πιστοποίησης, γεωπόνου σύμβουλου, αναλύσεων, συμμετοχής σε εκθέσεις, διαφήμισης και προβολής των βιολογικών προϊόντων στους καταναλωτές, την ενθάρρυνση της κατανάλωσης Βιολογικών Τροφίμων στα Κρατικά Ιδρύματα (Νοσοκομεία, βρεφονηπιακούς & παιδικούς σταθμούς, καντίνες σχολείων, κλπ) σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, την αναθεώρηση του προγράμματος «Αλέξανδρος Μπαλατατζής 2007-2013» ώστε να υπάρξει ουσιαστική αύξηση των πόρων ενίσχυσης της Βιολογικής Γεωργίας & Κτηνοτροφίας (ούτως ώστε οι ενισχύσεις για την επόμενη περίοδο να είναι τουλάχιστον ίσες με το ύψος των ενισχύσεων που λάμβαναν οι βιοκαλλιεργητές – βιοκτηνοτρόφοι κατά τα τελευταία χρόνια). Περαιτέρω, επισημαίνουν ότι θα πρέπει να επανεξεταστούν η χορήγηση ενισχύσεων στα οπωροκηπευτικά (που καταργείται με το σημερινό πρόγραμμα), τα οποία αποτελούν και τον σημαντικότερο και πλέον ευαίσθητο τομέα της φυτικής παραγωγής, καθώς και η χορήγηση ενίσχυσης (ίσως σε νέες βάσεις) των βιολογικών χοιρινών, που επίσης καταργείται με το νέο πρόγραμμα. Άμεσα δε, τίθεται το θέμα της πληρωμής της ενίσχυσης των βιοκαλλιεργητών για το 2008 και όσων είναι ακόμη απλήρωτοι για παλιότερα χρόνια, η προκήρυξη το ταχύτερο δυνατό των δράσεων ένταξης νέων παραγωγών στα σχετικά προγράμματα ενίσχυσης της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας (Μέτρο 2.1.4., Δράσεις 1.1 & 1.2) και του μέτρου 1.3.3. «Δραστηριότητες ενημέρωσης και προώθησης των βιολογικών προϊόντων» και να εφαρμοστεί η ΚΥΑ και το αντίστοιχο Προεδρικό Διάταγμα, που αφορά στη λειτουργία των Βιολογικών (Λαϊκών) Αγορών σε όλη τη χώρα (καθώς τώρα λειτουργούν χωρίς θεσμικό πλαίσιο) και τέλος τη μείωση των γραφειοκρατικών αγκυλώσεων στις διαδικασίες επιδότησης της βιολογικής κτηνοτροφίας, καθώς και στο θέμα των «αδειών παρέκκλισης». <http://tsouknida.com/2009/02/04> (από επιστολή που παρέδωσε το Δ.Σ. της Ο.Ε.Β.Ε. στον Υφυπουργό Μιχάλη Παπαδόπουλο σε συνάντησή τους στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων).

Δεν θα πρέπει επίσης να παραλείψουμε ότι η στάση της Ο.Ε.Β.Ε. υπήρξε αρνητική στην πρωτοβουλία του Υ.Π.Α.Α.&Τ. για σύγκλιση της Εθνικής Επιτροπής

Βιολογικών Προϊόντων¹⁶³ λίγες μέρες πριν τις εκλογές του Οκτωβρίου 2009, «όταν η πολιτική ηγεσία του ΥΠΑΑ&Τ έχει επιδείξει πλήρη αδιαφορία για τα χρονίζοντα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Βιολογική Γεωργία στη χώρα μας... Θεωρούμε ότι ενέργειες του είδους αυτού, δεν έχουν καμία σοβαρότητα και σίγουρα δεν στοχεύουν στην ανάπτυξη και εδραίωση της βιολογικής παραγωγής στην χώρα μας» (Επιστολή της Ομοσπονδίας Ενώσεων Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος προς το ΥΠΑΑ&Τ για τη συνάντηση της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων, 14/09/09 στο http://www.paseges.gr/portal/cl/tn/CentralGreece_Envvoia/co/232f91f0-efc8-4e03-960c-2eb10efe2870). Η Ομοσπονδία θεώρησε ότι η σύγκλιση αυτής της Επιτροπής δεν έχει λάβει υπόψη της τις απόψεις των ίδιων των βιοκαλλιεργητών και των οργανώσεών τους, ενώ ουσιαστικά οι αποφάσεις της Επιτροπής αφορούν αυτούς τους ίδιους τους βιοκαλλιεργητές (γι' αυτό και θα έπρεπε να υπάρχουν εκπρόσωποι των βιοκαλλιεργητών σε όλα τα στάδια προετοιμασίας σύνταξης των ΚΥΑ που τους αφορούν). Και ενώ οι περισσότεροι φορείς εκπροσωπούνται στην Επιτροπή με πάνω από μία ψήφο (όπως οι συνεταιρισμοί των αγροτών με την ΠΑΣΕΓΕΣ, τη ΓΕΣΑΣΕ και τη ΣΥΔΑΣΕ ή οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης με τους 11 εκπροσώπους τους), η Ομοσπονδία Ενώσεων Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος, εκπροσωπείται μόνο με μία ψήφο! (Α.Β., 2411/2009).

Η Πανελλήνια Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Βιολογικών Προϊόντων, συστάθηκε πρόσφατα, από Συνεταιρισμούς και Ομάδες Παραγωγών από όλη την Ελλάδα, που παράγουν και εμπορεύονται αποκλειστικά βιολογικά προϊόντα. Κύριος σκοπός της είναι η από κοινού προβολή, προώθηση και πώληση των Ελληνικών Βιολογικών Προϊόντων, στην Ελληνική και Διεθνή Αγορά. Η συμμετοχή στη Διεθνή Έκθεση BIOFACH 2009 αποτέλεσε το πρώτο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση, ενώ στο άμεσο μέλλον έχουν σχεδιασθεί και άλλες σημαντικές δράσεις της Ένωσης, προς την ίδια κατεύθυνση. Η Πανελλήνια Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Βιολογικών Προϊόντων συμμετείχε με δικό της περίπτερο στην διεθνή έκθεση BIOFACH 2009,

¹⁶³ Η σύσταση της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων, είχε ως στόχο τη στήριξη του αγροτικού εισοδήματος, την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων και την επίτευξη προστιθέμενης αξίας για αυτά. Σύμφωνα με το ΥΠΑΑ&Τ, η Επιτροπή θα έχει συμβουλευτικό ρόλο προς την πολιτική ηγεσία του υπουργείου και στόχο τη συνεχή διαβούλευση με τους εκπροσώπους του τομέα, ώστε να υπάρξει συστηματική παρακολούθηση τόσο της πορείας όσο και της εφαρμογής όλων των πολιτικών για την ανάπτυξη του συγκεκριμένου κλάδου στη χώρα μας.

από 19 έως 22 Φεβρουαρίου, παρουσιάζοντας βιολογικά προϊόντα από όλη της Ελλάδα, με σημαντικότερα τα φρέσκα οπωροκηπευτικά, το ελαιόλαδο, τις ελιές, το κρασί και το ούζο, κλείνοντας συμφωνίες με ορισμένους από τους σημαντικότερους εισαγωγείς της Γερμανίας, Αγγλίας, Γαλλίας, Ολλανδίας και Ελβετίας. (<http://www.paseges.gr/portal/cl/co/c8cd9d38-deaa-498c-95ec-478a03256cbe>).

Η κα Μ.Μ.¹⁶⁴, στέλεχος της ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. έως τον Ιούνιο του 2008, η οποία πρωτοστάτησε στη δημιουργία βιολογικής ομάδας στην ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ και σε οποιαδήποτε ενέργεια είχε να κάνει με την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας – κτηνοτροφίας στη χώρα μας, θα πει σχετικά με την επαγγελματική οργάνωση των αγροτών και πιο συγκεκριμένα των βιοκαλλιεργητών: «Η Ένωση είναι μία επιχείρηση, που έχει κέρδη, που δίνει στην αγορά. Ευτυχώς που υπάρχουν Ενώσεις (συνεταιριστικές) που λειτουργούν σαν επιχειρήσεις –μπορώ να πω ότι είναι γύρω στις είκοσι. Ευτυχώς που υπάρχουν πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί¹⁶⁵ (όχι μόνο τοπικοί

---

¹⁶⁴ Η κα Μ.Μ. ξεκίνησε να εργάζεται στην ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. από το 1988. Παράλληλα, υπήρξε μέλος του Σ.Ο.Γ.Ε. και του μετέπειτα πυρήνα που δημιούργησαν τη ΔΗΩ, την οποία και υπηρέτησε έως το 2001 ή 2002. Η κα Μπίστη υπήρξε από τους ανθρώπους που ανέπτυξαν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη βιολογική γεωργία από τα φοιτητικά κιόλας χρόνια και χάρη σε αυτήν συστάθηκε στην ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. ένα Τμήμα Βιολογικής Γεωργίας για την εξέταση όλων των ζητημάτων που αφορούσαν στην ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα, προκειμένου να ενημερώνονται τα μέλη της ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. Στα πλαίσια αυτού του Τμήματος, γινόντουσαν κάποιες συναντήσεις και μετέφεραν τις προτάσεις τους στο Υπουργείο Γεωργίας και την Ε.Ε. Η πρωτοβουλία αυτή δεν έτυχε ιδιαίτερης στήριξης από την ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ., καθώς ενώ είχε τη δυνατότητα να συμμετέχει με εκπροσώπους της σε Επιτροπές της Ε.Ε. για τη βιολογική γεωργία, προτίμησε να εξασφαλίσει θέση σε εκείνες τις επιτροπές που αφορούσαν άλλα προϊόντα και όχι τα βιολογικά. Έτσι, παρακολουθούσαν τα διάφορα ζητήματα της βιολογικής γεωργίας μέσω διαδικτύου και ενημέρωναν τις σχετικές Επιτροπές της Ε.Ε. μέσω ηλεκτρονικών μηνυμάτων. «Η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. έχει την εκπροσώπηση των αγροτών, πηγαίναμε έξω (εξωτερικό). Αλλά δεν πηγαίναμε στην Επιτροπή για τα βιολογικά. Η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. δεν είχε λόγο (θέση) αλλά ούτε και το Υπουργείο μας καλούσε να μας ρωτήσει ποιες είναι οι θέσεις μας» (Μ.Μ., 22/12/09).

¹⁶⁵ Σε αντίθεση με το τι ισχύει στις Συνεταιριστικές Ενώσεις, στα βιολογικά προϊόντα υπάρχουν ορισμένοι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί όπως ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Βιοκαλλιεργητών Μεσσαράς Κρήτης (από τους πρώτους που ιδρύθηκαν στο χώρο), ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Βιοκαλλιεργητών Κροκέων Λακωνίας, ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Βιοκαλλιεργητών και Βιοκτηνοτρόφων Νομού Δράμας, ο οποίος ιδρύθηκε το 2007 με στόχο την εγκατάσταση, την παραγωγή, την τυποποίηση και τη διάθεση της παραγωγής των Blueberries, ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Βιοπαραγωγών Ν. Τρικάλων, ο

αλλά και κλαδικοί) που λειτουργούν σαν επιχειρήσεις και είναι καμιά πενήνταριά στην Ελλάδα... Δεν υπάρχουν Συνεταιριστικές Ενώσεις αποκλειστικά για βιολογικά προϊόντα. Υπάρχουν ωστόσο Ενώσεις, όπως είναι η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Βόλου¹⁶⁶ (Ε.Α.Σ. Βόλου) ή η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Λάρισας – Τυρνάβου – Αγιάς¹⁶⁷, από τις πιο ιστορικές στη χώρα μας, στις οποίες η βιολογική παραγωγή αποτελεί ένα μικρό κομμάτι παραγωγής των Ενώσεων. Δεν μπορείς να υποχρεώσεις κανέναν. Οι Ενώσεις αυτές είναι τεράστιες επιχειρήσεις με κάποιο τζίρο δισεκατομμυρίων ευρώ. Η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Βόλου έχει 15.000 παραγωγούς και 70 συνεταιρισμούς. Η ΕΒΟΛ, η Συνεταιριστική Γαλακτοβιομηχανία της Ε.Α.Σ. Βόλου, αποτελεί μια πολύ καλή προσπάθεια παραγωγής πιστοποιημένων βιολογικών προϊόντων γάλακτος (γίδινο εμφιαλωμένο φρέσκο βιολογικό γάλα, καθώς και τα παράγωγα αυτών –γιαούρτι γίδινο και πρόβειο βιολογικό, γίδινο βούτυρο βιολογικό και γίδινο τυρί βιολογικό) και αυτή τη στιγμή μπαίνει και στο αγελαδινό βιολογικό, καθώς έχει συνάψει εμπορικές συμφωνίες με λιανεμπορικές αλυσίδες (σούπερ μάρκετ). Συνεπώς, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το

οποίος ηγήθηκε της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Equal για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και υλοποιείται από την «Ορεινή Σύμπραξη» κ.ά., που επιβεβαιώνουν τις αυξανόμενες προσπάθειες των βιοκαλλιεργητών για επαγγελματική οργάνωση και δικτύωση. Ωστόσο, κάποιες από αυτές, ξεκινούν καθαρά ως επιχειρηματικές πρωτοβουλίες –συνήθως ενός ιδιώτη– που διεκδικούν μερίδα από το καινούριο και πολλά υποσχόμενο κομμάτι της αγοράς των βιολογικών προϊόντων.

¹⁶⁶ Η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Βόλου ιδρύθηκε το 1926 και είναι το δευτεροβάθμιο συνεταιριστικό όργανο των Συνεταιρισμών των χωριών γύρω από τον Βόλο, καθώς και των χωριών του Δυτικού Πηλίου και της περιοχής του Βελεστίου. Το 1952 ιδρύεται από την Ένωση η Γαλακτοβιομηχανία ΕΒΟΛ, με αντικείμενο τη συγκέντρωση, επεξεργασία και διάθεση του αγελαδινού γάλακτος στην τοπική αγορά. Ο σκοπός της ίδρυσης ήταν και συνεχίζει να είναι η δυνατότητα της Συνεταιριστικής Οργάνωσης στην άσκηση παρεμβατικής πολιτικής στην τιμή του αγελαδινού, γιδίνου και πρόβειου γάλακτος, και η διασφάλιση του εισοδήματος των κτηνοτρόφων της περιοχής. <http://images.tanea.gr/assetservice/Image.ashx?c=10899742&r=0&p=0&t=0&q=100&n=1&s=1&w=800> Έτσι σήμερα έχει επιτευχθεί οι κτηνοτρόφοι της Ένωσης να απολαμβάνουν από τις υψηλότερες τιμές που δίνονται.

¹⁶⁷ Η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Λάρισας – Τυρνάβου – Αγιάς ιδρύθηκε το 1925 και έχει σαν μέλη της τους 159 Πρωτοβάθμιους Συνεταιρισμούς των επαρχιών Λάρισας, Τυρνάβου και Αγιάς του Νομού Λάρισας (εκπροσωπώντας 24.000 περίπου φυσικά πρόσωπα – αγρότες).

έχουν υποστηρίξει αυτοί που ξεκινάνε να κάνουν βιολογική παραγωγή (όσον αφορά στην ολοένα μεγαλύτερη διείσδυση των βιολογικών προϊόντων στην αγορά), αλλά δεν έχουν μπορέσει να διευρύνουν τη βάση» (22/12/09). Η ίδια πάλι για το θέμα της οργάνωσης των παραγωγών: «Εγώ θεωρώ ότι οι συνεταιριστικοί φορείς πρέπει να έχουν την ομάδα τους οπωσδήποτε, γιατί έχουν άλλα προβλήματα και λειτουργούν σε άλλη κλίμακα οι παραγωγοί. Οι μεμονωμένοι παραγωγοί έχουν κάνει ομάδες βιοκαλλιεργητών –πολλές από αυτές ονομάζονται Ενώσεις αλλά δεν είναι Ενώσεις με την συνεταιριστική έννοια– και λειτουργούν ως σύλλογοι βάσει του αστικού κώδικα και αποτελούνται από ομάδες 5, 10, 20 ατόμων. Όλα χρειάζονται. Και σίγουρα χρειάζεται και μια «ομπρέλα» που να βρίσκονται όλοι αυτοί και να συζητάνε για τα θέματα που τους απασχολούν. Και αυτό είχα προτείνει στον κ. Σκιαδά, Γενικό Γραμματέα του ΥΠΑΑ&Τ να προχωρήσουμε στη σύσταση Εθνικής Επιτροπής για τα Βιολογικά Προϊόντα. Άργησε και αυτός. Αυτή ιδρύθηκε τον Ιούλιο...» (22/12/09). Για την πρωτοβουλία αυτή, αναφερθήκαμε αναλυτικά σε προηγούμενη ενότητα.

Από τον Σύλλογο Αγορών Βιοκαλλιεργητών Αττικής, θα μου απαντήσουν σχετικά με το ζήτημα της επαγγελματικής οργάνωσης των βιοκαλλιεργητών – βιοπαραγωγών: «Δεν ξέρω αν οργανώνονται εύκολα. Καταρχήν οι συνεταιρισμοί, έτσι όπως είχαν λειτουργήσει τα προηγούμενα χρόνια, έχουν δημιουργήσει ένα πολύ κακό συναίσθημα σε όλους. Ακούμε συνεταιρισμός και δεν θέλουμε να έχουμε καμία σχέση μαζί τους. Ένα άλλο πρόβλημα που δημιουργείται και σε εμάς, είναι ότι οι συνεταιρισμοί ορίζονται ως εμπορικές οντότητες. Αμέσως αμέσως αυτό δημιουργεί ένα ζήτημα στις δικές μας αγορές, αν μπορεί δηλαδή να συμμετέχει σε αυτές μια ομάδα παραγωγών ή ένας συνεταιρισμός¹⁶⁸ ή θες να κρατάς τον παραγωγικό χαρακτήρα της αγοράς. Μπαίνουν πολλά στη μέση...» (Ι.Θ., 19/11/2009). Σύμφωνα με τα λεγόμενά της, στην Ελλάδα υπάρχει μία κατάσταση φυσικών προσώπων και από εκεί και πέρα κάποιων συνεταιρισμών ή επιχειρήσεων, που έχουν το πάνω χέρι. Αντίθετα στην Ευρώπη, υπάρχει μια ενδιάμεση κατάσταση αυτή των μικρών

¹⁶⁸ Βάσει του ΠΔ που ισχύει από τις 28/08/08, οι οργανώσεις αυτές έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στις αγορές των βιοκαλλιεργητών. Ωστόσο, πρόκειται για συμμετοχή νομικών οντοτήτων με εμπορική ιδιότητα (βάσει του νόμου 2810/2000), κάτι το οποίο βρίσκει αντίθετες τις αγορές παραγωγών, οι οποίες θέτουν και ζήτημα δυνατότητας ανταγωνισμού με αυτές τις ομάδες.

παραγωγικών επιχειρήσεων. Όταν δηλαδή οι μεμονωμένοι παραγωγοί της βιολογικής γεωργίας δεν έχουν την απόδοση που θα έπρεπε για να καλύψουν τα κόστη τους και για να δημιουργήσουν μία οικονομία κλίμακας, θα φτιάξουν μία μικρή παραγωγική μονάδα. Ωστόσο, στην Ελλάδα κάτι τέτοιο προϋποθέτει αλλαγή επαγγέλματος, καθώς οι παραγωγοί δεν θα μπορούν να είναι εγγεγραμμένοι στον ΟΓΑ, αλλά ούτε και να λαμβάνουν επιδοτήσεις για πολλές δράσεις. Πάντως παραδέχεται ότι υπάρχουν ορισμένες αξιόλογες ομάδες βιοπαραγωγών, οι οποίες λειτουργούν εξαιρετικά, δεν υπάρχει κακοδιαχείριση και χαρακτηρίζονται από μεγάλη διαφάνεια (στην Κρήτη για παράδειγμα, επειδή οι Κρητικοί δραστηριοποιήθηκαν πιο γρήγορα σε κάποια σπαρωκηπευτικά προϊόντα, αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υπάρξουν πολλές τέτοιες ομάδες με πιο χαρακτηριστική αυτήν της BIANAME A.E.)¹⁶⁹ Σχετικά με το αν αυτές οι οργανώσεις συμβάλουν στην προώθηση της βιολογικής γεωργίας και των αιτημάτων των βιοκαλλιεργητών, θα μου απαντήσει: «Στην αγορά δεν λειτουργούν ιδιαίτερα οι ενώσεις. Λειτουργούν οι σύλλογοι των βιοκαλλιεργητών που κάνουν αγορές. Εκεί πέρα ανεξαρτήτως –είτε είσαι από τη Λακωνία είτε είσαι από την Αρκαδία– μπορείς να συμμετέχεις στην τοπική σου ένωση, αλλά αν έρχεσαι στις αγορές, ανήκεις στο σωματείο αυτό. Υπάρχουν από ότι έχω δει κάποιες ενώσεις που έχουν κάνει κάποια δουλειά για τα προϊόντα τους τα τοπικά, για τους παραγωγούς τους, αλλά αυτά δεν θα τα δεις μέσα από τη συγκεκριμένη αγορά ή τις αγορές των βιοκαλλιεργητών. Αυτά θα τα δεις γενικά στα ράφια, θα τα δεις σε εκθέσεις, θα τα δεις αλλού. Στον καταναλωτή ευρύτερα φαίνεται αυτό το πράγμα (19/11/2009).

---

¹⁶⁹ Η BIANAME A.E. (Βιολογική Ανάπτυξη Μεσσαράς) είναι ένα δίκτυο παραγωγών που λειτουργούν συντονισμένα σε όλη την Κρήτη με στόχο τη σταθερή και οργανωμένη παροχή υψηλής ποιότητας βιολογικών προϊόντων στην αγορά όλο το χρόνο. Το δίκτυο αυτό οργανώνει, προγραμματίζει και παρακολουθεί την παραγωγή των προϊόντων, παρέχοντας τεχνική υποστήριξη, προμήθεια εφοδίων, και εκπαίδευση στους παραγωγούς –μέλη της. Η εταιρεία έχει ως σκοπό την εμπορία των βιολογικών προϊόντων, τα οποία συγκεντρώνει κατευθείαν από τον παραγωγό, τα διαλέγει στη βάση ποιοτικού ελέγχου και να τυποποιεί προκειμένου να τα διανείμει στην Ελλάδα και το εξωτερικό (Δανία, Γερμανία, Ολλανδία, Κύπρο), μέσα από ένα δίκτυο που έχει η ίδια δημιουργήσει. <http://www.timpaki.gr/files/7/201/entheto-1.pdf>

Οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης¹⁷⁰ βιολογικών προϊόντων στους οποίους απευθύνθηκα, θεωρούν ότι οι βιοκαλλιεργητές – βιοπαραγωγοί οργανώνονται σχετικά εύκολα σε ομάδες ή ενώσεις τοπικού κυρίως χαρακτήρα (ανά νομό), αλλά εκφράζεται από ορισμένους η αμφιβολία κατά πόσο αυτές οι οργανώσεις «δουλεύουν» προς το συμφέρον τους αλλά και κατά πόσο έχουν κοινά πράγματα. Ένας αγανακτισμένος ιδιοκτήτης ενός καταστήματος πώλησης βιολογικών προϊόντων, «από τις καλύτερες περιπτώσεις επιχειρηματία στο χώρο των βιολογικών» όπως κάποιος θα τον χαρακτηρίσουν (και δεν εννοούν σε όρους οικονομικής απόδοσης της επιχείρησης), θεωρεί ότι οι βιοκαλλιεργητές θα έπρεπε να οργανώνονται σε συνεταιρισμούς (για λόγους δικτύωσης, μείωσης κόστους παραγωγής και τιμών διάθεσης στον καταναλωτή), αλλά δεν οργανώνονται λόγω ενός κακού ιστορικού και κυρίως λόγω της ελληνικής νοοτροπίας που τους εμποδίζει. Θα πει χαρακτηριστικά: «Κρατάνε τον κόσμο αγράμματο. Αλλά όχι αγράμματο επειδή δεν πήγε σχολείο. Μπορεί να πήγε σχολείο. Ειδικά στην επαρχία, τον έχουν «πίσω». Υπάρχει πολλή καχυποψία. “Είμαι καλύτερος, όχι εγώ είμαι καλύτερος”. Βγάζουμε και οι δύο ντομάτα, και εγώ είμαι καλύτερος επειδή η δικιά μου η ντομάτα είναι λίγο πιο μεγάλη... Το τι ακούμε και το τι υπάρχει αυτήν τη στιγμή στο κεφάλι μου... Τρελά πράγματα. Λες τώρα, αυτοί οι άνθρωποι, που να συναντηθούνε για να κάνουνε μία δουλειά... Και αν πουν ότι θα κάνουνε μία δουλειά, ποιος θα είναι ο Πρόεδρος; Θα βγουν τα κομματικά... Πληρώνουμε ακόμη τον Εμφύλιο. Και θα τον πληρώσουμε αρκετά. Ίσως η νέα γενιά τώρα να μπορέσει να ξεφύγει. Και αυτά δεν μας αφήσανε να αναπτυχθούμε. Δηλαδή κοινωνικά. Είναι όλοι τους κλεισμένοι στα καβούκια τους, καχύποπτοι και φοβούνται τους πάντες. Προσωπική μου άποψη. Εγώ έτσι το βλέπω. Γι’ αυτό και δεν μπορούν να οργανωθούν, γι’ αυτό και δεν μπορούν να κάνουν τίποτα. Και ο κάθε ικανός άνθρωπος, έξυπνος, προσπαθεί να βάλει άλλους παραγωγούς, ώστε να βγάλει και από εκεί κάποιο κέρδος. Αυτό που είπαμε και προηγουμένως. Το βλέπει σαν επιχειρηματίας μέσα στα χωράφια όμως, με τους αγρότες. Δεν θα είναι δηλαδή ο μεσάζοντας που θα πάει... (εννοεί τον μεγάλο μεσάζοντα). Αυτός φυσικά είναι μεσάζοντας σε μικρότερο βαθμό. Δεν προχωράνε τα πράγματα, δεν το πιστεύουν οι παραγωγοί. Δηλαδή, αυτοί που παράγουνε, ειδικά τώρα που τους δίνουν επιδοτήσεις, δεν την πιστεύουν τη βιοκαλλιέργεια. Για να το

¹⁷⁰ Η ΔΗΩ, η Q-WAYS-ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ Α.Ε και η ΦΙΛΙΚΗ ΠΙΣΤΟΟΙΗΣΗ Α.Ε.

πιστένεις αυτό το πράγμα, πρέπει να είσαι άνθρωπος που αγαπάς τη φύση, αγαπάς το δρόμο, δεν πετάς σκουπίδια, δεν κάνεις, δεν ράνεις... Πως θα γίνεις ας πούμε βιοκαλλιεργητής ή βιοκαταναλωτής, έτσι;» ή «Στην Ιταλία, που την ξέρουμε, που είναι δίπλα, πηγαίνουν ολόκληρες περιοχές, κάνουνε έναν συνεταιρισμό – φαντάζομαι παίρνουν και εκεί επιδοτήσεις και λοιπά– στήνουν και ένα εργοστάσιο να κάνουν σάλτσα και ένα άλλο εργοστάσιο για να κάνουν τα μακαρόνια τους και ένα εργοστάσιο να κάνουν ντελικατέσεν, κάνα τυρί, από εδώ, από εκεί... Έτσι το δουλεύουν. Στην Ελλάδα, γίνεται αυτό το πράγμα; Στην Ελλάδα, ξέρετε τι κάνουν, πηγαίνει κάποιος είτε μόνος ή κάποιος που ξέρει, τέλος πάντων από παραγωγές, βάζει άλλους γείτονές του να καλλιεργήσουν και θέλει να καρπωθεί αυτός το μεγάλο κομμάτι. Ε, δεν είναι συνεταιρισμός αυτό το πράγμα. Ναι μεν του λέει “θα σου παίρνω εγώ την παραγωγή και εγώ θα την διαθέσω και θα κάνω και θα ράνω”, αλλά το κάνει πάλι ατομικά. Στήνει δηλαδή μια δική του επιχείρηση, στα χωράφια...». Ο ίδιος, σε ερώτηση που έχει να κάνει με το αυξημένο κόστος παραγωγής στο χώρο των βιολογικών προϊόντων, θα απαντήσει σχετικά: «Τότε γιατί δεν κάνουνε έναν συνεταιρισμό; Επειδή είναι άχρηστοι. Απλά πράγματα. Αλλά ως λαός –και εγώ μέσα, δεν έχει σημασία– είμαστε τεμπέληδες. Δηλαδή είναι πασιφανές το πράγμα». (Παπαδόπουλος, 26/11/2009).

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι η συλλογική οργάνωση και εκπροσώπηση των συμφερόντων των βιοκαλλιεργητών και βιοπαραγωγών στην Ελλάδα, είναι ελλιπής (το 90% των βιοκαλλιεργητών δεν ανήκουν σε ομάδες παραγωγών)¹⁷¹. Οι αγρότες της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, είτε οργανώνονται σε συνεταιρισμούς της συμβατικής γεωργίας (οι οποίοι συνήθως λειτουργούν χωρίς επιχειρηματικό προσανατολισμό και με δημοσιοϋπαλληλική νοοτροπία), είτε σε τοπικές κυρίως ομάδες παραγωγών, οι οποίες ωστόσο δεν έχουν αναπτυχθεί ούτε ως προς το εύρος της συμμετοχής των βιοπαραγωγών σε αυτές ούτε ως προς τη λειτουργία που επιτελούν. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα για τη δυνατότητα προώθησης του βιολογικού προϊόντος, το οποίο λόγω των περιορισμένων ποσοτήτων στις οποίες διατίθεται, μετατρέπεται πολύ εύκολα σε αντικείμενο διαπραγματεύσεως στα πλαίσια της «συμβολαιακής» γεωργίας ανάμεσα στις αλυσίδες λιανικής πώλησης και τους βιοπαραγωγούς –με τους τελευταίους να κινδυνεύουν να

¹⁷¹ Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 25/10/09.

μετατραπούν σε «υπεργολάβους φασόν». Σε άλλες περιπτώσεις, μεμονωμένα φυσικά πρόσωπα αναπτύσσουν επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και εκμεταλλεύονται την ανυπαρξία της οργάνωσης των βιοκαλλιεγητών σε συλλογικές μορφές κάθετης δομής (π.χ. οι διεπαγγελματικές οργανώσεις) και ενός επαρκούς δικτύου διακίνησης του προϊόντος, εμπορεύονται ως μεσάζοντες το βιολογικά παραγόμενο προϊόν. Υπάρχουν ωστόσο ορισμένα φωτεινά παραδείγματα τοπικών ενώσεων και ομάδων παραγωγών, οι οποίες αντιμετωπίζοντας τη βιολογική παραγωγή ως καινοτόμα επιχειρηματική δραστηριότητα, ανέπτυξαν επιτυχείς επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και έδωσαν μία δυνατή πνοή τόσο στον ίδιο τον κλάδο της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, όσο και στην αειφόρο ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή των αγροτικών οικονομιών στις οποίες δραστηριοποιούνται.

6.7. Εκπαίδευση – Κατάρτιση – Συμβουλευτική Στήριξη

6.7.1. Ο θεσμός των Συμβούλων

Κοινή θέση για το σύνολο σχεδόν των συνεντευξιζόμενων, υπήρξε η καθολική παραδοχή της ανάγκης για την καθιέρωση μιας συμβουλευτικής δομής στο χώρο της βιολογικής γεωργίας. Η μη-ύπαρξη εξειδικευμένων Συμβούλων για την παραγωγή και τη διάθεση του βιολογικού προϊόντος, έχει καταχωρηθεί από όλους τους φορείς ως μία από τις βασικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι βιοκαλλιεργητές κατά την έναρξη της διαδικασίας παραγωγής (μαζί με την έλλειψη μητρώου επιτρεπομένων εισροών εγκεκριμένου από το ΥΠΑΑ&Τ). Ο Σύμβουλος θα πρέπει να παρέχει εξειδικευμένη γνώση στον βιοκαλλιεργητή και να τον ενισχύει τόσο ενημερωτικά, όσο και εκπαιδευτικά.. Είναι χαρακτηριστική η μαρτυρία ενός βιοκαλλιεργητή, ο οποίος περιέγραφε τις δυσκολίες που αντιμετώπισε κατά την περίοδο μετατροπής της καλλιέργειάς του από συμβατική σε βιολογική: «Εμπειρία καλλιεργητική είχα ως συμβατικός. Αλλά δεν ήξερα ποιος θα μου δείξει, ποιος θα με βοηθήσει. Δεν ήξερα τι μπορούσα να χρησιμοποιήσω και τι δεν επιτρεπόταν να χρησιμοποιήσω. Θα έπρεπε να υπάρχει ένα σύστημα, ενός Συμβούλου Γεωπόνου, κάποιο σύστημα που να βοηθήσει τον βιοκαλλιεργητή στην αρχή να σταθεί στα πόδια του. Να έχει μια υποστήριξη ώστε να μπορέσει να ξεκινήσει, τουλάχιστον τα ένα με δύο πρώτα χρόνια που είναι το μεταβατικό στάδιο» (Fabio, 24 Νοεμβρίου 2009).

Ο Γεωπόνος Σύμβουλος¹⁷² στη βιολογική γεωργία, έχει καθιερωθεί ως ένας θεσμός που έχει ως κύριο στόχο να συνδράμει τον βιοκαλλιεργητή στην υποβολή της αίτησης για την πληρωμή των αγροπεριβαλλοντικών ενισχύσεων¹⁷³ μέσω του

¹⁷² Στα πλαίσια του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης «Αλέξανδρος Μπαλατατζής» και του Άξονα 1 για τη διατήρηση και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας, της δασοκομίας και του αγροδιατροφικού τομέα, προβλέπεται το Μέτρο 1.1.4.: "Χρήση συμβουλευτικών υπηρεσιών παρεχόμενων στην εκμετάλλευση γεωργικών και δασοκομικών συμβουλευτικών υπηρεσιών", το οποίο αποσκοπεί στη στήριξη των γεωργών και δασοκαλλιεργητών να κάνουν χρήση υπηρεσιών παροχής συμβουλών με στόχο τη διαρκή βελτίωση της τήρησης των κανονιστικών προτύπων, καθώς και τη βελτίωση των επιδόσεων και της αειφορίας των γεωργικών και δασικών τους εκμεταλλεύσεων.

¹⁷³ «Εμείς είχαμε κάνει μία πρόταση τότε που κουβεντιαζόταν ο ΕΚ 2078/92, για το πώς έπρεπε να δίνονται οι επιδοτήσεις και είχαμε προτείνει να δίνονται στην εκπαίδευση και την αγορά μέσω για να διευκολύνεται η παραγωγή... Δυστυχώς, ο άνθρωπος που έφτιαχνε τότε τα προγράμματα, καλό παιδί, στο Υπουργείο Γεωργίας, συνδικαλιστής του γεωτεχνικού χώρου, ήθελε να δώσει ένα κομμάτι από τα

προγράμματος της Βιολογικής Γεωργίας. Συγκεκριμένα, ο Γεωπόνος Σύμβουλος αναλαμβάνει τη σύνταξη του Σχεδίου Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (ΣΠΔ) της ενταγμένης ή υπό ένταξη εκμετάλλευσης στη βιολογική γεωργία, την παρακολούθηση κατά τη διάρκεια της πενταετίας της εκμετάλλευσης και τη σύνταξη των ετήσιων απολογιστικών εκθέσεων και ετήσιων καλλιεργητικών σχεδίων. Βλέπουμε δηλαδή, ότι αποδίδεται θεσμικά στο ρόλο του Συμβούλου ένας χαρακτήρας καθαρά γραφειοκρατικός, ο οποίος αν και απόλυτα χρειαζόμενος προκειμένου να μπορέσει ο βιοκαλλιεργητής να αντιμετωπίσει το τεράστιο πρόβλημα της γραφειοκρατίας, δεν αρκεί από μόνος του για να στηρίζει ολοκληρωμένα τον βιοκαλλιεργητή. Ο βιοκαλλιεργητής, ιδιαίτερα αυτός που δεν είναι ενταγμένος στο πρόγραμμα των επιδοτήσεων και τον ενδιαφέρει να προωθήσει το προϊόν του στην αγορά, πολλές φορές ενώ γνωρίζει ότι το προϊόν του μπορεί να το διαθέσει σε τιμή υψηλότερη από αυτή που διατίθεται το αντίστοιχο προϊόν της συμβατικής γεωργίας, δεν γνωρίζει τον τρόπο που θα το προωθήσει. Οι άνθρωποι που εντάσσονται στο σύστημα της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, πρέπει να πειστούν ότι είναι σε θέση να τα καταφέρουν. Χρειάζονται στήριξη σε πολλά επίπεδα (στην παραγωγή, την τυποποίηση, τη διακίνηση, την καθοδήγηση για μια εξαγωγή και γενικότερα την εμπορική διέξοδο του βιολογικού προϊόντος). Για το λόγο αυτό, πέραν αυτής της πιο εφαρμοσμένης λειτουργίας στο στάδιο της παραγωγής που επιζητείται από το θεσμό των Συμβούλων, υπάρχει και μία ευρύτερη οπτική που θέλει τους Συμβούλους να είναι πλήρως καταρτισμένοι σε θέματα αγροτικής πολιτικής (επιδοτήσεις, αποζημιώσεις, προγράμματα της Ε.Ε., νέες καλλιέργειες), σε θέματα περιβάλλοντος (βιολογική/ποιοτική γεωργία, προστασία του περιβάλλοντος, κανόνες πολλαπλής συμμόρφωσης, κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής), αλλά και σε θέματα οργάνωσης και διοίκησης των εκμεταλλεύσεων, εμπορίας των γεωργικών προϊόντων ή ακόμη και σε ζητήματα επαγγελματικής οργάνωσης των παραγωγών όπως είναι οι συνεταιρισμοί και η νομοθεσία που τους διέπει, οι ομάδες παραγωγών και οι διεπαγγελματικές οργανώσεις ανά προϊόν. Κλειδί συνεπώς για την τεχνική στήριξη

χρήματα των επιδοτήσεων στους γεωπόνους για το θεσμό του Συμβούλου [...]. Χρειάζεται ο θεσμός του Συμβούλου, αλλά να μη συνδέεται όπως συνδέθηκε με τις επιδοτήσεις. Το Υπουργείο έχει κάποιους γεωπόνους, οι οποίοι υποτίθεται ότι λειτουργούν σαν Σύμβουλοι. Για να πάρεις την επιδότηση, πρέπει να πας σε Σύμβουλο, για να σου φτιάξει τα χαρτιά και να σε εντάξει στο πρόγραμμα» (Μ.Κ., 26 Νοεμβρίου 2009).

των βιοκαλλιεργητών και την αποτελεσματική εφαρμογή της βιολογικής γεωργίας στη χώρα μας, αλλά και την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων σημαντικής προστιθέμενης αξίας, την προώθηση της καινοτομίας και της χρήσης των νέων τεχνολογιών στη βιολογική παραγωγή, αποτελεί και η εκπαίδευση των γεωπόνων, αλλά και άλλων επιστημόνων, οι οποίοι θα γίνουν είτε εκπαιδευτές των βιοκαλλιεργητών είτε τεχνικοί σύμβουλοι.

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των Οργανισμών Ελέγχου και Πιστοποίησης (ΟΕ&Π), η έλλειψη οργανωμένου δικτύου Συμβούλων Παραγωγών και πολύ περισσότερο Συμβούλων Βιολογικής Γεωργίας στην Ελλάδα, οδήγησε τους βιοκαλλιεργητές και βιοκτηνοτρόφους στην αναζήτηση πληροφόρησης από γεωπόνους, οι οποίοι διατηρούσαν καταστήματα με φυτοφάρμακα, λιπάσματα, ζωοτροφές κ.λπ. Ο γεωπόνος δηλαδή που διατηρούσε ένα κατάστημα με εισροές, εξυπηρετούσε τον βιοκαλλιεργητή που απευθυνόταν σε αυτόν, προμηθευοντάς τον με βιολογικά φάρμακα ή προκειμένου να μπορέσει να προσεγγίσει την πελατεία της περιοχής του, μάθαινε τι απαιτεί το πρότυπο της βιολογικής γεωργίας προκειμένου να ενημερώσει και όσους ασχολούνταν με τη μέθοδο αυτή παραγωγής. Υπήρχαν ωστόσο και ορισμένα γραφεία Συμβούλων Γεωπόνων (τελευταία υπάρχουν αρκετά από αυτά), που παρείχαν τέτοιου είδους συμβουλές.

«Επίσης, τα πρώτα χρόνια (εφαρμογής του προτύπου της βιολογικής γεωργίας), οι ΟΕ&Π έκαναν μια “mini” εκπαίδευση για την προδιαγραφή στους παραγωγούς. Αυτό κανονικά, αντιβαίνει με τα πρότυπα λειτουργίας των Οργανισμών. Δηλαδή, δεν μπορείς να είσαι ταυτόχρονα και Σύμβουλος και Επιθεωρητής και Πιστοποιητής. Αυτοί οι ρόλοι είναι ξεκαθαρισμένοι, από τα πρότυπα αυτά που ακολουθούμε (οι οργανισμοί ελέγχου και πιστοποίησης). Όμως στην πράξη, επειδή υπήρχε έλλειψη δικτύου Συμβούλων και υπήρχε έλλειψη και ανθρώπων που να γνωρίζουν... Δηλαδή, μπορεί να υπήρχαν γεωπόνοι σε διάφορες περιοχές, αλλά δεν γνώριζαν βιολογική γεωργία... Αυτοί που γνώριζαν, ήταν μέσα στους φορείς (ελέγχου και πιστοποίησης) και αυτοί οι άνθρωποι με διάφορες ενέργειες, όπως η διοργάνωση μιας ημερίδας σε ένα καφενείο ή μιας διάλεξης κάπου, αλλά ακόμη και κατ’ ιδίαν με τους ίδιους τους παραγωγούς, όταν πήγαινε δηλαδή ο παραγωγός να ενταχθεί στο σύστημα ελέγχου, ο γεωπόνος του Οργανισμού τον ενημέρωνε για κάποια ελάχιστα πράγματα, αυτά δηλαδή που επιτρέπονται, αυτά που δεν επιτρέπονται κ.λπ. Δεν λέμε ότι έκανε καθοδήγηση, δηλαδή ‘θα πάρεις το τάδε λίπασμα’, αλλά και αυτό είναι κάποια καθοδήγηση. Δηλαδή ο άνθρωπος που θα έρθει

να ενημερωθεί, θα του πεις ότι σύμφωνα με τις προδιαγραφές, κάποια πράγματα πρέπει να γίνουν έτσι και έτσι... 'Να, διάβασέ τα μόνος σου, από εκεί και πέρα υπάρχουν αυτοί οι Σύμβουλοι, που μπορείς να αποταθείς, για να δεις πως δουλεύει το όλο σύστημα'» (Φιλική Πιστοποίηση, 16 Νοεμβρίου 2009).

Ο κ. Δ.Μ., Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Φυτικής Παραγωγής του Γ.Π.Α., θα πει σχετικά με τους Συμβούλους: «Η υποστήριξη των ανθρώπων που παίζουν στη βιολογική γεωργία είναι πάρα πολύ φτωχή. Ακόμη και οι Γεωπόνοι – Σύμβουλοι που έχουν αυτόν τον θεσμικό ρόλο, δεν έχουν την εμπειρία και τη γνώση για να υποστηρίξουν τεχνικά τους βιοκαλλιεργητές, με αποτέλεσμα να έχουμε πάρα πολλές αστοχίες στην παραγωγή. Το γεγονός ότι δεν υπάρχουν δομές – μηχανισμοί στήριξης των βιοκαλλιεργητών, σίγουρα δημιουργεί πρόβλημα και ο μοναδικός που δίνει καμιά φορά υποστήριξη, είναι η βιολογική πιστοποίηση παρά το γεγονός ότι κάτι τέτοιο, απαγορεύεται στην πραγματικότητα βάσει του EN 45011 (ISO 65) για το σύστημα λειτουργίας των Οργανισμών Πιστοποίησης» (21/12/2009).

Όσον αφορά στους Συμβούλους με τους οποίους συνεργάζονταν οι Οργανισμοί Πιστοποίησης, «ορισμένοι ΟΕ&Π προσέγγιζαν κάποιους ανθρώπους που είχαν γραφεία και συνεργάζονταν μαζί τους με σκοπό να τους φέρουν πελατεία (οι Σύμβουλοι δηλαδή), αλλά και αυτοί με τη σειρά τους (οι ΟΕ&Π) να δώσουν κάποια τεχνογνωσία σε αυτούς τους Συμβούλους, ώστε να μπορέσουν οι τελευταίοι να διατηρήσουν την πελατεία τους στην περιοχή που είχαν τα γραφεία τους. Αυτό και πάλι αντιβαίνει στα πρότυπα τα οποία ακολουθούμε· ουσιαστικά δηλαδή, ο Σύμβουλος θα πρέπει να είναι ανεξάρτητος. Τώρα τελευταία υπάρχουν γραφεία, τα οποία και για λόγους πολιτικής δικής τους, συνεργάζονται με όλους τους φορείς πιστοποίησης. Αλλά υπάρχουν και γραφεία Συμβούλων ή Σύμβουλοι εξωτερικοί, οι οποίοι συνεργάζονται αποκλειστικά με έναν φορέα. Αλλά αυτό είναι ελεύθερη αγορά, ο καθένας μπορεί να επιλέξει ό,τι θέλει και από εκεί και πέρα να κάνει ό,τι παιχνίδι θέλει. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι γίνονται κατευθυνόμενες κινήσεις» (Φιλική Πιστοποίηση, 16 Νοεμβρίου 2009).

Σύμφωνα πάλι με τη μαρτυρία του εκπροσώπου ενός άλλου ΟΕ&Π και συγκεκριμένα της ΔΗΩ, θα ειπωθούν τα εξής για το θεσμό των Συμβούλων: «Στην Ελλάδα έχουν αποτύχει όλοι οι Σύμβουλοι. Όχι οι Σύμβουλοι της βιολογικής, αλλά οι Σύμβουλοι στους οποίους ο παραγωγός καλείται να πληρώσει την υπηρεσία της πληροφόρησης (Γραφεία Συμβούλων). Δεν πρόκειται ούτε για τη δωρεάν παροχή συμβουλής που συνέβαινε παλαιότερα ούτε για τον υπάλληλο του Υπ. Γεωργίας που

θα έρθει στο χωράφι να μάθει κ.λπ. Πρόκειται γι' αυτούς που έχουν ξεκινήσει να λένε 'Ωραία να σου πω εγώ τι θα κάνεις, πως θα το κάνεις, να σου πω πως θα καλλιεργήσεις...'. Αυτοί έχουν αποτύχει παταγωδώς. Υπάρχουν 5-10 Σύμβουλοι, σοβαροί, που να μπορούν να πάνε στο χωράφι και να τους πουν 'έτσι θα κάνεις βιολογική γεωργία'. Ενώ λοιπόν αυτοί θα έπρεπε να είναι ή πλούσιοι ή να μην προλαβαίνουν να κάνουν τίποτα, είναι ελάχιστοι οι παραγωγοί ή τέλος πάντων οι φορείς που πληρώνουν ας πούμε κάποιον για τέτοια θέματα. Αντίθετα, αυτοί που ονομάζονται/αυτοονομάζονται Σύμβουλοι, είναι 'να σου ετοιμάσω τα χαρτιά για να μπορείς να πάρεις την επιδότηση'. Αυτοί δεν προσφέρουν κάτι ουσιαστικό στο επίπεδο της παραγωγής. Καταρχήν οι περισσότεροι, το 90% δεν ξέρει να σου πει πως θα πας παρακάτω. Αλλά το δεύτερον, οι ίδιοι οι αγρότες δεν πάνε παρακάτω» (30/11/2009).

Όσον αφορά στην εκπαίδευση και την πιστοποίηση των Συμβούλων, ο ίδιος φορέας θα συμπληρώσει ότι οι Σύμβουλοι δεν έχουν πιστοποίηση αποκλειστικά για τη βιολογική παραγωγή, αλλά έχουν μία συνολική πιστοποίηση, η οποία και αυτή είναι περισσότερο τεχνικών προδιαγραφών. Ακόμα και αν υποθεθεί ότι ο Σύμβουλος ως γεωπόνος – επιστήμονας γνωρίζει θεωρητικά τη συμβατική γεωργία, ο Σύμβουλος για τη βιολογική, δεν έχει βασικές σπουδές πάνω στη βιολογική γεωργία. Θα έπρεπε λοιπόν αυτός, ο οποίος θα ονομαζόταν Σύμβουλος βιολογικής γεωργίας, να αξιολογείται ως προς το επίπεδο των γνώσεών του στη βιολογική παραγωγή (εκτός από τη γνώση του κανονιστικού πλαισίου εφαρμογής της βιολογικής μεθόδου παραγωγής, θα πρέπει να ξέρει τι φάρμακο θα συστήσει στον παραγωγό για κάθε ασθένεια, ή τι μεθόδους θα πρέπει να ακολουθήσει ο παραγωγός για να βελτιώσει τα επίπεδα παραγωγής του κ.λπ.). «Αυτοί που υπάρχουν –και είναι αξιόλογοι (Σύμβουλοι)– ευτυχώς που δεν καταφέρνουν να πετύχουν, έτσι;» θα πει χαρακτηριστικά ο εκπρόσωπος της ΔΗΩ, ενώ θα συμπληρώσει ότι από τους 8.500 παραγωγούς που είναι εγγεγραμμένοι στον συγκεκριμένο φορέα πιστοποίησης, οι 5.000 έχουν πάρει πιστοποιητικό, ενώ μόνο το 65-70% εξ' αυτών πουλάνε εμπορικά (Σ.Σ., 30/11/2009).

Η κα Μ.Μ., πρώην στέλεχος της ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ, θα υποστηρίξει ότι η έλλειψη Γεωπόνων – Συμβούλων βιολογικής γεωργίας οφείλεται στο γεγονός ότι οι Σύμβουλοι δεν πληρώνονται. Ο έλληνας αγρότης δεν έχει τη νοοτροπία να πληρώσει προκειμένου να του παρασχεθεί τεχνική υποστήριξη στην εκμετάλλευσή. Οι Γεωργικοί Σύμβουλοι που υπάρχουν, είναι ενταγμένοι σε πρόγραμμα για την

εφαρμογή της πολλαπλής συμμόρφωσης· όπως επίσης υπάρχουν και Σύμβουλοι που πληρώνονται από το πρόγραμμα των αγροπεριβαλλοντικών μέτρων για να βοηθήσουν τους υπό ένταξη παραγωγούς στο πρόγραμμα της βιολογικής γεωργίας να συντάξουν τον φάκελό τους. «Θα έπρεπε να βγει ένα άλλο πρόγραμμα, μόνο για Συμβούλους Βιολογικής Γεωργίας, οι οποίοι θα εκπαιδευτούν, από την αρχή, από το Α, και θα κάνουν αυτό! Δεν υπάρχει καν μητρώο συμβούλων. Έπρεπε να υπάρχει ένα μητρώο. Ό,τι δηλώνεις είσαι...». Επίσης, καθώς η ίδια συνταξιοδοτήθηκε πρόωρα προκειμένου να ασκήσει το ρόλο της Συμβούλου Βιολογικής Γεωργίας, θα προσθέσει: «Δεν έχουν μάθει να βλέπουν τον γεωπόνο σαν Σύμβουλο. Τον γεωπόνο έχουν μάθει να τον βλέπουν σαν εκπρόσωπο κάποιου άλλου (π.χ. “φαρμακάδικα”). Δεν το έχουν δει αυτό το πράγμα, δηλαδή τον γεωπόνο ως Σύμβουλο, ως φίλο που θα του πουν το πρόβλημά του. Δεν υπάρχει αυτό το πράγμα, διότι δεν το έχουν δει... Αναγκαστικά θα πρέπει να ξεκινήσω με την πεπατημένη, τα δικαιολογητικά. Εγώ δεν τα θέλω καθόλου, διότι θα εγκλωβιστώ εκεί. Εγώ θέλω να κάνω τον «γιατρό». Θέλω να κάνω τη διάγνωση στην εκμετάλλευση. Να δω, τι χρειάζονται αυτοί. Δεν θέλω να πω το ποίημα και να φύγω» (22/12/2009).

Το κενό αυτό της ενημέρωσης των βιοκαλλιεργητών που επισημαίνεται από τους διάφορους φορείς και τους υπόλοιπους ερωτώμενους, δεν ισχύει στον ίδιο βαθμό για τους μεταποιητές, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για μεγάλες παρασκευαστικές εταιρίες αλλά ακόμα και για πιο μικρές, καθώς στην περίπτωση αυτή είναι πιο εύκολο γι' αυτούς να κατανοήσουν και να μάθουν το πρότυπο και την προδιαγραφή σε σύγκριση με τους καλλιεργητές και τους κτηνοτρόφους. Υπάρχει δηλαδή μια πολύ μεγάλη ανισότητα μεταξύ παραγωγών και μεταποιητών. Οι παραγωγοί συνήθως είναι άνθρωποι, οι οποίοι δεν έχουν τη δυνατότητα να διαβάσουν πολλά πράγματα, ή και να τα διαβάσουν, μπορεί να μην τα καταλάβουν, καθώς επιζητούν μια πιο εκλαϊκευμένη μορφή. Αλλά αυτά, όπως θα τονίσει ένας φορέας πιστοποίησης, είναι αντικατοπτρισμοί της ελληνικής κοινωνίας και της δομής γενικότερα.

Είναι σημαντικό για τις προοπτικές εξέλιξης της βιολογικής γεωργίας στη χώρα μας οι αγρότες να ενημερώνονται για τα θέματα της βιολογικής γεωργίας, προκειμένου αυτοί να πειστούν για τη βιωσιμότητα της μεθόδου και να την ακολουθήσουν. Προς την κατεύθυνση αυτή, θα μπορούσε να βοηθήσει ουσιαστικά η δημιουργία προτύπων αγροκτημάτων βιολογικής γεωργίας, τα οποία στη συνέχεια θα μπορούσαν να εξελιχθούν σε κέντρα έρευνας και εκπαίδευσης αγροτών και γεωτεχνικών. Ο εκπρόσωπος του Οργανισμού Πιστοποίησης και Επίβλεψης

Γεωργικών Προϊόντων (Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.) θα πει σχετικά με την επαγγελματική κατάρτιση και την ενημέρωση των βιοκαλλιεργητών: «Το ζήτημα της προώθησης της εφαρμοσμένης έρευνας στη βιολογική γεωργία είναι πολύ σημαντικό. Αυτό έχει να κάνει με παλιές δομές έρευνας και την ύπαρξη αρκετών αγρονομικών δεδομένων· την ύπαρξη δηλαδή δεδομένων για τον τρόπο ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας. Η έρευνά μας είναι σε χαμηλό επίπεδο, δεν υπάρχουν προγράμματα έρευνας για τη βιολογική γεωργία. Αυτό είναι πολύ βασικό. Να χρησιμοποιούμε ελληνικό γενετικό υλικό, διότι έχουμε κατακλυστεί από εισαγωγές σπόρων. Πρέπει να φτιάξουμε και ποικιλίες δικές μας. Και δεύτερον, μετά την έρευνα, μπαίνουμε στον τομέα εκπαίδευση – ενημέρωση, όπου υλοποιούνται προγράμματα από τα ΚΕΚ. Είναι ο τρόπος που γίνονται οι χρηματοδοτήσεις και ο τρόπος που ελέγχονται αυτές. Ο στόχος είναι να μαζεύουν υπογραφές οι αγρότες και να παίρνουν τα λεφτά...» (Ν.Β., 20/11/2009). Αλλά και ο εκπρόσωπος της Διεύθυνσης Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ, υποστηρίζει ότι απουσιάζει από τη βιολογική γεωργία η εφαρμοσμένη επιστημονική έρευνα και ότι διαπιστώνεται διάλυση της γεωργικής έρευνας από την πλευρά του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. αλλά και γενικότερη εγκατάλειψη των γεωργικών ινστιτούτων. Όντας ο ίδιος Γεωπόνος Εφαρμογών, θα τονίσει ότι ο γεωργικός χώρος δεν υπηρετείται επαρκώς γεωπονικά και ότι ο θεσμός του Συμβούλου θα έπρεπε να έχει την έννοια του Γεωπόνου Εφαρμογών, έτσι ώστε να παρέχει ουσιαστικές υπηρεσίες για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας σε ορισμένες περιοχές και για συγκεκριμένες καλλιέργειες ανά περιοχή (Ε.Σ., 18/12/2009).

6.7.2. Εκπαίδευση – Κατάρτιση

Μια άλλη κοινή παραδοχή των ερωτώμενων, είναι ότι ένα από τα δομικά προβλήματα της παραγωγής βιολογικών προϊόντων, ιδιαίτερα γι' αυτούς που εντάχθηκαν στο σύστημα της βιολογικής γεωργίας με το κίνητρο των επιδοτήσεων, είναι η αδυναμία να παραχθούν προϊόντα ποιότητας με διεθνές ανταγωνιστικό κόστος, λόγω της έλλειψης τεχνογνωσίας της πλειονότητας των Ελλήνων βιοκαλλιεργητών πάνω σε θέματα καλλιεργητικών μεθόδων. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το ότι πολλοί νέοι βιοκαλλιεργητές διαγράφονται από τους Οργανισμούς Ελέγχου μέσα στον πρώτο χρόνο δραστηριοποίησής τους, είτε αποχωρούν οικειοθελώς, μη μπορώντας να αντεπεξέλθουν στις επιταγές των κανονισμών για τη βιολογική γεωργία. Τα παραπάνω αφορούν κυρίως στο μεταβατικό στάδιο

μετατροπής της συμβατικής παραγωγής σε βιολογική. Μάλιστα, οι ενταγμένοι στο πρόγραμμα των επιδοτήσεων, καθώς έχουν ως μοναδικό κίνητρο τη λήψη της χρηματοδότησης, δεν ενδιαφέρονται για την ποιότητα του παραγόμενου προϊόντος, με αποτέλεσμα το προϊόν αυτό στις περισσότερες των περιπτώσεων να καταλήγει είτε αδιάθετο, είτε στην αγορά των συμβατικών προϊόντων. Διότι όπως σωστά επεσήμανε ο Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Φυτικής Παραγωγής του Γ.Π.Α. κ. Δ.Μ., «τη μεγάλη ανάπτυξη που είχαμε την τελευταία δεκαετία, την είχαμε μόνο και μόνο από το μηχανισμό των επιδοτήσεων. Χωρίς όμως αυτό να δημιουργεί βιοπαραγωγούς, αλλά μόνο βιοκαλλιεργητές. Ήταν πολλοί αυτοί που μπήκαν στο σύστημα για να πάρουν την επιδότηση σαν καλλιεργητές και όχι να παράξουν βιολογικό προϊόν» (21/12/2009). Μάλιστα, όπως θα ομολογήσουν και οι εκπρόσωποι των ΟΕ&Π, οι επιδοτούμενοι βιοκαλλιεργητές είναι αυτοί που συνήθως έχουν και τα περισσότερα προβλήματα στους ελέγχους. Για το λόγο αυτό λοιπόν, το κράτος θα έπρεπε να λαμβάνει ειδική μέριμνα, με την έννοια ότι θα έπρεπε να έχει περισσότερους από έναν φορείς που να ασχολούνται με την εκπαίδευση των παραγωγών της βιολογικής γεωργίας, όπως είναι τα ΚΕΚ «ΔΗΜΗΤΡΑ¹⁷⁴» (πρώην ΚΕΓΕ). Τα προγράμματα κατάρτισης πραγματοποιούνται σποραδικά¹⁷⁵ και σε δράσεις, οι οποίες δεν είναι οργανωμένες. Το κενό της εκπαίδευσης των βιοκαλλιεργητών και βιοπαραγωγών, έρχονται να καλύψουν και ιδιώτες εκπαιδευτές, μέσα από ΚΕΚ ή ο,τιδήποτε άλλο, αλλά και οι Σύμβουλοι των παραγωγών ή και οι άνθρωποι των ίδιων των φορέων

---

¹⁷⁴ Ο Οργανισμός Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης Κατάρτισης και Απασχόλησης (Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α.) «ΔΗΜΗΤΡΑ», έχει την ευθύνη της οργάνωσης και λειτουργίας της δευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης στον αγροτικό τομέα, καθώς και της κατάρτισης των αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα. Ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. «ΔΗΜΗΤΡΑ» λειτουργεί 71 Κέντρα "ΔΗΜΗΤΡΑ" (πρώην ΚΕΓΕ) στα πλαίσια της κατάρτισης και ενημέρωσης των απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα <http://www.ogeeka-dimitra.org.gr/ekpaideusi/ekpaideusi.htm>

¹⁷⁵ Η τελευταία δημοσιοποίηση (πριν το 2006) προγράμματος κατάρτισης για τη βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία από τα Κέντρα «ΔΗΜΗΤΡΑ», αφορά σε σεμινάρια διάρκειας 150 ωρών, που επρόκειτο να πραγματοποιηθούν στα πλαίσια των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του 3ου Κ.Π.Σ ενώ στις προοπτικές του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. «ΔΗΜΗΤΡΑ» για το 2007, εντασσόταν η λειτουργία 183 προγραμμάτων για Αγρότες σε βραχυχρόνια εξειδικευμένα θέματα όπως είναι η βιολογική γεωργία, η επιχειρηματικότητα κ.ά. <http://www.ogeeka-dimitra.org.gr/prooptikes/prooptikes.htm>

πιστοποίησης. Βέβαια, εδώ μιλάμε περισσότερο για μια ελάχιστη καθοδήγηση και λιγότερο για εκπαίδευση. Ένα άλλο πρόβλημα που θίγεται από τη κα Μ.Μ., πρώην στέλεχος της ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ., είναι ότι οι εισηγητές του Ο.Γ.Ε.Ε.ΚΑ. «ΔΗΜΗΤΡΑ», προέρχονται μέσα από το γενικό μητρώο των εισηγητών. Δεν υπάρχουν δηλαδή εξειδικευμένοι εισηγητές. Επίσης, εκφράζονται ανησυχίες για τη δυνατότητα συνέχισης αυτών των επιδοτούμενων προγραμμάτων, ιδιαίτερα μετά το 2013. Τέλος, όπως μας αποκαλύπτει η ίδια, εκτός από τα ΚΕΚ «ΔΗΜΗΤΡΑ», υπήρχε και η Συνεταιριστική Σχολή της ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ. στη Θεσσαλονίκη (από το 1965), η οποία ωστόσο έκλεισε. «Γι' αυτό λέμε, που είναι η βιολογική;» (Μ.Μ., 22/12/2009).

Η εμπειρία ορισμένων ανθρώπων από τη συμμετοχή τους στα εκπαιδευτικά σεμινάρια για τη βιολογική γεωργία, ήταν απογοητευτική για το ουσιαστικό αποτέλεσμα αυτών των σεμιναρίων. Όπως επισημαίνει η κα Α.Β., Πρόεδρος του Συλλόγου Αγροτών Βιοκαλλιεργητών Αττικής, από τις είκοσι πέντε (25) γυναίκες που συμμετείχαν σε πρόγραμμα εκπαίδευσης που απευθύνονταν αποκλειστικά σε γυναίκες, καμία τελικά δεν άσκησε το επάγγελμα της βιοκαλλιεργήτριας ούτε και κανένα επάγγελμα που να έχει σχέση με το χώρο των βιολογικών προϊόντων. Θα πρέπει να αλλάξει τελείως η λογική με το θέμα της εκπαίδευσης και των συμβούλων, διαφορετικά μιλάμε απλά για κατασπατάληση πόρων. «Εγώ θα ήθελα έναν άλλο τρόπο οργάνωσης και ενημέρωσης. Και πρακτικά και θεωρητικά, αλλά στοχευμένα. Όχι να παίρνουμε κονδύλια από την Ε.Ε. και να τα διοχετεύουμε στην ενημέρωση γενικώς και αορίστως. Οπότε να διορίζουμε για ένα μικρό χρονικό διάστημα καθηγητές γι' αυτόν τον σκοπό, να βολεύουμε γεωπόνους, να βολεύουμε... και δεν μας απασχολούν οι αποδέκτες αυτού του πράγματος και δεν μας απασχολεί να παραχθεί πλούτος από αυτό το πράγμα.» (24/11/2009).

Ένα άλλο βασικό ζήτημα, το οποίο θίχτηκε ιδιαίτερα από τη ΔΗΩ, αφορά στη βασική εκπαίδευση των Γεωπόνων – Συμβούλων και τη συνδρομή των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων σε αυτήν. Με αυτό το σκεπτικό, θέλησα να διερευνήσω τη σχέση ανάμεσα στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Γ.Π.Α) και την υποστήριξη της βιολογικής γεωργίας από άποψη γνωστικού υπόβαθρου. Θα πει σχετικά ο Επίκουρος Καθηγητής κ. Δ.Μ.: «Δεν υπάρχουν Σύμβουλοι, διότι το μάθημα για τη Βιολογική Γεωργία στο Πανεπιστήμιο διδάσκεται από το 2002 και μετά ως μάθημα επιλογής· ενώ στα υπόλοιπα γεωπονικά πανεπιστήμια της Ελλάδος, δεν υπάρχει καν αμιγώς μάθημα βιολογικής γεωργίας. Αν σκεφτεί κανείς το γεγονός ότι η βιολογική γεωργία αντιπροσωπεύει το 5% και ότι στο Γ.Π.Α. έχουμε

τουλάχιστον 170 μέλη ΔΕΠ, θέλουμε δηλαδή 8 μέλη ΔΕΠ που να ασχολούνται με το αντικείμενο της βιολογικής γεωργίας (με βάση την αναλογία επιφάνειας εδάφους και μέλους ΔΕΠ) σαν ένα δείκτη υποστήριξης και σημαντικότητας της βιολογικής γεωργίας. Άρα όταν δεν έχεις το μάθημα, όταν η Θεσσαλονίκη (Α.Π.Θ.) δεν έχει καν μάθημα, που να βρεις Συμβούλους; Είχαμε κάνει πρόταση και για ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα με αντικείμενο τη βιολογική γεωργία, αλλά αυτό επέλεξαν να μη γίνει, παρά το γεγονός ότι η ζήτηση θα ήταν τεράστια. » (21/12/2009).

Ο κ. Ν.Μ., Καθηγητής του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γ.Π.Α., αναφερόμενος στη σύνδεση του Πανεπιστημίου με τη βιολογική γεωργία θα αναφέρει: «Το Γ.Π.Α. παρέχει γνώση χρήσιμη για τη γεωργία. Άρα ο,τιδήποτε έχει σχέση με τη γεωργία και βοηθάει στη γεωργική ανάπτυξη, σχετίζεται με το Γ.Π.Α. Αν θεωρήσουμε ότι η βιολογική γεωργία είναι μια εναλλακτική μορφή γεωργίας, τότε έχει εμπλοκή και το Γ.Π.Α. στη βιολογική γεωργία. Άρα, σε αυτή τη γραμμική σκέψης, η βιολογική γεωργία σχετίζεται με το Γ.Π.Α. διότι όπως διδάσκει άλλες μορφές, εντατική, συμβατική, ολοκληρωμένη παραγωγή, ο,τιδήποτε, επειδή είναι εκπαιδευτικό ίδρυμα, παρέχει γνώσεις και για τη βιολογική γεωργία. Αυτή είναι νομίζω η σχέση που μπορεί να έχει το Γ.Π.Α. με τη βιολογική γεωργία. Υπάρχει βέβαια και μία άλλη πλευρά, η οποία λέει ότι ως καινούρια μορφή γεωργίας, η βιολογική γεωργία έχει ανάγκη στήριξης περισσότερο από τη συμβατική γεωργία, για την οποία η έρευνα και η εκπαίδευση ασχολείται πάρα πολλά χρόνια. Από τότε που δημιουργήθηκαν τα γεωπονικά πανεπιστήμια, γύρω στο 1840, ασχολούνται με τη συμβατική γεωργία. Αντίθετα, με τη βιολογική γεωργία, η σχέση είναι καινούρια, πρόκειται για καινούριο τρόπο παραγωγής, επομένως προσφέρει και απαιτεί από τα γεωπονικά πανεπιστήμια μια φροντίδα. Μια προσπάθεια προς αυτόν τον τομέα...» (22/12/2009).

Εντούτοις, δεν μπορούσα να μην επισημάνω στον κ. Ν.Μ. το γεγονός ότι δεν υπάρχει στο Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης μάθημα που να αναφέρεται αμιγώς στη βιολογική γεωργία. Μου εξήγησε ότι διδάσκεται ως ενότητα στα πλαίσια ορισμένων μαθημάτων και σίγουρα στα πλαίσια του μαθήματος «Διαχείριση και Προστασία Περιβάλλοντος», του οποίου είναι και διδάσκων. Στην ερώτηση αν αρκούν αυτές οι αναφορές στη βιολογική παραγωγή, μου απάντησε ότι δεν είναι σίγουρος, καθώς στο συγκεκριμένο Τμήμα, υπάρχει λιγότερη εμπλοκή, τουλάχιστον όσον αφορά στις τεχνικές πλευρές που εκεί είναι και το μεγαλύτερο ζητούμενο. Εξετάζοντας τις απαντήσεις αυτές, εξακολουθώ να πιστεύω, ότι οι

αντιστάσεις στο ρεύμα είναι ιδιαίτερα σθεναρές και ότι η θεωρητική υποστήριξη, στο βαθμό που αυτή υπάρχει, δεν αρκεί. Η υποστήριξη δηλαδή της βιολογικής γεωργίας ως θεωρία, ως γνωστικό υπόβαθρο, είναι έμμεση. Όχι κάτι πολύ επίσημο, όχι κάτι πολύ φανερό, όχι κάτι πολύ υποστηρικτικό, σα να μη θέλουμε να προσκρούσει σε ένα σύστημα, το οποίο στέκεται πάρα πολύ γερά στα πόδια του και δεν μπορείς να τα βάλεις με αυτό. Τον προβληματισμό αυτό εξέθεσα και στον κ. Ν.Μ., ο οποίος μου απάντησε ότι όσον αφορά στο Τμήμα του οποίου αποτελεί μέλος και Πρόεδρος, οι οικονομικές προσεγγίσεις της γεωργίας, είναι ότι χρησιμοποιούν τα οικονομικά εργαλεία για να προσεγγίσουν τη γεωργία. Συνεπώς μπορούν να εφαρμοστούν για οποιασδήποτε μορφής γεωργία και δεν είναι κάποιος υποχρεωμένος όταν διδάσκει οικονομία, να διδάξει βιολογική γεωργία. Ο οικονομολόγος χρησιμοποιεί τις ίδιες προσεγγίσεις και τα ίδια μεθοδολογικά εργαλεία είτε είναι βιολογική, είτε είναι συμβατική είτε είναι ολοκληρωμένη γεωργία. Δεν μπαίνουν δηλαδή στη λογική να διδάξουν ένα διαφορετικό τρόπο παραγωγής στους αγρότες. Ωστόσο, εκεί που θα μπορούσε να έχει μεγαλύτερο βάρος η βιολογική γεωργία στο συγκεκριμένο Τμήμα, είναι από μαθήματα που έχουν σχέση με την εκπαίδευση των αγροτών... Στο Τμήμα Αγρ. Οικονομίας και Ανάπτυξης ο κ. Ν.Μ. διδάσκει ένα μάθημα που έχει ως αντικείμενο τα προβλήματα που δημιουργεί η γεωργία στο περιβάλλον και τι απαντήσεις μπορούμε να δώσουμε. Επομένως, σε σύγκριση πάντα με το υπόλοιπο πανεπιστήμιο και σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, το εν λόγω Τμήμα είναι μάλλον μπροστά. Το επόμενο βήμα ήταν να σχολιάσει ο κ. Ν.Μ. τις αντιστάσεις και τα στεγανά που υπάρχουν στην πανεπιστημιακή κοινότητα. Επιβεβαιώνοντας την υποψία μου, παραδέχτηκε ότι η βιολογική γεωργία εξακολουθεί ακόμη να αποτελεί μια καινούρια ιδέα. Υπάρχουν πολλοί επιστήμονες που θεωρούν ότι με τη βιολογική γεωργία γίνεται «τσαρλατανισμός» και ότι υπάρχουν πλευρές της βιολογικής γεωργίας, οι οποίες επιτρέπουν τη διατύπωση τέτοιων ισχυρισμών. Όπως επίσης υπάρχουν και άλλου τύπου αντιστάσεις, οι οποίες ισχυρίζονται ότι κάποιες από τις αρχές της βιολογικής γεωργίας είναι σε μεγάλο βαθμό επηρεασμένες από την ιδεολογία της –οι οποίες επιστημονικά ενδεχομένως να μη στέκουν– και άλλες που λένε ότι η βιολογική γεωργία είναι μια ακριβή γεωργία, η οποία απευθύνεται σε λίγους· μια γεωργία για τους πλουσίους. Διότι όσον αφορά στο περιβαλλοντικό κόστος, το οποίο ενσωματώνεται στην τιμή των βιολογικών προϊόντων, εφαρμόζονται πρακτικές στη συμβατική γεωργία που είναι περιβαλλοντικά φιλικές και άρα δεν χρειάζονται να καλλιεργούνται μορφές γεωργίας όπως η βιολογική. Αλλά και όσον

αφορά στα επιβλαβή αποτελέσματα που έχουν τα φυτοφάρμακα και τα λιπάσματα για την υγεία των ανθρώπων και των ζώων, υπάρχει η άποψη που λέει ότι αν τηρούνται οι κανόνες που προβλέπονται από τους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής, τότε δεν υπάρχει πρόβλημα... Αν στη γεωργία ακολουθεί κανείς τους κανόνες για να καλλιεργεί σωστά, τότε δεν χρειάζεται να οδηγείται σε μορφές όπως αυτή της βιολογικής γεωργίας... Αυτές είναι κάποιες από τις απόψεις που εκφράζονται ως αντίλογος και που φανερώνουν τις αντιστάσεις για μια μεγαλύτερη εδραίωση της βιολογικής γεωργίας ως παρεχόμενη επιστημονική γνώση. Από την άλλη, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών έχει τροφοδοτήσει πολλά στελέχη του χώρου της βιολογικής γεωργίας όπως είναι ο κ. Σ.Σ. που είναι υπεύθυνος της ΔΗΩ, ή ο κ. Μάριος Δεσύλλας της Ελληνικής Ομάδας για τη Βιοδυναμική Γεωργία, ή η κα Μ.Μ., από τα πρώτα στελέχη του Συλλόγου Οικολογικής Γεωργίας Ελλάδος και μετέπειτα της ΔΗΩ καθώς και στέλεχος της ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ όπου και ασχολήθηκε ενεργά με τη βιολογική γεωργία.

Ωστόσο, αναφορικά με την εφαρμοσμένη έρευνα προς την κατεύθυνση της βιολογικής γεωργίας και το κατά πόσο η βιολογική γεωργία αναγνωρίζεται στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών ως ένα πεδίο που χρήζει εντατικότερης ενασχόλησης –συμβαδίζοντας και με το ρεύμα της αυξανόμενης ζήτησης για προϊόντα που χαρακτηρίζονται ως βιολογικά– θα πει σχετικά: «Στην έρευνα δεν είμαι σίγουρος, διότι υπάρχουν στεγανά. Ή εγώ δεν είμαι σε τέτοια θέση να γνωρίζω. Δεν μπορώ να ξέρω τι έρευνες κάνουν τα διάφορα εργαστήρια και οι διάφοροι ερευνητές, αν υπάρχουν κάποιοι, οι οποίοι παράλληλα με τη συμβατική γεωργία, ασχολούνται και με τη βιολογική γεωργία. Υπάρχει ένα είδος στεγανών μέσα στο Γ.Π.Α. Δεν μπορώ να είμαι πλήρως πληροφορημένος για την έρευνα που γίνεται πάνω στην βιολογική γεωργία. Αλλά αν σκεφτώ λίγο περισσότερο, μπορώ να πω ότι το 1986 ή 1987, δεν θυμάμαι, είχε δοθεί μια πρώτη πτυχιακή εργασία για τη Βιολογική Γεωργία (στο εργαστήριο Οικολογίας) από την κα Μίχα, στην οποία ήμουν και εγώ υπεύθυνος, όταν ακόμη η βιολογική γεωργία ήταν στις αρχές και δεν είχε αναγνωριστεί επισήμως. Ξέρω επίσης ότι υπήρχε κάποια εμπλοκή του Γ.Π.Α. με το πρόγραμμα που υπήρχε στην Αιγιαλεία, για τη βιολογική σταφίδα, γύρω στο 1986. Στο τέλος της 10ετίας του '90, υπάρχουν αρκετές έρευνες που αναφέρονται στο κόστος και τις τιμές των βιολογικών προϊόντων στα πλαίσια του Τμήματος Αγρ. Οικονομίας και Ανάπτυξης. Δεν ξέρω τι γίνεται ακριβώς σε άλλα τμήματα, ιδίως στο Τμήματα Φυτικής Παραγωγής, γιατί εκεί αν γίνονταν έρευνες, θα γίνονταν έρευνες σε

τεχνικό επίπεδο, τις οποίες δεν έχω υπόψη μου. Στα τέλη της 10ετίας του '90, ήδη έχουν γίνει τρία με τέσσερα συνέδρια με αναφορές στη βιολογική γεωργία, που σημαίνει δηλαδή ότι υπάρχει ερευνητική δουλειά πάνω στα θέματα αυτά. Στο Γ.Π.Α. υπάρχει ένα είδος ιστορίας πάνω στα θέματα της βιολογικής γεωργίας: υπάρχουν ερευνητές που ασχολούνται ήδη από τη δεκαετία του '70 για θέματα βιολογικής και ολοκληρωμένης καταπολέμησης. Από την άποψη αυτή, υπάρχει μια προϊστορία σε αυτόν τον τομέα. Προφανώς όμως δεν είχαν τη συνολική ματιά που έχει η βιολογική γεωργία» (22/12/2009).

Για το ίδιο θέμα, αυτό της προώθησης της έρευνας για τη βιολογική γεωργία στο Πανεπιστήμιο, θα πει ο κ. Δ.Μ.: «Εγώ θα απαντήσω κάτι άλλο. Υπάρχει αποκοπή, κάτι που περιέργως δεν ξέρουμε. Έρευνα κάνουν πολλοί. Δεν είναι τυχαίο ότι από όλη την Ελλάδα, το Χάρβαρντ με κάλεσε για να δώσω μια διάλεξη για την καινοτομία στην έρευνα και την πράσινη ανάπτυξη. Το θέμα είναι ποιος μεταφέρει την έρευνα. Το Πανεπιστήμιο δεν έχει την υποχρέωση να πάρει τη βασική έρευνα και να τη μεταφέρει στον παραγωγό. Το πεδίο της έρευνας που κάνει το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε., είναι περισσότερο οριζόντιο. Ακόμα και αν δεν υπάρχει το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. που κάνει οριζόντια έρευνα και όχι βασική έρευνα εφαρμογής που κάνουμε εμείς ως Πανεπιστήμιο, έχουν έρθει από εδώ οι Πιστοποιητικοί Οργανισμοί να συναντηθούμε κάπου ανάμεσα; Γιατί εγώ δεν είδα ποτέ οι Πιστοποιητικοί Οργανισμοί να χρηματοδοτήσουν την έρευνα... Όταν το '91-'92 έκανα πτυχιακή στη βιολογική γεωργία, δεν υπήρχε καν ο όρος της βιολογικής γεωργίας: εγώ ήμουν από τους πρώτους που ασχολήθηκα με τον κλάδο. Πιστεύω ότι οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης (ΟΕ&Π) προσπάθησαν να επιβάλουν τη δικιά τους κουλτούρα και στο χώρο της έρευνας, ενώ έχουν απαιτήσεις υπέρμετρες. Πρώτον, οι ΟΕ&Π δεν έχουν λόγο να παράγουν για έρευνα. Έχοντας δημοσιεύσεις στο μηχανισμό της πιστοποίησης της βιολογικής γεωργίας, έχω εκφράσει έντονες ανησυχίες. Διότι έρευνα σε βασικό επίπεδο απαγορεύεται να ασκήσεις ως ΟΕ&Π. Να κάνεις έρευνα για ποιο λόγο; Απλώς αναδεικνύεις ένα πρόβλημα: π.χ. λες οι παραγωγοί διαμαρτύρονται διότι δεν έχουν καλή υποστήριξη. Διότι η έρευνα δεν θα πάει στον παραγωγό, θα πάει στον Σύμβουλο. Διότι ο παραγωγός δεν μπορεί να καταλάβει την έρευνα και να διαβάσει το εγχειρίδιο και να το μεταφράσει προκειμένου να το μεταφέρει στον παραγωγικό τομέα. Ούτε στον Σύμβουλο θα πάει, διότι δεν υπάρχει η γέφυρα. Δεν έχουμε συνεχιζόμενη κατάρτιση, έχουμε λάθος νομοθετικό πλαίσιο. Για παράδειγμα, επειδή είμαι πανεπιστημιακός, εξαιρέθηκα από το Σύστημα Εκπαίδευσης Συμβούλων. Εγώ που είμαι ειδικός να

διδάξω συμβούλους βιολογικής γεωργίας, δεν μπορώ λόγω της θέσης μου (να διδάξω), ενώ επιτρέπεται να διδάξει ένας γεωπόνος, ένας διδακτορικός...».

Συνοψίζοντας λοιπόν, θα λέγαμε ότι τόσο η ενημέρωση όσο και η εκπαίδευση των παραγωγών σε θέματα βιολογικής γεωργίας είναι ελλιπής. Πρόκειται για δομικό πρόβλημα του χώρου, το οποίο δυσχεραίνει την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας και την παραγωγή ποιοτικού προϊόντος προστιθέμενης αξίας που να μπορεί να διατεθεί στην αγορά. Η έλλειψη αυτή, σχετίζεται με αντίστοιχη ελλιπή εκπαίδευση των γεωτεχνικών σε ζητήματα βιολογικής γεωργίας, λόγω πάλι της έλλειψης εξειδικευμένων εισηγητών για τέτοια ζητήματα. Καθίσταται συνεπώς επιτακτική η ανάγκη για τη σύσταση ενός μητρώου εκπαιδευτών για τη βιολογική γεωργία, αλλά και η πιστοποίησή τους μέσω προγραμμάτων κατάρτισης. Η παραγόμενη επιστημονική γνώση και έρευνα στα πλαίσια του πανεπιστημίου, εντάσσεται σε περιορισμένα θα λέγαμε πλαίσια, τα οποία έχουν αφήσει πολύ χώρο για αντίλογο από την πλευρά του σαφέστατα υπερτερόντος χώρου της συμβατικής γεωργίας.

6.8. Σύνοψη – συμπεράσματα σχετικά με την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα

Τα τελευταία χρόνια, η βιολογική γεωργία στην Ελλάδα έχει εξελιχθεί σε ένα δυναμικό κλάδο παραγωγής, ο οποίος ωθείται από την ολοένα αυξανόμενη ζήτηση του καταναλωτικού κοινού για ποιοτικά και ασφαλή τρόφιμα. Συγκεκριμένα, στις αρχές του 2007, σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης («Εξπρές», 4/10/2007), οι καλλιεργούμενες εκτάσεις αποτελούσαν το 4,5% (2.882.550 στρέμματα) του συνόλου των καλλιεργούμενων εκτάσεων της χώρας. Από πλευράς μεριδίου αγοράς τροφίμων, τα βιολογικά κατείχαν το 3,5% (συνολικός τζίρος 25 εκατ. €), ενώ ο αριθμός των απασχολούμενων στον κλάδο (παραγωγή, επεξεργασία και εμπορία) ήταν περίπου 24.500 άτομα. Οι κυριότερες βιολογικές καλλιέργειες αφορούσαν ελιά-λάδι (47,5%), σιτηρά (23%), αμπέλια (6,1%), εσπεριδοειδή (3,8%), κ.ά., ενώ στα ράφια των καταστημάτων τα βιολογικά κατείχαν 10% στα φρούτα-λαχανικά, 22% ελαιόλαδο, 13% προϊόντα οίνου, 17% προϊόντα ζωικής προέλευσης (κρέας, αλλαντικά, αυγά, κ.ά.), 11% προϊόντα δημητριακών και 27% προϊόντα άλλων κατηγοριών. Όσον αφορά στη διακίνηση και εμπορία βιολογικών προϊόντων, το 40% γίνονται από τις αλυσίδες σούπερ μάρκετ, το 50% από τα ειδικά καταστήματα λιανικής πώλησης και τις αλυσίδες τους, το 5% από τις αγορές βιολογικών και το υπόλοιπο 5% από άλλους φορείς. Τέλος, μεγάλο μέρος των παραγόμενων βιολογικών τροφίμων εξάγεται (π.χ. το 70% του ελαιόλαδου ή το 65% των εσπεριδοειδών), ενώ το 65% της αξίας των βιολογικών προϊόντων στην εγχώρια αγορά, είναι εισαγόμενα!

Οστόσο, η ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας ως μία εναλλακτική μορφή γεωργίας – εντούτοις πλήρως ενσωματωμένης στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα και το μηχανισμό και τις δομές της συμβατικής γεωργίας– άνοιξε ένα διάλογο ανάμεσα στους διάφορους εμπλεκόμενους φορείς σχετικά με τη σημασία αυτής της ανάπτυξης στο πλαίσιο του σύγχρονου παραγωγικού συστήματος και των προβλημάτων που τη διέπουν. Έτσι, παρά τη δυναμική που παρουσιάζει ο κλάδος της βιολογικής γεωργίας ως ένας καινοτόμος κλάδος, ο τομέας αυτός της γεωργίας αντιμετωπίζει μία σειρά από προβλήματα όπως είναι ο διασκορπισμός και ο πολυτεμαχισμός των βιολογικών εκμεταλλεύσεων. Ο πολυτεμαχισμός των βιολογικών εκμεταλλεύσεων, δημιουργεί προβλήματα στη διαδικασία της παραγωγής και της διάθεσης του βιολογικού προϊόντος, αλλά ακόμη και στην παροχή υπηρεσιών προς τους βιοκαλλιεργητές, ιδιαίτερα εάν λάβει κανείς υπόψη του το γεγονός ότι στην πλειοψηφία τους οι εκμεταλλεύσεις είναι εντοπισμένες σε μειονεκτικές και οικονομικά υποβαθμισμένες περιοχές. Εντούτοις, το μικρό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων (τις περισσότερες φορές κάτω

του ενός στρέμματος), είναι ακριβώς ένας από τους παράγοντες που ευνόησαν την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στη χώρα μας. Ένα άλλο πρόβλημα, αποτελεί το υψηλό κόστος της βιολογικής παραγωγής, το οποίο οφείλεται στον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο ασκείται η συγκεκριμένη καλλιέργεια, χωρίς δηλαδή να χρησιμοποιούνται χημικά λιπάσματα και άλλες χημικές ουσίες, ενώ ταυτόχρονα απαιτείται περισσότερη χειρωνακτική εργασία για την προστασία των φυτών από ζιζάνια ή παράσιτα (η έλλειψη στην αγορά των κατάλληλων βιολογικών φυτοπροστατευτικών προϊόντων αποτελεί σημαντικό πρόβλημα, όπως σημαντικό πρόβλημα αποτελεί και η υψηλή τιμή των εισαγόμενων που κυκλοφορούν στην αγορά). Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι τα έξοδα δακοπροστασίας και βιολογικών λιπασμάτων είναι υπερδιπλάσια των συμβατικών. Στο υψηλό κόστος παραγωγής συμβάλει και η έλλειψη οργάνωσης και προγραμματισμού της παραγωγής. Έτσι, το μεγαλύτερο κόστος εργασίας και οι περιορισμένες ποσότητες παραγωγής¹⁷⁶, οδηγούν σε υψηλές τιμές για τον καταναλωτή, με αποτέλεσμα η κατανάλωση των βιολογικών προϊόντων να θεωρείται ακόμη προνόμιο των οικονομικά ευκατάστατων κοινωνικών ομάδων. Αυτός είναι άλλωστε και ένας λόγος για τον οποίο έχει ασκηθεί δριμεία κριτική κατά της βιολογικής γεωργίας. Άλλα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί του συγκεκριμένου κλάδου, είναι η δυσκολία στην προμήθεια βιολογικών εφοδίων, σπόρων και γενικότερα βιολογικού γενετικού υλικού. Σημαντικές δυσχέρειες εντοπίζονται στη μεταποίηση, την τυποποίηση, τη διακίνηση και την εμπορία των βιολογικών προϊόντων, τα δίκτυα πωλήσεων κ.ά. Η εκπαίδευση και η ενημέρωση των βιοκαλλιεργητών είναι ελλιπής, καθώς είναι στενά συνδεδεμένη με την επίσης μη-επαρκή εκπαίδευση των γεωτεχνικών αναφορικά με τη βιολογική μέθοδο παραγωγής και την ανύπαρκτη σχεδόν εφαρμοσμένη έρευνα στη βιολογική γεωργία. Σοβαρές είναι επίσης οι αδυναμίες των κρατικών φορέων (λόγω έλλειψης προσωπικού), να διεξάγουν όλους τους ελέγχους που να διασφαλίζουν την πιστοποίηση των προϊόντων, ενώ στον τομέα της Βιολογικής κτηνοτροφίας, υπάρχουν μεγάλες δυσκολίες ανεύρεσης πιστοποιημένων σφαγείων, προβλήματα σήμανσης, έλλειψη δικτύου διανομής κ.ά, με αποτέλεσμα πολλοί παραγωγοί να πωλούν τα προϊόντα τους ως συμβατικά. Τέλος, αν και η χρήση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών (Γ.Τ.Ο.) και προϊόντων που έχουν παρασκευαστεί από Γ.Τ.Ο.

¹⁷⁶ Σε ότι αφορά τη μειωμένη διαθεσιμότητα των προϊόντων στην εγχώρια αγορά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πραγματική βιολογικά παραγόμενη ποσότητα είναι σαφώς μεγαλύτερη από εκείνη που τυποποιείται και διοχετεύεται στην εγχώρια αγορά ή στο εξωτερικό. Ωστόσο, δεν μπορεί να εκτιμηθεί το ποσοστό της βιολογικής παραγωγής που παραμένει αδιάθετο ή βρίσκει διέξοδο στη συμβατική αγορά, λόγω και της μεγάλης ετήσιας διακύμανσης των παραγομένων ποσοτήτων στο σύνολο της επικράτειας.

εξακολουθεί να είναι απαγορευμένη στη βιολογική παραγωγή, έντονα φαίνεται να αντιδρούν οι οπαδοί της βιολογικής γεωργίας και των προϊόντων της στην ανοχή της ευρωπαϊκής νομοθεσίας (ΕΚ 834/2007) αναφορικά με την ανεύρεση συστατικών που περιέχουν Γ.Τ.Ο. και έχουν εισέλθει ακούσια στα βιολογικά προϊόντα σε αναλογία μικρότερη από 0,9%. Ένα σοβαρό ερώτημα που τίθεται είναι εάν υπάρχουν μηχανισμοί ελέγχου για την τήρηση του ανώτατου ορίου 0,9% εμφάνισης Γ.Τ.Ο. στα βιολογικά προϊόντα και ποιοι είναι αυτοί.

Η βιολογική γεωργία ως ένα αειφορικό σύστημα παραγωγής, απαιτεί τεχνική στήριξη, έρευνα (στην παραγωγική διαδικασία και την αγορά), μεταφορά τεχνογνωσίας (πρακτικές και τεχνικές που χρησιμοποιούνται σε όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας), εκπαίδευση και ενημέρωση μέσα από ένα οργανωμένο δίκτυο πληροφόρησης που θα χρησιμοποιεί όλους τους τρόπους και τα μέσα (σύγχρονα και μη). Η σύνδεση των ερευνητικών κέντρων με τους παραγωγούς της βιολογικής γεωργίας φαντάζει επιτακτική, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα και να δοθούν λύσεις στα διάφορα προβλήματα παραγωγής που αντιμετωπίζουν οι αγρότες, όπως είναι η ανθεκτικότητα των διαφόρων ποικιλιών σε ασθένειες και η προσαρμοστικότητα που έχουν στα διάφορα μικροκλίματα και εδάφη. Δεδομένου ότι ο βιολογικός τρόπος παραγωγής προϋποθέτει τη μικρότερη επέμβαση των φυτοπροστατευτικών μέσων, η πρόληψη αποκτά πολύ μεγάλη σημασία για τον περιορισμό των όποιων προβλημάτων και τη μείωση –έως ένα βαθμό– του κόστους παραγωγής. Συνεπώς, οι επενδύσεις στην έρευνα αποδεικνύονται καθοριστικής σημασίας για τη βιολογική παραγωγή, δεδομένου ότι η έρευνα θα συμβάλει στην παραγωγή εναλλακτικών τεχνολογιών και την εφαρμογή καινούριων τεχνικών σε συνδυασμό με την επιστήμη και την τεχνολογία (π.χ. για την αντιμετώπιση των ζιζανίων). Ωστόσο, επειδή η ανάπτυξη των εναλλακτικών τεχνολογιών που είναι απαραίτητες για την υποκατάσταση των αγροχημικών δεν αποτελούν αντικείμενο ενδιαφέροντος για τους ιδιώτες επενδυτές, αφού δεν εξασφαλίζουν από τη φύση τους κέρδη σ' αυτούς που θα τις παράγουν (π.χ. ο καθορισμός της εποχής σποράς ή περιοχής, η εκτροφή ή προστασία των ωφέλιμων οργανισμών), θα πρέπει οι ίδιοι οι αγρότες –μέσω συλλογικών προσπαθειών– αλλά και το κράτος, να συμβάλουν σε μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των ενεργειών υποκατάστασης και σε επιμερισμό του κόστους παραγωγής (Σέμος, Α.Β., Καρυπίδης, Φ., 2001). Όσον αφορά στην έρευνα αγοράς, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε το ποσοστό των βιολογικών προϊόντων που μπορεί να απορροφήσει η εγχώρια αγορά, σε τι ποσοστό εκδηλώνει το καταναλωτικό κοινό προτίμηση για τα διάφορα προϊόντα, τι απαιτήσεις έχει η αγορά από τα βιολογικά προϊόντα (χαρακτηριστικά, επάρκεια όλο το χρόνο, τιμή) κ.ά. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών, θα συμβάλουν στο σχεδιασμό στρατηγικής, η οποία θα είναι προσανατολισμένη στην

εγχώρια κατάσταση. Περαιτέρω, καθώς η τεχνογνωσία που έχει αποκτηθεί μέχρι σήμερα είναι προϊόν ατομικής προσπάθειας ορισμένων γεωτεχνικών και πρωτοπόρων βιοκαλλιεργητών, αυτή αδυνατεί να καλύψει τις σημερινές απαιτήσεις καθώς δεν υπάρχουν επαρκείς δομές για τη μεταφορά της στον αγροτικό χώρο. Οι γεωπόνοι – σύμβουλοι ασχολούνται κυρίως με τη διαχείριση εγγράφων και όχι με θέματα παραγωγής, ενώ πολλές φορές οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων επιτελούν άτυπα το ρόλο του συμβούλου βιολογικής γεωργίας, χωρίς ωστόσο να αποτελεί υποχρέωσή τους. Καθίσταται λοιπόν αναγκαία η δημιουργία από το ΓΕΩΤΕΕ ενός μητρώου εξειδικευμένων γεωτεχνικών – συμβούλων, οι οποίοι θα εκπαιδεύονται διαρκώς σε θέματα βιολογικής γεωργίας και θα πιστοποιούνται ως εκπαιδευτές για τη βιολογική γεωργία μέσω προγραμμάτων κατάρτισης.

Ερευνητικές εργασίες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο τρόπος εφαρμογής των βιολογικών τεχνικών καλλιέργειας είναι γενικά αναποτελεσματικός και ότι η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων βιοπαραγωγών, εξακολουθεί να προβληματίζεται όσον αφορά στην υιοθέτησή τους, καθώς δεν διαθέτουν τις απαιτούμενες γνώσεις και αγνοούν τις δυνατότητες πληροφόρησης σχετικά με τα πλεονεκτήματα που συνεπάγεται η εναλλακτική αυτή τεχνολογία (Πάντζιος, Χ., Τζίνιους, Μ., Τζουβελέκας, Β., 2002). Επομένως, η απόφαση των αγροτών για μετατροπή των καλλιεργειών τους σε βιολογικές, σχετίζεται άμεσα με την πληροφόρηση (σχετικά με τις βιολογικές καλλιεργητικές τεχνικές) και την επαγγελματική εκπαίδευση (σε περιοδική αλλά και σε ευκαιριακή βάση). Ωστόσο, ελλείπει παραμένουν και οι δομές έρευνας και εξειδικευμένης εκπαίδευσης στο χώρο, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν φορείς που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο όπως είναι το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε., το Μ.Φ.Ι., ο ΟΓΕΕΚΑ ΔΗΜΗΤΡΑ, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και ιδιαίτερα το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών κ.ά. Επιπλέον, η Τοπική Αυτοδιοίκηση, με την κατάλληλη στήριξη και συμπαράσταση και με τις αναπτυξιακές εταιρείες που οι περισσότεροι Δήμοι έχουν συστήσει, μπορούν να συμβάλουν τα μέγιστα, μιας και γνωρίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες του τόπου τους. Ακόμη, θα μπορούσε να εφαρμόζεται ο θεσμός των Εκπαιδευτικών Αγροκτημάτων, με τους βιοκαλλιεργητές να εκπαιδεύονται σε πραγματικές συνθήκες, ή να οργανώνονται εκπαιδευτικές εκδρομές σε διάφορες χώρες της Ευρώπης, όπου είναι ανεπτυγμένη η βιολογική γεωργία. Γενικότερα οι ημερίδες, οι διημερίδες, τα συνέδρια, τα σεμινάρια και ακόμη και ειδικές σχολές για βιοκαλλιεργητές, θα ενίσχυαν σημαντικά τις επαγγελματικές δεξιότητες των αγροτών με κατάλληλες και συγκεκριμένες εκπαιδεύσεις πάνω στη βιολογική μέθοδο παραγωγής. Η εκπαίδευση των βιοκαλλιεργητών απαιτεί ειδικό επιστημονικό προσωπικό, αλλά αυτό παραμένει ένα

ζητούμενο καθώς στο χώρο της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και έρευνας, είναι εξαιρετικά δύσκολο η βιολογική γεωργία να αποτελέσει συγκεκριμένη κατεύθυνση γεωπονικών σπουδών, αφού περιορίζεται στην καλύτερη των περιπτώσεων σε ορισμένα μόνο μαθήματα (στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών υπάρχει μόνο ένα μάθημα Βιολογικής Γεωργίας και στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης δεν υπάρχει κανένα), ενώ η έρευνα επαφίεται στο προσωπικό ενδιαφέρον και την προσπάθεια λίγων επιστημόνων. Πέραν της εκπαίδευσης των παραγωγών σε όλο το φάσμα της εφοδιαστικής αλυσίδας (παραγωγή-μεταποίηση-προώθηση), αναγκαιότητα αποτελεί και η ενημέρωση των παραγωγών μέσω εκπαιδευτικών σεμιναρίων ως προς τις απαιτήσεις της κοινοτικής και εθνικής νομοθεσίας για τα βιολογικά προϊόντα αλλά και ως προς τις προοπτικές εξέλιξης της αγοράς των βιολογικών προϊόντων. Τα σεμινάρια αυτά θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν από το ΓΕΩΤΕΕ με τη συνεργασία πιστοποιημένων δομών και εκπαιδευτών. Επιπλέον, θα πρέπει να πραγματοποιηθούν εκπαιδευτικά σεμινάρια τόσο των γεωπόνων – συμβούλων όσο και των γεωπόνων των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων και των ΤΟΚΑΑ σχετικά με τις απαιτήσεις της κοινοτικής και εθνικής νομοθεσίας για τα βιολογικά προϊόντα.

Όσον αφορά στην ενημέρωση, θα μπορούσε να δημιουργηθεί μία βάση δεδομένων, η οποία θα περιλαμβάνει μητρώο όλων των βιοκαλλιεργητών και των παραγωγών τους (τι είδη καλλιεργούν και σε τι στρεμματικές εκτάσεις), μητρώο επιτρεπομένων σκευασμάτων φυτοπροστασίας και λίπανσης και των εταιριών που τα διαθέτουν, μητρώο συμβούλων – γεωπόνων για τη βιολογική γεωργία, καθώς και κατάλογο επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον παρασκευαστικό τομέα και τον τομέα της διακίνησης βιολογικών προϊόντων. Επίσης, θα πρέπει να παρέχονται πληροφορίες προς τους βιοκαλλιεργητές αλλά και όλους τους εμπλεκόμενους φορείς σχετικά με το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τη βιολογική γεωργία στην Ελλάδα και το εξωτερικό και τις τελευταίες εξελίξεις και αποφάσεις στο χώρο της βιοκαλλιέργειας, πληροφορίες που αφορούν στην ένταξη των βιοκαλλιεργητών σε διάφορα επενδυτικά προγράμματα, πληροφορίες που αφορούν στους Οργανισμούς Ελέγχου & Πιστοποίησης και τις δράσεις που αναπτύσσουν, αλλά και πληροφορίες που θα αφορούν σε επιτυχημένες προσπάθειες συλλογικών φορέων στη βιοκαλλιέργεια (π.χ. νέες πρακτικές διαχείρισης, τυποποίησης και συσκευασίας βιολογικών προϊόντων). Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει ενημέρωση για τις έρευνες που πραγματοποιούνται ή έχουν πραγματοποιηθεί από ερευνητικά κέντρα και πανεπιστημιακά ιδρύματα σχετικά με θέματα της βιολογικής γεωργίας (π.χ. νέα υποκατάστατα γεωργοχημικών) αλλά και για τα διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα και σεμινάρια που πραγματοποιούνται με αντικείμενο τη βιολογική γεωργία. Επίσης, έχει διαπιστωθεί η ανάγκη για την ύπαρξη ενός forum όπου θα

ανταλλάσσονται πληροφορίες και απόψεις όλων των ενδιαφερομένων. Όλα αυτά, θα μπορούσαν να περιλαμβάνονται σε έναν μεγάλο δικτυακό τόπο που θα φιλοξενείται από την ιστοσελίδα του ΥΠΑΑ&Τ, αλλά θα μπορούσαν να προσφέρονται και από ειδικά στελεχωμένα Γραφεία Ενημέρωσης σε φορείς όπως η Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας, ο Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π., οι κατά τύπους Διευθύνσεις Αγροτικής Ανάπτυξης των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων αλλά και άλλες αρμόδιες υπηρεσίες και φορείς του ΥΠΑΑ&Τ, σε δήμους, σε αγροτικούς συνδικαλιστικούς φορείς, σε ομοσπονδίες και ενώσεις βιοκαλλιεργητών κ.λπ. Πλέον της εξειδικευμένης ενημέρωσης των παραγωγών, εξίσου σημαντική αποδεικνύεται και η αντίστοιχη ενημέρωση των καταναλωτών, ώστε να επιλέγουν συνειδητά, γνωρίζοντας τις θετικές επιπτώσεις από την κατανάλωση των βιολογικών προϊόντων στο περιβάλλον, την υγεία, την κοινωνία και την οικονομία. Θα πρέπει κατά συνέπεια να αναπτυχθούν δεσμοί επικοινωνίας και εμπιστοσύνης ανάμεσα στους παραγωγούς και τους καταναλωτές των βιολογικών προϊόντων, κυρίως μέσω της αρχής της άμεσης σύνδεσης παραγωγού – καταναλωτή, προκειμένου ο καταναλωτής να έχει άμεση πληροφόρηση και βαθιά γνώση για τον τρόπο παραγωγής των προϊόντων που καταναλώνει και τις διαφορές που παρουσιάζουν σε σχέση με τα συμβατικά προϊόντα, αλλά και ο παραγωγός να μπορεί να παρακολουθεί από κοντά τις προτιμήσεις των καταναλωτών όσον αφορά σε θέματα ποιότητας και ποικιλίας των προϊόντων, προκειμένου να μπορεί να μεταβάλλει ανάλογα την παραγωγή του (Σαρρή, Ε., Γιούργα, Χ., Λούμου, Α. και Δάντσης, Θ., 2006).

Από τις απαρχές ενός θεσμοποιημένου λόγου σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Κοινότητας για τη βιολογική γεωργία, τα βιολογικά προϊόντα διεκδικούσαν μια ξεχωριστή θέση στην αγορά των τροφίμων, τα οποία μέσω μιας πολιτικής υπερτιμολόγησης που καλύπτει το κόστος παραγωγής τους, αποτελούν ικανοποιητική διέξοδο για την ενίσχυση του εισοδήματος του αγρότη (λόγω των αδιάθετων πλεονασμάτων και των μειώσεων των τιμών των συμβατικών προϊόντων). Εκτός όμως από μία εμπορική διέξοδο (άλλωστε ο ΕΚ 834/2007 θεωρείται ένας «εμπορικός» κανονισμός), η βιολογική γεωργία συνδεδεμένη με την προστασία του περιβάλλοντος και την αειφορία των φυσικών πόρων, την ποιότητα των τροφίμων, την υγεία των ανθρώπων και των ζώων και γενικότερα με μία οικολογική αντίληψη αλλά και με κοινωνικές παραμέτρους (όπως η άμεση επαφή παραγωγού και καταναλωτή και η δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης στη βάση ότι υπηρετείται ένα κοινό όραμα και ένας κοινός σκοπός), είναι πάνω απ' όλα κουλτούρα και φορέας ιδεών και αξιών. Υπό το πρίσμα αυτό, ο χώρος της βιολογικής γεωργίας θα πρέπει να υπηρετηθεί από ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης που θα υλοποιηθεί στη βάση μιας όσο το δυνατόν ενιαίας αντίληψης για τα πράγματα και μιας συντονισμένης δράσης, αλλά πάντα σεβόμενο τη διαφορετικότητα όσων εμπλέκονται στο

πεδίο αυτό. Η βιολογική γεωργία, όσο και αν έχει απομακρυνθεί από τον κινηματικό της χαρακτήρα, σίγουρα δεν έχει απολέσει τη φιλοσοφία της και αυτό είναι ένα γνώρισμα που οποιοδήποτε Εθνικό Σχέδιο Δράσης θα πρέπει να λάβει υπόψη του.

Από την άλλη, το ελληνικό κράτος αδυνατεί να ασκήσει πολιτική είτε μακροπρόθεσμη είτε βραχυπρόθεσμη, ακριβώς επειδή δεν έχει εκπονήσει ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τη Βιολογική Γεωργία. Παρά το γεγονός ότι το 2004 η Ε.Ε. έδωσε τις βασικές κατευθύνσεις ενός Πανευρωπαϊκού Σχεδίου για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, η χώρα μας δεν έχει καταφέρει να εκπονήσει ένα τέτοιο σχέδιο δράσης που θα θέτει ως στόχο την προστασία της βιοποικιλότητας, την ανάπτυξη της υπαίθρου, τη στήριξη του έλληνα βιοπαραγωγού και τη διαφύλαξη της υγείας του έλληνα καταναλωτή μέσω της παραγωγής ποιοτικών τροφίμων σε ανταγωνιστικές τιμές, αν και η ανάγκη κατάρτισής του έχει αναγνωρισθεί πριν τη σύνταξη του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Δράσης για τη Βιολογική Γεωργία. Προϋπόθεση για τη σύνταξη ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τη Βιολογική Γεωργία, αποτελεί η κριτική προσέγγιση της υφιστάμενης κατάστασης του τομέα βιολογικών προϊόντων και ο προσδιορισμός των θεωρητικών και πραγματικών στόχων για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα. Θα πρέπει να αξιολογηθούν οι επιδόσεις της βιολογικής παραγωγής με βάση το δυναμικό της χώρας, τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, τις εδαφοκλιματικές της συνθήκες και το δυναμισμό του Έλληνα αγρότη. Ένα σχέδιο δράσης απαιτεί στρατηγική στόχευση και πολιτικές που διέπονται από συνέχεια και συνοχή. Αποσπασματικά μέτρα στήριξης, τυχαίες ενέργειες ή οι μη-ενέργειες, δεν μπορούν να στηρίξουν ουσιαστικά έναν καινοτόμο κλάδο όπως ο τομέας της βιολογικής γεωργίας. Θα δανειστώ τη φράση ενός πρώην Υφυπουργού Γεωργίας για να πω ότι «Ο Τομέας (της βιολογικής γεωργίας) δεν αντέχει τη μοναξιά του κάθε έναν από εμάς». Για να είμαστε συνεπείς με την πραγματικότητα, ένας από τους σκοπούς της σύστασης της Εθνικής Επιτροπής των Βιολογικών Προϊόντων τον Αύγουστο του 2009, ήταν ακριβώς η έναρξη του διαλόγου όλων των εμπλεκόμενων μερών σχετικά με την εκπόνηση ενός τέτοιου σχεδίου δράσης. Ωστόσο, η προσπάθεια αυτή δεν ευδοχώθηκε καθώς η αλλαγή ηγεσίας του Υπουργείου μετά τις εκλογές του Οκτώβρη του 2009, δεν έχει καταστήσει ακόμη σαφή τα σχέδια της όσον αφορά στην τύχη της Επιτροπής αυτής, η οποία φαίνεται ότι θα παραμείνει στα χαρτιά (συνεδρίασε μία μόνο φορά). Στα χαρτιά έμειναν και άλλες αντίστοιχες προσπάθειες παρελθόντων ηγεσιών¹⁷⁷, για να μας θυμίζουν ότι τα εκάστοτε «συντεχνιακά»

¹⁷⁷ Πριν από μερικά χρόνια υπήρχε το Εθνικό Συμβούλιο Βιολογικής Γεωργίας, το οποίο λειτούργησε για ένα μικρό χρονικό διάστημα και στη συνέχεια εγκαταλείφθηκε, για να αντικατασταθεί, θεωρητικά, από την Εθνική

συμφέροντα είναι πιο δυνατά από το «καλό» που είσαι υποχρεωμένος να υπηρετείς και ότι μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα έλλειψης εμπιστοσύνης και αμφισβήτησης, όπου η μία ηγεσία διαδέχεται την άλλη ανατρέποντας ό,τι έχει πράξει η προηγούμενη (καλώς ή κακώς καμωμένο), είναι αδύνατο να χαραχτούν πολιτικές διότι είναι αδύνατο να υπάρξει ένας μόνιμος διάλογος που τις προϋποθέτει. Η πραγματικότητα αποδεικνύει ότι τα πρόσωπα χαράσσουν πολιτικές και τα πρόσωπα τις αναιρούν. Τα πρόσωπα ενδυναμώνουν τους θεσμούς και τα πρόσωπα τους αποδυναμώνουν. Οι θεσμοί υπηρετούν τα πρόσωπα και όχι τα πρόσωπα τους θεσμούς (ενώ θα έπρεπε να συμβαίνει το αντίστροφο). Όμως, όπως έχει αποδειχθεί πολλές φορές στην πράξη, οι θεσμοί υπηρετούν τα λάθος πρόσωπα, όχι εκείνα για τα οποία θεσμοθετήθηκαν, αλλά αυτά που τα θεσμοθέτησαν και τους μηχανισμούς που τα στηρίζουν, αποτελώντας έτσι όχημα ευόδωσης προσωπικών φιλοδοξιών.

Ο ρόλος του κράτους σε όλη αυτή τη διαδικασία εδραίωσης και ανάπτυξης του χώρου της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα, έχει ταυτιστεί με μία διοικητική δυσλειτουργία που εκφράζεται μέσα από τη διόγκωση της γραφειοκρατίας, τις σύνθετες διαδικασίες (ιδιαίτερα όσον αφορά στις διαδικασίες ένταξης των βιοκαλλιεργητών στο σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης αλλά και στα προγράμματα επιδοτήσεων) και την έλλειψη διάχυσης της πληροφόρησης προς όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές, αλλά κυρίως προς την πλευρά των παραγωγών. Για παράδειγμα, ένα βασικό ζητούμενο αποτελεί η δημιουργία μητρώου βιοκαλλιεργητών και μητρώου εμπόρων βιολογικών προϊόντων. Επίσης, δεν υπάρχει μητρώο επιτρεπόμενων εισροών. Όλος αυτός ο «διοικητισμός» άνευ ουσίας, λειτουργεί τουλάχιστον αποτρεπτικά για όσους θέλουν να ασχοληθούν με τον συγκεκριμένο κλάδο, ο οποίος ήδη από μόνος του έχει ιδιαιτερότητες ως προς τις απαιτήσεις του και ως προς την ουσία του. Το ελληνικό κράτος, θεωρώντας ότι η βιολογική μέθοδος παραγωγής είναι δεδομένη και απλή για τους αγρότες και αγνοώντας ζητήματα ουσίας που είχαν να κάνουν με ελλείψεις σε υποδομές, τεχνογνωσία, έρευνα και κατάρτιση τόσο των ίδιων των παραγωγών όσο και των συμβούλων, μπορεί να έδωσε κίνητρα ενασχόλησης των παραγωγών με τον συγκεκριμένο κλάδο, αλλά τα κίνητρα αυτά ήταν ανενεργά εργαλεία από τη στιγμή που υπήρχαν σοβαρά προβλήματα στην παραγωγική διαδικασία. Το γεγονός αυτό, είχε ως αποτέλεσμα να εισέρχονται πολλοί στο σύστημα της βιολογικής γεωργίας αλλά και να το εγκαταλείπουν, διότι δεν μπόρεσε κανείς να τους βοηθήσει στα προβλήματα της παραγωγής. Συνεπώς, ο

Διεπαγγελματική Οργάνωση Βιολογικών Προϊόντων (συστάθηκε την 20/07/2006). Η τελευταία, είχε ως στόχο τον καλύτερο συντονισμό των προσπάθειών για τη στήριξη της παραγωγής, μεταποίησης και εμπορίας των βιολογικών αγροτικών προϊόντων.

υπηρεσιακός μηχανισμός πρέπει να πάψει να αποτελεί τροχοπέδη για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας και να συμβάλει στην απλοποίηση των διαδικασιών, στη διεύρυνση των δυνατοτήτων για αξιοποίηση των πάσης φύσεως ευκαιριών και την ομαλοποίηση της ένταξης των ενδιαφερομένων στον τομέα. Επίσης, το κράτος θα πρέπει να έχει ξεκάθαρες θέσεις και οι πολιτικές του ή μη-πολιτικές του να είναι συνεπείς ως προς τις θέσεις του. Αλλά ακόμα και όταν περιορίζεται στο ρόλο αυτού που εποπτεύει την πιστή τήρηση των κανονισμών και την ομαλή λειτουργία του συστήματος ελέγχων, ακόμη και τότε αδυνατεί να επιτελέσει το ρόλο του αφού ένα χρόνο μετά, δεν έχει εκδώσει ΚΥΑ για την εφαρμογή του (ΕΚ) 834/2007, ο οποίος ισχύει από 01/01/2009! Συγκεκριμένα, η Διεύθυνση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ σε συνεργασία με τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π., έχουν συντάξει προσχέδιο της νέας ΚΥΑ με θέμα «τον καθορισμό συμπληρωματικών μέτρων για την εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 834/2007 του Συμβουλίου, και των Κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 889/2008 και (ΕΚ) αριθ. 1235/2008 της Επιτροπής» και αναμένεται η κατάθεση και η ομαδοποίηση των προτάσεων των αρμόδιων φορέων προκειμένου να ληφθούν οι τελικές αποφάσεις. Το ΥΠΑΑ&Τ, με τη συγκεκριμένη ΚΥΑ, προχωρά σε διορθώσεις κάποιων ασαφειών που υπήρχαν αναφορικά με τις εισαγωγές βιολογικών προϊόντων, τον προσδιορισμό των αρμοδιοτήτων ελέγχου των διαφόρων δημοσίων υπηρεσιών και πρακτικά ζητήματα που έχουν προκύψει τα τελευταία χρόνια για την πιστοποίηση των βιοκαλλιεργητών. Επίσης, με το συγκεκριμένο προσχέδιο της ΚΥΑ, διευθετείται μία σοβαρή ασάφεια του θεσμικού συστήματος, αναφορικά με την πιστοποίηση των σημείων λιανικής πώλησης βιολογικών προϊόντων. Έτσι, ενώ ο (ΕΚ) 834/2007 προβλέπει μεταξύ άλλων τη δυνατότητα εξαίρεσης (υπό προϋποθέσεις) των σημείων πώλησης από τον έλεγχο, τα σημεία πώλησης όχι μόνο δεν έχουν εξαιρεθεί, αλλά «ελέγχονται» βάσει της ΚΥΑ 245090/2006 (σύμφωνα με τα λεγόμενα της Δ/σης Βιολογικής Γεωργίας), η οποία προσδιορίζει δέσμη συμπληρωματικών μέτρων για την εφαρμογή του συστήματος ελέγχου παραγωγής προϊόντων βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα και η οποία είναι προγενέστερη του ΕΚ 834/2007, δημιουργώντας έτσι σύγχυση στην αγορά¹⁷⁸. Σε μια τέτοια απραξία του διοικητικού μηχανισμού, η ιδιωτική πρωτοβουλία έχει πάρει την κατάσταση στα χέρια της εφαρμόζοντας (προαιρετικά) ιδιωτικά πρότυπα ελέγχου και πιστοποίησης, προκειμένου να αποφευχθεί ο κλονισμός της εμπιστοσύνης του καταναλωτή.

¹⁷⁸ Ωστόσο, στο προσχέδιο της νέας ΚΥΑ, προβλέπεται ότι οι επιχειρήσεις ομαδικής εστίασης και οι λιανηγορικές επιχειρήσεις που πωλούν απευθείας προσσκευασμένα βιολογικά προϊόντα στον τελικό καταναλωτή ή χρήστη και οι οποίες δεν παράγουν, παρασκευάζουν, αποθηκεύουν ή εισάγουν προϊόντα που συνδέονται με τα σημεία πώλησης, δεν υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω ΚΥΑ.

Πέντε χρόνια μετά, απραξία του κρατικού μηχανισμού υπάρχει και στο επίπεδο των αγορών των βιοκαλλιεργητών, τις οποίες το κράτος επίσης έχει αφήσει εκτεθειμένες από άποψη νομοθετικού πλαισίου, με αποτέλεσμα να μη διασφαλίζονται συνθήκες αποκλειστικής διάθεσης των προϊόντων τους από τους βιοπαραγωγούς. Η σιωπηρή επιμονή για ένταξη αυτών των αγορών στον Οργανισμό των συμβατικών λαϊκών αγορών, δηλώνουν προθέσεις συρρίκνωσης μιας επιτυχημένης επαγγελματικής διεξόδου των βιοπαραγωγών και αφομοίωσης του ξεχωριστού τους χαρακτήρα τόσο από την ετικέτα των συμβατικών προϊόντων όσο και από την ετικέτα των μεσαζόντων και των εμπορών (οι αγορές των βιοκαλλιεργητών διακρίνονται κυρίως για τον παραγωγικό τους χαρακτήρα αλλά και για το ότι λειτουργούν βάσει προτύπου ΕΛΟΤ). Ελλείπει νομοθετικού πλαισίου, οι αγορές των βιοκαλλιεργητών δεν ελέγχονται από τους αρμόδιους φορείς του Κράτους στα σημεία λειτουργίας τους, με αποτέλεσμα οι έλεγχοι να περιορίζονται στα πλαίσια των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των βιοπαραγωγών που συμμετέχουν σε αυτές. Όταν λοιπόν «υπάρχει διεξοδική νομοθεσία με συμπαγές νομοθετικό πλαίσιο, η οποία στηρίζεται στους ελέγχους και έχει ως σκοπό την προστασία του καταναλωτή», η προστασία του καταναλωτή δεν θα πρέπει να γίνεται επιλεκτικά, αλλά σε όλο το φάσμα των συνδιαλλαγών του με το χώρο των βιολογικών προϊόντων και ιδιαίτερα των τροφίμων (ο ΕΚ 834/2007 αναφέρεται στα τρόφιμα).

Η δημιουργία ενός ενιαίου εθνικού προτύπου πιστοποίησης και σήματος βιολογικών προϊόντων, αποτελεί πάγιο αίτημα πολλών εμπλεκομένων μερών στο χώρο της βιολογικής γεωργίας, καθώς κάτι τέτοιο θα ενίσχυε την εμπιστοσύνη των ελλήνων καταναλωτών προς το σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων, στους οποίους προκαλείται σύγχυση από την ποικιλία των σημάτων πιστοποίησης των διαφόρων οργανισμών. Βασικό ζητούμενο προς την ενίσχυση της αξιοπιστίας των βιολογικών προϊόντων, αποτελεί η δημιουργία υποδομών ποιοτικού ελέγχου και η εφαρμογή ενός ενιαίου και αξιόπιστου συστήματος ανιχνευσιμότητας και ιχνηλασιμότητας των βιολογικών τροφίμων σε όλο το φάσμα της τροφικής αλυσίδας, υπό τον διαρκή ωστόσο και αμερόληπτο δημόσιο έλεγχο της τήρησης των κανόνων και της επιβολής κυρώσεων από τις αρμόδιες αρχές. Το μοναδικό αυτό σήμα ποιότητας, θα μπορούσε πιθανότητα να ενισχύεται και από τη γεωγραφική ένδειξη του προϊόντος, διαβεβαιώνοντας έτσι τον έλληνα καταναλωτή τόσο για την ελεγμένη ποιότητα, όσο και για την προέλευση του προϊόντος. Εντύπωση προξενεί το γεγονός ότι στον τομέα των ζωοτροφών, δεν υπάρχει έλεγχος στη χρήση «μεταλλαγμένων» και την εφαρμογή της αναγκαίας σήμανσης, ενώ η πολιτεία, στο όνομα των δυσκολιών που αντιμετώπισαν οι βιοκτηνοτρόφοι λόγω των πυρκαγιών του 2007, τους προέτρεψε να χρησιμοποιήσουν

συμβατικές ζωοτροφές που στην ουσία υπονομεύουν τη γνησιότητα των βιολογικών προϊόντων! Επιπρόσθετα, τονίζεται η έλλειψη νομοθετικού πλαισίου πιστοποίησης συγκεκριμένων δραστηριοτήτων και προϊόντων, τα οποία δεν καλύπτονται από τον ΕΚ 834/2007 (π.χ. μαζική εστίαση¹⁷⁹, καλλυντικά, κλωστοϋφαντουργία κ.λπ.) και τα οποία σε άλλες χώρες καλύπτονται από διαδικασίες ελέγχου που καθορίζονται από ιδιωτικά πρότυπα. Σε μια τέτοια περίπτωση, είναι αναγκαίο να καθοριστούν εθνικά πρότυπα ή να επισπευστεί η αναγνώριση από τη Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας ιδιωτικών προτύπων ελέγχου και πιστοποίησης. Επίσης, αποτελεί αναγκαιότητα η εναρμόνιση της κοινοτικής και εθνικής νομοθεσίας και με άλλα πρότυπα πιστοποίησης, όπως τα JAS, NOP, CAQ, NOPUSDA κ.ά., τα οποία θα διευκολύνουν την εξαγωγή των βιολογικών προϊόντων εκτός Ε.Ε.

Η Διεύθυνση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ, ως αρμόδια αρχή, έχει αναθέσει τα καθήκοντα ελέγχου και πιστοποίησης των επιχειρηματιών που εντάσσονται στο σύστημα ελέγχου του άρθρου 27 του Καν. (ΕΚ) 834/2007 (μονάδες παραγωγής, παρασκευής, αποθήκευσης και εισαγωγής προϊόντων βιολογικής γεωργίας από τρίτες χώρες, καθώς και μονάδες διάθεσης στην αγορά), στους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π.) των Βιολογικών Προϊόντων. Οι Ο.Ε.&Π. είναι ανεξάρτητοι ιδιωτικοί φορείς¹⁸⁰, οι οποίοι κατέχουν κεντρικό ρόλο στη χάραξη και την εφαρμογή της εθνικής αγροτικής πολιτικής για τη βιολογική γεωργία αλλά και γενικότερα στην ανάπτυξη του παραγωγικού αυτού κλάδου, καθώς η ελληνική πολιτική ηγεσία απήχε πολύ από τη δημιουργία πολιτικής και περιοριζόταν στην πιστή εφαρμογή των κανονισμών που ψηφίζονταν σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συχνά, οι φορείς πιστοποίησης, υφίστανται κριτική ως προς την έλλειψη αυστηρότητας όσον αφορά στην έκδοση πιστοποιητικών ή τη μη-απόσυρση των ήδη εκδοθέντων πιστοποιητικών, σε περιπτώσεις που παρατηρούνται παρατυπίες. Αλλά ακόμη και το ίδιο το σύστημα πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων, πάσχει ως προς την αξιοπιστία του και τον έλεγχό του, αφού πρακτικά οι πιστοποιητικοί φορείς που δραστηριοποιούνται σήμερα, δεν υφίστανται καμία συνέπεια για την υποβάθμιση των υπηρεσιών που προσφέρουν και τη μη-συμμόρφωσή τους στις απαιτήσεις που επιβάλλονται από τα εθνικά και διεθνή πρότυπα (είτε

¹⁷⁹ Ο νέος κανονισμός για τη βιολογική παραγωγή ΕΚ 834/07, αναφέρει ότι δεν θα καλύπτεται από τον εν λόγω κανονισμό ο κλάδος των εστιατορίων και των κυλικείων, αλλά θα επιτρέπεται στα κράτη-μέλη, εφόσον το επιθυμούν, να προβαίνουν σε κανονιστικές ρυθμίσεις στον κλάδο αυτό, εν αναμονή της αναθεώρησης σε επίπεδο ΕΕ, το 2011. Επίσης, δεν θα απαγορεύονται αυστηρότερα ιδιωτικά πρότυπα.

¹⁸⁰ Οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης (ΟΕ&Π) εγκρίνονται με τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 5 παρ. 2 του Καν. (ΕΚ) 882/04 και του άρθρου 27 παρ.5 και 6 του Καν. (ΕΚ) 834/07.

από τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. είτε από την αρμόδια Διεύθυνση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ), με αποτέλεσμα να κλονίζεται η εμπιστοσύνη του έλληνα καταναλωτή απέναντι στο βιολογικό προϊόν. Επίσης, οι Ο.Ε.&Π. δεν εκδίδουν ενιαία μορφή πιστοποιητικού τόσο ως προς τα στοιχεία που περιέχει το πιστοποιητικό, όσο και ως προς τη διάρκεια ισχύος τους. Επιπλέον, θα ήταν χρήσιμο να εφαρμόζονται ενιαίες διαδικασίες ελέγχου και αλληλοαναγνώρισης των μεταξύ τους πιστοποιήσεων, προκειμένου να αποκτήσουν την αναγκαία αντικειμενικότητα. Γενικότερα, το σύστημα πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων χαρακτηρίζεται ως σύνθετο, γραφειοκρατικό και υψηλού κόστους, ενώ οι παραγωγοί υφίστανται δυσάρεστες συνέπειες όταν αποφασίζουν να αλλάξουν την επιλογή τους, στην περίπτωση που δεν ικανοποιούνται από τη συνεργασία με κάποιον φορέα ελέγχου και πιστοποίησης. Κάτι άλλο που επίσης καταλογίζεται στους Ο.Ε.&Π., είναι ότι δεν υπάρχει διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή στο διαδίκτυο, ενιαίο μητρώο (απ' όλους τους Ο.Ε.&Π.) των πιστοποιημένων προϊόντων και των επιχειρήσεων στην Ελληνική επικράτεια. Το γεγονός αυτό δυσκολεύει τόσο τους καταναλωτές, όσο και τους μεταποιητές και τους εμπόρους και έχει σαν αποτέλεσμα το μεγαλύτερο μέρος των παραγόμενων βιολογικών προϊόντων, να καταλήγει στην αγορά ως συμβατικό.

Ένα μεγάλο ζητούμενο αποτελεί το πως αξιοποιεί ο έλληνας βιοπαραγωγός το προϊόν του· αν δηλαδή καταφέρνει να το διαθέσει στην αγορά ως βιολογικό (μέσα από ολοκληρωμένα και ανεξάρτητα δίκτυα πωλήσεων που του προσφέρουν καλύτερους όρους διαπραγμάτευσης) ή το πουλάει ως συμβατικό (προκειμένου να ρευστοποιήσει τους κόπους του και να καλύψει μέρος του κόστους παραγωγής του) ή στην χειρότερη περίπτωση, ο βιοπαραγωγός παραγκωνίζεται εντελώς. Η διάθεση του βιολογικού προϊόντος στην αγορά, αποτελεί συνισταμένη πολλών παραγόντων. Ένας παράγοντας κλειδί για την προώθηση του βιολογικού προϊόντος στην αγορά και συνάμα ένα από τα πιο σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο έλληνας βιοκαλλιεργητής και γενικότερα βιοπαραγωγός, αποτελεί η έλλειψη συλλογικής οργάνωσης και εκπροσώπησης των συμφερόντων του. Η συλλογική οργάνωση των βιοκαλλιεργητών στην Ελλάδα έχει ιδιαίτερη βαρύτητα, δεδομένου ότι παράγουν μικρές ποσότητες που δεν μπορούν να προωθηθούν στην αγορά από τον κάθε ένα βιοκαλλιεργητή ξεχωριστά. Οι περισσότεροι έλληνες βιοκαλλιεργητές είναι οργανωμένοι είτε σε συνεταιρισμούς της συμβατικής γεωργίας, οι οποίοι κατά κοινή ομολογία, σε ελάχιστες περιπτώσεις εκπλήρωσαν τις προσδοκίες των μελών τους όσον αφορά στη διακίνηση και την εμπορία των αγροτικών προϊόντων και γενικότερα την εκπροσώπηση των συμφερόντων των μελών τους (λειτούργησαν δηλαδή περισσότερο ως οργανώσεις γενικών δραστηριοτήτων χωρίς επιχειρηματικό προσανατολισμό και με δημοσιούπαλληλική νοοτροπία), είτε σε

τοπικές κυρίως ομάδες παραγωγών, οι οποίες όμως δεν έχουν αναπτυχθεί στο βαθμό που θα έπρεπε. Το γεγονός αυτό, έχει επιτρέψει σε μια σειρά πολυεθνικών εταιρειών και αλυσίδων λιανικής πώλησης (συμπεριλαμβανομένων των σούπερ μάρκετ), να έχουν εισέλθει στον κλάδο των βιολογικών προϊόντων και να έχουν ενισχύσει τις πρακτικές της «συμβολαιακής γεωργίας», κινδυνεύοντας να μετατρέψουν τους βιοπαραγωγούς σε «υπεργολάβους φασόν». Οι διεπαγγελματικές οργανώσεις, ως συλλογικές μορφές κάθετης δομής (παραγωγή, μεταποίηση, τυποποίηση, εμπορία, εξαγωγές), φαίνεται να αποτελούν ένα ζητούμενο –παρά το γεγονός ότι δεν έχουν αξιοποιηθεί όσο θα έπρεπε στη χώρα μας– καθώς είναι σε θέση να γεφυρώσουν τυχόν αντιπαλότητες των διαφόρων κλάδων παραγωγής και εμπορίου των προϊόντων που εκπροσωπούν, έχοντας έτσι τη δυνατότητα να ανταπεξέρχονται με επιτυχία στις σύγχρονες προκλήσεις της αγοράς. Η έλλειψη μεταποιητικών μονάδων που να ασχολούνται με τα βιολογικά προϊόντα, αποτελεί μία ακόμη παράμετρο που αναγκάζει τους βιοκαλλιεργητές να διαθέτουν τα προϊόντα τους ως συμβατικά. Θα έπρεπε να υπάρχουν ισχυρές επιδοτήσεις στον μεταποιητικό-τυποποιητικό τομέα αλλά να ενισχύονται οικονομικά και τα δίκτυα εμπορίας. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται από το Σύλλογο Αγορών Βιοκαλλιεργητών Ν. Αττικής για το γεγονός ότι το νομοθετικό πλαίσιο δεν επιτρέπει στους ίδιους τους παραγωγούς των βιολογικών προϊόντων να μεταποιήσουν τα προϊόντα τους, χωρίς να κάνουν έναρξη ελεύθερου επαγγελματία και συνεπώς χωρίς να αλλάξουν την επαγγελματική ταυτότητα του αγρότη. Η δυνατότητα καθετοποίησης λοιπόν της παραγωγής στα πλαίσια της βιολογικής εκμετάλλευσης, αποτελεί καίριο αίτημα για την προώθηση της βιολογικής παραγωγής στην αγορά, όπως καίριο αίτημα αποτελεί και η στοχευμένη προβολή των βιολογικών προϊόντων, η οποία δυστυχώς υστερεί λόγω έλλειψης χρηματοδοτικής στήριξης και πολιτικής βούλησης. Και βέβαια, δεν θα πρέπει να παραλείψουμε τα κενά που υπάρχουν όσον αφορά στη νομοθετική ρύθμιση της λειτουργίας του λιανικού εμπορίου (χύμα ή και συσκευασμένου) των βιολογικών προϊόντων σε εξειδικευμένα καταστήματα, σούπερ μάρκετ και υπαίθριες αγορές.

Η μεγάλη ανάπτυξη που γνώρισε η βιολογική γεωργία τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο μηχανισμό των επιδοτήσεων, ο οποίος ενεργοποιήθηκε βάσει του αγροπεριβαλλοντικού κανονισμού (ΕΚ) 2078/92 και λειτούργησε ως ένα ανταποδοτικό μέτρο για τα οφέλη που προσφέρει η βιολογική γεωργία στην προστασία του περιβάλλοντος και της υγείας των ανθρώπων και των ζώων. Ωστόσο, ένας τέτοιος μηχανισμός, έξω από το πλαίσιο ενός μακροχρόνιου σχεδιασμού και αποσυνδεδεμένου από ποιοτικά κριτήρια όπως είναι η εκπαίδευση και ενημέρωση των βιοκαλλιεργητών για τη βέλτιστη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων, η ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης, η

έρευνα, ο έλεγχος της ποιότητας, η προβολή κ.ά., είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία βιοκαλλιεργητών που στόχευαν στην εισοδηματική τους ενίσχυση, αλλά όχι και στη δημιουργία βιοπαραγωγών, οι οποίοι εντάσσονταν στο σύστημα από ενδιαφέρον να παράξουν βιολογικό προϊόν. Με άλλα λόγια, ενώ αυξήθηκε σημαντικά η είσοδος των παραγωγών στη βιολογική γεωργία, δεν υπήρξε αντίστοιχη αύξηση των επιπέδων παραγωγής βιολογικών προϊόντων. Βέβαια, το σύστημα αυτό των επιδοτήσεων, συντήρησε και τους ίδιους τους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης, οι οποίοι με αυτόν τον τρόπο διεύρυναν το μερίδιό τους στην αγορά και βελτίωσαν τη δυνατότητά τους να ανταποκριθούν στον αυξανόμενο ανταγωνισμό προκειμένου να επιβιώσουν (οι δέκα στους έντεκα φορείς ελέγχου και πιστοποίησης είναι ανώνυμες εταιρίες, οι οποίες έχουν πρώτιστα ως μέλημά τους το κέρδος). Δεν είναι τυχαίο που ορισμένοι φορείς έκαναν λόγο για επανασύνδεση των επιδοτήσεων με την παραγωγή. Τα τελευταία 2-3 χρόνια δεν έχει προκηρυχθεί πρόγραμμα επιδοτήσεων για τη βιολογική γεωργία και την κτηνοτροφία στα πλαίσια του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης «Αλέξανδρος Μπαλατατζής», ενώ πολλά από τα είδη που θεωρούνται βασικής ανάγκης όπως είναι τα κηπευτικά, έχουν εξαιρεθεί από τις επιδοτήσεις. Οι σημαντικές μειώσεις των ανά στρέμμα ενισχύσεων για την περίοδο 2007-2013 και η εξαίρεση των καλλιεργειών πολλών βασικών ειδών διατροφής από αυτές, αναγγέλλουν το πνεύμα που υπήρχε εξ' αρχής πίσω από τις εισοδηματικές αυτές ενισχύσεις, το οποίο δεν ήταν άλλο από το να επικουρήσουν τον κλάδο της βιολογικής γεωργίας έως ότου «σταθεί στα πόδια» του και γίνει ανταγωνιστικός έναντι των άλλων μορφών γεωργίας! Για να συμβεί ωστόσο αυτό, θα έπρεπε η οικονομική και θεσμική στήριξη του κλάδου να αφορά στις υποδομές της βιολογικής γεωργίας και ειδικότερα στην εφαρμοσμένη έρευνα αλλά και την εκπαίδευση και ενημέρωση των παραγωγών αλλά και όλων των φορέων που εμπλέκονται στο σύστημα της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, προκειμένου οι ενισχύσεις αυτές να συνδεθούν απαραίτητα με την τυποποίηση και τη διάθεση των παραγόμενων προϊόντων στην αγορά. Μάλιστα, μια πρόταση του Γεωτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας στα πλαίσια της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων, αποτελεί η σύνδεση της καταβολής της επιδότησης με την προσκόμιση παραστατικών εμπορίας των παραγομένων προϊόντων. Ανάλογη πρόταση υπέβαλε και ο Επ. Καθηγητής του Γ.Π.Α. κ. Δ. Μ., μιλώντας για ενίσχυση προς παραγωγούς μέσω ενός ελάχιστου εγγυημένου ποσοστού εμπορίας. Ένα άλλο αίτημα που διατυπώθηκε επίσης από αρκετούς φορείς, αποτελεί η αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου προκειμένου να στηρίζεται το παραγόμενο προϊόν και όχι η καλλιεργούμενη έκταση. Γενικότερα, θα πρέπει να υπάρξει οργάνωση και προγραμματισμός στην αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων καθώς επίσης και σοβαρός σχεδιασμός για το πότε και ποιοι θα

ενταχθούν στις δράσεις αυτές, με ποιους όρους και ποιες προϋποθέσεις (σημαντική προϋπόθεση γι' αυτό αποτελεί η ύπαρξη ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τη Βιολογική Γεωργία). Παράλληλα, κοινό αίτημα όλων των εμπλεκομένων φορέων στον κλάδο της βιολογικής γεωργίας, αποτελεί η συνολική ενίσχυση της Βιολογικής Παραγωγής (με ανακατανομή των κονδυλίων της ΚΑΠ) και η ευνοϊκή χρηματοδότηση (επιδότηση επιτοκίου) από τραπεζικούς φορείς όπως η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδας (ΑΤΕ).

Τέλος, το κράτος θα μπορούσε να πάρει πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της εγχώριας κατανάλωσης βιολογικών προϊόντων με εξειδικευμένα προγράμματα που θα αφορούν στη διατροφή ειδικών κατηγοριών πληθυσμού όπως είναι οι βρεφικές και παιδικές ηλικίες (γεύματα σε βρεφονηπιακούς σταθμούς και νηπιαγωγεία ή διάφορα σνακ στις καντίνες των σχολείων), οι μεγαλύτερες ηλικίες (γηροκομεία) ή ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες όπως οι ασθενείς σε νοσοκομεία και οι τρόφιμοι στα διάφορα κοινωνικά ιδρύματα. Ιδιαίτερα η εισαγωγή των βιολογικών προϊόντων στη διατροφή των μικρών ηλικιακών ομάδων και συνεπώς των οικογενειών τους, αποτελεί προϋπόθεση για τη δημιουργία των καταναλωτών του μέλλοντος. Τέτοιου είδους πρωτοβουλίες συνδέονται επίσης με την πληρέστερη ενημέρωση του κοινού για το τι είναι βιολογικά προϊόντα και ποια τα οφέλη τους στη διατροφή μας. Η απουσία από το κράτος μιας στρατηγικής προώθησης αυτών των προϊόντων, ιδιαίτερα από άποψη διαφήμισης και marketing στα μαζικά μέσα ενημέρωσης που έχουν και τη μεγαλύτερη απήχηση στο καταναλωτικό κοινό, είναι κοινώς ομολογουμένη και διαπιστωμένη. Φωτεινή εξαίρεση προς την κατεύθυνση της όσο το δυνατόν πληρέστερης ενημέρωσης και πληροφόρησης του κοινού, αποτέλεσε η επιτυχημένη οργάνωση του Ecofestival 2009 υπό την αιγίδα του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. Σαφώς, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι πίσω από αυτές τις πρωτοβουλίες προώθησης της κατανάλωσης των βιολογικών προϊόντων και της ενημέρωσης των καταναλωτών, θα πρέπει να υπάρχουν τα αντίστοιχα κοινοτικά και εθνικά κονδύλια που θα τις στηρίζουν και συνεπώς να υπάρχει ισχυρή πολιτική βούληση για ρήξη με το κατεστημένο των μεγάλων συμφερόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αναφερόμενοι στο δίκτυο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, εννοούμε μία *οργανωτική διάταξη* που έχει δημιουργηθεί για να εξυπηρετεί τη διαμεσολάβηση ανάμεσα στους κρατικούς παράγοντες και τα οργανωμένα συμφέροντα γύρω από το χώρο της βιολογικής γεωργίας. Θεωρητικά, η οργανωτική αυτή διάταξη, αναφέρεται στις δομικές περισσότερο σχέσεις που έχουν διαμορφωθεί ανάμεσα στην εκάστοτε κυβέρνηση ή την εκάστοτε Γενική Διεύθυνση της Ε.Ε. και τις ομάδες αυτές των συμφερόντων (Marsh, 1998a). Η ανάλυσή μας ωστόσο, κατέδειξε ότι οι σχέσεις αυτές ξεκινούν από τα πρόσωπα, περνάνε στις δομές και καταλήγουν πάλι στα πρόσωπα. Τα πρόσωπα αυτά είναι πάνω από όλα φορείς συγκεκριμένων θεωρήσεων της κοινωνίας και των αξιών της και ως φορείς ιδεολογιών, «μεταδίδουν» τις ιδέες τους μέσω διαφόρων φόρουμ επικοινωνίας από ένα κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο σε ένα άλλο, είτε ενισχύοντας ήδη υπάρχουσες ιδέες είτε εκτοπίζοντάς τις για την καθιέρωση καινούριων ιδεών. Δεν είναι τυχαίο που οι δύο από τις τρεις μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ έχουν δανειστεί τα ονόματά τους από τα ονόματα των Επιτρόπων Γεωργίας της Ε.Ε., οι οποίοι προώθησαν τις εν λόγω μεταρρυθμίσεις (Mac Sharry και Fischler). Όπως αναφέραμε και στο κεφάλαιο της μεθοδολογικής προσέγγισης της παρούσης Μεταπτυχιακής Εργασίας, η προσέγγιση του δικτύου πολιτικής χρησιμοποιήθηκε περισσότερο ως *εργαλείο*, ιδιαίτερα στην περίπτωση της Ε.Ε., προκειμένου δηλαδή να αναλύσουμε το σχεδιασμό πολιτικής και την καθιέρωση καλά θεμελιωμένων θεσμών ή ακόμη και την απουσία θεμελιωδών μεταρρυθμίσεων προς όφελος των συμφερόντων ορισμένων ομάδων, οι οποίες αντιστέκονται στην πίεση για ραγδαία μεταρρύθμιση (Daughbjerg, 1999). Ο βαθμός στον οποίο τα δίκτυα πολιτικής επιτυγχάνουν να επιφέρουν θεσμικές μεταρρυθμίσεις, συνδέεται αντίστοιχα με το βαθμό συνεκτικότητας των μελών του εκάστοτε δικτύου.

Οι ιδέες, οι αξίες και η γνώση θεωρούνται ως κεντρικές στην επεξήγηση της πολιτικής σταθερότητας και της πολιτικής αλλαγής. Όταν υπάρχει συνοχή ως προς τις αξίες και τους στόχους στους συμμετόχους ενός δικτύου, τότε παράγεται σταθερότητα στο σύστημα. Οι αλλαγές στα δίκτυα και την πολιτική που υπηρετούν, επέρχονται με τη μεταφορά καινούριων ιδεών. Όταν για παράδειγμα καινούριες ιδέες σχετικά με ορισμένα προβλήματα στην πολιτική και τις λύσεις τους γίνονται της μόδας, εμπεριέχουν ένα είδος ποιότητας που τους επιτρέπει να δημιουργούν μία ασυνέχεια στα υπάρχοντα συστήματα πολιτικής, τις σχέσεις εξουσίας και τις πολιτικές (Richardson, 2000). Όσον αφορά στη βιολογική γεωργία, η έννοια

του «βιολογικού» περιλαμβάνει έναν από τους παράγοντες κλειδιά που επηρεάζουν τη φύση των δικτύων πολιτικής για τη βιολογική γεωργία. Η βιολογική γεωργία περιλαμβάνει ένα συγκεκριμένο σύνολο αξιών και κανονιστικών ιδεών για το πώς θα έπρεπε να εφαρμόζεται η βιολογική γεωργία αναφορικά με την αειφορικότητα, το περιβάλλον, την τοπικότητα και την καλή διαβίωση των ζώων. Αμφισβητώντας το παράδειγμα της εντατικής γεωργίας, η βιολογική μέθοδος παραγωγής παρουσιάζεται ως μία εναλλακτική παραγωγική μέθοδος και ως ένα κοινωνικό κίνημα, που φιλοδοξεί όχι μόνο να παράγει τροφή που είναι καλό να την καταναλώνεις, αλλά είναι καλή και για τη σκέψη και με αυτόν τον τρόπο, είναι καλή και για τη δημιουργία ενός συγκεκριμένου είδους κοινωνίας (Tovey 1997, p.23). Ωστόσο, η ιδεολογική συνοχή στα δίκτυα της πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, δεν είναι τόσο ενδυναμωμένη όσο στα δίκτυα περισσότερο καθιερωμένων πεδίων πολιτικής, καθώς υπάρχουν διαφορές απόψεων αναφορικά με τις αξίες, τα επιθυμητά κοινωνικά αποτελέσματα και τις τακτικές που ακολουθούνται προς την επίτευξη αυτών των αποτελεσμάτων. Η απώλεια σε μεγάλο βαθμό του κινηματικού χαρακτήρα της βιολογικής μεθόδου παραγωγής, δεν σημαίνει ότι όλοι όσοι την υπηρετούν έχουν πάψει να πρεσβεύουν τις φιλοσοφικές αξίες που εμπεριέχονταν σε αυτήν, ούτε ότι συμβαδίζουν με τις κυρίαρχες τάσεις διάθεσης των βιολογικών προϊόντων στην αγορά (μέσα δηλαδή από τα εμπορικά κανάλια που ακολουθεί η συμβατική γεωργία για να διατεθούν τα προϊόντα της στον καταναλωτή). Αλλά ακόμη και μέσα στο χώρο της πιστοποίησης, δεν συμβαδίζουν όλοι οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης ως προς το όραμά τους όσον αφορά στην ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας και τον τρόπο που θέλουν να συνδέεται αυτός ο τομέας παραγωγής, με τη χάραξη και άσκηση εθνικής πολιτικής (π.χ. ο τρόπος που θα ήθελαν να εφαρμόζονται οι επιδοτήσεις στα πλαίσια των αγροπεριβαλλοντικών μέτρων).

Η αγροτική πολιτική, έχει αποτελέσει ένα πρόσφορο πεδίο πολιτικής για την εμπειρική δοκιμασία της προσέγγισης των δικτύων πολιτικής, προκειμένου να προσδιοριστούν οι σχέσεις ανάμεσα στους κρατικούς φορείς και άλλα συμφέροντα. Τα δίκτυα πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, φαίνονται να είναι διαφορετικά σε σχέση με τα δίκτυα πολιτικής της συμβατικής γεωργίας, αφού αποτελούνται από διαφορετικούς φορείς χάραξης πολιτικής (Moschitz and Stolze, 2007) και συνεπώς από διαφορετική κατανομή εξουσίας ανάμεσα στους διάφορους φορείς. Με άλλα λόγια, ενώ στη συμβατική γεωργία, τουλάχιστον όσον αφορά στην Ελλάδα, η εξουσία κατανέμεται κυρίως ανάμεσα στους κρατικούς φορείς και τους φορείς εκπροσώπησης των γεωργικών συμφερόντων, στη βιολογική γεωργία, η εξουσία κατανέμεται πρώτιστα ανάμεσα στους κρατικούς φορείς και τους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π) βιολογικών προϊόντων με την

εκπροσώπηση των συμφερόντων των βιοκαλλιεργητών να είναι ακόμη αδύναμη και σχεδόν ενσωματωμένη στην οργάνωση των συμφερόντων των συμβατικών παραγωγών.

Η αναζήτηση εκείνων των φορέων που είναι οι πιο ισχυροί μέσα σε ένα δίκτυο, αποτελεί έναν από τους πρωταρχικούς στόχους μιας ανάλυσης δικτύων. Η έκφραση της δύναμης ενός φορέα, το πώς δηλαδή γίνεται αντιληπτή η δύναμη ενός φορέα ως προς την επιρροή του σε ένα δίκτυο, ήταν ένας από τους στόχους αυτής της εργασίας. Κεντρικός είναι ο ρόλος που αποδίδεται στους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης (Ο.Ε.&Π.) των βιολογικών προϊόντων, ως οι κατεξοχήν φορείς δικτύωσης και διαμόρφωσης πολιτικής στο χώρο της βιολογικής γεωργίας. Καταρχήν πρόκειται για φορείς, οι οποίοι επηρεάζουν με τις γνώσεις τους τις κρατικές αποφάσεις και ασκούν πιέσεις, αλλά και για φορείς, που λόγω της κεντρικότητας της θέσης τους στο σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης, έχουν τις περισσότερες διασυνδέσεις με άλλους φορείς μέσα στο δίκτυο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία. Εμπλέκονται δηλαδή άμεσα ή έμμεσα σε πολλές σχέσεις και διασυνδέσεις, καθώς είναι αυτοί που διασφαλίζουν την εγκυρότητα του οικο-περιβαλλοντικού συστήματος παραγωγής της βιολογικής τροφής και προσδίδουν με αυτόν τον τρόπο «ταυτότητα» στο σύστημα (βιολογικό προϊόν είναι μόνο το πιστοποιημένο βιολογικό προϊόν) και σε όσους την υπηρετούν (με την απόδοση του πιστοποιητικού συμμόρφωσης και του σήματος πιστοποίησης). Οι Ο.Ε.&Π., ως ένας θεσμός που προέρχεται κατεξοχήν από το πεδίο της αγροτικής πολιτικής και δη της πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, είναι η «γέφυρα» που συνδέει τα τρία πεδία του αγροτικού τομέα (αγροτική κοινότητα, αγροτική πολιτική και αγορά τροφίμων), αφού επικοινωνεί το νομοθετικό πλαίσιο της βιολογικής γεωργίας σε παραγωγούς, μεταποιητές – τυποποιητές και διανομείς βιολογικών τροφίμων και προσφέρει ουσιαστική πληροφόρηση τόσο προς αυτούς που υπηρετούν τη βιολογική γεωργία και την αγορά της (μητρώα μονάδων παραγωγής φυτικών και ζωϊκών προϊόντων, μητρώα μονάδων παραγωγής μεταποιημένων προϊόντων και ζωοτροφών, κατάλογοι μονάδων εμπορίας βιολογικών προϊόντων στην Ελλάδα και το Εξωτερικό καθώς και μονάδων εισαγωγής τέτοιων προϊόντων, συμβουλευτική στήριξη προς τους βιοπαραγωγούς και ενίοτε και εκπαίδευση –χωρίς ωστόσο το τελευταίο να αποτελεί υποχρέωσή τους), όσο και προς τους καταναλωτές βιολογικών τροφίμων (σεμινάρια, ημερίδες, εκδρομές σε βιολογικά αγροκτήματα κ.ά.). Εντούτοις, η κεντρική θέση που καταλαμβάνουν οι Ο.Ε.&Π. στο δίκτυο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, δεν θα μπορούσε να μη συνοδεύεται από τη διατύπωση σφοδρής κριτικής όσον αφορά στη διασφάλιση της ποιότητας του προτύπου πιστοποίησης, δεδομένου ότι οι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων είναι νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και ως τέτοια, δηλαδή ως ιδιωτικές εταιρίες, οφείλουν να έχουν

κέρδος και συνεπώς να αυξάνουν ή και να διατηρούν σταθερό το πελατολόγιό τους, κάνοντας πολλές φορές έκπτωση ως προς τα κριτήρια ποιότητας του προτύπου πιστοποίησης. Επιπρόσθετα, το χρηματικό αντίτιμο που λαμβάνουν ως αμοιβή οι Ο.Ε.&Π. για τον έλεγχο και την πιστοποίηση του βιολογικού προϊόντος, αυξάνει περισσότερο την τιμή των βιολογικών προϊόντων, ενισχύοντας την άποψη ότι η βιολογική γεωργία είναι μία «ακριβή» γεωργία, η οποία απευθύνεται σε μία μικρή μερίδα πληθυσμού.

Το Κράτος –το οποίο εκπροσωπείται πρώτιστα από τους φορείς της Δ/σης Βιολογικής Γεωργίας και του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. ως εποπτεύουσες αρχές– και οι Ο.Ε.&Π (με τη ΔΗΩ και τη ΒΙΟΕλλάς να κυριαρχούν όχι μόνο ιστορικά αλλά και ως προς το μέγεθος της αγοράς που αντιπροσωπεύουν), αποτελούν ένα άκαμπτο θεματικό δίκτυο, του οποίου οι αρμοδιότητες είναι άκρως προσδιορισμένες και θεσμοθετημένες αρχικά μέσα από τον κανονισμό ΕΚ 2092/91 και αργότερα μέσα από τους κανονισμούς ΕΚ 834/2007 και Ε.Κ. 889/08. Το άκαμπτο αυτό δίκτυο, επιβεβαιώνεται επίσης μέσα από τη σύνθεση της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων (Ε.Ε.Β.Π.), στην οποία συμμετέχουν και οι έντεκα Ο.Ε.&Π., όταν άλλες ομάδες συμφερόντων εκπροσωπούνται ελάχιστα ή και καθόλου. Η Ε.Ε.Β.Π., έχει συμβουλευτικό χαρακτήρα προς την πολιτική ηγεσία του ΥΠΑΑ&Τ και έχει ως στόχο «τη συνεχή διαβούλευση με τους εκπροσώπους του τομέα ώστε να μπορέσει να υπάρξει συστηματική παρακολούθηση τόσο της πορείας όσο και της εφαρμογής όλων των πολιτικών για την ανάπτυξη του συγκεκριμένου κλάδου στη χώρα μας» (Σκιαδάς, 2009). Πρόκειται για μία τελευταία προσπάθεια εγκαθίδρυσης (Σεπτέμβριος 2009) ενός επίσημου δικτύου για τη βιολογική γεωργία, η οποία ωστόσο δεν ευδοκίμησε για λόγους αλλαγής πολιτικής ηγεσίας (συνεδρίασε μία μόνο φορά). Εκτός από τους έντεκα Ο.Ε.&Π., τη Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας και τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. (ο οποίος συμμετέχει μέσω του Προέδρου και του Διευθύνοντα Συμβούλου ως τακτικά μέλη), οι υπόλοιποι φορείς που συνθέτουν την Επιτροπή αυτή είναι: η Δ/ση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος του ΥΠΑΑ&Τ, η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ειδικών Παρεμβάσεων του ΥΠΑΑ&Τ, η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ., η ΓΕ.Σ.Α.Σ.Ε., η ΣΥ.Δ.Α.Σ.Ε., η Ένωση Νέων Αγροτών, η Ομοσπονδία Ενώσεων Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος, ο Σύνδεσμος Καταστημάτων Βιολογικών Προϊόντων, ο Σ.Ε.ΣΜΕ, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε., το ΙΝ.ΚΑ., το ΓΕΩ.ΤΕ.Ε., ο Σύνδεσμος Ελλήνων Θαλασσοκαλλιεργητών, ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων και η Ένωση Μεταποιητών Βιολογικών Προϊόντων. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Εθνική Επιτροπή Βιολογικών Προϊόντων, αντικατέστησε την Επιτροπή Στρατηγικού Σχεδιασμού, η οποία υπήρξε πρωτοβουλία προηγούμενων κυβερνήσεων (αντίπαλης παράταξης από αυτήν που ίδρυσε την Ε.Ε.Β.Π.). Αντίστοιχα η

σημερινή κυβέρνηση, δεν επέτρεψε τη συνέχιση της λειτουργίας της Εθνικής Επιτροπής Βιολογικών Προϊόντων. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει για μία ακόμη φορά, ότι οι πολιτικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, είναι ευάλωτες στις διαθέσεις των πολιτικών προσώπων και των επιτελείων τους. Επιπρόσθετα, καθίσταται προφανές ότι ενώ οι πολιτικές πρωτοβουλίες επηρεάζουν την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, ωστόσο δε φαίνεται να έχουν διαρκή αποτελέσματα στην ανάπτυξη του παραγωγικού αυτού κλάδου..

Συνεπώς, το δίκτυο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, είναι μία συνισταμένη όλων των εμπλεκόμενων ώστε να καταστούν αποτελεσματικές οι πολιτικές για την ανάπτυξη του κλάδου προς τη σωστή κατεύθυνση. Ωστόσο, από ό,τι έχει φανεί έως τώρα, αυτή η συνισταμένη δεν λειτούργησε στη χώρα μας όχι μόνο για λόγους που έχουν να κάνουν με εγγενείς δυσκολίες στις δομές της ελληνικής γεωργίας και κοινωνίας γενικότερα, αλλά και για λόγους κομματικών σκοπιμοτήτων, προσωπικών αντιπαλοτήτων, ανταγωνισμών και νοοτροπίας του Έλληνα (όπως αναφέρθηκε από την πλειοψηφία των συνεντευξιαζομένων). Το δίκτυο δηλαδή, περιλαμβάνει την εθνική πολιτική για τη βιολογική γεωργία, την οργάνωση των ιδίων των παραγωγών, την οργάνωση των μεταποιητών, την οργάνωση των δικτύων διανομής και την οργάνωση των εξαγωγών. Λόγω της έλλειψης της συλλογικής οργάνωσης (σε επίπεδο συνεταιρισμών και κλαδικών Ενώσεων) και της αποκλειστικής εκπροσώπησης των συμφερόντων των βιοκαλλιεργητών και της αντίστοιχης ενσωμάτωσής τους –σε μεγάλο βαθμό– στις οργανώσεις των συμβατικών καλλιεργητών (χαμηλή αντίληψη της βιολογικής γεωργίας ως ξεχωριστό τομέα παραγωγής), δεν λειτούργησαν οι ομάδες παραγωγών βιολογικών προϊόντων και όλο αυτό που ονομάζουμε θεσμικό δίκτυο βιολογικής γεωργίας (στο πεδίο της αγροτικής κοινότητας) προς την κατεύθυνση μιας μεγάλης ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας. Υπήρχαν βέβαια και χώρες της Ε.Ε. όπως το Βέλγιο, όπου ενώ ήταν ενισχυμένο το θεσμικό δίκτυο της βιολογικής γεωργίας (η πρώτη θεσμική αλλαγή αφορούσε στην ίδρυση το 1987 της «Βιο-εγγύησης», της πρώτης οργάνωσης-ομπρέλα για όλες τις ενώσεις των βιοπαραγωγών, η οποία ενέταξε τη βιολογική παραγωγή κάτω από μία κοινή σήμανση και αποτέλεσε μοχλό μετέπειτα θεσμικών εξελίξεων για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας), αυτό δεν αποτέλεσε ικανή συνθήκη για έναν μεγάλο βιολογικό τομέα λόγω των δύο διαφορετικών διοικητικών επιπέδων στα οποία ήταν διαιρεμένο και λόγω του έντονου ανταγωνισμού που υπήρχε ανάμεσα στις οργανώσεις της βιολογικής και της συμβατικής γεωργίας. Αντίθετα στην Ιταλία, η οποία γνωρίζει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας, το θεσμικό δίκτυο στο επίπεδο της αγροτικής κοινότητας –σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες όπως η αγροτική πολιτική και η αγορά– φαίνεται να λειτούργησε θετικά (όταν εφαρμόστηκε ο ΕΚ 2092/91 στην Ιταλία, οι

πολυάριθμες μικρές ενώσεις των βιοκαλλιεργητών και οι επιτροπές παραγωγών και καταναλωτών που λειτουργούσαν σε κάθε περιοχή, οργανώθηκαν, ένωσαν δυνάμεις μέσω συγχωνεύσεων και ενός ομοσπονδιακού δικτύου και δημιούργησαν μία σειρά από νέους και ανταγωνιζόμενους φορείς πιστοποίησης που έδωσαν ώθηση στην ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας). Κατανοούμε επομένως ότι στην προσπάθεια να ληφθούν υπόψη οι συγκεκριμένες διαστάσεις κάθε εθνικού πλαισίου, τα πρότυπα ανάπτυξης φαίνεται να εξαρτώνται από μία συνεχόμενη ακολουθία από νέα κίνητρα που πηγάζουν και από την πολιτική και από την αγορά και από τη θεσμική ρύθμιση της βιολογικής γεωργίας. Ωστόσο, το ζήτημα με τη θεσμοποίηση της βιολογικής γεωργίας, είναι η ικανότητά της να μεγαλώνει σε σημασία και βαρύτητα μέσα στο γεωργικό τομέα, αλλά την ίδια στιγμή να διατηρεί τη διακριτότητά της. Σύμφωνα με τη Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας του ΥΠΑΑ&Τ, θα έπρεπε να συσταθεί διεπαγγελματική οργάνωση για κάθε προϊόν να υπάρχει δηλαδή ένας μεγάλος φορέας εκπροσώπησης των συμφερόντων για κάθε κατηγορία προϊόντος, ώστε να υπάρχει και η αντίστοιχη δικτύωση. Επιπρόσθετα, στην Ελλάδα, υπήρξε καθυστέρηση των μεγάλων μεταποιητών να εμπλακούν στο χώρο της βιολογικής γεωργίας, ενώ οι μικροί μεταποιητές που εμπλέκονταν, είχαν δυσκολία στο να οργανώσουν και αυτοί ομάδες παραγωγών. Περαιτέρω, η ελλιπής οικονομική ενίσχυση του τομέα μεταποίησης – τυποποίησης και ένα νομοθετικό πλαίσιο που δεν καλύπτει τη μεταποιητική δραστηριότητα του αγρότη χωρίς αυτός να χρειάζεται να αλλάξει την επαγγελματική του ταυτότητα, συντέλεσαν στην υποτυπώδη οργάνωση ενός δικτύου μεταποίησης – τυποποίησης. Τέλος, η έλλειψη επάρκειας σε αγαθά, δημιούργησε προβλήματα σε εταιρίες διανομών, με αποτέλεσμα πολλές συνεργασίες με παραγωγούς ή οίκους του εξωτερικού να έχουν παγώσει.

Οι κυβερνήσεις, είναι συμμετέχοντες στα δίκτυα πολιτικής αλλά κατέχουν επίσης και έναν ρόλο-κλειδί στη διαμόρφωση των δικτύων πολιτικής και του πλαισίου μέσα στο οποίο αυτά λειτουργούν. Στην περίπτωση της Ελλάδας, το κράτος είναι απών από την άσκηση ενός επιτελικού ρόλου και τη χάραξη μιας στρατηγικής για την ανάπτυξη του χώρου που ονομάζεται βιολογική γεωργία, καθώς έχει περιοριστεί σε γραφειοκρατικές κυρίως αρμοδιότητες. Όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, αν και έχει διαπιστωθεί από καιρό η ανάγκη για τη σύνταξη ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης, αυτό δεν έχει καταστεί ακόμη εφικτό, καθώς κομματικές σκοπιμότητες υποσκελίζουν κάθε τέτοια προσπάθεια. Είναι σημαντικό να υπάρχει Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τη βιολογική γεωργία, το οποίο θα θέτει τους στόχους (αγρονομικούς, οικολογικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς) που θα πρέπει να επιτευχθούν κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των αγροτο-περιβαλλοντικών πολιτικών, όπως είναι η αειφορική διατήρηση και προστασία των φυσικών πόρων από την υποβάθμιση, η τήρηση της

ποιότητας των τροφίμων και η προσφορά των τροφίμων αυτών σε επαρκείς ποσότητες, ο εξορθολογισμός των τιμών των βιολογικών προϊόντων που προσφέρονται στον καταναλωτή, η προστασία και η ενίσχυση του εισοδήματος των αγροτών κ.ά. Εκτός όμως από τον καθορισμό και την ιεράρχηση των στόχων, θα πρέπει να επιλέγονται και οι μηχανισμοί επίτευξης των στόχων, καθώς επίσης και να γίνεται αξιολόγηση των πολιτικών για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας. Σχετικά με τη χάραξη στρατηγικής για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας και στα πλαίσια της Αγροτο-περιβαλλοντικής Συνάντησης Εργασίας που διοργάνωσε το 1998 η Ελληνική Διεπιστημονική Εταιρεία για τη Βιολογική Γεωργία (REA), θα πει χαρακτηριστικά ο Υπεύθυνος της ΔΗΩ κ. Σγούρος: «Δεν ξεκινάνε όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς από τις ίδιες αφετηρίες και γι' αυτό υπάρχουν και σημαντικές διαφωνίες. Έχουν τεθεί στο τραπέζι διάφορα κομμάτια πάζλ, αλλά οπωσδήποτε δεν έχουν συναρμολογηθεί σε μια στρατηγική για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας». Σήμερα, μία δεκαετία μετά, το πάζλ της εθνικής στρατηγικής για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας δεν έχει συναρμολογηθεί. Το πάζλ έχει αποκτήσει περισσότερα κομμάτια, διότι διευρύνθηκε η σύσταση αυτού που ονομάζεται δίκτυο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, με τους διάφορους εμπλεκόμενους φορείς να προσπαθούν να αποκτήσουν όλο και μεγαλύτερο μερίδιο από την «πίτα» της βιολογικής γεωργίας. Η έλλειψη ωστόσο συνεκτικότητας και ιδεολογικής συνοχής των μελών του δικτύου ως προς την αντίληψη της ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας και των τρόπων επίτευξής της, καθώς και η αδυναμία του κράτους να ανταποκριθεί σε έναν πιο ενεργό ρόλο χάραξης πολιτικής, δεν κατάφεραν έως τώρα να καταστήσουν κανένα δίκτυο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία αποτελεσματικό. Συγκεκριμένα, η αντιμετώπιση της βιολογικής γεωργίας από το κράτος ως ένα περισσότερο διεκπεραιωτικό ζήτημα όπου έπρεπε να εφαρμοστούν κοινοτικοί κανονισμοί και να απορροφηθούν κοινοτικές ενισχύσεις στα πλαίσια των αγροτο-περιβαλλοντικών προγραμμάτων, δεν άφησε πολλά περιθώρια για χάραξη πολιτικών, ενώ άφησε απ' έξω την ενεργό συμμετοχή των ίδιων των ενδιαφερομένων και εμπλεκόμενων (παραγωγών και καταναλωτών). Ωστόσο, είναι απαραίτητο οι πολιτικές για τη βιολογική γεωργία να εφαρμόζουν μία «από κάτω προς τα πάνω» προσέγγιση, επιτρέποντας τη μελέτη και το σχεδιασμό των λεπτομερειών τους από τους ίδιους τους εμπλεκόμενους σε τοπικό επίπεδο (αφού όμως έχουν προσδιορίζει τις βασικές αρχές, το θεσμικό πλαίσιο και τους μηχανισμούς για όλη την επικράτεια).

Η εξουσία του κράτους και των συμφερόντων των κρατικών φορέων, καθορίζουν το πλαίσιο της δραστηριότητας του δικτύου των ομάδων συμφερόντων. Καταρχήν, το επίπεδο ολοκλήρωσης ή κατάτμησης της πολιτικής για την οποία γίνεται λόγος (πολιτική για τη

βιολογική γεωργία) επηρεάζει τη δύναμη του κράτους ως φορέα πολιτικής (Thomas, 1993; Windhoff-Héritier (1993); Daugbjerg and Marsh, 1998). Εάν ένα πεδίο πολιτικής είναι τμηματοποιημένο, το πιο πιθανό είναι ότι η εξουσία μέσα σε ένα κράτος θα διασκορπιστεί ανάμεσα σε διάφορα κέντρα λήψης αποφάσεων σε εθνικό ή /και περιφερειακό επίπεδο, ανάμεσα σε διάφορους κρατικούς φορείς στο ίδιο επίπεδο διοίκησης ή ανάμεσα στο νομοθετικό και το εκτελεστικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι ομάδες συμφερόντων να μπορούν να επιλέγουν ανάμεσα σε έναν αριθμό σημείων πρόσβασης εάν προσπαθούν να επηρεάσουν την πολιτική. Οι προτιμήσεις για συγκεκριμένες πολιτικές και οι ενέργειες των φορέων πολιτικής επηρεάζουν επίσης τη δομή του δικτύου (Marsh and Smith, 2000). Σε ένα κοινοβουλευτικό σύστημα, ο ρόλος των πολιτικών κομμάτων επηρεάζει επίσης τα δίκτυα πολιτικής, καθώς οι διάφορες ομάδες συμφερόντων μπορεί να συνδέονται με τα κόμματα και έτσι να έχουμε μία άμεση επιρροή μέσα στο κοινοβούλιο (Thomas, 1993). Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα με τις Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις, οι οποίες ασκούν πολιτική πίεση παρασκηνακά –όπως είδαμε να συμβαίνει με τη ΔΗΩ σε κάποια δεδομένη ιστορική περίοδο. Από την άλλη πάλι, ισχυρά κόμματα μπορεί να επηρεάσουν την επιρροή των ομάδων συμφερόντων (Casey, 2004). Τέλος, αν οι υπάρχοντες πολιτικοί θεσμοί μεταβάλλονται ή νέοι θεσμοί αναδύονται, το πλαίσιο δραστηριοποίησης των ομάδων συμφερόντων επίσης αλλάζει και αυτό μπορεί επίσης να επηρεάσει τα δίκτυα που αναπτύσσονται σε αυτόν τον συγκεκριμένο τομέα πολιτικής (Greer, 2002).

Τη δεκαετία του 1990, ο «Εξευρωπαϊσμός» υπήρξε μία ισχυρή επιρροή για τον εκσυγχρονισμό των διοικητικών και θεσμικών δομών του ελληνικού κράτους και τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου και των λειτουργιών του, αλλά και του συσχετισμού των δυνάμεων ανάμεσα σε αυτό και την κοινωνία των πολιτών. Έως τότε, οι πολίτες αποκλείονταν από την ουσιαστική ανάμειξή τους στις κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες, καθώς το κράτος και η γραφειοκρατία του δημοσίου δεν ενθάρρυναν την κοινωνική συμμετοχή στη διαδικασία της λήψης αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο. Η διαδικασία του «Εξευρωπαϊσμού» στην περίπτωση της Ελλάδας, η οποία διευκολύνθηκε από την απουσία μιας εθνικής στρατηγικής χάραξης πολιτικής, οδήγησε στην ενδυνάμωση των μηχανισμών και των φορέων της κοινωνίας των πολιτών και συνέβαλε στην υλοποίηση των πολιτικών τους στόχων και φιλοδοξιών. Οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών, με πρωταγωνιστές τις περιβαλλοντικές Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), έχοντας αντιληφθεί πλήρως την πολιτική διαδικασία και την ανάγκη για προσαρμογή των εθνικών πολιτικών και θεσμών στην Ευρωπαϊκή πολιτική, αξιοποίησαν την τεχνογνωσία τους προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση στη διαδικασία χάραξης πολιτικής και επέδρασαν με αυτόν τον τρόπο στον «μετασχηματισμό»

της διαδικασίας διαμόρφωσης πολιτικής. Σήμερα, έχει αποδειχτεί πολύ σημαντική η ετοιμότητα αυτών των φορέων πολιτικής να εκπληρώσουν τους θεσμικούς τους ρόλους μέσα στις νέες δομές πολιτικής, σε συνδυασμό με την ικανότητά τους να μένουν επικεντρωμένοι στους στόχους τους (Papadopoulos, A. - Liarikos, C., 2007 pp. 309-310).

Περαιτέρω, οι προτιμήσεις για συγκεκριμένες πολιτικές, οι στρατηγικές, οι ενέργειες και τα μέσα των φορέων πολιτικής των δικτύων, επίσης επηρεάζουν τη δομή των δικτύων πολιτικής (Marsh and Smith, 2000). Με άλλα λόγια, τα μέσα που διαθέτουν οι φορείς καθορίζουν την πολιτική τους δράση. Συχνά, οι δραστηριότητες δικτύωσης περιορίζονται από την έλλειψη οικονομικών ή άλλων μέσων όπως είναι ο χρόνος (Casey, 2004). Επιπλέον, οι φορείς των δικτύων –ιδίως οι ΜΚΟ– έχουν διαφορετική νοοτροπία και ιδεολογία αναφορικά με την πολιτική δράση. Αυτό καθορίζει και τον τρόπο με τον οποίο οι φορείς των δικτύων συμμετέχουν στα δίκτυα πολιτικής (Thomas, 1993; Casey, 2004). Μία άλλη κατηγορία μέσων, είναι η υποστήριξη που απολαμβάνουν οι φορείς από την ευρύτερη κοινωνία. Δηλαδή, οι φορείς ενός δικτύου πολιτικής εξαρτώνται από τη σημασία που αποδίδεται σε αυτούς και την πολιτική που εκπροσωπούν, από άλλους φορείς μέσα στο δίκτυο (Simon, 1982). Γενικά, όσο πιο υψηλή η πυκνότητα των μελών των ομάδων συμφερόντων και όσο μεγαλύτερη είναι η συγκέντρωση των ομάδων συμφερόντων σε έναν τομέα, τόσο περισσότερες ομάδες συμφερόντων μπορούν να συμμετάσχουν στη διακυβέρνηση της κοινωνίας (Thomas, 1993).

Υπάρχουν διαφορετικοί τύποι δικτύων, που αλληλεπιδρούν με διαφορετικούς τρόπους και με ποικίλες κατηγορίες προ-υπαρχουσών συνθηκών και κοινωνικο-οικονομικών δομών. Η προσέγγιση των δικτύων είναι χρήσιμη διότι μας επιτρέπει να συνδέουμε αναπτυξιακά ζητήματα, τα οποία είναι εσωτερικά των αγροτικών περιοχών, με προβλήματα και ευκαιρίες που είναι εξωτερικές. Με αυτήν την έννοια, ο όρος «δίκτυο» μας επιτρέπει να συνδέσουμε το «εσωτερικό» με το «εξωτερικό» σε ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς, το οποίο προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις εκάστοτε ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές. Συνεπώς, κάθε τύπος δικτύου θα πρέπει να συνδέεται με συγκεκριμένες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές και φυσικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε περιοχή.

Η ποικιλία των φορέων που συμμετέχουν στο δίκτυο αγροτικής πολιτικής είναι αντιπροσωπευτική του εύρους της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης και των διαφορετικών στόχων που επιδιώκονται μέσα από αυτήν. Θα μπορούσε να διακρίνει κανείς τρεις γενικές κατηγορίες των φορέων που συμμετέχουν στο δίκτυο αγροτικής πολιτικής και πιο συγκεκριμένα στο δίκτυο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία: η πρώτη κατηγορία αφορά στην κεντρική διοίκηση και τις δημόσιες υπηρεσίες, οι οποίες είναι επιφορτισμένες με

αυστηρά θεσμοθετημένες αρμοδιότητες (απορρόφηση χρηματοδοτήσεων και εφαρμογή προγραμμάτων) λόγω της πολιτικής εντολοδοσίας· η δεύτερη κατηγορία αφορά στα πανεπιστήμια και τους συμβούλους, οι οποίοι είναι εξωγενείς στο σύστημα και συμμετέχουν με έναν μερικώς θεσμοποιημένο τρόπο λόγω της αδιαμφισβήτητης εμπειρογνομosύνης τους και η τρίτη κατηγορία, αφορά σε φορείς όπως οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ και οι επαγγελματικές οργανώσεις, των οποίων η συμμετοχή στο δίκτυο είναι διττού χαρακτήρα αφού από τη μία συμμετέχουν με έναν πλήρως θεσμοποιημένο τρόπο και από την άλλη, συμμετέχουν μέσω μη-θεσμοποιημένων καναλιών στην άσκηση πολιτικών πιέσεων για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων.

Όσον αφορά στην κεντρική διοίκηση, από τα πρώτα βήματα της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα φάνηκε να απουσιάζει η θέληση για χάραξη εθνικής στρατηγικής σε τέτοιου είδους θέματα, ενώ οι ευρωπαϊκοί κανονισμοί για την αγροτική ανάπτυξη και τη βιολογική γεωργία ειδικότερα, επηρέασαν καθοριστικά τις πολιτικές και θεσμικές δομές. Τη δεκαετία του '90, η εφαρμογή στην Ελλάδα του ΕΚ 2092/91 περί του καθορισμού της βιολογικής παραγωγής αλλά και του αγροτοπεριβαλλοντικού κανονισμού ΕΚ 2078/92, επέβαλε τη διαμόρφωση ενός «χαλαρού» δικτύου πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, στο οποίο συμμετείχαν εκτός από τους παραδοσιακούς φορείς χάραξης αγροτικής πολιτικής (Υπουργείο Γεωργίας, γεωργικές οργανώσεις, πανεπιστήμια κ.λπ) και νέοι φορείς όπως οι πρώτοι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης (με τη ΔΗΩ να κατέχει τον κεντρικό ρόλο ως ΜΚΟ και ως Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης), οι οποίοι οφείλουν τη συμμετοχή τους στην ενεργοποίηση του Κανονισμού Αγροτικής Ανάπτυξης και του Κανονισμού για τη Βιολογική Γεωργία. Ωστόσο, στο άτυπο αυτό δίκτυο διαμόρφωσης πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, ακόμη και οι παραδοσιακοί φορείς διαμόρφωσης αγροτικής πολιτικής όπως τα πανεπιστήμια, δεν αναγνωρίζονται επίσημα ως θεσμοποιημένα μέλη ενός δικτύου χάραξης πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, ενώ γενικότερα φαίνεται να εξαιρούνται από τη σχεδίαση και την εφαρμογή των πολιτικών εκείνοι οι φορείς (π.χ. Ένωση Επαγγελματιών Βιοκαλλιεργητών Ελλάδος Ε.Ε.Β.Ε., διάφορες τοπικές και κλαδικές ενώσεις βιοπαραγωγών, καταναλωτικές οργανώσεις κ.ά.), για τους οποίους οι πολιτικές σχεδιάζονται και υλοποιούνται, με αποτέλεσμα να μην εκπροσωπούνται επαρκώς όλα τα συμφέροντα και να υπάρχει μια έλλειψη διαφάνειας. Αλλά ακόμη και η συμμετοχή της ΔΗΩ, άλλοτε είναι αυστηρά προσδιορισμένη με ό,τι αυτό σημαίνει για το μερίδιο που διεκδικεί σε αυτό που ονομάζεται πεδίο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία και άλλοτε είναι άτυπη και χαλαρή, επιτρέποντάς της να δρα μέσα από κανάλια άσκησης πολιτικών πιέσεων (ως ΜΚΟ). Ωστόσο, η γεωγραφική γειτνίαση της ΔΗΩ με τους κρατικούς φορείς εκπροσώπησης των συμφερόντων

της βιολογικής γεωργίας, έρχεται να επιβεβαιώσει και τους πυκνούς δεσμούς σχέσεων που συνδέουν τους φορείς αυτούς μέσα στο δίκτυο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία. Η πολυπλοκότητα και οι καινοτομίες της νέας αγροτικής πολιτικής, κατέστησαν φορείς όπως είναι οι Σύμβουλοι και οι «άλλες» επαγγελματικές οργανώσεις –λόγω της ιδιότητάς τους ως «ειδικοί» στο πεδίο της βιολογικής γεωργίας– εξέχοντες εταίρους στο σχεδιασμό και την εφαρμογή των προγραμμάτων ανάπτυξης και γενικότερα στη διαδικασία διαβούλευσης. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Goodman (1999), η βιολογική γεωργία είναι ένα από τα τρία πεδία έρευνας (μαζί με τις διατροφικές ανησυχίες και τη βιοτεχνολογία) που απεικονίζουν τον περίπλοκο τρόπο που τα δίκτυα αλληλεπιδρούν με την αγροτικότητα.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, διαπιστώνει κανείς ότι αρχίζει να διαμορφώνεται ένα δίκτυο γύρω από την οργάνωση της βιολογικής αγρο-διατροφικής αλυσίδας από το στάδιο της παραγωγής έως το στάδιο της μεταποίησης – τυποποίησης, της προώθησης και της τελικής διάθεσης του βιολογικού προϊόντος στον καταναλωτή. Η βιολογική γεωργία ανοίγει νέες προοπτικές απασχόλησης για τους αγρότες, καθώς τα διατροφικά αδιέξοδα πληθαίνουν. Η επικέντρωση στη βιολογική παραγωγή αποτελεί δηλαδή, μέρος ενός ευρύτερου κινήματος για την ενδυνάμωση της θέσης των αγροτών στις αλυσίδες τροφίμων, υπογραμμίζοντας ζητήματα ποιότητας. Σε ζητήματα ποιότητας φαίνεται να αποδίδει και η Διεύθυνση Βιολογικής Γεωργίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠΑΑ&Τ) τη σημασία της βιολογικής γεωργίας. Η ποιότητα βέβαια έχει πολλές μορφές, με τις πιο αξιοσημείωτες να είναι η παραγωγική ποιότητα (π.χ. κόστος και αποδοτικότητα), η οικολογική ποιότητα (π.χ. αποδοτική χρήση των φυσικών πόρων), η ποιότητα εμπορικού σήματος και η ποιότητα όπως την αντιλαμβάνεται ο καταναλωτής (Murdoch and Miele, 1999; Murdoch et al., 2000). Έτσι, διαφορετικές αλυσίδες προϊόντων συνιστούν διαφορετικούς συνδυασμούς τέτοιων ποιοτήτων. Η προώθηση της ποιότητας της τοπικής παραγωγής, έχει αποκτήσει ένα υψηλό προφίλ στις πρόσφατες στρατηγικές της αγροτικής ανάπτυξης, καθώς υπόσχεται ένα μέσο ενδυνάμωσης της θέσης των παραδοσιακών παραγωγών και των προϊόντων τους (Ilbery and Kneafsey, 2000). Το δίκτυο αυτό, χαρακτηρίζεται από μια ετερογένεια ως προς τους φορείς που το απαρτίζουν, οι οποίοι «αλληλεπιδρούν περισσότερο ή λιγότερο επιτυχημένα προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης, της δημιουργίας, της διανομής και της διάδοσης μεθόδων για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών» (Callon, M. 1991, p.133). Πρόκειται δηλαδή για ένα *τεχνο-οικονομικό δίκτυο*, το οποίο περιλαμβάνει παραγωγούς, παρασκευαστές, εταιρίες διανομής, χονδρική πώληση, λιανική πώληση, εξαγωγές κ.λπ. Αυτό όμως που διαμορφώνει τη σύσταση ενός τέτοιου δικτύου, δεν είναι τόσο τα κοινωνικο-οικονομικά στοιχεία που τη συνθέτουν, όσο οι σχέσεις ανάμεσα σε αυτά τα

στοιχεία. Στα πλαίσια της χωρικής προσέγγισης της αγροτικής ανάπτυξης και σε σχέση πάντα με τη βιολογική γεωργία, η οποία αντιμετωπίζεται ως κατεξοχήν έκφραση ενδογενούς ανάπτυξης και αποτελεσματικής αξιοποίησης των τοπικών πόρων μιας περιοχής προς την κατεύθυνση της αειφορίας, η διάταξη των σχέσεων αυτών εντοπίζεται μέσα από μία προσπάθεια για συντονισμό των δραστηριοτήτων των τοπικών φορέων μιας περιοχής, προκειμένου οι φορείς αυτοί να ενδυναμώσουν τις βιοπαραγωγικές τους δυνατότητες και να αποκτήσουν πρόσβαση στις αγορές, προς όφελος όχι μόνο των ίδιων των φορέων αλλά και της αγροτικής οικονομίας στο σύνολό της. Ορισμένες φορές, μέσα από μορφές οργάνωσης όπως οι συνεταιρισμοί και οι ενώσεις (κλαδικές ή τοπικές), αλλά και νέες μορφές συνεργασίας υπό την καθοδήγηση ενός επιχειρηματία παραγωγού, επιτυγχάνεται καθετοποίηση της βιολογικής παραγωγής, οπότε και περιορίζεται η ετερογένεια στα πλαίσια της αγρο-διατροφικής αλυσίδας, ενώ επιτρέπεται με αυτόν τον τρόπο η παραμονή της προστιθέμενης αξίας του βιολογικού προϊόντος στα πλαίσια της τοπικής οικονομίας.

Οι τομείς της μεταποίησης και της λιανικής πώλησης, αναδεικνύονται σε ιδιαίτερα σημαντικά στοιχεία του *τεχνο-οικονομικού δικτύου* της αγρο-διατροφικής αλυσίδας για τα βιολογικά προϊόντα και κατ' επέκταση του δικτύου πολιτικής για τη βιολογική γεωργία. Η ανεπάρκεια στις παραγόμενες ποσότητες και το αδιέξοδο στο οποίο περιέρχονται πολλοί βιοπαραγωγοί λόγω της περιορισμένης δυνατότητάς τους να διοχετεύσουν τα προϊόντα τους στην αγορά (μικρής κλίμακας παραγωγή και μεγάλες γεωγραφικές αποστάσεις), έχει παρακινήσει τόσο τους εκπροσώπους της παραγωγής (κυρίως μέσω των ενώσεων και των ομάδων παραγωγών) όσο και αυτούς της λιανικής πώλησης (εξειδικευμένα καταστήματα και αλυσίδες υπεραγορών) που έχουν εισχωρήσει στην αγορά των βιολογικών, να αναπτύξουν σχέσεις συνεργασίας υπό το καθεστώς της «συμβολαιακής» γεωργίας.

Θα λέγαμε λοιπόν ότι ο κλάδος της βιολογικής γεωργίας, «άνοιξε» ένα πεδίο πολιτικής που αφορά σε πολλές κατηγορίες συμφερόντων. Η πιο πρόσφατη κατηγορία και η πιο διευρυμένη, είναι οι άνθρωποι που αναγνωρίζουν τις προοπτικές εμπορικής αξιοποίησης των ευκαιριών που αναδύονται στα πλαίσια της βιολογικής αγρο-διατροφικής αλυσίδας και οι οποίοι πολλές φορές δεν έχουν κανένα γεωργικό υπόβαθρο ή καμία ιδεολογική επιφόρτιση που να σχετίζεται με το βιολογικό τρόπο παραγωγής. Από τη μία οι διατροφικές κρίσεις που έδωσαν ώθηση στην αυξημένη ζήτηση και κατανάλωση βιολογικών τροφίμων –ως ποιοτικά και ασφαλή τρόφιμα– και από την άλλη, η υψηλή τιμολόγηση αυτών των προϊόντων και δη των τυποποιημένων, η οποία άρχισε να συνδέεται με ένα «ανώτερο» επίπεδο διαβίωσης κάνοντας την κατανάλωση των προϊόντων αυτών «της μόδας», αποτέλεσαν αντικείμενο εκμετάλλευσης από τον επιχειρηματικό κλάδο, συμπεριλαμβανοντας τα σούπερ μάρκετ (τα

οποία έχουν δώσει σημαντική ώθηση στην αγορά των βιολογικών προϊόντων). Το επιχειρηματικό αυτό κομμάτι διευρύνεται συνεχώς (επηρεασμένοι από την υπάρχουσα τάση στο εξωτερικό) και εισέρχονται στην αγορά των βιολογικών προϊόντων άνθρωποι, οι οποίοι δεν έχουν καμία σχέση με το χώρο αυτό και τη φιλοσοφία του. Άλλωστε, σύμφωνα με τους Thomas (1993), Windhoff-Héritier (1993) και Casey (2004), η αύξηση του επιπέδου διαβίωσης οδηγεί σε μία αύξηση του αριθμού των ομάδων συμφερόντων. Μία άλλη μερίδα ανθρώπων, είναι αυτοί με οικολογικές ανησυχίες, οι οποίοι είχαν ασχοληθεί στην πρώτη φάση ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας και συγκεκριμένα με το κομμάτι της παραγωγής. Οι άνθρωποι αυτοί, πέραν των περιβαλλοντικών ανησυχιών, βλέποντας το αδιέξοδο της συμβατικής γεωργίας, αναγνώρισαν και μία εμπορική διέξοδο που τους δίνει μια άλλη σιγουριά. Αυτή η μερίδα συμφερόντων είναι πιο μεγάλη, διότι περιλαμβάνει τη μεταποίηση και την εμπορία. Και βέβαια, δεν πρέπει να ξεχνάμε τους Πιστοποιητικούς Οργανισμούς. Οι πρώτοι Πιστοποιητικοί Οργανισμοί (ΔΗΩ, Σ.Ο.Γ.Ε., Φυσιολογική) και ιδιαίτερα η ΔΗΩ, αποτελούνταν από ανθρώπους που προέρχονταν από το χώρο της οικολογίας και οι οποίοι εισήγαγαν την ιδέα της βιολογικής γεωργίας στη χώρα μας. Στη συνέχεια, οι Οργανισμοί στελεχώθηκαν από γεωπόνους και άλλες ειδικότητες, ενώ το νομικό πλαίσιο και μία ασαφής λογική από το Υπουργείο Γεωργίας (για να μειωθεί το κόστος της πιστοποίησης), επέτρεψαν την είσοδο ενός μεγάλου σχετικά αριθμού Πιστοποιητικών Οργανισμών στο χώρο, με ό,τι αυτό σήμαινε για τη φερεγγυότητα του συστήματος της πιστοποίησης και την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του εκπροσώπου της ΔΗΩ κ. Σγούρου, η διαπίστωση από το ΕΣΥΔ και το Υπουργείο ως ελάχιστη προϋπόθεση για την αδειοδότηση και άλλων Οργανισμών Ελέγχου και Πιστοποίησής βιολογικών προϊόντων, επιτρέπει να εισέρχονται στο χώρο της πιστοποίησης ιδιώτες, οι οποίοι δεν έχουν την απαιτούμενη τεχνογνωσία. Βέβαια, η απαιτούμενη τεχνογνωσία είναι θέμα ερμηνείας και αποτελεί ένα από τα κενά του συστήματος, καθώς το ίδιο το σύστημα δεν προσδιορίζει τι σημαίνει «τεχνικά επαρκές» προσωπικό. Κατά τον ίδιο, το «άνοιγμα» της αγοράς θα έπρεπε να γίνεται βάσει αδειών σκοπιμότητας: να προκηρυσσονται δηλαδή οι άδειες από το ΥΠΑΑ&Τ με βάση τις ανάγκες της αγοράς. Σύμφωνα λοιπόν με αυτό το κριτήριο, θεωρεί ότι δεν θα έπρεπε να υπάρχουν πάνω από πέντε με έξι φορείς πιστοποίησης, ώστε και οι φορείς να είναι σε θέση να επιβιώσουν οικονομικά και να μην απειλείται η ποιότητα του συστήματος της πιστοποίησης (20/11/2009). Συμπληρωματικά, όσον αφορά στη φερεγγυότητα του συστήματος πιστοποίησης των βιολογικών προϊόντων, ο εισηγητής της Δ/σης Βιολογικής Γεωργίας κ. Ευστάθιος Σταυριανός, θα επισημάνει ότι η αμφιβολία των καταναλωτών για την ποιότητα της πιστοποίησης, ενισχύεται από την έλλειψη επάρκειας αγαθών (μικρής κλίμακας

παραγωγή και αύξηση παθογενειών), σε συνδυασμό με την αυξανόμενη ζήτηση και το κόστος της πιστοποίησης, το οποίο οδηγεί τους Οργανισμούς Ελέγχου και Πιστοποίησης σε μεγάλο ανταγωνισμό.

Επιπρόσθετα, η βιολογική γεωργία, αποτέλεσε και αποτελεί μία καινοτόμο δραστηριότητα που προκαλεί το ενδιαφέρον όχι μόνο της αγροτικής κοινότητας αλλά και αυτών που χαράσσουν πολιτικές. Οι πολιτικές για τη βιολογική γεωργία, θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των βιολογικών εκμεταλλεύσεων και ιδίως το γεγονός ότι πρόκειται στην πλειοψηφία τους για μικρούς κλήρους που είναι εντοπισμένοι σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές και να παρέχουν πλήρη στήριξη στις συλλογικές προσπάθειες παραγωγής, μεταποίησης, τυποποίησης και εμπορίας των βιολογικών προϊόντων. Η βιολογική γεωργία δηλαδή, ως ένα ολοκληρωμένο σύστημα παραγωγής, απαιτεί συλλογική οργάνωση. Από την άλλη, η στήριξη αυτών των συλλογικών προσπάθειών, προϋποθέτει την ενίσχυση –με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα– των δικτύων μεταφοράς τεχνογνωσίας που έχει αποκτηθεί είτε εμπειρικά είτε μέσω έρευνας. Οι πολιτικές για τη βιολογική γεωργία, ως καινοτόμο πεδίο δραστηριότητας, ενστερνίζονται την ανάγκη για έρευνα και ανάπτυξη, για εκπαίδευση και επιμόρφωση, για τεχνογνωσία και επιτυχή μεταφορά της στο πεδίο της εκμετάλλευσης, αλλά και για γνώσεις μάρκετινγκ, οικονομικών, διοίκησης επιχειρήσεων κ.ά. Επομένως, μιλάμε για επιμέρους *δίκτυα καινοτομίας και μάθησης* που εμπεριέχονται στο ευρύτερο αυτό δίκτυο της αγρο-διατροφικής αλυσίδας των βιολογικών προϊόντων και τα οποία αλληλεπιδρώντας με τα «παραδοσιακά» στοιχεία μιας περιοχής ή διαφορετικών περιοχών, λειτουργούν μέσα σε ένα περιβάλλον συνεργασίας, αμοιβαίας εμπιστοσύνης, ανταλλαγής γνώσης και πληροφοριών και σύνδεσης των τοπικών πόρων με νέες μορφές οικονομικής ανάπτυξης. Ωστόσο, παράγοντες όπως οι χαμηλές πληθυσμιακές πυκνότητες, οι μακρινές αποστάσεις, το μικρό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων ή ακόμη και το είδος της καλλιέργειας, πολλές φορές αποτρέπουν τη διαμόρφωση αυτών των δικτύων και τη διατήρηση των σχέσεων τόσο μέσα σε αυτά όσο και ανάμεσά τους. Η αποκατάσταση της σύνδεσης ανάμεσα στην έρευνα, την εκπαίδευση, την παραγωγή και την αγροτική πολιτική, είναι πρωτίστης σημασίας για την αποτελεσματική λειτουργία του τομέα της βιολογικής γεωργίας και της σύνδεσής του με την αγορά. Σημαντική επίσης είναι και η διαμόρφωση μιας πολιτικής συσχέτισης της βιολογικής γεωργίας με την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού και συγκεκριμένα με τον αγροτουρισμό, ο οποίος είναι περισσότερο συμβατός με το περιβάλλον και την ύπαιθρο. Μία τέτοια πολιτική είναι πλήρως συνυφασμένη με τα αγρο-περιβαλλοντικά κριτήρια και μπορεί να οδηγήσει στην αειφορική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Οι πολιτικές για τη βιολογική γεωργία, εντασσόμενες στα πλαίσια των αγροτο-περιβαλλοντικών πολιτικών, θα πρέπει να έχουν ως γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος και του καταναλωτή, καθώς και την αειφορική ανάπτυξη των φυσικών πόρων και της υπαίθρου. Προς αυτήν την κατεύθυνση, θα ήταν πολύ χρήσιμο κατά τη χάραξη και την εφαρμογή αυτών των πολιτικών σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, να λαμβάνονται υπόψη οι προδιαγραφές για κάθε είδος παραγωγής και συγκεκριμένα οι ιδανικές εδαφοκλιματικές συνθήκες που απαιτούνται για την ευδοκίμηση της παραγωγής κάθε είδους, τα κατάλληλα επίπεδα προβλεπομένων εισροών (συνήθως γίνεται ανεξέλεγκτη χρήση των εισροών και με αμφισβητούμενη αποτελεσματικότητα), καθώς επίσης και η σπουδαιότητα και η ποικιλότητα των διαφόρων ειδών στα αγροοικοσυστήματα. Ο βαθμός επίτευξης αυτών των προδιαγραφών, θα μπορούσε να αποτελεί κριτήριο για την ενίσχυση των παραγωγών και των βιολογικών τους εκμεταλλεύσεων (οικονομική ενίσχυση και ενίσχυση σε υλικοτεχνική υποδομή). Επίσης, ο προσδιορισμός των προδιαγραφών και η τήρησή τους, θα συμβάλει στην αύξηση της αποδοτικότητας των βιολογικών καλλιεργειών με αποτέλεσμα την ικανοποιητική κάλυψη ειδών και ποσοτήτων προς εμπορία.

Τέλος, τα δίκτυα πολιτικής για τη βιολογική γεωργία είναι υπο-τομεακά, με την έννοια ότι περιορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την κυριαρχούσα τομεακή κοινότητα που επικεντρώνεται στις πρακτικές παραγωγής της βιομηχανικής γεωργίας. Τα δίκτυα της βιολογικής γεωργίας παίζουν σύμφωνα με τους κανόνες που έχουν θέσει οι επικρατούσες συμμαχίες μέσα στο δίκτυο της τομεακής πολιτικής. Θα μπορούσε να πει κανείς, ότι τα δίκτυα πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, αντιπροσωπεύουν μία πρόκληση για τη συμβατική παραγωγή και τις πρακτικές πολιτικής που την υπηρετούν, ενώ η πολιτική του κατεστημένου, το θεωρεί εξαιρετικά δύσκολο να αποκλείει από τη συζήτηση για το μέλλον της γεωργίας, εναλλακτικές απόψεις όπως η βιολογική γεωργία. Ωστόσο, δε θα πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας ότι όσο δεν αλλάζουν οι προϋποθέσεις και τα έντονα διαθρωτικά προβλήματα της παραγωγής, της διακίνησης και της εμπορίας των προϊόντων της συμβατικής γεωργίας, τίθεται ένα ερώτημα κατά πόσο μπορούν να αλλάξουν για τα βιολογικά. Αλλά και όσον αφορά στο δίκτυο πολιτικής για τη βιολογική γεωργία, αυτό θα είναι αποτελεσματικό, όταν θα λειτουργεί αποτελεσματικά το δίκτυο χάραξης και εφαρμογής της αγροτικής πολιτικής συνολικά, καθώς και τα δύο δίκτυα, έχουν ως κοινό παρονομαστή το κράτος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

8.1. Ξενόγλωσση

Acrill, R.W. (2000). CAP Reform 1999: A crisis in the making? *Journal of Common Market Studies*, Vol. **38** (2), 343-53.

Agra Europe (116 articles from various issues of Agra Europe in the period of 19.10.1979 to 1.7.2005).

Agriculture Council (1999). Decisions of March 11th 1999 reported in *Agra Europe*, 12/3/99.

Allen, P. and Kovach, M. (2000). The Capitalist Composition of Organic: The Potential of Markets in Fulfilling the Promise of Organic Agriculture. *Agriculture and Human Values*, Vol. **17**, pp. 221-232.

Alexandropoulos, S. & Serdedakis, N. (2000). Greek environmentalism: From the status nascendi of a movement to its integration. ECPR Joint Sessions, Copenhagen, April 14-19.

Altieri, M. (1995). *Agroecology: The Scientific Basis of Alternative Agriculture*. Westview Press and Intermediate Technology, London.

Anastasiadis, M., Kiriazopoulou, A., Laskari, F. and Sgouros, S. (2000). File:Biological Agriculture. DIO Journal for ecological agriculture. 13-January,February, March-pp. 21-27 (in Greek)

Banks, J., Foster, C., Lampkin, N., Padel, S., Parrott, N. (2000). *Organic Production, Consumption and Consumer Demand in North Wales*. Department of City and Regional Planning, Cardiff University: Cardiff.

Banks, J. (2000). *Organic Food Supply Chain in Wales: Impact and Potential*. Department of City and Regional Planning, Cardiff University: Cardiff.

Banks, J. and Marsden, T. (2001). The Nature of Rural Development: The Organic Potential. *Journal of Environmental Policy & Planning* **3**: 103-121.

Baourakis, G., and I. Apostolakis, (1999). A Statistical Assessment of Consumers' Criteria Regarding Organic Agricultural Products: The Case of Organic Olive Oil. *Foundation of Computing and Decision Sciences*, Vol. 24, No 1.

Berlin European Council (1999). Presidency conclusions - Berlin European Council 24 and 25 March 1999. Document D/99/1.

Boudourides, M.A. & Kalamaras, D.B. (2002). Environmental Organisations in Greece. STAGE Thematic Network First Draft Paper. Gothenburg Workshop, October 24-26.

Callon, M. (1991). Techno-economic networks and irreversibility. In: Low, J. (Ed.), *A sociology of monsters: essays on power, technology and domination*. Routledge, London, pp. 132-164.

Casey, J. (2004). Third sector participation in the policy process: a framework for comparative analysis. *Policy and Politics* **32** (2), 241-257.

Carroll, C.R., Risch, S., (1990). An Evaluation of Ants as Possible Candidates for Biological Control in Tropical Annual Agroecosystems. In: Gliessman, S.R. (Ed.), *Agroecology. Researching the Ecological Basis for Sustainable Agriculture*. Springer-Verlag, New York, pp. 30-46.

Coleman, W.D., Atkinson, M.M. and Montpetit, E. (1997). Against the Odds-Retrenchment in Agriculture in France and in the United States, *World Politics*, Vol. **49** (4), pp. 453-81.

Coleman, W.D. and Grant, W.P. (1998). Policy convergence and policy feedback Agricultural finance policies in a globalizing era, *European Journal of Political Research*, Vol. **34**, pp. 225-47.

Coleman, W.D., Wyn, G. and Josling, T. (2004). *Against the New Global Economy*, Edward Elgar, Cheltenham UK and Northampton", MA USA.

Comerford, Ciara (2004). Agenda 2000 Mid-Term Review. Decoupling of Subsidies. *Student Economic Review*, Vol. 18.

Commission (1981). Reflections of the Common Agricultural Policy, Commission Communication to the Council presented on the 8 December 1980. *Bulletin of the European*

Communities, Supplement 6/80. Office for Official Publication of the European Communities, Luxembourg.

Commission (1983). Common Agricultural Policy: Proposals of the Commission. *COM (83) 500 Final*. Brussels.

Commission (1985). Commission, Communication from the Commission to the Council: Perspectives of the Common Agricultural Policy. *COM (85) 333 Final, 15.07.85*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Commission (1988). Commission, Communication: Environment and agriculture. *COM (88) 338 final, 8.6.88*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Commission (1989). Proposal for a Council Regulation (EEC) on organic production of agricultural products and indications referring thereto on agricultural products and foodstuffs. *COM (89) 552 final, 4.12.89*. Brussels.

Commission (1991). Communication of the Commission to the Council: The Development and Future of the CAP Reflection Paper of the Commission. *COM (91) 100 Final, 1.02.92*. Brussels.

Commission (1994). Organic Farming. *Green Europe 2/94*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Commission (1999). *Proceedings: Organic Farming in the European Union: Perspectives for the 21st Century, 27-28 May 1999*. Austrian Ministry for Agriculture and Forestry, Baden/Vienna, Austria.

Commission (2003). *COM (2003) 23 Final, 21.01.03*. Brussels.

Commission (2003a). Report on the Result of the Online Consultation: Action Plan for Organic Food and Farming.

http://europa.eu.int/comm/agriculture/qual/organic/plan/result_en.pdf (24.08.2005)

Commission (2004). European Hearing on Organic Food and Farming- Towards a European Action Plan, 22 January 2004.

http://europa.eu.int/comm/agriculture/events/organic/index_en.htm (12.10.2005)

Commission (2004a). European Action Plan for Organic Food and Farming, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. *COM (2004) 415 Final*, 10.06.2004. Brussels.

Conference speech by Danish Minister for Food, Agriculture and Fisheries R. Bjerregaard. In Danish Ministry of Food (2001). *Proceedings: Organic Food and Farming: Towards Partnership and Action in Europe, 10-11 May 2001*. Danish Ministry of Food, Agriculture and Fisheries, Denmark.

Council (1983). Council Decision 83/641/EEC of 12 December 1983 adopting joint research programmes and programmes for coordinating agricultural research. *Official Journal L 3583*, 22.12.83.

Council (1985). Council Regulation (EEC) No 797/85 of 12 March 1985 on improving the efficiency of agricultural structures. *Official Journal L 093*, 30.03.85, pp. 1-18.

Council (1991). Council Regulation (EEC) No 2091/92 of 24 June 1991 on organic production of agriculture products and indications referring on agricultural products and foodstuffs. *Official Journal L 093*, 30.03.85, pp. 1-18.

Council (1992). Council Regulation No 2078/92 of 30 June 1992 on agricultural production methods compatible with the requirements of the protection of the environment and the maintenance of the countryside. *Official Journal L 215*, 30.07.92, pp. 85-90.

Council (1999b). Council Regulation No 1257/1999 of 17 May 1999 on support for rural development from the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund and amending the repealing certain Regulations. *Official Journal L 160*, 22.06.99, pp. 88-102.

Council (2004). 2592nd Council Meeting: Agriculture and Fisheries, Luxembourg, 21 June 23004. Press: 185 – Nr: 9999/04. Luxembourg.

Council of the European Union (2005a). Proposal for a Council regulation on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). - Consolidated text of the Presidency final compromise (in agreement with the Commission) Brussels, 23 June 2005.

Council of the European Union (2005b). Proposal for a Council regulation on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) - Consolidated text of the Presidency final compromise (in agreement with the Commission) Brussels, 23 June 2005.

Crusefix, D. (1998). *Organic Agriculture and Sustainable Rural Livelihoods in Developing Countries*. Bristol: Soil Association.

Culpepper, P.D. (1993). Organizational Competition and the neo-corporatist fallacy in French agriculture, *West European Politics*, Vol. **16**, No 3 (July 1993), pp. 295-315.

Dabbert, S., Häring, A.M., Zanolli, R., (2004). *Organic Farming: Policies and Prospects*. Zed Books, London.

Darnhofer, Ika (2005). Organic Farming and Rural Development: Some Evidence from Austria, *Sociologia Ruralis*, Vol. **45**, Number 4, pp. 308-323.

Datamonitor. (1999). *Natural and Organic Food and Drinks 1999*. Datamonitor Europe: London.

Daugbjerg, C., Marsh, D., (1998). Explaining policy outcomes: integrating the policy network approach with macro-level and mikro-level analysis. In Marsh, D. (Ed.), *Comparing Policy Networks*. Open University Press, Buckingham, pp. 52-71.

Daugbjerg, C. (1999). Reforming the CAP: Policy Networks and Broader Institutional Structures, *Journal of Common Market Studies*, Vol. **37**, No 3, pp. 407-28.

Daugbjerg, C. (2003). Policy feedback and paradigm shift in the EU agricultural policy: The effects of the MacSharry reform on future reform, *Journal of European Public Policy*, Vol. **3**, pp. 421-37.

Daugbjerg, C., Tranter, R., Jones, P., Little, J., Costa, L., Knapp, T., Sottomayor, M. and Swinbank, A. (2005). The visibility of agricultural subsidies and market illusions in the CAP: Some evidence from farmers' views in Germany, Portugal and the UK, *European Journal of Political Research*, Vol. **44**, No 6, pp. 749-66.

DG for Agriculture (1996). The Community legislation concerning organic farming: Current state and future development. Conference Speech by A. Scharpe, DG for Agriculture. In

Proceedings of the European Seminar on: Organic Farming in the European Union, 6-8 June 1996. CEPFAR, Vignola, Italy, pp. 3-16.

Duesing, W. (1995). Is Organic Enough? *The Natural Farmer* 2 (27) (Northeast Organic Farming Association Interstate, Connecticut).

Eisenbach, J., Bouritsas, A., Koutsouris, A., and G. Vlahos, (1996). *Organic World. Greece: Projects and Policies 07*. 11th IFOAM Scientific Conference, Copenhagen, Denmark, August 11-15.

EC (1998). Proposals for Council Regulations (EC) 98/0107-98/0113 (CNS) concerning the reform of the common agricultural policy. *COM (1998) 158 final 18.03.1998*. European Commission, Brussels.

EC (1999). Council Regulation (EC) No. (draft-unnumbered)/99 of (draft-undated) on support for rural development from the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF). *SN 2216/99 (30/3/1999)*. General Secretariat of the Council, Brussels.

EEB, Greenpeace, WWF (2003), Press Release: European Parliament Saves Environmental and Social Public Procurement (2 July 2003). Available from: http://www.eeb.org/press/2003/press_release_EP_public_procurement_02_07_03.htm.

European Commission (2002b). Eurobarometer, special report. *European Union citizens and agriculture from 1995-2003*, September.

European Commission (2003). A long term perspective for sustainable agriculture. *COM (2003)23 final*.

European Commission (2004c). European Action Plan for Organic Food and Farming.

EC (2008). Organic Farming: European Commission Launches New Promotional Campaign for Organic Food and Farming. Press Release IP/08/1209 from 25/07/2008, Brussels.

Edwards, C.A. (1987). The Concept of Integrated Systems in Lower Input Sustainable Agriculture. *American Journal* II (4), pp. 148-152.

Edwards-Jones, G. and O. Howells (2001). The origin and Hazard of Inputs to Crop Protection in Organic Farming Systems: Are They Sustainable? *Agricultural Systems* **67**, pp. 31-47.

European Parliament (1981). *On the contribution of rural development to the re-establishment of regional balances in the Community*. Report drawn up on behalf of the Committee on Regional Policy and Regional Planning. Document 1-648/81, 16.11.81.

European Parliament (1986). On agriculture and the environment. *Report on behalf of the Committee on the environment, Public Health and Consumer Protection*. Document A 2-207/85, 03.02.86.

European Parliament (1990b). On the proposal from the Commission to the Council for a regulation on organic production of agriculture products and indications referring thereto on agricultural products and foodstuffs. *Report drawn up on behalf of the Committee on Agriculture, Fisheries and Rural Development*. A 3-0311/90, 19.11.90.

European Parliament (1991a). *Debates of the European Parliament*. No 3-401, 19.2.91, pp. 76-78.

European Parliament (1997). *On the proposal for a Council Regulation (EC) supplementing Regulation (EEC) No 2092/91 on organic production of agriculture products and indication referring thereto on agricultural products and foodstuffs to include livestock production*. Report drawn up on behalf of the Committee on Regional Policy and Regional Development. DOC_EN\RR\325\325619 PE 220.703/fin. 23.04.97.

European Union (2007). *Rural Development in the European Union – Statistical and Economic Information Report 2007*. Directorate-General Agriculture and Rural Development, Brussels.

(FAO/ITC) Food and Agriculture Organization (1999a). *Organic Agriculture (COAG/99/9)*. Rome: FAO.

(FAO/ITC) Food and Agriculture Organization (1999b). *The market for “organic” and “fair-trade bananas”*(CCP:BA/TF 99/7). Rome: FAO.

(FAO/ITC) Food and Agriculture Organization/ International Trade Centre/ Technical Centre for Agricultural and Rural Cooperation (2001). *World Markets for Organic Fruit and Vegetables*. Rome: FAO.

Farmers Journal Online. Available from: <www.farmersjournal.ie>

Fennel, Rosemary (1997). *The Common Agricultural Policy: Continuity and Change*. Oxford University Press, Oxford, UK.

Fischler, F. (2002). *Towards sustainable farming – presentation of the CAP Mid-Term Review*. Brussels: European Parliament Speech. 10/07/02.

Fischler, F. (2003a). *CAP Reform: A long-term perspective for sustainable agriculture*. Brussels: COMAGRI Committee for Agriculture.

Fischler, F. (2003c). *EU fundamentally reforms its farm policy to accomplish sustainable farming in Europe*. Brussels: European Commission.

Foster, C. and Lampkin, N. H. (1999) *European Organic Farming Statistics, 1993-1996. Organic farming: Economics and Policy, Vol. 3*. University of Hohenheim, Stuttgart.

Fotopoulos, C., and C.J. Pantzios, (1998). *An Assessment of Current Conditions and Perspectives of the Organic Farming Sector in Greece*. *Agicoltura-Mediterranea*, Vol. 28, 142-152.

Fouilleux, E. (2003). *La politique agricole commune et ses réformes. Une politique à l'épreuve de la globalization*. Paris, L' Harmattan.

Garzon, Isabelle (2006). *Reforming the Common Agricultural Policy. History of a Paradigm Change*. Palgrave Macmillan, New York.

Getimis, P. and Paraskevopoulos, C. (2002). *Europeanization of Regional Policy and Institution-building in Greece: A Neglected Aspect of Policy Evaluation?*, Paper presented at the RSA International Conference "Evaluation and EU Regional Policy: New Questions and New Challenges", Aix-en-Provence.

- Giannakas, K. (2002). Information asymmetries and consumption decisions in organic food product markets. *Canadian Journal of Agricultural Economics*, **50**, 35–50.
- Goodman D. (1999). Agro-food studies in the “age of ecology”: Nature, corporeality, biopolitics. *Sociologia Ruralis* **39**: 17-38.
- Greer, Al. (2002). “Policy networks and policy change in organic agriculture: A comparative analysis of the UK and Ireland”, *Public Administration* **80** (3), pp. 453-473.
- Guzmán, S. & Woodgate, GR. (1997). Sustainable Rural Development: From Industrial Agriculture to Agroecology. In Redclift, M., Woodgate GR (eds). *The International Handbook of Environmental Sociology*, Edward Elgar Publishers: Cheltenham.
- Guzmán, S. & Woodgate, GR. (1999). From farming systems research to agroecology. In *Technical and social systems approaches for sustainable rural development*. Report 45/98, European Commission: Brussels.
- Hansen, B., H.F., Alroe, E. Kristensen (2001). Approaches to assess the environmental impact of organic farming with particular regard to Denmark. *Agriculture, Ecosystems and Environment* **55**:11-26.
- Häring, A (2002). Organic Farms in the EU: Status quo, development strategies and policy impacts on selected arable and dairy farms. Paper Prepared for Presentation at the 13th *International Farm Congress*, Wageningen, The Netherlands, July 7-12.
- Häring, A.M., Vairo, D., Zanolli, R., & Dabbert, S. (2004). *Assessment of current national policies for organic farming and the future of the organic farming sector in view of the development of policy instruments: Reports on national policy workshops in 11 European countries*. Report EU-CEEOPF, University of Hohenheim, Stuttgart.
- Häring, A. M., Dabbert, S., Aurbacher, J., Bichler, B., Eichert, C., Gambelli, D., Lampkin, N., Offermann, F., Olmos, S., Tuson, J., Zanolli, R. (2004). Organic Farming and Measures of European Agricultural Policy. *Organic Farming in Europe: Economics and Policy*, Volume **11**. University of Hohenheim.
- Häring, A., Stolze, M., Zanolli, R., Vairo, D., Dabbert, S., (2005). Further development of organic farming policy in Europe with particular emphasis on EU enlargement. In Discussion

paper *The potential of the new EU Rural Development Programme in supporting Organic Farming*, 05.09.2005.

Häring, A.M., Vairo, D., Zanoli, R., Dabbert, S. (2005a). *Assessment of Policies and Development of Policy Recommendations for Organic Farming: A Cross-country Synthesis of National Policy Workshops in 11 European Countries*. Project Report, EU-CEEOPF, University of Hohenheim, Stuttgart.

Haumann, B. (2003). North America. In M. Yussefi & H. Willer (Eds), *The world of organic agriculture* (pp. 107-116). Tholey-Theley, Germany: IFOAM.

Heritier, A., ed. (2002). *Common Goods. Reinventing European and International Governance*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Hodge, I. (1993). Sustainability: putting principles into practice. An application to agricultural systems. Paper presented to *Rural Economy and Society Study Group*, Royal Holloway College, December 1993.

Hrabalova, A., Handlova, J., Koutna, K., Zdrahal, I. (2005). Final report on the development of organic farming in ten selected CEE countries with national report cards. Further development of organic farming policy in Europe with particular emphasis on EU Enlargement (QLK5-2002-00917), Deliverable 13, Brno.

IFOAM (1998). *Basic Standards for Organic Production and Processing*. IFOAM Tholey-Theley, Germany.

IFOAM, International Federation of Organic Agriculture Movements (2002). "*IFOAM Norms for organic production and processing 2002: General principles, recommendations and standards*", 15/10/2005 (<http://www.ifoam.org>)

IFOAM (2003c). *Organic Agriculture and Fair Trade*. Available: <http://www.ifoam.org>.

Ikerd, J. (1993). Two related but distinctly different concepts: Organic farming and sustainable agriculture. *Small Farm Today* 10 (1), pp. 30-31.

Ilbery, B., Kneafsey, M. (2000). Producer constructions of quality in speciality food production: a case study from the south west of England. *Journal of Rural Studies* 16, pp. 217-230.

(ITC) International Trade Center (1999). *Organic Food and Beverages: World Supply and Major European Markets*. Geneva: ITC/UNCTAD/WTO.

Jones, P., Clarke, C.-H., Shears, P., Hillier, D. (2001). Retailing organic foods. *British Food Journal* **103** (5), pp. 358-365.

Jones, Alun and Julian Clark (2001). *The Modalities of European Union Governance: New Institutional Explanations of Agri-environmental Policy*. Oxford University Press, Oxford, UK.

Jordan, J. and Schubert, K. (1992). A preliminary ordering of policy network labels. *European Journal of Political Research* **21**: 7-21.

Kaltoft, P. (1999). Values about nature in organic farming practice and knowledge. *Sociologia Ruralis* **39**: 39-53.

Kenis, P. and Schneider, V. (1991). Policy Networks and Policy Analysis: Scrutinizing a new Analytical Toolbox. In: B. Marin and R. Mayntz (eds) (1991), *Policy Networks: Empirical Evidence and Theoretical Considerations*, Frankfurt am Main: Campus Verlag.

Kjaer, P. and Pedersen, O. K. (2001). Translating Liberalization: Neoliberalism in the Danish negotiated economy. In John L. Campbell and Ove K. Pedersen (eds) *The Rise of Neoliberalism and Institutional Analysis*. Princeton University Press, New Jersey, USA pp. 219-248

Kortbech-Olesen, R. (2003). Market. In M. Yusefi & H. Willer (Eds.), *The world of Organic Agriculture* (pp. 21-26). Tholey-Theley, Germany: IFOAM.

Lampkin, N., (1994). Organic farming: Sustainable Agriculture in Practice. In: Lampkin, N., Padel, S. (Eds.), *The economics of organic farming. An international perspective*. Cabi, Oxford.

Lamkin, N. (1999). Development of organic farming in Europe – implications for Agenda 2000. Paper presented to Soil Association seminar, *Organic Farming and Agenda 2000 CAP Reform*, Highgrove, 18th February 1999

Lampkin, N. (1999). Organic farming in the European Union – Overview, policies and perspectives. Paper presented at the EU conference *Organic farming in the European Union – Perspectives for the 21st Century*, Vienna, 27-28th May 1999.

Lampkin, N. H., C. Foster, S. Padel and P. Midmore (1999). The policy and regulatory environment for organic farming in Europe. *Organic farming: Economics and Policy, Vols. 1 & 2*. University of Hohenheim, Stuttgart.

Le Monde Diplomatique-Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 8-12-02, «Κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία»

Lipson, M. (1998). “ *The first ‘Eco-Label’: Lessons from the Organic Experience*”. Eco Labeling for California Winegrapes: a Working Conference Proceedings, February 4, Sacramento, 22/5/2005 <http://www.sarep.ucdavis.edu>

Lockie, S, Lyons, K., Lawrence, G., Halpin, D, (2006). *Going Organic. Mobilizing networks for environmentally responsible food production*. Gab International.

Lotter, D. (2003). Organic Agriculture. *Journal of Sustainable Agriculture* **21** (4), pp. 59-128.

Louloudis, Leonidas (2001) "Biological Agriculture in Greece: Constraints and Opportunities for Development". In: UNSPECIFIED, Maastricht, The Netherlands.

Louloudis, L. and Beopoulos, N. (2001). “Broadening the traditional sectoral perspective on agricultural policy in Greece”, In F. Brower & J.V.D. Straaten (eds), “*Nature and Agriculture in the European Union: New perspectives on policies that shape the European countryside*”, Cheltenham, Edward Elgar.

Louloudis, L., Arachoviti, E. and Papadopoulos, D. (2001) “Interaction Between State and non-state Actors in the Implementation of the CAP Agri-environmental Measures”, in K. Eder and M. Kousis (eds) *Environmental Politics in Southern Europe. Actors, Institutions and Discourses in an Europeanising Society*. Kluwer Academic Publishers (Dordrecht, Boston, London) pp. 277-298

Louloudis, L. (2002), “Stimulating Organic Farming – The Case of Greece: Constraints and Opportunities for Development”, in P.D. Pezaros and M. Unfried (eds), *The CAP and the Environmental Challenge*, Conference Proceedings, Maastricht, EIPA, pp. 199-219.

Lowe, P., Buller, H. and Ward, N. (2002). "Setting the next agenda? British and French approaches to the second pillar of the Common Agricultural Policy", *Journal of Rural Studies*, Vol. **18** pp.1-17.

Luttikholt, L.W.M. (2007). Principles of organic agriculture as formulated by the International Federation of Organic Agriculture Movements, *NJAS - Wageningen Journal of Life Sciences* **54** (4): 347-360.

Lynggaard, K. (2006). *The Common Agricultural Policy and Organic Farming. An institutional perspective on continuity and change*. CABI, Wallingford.

Madden, P. (1996). Posting to the Sanet - MgSustainable Agriculture Internet Discussion List, 14 February 1996.

Mäder, P., Fließbach, A., Dubois, D., Gunst, L., Fried, P. and Niggli, U. (2002). Soil Fertility and Biodiversity in Organic Farming. *Science* 296 pp. 1694-1697.

Mannion, A.M. (1995). *Agriculture and environmental change. Temporal and spatial dimensions*. Wiley, Sussex.

Marsden, T., Banks, J. and Bristow, G. (2000). Food supply chain approaches: Exploring their role in rural development. *Sociologica Ruralis* **40** (4), pp. 424-438.

Marsden, T., Banks, J., Bristow, G. (2002). The social management of rural nature: understanding agrarian-based rural development. *Environmental and Planning A* (**34**), pp. 809-825.

Marsh, D. (1998a). "The development of the policy network approach", in D. Marsh (ed.), *Comparing policy networks*, Buckingham: Open University Press

Marsh, D. (1998b). "The utility and future of policy network analysis", in D. Marsh (ed.), *Comparing policy networks*, Buckingham: Open University Press

Marsh, D., Smith, M. (2000). Understanding policy networks: towards a dialectical approach. *Political Studies* **48** (1), 4-21.

Matthews, A. (2002). Decoupling: environmental implications. [Online]. *Irish Agricultural and Food Development Society*. Available from: www.teagasc.ie

Meier, C. (1999). El Mercado en Desarrollo del Banano Organico. *El Exportador Dominicano*, XXVII (115): 18-19.

Meyer, R. (2007). Comparison of scenarios on futures of European food chains. *Trends in Food Science & Technology* (18): 540–545.

Michelsen J., Hamm, U., Wynen, E. and Roth, E. (1999). “The European Market for Organic Products: Growth and Development”, in “*Organic Farming in Europe: Economics and Policy*”, Vol. 7, University of Hohenheim/Department of Farm Economics, Stuttgart, Germany

Michelsen, J. (2001). Recent development and political acceptance of organic farming in Europe. *Sociologia Ruralis*, Vol 41 (1) pp. 3-20.

Michelsen, J. (2001). Organic farming in a regulatory perspective. The Danish case. *Sociologia Ruralis*, Vol 41 (1), pp. 62-74.

Michelsen, J., Lynggaard, K., Padel, S., Foster, C. (2001). Organic Farming Development and Agricultural Institutions in Europe: A Study of Six Countries. *Organic Farming in Europe: Economics and Policy*, Vol. 9, Stuttgart: Universität Hohenheim.

Michelsen, J. (2002). Organic farming development in Europe – impacts of regulation and institutional diversity. *Economics of Pesticides, Sustainable Food Production, and Organic Food Markets* (4), pp. 101–138.

Mooney, P. (2003). *Decoupling would cut suckler numbers 30%*. [Online]. Irish

Morgan, K., Murdoch, J. (2000). Organic vs. conventional agriculture: knowledge, power and innovation in the food chain. *GeoForum*, 31: 159-173.

Moschitz, H., Stolze, M., (2007). Policy networks of organic farming in Europe. Organic farming in Europe. *Organic Farming in Europe: Economics and Policy* 12. University of Hohenheim, Stuttgart.

Moschitz, H., Stolze, M., (2009). Organic Farming policy networks in Europe: Context, actors and variation. *Food Policy* 34: 258-264.

Moyer, W. and Josling, T. (2002). *Agricultural policy reform – Politics and process in the EU and US in the 1990s*. Ashgate, Global Environmental Governance, Hants and Burlington.

Murdoch, J., Miele, M. (1999). Back to Nature: changing ‘worlds of production’ in the food sector. *Sociologia Ruralis* **39**: 465-483.

Murdoch, J., Marsden, T.K., Banks, J. (2000). Quality, nature and embeddedness: some theoretical considerations in the context of the food sector. *Economic Geography* **76**: 107-125.

Murdoch, J. (2000). “Networks- a new paradigm of rural development?,” *Journal of Rural Studies*, **16**: 407-419.

Nieberg, H., Kuhnert, H. (2006). *Förderung des ökologischen landbaus in Deutschland: Stand, entwicklung und internationale perspektive*. Landbauforschung Völkenrode, Sonderheft 295. Bundesforschungsanstalt für Landwirtschaft, Braunschweig.

Nigh, R. (1997). Organic Agriculture and Globalization: A Maya associative corporation in Chiapas, Mexico. *Human Organization*, 56, 427-436.

OECD (2003). *Cancun trade talk breakdown: What now?* [Online]. OECD. Available from: www.oecd.org

O’ Hara, Sabine U., Stagl, Sigrid (2001). “Global Food Markets and Their Local Alternatives: A Socio-Ecological Economic Perspective”. *Population and Environment: A Journal of Interdisciplinary Studies*. Volume **22**, Number 6, pp. 533-554, Human Sciences Press, Inc.

(OTA) Organic Trade Association (2001). Consumer Profile Facts. Available: <http://www.ota.com/consumerfacts.htm>

(OTA) Organic Trade Association (2009). 2009 U.S. Families’ Organic Attitudes & Beliefs Study. Available: <http://www.ota.com/organic/mt.html>

Padel, S. (1994). *Adoption of organic farming as an example of the diffusion of an innovation - A literature review on the conversion to organic farming*. Discussion Paper, 94/1, University of Wales, Aberystwyth.

- Padel, S., Schaack, D., Willer, H. (2009). Development of the Organic Market in Europe. In: Willer, H., Kilcher, L. (Eds.), *The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2009*. IFOAM, Bonn; FiBL, Frick and ITC, Geneva, pp. 155–163.
- Papadopoulos, A.G. and Liarikos, C (2007). Dissecting changing rural development policy networks: the case of Greece. *Environment and planning C: Government and Policy* **25**: 291-313.
- Park, J., Seaton, R.A.F. (1996). Integrative Research and Sustainable Agriculture. *Agricultural Systems* **50**, pp. 81-100.
- Peters, B.G. (1998). Managing horizontal government. *Public Administration*, **76**, 295–311.
- Peters, G. (2000). Governance and comparative politics, in J. Pierre (ed.), *Debating Governance*, Oxford: Oxford University Press, pp. 36–53.
- Ploeg, J.D. van der, Rending, H., Brunoni, G., Knickel, K., Mannion, J., Marsden, T., Roest, K., Sevilla Guzmán E., Ventura, F. (2000). Rural Development: from practices and policies toward theory. *Sociologia Ruralis* **40**: 391-408.
- Raynolds, L.T. (2000). Re-embedding global agriculture: The international organic and fair trade movements. *Journal of Agriculture and Human Values*, **17**, pp. 297-309.
- Raynolds L.T. (2004). The globalization of organic agro-food networks. *World Development* **32** (5) pp. 725-743.
- Reijntjes, C., Bertus, H., Water – Bayer, A. (1992). *Farming the future: An introduction to low external input and sustainable agriculture*. Macmillan, London.
- Rhodes, R.A.W. and Marsh, D. (1992). New directions in the study of policy networks. *European Journal of Political Research* **21**: 181-205.
- Richardson, J. (2000). “Government, interest groups and policy change”, *Political Studies*, **48**, 100-1025.
- Rigby, D. and Cáceres, D. (2001). Organic farming and the sustainability of agricultural systems. *Agricultural Systems* **68**, pp. 393-411.

Roederer-Rynning, C. (2003b). Impregnable Citadel or Learning Tower? Europe's Common Agricultural Policy at Forty, *SAIS Review*, Volume **XXII** No 1, pp. 133-51.

Rowan, C., (2000). Sourcing organic and non-GM ingredients. *Food Engineering International* **25** 2, pp. 28–31.

Santucci F.M. et al. (1999). The marketing of organic food in Italy, *MEDIT*, 4.

Santucci F.M. (2001). Marketing behaviour of organic farmers, *MEDIT*, 3.

Santucci, F.M. and Pignataro, F. (2002). Organic farming in Italy. OECD Workshop on organic agriculture, Washington - USA, September 23-26, 2002.

Saraceno, E. (2002). *Rural Development Policies and the Second Pillar of the Common Agricultural Policy*, ARL/DATAR Workshop on “Desirable evolution of the CAP: a contribution”, 23 September, Brussels.

Sbragia (2000). “The European Union as a coxswain: governance by steering”, in *Debating Governance: Authority, Steering and Democracy* Ed. J. Pierre (Oxford University Press, Oxford) pp 219-240.

Schmid, E., Sinabell, F. (2005). Organic farming and the new CAP-results for the Austrian agricultural sector. Paper prepared for presentation at the EAAE Congress (European Association of Agricultural Economists) *The Future of Rural Europe in the Global Agri-Food System*. Copenhagen, Denmark, August 24-27, 2005

Schmid, O., Dabbert, S., Eichert, C., González, V., Lampkin, N., Michelsen, J., Slabe, A., Stokkers, R., Stolze, M., Stopes, C., Wollmuthová, P., Vairo, D., Zanolli, R. (2008). *Organic Action Plans. Development, implementation and evaluation. A resource manual for the organic food and farming sector*. Research Institute of Organic Agriculture (FiBL); CH-Frick and European Union Group of the International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM), Brussels.

Schout, A. and Jordan, A. (2005). Coordinated European governance: Selforganizing or centrally steered? *Public Administration* **83**(1): 201-220.

Scofield, A., (1986). Organic farming-the origin of the name. *Biological Agriculture and Horticulture*, **4**, pp. 1-5.

Simon, H.A. (1982). Rational decision making in business organizations. In: Simon, H.A. (Ed.), *Models of Bounded Rationality*, vol. 2. The Massachusetts Institute of Technology, pp. 493-513.

Stagl, Sigrid, (2002). "Local Organic food Markets: Potentials and Limitations for Contributing to Sustainable Development". *Empirica* 29, pp. 145–162, Kluwer Academic Publishers, Printed in the Netherlands.

Starr, A., Card, A., Benepe, C., Auld, G., Lamm, D., Smith, K. and Wilken, K., (2003). "Sustaining local agriculture: Barriers and opportunities to direct marketing between farms and restaurants in Colorado". *Agriculture and Human Values* 20, pp. 301–321.

Steiner, R. (1924). *Agriculture. A Course of Eight Lectures*, 3rd edition. Biodynamic Agricultural Association.

Stolze, Matthias and Lampkin, Nic (2006) European organic farming policies: an overview. Paper presented at Joint Organic Congress, Odense, Denmark, May 30-31, 2006. Online at <http://orgprints.org/6337>

Stolze, M., Lampkin, N. (2009). Policy for organic farming: Rationale and concepts. *Food Policy* 34, pp. 237-244.

Sverrisson, A. (2000). Entrepreneurship and brokerage: translation, networking and novelty construction in ecological modernisation, *Working Paper Series* 66: www.sociology.su.se

Tate, W.B. (1994). The development of the organic industry and market: an international perspective. In Lampkin, Padel (Eds.), *The Economics of Organic Farming. An International Perspective*. CABI, Oxford, pp. 11-25.

Thatcher, M. (1998). "The development of network policy analysis: From modest origins to overarching frameworks". *Journal of Theoretical Politics* 10 (4): 389-416.

Thomas, C.S. (1993). *First World Interest Groups: A Comparative Perspective*. Greenwood Press. Westport.

Tovey, H. (1997). Food, environmentalism and rural sociology: On the Organic Farming Movement in Ireland. *Sociologia Ruralis* 37 (1), pp. 21-37.

Tuson, J., Lampkin, N. (2007). *Organic Farming Policy Measures in Pre-2004 EU Member States and Switzerland, 1997–2004. Further Development of Organic Farming Policy in Europe with Particular Emphasis on EU Enlargement* (QLK5- 2002-00917), Aberystwyth University.

Var der Smissen, N., (2000). *Organic Farming in Greece*. Organic Europe. Country reports: Greece.

Vlontakis, G., Desyllas, M. and M. Mpisti (2000). Elements of Biological Agriculture. Ministry of National Education and Religions. Educational Institute. Organisation for the Publication of Education Books, pp. 43-53 (in Greek). Organisation for the Publication of Education Books, pp. 43-53 (in Greek).

Waitrose (2002). *Organic Facts*. <http://www.waitrose.co.uk>

Waarden, Van F. (1992). "Dimensions and types of policy networks" *European Journal of Political Research* **21**, pp. 29-52.

Wasserman, S., Faust, K. (1999). *Social network analysis: methods and applications*. Cambridge University Press, New York.

Willer, H., Yussefi, M. (2002). *Organic agriculture worldwide: statistics and future prospects*. Stiftung Ökologie & Landbau, Bad Dürkheim.

Windhoff-Héritier, A. (1993). Policy network analysis: a tool for comparative political research. In: Keman, H. (Ed.). *Comparative Politics. New Directions in Theory and Method*. VU University Press, Amsterdam, pp. 143-160.

WWF 2003a. Implementing the EU Water Framework Directive – Seminar Series on Water. Accessed on 21 July 2003 at http://www.panda.org/about_wwf/where_we_work/europe/what_we_do/freshwater/initiatives/wfd.cfm#Text1

Yussefi, M. & Miller, H. (Eds.). (2003). *The world of Organic Agriculture*. Tholey-Theley, Germany, IFOAM.

Zanoli, R., Naspetti, S. (2002), "Consumer motivations in the purchase of organic food: A means-end approach", *British Food Journal*, Vol. **104** No.8, pp.643-53.

ZMP (2008). Bioflächen in der EU-27. *Ökomarktforum* **47**, (3).

Zygmunt, J. (2000b). *US organic fruit: Export opportunities and competition in the international market*. Paper presented at Washington Horticultural Association 96th Annual Meeting, Yakima, Washington.

8.2. Ελληνογλωσση

«Εξπρές», 4/10/2007

«Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», 25/10/2007

Διαμαντίδης, Α., (2003). Λεξικό των –ισμών. Αθήνα, Εκδόσεις Γνώση.

ICAP Α.Ε. (2004). Κλαδική Μελέτη για τις Βιολογικές Καλλιέργειες και τα Βιολογικά Προϊόντα.

ICAP Α.Ε. (2007). Κλαδική Μελέτη για τις Βιολογικές Καλλιέργειες και τα Βιολογικά Προϊόντα.

Κυριαζή, Ν. (1998). Η κοινωνιολογική έρευνα, κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών. Αθήνα: Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις.

Λουλούδης, Λ., Μπεόπουλος, Ν., Βλάχος, Γ. (1999) «Πολιτική Προστασίας του Αγροτικού Περιβάλλοντος με Ορίζοντα το 2010» στο Μαραβέγιας Ν. (επιμ.) *Η Ελληνική Γεωργία προς το 2010*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

Λουλούδης, Λ., (2002). «Η Βιολογική Γεωργία στα Πλαίσια του Νέου Ευρωπαϊκού Προτύπου για την Ανάπτυξη της Υπαίθρου», εισήγηση στο 14ο Συνέδριο ΠΑΝ.Δ.ΟΙΚ.Ο.: *Θέσεις του Πανελληνίου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων για τη βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία και την ανάπτυξη της υπαίθρου*. Λάρισα 8-10 Νοεμβρίου 2002.

Μούσης, Ν. (2008). *Ευρωπαϊκή Ένωση. Δίκαιο – Οικονομία – Πολιτική*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

Μπεόπουλος, Ν. (1997). Περιβάλλον και οικονομική ανάπτυξη στον αγροτικό χώρο: Η συμβολή της βιολογικής γεωργίας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Νο 92/93 σελ. 183-204.

ΠΑΝ.Δ.ΟΙΚ.Ο., (2002). «*Θέσεις του Πανελληνίου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων για τη βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία και την ανάπτυξη της υπαίθρου*», 14ο Συνέδριο ΠΑΝ.Δ.ΟΙΚ.Ο., Λάρισα Νοέμβριος 2002, 5/11/2005 (<http://pandoiko.gr>).

Πάντζιος, Χ., Τζίνιους, Μ., Τζουβελέκας, Β. (2002). «Προσδιοριστικοί παράγοντες υιοθέτησης βιολογικών τεχνικών καλλιέργειας: Η περίπτωση των Κρητικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων» Στο: *Η Κοινωνία της υπαίθρου σε ένα μεταβαλλόμενο αγροτικό χώρο*. Πρακτικά 7ου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, 21-23 Νοεμβρίου 2002. Γ.Π.Α.

Παπαδόπουλος, Α.Γ. (2004). Η ανάπτυξη σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο. Εκδότης: Gutenberg

Παπαδόπουλος, Α.Γ. (2004), «Χαρακτηριστικά του Κινήματος για την Οργανική Γεωργία-Κτηνοτροφία στη Σύγχρονη Ευρώπη», στο Π. Ζωϊόπουλος (επιμ), *Προβλήματα και Προοπτικές της Βιολογικής Αιγοπροβατοτροφίας*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Μεσολόγγι, Αγροπεριβαλλοντική Ομάδα Βιοκαλλιεργητών Δυτικής Ελλάδας, σελ. 166-178.

Παπακριβόπουλος, Β. (Απρίλιος 2000) «Δίκαιο Εμπόριο». ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ, Νο **18**.

Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ευφροσύνη-Άλκηστη, (2008). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις. *Open Education and Educational Technology*. Volume **4** (1).

Σαρρή, Ε., Γιούργα, Χ., Λούμου, Α., Δάντσης, Θ. (2006). «Η αρχή της άμεσης σύνδεσης καταναλωτή-παραγωγού: Στάση και συμπεριφορά των βιοκαλλιεργητών στους νομούς Λάρισας, Μαγνησίας και Φθιώτιδας». Στο: *Η οικονομία και η κοινωνία μπροστά στις νέες προκλήσεις του παγκόσμιου αγροτροφικού συστήματος*. Πρακτικά 9ου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, 2-5 Νοεμβρίου 2006, ΑΤΕ Καστρί, Αθήνα.

Σέμος, Α. Β., (2006). «Η αποσύνδεση των ενισχύσεων της νέας ΚΑΠ και οι επιπτώσεις στην απόδοση και στην παραγωγή των καλλιεργειών: Μια πρώτη προσέγγιση». Στο *Η οικονομία και η κοινωνία μπροστά στις νέες προκλήσεις του παγκόσμιου αγροτροφικού συστήματος*. Πρακτικά 9ου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, 2-5 Νοεμβρίου 2006, ΑΤΕ Καστρί, Αθήνα.

Σέμος, Α.Β., Καρυπίδης, Φ. (2001). «Πολιτικές Επέκτασης της Βιολογικής Γεωργίας στην Ελλάδα» στο Παπαναγιώτου, Ε., Μηλιάδου, Δ., Φωτόπουλος, Χ. (επιμ.), Βιολογική Γεωργία. Φυτική και Ζωική Παραγωγή. Πρακτικά ημερίδας, Θεσσαλονίκη.

Φύλιας, Β. (1993). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. Αθήνα: Gutenberg.

Φωτόπουλος, Χ., Κρυστάλλης, Α. (2003). Ο Έλληνας Καταναλωτής Βιολογικών Προϊόντων. Μια Πανελλήνια Έρευνα Marketing. Αθήνα, Εκδόσεις Αθ. Σταμούλη

Χαρατσάρι, Χ., Τζίμητρα-Καλογιάννη, Ε., Παπαδάκη-Κλαυδιανού, Α. (2006). «Αναγνώριση ομάδων καταναλωτών βιολογικών κηπευτικών και διάλογο πληροφόρησής τους». Στο: *Η οικονομία και η κοινωνία μπροστά στις νέες προκλήσεις του παγκόσμιου αγροτροφικού συστήματος. Πρακτικά 9ου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας*, 2-5 Νοεμβρίου 2006, ΑΤΕ Καστρί, Αθήνα.

8.3. Πηγές από το Διαδίκτυο

<http://www.agrocert.gr>

<http://www.agroepiloges.gr>

<http://www.bioagros.gr/>

<http://www.biozeus.gr>

<http://www.blauel.gr>

<http://www.fairtrade.net>

<http://galera.gr/>

<http://www.greekretail.gr>

<http://www.ifoam.org>

<http://www.paseges.gr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

• **ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΙΚΩΝ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΚΑΠ**

	1992	1999	2003
Πολιτική αγοράς και τιμών			
<i>Σιτάρι</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ουσιαστική μείωση τιμών: -29% (η Ε.Ε. πρότεινε -35%) • Αποζημίωση με πληρωμή βάσει του εμβαδού στρεμμάτων • Αποζημίωση που συνδέεται με αγρανάπαυση: 15% 	<ul style="list-style-type: none"> • Νέα μείωση τιμών: -15% (η Ε.Ε. πρότεινε -20%) – αθροιστικά: -40,5% (η Ε.Ε. πρότεινε -44%)· περαιτέρω μείωση θα αποφασιστεί το 2002-2003. • Μερική (50%) αποζημίωση με αύξηση της αποζημίωσης του εμβαδού στρεμμάτων • Μείωση της αγρανάπαυσης: 10% (η Ε.Ε. πρότεινε 0%). 	<ul style="list-style-type: none"> • Καμία νέα μείωση τιμών (η Ε.Ε. πρότεινε -5% με αντιστάθμισμα 50%) • Η αγρανάπαυση διατηρείται στο 10% με μη επιτρεπόμενη χρήση τροφίμων
<i>Βόειο κρέας</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση τιμών: -15% • Αποζημίωση με πληρωμή ανά κεφάλι ζώου (ανώτατη τιμή με βάση τον αριθμό των ζώων και χαμηλό ποσοστό βόσκησης) 	<ul style="list-style-type: none"> • Σημαντική μείωση τιμών: -20% (η Ε.Ε. πρότεινε -30%) • Μερική (80%) αποζημίωση με πληρωμές ανά κεφάλι ζώου (ανώτατα επίπεδα τιμών και ποσοστά τροποποιημένα για να ενθαρρυνθεί η εκτατικοποίηση) • Εισαγωγή νέων υπερτιμήσεων 	
<i>Γάλα</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Καμία μείωση σε αναλογικό επίπεδο 	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση τιμών: -15% (ξεκινάει από το 2005-06 - η Ε.Ε. πρότεινε να ξεκινήσει από το 2000-01 και μείωση -10%). • Μερική (65%) αποζημίωση με νέα βοήθεια αναλογική των μεγεθών • Μικρή μείωση σε αναλογικό επίπεδο: +1,5% (ξεκινάει από το 2005-06 εκτός από 5 Κράτη-Μέλη, στα οποία ξεκινάει αμέσως (Ελλάδα, Ιρλανδία, Βόρειο Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία). 	<ul style="list-style-type: none"> • Αναμονή μείωσης τιμών έως το 2004/05 • Αύξηση της μείωσης τιμών για βούτυρο: -25% (σκόνη γάλακτος αμετάβλητη: -15%) • Αύξηση της αποζημίωσης για βούτυρο • Ποσοτικό όριο στην παρέμβαση για βούτυρο(30,000t) • Εισαγωγή αποδεδειγμένων άμεσων πληρωμών
<i>Ρύζι</i>	n/a	n/a	<ul style="list-style-type: none"> • Μεγάλη μείωση τιμών: -50%

			<ul style="list-style-type: none"> • Εισαγωγή αποδεσμευμένων άμεσων πληρωμών • Ποσοτικό όριο στην παρέμβαση (75,000 τόνους).
<i>Άλλα</i>	n/a	n/a	<ul style="list-style-type: none"> • Επέκταση των άμεσων πληρωμών σε durum σιτάρι, καρύδια, πατάτες • 2004: επέκταση των άμεσων πληρωμών σε λάδι, βαμβάκι και καπνό • 2005: προτεινόμενη επέκταση των άμεσων πληρωμών σε ζάχαρη
Οριζόντια μέτρα			
<i>Προϋποθέσεις, πολλαπλή συμμόρφωση</i>	n/a	<ul style="list-style-type: none"> • Να τηρούνται περιβαλλοντικές προϋποθέσεις από την πλευρά των άμεσων πληρωμών και βάσει απόφασης των Κρατών-Μελών, η οποία θα λαμβάνει υπόψη τις εθνικές ιδιαιτερότητες. 	<ul style="list-style-type: none"> • Υποχρεωτικά υπό όρους πληρωμές σε σχέση με τις καλές γεωργικές και περιβαλλοντικές πρακτικές, την ασφάλεια τροφίμων, την ευζωία των ζώων και την ασφάλεια στην εργασία
<i>Αποδέσμευση</i>	n/a	<ul style="list-style-type: none"> • Ενοποίηση της ενίσχυσης των αρόσιμων καρπών σε ένα πρόγραμμα • Ορεινές και λιγότερο-ευνοημένες περιοχές· βοήθεια βασισμένη στην έκταση βόσκησης και όχι στο μέγεθος του κοπαδιού· ελάχιστες περιβαλλοντικές προϋποθέσεις μπορούν να επιβληθούν. 	<ul style="list-style-type: none"> • Αποδέσμευση όλων των άμεσων πληρωμών, μεταμορφωμένων σε ενιαία αμοιβή της εκμετάλλευσης βασιζόμενη στα ιστορικά στοιχεία ενίσχυσης της εκμετάλλευσης και στην έκταση της εκμετάλλευσης. • Μερική εθελοντική δέσμευση για τα δημητριακά (έως 25% της πληρωμής της έκτασης) και για το βόειο κρέας (ποικίλει σύμφωνα με την υπερτιμολόγηση). Η Επιτροπή πρότεινε πλήρη αποδέσμευση.
<i>Όρια στις άμεσες πληρωμές σε επίπεδο αγροτών</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Δημητριακά: Εναρμόνιση της αποζημίωσης που προτάθηκε 	<ul style="list-style-type: none"> • Απορρίφθηκε το ανώτατο όριο των άμεσων πληρωμών που 	<ul style="list-style-type: none"> • Απορρίφθηκε το ανώτατο όριο των άμεσων πληρωμών που

	από την Επιτροπή και απορρίφθηκε από μεγάλο αριθμό αγροτών (H.B.).	<p>προτάθηκε από την Επιτροπή.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Απορρίφθηκε η υποχρεωτική μείωση των άμεσων πληρωμών που προτάθηκε από την Επιτροπή(-3%/έτος πέρα από €5,000/έτος) • Εθελοντική εναρμόνιση: Τα Κράτη-Μέλη μπορούν να μειώσουν τις άμεσες πληρωμές σύμφωνα με τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της εκμετάλλευσης (η Επιτροπή πρότεινε υποχρεωτική ρύθμιση για βοηθήματα που ξεπερνούν τα €100,000). Περιορίστηκε στο 20% των πληρωμών. 	<p>προτάθηκε από την Επιτροπή.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Υποχρεωτική εναρμόνιση: υποχρεωτική μείωση των άμεσων πληρωμών (-12%-η Επιτροπή πρότεινε -20%) πέρα από €5,000/έτος, επανατοποθετημένα στην αγροτική ανάπτυξη • Μέσα στα Κράτη-Μέλη, η εθελοντική περιφερειοποίηση των άμεσων πληρωμών (μερικώς ή συνολικά) ή εθελοντική αναδιανομή.
<i>Πειθαρχία Προϋπολογισμού</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Γενική γεωργική κατευθυντήρια γραμμή 	<ul style="list-style-type: none"> • Διατηρήθηκε η γεωργική κατευθυντήρια γραμμή • Απορρίφθηκε η μείωση των βοηθειών σε περίπτωση που οι τιμές της αγοράς είναι υψηλότερες των τιμών παρέμβασης που προτάθηκαν από την Επιτροπή. 	<ul style="list-style-type: none"> • Διατηρήθηκε η γεωργική κατευθυντήρια γραμμή. • Νέος οικονομικός μηχανισμός: μείωση των πληρωμών σε περίπτωση που γίνει υπέρβαση των ετήσιων ανώτατων τιμών.
Συνοδευτικά μέτρα, αγροτική ανάπτυξη			
<i>Πλαίσιο</i>	<ul style="list-style-type: none"> • 3 προγράμματα «συνοδευτικών μέτρων»· ένας κανονισμός για τη δασοπονία· ένας κανονισμός για διαρθρωτικούς πόρους (στόχοι 1, 5α, 5β και 6) • Δύο (2) Ταμεία: Εγγυήσεων και τομείς Εγγυήσεων του ΕΓΤΠΕ 	<ul style="list-style-type: none"> • Ένας (1) κανονισμός για την αγροτική ανάπτυξη, ένας (1) κανονισμός για το Leader • Δύο (2) Ταμεία: Εγγυήσεων και τομείς Εγγυήσεων του ΕΓΤΠΕ • Κατάλογος 22 μέτρων σύμφωνα με τους τρεις στόχους • Μερική χρηματοδότηση μέσω εναρμόνισης (προσαρμοσμένη στα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα, τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές, την πρόωρη συνταξιοδότηση, την αναδάσωση 	<ul style="list-style-type: none"> • Ενιαίος κανονισμός που διατηρείται και επεκτείνεται • Δημιουργία ενός ταμείου (Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης) • Κατάλογος 38 μέτρων σύμφωνα με τους 4 άξονες • Μερική χρηματοδότηση μέσω ρύθμισης: πόροι που διανέμονται ανάμεσα στα Κράτη-Μέλη της Ε.Ε. με κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια

		σύμφωνα με τις συμβατικές υποχρεώσεις	
Αγροτική Ανάπτυξη	<p>4 συνοδευτικά μέτρα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Πρόωρη συνταξιοδότηση • Ορεινές και λιγότερο ευνοημένες περιοχές • Αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα • Αναδάσωση της γεωργικής γης <p><i>Δασοπονία</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Αναδάσωση των αγροτικών και και λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών • Προστασία δασών από την μόλυνση του αέρα και τη φωτιά <p><i>Διαρθρωτικοί Πόροι - προσαρμογή των γεωργικών δομών και εκσυγχρονισμός των αγροτικών περιοχών</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Στόχος 5α- προσαρμογή των γεωργικών δομών στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ • Νέοι αγρότες • Επενδυτική βοήθεια, συμπεριλαμβανομένης της διαφοροποίησης της γεωργικής παραγωγής • Μάρκετινγκ και μεταποίηση των γεωργικών προϊόντων • Υποστήριξη της συλλογικής οργάνωσης • Στήριξη εισοδήματος στις ορεινές περιοχές • Προστασία περιβάλλοντος (παραγωγικές μέθοδοι) <p>-Στόχοι 1, 5β και 6-ανάπτυξη αγροτικών περιοχών</p>	<p><i>Ενίσχυση των γεωργικών και δασικών τομέων:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Επαγγελματική εκπαίδευση • Νέοι αγρότες • Πρόωρη συνταξιοδότηση • Ενίσχυση για επενδύσεις και εκσυγχρονισμό • Στήριξη για μεταποίηση και μάρκετινγκ των προϊόντων <p><i>Προστασία περιβάλλοντος και αγροτικής κληρονομιάς</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ορεινές και λιγότερο ευνοημένες περιοχές' βοήθεια βασισμένη στην έκταση βόσκησης και όχι στο μέγεθος του κοπαδιού' μπορεί να εφαρμοστούν ορισμένες ελάχιστες περιβαλλοντικές προϋποθέσεις. • Αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα' να γίνουν τα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα οι μόνες υποχρεωτικές ρήτρες' να συνδεθούν τα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα με την εκτατικοποίηση της βόσκησης και της γεωργικής παραγωγής + βιολογική γεωργία+ οικολογική αγρανάπαιυση+ διατήρηση τοπίου • Περιοχές με περιβαλλοντικούς περιορισμούς (Natura 2000 από το 2003)(νέο) • Δασοπονία: αναδάσωση + αειφόρος δασοπονία <p><i>Προσαρμογή και ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών- σε όλες τις περιοχές:</i></p>	<p><i>Ανταγωνιστικότητα των τομέων της γεωργίας και της δασοπονίας:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ανθρώπινο δυναμικό: <ul style="list-style-type: none"> • Επαγγελματική εκπαίδευση • Νέοι αγρότες (ενίσχυση της συγχρηματοδότησης της Ε.Ε.) • Πρόωρη συνταξιοδότηση • Συμβουλευτικές υπηρεσίες - Φυσικό δυναμικό: <ul style="list-style-type: none"> • Εκσυγχρονιστική βοήθεια • Δασοπονία • Βελτίωση της προστιθέμενης αξίας (νέο) • Γεωργικές υποδομές - Ποιότητα και ασφάλεια τροφίμων <ul style="list-style-type: none"> • Προσαρμογή στα υποχρεωτικά μέτρα(νέα μέτρα της Ε.Ε. που δεν έχουν ακόμα εφαρμοστεί από τα Κράτη-Μέλη' προσωρινό και μειούμενο «κατώφλι»: €10.000/εκμετάλλευση/έτος) • Συμμετοχή των αγροτών στα βελτιωτικά σχέδια (κατώφλι: €3.000/εκμετάλλευση για πάνω από πέντε χρόνια) • Ενίσχυση των οργάνωσεων των αγροτών για πληροφόρηση και μάρκετινγκ - Μεταβατικά μέτρα για τα καινούρια Κράτη-Μέλη (καινούριο): <ul style="list-style-type: none"> • Υποστήριξη των συλλογικών/ συνεταιριστικών γεωργικών οργάνωσεων

	<ul style="list-style-type: none"> • Μετατροπή και διαφοροποίηση της παραγωγής • Επένδυση και προώθηση των προϊόντων ποιότητας • Βελτίωση των αγροτικών υποδομών • Βελτίωση γης • Αναδιανομή • Ύδρευση • Αγροτουρισμός και βιοτεχνίες χειροτεχνίας • Προστασία περιβάλλοντος • Επανάρθωση της γεωργικής παραγωγής μετά από φυσικές καταστροφές • Ανάπτυξη δασών και αποδασοποίηση • Συμβουλευτικές υπηρεσίες και βελτίωση των δυνατοτήτων γεωργικής εκπαίδευσης • Οικονομική μηχανική • Γεωργική και δασοπονική αγροτική ανάπτυξη <p>-LeaderII- ενθάρρυνση της καινοτόμου ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων • Προώθηση ποιοτικών προϊόντων • Αγροτουρισμός και βιοτεχνίες χειροτεχνίας • Βελτίωση εδάφους • Αναδιανομή • Υπηρεσίες διαχείρισης της εκμετάλλευσης • Γεωργικές υποδομές • Διαχείριση υδάτων (νέο) • Προστασία του γεωργικού περιβάλλοντος • Αποκατάσταση της γεωργικής παραγωγής μετά από φυσικές καταστροφές • Βασικές υπηρεσίες για την αγροτική οικονομία και τον πληθυσμό (νέο) • Αποκατάσταση-αναπαλαίωση των οικισμών και προστασία της αγροτικής κληρονομιάς <p>Leader+ - ενθάρρυνση της καινοτόμου ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Γεωργία αυτοκατανάλωσης <p><i>Αειφορική διαχείριση των γεωργικών πόρων (min. 25% των σχεδίων των Κρατών-Μελών):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Αειφορική χρήση της γεωργικής εκμετάλλευσης: • Ορεινές και λιγότερο ευνοημένες περιοχές: μείωση των περιοχών που είναι δικαιούχοι • Αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα: αύξηση της συγχρηματοδότησης της Ε.Ε. επέκταση στη διαβίωση των ζώων (πρακτικές πέρα από εθνικούς κανόνες 'ακατόφλυ': €500/κεφάλι/έτος) • Natura 2000: αποζημίωση για καλλιέργεια σε προστατευμένες περιοχές (καινούριο για δασώδεις περιοχές) - Αειφόρος δασοπονία: • Αναδάσωση • Μικτά αγροτο-δασικά συστήματα <p><i>Διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας και βελτίωση της ποιότητας της ζωής (min. 10% των σχεδίων των Κρατών-Μελών)</i></p> <p>Αγροτική οικονομία:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής και δραστηριότητες • Δημιουργία θέσεων εργασίας • Αγροτουρισμός - Ποιότητα ζωής: • Παροχή βασικών υπηρεσιών
--	---	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> • Αποκατάσταση-αναπαλαίωση οικισμών και πολιτιστικής κληρονομιάς - Εκπαίδευση: • Επαγγελματική εκπαίδευση • Απόκτηση ικανοτήτων <p>Leader (min. 5% των σχεδίων των Κρατών-Μελών)</p> <p>Τοπικές στρατηγικές για αγροτική ανάπτυξη</p>
--	--	--	--

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Αν θέλαμε να διακρίνουμε τα εργαλεία πολιτικής που χρησιμοποιήθηκαν στα πλαίσια των πολιτικών της Ε.Ε. για τη βιολογική γεωργία, θα μπορούσαμε να διακρίνουμε ανάμεσα σε τρεις τύπους εργαλείων πολιτικής: Τα νομικά εργαλεία (κανονισμοί) που στηρίζονται στην αυθεντία και την εξουσία του κράτους, τα οικονομικά εργαλεία (οικονομικά κίνητρα και αντικίνητρα) που στηρίζονται στο μηχανισμό των τιμών σχετικά με την αγορά και που λειτουργούν μέσω των οικονομικών κινήτρων είτε θετικά υπό τη μορφή στήριξης, είτε αρνητικά υπό τη μορφή φορολογίας και δασμών και τα επικοινωνιακά εργαλεία (πληροφόρηση, επικοινωνία, έρευνα, συμβουλευτική κ.ά.), που στηρίζονται στην αμοιβαιότητα και τις κοινωνικές νόρμες της Κοινωνίας των Πολιτών και περιλαμβάνουν κάποιου είδους αλληλεπίδραση ανάμεσα στους πολίτες που ρυθμίζουν κανονιστικά και τους πολίτες που υπόκεινται στις κανονιστικές ρυθμίσεις. Οι πολιτικές για τη βιολογική γεωργία, συμπεριέλαβαν και τους τρεις τύπους εργαλείων, οι οποίοι αναλύονται σε σχετικό Πίνακα στο τέλος του Παραρτήματος.

Όπως ήδη αναφέραμε, από το 1993, η βιολογική παραγωγή, σήμανση και πιστοποίηση, ρυθμίζονται νομικά από τις ευρωπαϊκές κρατικές αρχές βάσει του (ΕΚ) 2092/91. Έχουμε δηλαδή τη μετατόπιση της ισχύος για τον προσδιορισμό της βιολογικής παραγωγής από τον ιδιωτικό τομέα –ο οποίος έως το 1993 έθετε τα βιολογικά πρότυπα βασισμένος στα Βασικά Πρότυπα Πιστοποίησης της IFOAM– στο δημόσιο τομέα. Με αυτόν τον τρόπο, η βιολογική γεωργία γίνεται μέρος μιας νομοθετικής διαδικασίας, η οποία επηρεάζεται από συμφέροντα ανταγωνιστικών ομάδων, μέσα και έξω από τον τομέα της βιολογικής γεωργίας (Dabbert et al., 2004). Ως μέρος του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Δράσης για τη βιολογική γεωργία και τα βιολογικά τρόφιμα (ΕΚ, 2004), ο Ευρωπαϊκός Κανονισμός (ΕΚ) 2092/91 αναθεωρήθηκε στην ουσία του, καταλήγοντας έτσι στον Ευρωπαϊκό Κανονισμό (ΕΚ) 834/2007, ο οποίος προσδιορίζει αυστηρά τις αρχές που βρίσκονται στον πυρήνα της βιολογικής παραγωγής, καθώς και στον Ευρωπαϊκό Κανονισμό (ΕΚ) 889/2008, ο οποίος καθορίζει λεπτομερείς κανόνες εφαρμογής του προηγούμενου κανονισμού. Και οι δύο κανονισμοί, άρχισαν να εφαρμόζονται από τον Ιανουάριο του 2009, με την υποχρεωτική χρήση ενός νέου Ευρωπαϊκού βιολογικού λογότυπου, η οποία προβλέπεται να ξεκινήσει τον Ιούλιο του 2010.

Όσον αφορά στα οικονομικά εργαλεία, τα περισσότερα Κράτη-Μέλη της Ε.Ε.-27, έχουν εφαρμόσει τις στρεμματικές ενισχύσεις για την υποστήριξη της μετατροπής σε βιολογική καλλιέργεια και της διατήρησης της βιολογικής παραγωγής, με τη Βουλγαρία και

τη Ρουμανία να έχουν εισαγάγει πιο πρόσφατα τη στρεμματική ενίσχυση ως μέρος των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) για την περίοδο 2007–2013. Το 2005, η οικονομική στήριξη της βιολογικής γεωργίας ως μέρος των ΠΑΑ, ανερχόταν στην Ε.Ε.-25 (δεν έχουμε στοιχεία για την Ουγγαρία και τη Μάλτα) γύρω στο 7% όλων των αγρο-περιβαλλοντικών συμβάσεων, στο 10% της συνολικά επιδοτούμενης γης και στο 17% των δημόσιων δαπανών (European Union, 2007). Η Ελλάδα, η Ιταλία και η Δανία καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μερίδιο της κρατικής υποστήριξης προς τη βιολογική γεωργία ως ποσοστό της συνολικής αγροτο-περιβαλλοντικής υποστήριξης, σε ποσοστά 53%, 39% και 37% αντίστοιχα (European Union, 2007). Επιπλέον, θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρά το γεγονός ότι όλα τα κρατικά προγράμματα επιδότησης της βιολογικής μετατροπής και της διατήρησης των βιολογικών εκμεταλλεύσεων υποστηρίζονται από τους ίδιους Ευρωπαϊκούς Κανονισμούς (Ε.Κ. 1698/2005 για την περίοδο 2007–2013, Ε.Κ. 1257/1999 για την περίοδο 2000–2006, Ε.Κ. 2078/92 για την περίοδο 1994–1999), υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στα Κράτη-Μέλη της Ε.Ε. αναφορικά με τους δείκτες πληρωμών, τις προϋποθέσεις επιλεξιμότητας και τις απαιτήσεις (Hrabalova et al., 2005; Nieberg and Kuhnert, 2006; Tuson and Lampkin, 2007).

Τέλος, αναφορικά με τα επικοινωνιακά εργαλεία, το 2004 σχεδόν όλα τα Κράτη-Μέλη της Ε.Ε.-15 χρηματοδότησαν πολιτικές εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των βιοκαλλιεργητών (Tuson and Lampkin, 2007), ενώ το 2006, όλες οι χώρες της Ε.Ε. πλην της Ελλάδας, της Ισπανίας, της Πορτογαλίας και της Σλοβακίας, εφήρμοσαν προγράμματα συμβουλευτικής για τη βιολογική γεωργία, τα οποία χρηματοδοτούνταν από εθνικούς πόρους. Το 2008, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εγκαινίασε μία προωθητική καμπάνια για τη βιολογική τροφή και γεωργία, η οποία στόχευε στην πληροφόρηση των καταναλωτών σχετικά με τη σημασία και τα οφέλη της βιολογικής γεωργίας και της βιολογικής παραγωγής τροφίμων (EC, 2008). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε συνολικά 65 ερευνητικά προγράμματα για τη βιολογική παραγωγή τροφίμων από το 1990 έως το 2006, τα οποία αντιστοιχούν σε 64,2 εκ. ευρώ (Schmid et al., 2008), ενώ σχεδόν όλα τα Κράτη-Μέλη της Ε.Ε. διαθέτουν ίδιους πόρους για έρευνα στη βιολογική γεωργία.

Πίνακας Παραρτήματος 3. Εργαλεία δημόσιας πολιτικής της Ε.Ε. που χρησιμοποιήθηκαν έως το 2006 για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας

Εργαλεία Πολιτικής	Από την πλευρά της Προσφοράς	Από την πλευρά της Ζήτησης
--------------------	------------------------------	----------------------------

<p>Νομικά Εργαλεία- Κανονισμοί</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ο Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (ΕΚ) 2092/91 της 24 Ιουνίου 1991 αναφορικά με την βιολογική παραγωγή γεωργικών προϊόντων και τις ενδείξεις που αναφέρονται σε αυτόν για τα γεωργικά προϊόντα και τρόφιμα • Ο Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (ΕΚ) 1804/1999 της 19 Ιουλίου 1999 που συμπληρώνει τον κανονισμό (ΕΚ) 2092/91 σχετικά με την βιολογική παραγωγή των γεωργικών προϊόντων και τις ενδείξεις που αναφέρονται σε αυτόν για την παραγωγή γεωργικών προϊόντων και τροφίμων ώστε να περιλαμβάνουν και την κτηνοτροφική παραγωγή 	<ul style="list-style-type: none"> • Ο Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (ΕΚ) 2092/91 της 24 Ιουνίου 1991 αναφορικά με την βιολογική παραγωγή γεωργικών προϊόντων και τις ενδείξεις που αναφέρονται σε αυτόν για τα γεωργικά προϊόντα και τρόφιμα • Ο Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (ΕΚ) 1804/1999 της 19 Ιουλίου 1999 που συμπληρώνει τον κανονισμό (ΕΚ) 2092/91 σχετικά με την βιολογική παραγωγή των γεωργικών προϊόντων και τις ενδείξεις που αναφέρονται σε αυτόν για την παραγωγή γεωργικών προϊόντων και τροφίμων ώστε να περιλαμβάνουν και την κτηνοτροφική παραγωγή
<p>Οικονομικά Εργαλεία</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Υποστήριξη των παραγωγών μέσω αποζημιώσεων ανά περιοχή: μετατροπή ή /και διατήρηση • Υποστήριξη κόστους επιθεώρησης • Επενδυτικές παροχές • Πρόγραμμα βελτίωσης της ευζωίας των ζώων 	<ul style="list-style-type: none"> • Υποστήριξη προωθητικών πρωτοβουλιών • Προγράμματα δημόσιων προμηθειών • Επενδυτικές παροχές για μεταποίηση και διακίνηση • Υποστήριξη της προώθησης ποιοτικών γεωργικών προϊόντων • Ενίσχυση της υποδομής για νέες πωλήσεις • Τεχνο-οικονομικές μελέτες σκοπιμότητας • Αναλύσεις αγοράς και απογραφές • Επενδυτικές παροχές για ενώσεις καταναλωτών

Επικοινωνιακά Εργαλεία	<ul style="list-style-type: none"> • Συμβουλευτική και τεχνική βοήθεια • Επαγγελματική εκπαίδευση και εκπαιδευτικά προγράμματα • Έρευνα • Επενδυτικές παροχές για πρότυπα/ πειραματικά προγράμματα • Στήριξη θεσμικών υποδομών • Οικονομική έκθεση 	<ul style="list-style-type: none"> • Εκστρατεία πληροφόρησης και προώθησης • Δημόσια εκπαίδευση • Ευρωπαϊκό/εθνικό λογότυπο • Έρευνα • Υποστήριξη για ανοιχτές αγορές, εκθέσεις και βιολογικά συμβάντα • Έρευνα • Στατιστικά παραγωγής και αγοράς
---------------------------	--	--

Πηγές: (Hrabalova et al., 2005), (Nieberg and Kuhnert, 2006) and (Tuson and Lampkin, 2007).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

**ΠΙΝΑΚΕΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΗΣ ΓΗΣ ΣΤΗΝ Ε.Ε. ΤΩΝ -15
ΚΑΙ -25 ΚΡΑΤΩΝ-ΜΕΛΩΝ**

Πίνακας 1_Παράρτημα 3. Γεωργική γη που καλλιεργείται βιολογικά το 1993 και το 2001

Χώρες	2001		1993		Φορές που αυξήθηκε η έκταση από το 1993
	Έκταση που καλλιεργείται βιολογικά (σε εκτάρια)	Ποσοστό στο σύνολο της γεωργικής γης %	Έκταση που καλλιεργείται βιολογικά	Ποσοστό στο σύνολο της γεωργικής γης %	
Αυστρία	285.500	8,4	135.982	4,0	2,1
Βέλγιο	22.410	1,6	2.179	0,2	10,3
Γερμανία	632.165	3,7	246.458	1,4	2,6
Δανία	173.497	6,6	20.090	0,8	8,6
Ισπανία	485.079	1,9	11.674	0,0	41,6
Φινλανδία	147.943	6,7	20.340	0,9	7,3
Γαλλία	419.631	1,5	87.829	0,3	4,8
Ην. Βασίλειο	679.631	4,3	30.992	0,2	21,9
Ελλάδα	31.118	0,9	591	0,0	52,7
Ιρλανδία	30.070	0,7	5.460	0,1	5,5
Ιταλία	1.230.000	9,4	88.437	0,7	13,9
Λουξεμβούργο	2.141	1,7	497	0,4	4,3
Ολλανδία	38.000	1,9	11.150	0,5	3,4
Πορτογαλλία	70.857	1,8	3.060	0,1	23,2
Σουηδία	193.611	6,3	36.674	1,2	5,3
Ε.Ε. των 15	4.630.161	3,7	835.667	0,7	5,5

Σημείωση: 1 εκτάριο= 10 στρέμματα

Πηγή: Häring κ.α., 2004, σελ. 8

Πίνακας 2_Παράρτημα 3. Εκτάσεις και Αριθμός Βιολογικών Εκμεταλλεύσεων για το έτος 2005 στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 25.

	Ποσοστό βιολογικών εκτάσεων σε σύνολο αξιοποιημένων αγροτικών εκτάσεων* (%)	Βιολογικές Εκτάσεις* (στρέμματα)	Ποσοστό των κρατών μελών στις συνολικές βιολογικές εκτάσεις της EU25* (%)	Μέγεθος βιολογικών εκμεταλλεύσεων ** (στρέμμα/ ιδιοκτησία)	Μέγεθος συνολικών εκμεταλλεύσεων (στρέμμα/ιδιοκτησία)	Ποσοστό εκτάσεων υπό μετατροπή στις συνολικές βιολογικές εκτάσεις (%)
EU25	3,9	61.154.650	100,0	387	160	-
Βέλγιο	1,7	229.940	0,4	319	269	14,0
Γαερμία	7,2	2.549.820	4,2	3054	842	11,3
Λανία	5,2	1.341.290	2,2	442	537	1,4
Γερμανία	4,7	8.074.060	13,3	474	437	-
Εσθονία	-	-	-	-	-	-
Ιρλανδία	0,8	349.120	0,6	365	318	-
Ελλάδα	7,2	2.887.370	4,7	195	48	28,6
Ισπανία	3,2	8.075.690	13,3	515	230	41,7
Γαλλία	2,0	5.608.380	9,2	492	486	11,7
Ιταλία	8,4	10.694.620	17,6	238	74	31,6
Κύπρος	1,1	16.980	0,0	55	34	86,5
Λετονία	7,0	1.186.120	1,9	413	132	82,6
Λιθουανία	2,3	645.440	1,1	358	110	78,5
Λουξ/ργο	2,4	31.580	0,1	478	527	13,2
Ουγγαρία	2,0	1.285.760	2,0	768	60	34,1
Μάλτα	0,1	140	0,0	23	9	100,0
Ολλανδία	2,5	487.650	0,8	354	235	3,9
Αυστρία	11,0	3.603.690	5,9	177	191	-
Πολωνία	0,6	827.300	1,4	220	60	54,4
Πορτογαλία	6,3	2.334.580	3,8	1480	114	52,7
Σλοβενία	4,8	234.990	0,4	136	63	32,0
Σλοβακία	4,8	902.060	1,5	4626	274	69,8

Μορφοποιημένος πίνακας

Φινλανδία	6,5	1.475.870	2,4	333	321	8,4
Σουηδία	6,2	2.222.680	3,2	524	421	8,8
Ην. Βασίλειο	3,8	6.089.520	10,0	1421	556	13,3

Πηγή: *Eurostat*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΗ ΓΗ ΣΤΗΝ Ε.Ε.- 27, ΑΠΟ ΤΟ 2003–2009

Χώρες	2009		2006		2003	
	Βιολογικές εκτάσεις (σε εκτάρια)	%βιολογικών εκτάσεων	βιολογικές εκτάσεις (σε εκτάρια)	%βιολογικών εκτάσεων	βιολογικές εκτάσεις (σε εκτάρια)	%βιολογικών εκτάσεων
Αυστρία	518.757	18,50%	477.472	16,70%	445.879	15,40%
Βέλγιο	41.459	3,02%	29.308	2,12%	23.966	1,72%
Βουλγαρία	16.663	0,55%	4.692	0,09%	650	0,01%
Κύπρος	2.322	1,59%	1.979	1,31%	500	0,32%
Δημοκρατία της Τσεχίας	398.407	9,38%	281.535	6,62%	254.995	5,97%
Δανία	150.104	5,64%	141.019	5,45%	165.146	6,21%
Εσθονία	95.167	10,49%	72.886	8,79%	40.890	5,14%
Φινλανδία	166.171	7,25%	144.667	6,52%	159.987	7,12%
Γαλλία	677.513	2,47%	552.824	2,00%	550.990	1,86%
Γερμανία	947.115	5,59%	825.539	4,85%	734.027	4,32%
Ελλάδα	317.824	3,84%	302.256	3,64%	244.457	2,91%
Ουγγαρία	122.816	2,90%	122.765	2,88%	113.816	2,62%
Ιρλανδία	44.751	1,08%	39.947	0,95%	28.514	0,65%
Ιταλία	1.106.684	8,68%	1.148.162	9,04%	1.052.012	8,02%

Λετονία	161.625	9,11%	150.016	8,80%	24.422	1,64%
Λιθουανία	122.200	4,61%	96.696	3,46%	23.289	0,93%
Λουξεμβούργο	3.535	2,70%	3.630	2,81%	3.004	2,34%
Μάλτα	12	0,12%	20	0,20%	14	0,13%
Ολλανδία	51.911	2,69%	48.425	2,52%	41.865	2,18%
Πολωνία	367.062	2,37%	228.009	1,55%	76.252	0,53%
Πορτογαλία	229.717	6,61%	268.461	7,30%	120.729	3,24%
Ρουμανία	168.288	1,22%	107.578	0,77%	56.800	0,41%
Σλοβακία	140.755	7,27%	120.410	5,71%	54.478	2,55%
Σλοβενία	29.388	6,01%	26.831	5,53%	23.280	4,79%
Ισπανία	1.330.774	5,35%	736.939	2,96%	544.761	2,16%
Σουηδία	391.524	12,56%	225.339	7,06%	225.785	7,22%
Ηνωμένο Βασίλειο	721.726	4,47%	605.706	3,45%	695.619	4,32%
E.E.-27	8.324.270	4,70%	6.763.110	3,74%	5.706.127	3,14%

Σημείωση 1η: 1 εκτάριο = 10 στρέμματα

Σημείωση 2η: Το μπλε χρώμα ανταποκρίνεται στις χώρες, για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για το έτος 2009 (η έρευνα για το έτος 2009 είναι σε εξέλιξη).

Πηγή: *Research Institute of Organic Agriculture FiBL, Frick, Switzerland (τελευταία ενημέρωση 8 Αυγούστου 2010)*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΠΑΛΑΤΑΤΖΗΣ»

Το μέτρο 2.1.4. για τις αγροτο-περιβαλλοντικές ενισχύσεις στα πλαίσια του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (Π.Α.Α.) «Αλέξανδρος Μπαλατατζής» (2007-2013), έχει ως στόχο τη στήριξη μεθόδων γεωργικής παραγωγής που αποσκοπούν: α) Στην προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων (έδαφος, νερό, αέρα), β) Στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, ιδίως των γενετικών πόρων και γ) Στη διατήρηση του γεωργικού τοπίου και των χαρακτηριστικών του. Κατά συνέπεια, στο μέτρο αυτό, περιλαμβάνονται οι ακόλουθες δράσεις:

Υπομέτρο 1. Προώθηση πρακτικών παραγωγής φιλικών προς το περιβάλλον (στο Υπομέτρο αυτό εντάσσονται η βιολογική γεωργία, η βιολογική κτηνοτροφία και η εκτατική κτηνοτροφία).

Υπομέτρο 2. Γεωργο-περιβαλλοντικές δράσεις για την προστασία των υδατικών πόρων

Υπομέτρο 3. Ειδικές δράσεις για τη διατήρηση της Βιοποικιλότητας

Υπομέτρο 4. Προστασία του αγροτικού τοπίου που διαμόρφωσε η γεωργική δραστηριότητα

Η ενίσχυση χορηγείται σε ετήσια βάση και το ύψος της υπολογίζεται κάθε φορά με βάση την έκταση ή τα ζώα που έχουν ενταχθεί στη δράση, τον τρόπο αξιοποίησης του ενταγμένου μέρους της εκμετάλλευσης και τα ύψη της ενίσχυσης ανά δράση. Στην περίπτωση συνδυασμού δράσεων για τον καθορισμό του ύψους ενίσχυσης, το συνολικό ποσό δεν μπορεί να υπερβεί:

- Τα 600€/Ha/έτος για τις αροτραίες καλλιέργειες
- Τα 900€/Ha/έτος για τις ειδικές πολυετείς καλλιέργειες
- Τα 450€/Ha/έτος για τους βοσκότοπους
- Τα 450€/ζώο

Η βιολογική γεωργία, αποτελεί τη Δράση 1.1 στα πλαίσια του Υπομέτρου 1 για την προώθηση πρακτικών παραγωγής φιλικών προς το περιβάλλον και αποτελεί οριζόντια δράση. Υπηρεσία εφαρμογής ορίζεται η Διεύθυνση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος, συνεπικουρούμενη σε ειδικά θέματα αρμοδιότητάς της από τη Διεύθυνση Βιολογικής Γεωργίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠ.Α.Α.&Τ). Μέσα από την προώθηση της φιλοπεριβαλλοντικής μεθόδου παραγωγής της βιολογικής γεωργίας, επιδιώκονται οι στόχοι της προστασίας των φυσικών πόρων (μέσω της αύξησης της οργανικής ουσίας, της ελαχιστοποίησης της ρυπογόνου πηγής νερών και εδάφους και της μείωσης των εκπομπών οξειδίων του αζώτου) και η διατήρηση της βιοποικιλότητας (μέσω

της αύξησης της οργανικής ουσίας των εδαφών και των μικροοργανισμών), η προσφορά εγγυήσεων στους καταναλωτές για ασφαλή προϊόντα και η αειφόρος αγροτική ανάπτυξη. Στους τομείς παρέμβασης εντάσσονται όλες οι καλλιέργειες, ενώ εξαιρούνται εκείνες, των οποίων τα προϊόντα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για ενεργειακούς σκοπούς. Το ΠΑΑ 2007-2013 προβλέπει ότι δικαιούχοι της δράσης μπορούν να κριθούν αγρότες (φυσικά και νομικά πρόσωπα) εφόσον εντάξουν στο σύστημα της βιολογικής γεωργίας (βάσει του ΕΚ 834/2007) τα αγροτεμάχια με τις καλλιέργειες που επιθυμούν, συνάψουν συμβόλαιο με ένα εγκεκριμένο Οργανισμό Πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων και προσκομίσουν στις ελεγκτικές αρχές, βεβαίωση του Οργανισμού για την τήρηση των διατάξεων του Καν. 837/2007 και θέσουν για τις αροτραίες καλλιέργειες σε αγρανάπαυση, το σύνολο της έκτασης του αγροτεμαχίου τουλάχιστον μια φορά την περίοδο προσαρμογής. Στο πλαίσιο της παρούσας δράσης δεν ενισχύονται τα οπωροκηπευτικά.

Το Π.Α.Α. «Αλέξανδρος Μπαλατατζής», μειώνει δραστικά το χρηματοδοτικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στη χώρα μας. Τη στιγμή που σε ευρωπαϊκό επίπεδο ένα νέο κανονιστικό πλαίσιο ρυθμίζει το διαρκώς διευρυνόμενο πεδίο εφαρμογής των πρακτικών της βιολογικής γεωργίας σε κλάδους όπως η ιχθυοκαλλιέργεια (ΕΚ) 710/2009, η οινοποίηση, ακόμα και η κλωστοϋφαντουργία, η συμβατική υποχρέωση των ελληνικών αρχών για την εκπόνηση ενός Εθνικού Σχεδίου για τη βιολογική γεωργία παραπέμπεται στις καλένδες. Τα δύο αυτά κομβικά σημεία για αναθεώρηση του Π.Α.Α. «Αλ. Μπαλατατζής» και η εκπόνηση ενός Εθνικού Σχεδίου για τη βιολογική γεωργία, αποτελούν στοιχεία εκ των ουκ άνευ για οποιαδήποτε πρόταση «πράσινης ανάπτυξης» στη χώρα μας (ΔΗΩ, 2009 τ. 51).

Η Ένωση Γεωπόνων Μελετητών Ελλάδος, εκθέτοντας τις θέσεις της σχετικά με τα αγροτο-περιβαλλοντικά μέτρα του Π.Α.Α. «Αλέξανδρος Μπαλατατζής», αναφέρει ότι το Π.Α.Α. «Αλ. Μπαλατατζής», θα πρέπει να διαμορφωθεί και να προσαρμοστεί καταλλήλως στην ελληνική πραγματικότητα και ιδίως όσον αφορά στις επιδοτήσεις. Από τη Δράση 1.1. Βιολογική Γεωργία, διαπιστώνεται μείωση των τιμών των οικονομικών ενισχύσεων που καταβάλλονται στους βιοκαλλιεργητές της τάξεως μέχρι και 100%, αλλά και ο αποκλεισμός καλλιεργειών πολύ σημαντικών για τη χώρα μας όπως ο κρόκος, η σουλτανίνα, τα μηλοειδή-πυρηνόκαρπα (ροδάκινα, κεράσια, βερίκοκα, μήλα, ακτινίδια κ.λπ.) και λοιπές δενδρώδεις καλλιέργειες, τα ακρόδρυα (καστανιές, καρυδιές, κ.λπ.), τα εσπεριδοειδή, τα κηπευτικά, μπουστονικά, σπαράγγια, φράουλες, τα όσπρια και τα αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά (ΔΗΩ, 2009 τ. 51, σελ.18). Πρόκειται δηλαδή για προϊόντα, για τα οποία υπάρχει μεγάλη ζήτηση, καθώς βρίσκονται πρώτα στο διατροφικό μας τραπέζι. Αποτέλεσμα μιας τέτοιας πολιτικής, είναι η κατανάλωση εισαγόμενων βιολογικών τροφίμων. Αντίθετα, ενισχύονται οι

ελαιώνες, οι αμπελώνες, τα σιτηρά, το βαμβάκι, η μηδική, ο αραβόσιτος, η σταφίδα, οι ζωοτροφές κ.λπ.

Το Π.Α.Α. έχει ως στόχο να ενταχθούν στη βιολογική καλλιέργεια 180.000 εκτάρια/1.800.000 στρ. και να απορροφηθούν 813.952.602 ευρώ (έχουμε δηλαδή τουλάχιστον τριπλασιασμό των χρημάτων και της εντασσόμενης έκτασης από το αντίστοιχο πρόγραμμα 2000-2006). Για το έτος 2009, εγκρίθηκε πίστωση ύψους έως 170.000.000,00 ευρώ για την πληρωμή των δικαιούχων όλων των γεωργο-περιβαλλοντικών δράσεων – δεκαέξι (16) τον αριθμό– που είχαν ενταχθεί στην προηγούμενη προγραμματική περίοδο. Με αυτόν τον τρόπο, εξασφαλίζεται η συνέχιση της χρηματοδότησής τους μέσω του Δ΄ ΚΠΣ και των δεκατριών (13) δράσεων του Μέτρου 2.4.1. Ο τρόπος όμως που έχουν σχεδιαστεί να εφαρμοστούν οι ενισχύσεις, είναι πολύ πιθανό πως θα λειτουργήσει προς την κατεύθυνση της μη- επίτευξης ενός τέτοιου στόχου. Κάτι αντίστοιχο θα συμβεί και με τη βιολογική κτηνοτροφία, καθώς εξαιρούνται από τις ενισχύσεις οι αγελάδες κρεατοπαραγωγής, τα μοσχάρια 6 μηνών και άνω, οι μοσχίδες 6 μηνών και άνω και οι χοιρομητέρες. Επίσης, δεν έχουν ενταχθεί πολύ σημαντικές δράσεις για τη χώρα μας όπως είναι η βιολογική πτηνοτροφία και μελισσοκομία. Η βιολογική κτηνοτροφία έχει ως στόχο την απορρόφηση συνολικά 110.000.000 ευρώ και την ένταξη 230.000 εκταρίων/2.300.000 στρεμμάτων.

Επιπλέον, εκφράζονται προβληματισμοί από την Ένωση Γεωπόνων Μελετητών Ελλάδος και για άλλες διατάξεις των αγροτο-περιβαλλοντικών μέτρων του Προγράμματος «Αλέξανδρος Μπαλατζής», όπως είναι για παράδειγμα το ελάχιστο μέγεθος των υπό ένταξη αγροτεμαχίων, το οποίο ανέρχεται σε ένα (1) στρέμμα. Ο κατακερματισμός των εκμεταλλεύσεων στη χώρα μας σε μικρούς κλήρους –πολλές φορές μικρότερους του ενός (1) στρέμματος– και το πολύ υψηλό κόστος παραγωγής που συνεπάγεται ένα τέτοιο μέγεθος, φαίνεται να μη λαμβάνονται υπόψη από το Πρόγραμμα. Ενώ δηλαδή ο μικρός και πολυτεμαχισμένος κλήρος (διαρθρωτικό πρόβλημα της Ελληνικής γεωργίας) και οι ειδικές εδαφοκλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν, αποτελούν συγκριτικό πλεονέκτημα στην προώθηση της βιολογικής παραγωγής στη χώρα μας, από την άλλη, μια τέτοια διάταξη φαίνεται να αντιτίθεται ακριβώς σε μία από τις συνθήκες που θεωρήθηκε ευνοϊκή για την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα. Επιπλέον, η Ένωση, θέτει ζητήματα φορέα και τρόπου ελέγχου της Πολλαπλής Συμμόρφωσης, ερμηνείας της έννοιας «αναγνωρισμένη ομάδα βιοκαλλιεργητών», υποχρεωτικής και όχι προαιρετικής επιλογής συμβούλου καθώς και τρόπου αμοιβής του συμβούλου γεωπόνου κ.λπ.

Αναφορικά με το ύψος των ενισχύσεων στη Βιολογική Γεωργία και Κτηνοτροφία από τα Μέτρα 2.1.4 και 1.3.2 του Π.Α.Α 2007-2013 «Αλέξανδρος Μπαλατατζής», αυτό προβλέπεται να είναι:

Μέτρο 2.1.4 Δράση 1.1 Βιολογική Γεωργία

Ύψος Ενίσχυσης σε Ευρώ/ανά στρέμμα/ ανά έτος (Νέοι Δικαιούχοι)							
Καλλιέργεια	ΣΥΝΟΛΟ		ΑΠΩΛΕΙΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ		ΔΑΠΑΝΕΣ (1)		
	Με περίοδο προσαρμογής (2)	Με περίοδο προσαρμογής	Με περίοδο προσαρμογής	Με περίοδο προσαρμογής	Δαπάνες στήριξης	Χημική ανάλυση	Πιστοποίηση
Ελαιοκομία	75,6	41,5	71,1	37,0	1,5	3,0	-
Αμπελοειδή	90,0	90,0	85,5	85,5	1,5	3,0	-
Αραβόσιτος αρδευόμενος (για ζωοτροφή)	60,0	60,0	49,1	49,1	1,5	3,0	6,4
Μηδική αρδευόμενη	60,0	42,5	51,9	34,4	1,5	3,0	3,6
Βαμβάκι αρδευόμενο	53,4	52,5	42,9	42,0	1,5	3,0	6,0
Σιτηρά, ρύζι, όσπρια, ηλιάνθος και λοιπές αροτραίες καλλιέργειες	32,0	24,7	27,5	20,2	1,5	3,0	
Κτηνοτροφικά φυτά και λοιπές καλλιέργειες που δεν χρησιμοποιούνται για την διατροφή του ανθρώπου	36,0	28,8	27,5	20,3	1,5	3,0	4,0

Αρωματικά φυτά	32,0	24,7	27,5	20,2	1,5	3,0	-
Κρόκος	90,0	90,0	85,5	85,5	1,5	3,0	-

1. Στις περιπτώσεις καλλιεργειών (τρόφιμα) που δεν προβλέπονται δαπάνες πιστοποίησης από την υπόψη δράση, αυτές μπορούν να καλυφθούν από τις περιπτώσεις του μέτρου 1.3.2 του Π.Α.Α. 2007-2013

2. Με τον όρο περίοδος προσαρμογής (μετατροπής) νοείται το χρονικό διάστημα, το οποίο απαιτείται για να απαλλαγεί το έδαφος από τα υπολείμματα των χημικών εισροών και να γίνει καταπολέμηση των ζιζανίων χωρίς τη χρήση χημικών. Την περίοδο αυτή τηρείται η διαδικασία της βιολογικής παραγωγής, δηλαδή χρησιμοποιούνται βιοθεραπευτικά και βιοθρεπτικά αντί των χημικών, χωρίς όμως το παραγόμενο προϊόν να πιστοποιείται και σαν βιολογικό. Για την περίοδο προσαρμογής προσμετράται ο χρόνος από την ημερομηνία υπογραφής της σύμβασης με τον Οργανισμό Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων. Το χρονικό αυτό διάστημα είναι 3 έτη για αμπελοκαλλιέργεια και ελαιοκαλλιέργεια και 2 έτη για τις λοιπές καλλιέργειες του παραπάνω πίνακα. Το προϊόν αρχίζει να πιστοποιείται σαν βιολογικό μετά την παρέλευση της περιόδου προσαρμογής, δηλαδή από του 3ου έτους για τις αροτραίες καλλιέργειες και από του 4ου έτους για τις μόνιμες φυτείες. Η προτεινόμενη αγρανάπαιση της περιόδου προσαρμογής ενδείκνυται γεωπονικά αφού θα βοηθήσει στην ταχύτερη και ασφαλέστερη αποκατάσταση της μηχανικής ισορροπίας του εδάφους

Μέτρο 2.1.4 Δράση 1.2 Βιολογική Κτηνοτροφία

Ύψος Ενίσχυσης σε Ευρώ/ζώο / ανά έτος (Νέοι Δικαιούχοι)						
Είδος ζώου και κατεύθυνση παραγωγής	ΣΥΝΟΛΟ		ΑΠΩΛΕΙΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ		ΔΑΠΑΝΕΣ 1	
	Με περίοδο προσαρμογής (3)	Με περίοδο προσαρμογής	Με περίοδο προσαρμογής	Με περίοδο προσαρμογής	Δαπάνες στήριξης	Πιστοποίηση
Αίγες και πρόβατα	27	22,65	24,75	20,4	2,25	
Βοοειδή με γαλακτοπαραγωγική κατεύθυνση	339	273	324	258	15	

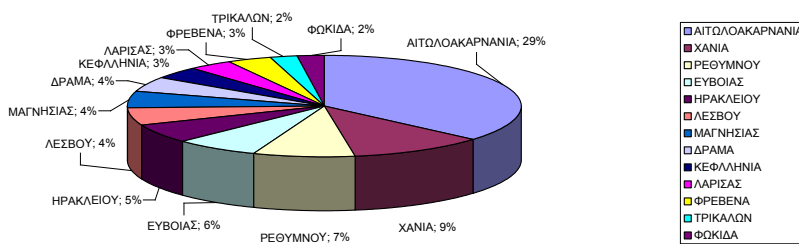
Βοοειδή με κρεοπαραγωγική κατεύθυνση	166	166	151	151	15	
--	------------	------------	------------	------------	-----------	--

3. Περίοδος προσαρμογής νοείται το χρονικό διάστημα, το οποίο απαιτείται για την προσαρμογή της εκμετάλλευσης και την παραγωγή πιστοποιημένων βιολογικών προϊόντων. Ως χρονικό διάστημα λαμβάνεται ένα (1) έτος από την ημερομηνία υπογραφής της σύμβασης με τον Οργανισμό Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων.

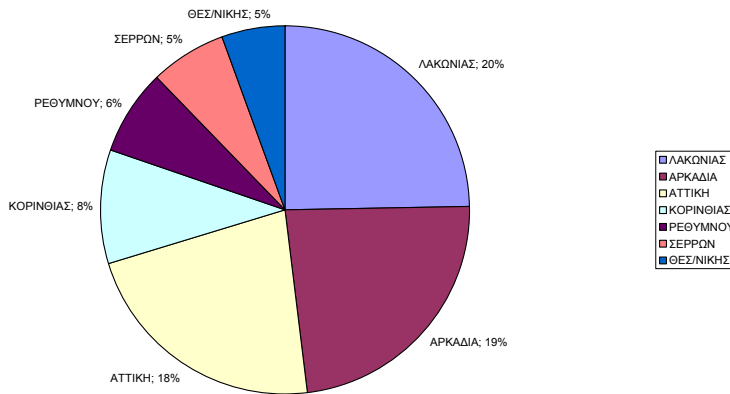
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6

**ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑ ΝΟΜΟ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ
ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΚΤΡΕΦΟΜΕΝΩΝ ΖΩΩΝ**

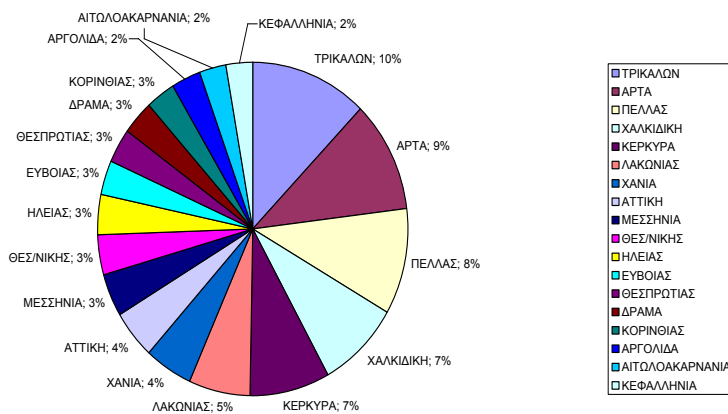
Σχήμα 1_ Παραρτήματος 7. Κύριοι νομοί εκτροφής βιολογικών προβάτων

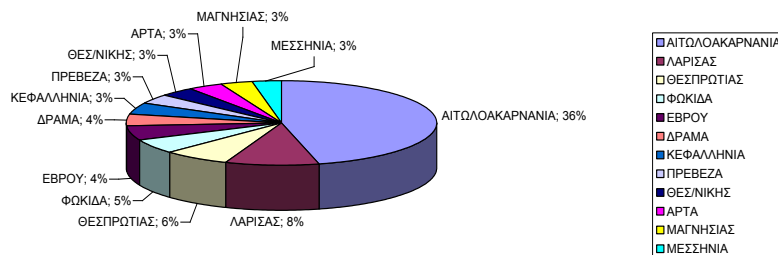
Σχήμα 2_ Παραρτήματος 7. Κύριοι νομοί εκτροφής βιολογικών πουλερικών

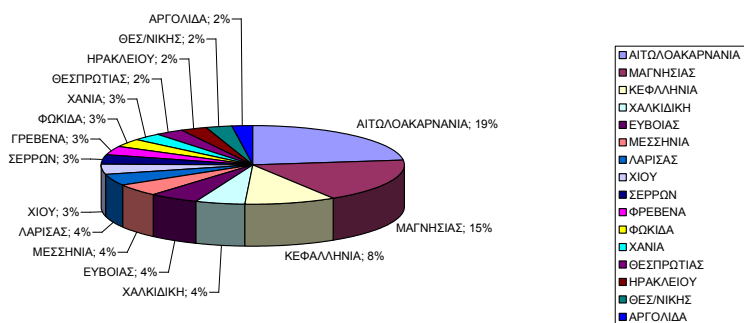
Σχήμα 3_ Παραρτήματος 7. Κύριοι νομοί εκτροφής βιολογικών μελισσών

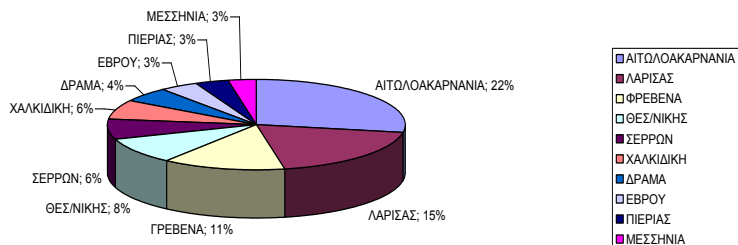
Σχήμα 4_ Παραρτήματος 7. Κύριοι νομοί εκτροφής βιολογικών βοειδών

Σχήμα 5_ Παραρτήματος 7. Κύριοι νομοί εκτροφής βιολογικών αγών

Σχήμα 6_ Παραρτήματος 7. Κύριοι νομοί εκτροφής βιολογικών χοίρων

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7

**Η ΕΓΧΩΡΙΑ ΑΓΟΡΑ (1996-2006) ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΛΑΔΙ, ΚΡΑΣΙ
ΚΑΙ ΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΗ**

Πίνακας 1_ Παράρτημα 7.

Μέγεθος εγχώριας αγοράς βιολογικού ελαιόλαδου 1999 – 2006 σε τόνους

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ	ΕΓΧΩΡΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ
1999	1050	765	285
2000	1350	970	380
2001	1400	1000	400
2002	1580	1130	450
2003	1950	1400	550
2004	2600	1900	700
2005	3200	2300	900
2006	3500	2400	1100

ΠΗΓΗ: εκτιμήσεις ICAP Α.Ε.

Πίνακας 2_ Παράρτημα 7.

Μέγεθος εγχώριας αγοράς βιολογικού κρασιού 1999 – 2006 σε τόνους

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ	ΕΓΧΩΡΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ
1999	480	70	410
2000	690	145	545
2001	1150	250	900
2002	1850	360	1490
2003	2100	370	1730
2004	3500	550	2950
2005	3700	630	3070
2006	4000	800	3200

ΠΗΓΗ: εκτιμήσεις ICAP Α.Ε.

Πίνακας 3_ Παράρτημα 7.

Μέγεθος εγχώριας αγοράς βιολογικών εσπεριδοειδών 1999 – 2006 σε τόνους

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ	ΕΓΧΩΡΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ
1999	3700	3450	250
2000	8450	7700	750
2001	8600	6900	1700
2002	9000	6750	2250
2003	12000	7800	4200
2004	9500	6150	3350
2005	8500	5520	2980
2006	7000	4700	2300

ΠΗΓΗ: εκτιμήσεις ICAP Α.Ε.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

1. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	
1.1 Η Φύση του Οργανισμού: στόχος, οργάνωση, μέλη, έτος ίδρυσης	
1.2. Προσωπικά στοιχεία των ερωτηθέντων <ul style="list-style-type: none"> ➤ Φύλο ➤ Ηλικία ➤ Ειδικότητα ➤ Θέση ➤ Προηγούμενη θέση ➤ Εάν έχει κάποια σχέση με αγροτικές δραστηριότητες ➤ Άλλες δραστηριότητες (π.χ. συμμετοχή σε περιβαλλοντικές κινήσεις) ➤ Πως ενεπλάκησαν στους φορείς πιστοποίησης (προσωπική ιστορία) ➤ Τι είναι για τον ερωτώμενο η βιολογική γεωργία	
2. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – ΔΙΚΤΥΩΣΗ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ	
2.1. Ποιοι είναι οι εμπλεκόμενοι φορείς διαμόρφωσης πολιτικής όσον αφορά στη βιολογική γεωργία;	
2.2. Ποιοι είναι οι ρόλοι και οι αρμοδιότητες των φορέων αυτών;	
2.3. Πως διαμορφώνονται οι σχέσεις των φορέων αυτών; Να περιγραφεί η διάρθρωση των σχέσεων ανάμεσα στη Δ/ση Διεύθυνση Βιολογικής Γεωργίας, τον Ο.Π.Ε.Γ.Ε.Π. και τους Οργανισμούς Πιστοποίησης και Ελέγχου των Βιολογικών Προϊόντων.	

2.4. Ποιο είναι το θεσμικό και νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας του συστήματος ελέγχου της ασφάλειας των τροφίμων; Θα έπρεπε να αλλάξει κάτι;	
2.5. Διασφαλίζει ο δημόσιος τομέας τη βιολογική παραγωγή και την αξιοπιστία του συστήματος;	
2.6. Τι σημαίνει ο αυξανόμενος αριθμός των Οργανισμών Ελέγχου και Πιστοποίησης για το σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης των βιολογικών τροφίμων και ποια η σημασία του αντίστροφα για την αγορά των βιολογικών τροφίμων;	
2.7. Κατά πόσο επιτρέπει το υπάρχον πλαίσιο στους φορείς να εισάγουν το μοντέλο της βιολογικής γεωργίας ως εναλλακτικό;	
2.8. Υπάρχουν στην Ελλάδα, εναλλακτικά συστήματα πιστοποίησης (άτυπο δίκτυο κοινωνικών εταιρών που στηρίζεται στην εμπιστοσύνη και την ανταλλαγή γνώσης);	
2.9. Υπάρχουν ιδιωτικά πρότυπα πιστοποίησης βιολογικής γεωργίας;	
2.10. Τι είδους πληροφορία ζητά ο βιοκαλλιεργητής, ο μεταποιητής, ο διανομέας ή και ο πωλητής από τον φορέα πιστοποίησης;	
2.11. Υπάρχει τρόπος πληροφόρησης του καταναλωτή από τον Οργανισμό Πιστοποίησης για το τι είναι βιολογικό προϊόν; Διοργανώνονται εκστρατείες ενημέρωσης των καταναλωτών;	

3. ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΗ ΒΙΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ	
3.1. Ποια είναι τα οικονομικά ή άλλα κίνητρα που δίνονται στους καλλιεργητές προς την κατεύθυνση των βιολογικών προϊόντων	
3.2. Πως αξιολογείτε τον τρόπο που χορηγούνται οι ενισχύσεις για τη βιολογική γεωργία στα πλαίσια της αγροπεριβαλλοντικής πολιτικής και με ποιο τρόπο θα έπρεπε να σχεδιάζονται;	
3.3. Ποια θα έπρεπε να είναι τα κίνητρα προς την κατεύθυνση των βιολογικών προϊόντων;	
3.4. Ποιες είναι οι δομές υποστήριξης των μικρών βιο-καλλιεργητών;	
4. ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΒΙΟΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΩΝ	
4.1. Οργανώνονται οι βιοκαλλιεργητές σε οργανώσεις και συνεταιρισμούς; Εάν ναι, τι είδους οργανώσεις είναι αυτές (τοπικές ή κλαδικές, οργανώσεις συμβατικών αγροτών ή αμιγώς βιοπαραγωγών);	
4.2. Ποιες είναι οι κυριότερες οργανώσεις και συνεταιρισμοί στην Ελλάδα; Ποιος ο ρόλος τους στην προώθηση της βιολογικής γεωργίας;	
4.3. Ποιες είναι οι δυσκολίες που συναντούν οι βιοκαλλιεργητές κατά την έναρξη της διαδικασίας παραγωγής; Πως διαμορφώνεται το δίκτυο μεταποίησης βιολογικών προϊόντων και ιδιαίτερα των βιολογικών τροφίμων στην Ελλάδα; Ποια τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν;	
4.4. Υπάρχουν εναλλακτικά σχήματα βιολογικής διακυβέρνησης; Για παράδειγμα, οι παραγωγοί βιολογικών προϊόντων λαμβάνουν αποφάσεις γύρω	

από τα θέματα βιολογικής γεωργίας;	
5. ΑΓΟΡΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	
5.1. Με ποιο τρόπο γίνεται η διάθεση των βιολογικών προϊόντων στην αγορά;	
5.2. Ποιος είναι ο ρόλος των επιχειρήσεων τροφίμων στη μεταποίηση και τη διάθεση των βιολογικών προϊόντων στην αγορά;	
5.3. Ποιος είναι ο ρόλος των supermarkets στην προώθηση των βιολογικών προϊόντων; Με ποιους συνεργάζονται για τη διάθεση του βιολογικού προϊόντος στον καταναλωτή;	
5.4. Συσχετισμός τιμής βιολογικού προϊόντος και κοστολόγησης υπηρεσίας πιστοποίησης	
5.5. Υπάρχει κατηγοριοποίηση δικτύου με βάση το είδος του προϊόντος; Υπάρχουν δηλαδή προϊόντα που διευκολύνουν την καθετοποίηση της παραγωγής και την αντίστοιχη δημιουργία δικτύου για την προώθησή τους στην αγορά;	
5.6. Τι ρόλο παίζει το μέγεθος της βιολογικής εκμετάλλευσης ως προς την προώθηση του προϊόντος (μεταποίηση, διανομή, εμπορία); Πως θα φτάσει δηλαδή το προϊόν της μικρής εκμετάλλευσης στον καταναλωτή (μέσα από ποια κανάλια) και σε ποιον καταναλωτή; Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το δίκτυο μεταποίησης και διακίνησης διαμορφώνεται με βάση το μέγεθος της εκμετάλλευσης;	

6. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΒΙΟΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΩΝ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ	
6.1. Ζητήματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης των βιοκαλλιεργητών	
6.2. Ζητήματα Συμβούλων βιολογικής γεωργίας και εκπαίδευσης αυτών	
6.3. Ζητήματα πρόσβασης των βιοκαλλιεργητών στις πηγές πληροφόρησης.	
6.4. Ζητήματα εκπαίδευσης και πληροφόρησης των καταναλωτών βιολογικών προϊόντων.	
6.5. Ζητήματα προβολής των προϊόντων της βιολογικής γεωργίας μέσω διαφημιστικών εκστρατειών.	
6.6. Άλλα ζητήματα	

